a;

Sergiu BAIEŞ

Nicolae ROSCA

DREPT CIVIL

Partea generală Persoana fizică Persoana juridică

Volumul 1

DREPT CIVIL. PARTEA GENERALĂ. PERSOANA FIZICĂ. PERSOANA JURIDICĂ

Sergiu BAIEŞ Nicolae ROŞCA

DREPT CIVIL

Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică.

Volumul I

CARTIER*
Editura Cartier, SRL, str. Bucureşti, nr. 68, Chişinău, MD2012.
Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md
Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, Bucureşti.
Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@go.ro
Difuzare:
Bucureşti: Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2. Tel./fax: 210 80 51. GSM: 0744 3 0 49 15.
Chişinău: bd. Mircea cel Bătrîn, nr. 9, sectorul Ciocana. Tel.:34 64 61.

Cărţile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România şi Republica Moldova. LIBRĂRIILE CARTIER
Casa Cărţii Ciocana, bd. Mircea cel Bătrîn, nr. 9, Chişinău. Tel.: 34 64 61, Librăria din Hol, str. Bucureşti, nr. 68, Chişinău. Tel./fax: 24 10 00.

Colecţia Juridic este coordonată de Viorel Frunză
Editor: Gheorghe Erizanu
Lector: Valentin Gutu
Coperta seriei: Vitalie Coroban
Coperta: Vitalie Coroban
Design: Valentina Ciobanu
Tehnoredactare: Valentina Ciobanu
Prepress: Editura Cartier
Tipar: F.E.P. Tipografia Centrală (nr. 5096)

Sergiu Baieş, Nicolae Roşea
DREPT CIVIL. PARTEA GENERALA. PERSOANA FIZICA. PERSOANA JURIDICA Ediţia I, decembrie 2004

© Sergiu Baieş, Nicolae Roşea, 2004, pentru prezenta ediţie.
Această ediţie a apărut în 2004 la Editura Cartier. Toate drepturile rezervate.
Cărţile Cartier sunt disponibile în limita stocului şi a bunului de difuzare.

Ediţie apărută cu sprijinul Fundaţiei Soros-Moldova şi al Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare, proiectul "Centrul de Studii şi Politici Juridice"

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii Baieş, Sergiu
Drept civil: Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică [man.]/Sergiu Baieş, Nicolae Roşea; coperta Vitalie Coroban. - Ch.: Cartier, 2004 ("Tipogr. Centrală"). - 400 p.;

24,5 cm. - (Colecţia "Juridic" /coord. Viorel Frunză). Tiraj: 1000 exemplare. C2U 347.1 (075.8) B18

ISBN 9975-79-306-1

PREFAŢĂ

Lucrarea intitulată *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică* a fost elaborată in conformitate cu noua programă a cursului "Drept civil", în baza Codului civil al Republicii Moldova din 2002, şi cuprinde, în esență, două părți mari ale dreptului civil: dreptul civil ca ramură a dreptului privat în sistemul dreptului Republicii Moldova; subiectele dreptului civil, adică statutul legal al persoanelor fizice şi persoanelor juridice.

Manualul de față, care reflectă doctrina şi jurisprudența națională în domeniu şi corespunde metodologiei de elaborare a unor astfel de materiale didactice, este un instrument al instrucției şi educației, servind la modernizarea pregătirii studenților facultăților de drept corespunzător exigențelor actuale şi viitoare ale noii societăți. Pe lângă faptul că este destinat studenților, viitorii jurişti practicieni sau teoreticieni, manualul poate fi utilizat cu succes pentru pregătirea examenului de licență, pentru reîmprospătarea, sistematizarea şi adâncirea cunoştințelor deja dobândite de către absolvenții facultăților de drept, care se perfecționează în cadrul masteratului sau doctoratului de specialitate. Această lucrare serveşte, deci, ca model pentru elaborarea de manuale universitare în domeniul dreptului civil, corespunzând exigențelor didactice moderne şi scopului nobil de a contribui la perfecționarea activității didactice.

Se ştie că prima activitate intelectuală a unui colectiv de autori, ca şi prima lecție a unui profesor universitar, trebuie să exprime o *profesiune* de *credință.* în cazul unui manual universitar, aceasta nu poate fi altceva decât proiectarea conținutului, în primul rând, a instruirii, dar şi a educației în domeniul respectiv, a mijloacelor şi metodelor prezentării acestui conținut. Profesiunea de credință este o problemă. Un manual universitar, bazat pe ştiință dozată, reflectând cuceririle ştiințifice, trebuie să se deosebească de o monografie. Primul trebuie să cuprindă, într-o logică firească, prezentarea diferitelor instituții juridice structurate unele pe altele, evidențiind ceea ce ține de esența acestora şi subliniind aspectele pe care le va folosi juristul în viitoarea sa activitate profesională. A doua, monografia, trebuie să analizeze toate ipotezele posibile referitoare la instituția juridică cercetată, atât de *lege lata,* cât şi (dacă este cazul) de *lege ferenda,* cu accentuarea poziției personale a autorului.

Sub toate aceste aspecte, lucrarea de față acoperă pe deplin astfel de cerințe ştiințifice.

» >>

înainte de a analiza aceste probleme, dorim să facem o mică paranteză. în ce ne priveşte, nu putem împărtăşi analizele aparent anarhice ale instituțiilor

juridice introductive în studiul dreptului civil, cum sunt definiția şi aşezarea acestei ramuri de drept în sistemul juridic dat, obiectul, izvoarele, principiile acesteia, raportul juridic civil, bunurile, izvoarele raportului juridic civil şi prescripția extinctivă, precum şi cele două categorii de persoane (fizice şi juridice), cu includerea tuturor aspectelor care privesc statutul legal al acestora în complexitatea lor, cum sunt problemele privitoare la calitatea lor de subiecte de drept civil, şi anume cele de stare civilă, domiciliul, modurile de înființare, reorganizarea şi încetarea persoanelor juridice ş.a., la subiectele raportului juridic civil ca element structural al acestuia.

După părerea noastră, introducerea în acest domeniu al dreptului trebuie să cuprindă, fără nici o discuție, următoarele probleme: **dreptul civil ca ramură a dreptului țării date** (noțiunea şi obiectul acestei ramuri de drept; metoda de reglementare a ei; rolul, funcțiile şi principiile dreptului civil şi delimitarea ei de alte ramuri de drept; izvoarele dreptului civil, cu prezentarea noțiunii şi a clasificării izvoarelor de drept civil, cu precizările de rigoare privitoare la izvoarele nescrise şi evidențierea rolului şi importanței practicii judiciare şi a doctrinei în aplicarea uniformă şi în dezvoltarea legislației civile; aplicarea legii civile în timp, în spațiu şi asupra persoanelor şi interpretarea legii civile); **raportul juridic civil** (noțiunea, caracterele şi structura raportului de drept civil, cu prezentarea - în limite fireşti - a subiectelor persoane care participă Ia aceste raporturi juridice -, a conținutului - a drepturilor civile subiective şi obligațiilor care intră în acest conținut, exercitarea şi apărarea drepturilor civile subiective -, şi obiectului acestor raporturi juridice - acțiunea sau inacțiunea, adică conduita la care este îndrituit subiectul activ şi de care este ținut subiectul pasiv -; clasificarea raporturilor juridice civile); **bunurile** (noțiunea de bunuri; clasificarea după diferite criterii a bunurilor, cu evidențierea importanței juridice a clasificării); **actul juridic civil** (noțiunea şi clasificarea acestor acte juridice; condițiile sale de valabilitate; modalitățile sale; efectele actului juridic civil; ineficacitatea acestor acte juridice); **prescripția extinctivă** (unde se porneşte de la conceptul de prescripție extinctivă în opoziție cu cel al prescripției achizitive; efectul prescripției extinctive; domeniul de aplicare; termenele de prescripție extinctivă; cursul acestei prescripții); ar mai fi utilă includerea în acest curs şi a unei teme privitoare la **sancțiunile de drept civil** (conceptul de sancțiune civilă; corelația dintre sancțiunea civilă şi răspunderea civilă; particularitățile acestor sancțiuni; felul sancțiunilor civile).

Acest curs cuprinde şi o a doua parte, care este consacrată prezentării amănunțite a statutului legal al participanților la raporturile juridice civile, care sunt **persoanele** (fizice şi juridice). Persoana fizică se analizează în acest manual ca subiect al raportului juridic civil (conceptul de persoană fizică; capacitatea de drept civil de folosință, de exercițiu şi cea delictuală a persoanei fizice; atributele de identificare a persoanei fizice - numele, domiciliul şi starea civilă - şi aspectele civile ale actelor de stare civilă; ocrotirea juridică a persoanei fizice prin tutelă şi curatele, precum şi ocrotirea medicală a lor). Partea referitoare la persoana juridică cuprinde noțiunea şi elementele persoanei juridice, clasificarea, identificarea, înființarea acestor subiecte de drept,

funcţionarea lor, reorganizarea, dizolvarea şi lichidarea persoanelor juridice.

Această structură a manualului, destinat studenţilor-jurişti din primul an de contact cu problematica complexă, dar generoasă, a dreptului civil, acoperă în totalitate tematica cuprinsă îndeobşte în programele analitice din diferite ţări. Această problematică rezultă din reglementările legale valabile în ţările unde se aplică dreptul civil modern. Codurile civile cuprind reguli de conduită care privesc relaţiile interumane civile, acele relaţii sociale care apar mai în toate ţările lumii. Este, deci, firesc ca reglementările legale civile şi, în consecinţă, problemele pe care trebuie să le conţină un manual referitor la această parte a dreptului civil să fie, în principiu, aceleaşi. Alta este problema mijloa-.celor juridice şi a metodelor cu ajutorul cărora ele sunt prezentate studenţilor. Şi aici intervin măiestria dascălului, cunoştinţele profesionale şi experienţa de viaţă acumulate de acesta, priceperea şi iscusinţa cu care el ştie să transmită cunoştinţele profesionale celor care se supun instrucţiei şi educaţiei.

Reflectarea din plin în manualul prefaţat a aspectelor la care ne-am referit se adaugă la aprecierile pozitive care fac ca el să-şi îndeplinească şi mai mult rostul pentru care a fost conceput şi realizat.

Dorim să ne referim, în mod deosebit, la reflectarea în manual a corelaţiei dintre doctrina şi jurisprudenţa din Republica Moldova, şi nu numai. Se ştie că doctrina călăuzeşte jurisprudenţa. Fără reflectarea corespunzătoare a acestei corelaţii un manual universitar greu îşi poate îndeplini rostul. O gândire proprie a autorilor manualului poate inspira şi, în realitate, contribui la realizarea scopului. Nu puţine sunt soluţiile bune sugerate de autori care, astfel, nu se pierd, ci se valorifică şi fac să crească rolul doctrinei în dezvoltarea dreptului (civil). Ne referim la aceste aspecte încredinţaţi fiind că, pe lângă valoarea lor reală, ideile doctrinare pot afecta direct practica judecătorească şi, cu timpul, preluate eventual şi de legiuitor, se pot transforma într-o regulă de conduită consacrată. Aceasta, deoarece, preocupată de generalitate, de abstract, de sinteză, de găsirea principiilor diriguitoare, doctrina pură se suprapune vieţii juridice, se detaşează oarecum de ea, cu tendinţa de a o orienta şi a o conduce, în timp ce practica judecătorească, care apare ca lupta pentru drept şi dreptate,

>: ; constant aderenţa la concret, la individual, la practic. Cea dintâi

prezintă ideea juridică după ce a stabilit-o cu metodele proprii cercetărilor ştiinţifice; cealaltă o face să decurgă direct din chiar faptele vieţii, adică din sursa ei naturală.

Astfel se formează şi se dezvoltă dreptul civil al Republicii Moldova, proces reflectat din plin în lucrarea pe care o prefaţăm.

Este de înţeles că autorii acestui volum încep lucrarea lor cu prezentarea sistemului dreptului privat, din moment ce împărţirea dreptului în public şi privat continuă să trezească discuţii, nu toţi autorii acceptând această teză, fiind cunoscute şi ramuri de drept "tangenţiale", care poartă trăsăturile esenţiale ale ambelor domenii mari ale dreptului. Nici în problema ramurilor de drept nu există în teoria generală a dreptului unanimitate de vederi. Astfel, problema

cea mai dificilă, din punct de vedere teoretic, este aceea a găsirii unor criterii care să stea la baza grupării normelor şi instituțiilor juridice în anumite ramuri de drept. în mod convențional, se socoteşte că specificul obiectului reglementării juridice (prin care se înțelege un grup de relații sociale "distincte" sau cu particularități proprii) este criteriul de bază care serveşte la gruparea normelor de drept în anumite ramuri în cadrul sistemului juridic, care însă este considerat de către unii autori a fi un criteriu obiectiv, iar după alții, un criteriu subiectiv. Or, acest criteriu al grupării normelor de drept în ramuri nu este elucidat nici din alt punct de vedere. Se vorbeşte despre un grup de relații "distincte", care prin reglementarea lor de către normele juridice devin raporturi juridice, dar caracterul "distinct" se pare că nu întotdeauna este anterior reglementării juridice. Uneori, tocmai dreptul este cel care imprimă relațiilor respective nota distinctivă ce le deosebeşte de alt grup de raporturi juridice. în cazul altor ramuri de drept, nu poate fi vorba de anumite relații sociale preexistente, care ulterior au primit o reglementare juridică, ci relațiile sociale care formează obiectul ramurii respective au apărut de la început ca relații sociale şi raporturi juridice etc.

Considerăm însă că nu este acum şi aici sarcina noastră să încercăm elucidarea acestei probleme complexe şi fundamentale ale teoriei dreptului, ci să reținem, ceea ce afirmă şi autorii manualului, că *dreptul civil este principala ramură a dreptului privat,* că el face parte "indiscutabil din sistemul dreptului privat".

După acest început, în capitolul II, intitulat "Noțiuni generale privind dreptul civil", autorii trec la prezentarea noțiunii, obiectului şi metodei de reglementare a dreptului civil, la analiza rolului şi funcțiilor dreptului civil şi a principiilor acestei ramuri de drept. Capitolul se încheie cu delimitarea dreptului civil față de alte ramuri de drept. în această parte a manualului, ni se par importante, înainte de toate, definirea precisă a acestei ramuri de drept, ca fiind acea "ramură de drept care reglementează raporturile patrimoniale şi personale nepatrimoniale (...) dintre persoane fizice şi persoane juridice aflate pe poziții de egalitate juridică", definiție acceptată şi susținută de majoritatea specialiştilor. în esență, această definiție exprimă şi obiectul reglementării juridice, care este domeniul comun de relații sociale asupra cărora îşi exercită acțiunea normele acestei ramuri de drept, cu distingerea între relațiile patrimoniale şi cele nepatrimoniale, ce cad sub incidența dreptului civil, şi metoda de reglementare, care exprimă poziția legiuitorului (a statului) față de această categorie vastă şi importantă a relațiilor sociale în care nici una dintre părți nu are mijloace proprii de constrângere față de cealaltă parte pentru a o obliga la executare, singura cale în acest sens fiind solicitarea sprijinului statului printr-o acțiune în justiție. în privința principiilor dreptului civil, în doctrină se cunosc şi alte formulări, o altă clasificare a acestora, ce poate ar fi trebuit arătate în lucrare. De altfel, principiul libertății contractuale nu constituie, credem, un principiu al dreptului civil, ci al unor instituții juridice civile, iar principiul egalității în fața legii este specific dreptului în ansamblu.

Probleme mai puțin discutabile sunt examinate în capitolul III în legătură cu izvoarele dreptului civil. Aici reținem, ca importante, prezentările referitoare la actele normative internaționale ca izvoare

ale dreptului civil, unde se porneşte de la prevederile constituționale, care dispun: dacă există neconcor-danță între pactele şi tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte şi legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale, prevederi care impun afirmația că actele normative internaționale sunt, în anumite condiții, izvoare ale dreptului civil.

Capitolul IV este consacrat analizei noțiunii, caracterelor, structurii şi clasificării raportului juridic civil, acesta din urmă fiind definit, în esență, ca relație socială reglementată de o normă de drept civil.

Capitolul V poartă titlul "Obiectele raportului juridic civil", care este - credem - o formulare nefericită. Se arată, foarte corect în capitolul IV, că obiectul, ca element structural al raportului juridic civil, îl constituie "acțiunile sau inacțiunile care trebuie săvârşite sau de la care trebuie să se abțină subiectele acestui raport juridic" (pct. 2.3). Tot corect se arată că nu trebuie să se pună semnul egalității între acest obiect şi bunurile care formează obiectul acțiunii sau inacțiunii şi că bunurile formează un element exterior raportului în drept şi care sunt denumite obiect derivat al raportului juridic civil. După aceea, se trece la prezentarea noțiunii şi clasificării bunurilor. în ce ne priveşte, am schimba titlul acestui capitol şi am spune doar "Bunurile", deoarece raportul juridic civil are un singur obiect - acțiunea sau inacțiunea -, iar precizările de la pct.l le-am face sub un alt titlu, şi anume "Precizări prealabile".

în capitolul VI sunt prezentate problemele juridice ale drepturilor personale nepatrimoniale, iar în capitolul VII cele care privesc exercitarea şi apărarea drepturilor subiective civile. Capitolul VIII este consacrat analizei actului juridic civil, ca izvor al raportului juridic civil, iar capitolul IX se referă la reprezentare şi procură. Ultima temă a părții generale priveşte termenele în dreptul civil, cu o referire specială la termenele de prescripție extinctivă. Ultimele două capitole analizează statutul legal al persoanelor fizice şi juridice, ca subiecte ale raportului juridic civil.

Autorii nu au avut intenția să ne prezinte un tratat exhaustiv al întregului drept civil - ceea ce nici nu era cazul, datorită caracterului de manual al acestei lucrări privind o parte a acestei ramuri de drept -, dar au analizat şi un prezentat instituțiile şi problemele generale care privesc şi se regăsesc în dreptul civil şi statutul legal al persoanelor, fundamentând în acest fel pregătirea studenților în toate domeniile dreptului privat. Lucrarea este elaborată amplu, metodic şi clar, chiar şi în părțile abstracte, în care nimic nu este de prisos, unde nimic nu poți să rezumi, fiindcă expunerea este esențială şi succintă. Sergiu Baieş şi Nicolae Roşea, ambii doctori în drept şi cu o experiență didactică însemnată, s-au lăsat, în mod conştient, influențați - uneori şi prin intermediul dreptului civil român - în mod selectiv şi de şcoala franceză, care îşi trage seva din dreptul roman, dar nu scapă din vedere nici opiniile exprimate de autorii ruşi. în esență însă, sursa lor principală o constituie, cum este şi firesc, actualul Cod civil al Republicii Moldova, care înlocuieşte vechiul cod din 1964, şi legislația civilă autohtonă. Această operă de sinteză, care va fi de referință de acum înainte şi va putea deveni cartea de căpătâi a generațiilor viitoare de jurişti, încununează o activitate prodigioasă

desfăşurată de autori în ultimul deceniu al mileniului trecut şi în primii ani ai acestui secol în calitate de slujitori ai şcolii juridice superioare. înainte de a purcede la prezentarea globală a statutului legal al subiectelor de drept civil, autorii au prezentat o problematică complexă privind introducerea în domeniul vast şi impresionant al dreptului civil, determinând limitele domeniului abordat, avansând instrumentele de lucru specifice dreptului civil, ale dreptului privat în general, explicând definiţii şi termeni şi analizând succint şi uneori critic poziţii doctrinare şi îndoieli, aşa cum se cuvine unei lucrări ştiinţifice. Ni se pare demn de subliniat şi faptul că autorii prezintă poziţia lor ştiinţifică cu o logică atât de strânsă şi un stil simplu, încât îşi face lectorul complice, pe nesimţite, la punctul de vedere dorit. De asemenea, socotim important faptul că autorii formulează nu *post factum,* la sfârşitul argumentărilor, definirea noţiunii, ci ca o poartă de intrare în studiul instituţiei date, ca cititorul să cunoască de la început poziţia lor, să reţină ce este esenţial în acea concepţie şi să poată apoi compara cu eventualele derogări sau cu alt fel de formulări doctrinare. Lucrarea este structurată logic, de aceea este atractivă şi uşor de însuşit de către cititor. Lucrarea ar fi fost şi mai uşor de înţeles dacă autorii ar fi recurs la şi mai multe aspecte practice, la spețe, ceea ce - adevărat - ar fi mărit mult spaţiul destinat prezentării problemelor introductive în dreptul civil. Acest lucru se poate realiza la cursul vorbit şi la dezbaterile seminariale, studentul având astfel posibilitatea concretă de a percepe problemele prezentate.

Autorii au avut puterea de muncă, dar şi calităţile intelectuale şi forţa morală necesare acumulării unor cunoştinţe de specialitate cu fundamente solide; rezultatul acestui travaliu este acest manual pe care-1 prezentăm astăzi cititorilor. Doctrina juridică din Republica Moldova nu a mai beneficiat de o asemenea lucrare de sinteză. La aprecierea reală a lucrării nu putem să nu avem în vedere că ea a fost concepută şi realizată într-o perioadă când societatea, legislaţia şi chiar principiile de drept au evoluat, uneori chiar substanţial. Lucrarea este cu atât mai anevoioasă cu cât ea implică demontarea unei practici din trecut, bazată pe un alt fundament, care părea a fi evident.

Efortul autorilor se înscrie, cât priveşte capitolele I-X, pe coordonatele a ceea ce se poate numi **teoria generală a dreptului civil,** denumire contestată de unii, dar susţinută de noi, deşi, fără să luăm partea concepţiei tocmai amintite, precizăm că pe noi puţin ne interesează denumirea, ci mai degrabă tendinţa de a degaja reguli şi principii aplicabile în tot dreptul civil. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că această teorie generală sau parte generală a dreptului civil este, în fond, o chestiune de stil, care nu este decât o formă savantă a introducerii în dreptul civil. De aceea, am considerat de cuviinţă să prezentăm ceea ce este esenţial şi caracteristic problematicii introductive în dreptul civil.

Practic, acest lucru au realizat autorii când au elaborat cu multă trudă această carte.

Convinşi fiind de utilitatea deopotrivă teoretică şi practică a lucrării şi având în vedere calităţile deosebite ale acesteia, avizăm favorabil publicarea ei ca manual model.

Dr. Ernest Lupan, profesor universitar,
Cluj-Napoca, România

ABBYY PDF Transformer 2.0
Click here to buy
www.ABBYY.com

ABBYY PDF Transformer 2.0
Click here to buy
www.ABBYY.com

blank page

Capitolul I

NOŢIUNI INTRODUCTIVE PRIVIND DREPTUL PRIVAT

1. Dreptul civil - ramură a dreptului privat

Dreptul nu este altceva decât o disciplină care are ca scop reglementarea acțiunilor omeneşti, activitatea omului fiind atât de vastă încât, în ultimă instanță, tot ceea ce îl înconjoară, fireşte în afară de pământ şi alte resurse naturale, reprezintă creații ale sale.

Este inimaginabilă, aşadar, existența unei societăți în care valorile umane să fie apărate de ceea ce se numeşte *drept*. Or, după cum afirma Matei B. Canta-cuzino[1], *"dreptul ne apare astfel ca limbajul, ca fenomenul social prin excelență. Aşa precum necesitatea de trai în comun dă naştere la nevoia de a comunica prin grai sau prin semne, au aceeaşi neapărată necesitate, ea dă naştere nevoii unei limitări reciproce a puterilor pe care năzuințele şi nevoile fiecăruia le pune în mişcare. In această toleranță reciprocă, în această nevoie de a îngrădi puterile care se ciocnesc, stă germenele organizării sociale, adică al ordinii publice, într-un cuvânt al dreptului"*.

Se ştie că dreptul roman cunoştea două diviziuni fundamentale: dreptul public şi dreptul privat[2]. Fireşte, această divizare priveşte dreptul lăuntric, adică dreptul intern, şi astăzi se poate vorbi despre existența unei asemenea diviziuni a dreptului în drept public şi drept privat. Aşadar, raporturile prin care membrii unei societăți interacționează sunt de două naturi. Pe de o parte, dreptul intervine şi reglementează interesele individuale astfel încât acestea să nu fie în contradicție cu binele obştesc, raporturi ce formează obiectul dreptului privat, în cadrul căruia ponderea revine dreptului civil. Pe de altă parte, dreptul intervine şi reglementează raporturile de la individ către întreaga comunitate sau, cum se mai afirmă, către stat, acestea făcând obiectul dreptului public.

1 Cantacuzino, Matei B. ***Elementele dreptului civil.*** Bucureşti, 1998, p. 3-4.

2 Termenul ***drept privat*** a revenit în circuit în Republica Moldova odată cu reformele începute în ultimul deceniu al secolului al XX-lea. în perioada socialistă, acest termen era folosit mai mult în plan teoretic, în cadrul disciplinei "Dreptul privat roman"

Problema corelării dreptului privat cu cel public şi, îndeosebi, a criteriilor de divizare a dreptului în privat şi public nu este una simplă. Legislația civilă în vigoare cuprinde norme care limitează comportamentul indivizilor în sfera relațiilor private, această limitare având argumentul său. De exemplu, legislația civilă prevede înregistrarea tuturor actelor juridice care au ca obiect bunuri imobile. Drepturile asupra bunurilor imobile produc, de

regulă, efecte juridice din momentul înregistrării lor de către organul competent. în mod similar, persoana juridică apare în momentul înregistrării ei. în unele domenii ale dreptului privat s-a mers mai departe, subiectele raportului juridic fiind obligate să încheie contracte, numite de doctrină *contracte obligatorii*[3]. Nerespectarea regulilor de încheiere a acestei categorii de contracte are uneori drept consecință sancționarea. Spre exemplu, posesorii de autovehicule sunt obligați să încheie contracte de asigurare care au un caracter civil, subiectul raportului juridic civil însă fiind *obligat* să-1 încheie. Art. 120 alin. (3) din Codul cu privire la contravențiile administrative dispune: *"Folosirea de către conducătorii mijloacelor de transport care nu au fost înregistrate în modul stabilit şi/sau lipsa poliței de asigurare obligatorie de răspundere civilă a deținătorilor mijloacelor de transport auto atrage după sine aplicarea unei amenzi în mărime de la unu la trei salarii minime"*. Pe de altă parte, în dreptul public pot fi utilizate, în unele cazuri, modalități judecătoreşti de apărare a drepturilor şi intereselor cetățenilor, ceea ce este caracteristic dreptului privat[5].

Intervenția statului în viața particulară poate fi privită ca un fenomen obişnuit. Totuşi, în opinia unor savanți[6], intervenția statului în raporturile private nu reprezintă un criteriu de distincție între cele două ramuri ale dreptului, public şi privat. în opinia lor, criteriul ştiințific al deosebirii este cel al calității, în a cărei virtute intervine statul. Când statul se manifestă într-un raport de drept în calitate de autoritate, de titular al puterii, puterea luând o decizie, ne găsim în domeniul dreptului public. Dimpotrivă, atunci când statul apare în calitate de parte într-un raport juridic oarecare, suntem în prezența unui act de drept privat pe care îl încheie statul asemenea unui particular.

3 Vezi: ***Legea cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă a transportatorilor față de călători.*** în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.38-39.

4 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 97-98.

5 rpaxdaHCKoe npaeo, nofl pefl. E.CyxaHOBa. TOM 1, MocKBa, 1998, c.3.

6 Vlahide, P.C. ***Repeti\ia principiilor de drept civil.*** Bucureşti, 1994, Vol.I, p.24.

7 Suhanov, E. ***Op. cit.,*** p.4-5.

Există în literatura de specialitate[7] şi opinia conform căreia distincția dintre dreptul public şi cel privat constă în caracterul şi în mijloacele de influență ale dreptului asupra relațiilor ce urmează a fi reglementate. Argumentarea acestei poziții se face prin apelarea la natura juridică a raportului juridic. Astfel, raporturile administrative nu pot fi caracterizate prin libertatea şi independența participanților, fiindcă însăşi natura juridică a raporturilor administrative impune existența unui mecanism de subordonare a participanților la aceste raporturi juridice. Pe de altă parte,

majoritatea relațiilor economice sunt de altă natură, adică oferă participanților o libertate, desigur nu absolută, atât la înființarea acestor raporturi, cât şi la exercitarea lor.

Concluzia care s-ar impune la divizarea dreptului în drept public şi privat ar fi aceea că, într-un stat modern, dreptul este unul singur. Clasificările reprezintă o necesitate de ordin ştiințific şi, totodată, o preocupare didactică. Deosebirea globală dintre cele două mari ramuri ale dreptului - cel public şi cel privat - rămâne în esență aşa cum au stabilit-o jurisconsulții romani: dreptul public este cel care priveşte activitatea statului ca putere, iar atunci când acestea încheie acte juridice cu persoane fizice ori juridice în calitate de contractant, statul nu este subiectul dreptului public, pentru că nu apare cu atributul puterii, al autorității statale[8]. Anume într-un asemenea mod au fost reglementate relațiile civile, unde o parte este statul sau unitățile administrativ teritoriale. Astfel, art. 192 alin. (1) din Codul civil stipulează că Republica Moldova şi unitățile administra-tiv-teritoriale participă la raporturile reglementate de legislația civilă pe principiul egalității participanților - persoane fizice şi juridice - la aceste raporturi.

Pe o astfel de poziție se situează şi Curtea Constituțională, care recunoaşte statul şi unitățile administrativ-teritoriale drept subiecte şi ale raportului juridic privat: *"Dreptul de proprietate publică aparține statului sau unităților administrativ-teritoriale (art.127 alin. (3) din Constituție), iar dreptid de proprietate privată aparține atît persoanelor particulare, cât şi statului şi unităților administrativ-teritoriale"*[9].

8 Vlahide, P.C. ***Op. cit,*** p.25.

9 Hotărârea Curții Constituționale nr.ll din 15 februarie 2001, pct. 4. în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.25-26.

10 Popa, Vasile. ***Sistemul juridic al cetății Roma.*** Timişoara, 2001, p. 29.

Dreptul civil este una dintre cele mai vechi ramuri ale dreptului. încă în antichitate era susținută ideea că *"dreptul pe care fiecare popor şi l-a rânduit el însuşi îi este propriu şi se numeşte drept civil* ***(jus civile),*** *fiind un drept propriu cetății"*[10]. Inițial, acest drept era aplicabil doar cetățenilor Romei. Ulterior, datorită schimburilor de mărfuri care au depăşit limitele cetății Roma, el este aplicabil şi străinilor (numiți *peregrini).* în prezent, dreptul civil a devenit una dintre cele mai mari ramuri ale dreptului (se poate spune: cea mai mare ramură). Diversitatea şi multitudinea raporturilor pe care le reglementează impun afirmația că dreptul civil este şi una dintre ramurile fundamentale ale sistemului de drept.

Se afirmă, pe bună dreptate," că dreptul civil este dreptul persoanelor fizice, fiind chemat să reglementeze majoritatea

relațiilor patrimoniale şi nepatrimoniale, apărute între ele. Această situație este caracteristică îndeosebi perioadei moderne, în care *"individul devine obiectul esențial al dreptului; pentru a putea dezvolta în mod liber personalitatea sa, i se asigură în acelaşi timp libertatea politică şi cea civilă, cu singura restricție - a respectării libertății semenilor săi şi a drepturilor esențiale ale statului. Participarea individului la viața politică a națiunii şi autonomia voinței individuale în actele dintre particulari sunt cele două mari principii introduse în dreptul modern de către revoluția franceză"*[11].

Din păcate, într-o perioadă, aceste principii fundamentale nu au avut rezonanță în legislația Republicii Moldova, în care se încearcă, în ultimii ani, a se reveni la valorile unanim recunoscute. în perioada socialistă, ele au fost ştirbite esențial, statul suprimând libera inițiativă a individului, inclusiv prin restricții aduse proprietății private, prin naționalizarea bunurilor etc. Cert este că dreptul civil, foarte apropiat persoanei fizice, trebuie să asigure o reglementare a relațiilor private care să îngrădească intervenția excesivă a statului şi a colectivității în activitatea particularilor. Unul dintre scopurile Codului civil în vigoare constă anume în a asigura persoanei libera inițiativă. Statul trebuie să ofere subiectelor private posibilitatea de a-şi alege modul de comportare în relațiile private şi, totodată, să intervină când acestea încalcă legea, ordinea publică şi bunele moravuri.

Prin urmare, dreptul civil, principala ramură a dreptului privat, cuprinde totalitatea normelor juridice şi a principiilor generale ce reglementează raporturile esențiale la care participă particularii - persoane, bunuri, acte juridice civile - nereglementate de alte ramuri ale dreptului.

2. Sistemul dreptului privat

11 Suhanov, E. ***Op. cit.,*** p.l.

12 Hamangiu, C; Rosetti-Bălănescu, I.; Băicoianu, Al. ***Tratat de drept civil român.*** Vol.l. Bucureşti, 1996, p.7.

Includerea unei ramuri de drept în componența dreptului public sau a celui privat trezeşte discuții contradictorii. Problema se pune îndeosebi atunci când suntem în prezența unor ramuri de drept tangențiale, ca dreptul civil, dreptul funciar, dreptul muncii, dreptul comercial, dreptul ecologic, dreptul locativ, dreptul bancar, dreptul proprietății intelectuale, dreptul concurenței, dreptul internațional privat etc. în ceea ce priveşte dreptul civil, dreptul comercial, dreptul familiei, acestea fac parte, indiscutabil, din sistemul dreptului privat. Unii autori[13] consideră că dreptul privat contemporan se împarte în drept civil şi drept comercial.

Trebuie menționat şi faptul că din dreptul civil s-au desprins astfel de ramuri ca dreptul muncii şi dreptul familiei.

în multe țări (Germania, Grecia, Austria, Georgia, precum şi în provincia Quebec etc.) relațiile de familie sunt reglementate de codul civil.

în Republica Moldova, relațiile familiale sunt reglementate de Codul familiei[14], adoptat la 26 octombrie 2000, până la această dată fiind aplicat Codul căsătoriei şi familiei, aprobat prin Legea nr. 914-VII din 26 decembrie 1969[15]. Dreptul familiei s-a caracterizat întotdeauna prin faptul că majoritatea raporturilor pe care le reglementează acesta sunt nepatrimoniale, în comparație cu dreptul civil, în care prevalează raporturile patrimoniale. Dreptul civil reglementează şi relațiile nepatrimoniale care se referă la apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale (Codul civil, art. 16), la apărarea altor drepturi nepatrimoniale (art. 15), la repararea prejudiciului moral etc. Pe de altă parte, şi în dreptul familiei, şi în dreptul civil, se poate releva principiul minimalizării influenței statului în relațiile familiale. Mai mult decât atât, noul Cod al familiei acordă posibilitatea determinării regimului juridic al bunurilor dobândite în timpul căsătoriei printr-un act juridic, încheiat între soți, precum este contractul matrimonial, guvernat de reglementările acestui cod. Se impune astfel concluzia că dreptul familiei este o parte componentă a sistemului de drept privat, concluzie care are un suport legal. Astfel, art. 4 din Codul familiei dispune că, pentru reglementarea relațiilor personale nepatrimoniale şi patrimoniale dintre membrii de familie, nereglementate de legisla-

BoraTbix, EneHa. ***TpaoKbancKoe u mopzoeoe npaeo.*** TOM 1. MocKBa, 1996, c.9.

14 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 47-48.

15 Din punct de vedere istoric, până în anii '20 ai secolului trecut, în Rusia țaristă nu a existat o reglementare aparte a raporturilor de familie, acestea fiind încadrate în Codul civil. După revoluție, mai întâi în Codul civil al Rusiei, iar ulterior şi în codurile altor republici din U.R.S.S., raporturile familiale au avut o reglementare separată de raporturile civile. Mai târziu, această practică s-a extins şi în alte țări din fostul lagăr socialist, în 1940, a fost elaborat proiectul Codului civil al U.R.S.S., care cuprindea un capitol dedicat reglementărilor relațiilor de familie, dar care nu a mai fost adoptat, în 1960 intrând în vigoare ***Bazele legislației civile.***
Codul civil ar trebui să includă şi norme ce ar reglementa raporturile familiale, cale pe care au mers cele trei țări baltice, Georgia şi Ucraina. O astfel de practică ar fi binevenită şi pentru Republica Moldova, deoarece reglementarea separată a relațiilor

de familie creează probleme la soluționarea litigiilor, în special a celor patrimoniale, dintre membrii de familie, a celor ce țin de regimul proprietății soților etc.

ția familială, se aplică legislația civilă în măsura în care aceasta nu contravine esenței relațiilor familiale.

în ceea ce priveşte dreptul muncii, opiniile sunt contradictorii. Acesta cuprinde reglementări caracteristice atât dreptului privat, cât şi dreptului public. Drept argument pentru includerea dreptului muncii în sistemul dreptului privat ar servi faptul că un loc aparte în dreptul muncii îl ocupă contractul de muncă, guvernat, fără îndoială, de legislația civilă. în dreptul muncii există însă multe reglementări caracteristice dreptului public, chemate îndeosebi să asigure garanții participanților la raporturile juridice de muncă. Spre exemplu, reglementările care se referă la timpul de muncă, la timpul de odihnă şi, îndeosebi, la asigurările sociale înglobează particularități caracteristice mai mult dreptului public decât celui privat.

Se poate spune, cu referire la dreptul comercial, că acesta face parte din sistemul dreptului privat, deoarece reglementează în special raporturile din activitatea realizată prin acte şi fapte de comerț.

3. Principalele sisteme ale dreptului continental. Sistemul instituţional. Sistemul bazat pe pandecte

DISPOZIŢII GENERALE

în opinia majorității specialiştilor, toate sistemele de drept occidentale - englez, francez, german, italian şi altele - au rădăcini istorice comune, din care preiau nu numai terminologii şi metode, dar şi noțiuni şi principii comune sau, altfel spus, valori comune. în noțiunea de *rădăcini comune* specialiştii includ şi dreptul privat roman, dreptul canonic şi filozofia dreptului natural, toate aceste calități evidențiate fiind specifice sistemului de drept din majoritatea țărilor din Europa.

Referindu-se la statele europene, teoreticienii dreptului civil constată câteva sisteme de drept civil, cele mai răspândite fiind dreptul continental şi dreptul *common law.*

DREPTUL CONTINENTAL

Prin sintagma "drept continental" sau "drept romano-german" se înțelege marele sistem juridic contemporan european, care include, în primul rând, sistemul francez şi cel german, pe urmă sistemele, inspirate de acestea, din Italia, Spania, Olanda şi din alte țări de pe continent.

Dreptul continental, la rândul său, este de două tipuri:

— de orientare franceză, care are la bază Codul civil francez din 1804;

— de orientare germană, care are la bază Codul civil german din 1896. Sistemul de drept romano-german, unul dintre cele mai vechi sisteme de

drept, ocupă un loc important în lumea contemporană, reprezentând o adevărată forjerie a multor concepte juridice moderne. Acest sistem s-a implementat nu numai în Europa, ci şi în America Centrală şi America de Sud (în Canada şi Statele Unite într-o măsură mai mică), în Asia şi Africa .

Etapa inițială a procesului de universalizare a dreptului a constituit-o recepția dreptului roman în spațiul cucerit de romani, care au oferit Europei un sistem juridic mai unitar (în prezent Europa aflându-se în stadiul de reunifi-care a legislației, fenomen posibil datorită reformelor ei politice şi sociale din ultimii ani), sistem aplicat în multe țări timp de secole.

După destrămarea Imperiului Roman, unele dintre fostele lui provincii s-au grăbit să-şi formeze sisteme juridice proprii, văzându-se nevoite, în ultimă instanță, să apeleze la acelaşi drept roman, incontestabil superior din punct de vedere tehnico-juridic cutumelor locale. Din sec. al XlII-lea, dreptul roman cucereşte tot mai mult teren în Europa, chiar şi la popoarele care, inițial, avuseseră alte sisteme de drept. în Germania, de exemplu, dreptul roman a fost aplicat până la finele sec. al XlX-lea, adică până la adoptarea propriului cod civil, iar în Franța, combinat, completat sau amendat de cutumele locale, a dat substanță dreptului francez actual.

O etapă decisivă în stabilirea dreptului continental a fost cea de adoptare a codurilor civile în diferite țări din Europa. Anume în aceste acte normative şi-au găsit reflectarea unele principii fundamentale, caracteristice dreptului privat roman. Sfârşitul sec. al XVIII-lea şi începutul celui de-al XlX-lea au fost marcate de adoptarea: Codului civil bavarez (1756), Codului prusian (1794), Codului civil francez (1804), Codului german (1896, pus în aplicare din 1900).

închegarea marelui sistem juridic romano-german s-a produs pe parcursul mai multor secole, în care s-a desăvârşit sudura unor fonduri normative diferite. Această sinteză a condus la apariția unui drept nou, modern, care şi-a demonstrat viabilitatea într-o îndelungată perioadă, producând efecte benefice asupra întregii societăți.

Sistemul dreptului civil francez. în doctrină este denumit şi sistem bazat pe instituții. Sistemul dreptului civil francez actual are ca sursă de inspirație Codul civil francez din 1804.

Asupra acestui cod juriştii au emis diverse opinii: unii îl califică drept exemplu fără precedent de logică juridică, de tehnică legislativă superioară, de stil concis, cu deosebite virtuți literare. Deşi există opinii contrare, Codul civil francez este considerat cel mai răspândit act normativ şi datorită faptului că reprezintă, incontestabil, expresia juridică a victoriei relațiilor economiei de piață. După cum se afirmă pe bună dreptate, acest cod promovează constant principiile libertății, egalității şi fraternității proclamate de Revoluția burgheză din Franța (1789-1794).

Codul civil francez cuprinde 6 articole preliminare referitoare la aplicarea legilor în genere, urmate de 3 cărți, divizate în titluri.

Prima carte, *Despre persoane,* care se referă la statutul juridic al persoanei, a suferit cele mai mari modificări, îndeosebi în anii 1964-1978, când în Franța, printr-o serie de legi, au fost efectuate diferite reforme. Astfel, în 1964 a fost înfăptuită reforma tutelei, în 1965 - reforma regimurilor matrimoniale, în 1970 - reforma dreptului rudeniei, în lege fiind introdusă instituția *Autoritatea părintească,* menită să substituie vechea *Putere părintească,* una dintre cele mai criticate instituții ale codului, în 1972 - reforma

filiației, în 1975 - reforma divorțului, în 1977 - reforma instituției absenței.

După cum lesne se poate observa, acest proces de modificare a codului, care a durat 14 ani, a vizat îndeosebi reforma relațiilor de familie, schimbând aproape complet fizionomia şi conceptul instituțiilor menționate.

în perioada 1970-1990, Codul civil francez suferă şi alte modificări, având ca efect reînnoirea esențială a dreptului civil francez. Reformele prefigurează un nou tip de legislație civilă, marcând *revoluția paşnică a dreptului civil contemporan* şi având o deschidere directă asupra altor ramuri de drept. Anume în această perioadă, legislația civilă franceză intră în sfera sa sociologică.

Răspândirea dreptului francez în unele țări din Europa. Dreptul civil francez a servit ca model multor state din Europa, precum şi de pe alte continente, mai ales pentru fostele colonii franceze. în ceea ce urmează, vor fi analizate sistemele de drept civil de inspirație franceză din unele state europene.

Vlachide, P.C. ***Op. cit.*** p. 31

România. Codul civil român, în vigoare din 1 decembrie 1865, a fost alcătuit de o comisie specială între 10 octombrie şi 4 decembrie 1864. El conține 1914 articole, cuprinse într-un titlu preliminar, şi trei cărți: Cartea I - *Despre persoane* (abrogată); Cartea a Il-a - *Despre bunuri şi despre osebitele modificări ale proprietății* (art. 461-643); Cartea a IlI-a - *Despre diferite moduri în care se dobândeşte proprietatea* (art. 644-1914). Se susține că acest cod *"este, aproape în întregime, reproducerea codului Napoleon de la 1804"*[16]. Deşi a suferit pe parcursul anilor multe modificări şi abrogări, acest act normativ rămâne totuşi izvorul de bază al dreptului civil român. Una din calitățile principale ale Codului civil român *"este moderațiunea sa perfectă, caracterul său mijlociu, care a făcut ca regulile sale să corespundă nevoilor majorității cetățenilor. Nefiind nici revoluționar, însă nici reacționar, el este o operă de echilibru şi de armonizare "*[17].

Modificările (mai exact - *abrogarea* cărții I) aduse Codului civil au făcut ca relațiile de familie să fie reglementate în Codul familiei. Pe de altă parte, Codul civil român, după abrogarea cărții I, devine original în felul său, necu-prinzând reglementări referitoare la statutul persoanei fizice (capacitate, domiciliu, nume, declarare a dispariției fără urmă şi declarare a morții), materie cuprinsă în majoritatea codurilor civile, inclusiv în Codul civil al Republicii Moldova (art. 18-54).

Belgia. Legislația civilă, în special Codul civil, a fost introdusă în timpul ocupației acestei țări de către Napoleon. Chiar şi după aproape 19 decenii, în legislația civilă belgiană se simte influența codului civil francez. Cu toate acestea, specialiştii în materie susțin cu certitudine că dreptul civil belgian diferă radical de dreptul civil francez, ca urmare a procesului de adaptare a codului la cerințele specifice societății belgiene. Este importantă mențiunea că diferențierea dintre aceste două coduri se datoreşte nu atât reglementărilor legislative, cât evoluției jurisprudenței. Din momentul formării Curții de Casație, practica judiciară belgiană şi-a urmat propria

cale. De aceea, se susține, pe bună dreptate, că *dreptul belgian nu a fost făcut de doctrină, ci de jurisprudența.* Această practică poate fi utilă şi accesibilă țărilor în tranziție, când legislația devine o piedică în dezvoltarea a noi relații, de piață. Astfel, jurisprudența poate servi ca imbold pentru o aplicare justă şi corespunzătoare

Hamangiu, C.j Rosetti-Bălănescu, L; Băicoianu, Al. ***Op. cit.,*** p.38.

Menționăm că în Republica Moldova se observă tendința de evaluare la un alt nivel a practicii judiciare. Majorității specialiştilor le este cunoscută problema aplicării termenelor de prescripție care a existat până la intrarea în vigoare a Codului civil din 2002. Astfel, Codul civil din 1964, art. 74, dispunea că termenul de prescripție, având o perioadă de un an se aplică doar relațiilor dintre subiectele care existau la 1964 şi nu făcea nici o mențiune referitoare la subiecte ca societățile pe acțiuni ori societățile cu răspundere limitată. De acea, Curtea Supremă de

stării de fapt a lucrurilor [ls].

Olanda. Dacă, în esență, Codul civil olandez nu diferă de cel francez, în forma prezentării lui însă există o serie de diferențe, îndeosebi în structura sa generală. Astfel, Codul olandez este împărțit în patru cărți: *Despre persoane, Despre bunuri, Despre obligații* şi *Despre probe şi prescripții.*

în 1947, în Olanda începuse elaborarea unui nou Cod civil, aflat în lucru până în zilele noastre. Munca la Codul civil olandez este una dintre cele mai îndelungate. Prima şi cea de a doua carte, care cuprind dreptul persoanelor, al familiei şi al persoanelor juridice, au fost adoptate în 1970 şi, respectiv, în 1976. Cea de a treia, a cincea şi a şasea carte, care cuprind partea generală a dreptului patrimonial, bunurile şi partea generală a drepturilor şi obligațiilor, au fost adoptate în 1977 de către prima Cameră a Parlamentului, urmând să fie supuse adoptării şi în Camera a doua. într-o situație similară se află a patra şi a şaptea carte.

Analiza Codului civil olandez duce la concluzia că acesta se distanțează sub multe aspecte de modelul francez, evoluând îndeosebi sub influența Codului civil german.

Spre deosebire de Codul francez, unele compartimente ca *Regimurile matrimoniale,* inclusiv contractul de căsătorie, sunt încorporate în prima carte, în timp ce cartea a doua cuprinde numai succesiunile, testamentele şi ipoteca. Deosebiri esențiale față de modelul francez întâlnim în prevederile referitoare la condiția copiilor, la regimul soților, la posesiune, transmisiunile imobiliare şi mobiliare, la privilegii şi ipoteci etc.

Italia. Codul civil italian se află în vigoare din 24 aprilie 1942. Există afirmația că, în marele sistem romano-german, dreptul italian ocupă un loc de frunte, ceea ce se datoreşte nu numai faptului că dreptul roman s-a născut pe pământul Italiei, ci şi faptului că dreptul modern italian, pe de o parte, reprezintă un sistem juridic de drept privat, care, în linii mari, a reuşit să păstreze principiile fundamentale ale sistemului romano-germanic, iar pe de altă parte, este de o remarcabilă originalitate.

în evoluția dreptului civil italian se disting două perioade: prima, caracterizată prin puternica influență a legislației franceze, a

durat aproximativ până la mijlocul secolului trecut; iar cea de a doua, caracterizată prin tendința de ieşire de sub această influență, este marcată prin intrarea în vigoare, la 21 aprilie 1942, a Codului civil.

în opinia multor savanți, cea mai importantă inovație tehnico-legislativă pe care o prezintă Codul din 1942 constă în includerea dreptului comercial în Codul civil, realizându-se astfel reglementarea unitară a raporturilor de drept privat, poziție preluată ulterior şi de statele ex-sovietice.

Codul civil italian suferă schimbări esențiale în reglementările relațiilor de familie. în acest sens, legea italiană elimină o serie de principii şi reglementări depăşite, făcând loc principiilor de egalitate între soți.

Spania. Codul civil spaniol, deşi inspirat în fond de Codul civil francez, este adoptat în 1889, după intrarea în vigoare a codului italian şi a celui portughez, îmbogățindu-se cu o serie de reglementări din aceste acte normative.

Dintre particularitățile Codului civil spaniol merită să fie menționată stabilirea majoratului civil la 23 de ani.

Acest cod este împărțit în patru cărți: prima se referă la persoane, a doua la bunuri şi proprietate, a treia cuprinde diferite moduri de dobândire a proprietății, iar cea de a patra priveşte obligațiile şi contractele.

Portugalia. Dintre toate codurile civile adoptate pe continentul european sub influența dreptului francez, cel mai discutat pentru originalitate este Codul civil portughez adoptat în 1807. în primul rând, conținutul lui, în multe cazuri, are amprenta doctrinei, adică acest cod civil are mai mult aspectul unui tratat de drept civil decât al unei legi. Deşi amprenta teoretică era impresionantă, Codul civil portughez nu se abătea, în marea majoritate a dispozițiilor normative, de la modelul francez, motiv pentru care încadrarea sa în marele sistem romano-german este pe deplin justificată.

La 1 iunie 1967, intră în vigoare un nou cod civil. Este semnificativ faptul că acesta se distanțează de predecesorul său prin formă şi se apropie de legislația modernă germană şi cea franceză. Astfel, influența Codului civil german se manifestă prin introducerea unei părți generale caracteristice legislației germane. Cartea a doua se referă la dreptul obligațiilor, urmat de materia contractelor speciale, dreptul de proprietate, uzufructul, uzul şi abitația, emfiteoza, superficia, servitutile. Cartea a treia este dedicată dreptului familiei, iar ultima, a patra, reglementează dreptul succesoral.

Sistemul juridic german. *A* doua verigă a sistemului de drept continental îl constituie sistemul de drept bazat pe pandecte. Sursa principală de inspirație a acestui sistem este Codul civil german adoptat în 1896 şi intrat în vigoare la 1 ianuarie 1990. Astfel, începutul secolului a fost marcat de apariția unui nou cod civil, care îşi păstrează originalitatea şi în prezent, întreaga evoluție a dreptului privat în țările de limbă germană desfăşurându-se în jurul lui.

Codul civil german, cunoscut îndeosebi după inițialele denumirii sale, B.G.B., reprezintă unul dintre cele mai importante, dar şi cele mai originale, monumente legislative ale marelui sistem

juridic romano-german. Elementele inedite, limbajul tehnicist pe care îl promovează, anumite particularități în definirea unor concepte de bază, structura sa originală, toate acestea îl fac să difere esențial de Codul civil francez, asigurându-i o poziție deosebită în sistemul de drept continental.

Principala particularitate a B.G.B. în raport cu Codul civil francez este structura sa, care conține o parte generală, aplicabilă celeilalte părți, numită şi parte specială. Partea generală cuprinde cele mai importante principii care stau la baza reglementării raporturilor civile. O astfel de structură a fost acceptată de mai multe coduri, inclusiv de Codul civil în vigoare în Republica Moldova.

Structural, Codul civil german se compune din cinci cărți: cartea întâi - *Partea generală;* cartea a doua - *Dreptul obligațiilor;* cartea a treia - *Drepturile reale;* cartea a patra - *Dreptul familiei* şi cartea a cincea - *Moştenirea.*

O altă particularitate a B.G.B. este limbajul sofisticat, cu un înalt nivel de abstractizare, greu accesibil persoanelor neinițiate. Faptul acesta îl face să fie rezervat în exclusivitate profesioniştilor, distanțându-1 serios de Codul civil francez, care are un limbaj mult mai simplu, accesibil chiar şi cititorului de rând.

Codul civil german se deosebeşte de alte coduri şi prin cazuistica sa abstractă, în concepția autorilor B.G.B., codul trebuie să reglementeze în detaliu toate efectele, să cuprindă toate aspectele ce s-ar putea înfățişa instanțelor. Pentru atingerea acestui scop, Codul civil german evită formulările generale, conține foarte rar definiții, evită regulile prolixe, frecvent întâlnite în Codul civil francez.

Având în vedere că atât Codul civil al Republicii Moldova din 1964, cât şi Codul civil în vigoare sunt inspirate în bună parte din Codul civil german, vom analiza succint câteva aspecte din acest cod.

După cum am remarcat, o trăsătură caracteristică pentru Codul german este existența clauzelor generale, de exemplu, clauza cu privire la bu-na-credință. Codul civil al Republicii Moldova, de asemenea, cuprinde referințe la această clauză. Astfel, art. 9, care poartă un caracter general, dispune: *"Persoanele fizice şi persoanele juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să îşi exercite drepturile şi să îşi execute obligațiile* ***cu bună-credință, în acord cu ordinea publică şi bunele moravuri*** (subl. noastră)".

Sensul acestei clauze este că încheierea, perfectarea, tălmăcirea contractelor trebuie să se bazeze pe prevederile legii şi încrederea reciprocă. Pornind de la aceste cerințe, în Germania, instanțele desfăşoară o adevărată operă de creație dincolo de conținutul textului, dezvoltând ceea ce se numeşte jun'sprw-*dență echitabilă.* în acest mod, în dreptul german jurisprudența a dezvoltat şi a concretizat *teoria abuzului de drept,* recurgând la clauza generală *a bunelor moravuri.*

Jurisprudența a recurs la această clauză generală pentru a asigura stabilitatea circuitului comercial. Invocând apariția calității de proprietar a celui cu care contractase, pârâtul poate respinge pretențiile unui adevărat proprietar pe care nu îl cunoscuse la

încheierea contractului. Buna-credință a persoanei care s-a încrezut într-o aparență înşelătoare este de natură să-i consolideze dreptul asupra bunului dobândit, urmând ca adevăratul proprietar să se despăgubească ulterior de la cel aparent.

Astfel, putem afirma că sistemul clauzelor generale din B.G.B. reprezintă în fond o adevărată supapă în mâinile judecătorului modern, care găseşte deschisă posibilitatea eludării textelor neconvenabile în numele unor principii generale de largă aplicare. Ținând cont de faptul că, deseori, legiuitorul nu reacționează rapid la modificările din sfera relațiilor private, existența unor astfel de clauze generale poate fi deosebit de utilă.

Răspândirea dreptului german în unele țări din Europa. Dreptul german, ca şi dreptul francez, s-a răspândit în mai multe țări din Europa, printre care Grecia, Austria, Ungaria, Elveția, Turcia.

Grecia. Codul civil grec este aplicat din 1946, înscriindu-se în categoria actelor normative de inspirație germană, şi anume din operele pandectiştilor germani, reproducând textual multe dintre articolele B.G.B.

Unicul domeniu ce delimitează Codul civil grec de cel german se referă la reglementările relațiilor de familie, influențate puternic de Biserica Ortodoxă.

Austria. Codul civil austriac (numit şi A.B.G.B.) este unul dintre cele mai vechi coduri civile în vigoare pe continentul european. Codul austriac nu este voluminos: cele 1502 articole formează trei părți. Prima parte vizează dreptul persoanelor, incluzând materia căsătoriei, raporturile dintre părinți şi copii, curatela. Cea de a doua parte cuprinde dreptul bunurilor cu materia drepturilor reale, inclusiv regimul succesiunilor. Partea a treia include dispoziții comune cu privire la dreptul persoanelor şi al bunurilor, reprezentând materia consolidării şi modificării drepturilor şi obligațiilor, stingerii acestora, prescripției extinctive şi uzucapiunii.

Ungaria. Asemenea Codului civil francez sau B.G.B., Codul civil austriac, în timpul Imperiului Austro-Ungar (1867-1918), a fost aplicat şi pe teritoriul Ungariei, chiar şi o anumită perioadă după destrămarea imperiului.

Elaborarea Codului civil ungar a început în 1953, proiectul fiind amplu dezbătut în forurile ştiințifice şi universitare, în instanțele judecătoreşti.

Ca structură, Codul civil ungar se deosebeşte prea puțin de Codul civil german şi de cel austriac. Astfel, legiuitorul maghiar renunță la concepția părții generale, codul debutând, în 1960, cu o parte de *dispoziții preliminare,* în care se consemnează doar scopul său şi se precizează modul în care sunt exercitate drepturile şi obligațiile, punându-se accentul pe faptul că se interzice abuzul de drept. Partea a doua este consacrată materiei persoanelor, partea a treia - reglementării proprietății, partea a patra - dreptului obligațiilor, şi a cincea - dreptului succesoral.

4. Sistemul dreptului civil în Republica Moldova

PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA CODULUI CIVIL DIN 1964

Codul civil din 1964 a fost adoptat la 26 decembrie, la şedința a IV-a a fostului Soviet Suprem al Republicii Moldova de legislatura

a şasea, şi a fost pus în aplicare de la 1 iulie 1965.

Acest cod civil era format din 603 articole, grupate în 8 titluri, după cum urmează:

1. Dispoziții generale
2. Dreptul de proprietate
3. Dreptul obligațiilor
4. Dreptul de autor
5. Dreptul asupra unei descoperiri
6. Dreptul asupra invenției, propunerii de raționalizare şi prototipul industrial (abrogat prin Legea nr.735 din 22 februarie 1996)
7. Dreptul succesoral
8. Capacitatea juridică a cetățenilor străini şi a persoanelor fără cetățenie. Aplicarea legilor civile ale statelor străine.

Operă a legiuitorului din perioada sovietică, acest cod poartă amprenta societății socialiste. în acea perioadă, scopul legislației în genere şi al celei civile în particular era întărirea sistemului economic socialist şi a proprietății socialiste. Legislația civilă era chemată să contribuie la consolidarea disciplinei planificate şi contractuale a hozrasciotului, la efectuarea în termen şi în modul corespunzător a livrărilor, la îmbunătățirea continuă a calității producției, la îndeplinirea planurilor construcțiilor capitale, la achiziționarea produselor agricole de către stat.

în comparație cu alte coduri (Codul penal, Codul muncii, Codul cu privire la contravențiile administrative, Codul de procedură civilă, Codul de procedură penală), care, în ultimul deceniu al secolului trecut, suferiseră schimbări esențiale, Codul civil rămase practic nemodificat.

Codul civil al Republicii Moldova din 1964, ca, de altfel, şi cel din 2002, se poate încadra în sistemul bazat pe pandecte.

în linii mari, Codul civil din 1964 poate fi divizat în două părți: partea generală şi partea specială. Caracteristic părții generale este faptul că normele ei erau aplicabile raporturilor juridice civile reglementate de normele părții speciale.

Titlul I avea 88 de articole, cuprinse în cinci capitole ce vizau materia referitoare la dispozițiile de bază, persoane, convenții, la reprezentare şi prescripția. Dacă reglementările din Codul civil referitoare la persoana fizică puteau fi considerate, în genere, satisfăcătoare, cele privind înființarea, activitatea şi încetarea persoanei juridice erau caracteristice unei economii centralizate, cu un număr limitat de forme juridice de organizare a activității de întreprinzător, din care cauză nu au fost aplicabile în perioada 1992-2002. Este bine cunoscut faptul că reformele din ultimul timp au reorientat dezvoltarea economiei. Conform art. 126 din Constituția Republicii Moldova, economia țării este una de piață, care nu poate exista fără o verigă atât de importantă ca persoanele juridice cu scop patrimonial. în reglementarea înființării, activității şi încetării societăților comerciale nu s-a mers pe calea modificării prevederilor Codului civil, ci au fost adoptate acte normative speciale, în care nu întotdeauna s-a ținut cont de necesitatea coordonării lor.

Titlul II, consacrat reglementării raporturilor de proprietate, cuprindea 66 de articole, ale căror norme urmau să asigure baza

sistemului economic al Republicii Moldova - proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție sub formă de proprietate de stat şi de proprietate cooperatist-colhoznică. Din normele acestui titlu se poate trage concluzia că proprietatea personală deriva din proprietatea socialistă şi servea ca mijloc de satisfacere a cerințelor persoanelor fizice.

Categoriile de bunuri ce se puteau afla în proprietate personală erau limitate, la ele referindu-se doar obiectele de uz curent, de consum personal, de confort şi de gospodărie casnică auxiliară (art. 102). în art. 103 - 106 era indicat expres că în proprietatea personală a persoanei fizice se poate afla doar o singură casă (art. 103), iar când persoana dobândea legal dreptul de proprietate asupra a două sau mai multe case, acestea, în decursul unui an, trebuiau să fie înstrăinate, în caz contrar, casa de "prisos" urma să fie vândută silit, cu restituirea către proprietar a sumei obținute. Dacă vânzarea nu avea Ioc din lipsă de cumpărători, casa trebuia să treacă, cu titlu gratuit, în gestiunea organului de stat.

Titlul III, *Dreptul obligațiilor,* era divizat în două părți:

A. Dispoziții generale cu privire la obligații;

B. Diferite categorii de obligații.

Prevederile art. 155-258 impuneau concluzia că aceste norme au menirea de a asigura dezvoltarea economiei planificate, implicându-se astfel în raporturile contractuale, fapt ce contravenea principiului libertății contractuale.

Referitor la executarea obligațiilor, codul prevedea onorarea lor în modul corespunzător şi în termen. în cod îşi găsise reglementarea expresă şi unul dintre principiile de bază ale executării obligațiilor: interdicția refuzului unilateral de a executa obligația. Este importantă mențiunea că, fără a modifica Codul civil, legiuitorul moldav a legiferat noi tipuri de contracte, menite să revigoreze activitatea economică, prin legile cu privire la vânzarea de mărfuri, la leasing, la franchising, la administrarea fiduciară etc.

Titlul IV, *Dreptul de autor,* completat cu dispozițiile Legii privind dreptul de autor şi drepturile conexe[19], a reglementat raporturile care apar în legătură cu crearea şi valorificarea operelor literare, de artă şi ştiințifice, numite drepturi de autor, precum şi a drepturilor conexe (interpretărilor, fonogramelor şi emisiunilor de radioteleviziune).

Titlul VII, *Dreptul succesoral,* destinat reglementării raporturilor succesorale, stabilea că succesiunea poate fi *legală* şi *testamentară.* Succesiunea legală are loc în cazul şi în măsura în care testamentul nu conține prevederi contrarii. Dacă nu există moştenitori legali şi nici moştenitori testamentari sau dacă nici unul dintre moştenitori nu a acceptat succesiunea, sau dacă toți moştenitorii au fost decăzuți din dreptul de succesiune de către testator, bunurile defunctului trec, pe baza dreptului de succesiune, la stat (art.561).

Codul civil enumera trei clase de moştenitori legali. La prima clasă se raportau copiii, inclusiv copiii înfiați, soțul şi părinții (înfietorii) defunctului, precum şi copilul defunctului care s-a născut după moartea acestuia.

Clasa a doua includea frații şi surorile, precum şi bunicul şi

bunica defunctului atât din partea tatălui, cât şi din partea mamei.

Clasa a treia includea nepoții şi nepoatele de frate şi de soră incapabile de muncă ale defunctului.

Pentru unele categorii de persoane era prevăzut dreptul la o cotă obligatorie din succesiune. în acest context, art.570 din Codul civil prevedea că minorii sau copiii incapabili de muncă (inclusiv cei înfiați) ai celui ce a lăsat moştenirea, precum şi soțul şi părinții (înfietorii) incapabili de muncă şi cei care erau întreținuți de defunct moştenesc, independent de conținutul testamentului, cel puțin două treimi din cota ce s-ar fi cuvenit fiecăruia dintre ei în caz de succesiune legală (cotă obligatorie). La stabilirea cotei obligatorii, se ținea seama şi de valoarea bunurilor succesorale, formate din mobilierul obişnuit din casă şi din obiectele de uz casnic.

Monitorul Oficial, 1995, nr.13 Titlul VIII (art. 596-603) era consacrat reglementării raporturilor cu elemente de extraneitate (capacitatea juridică a cetățenilor străini şi a apatrizilor, a persoanelor juridice străine), indicându-se legile care guvernau aceste raporturi.

PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA CODULUI CIVIL DIN 2002

Premisele apariției proiectului de Cod civil. Relațiile sociale cu caracter privat reglementate de Codul civil sunt sensibile, prin natura lor, la schimbările din societate, de aceea se află permanent într-o dinamică de perfecționare. Reformele din ultimul timp s-au răsfrânt şi asupra relațiilor civile. Astfel, începând cu anii 1991-1992, în Republica Moldova reapar în circuitul civil terenurile, apar noi forme juridice de organizare a activității de întreprinzător

- societatea cu răspundere limitată, societatea pe acțiuni, societatea în comandită, societatea în nume colectiv, statul începe demonopolizarea economiei, creând posibilitatea privatizării bunurilor sale etc.

Un loc important în acest context îl ocupă Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare de la 27 august 1994, care consfințeşte, în art. 9, că proprietatea este privată şi publică, iar dreptul de proprietate privată este garantat.

Pentru realizarea art. II alin.(2) din Constituție, care dispune comisiilor permanente ale Parlamentului şi Guvernului ca, în decursul unui an de la data intrării în vigoare a Constituției, să examineze conformitatea legislației cu Constituția, Parlamentul, la 3 noiembrie 1994, adoptă Hotărârea nr.254-XIII prin care desemnează grupul de elaborare a proiectului de Cod civil. La 19 octombrie 2000, legislativul adoptă în primă lectură proiectul Codului civil.[20] Pentru definitivarea lui, Parlamentul instituie, la 26 octombrie 2000, prin Hotărârea nr. 1315-XIV, o comisie specială, care activează până la finele anului 2001, prezentând Parlamentului proiectul nominalizat[21]. La 6 iunie 2002, Parlamentul adoptă noul Cod civil, care, din punctul de vedere al structurii, poate fi încadrat în sistemul de pandecte.

Pentru a avea o aplicare mai eficientă, materia inclusă în noul Cod civil a fost divizată în cinci cărți, după cum urmează: Cartea I -

Partea generală, Cartea a Il-a - *Drepturile reale,* Cartea a IlI-a -

Au fost prezentate trei proiecte de Cod civil.

Acest proiect de Cod civil, având 2414 articole, cuprinse în patru cărți: Cartea I - ***Partea generală,*** Cartea a Il-a - ***Drepturile reale,*** Cartea a III-a - ***Obligațiile,*** Cartea a IV-a -***Moştenirea,*** a fost publicat în revista "Drept moldovean" 2002, nr. 1. Cu regret, proiectul nu a fost adoptat, împărtășind, în principiu, soarta proiectului de Cod civil al Basarabiei, elaborat de renumitul civilist basarabean Petru Manega în anii 1822-1825. Vezi: Taşcă,

Obligațiile, Cartea a IV-a

- *Dreptul succesoral,* Cartea a V-a - *Dreptul internațional privat.*

Cartea întâi, *Partea generală,* are patru titluri: *Dispoziții comune, Persoanele, Actul juridic şi Termenele.* Ea include norme aplicabile majorității raporturilor juridice civile. Meritul părții generale constă în faptul că reglementează în detaliu normele unor instituții ca actul juridic civil, obiectele raporturilor juridice civile, termenele etc.

Codul civil dezvăluie principii a căror temelie este consfințită în Constituție, ca de exemplu, principiul îngrădiri imixtiunii statului în raporturile civile.

Cartea a doua, *Drepturile reale,* reglementează expres, pentru prima dată în legislația țării noastre, pe lângă dreptul de proprietate şi alte drepturi reale (numite în literatură *dezmembrăminte),* ca: uzufructul, dreptul de uz, dreptul de abitație, dreptul de servitute, dreptul de superficie. A fost inclusă şi materia cu privire la gaj şi ipotecă, acestea, conform Codului din 1964, fiind reglementate în cadrul dreptului obligațional. Această carte cuprinde cinci titluri: *Patrimoniul, Posesiunea, Proprietatea, Alte drepturi reale, Registrul bunurilor imobile.*

Deşi nu s-a renunțat la ideea că gajul şi ipoteca sunt considerate mijloace de garantare a executării obligațiilor, aceste instituții au fost incluse în cartea a doua, reprezentând, în primul rând, drepturi reale, adică drepturi care pot fi exercitate personal de către titularul lor, fără acțiuni din partea debitorului. Se urmăreşte astfel atribuirea pentru gaj şi ipotecă a regimului juridic al drepturilor reale, ceea ce permite concordarea acestei instituții cu destinația sa.

Cartea a treia, *Obligațiile,* este cea mai voluminoasă, conținând 900 de articole, ceea ce depăşeşte cu mult numărul de articole ale Codului civil din 1964. Această carte este divizată în trei titluri: Titlul I - *Despre obligații în general;* Titlul II - *Despre contracte în general;* Titlul III - *Categoriile de obligații.* In titlul I sunt reglementate următoarele instituții ale dreptului obligațional: pluralitatea de creditori şi debitori, cesiunea de creanță şi preluarea datoriei, executarea obligațiilor, efectele neexecutării obligațiilor, mijloacele specifice de garantare a executării obligațiilor şi stingerea obligațiilor. Structura acestui titlu este concepută astfel încât să permită aplicarea eficientă a normelor sale. La elaborarea titlului, autorii au ținut cont de prevederile legislației în vigoare referitoare la materia în cauză, păstrând, în măsura posibilităților, consecuti-vitatea reglementării instituțiilor teoriei generale a

drepturilor obligaționale. Desigur, aceste instituții au fost îmbunătățite esențial. De exemplu, capitolul VII, *Stingerea obligațiilor,* conține nouă secțiuni, fiecare cuprinzând norme privind un anumit mijloc de stingere a obligațiilor.

în condițiile în care contractul devine cel mai răspândit şi mai important temei de naştere a drepturilor şi obligațiilor civile, în Codul civil au fost stipulate norme generale cu privire la contracte, concentrate într-un titlu aparte, *Despre contracte în general,* norme referitoare la conținutul şi încheierea contractului, la efectele juridice, interpretarea, încetarea lui etc.

Ținându-se cont de faptul că majoritatea contractelor civile sunt sinalag-matice, adică contracte în care părțile se obligă reciproc, lor li s-a rezervat un capitol special.

In titlul III din cartea a treia îşi găsesc reglementarea diverse categorii de obligații, ca: vânzarea - cumpărarea, schimbul, donația, renta, comodatul, locațiunea, arenda, depozitul, leasingul, transportul, asigurarea.

Noi instituții reglementate în Codul civil. Acesta conține un număr impresionant de instituții novatoare, încât analiza lor detaliată ar forma un volum considerabil.

în continuare, se vor analiza succint doar unele instituții noi, care, prin esență, au o mai mare importanță şi frecvență în aplicarea practică şi care fac obiectul de studiu al dreptului civil: *Partea generală, Drepturile reale* şi *Teoria generală a obligațiilor.*

Chiar de la bun început, Codul civil, pe lângă izvoarele tradiționale ale dreptului civil (Codul civil şi alte acte normative), consfințeşte şi uzanțele care în multe țări au o aplicare destul de largă, stipulând că: *"Uzanțele se aplică dacă nu contravin legii, ordinii publice sau bunelor moravuri".*

Tot pentru prima dată şi-au găsit reglementarea expresă principiile conform cărora, în caz de contradicție între norme legale de acelaşi nivel, se aplică *norma legii speciale drept norma legii noi.*

O altă novație a Codului civil, care a trezit discuții controversate, se referă la *exercitarea şi apărarea drepturilor civile.* Pornind de la reglementarea conform căreia se interzice exercitarea unui drept dacă acesta aduce atingere drepturilor altora, codul reglementează detaliat autoapărarea. Deşi nu este cunoscută actualei legislații, se poate afirma cu certitudine că autoapărarea este utilizată frecvent de către subiectele de drept în relațiile sociale. De exemplu, poate fi considerată autoapărare reacția persoanei înşelate de vânzător.

Art. 13 defineşte autoapărarea astfel: *"Nu sunt ilicite acțiunile persoanei care, în scopul autoapărării, ia, sustrage, distruge sau deteriorează un bun sau, în acelaşi scop, reține persoana obligată care ar putea să se ascundă, sau înlătură rezistența celui obligat să tolereze acțiunea dacă nu se poate obține asistența organelor competente şi dacă, fără o intervenție imediată, există pericolul ca realizarea dreptului să devină imposibilă sau substanțial îngreuiată".* După cum putem observa, acțiunile de autoapărare pot fi îndreptate ori împotriva bunurilor, ori împotriva persoanei. Referitor la bunuri, Codul civil, în scopul autoapărării, autorizează persoana fie să sustragă, fie să distrugă, fie să deterioreze un bun

(spre exemplu, proprietarul bunului este în drept să sustragă bunul din posesiunea hoțului când acesta a fost prins în flagrant delict, la fel, bunul poate fi sustras în cazul când îl deține o persoană care nu este proprietar şi care intenționează să plece a doua zi peste hotare). Acțiunile de autoapărare împotriva persoanei obligate se pot exprima fie prin reținerea acesteia, fie prin înlăturarea rezistenței ei de la acțiunea pe care trebuie să o tolereze.

în acest context, se constată un fapt important: autoapărarea va fi admisă doar în condițiile în care titularul dreptului încălcat nu poate obține la momentul oportun asistența organelor competente. Pentru acesta, în legislația procesuală urmează să fie operate modificări cu privire la obținerea asistenței organelor competente, îndeosebi a instanței judecătoreşti, practic în orice zi şi la orice oră, chiar şi în zile de odihnă.

Pentru prima dată în Codul civil şi-a găsit reglementarea *instituția tutelei şi curatelei,* reglementată anterior în dreptul familiei. Normele acestei instituții se referă îndeosebi la relațiile patrimoniale. Apărarea drepturilor persoanelor cu capacitate de exercițiu restrânsă sau lipsite de capacitate de exercițiu este legată de asigurarea intereselor lor patrimoniale. De exemplu, se stipulează că tutorele este dator să întocmească şi să prezinte anual autorității tutelare, în termen de 30 de zile de la sfârşitul anului calendaristic, un raport despre modul în care a dispus de bunurile celui pus sub tutelă sau că este obligat să inventarieze, la numirea sa ca tutore, bunurile celui pus sub tutelă şi să prezinte autorității tutelare inventarul spre aprobare.

De pe poziții principial noi este abordată *problema persoanelor juridice.* S-a pornit de la ideea că persoanele juridice sunt de două feluri: de drept public şi de drept privat, care, în raporturi civile, se află pe poziții de egalitate. Persoanele juridice de drept privat pot avea, la rândul lor, scop lucrativ sau nelucrativ. Merită să fie menționată instituirea principiului *numerus clausus* pentru persoanele juridice cu scop lucrativ, fapt ce presupune că ele pot apărea numai sub formele prevăzute de lege. Se stipulează că societățile comerciale se pot constitui doar sub formă de societate în nume colectiv, în comandită, cu răspundere limitată, pe acțiuni şi de cooperativă.

O instituție absolut nouă care şi-a găsit reglementarea în cod este *instituția posesiunii* ca stare de fapt. Se ştie că în Codul civil din 1964 posesiunea era abordată ca atribut al dreptului de proprietate. Această instituție, pe de o parte, serveşte drept apărare posesiunii ca stare de fapt, iar pe de alta, drept temelie uzucapiunii ca mod de dobândire a dreptului de proprietate. Codul civil consemnează regula conform căreia posesorul este prezumat proprietar al bunului dacă nu este dovedit că a început să posede pentru un altul. Această prezumție nu acționează în cazul în care dreptul de proprietate trebuie înscris în registrul public (spre exemplu, dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile se înscrie în Registrul bunurilor imobile, care este ținut de oficiul cadastral teritorial) şi nici în cazul unui proprietar al cărui bun este furat, pierdut sau ieşit din posesiune în alt mod fără voia proprietarului.

Drept consecință a reglementării posesiunii a fost includerea unor norme referitoare la *uzucapiune* - mod de dobândire a

dreptului de proprietate asupra unui bun prin posedarea lui cu bună-credință o anumită perioadă expres stipulată de lege. în acest context, codul dispune că persoana care posedă cu bună-credință un bun imobil în decurs de 15 ani sau un bun mobil timp de 5 ani, comportându-se ca un proprietar, dobândeşte dreptul de proprietate asupra lui.

în Codul civil un loc aparte îl ocupă reglementarea *altor drepturi reale (dezmembr■aminte ale dreptului de proprietate).* Reglementarea acestor drepturi porneşte de la ideea că numărul lor trebuie să fie determinat de cod în mod expres şi exhaustiv. Această poziție se întemeiază pe faptul că drepturile reale sunt drepturi absolute, adică opozabile terților, de aceea fiecare persoană trebuie să le cunoască. Codul civil, după cum s-a menționat, reglementează următoarele drepturi reale: *dreptul de proprietate, dreptul de uzufruct, dreptul de uz, dreptul de abitație, dreptul de servitute, dreptul de superficie.* Codul atribuie la categoria drepturilor reale *gajul şi ipoteca* - mijloace de garantare a executării obligațiilor plasate în cadrul dreptului obligațional.

Dreptul de uzufruct este dreptul acordat unei persoane de a exercita asupra bunului unei alte persoane atributele de posesiune şi folosință cu obligația de a le conserva *(salva rerum)* şi de a le restitui nudului proprietar la încetarea uzufructului.

Dreptul de uz este un drept real al titularului de a folosi lucrul şi de a culege fructele, dat numai pentru necesitățile sale şi ale familiei.

Dreptul de abitație este un drept real al titularului de a locui personal sau împreună cu familia într-o casă (apartament) cu obligația de a o restitui nudului proprietar la încetarea dreptului.

Dreptul de servitute este un drept al proprietarului lotului dominant de a se folosi de terenul proprietarului lotului dominat (aservit) în limitele necesare folosirii propriului teren.

Dreptul de superficie este dreptul de a folosi terenul altuia în vederea ridicării şi exploatării unei construcții, deasupra ori sub acest teren, sau a exploatării unei construcții existente pe el. Acest drept este alienabil, ereditar, ipotecabil şi poate face obiectul unui contract de închiriere.

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

9. **Baieş, Sergiu.** ***Studiu comparativ privind dreptul civil.*** în: "Uniunea Europeană şi Republica Moldova. Implementarea Acordului de Parteneriat şi Cooperare", Chişinău, 2002, p. 2-14.

10. **Ungureanu, Ovidiu.** ***Manual de drept civil. Partea generală.*** Bucureşti, 1999, p. 1-6.

11. **Vonica, Romul Petru.** ***Drept civil. Partea generală.*** Bucureşti, 2001, p.3-12.

12. **Zlătescu, Victor Dan.** ***Tratat elementar de drept civil. Teoria generală.*** Voi. 1. Bucureşti 2000, p. 9-18.

13. ***TpaxdaHcicoe npaeo.*** TOM 1. *HOR* pefl. **CyxaHOBa, E.** MocKBa, 1998, c. 1-20.

Capitolul II

NOŢIUNI GENERALE PRIVIND DREPTUL CIVIL

I

1. Noţiunea de drept civil

Dreptul civil este o ramură de "drept comun" care reglementează relații private, îndeosebi cele cu caracter patrimonial. De aici rezultă că normele generale şi principiile dreptului civil pot fi aplicabile oricăror raporturi juridice private în cazul în care în acest sens lipsesc prevederi speciale. De exemplu, art. 4 din Codul familiei dispune: *"Pentru reglementarea relațiilor personale nepatrimoniale şi patrimoniale dintre membrii familiei, prevăzute la art. 3, nereglementate de legislația familială, se aplică legislația civilă"*. La fel, normele dreptului civil sunt aplicabile şi în litigiile născute din modificarea sau rezilierea contractului de muncă. Normele dreptului familiei şi ale dreptului muncii însă sunt aplicabile raporturilor juridice civile. Pe de altă parte, art. 2 alin. (2) din Codul civil dispune: *"Raporturile familiale, locative, raporturile de muncă, de exploatare a resurselor naturale şi de protecție a mediului înconjurător, ce corespund prevederilor alin. (l), sunt reglementate de prezentul cod şi de alte legi"*.

Prin urmare, dreptul civil este baza organizării civile, cea mai importantă ramură a dreptului, şi are ca obiect *"dreptul comun al particularilor, adică acele acte juridice, pe care le poate face în genere orice cetățean, indiferent de profesia sau ocupația sa"*[22].

Termenul *drept civil* provine din latinescul *Jus civile,* prin care se înțelegea dreptul cetățenilor romani. Acest termen este folosit în toate sistemele de drept, deşi conținutul lui se schimbă în funcție de sistemele politice, economice şi culturale.

Astăzi, termenul *drept civil* este polisemantic şi semnifică: *ramură de drept, ştiință, obiect de studiu.*

Dreptul civil ca ramură de drept reglementează relații sociale omogene, raporturile patrimoniale şi raporturile personale nepatrimoniale dintre persoane fizice şi persoane juridice. Altfel spus, dreptul civil ca ramură de drept constă în totalitatea normelor de drept civil.

Trebuie să facem o delimitare între categoriile *drept civil* ca sistem de norme de drept şi *legislație civilă,* care, deseori, chiar şi în literatura de specialitate, sunt calificate drept sinonime. *Legislație civilă* înseamnă un sistem de legi şi de alte acte normative ale autorităților publice în care sunt consfințite normele de drept civil. Prin urmare, termenul *drept civil* are o semnificație mai restrânsă *legislație civilă.*

în acest context, putem defini *dreptul civil ca ramură de drept care reglementează raporturile patrimoniale şi personale nepatrimoniale (legate sau nu de cele patrimoniale) dintre persoane fizice şi persoane juridice aflate pe poziții de egalitate juridică.* Această definiție, susținută de majoritatea specialiştilor, în literatura de specialitate întâlnindu-se însă şi alte păreri[23], cuprinde toate elementele dreptului civil, şi anume:

Dreptul civil este o ramură a sistemului de drept din țara noastră, adică o totalitate de norme juridice:

— Dreptul civil reglementează două mari categorii de relații sociale: raporturile patrimoniale şi cele nepatrimoniale (legate sau nu de cele patrimoniale), numite şi raporturi personale;

— Dreptul civil are ca subiect nu numai individul, denumit *persoană fizică,* ci şi colectivul care, întrunind condițiile legale, are calitatea de subiect colectiv de drept civil, denumit *persoană juridică;*

— în dreptul civil, poziția juridică a subiectelor raportului civil este una de *egalitate juridică,* prin care se înțelege că o parte nu se subordonează celeilalte. După cum vom vedea mai jos, poziția de egalitate a subiectelor raportului juridic civil constituie principiul fundamental al dreptului civil, precum şi o metodă de reglementare a acestui drept.

Suhanov E. ***Op. cit.*** p. 43

Dreptul civil ca ştiință studiază instituțiile dreptului civil, adică dreptul civil ca ramură. Astfel spus, obiectul de studiu al ştiinței dreptului civil îl formează normele de drept civil. în afară de aceasta, ştiința dreptului civil studiază şi o serie de probleme, cum ar fi: apariția şi evoluția instituțiilor juridice de drept civil, sistemul şi principiile dreptului civil, practica aplicării normelor de drept civil de către autoritățile publice. Ca şi alte ştiințe, dreptul civil se află în continuă dezvoltare, în funcție de evoluția societății, asupra căreia apar noi concepții. Această ştiință are o importanță deosebită şi prin faptul că studiază practica aplicării dreptului civil, iar practica semnalează lipsa sau necesitatea unor atare acte normative. Prin concluziile sale fundamentate, ştiința dreptului civil susține aplicarea corectă a legilor, contribuind la determinarea direcțiilor de dezvoltare a legislației civile. Ştiința dreptului civil este o operă a doctrinei, adică a tuturor teoreticienilor care, studiind normele de drept, elaborează diferite concepte, teorii, chemate să argumenteze normele de drept civil, să ajute la înțelegerea acestora şi la aplicarea lor corectă. Evidențiind importanța ştiinței dreptului civil, în literatura de specialitate găsim afirmația că doctrina şi, prin aceasta, ştiința nu sunt numai descriptive. Ele au o funcție critică în privința regulilor, a interpretării lor şi a concepțiilor juridice. în măsura în care participă la evoluția juridică, ele participă şi la politica juridică. în măsura în care influențează interpretarea şi utilizarea normelor de drept, ele contribuie la tehnica juridică.

Una dintre sarcinile ştiinţei dreptului civil constă în prognozarea consecinţelor reglementărilor din noile acte normative. Acest lucru este necesar îndeosebi atunci când se încearcă schimbarea cardinală a normelor civile, adică în perioada reformelor. Cu regret, această sarcină a ştiinţei dreptului civil nu este valorificată, în consecinţă reformele ori nu-şi ating scopul, ori îl ating parţial şi după o perioadă îndelungată[24].

Astfel, putem conchide că prin *drept civil* ca ştiinţă se înţelege studiul despre acest drept, adică sistemul de categorii, concluzii şi concepţii privind raporturile juridice civile.

Dreptul civil ca obiect de studiu este o disciplină cu ajutorul căreia se obţin informaţii şi cunoştinţe în domeniu, acest curs fiind obligatoriu la toate facultăţile de drept, unde se studiază, de altfel, şi *dreptul civil ca ştiinţă.* Trebuie subliniat faptul că dreptul civil se caracterizează printr-un stil precis şi auster, astfel încât nici un fapt sau act, nici o împrejurare, calificare sau noţiune nu trebuie exprimate cu aproximaţie, ci într-un mod care să nu lase urmă de îndoială. Dacă în limbajul curent sau în lucrări literare, unele noţiuni pot fi utilizate ca sinonime, în dreptul civil acest lucru nu este raţional. în vorbirea curentă, de exemplu, deseori nu se face diferenţă între *act de dispoziţie* şi *act de administrare.* în dreptul civil însă fiecare dintre aceşti termeni are semnificaţia sa, în art.

Drept exemplu elocvent în acest sens pot servi reformele din ultimul deceniul al secolului trecut, când a fost efectuată privatizarea unui anumit patrimoniu al statului. Scopul era ca fiecare cetăţean să primească o parte din bunurile privatizate. In final însă ele au fost concentrate în mâinile unui număr restrâns de persoane. Ar fi benefică şi opinia ştiinţei dreptului civil asupra efectelor pe care le va produce Codul civil din 2002. Ponescu

198 din Codul civil, legiuitorul dându-le definiţii exprese.

Studiul dreptului civil joacă un rol deosebit *"în formarea unui sistem de gândire specific, de logică juridică, în temeiul căruia studentul să se poată orienta în găsirea unor soluţii, chiar pentru problemele în a căror privinţă nu există dispoziţii legale, anume prevăzute pentru cadrul respectiv, dar pe care juristul trebuie să le soluţioneze"*[2]*. Acest adevăr trebuie conştientizat de către student deoarece, conform art. 8 alin. (1) din Codul civil, drepturile şi obligaţiile civile apar în temeiul legii, precum şi pe baza actelor persoanelor fizice şi juridice, *care, deşi nu sunt prevăzute de lege,* dau naştere la drepturi şi obligaţii. Astfel, în cadrul acestei discipline, studentul are posibilitatea de a se simţi în *"postura judecătorului",* care trebuie să găsească o soluţie atunci când nu există un act normativ de soluţionare a unor astfel de litigii. Dreptul civil oferă mijloacele intelectuale necesare pentru soluţionarea acestor situaţii, mijloace care urmează a fi cunoscute în mod necesar de către viitorii jurişti.

Fiecare student, chiar de la începutul cursului de drept civil, trebuie să fie conştient de faptul că este obligatoriu ca un jurist nu

numai să se poată orienta în multitudinea de acte normative (ceea ce este foarte important), dar şi să înţeleagă semnificaţia reglementărilor juridico-civile pentru a aborda în mod creator problemele ce stau în faţa lui.

2. Obiectul şi metoda de reglementare a dreptului civil

Prin obiect de reglementare al dreptului civil se înţeleg relaţiile sociale reglementate de normele acestui drept, cu alte cuvinte domeniul comun de relaţii sociale asupra cărora îşi exercită acţiunea normele ce alcătuiesc ramura de drept civil. Prin urmare, dreptul civil reglementează două mari categorii de relaţii sociale: *raporturile patrimoniale* şi *cele personale nepatrimoniale.*

Este *patrimonial* raportul al cărui conţinut poate fi exprimat în bani (raportul care are în conţinut dreptul de proprietate, raportul creat din contractul de vânzare-cumpărare). Este *nepatrimonial* raportul al cărui conţinut nu poate fi exprimat în bani (raportul care are în conţinut dreptul la nume, la denumire ori dreptul la sediu). Ambele raporturi se caracterizează prin faptul că subiectele lor se află pe poziţie de egalitate juridică, sunt libere în a-şi alege modul de comportare, cu alte cuvinte apar între subiecte egale care au un patrimoniu distinct. Raporturile patrimoniale şi raporturile personale nepatrimoniale care nu întrunesc aceste condiţii nu constituie obiectul dreptului civil şi nu pot fi reglementate de normele lui.

Caracteristic relaţiilor reglementate de dreptul civil este faptul că ele apar între subiecte aflate pe poziţie de egalitate juridică. Participanţii la relaţii civile pot fi persoane fizice (inclusiv apatrizi, cetăţeni străini) şi persoane juridice (inclusiv organizaţii internaţionale, organizaţii străine, care desfăşoară activitate pe teritoriul Republicii Moldova).

Am văzut, aşadar, că relaţiile sociale care formează obiectul dreptului civil se împart în două mari categorii: raporturi patrimoniale şi raporturi personale nepatrimoniale. în acest sens, art.2 alin. (1) din Codul civil dispune: *"Legislaţia civilă determină statutul juridic al participanţilor la circuitul civil, temeiurile apariţiei dreptului de proprietate şi modul de exercitare a acestuia, reglementează obligaţiile contractuale şi de altă natură, alte raporturi patrimoniale şi personale nepatrimoniale conexe lor".*

RAPORTURILE PATRIMONIALE REGLEMENTARE DE DREPTUL CIVIL

Majoritatea raporturilor reglementate de dreptul civil sunt patrimoniale. Ele apar şi se dezvoltă în cazul în care patrimoniul se află la o persoană concretă ori trec de la o persoană la alta. Sunt patrimoniale raporturile care pot fi exprimate în bani, dintre persoanele fizice şi dintre persoanele juridice.

Este de menţionat faptul că dreptul civil nu reglementează toate raporturile patrimoniale şi nepatrimoniale din societate.

Reglementarea lor poate constitui şi obiectul altor ramuri de drept (dreptul muncii, dreptul familiei, dreptul financiar etc). De dreptul civil sunt reglementate numai raporturile bazate pe egalitatea participanților la ele.

Determinarea raporturilor care pot constitui obiectul reglementării dreptului civil se face pe două căi:

— prin autodelimitarea obiectului de către normele fiecărei ramuri de drept, prin ipoteza normei juridice. Normele dreptului civil, cuprinse în Codul civil şi în alte acte normative, determină sfera de relații care constituie obiectul de reglementare ale dreptului civil. O astfel de autodelimitare este opera legiuitorului;

— prin delimitarea unei ramuri de drept de celelalte ramuri de drept[26], care se face, în primul rând, după criteriul obiectului de reglementare. O astfel de delimitare este opera interpretului legii (practician ori teoretician).

Trebuie să deosebim două mari categorii de raporturi patrimoniale reglementate de dreptul civil: *raporturile reale* şi

Beleiu, Gheorghe. ***Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil.*** Bucureşti, 1992, p.27.

raporturile obligaționale.

Real este raportul care are în conținut drepturi reale. Numărul acestor drepturi este stabilit de lege în mod expres şi exhaustiv. Codul civil cunoaşte şi reglementează următoarele drepturi reale: dreptul de proprietate, dreptul de uzufruct, dreptul de uz, dreptul de abitație, dreptul de servitute, dreptul de superficie şi dreptul de gaj. Acestea, cu excepția dreptului de gaj, sunt drepturi reale principale.

Comun unor astfel de raporturi este caracterul lor dublu. în primul rând, aceste raporturi reprezintă atitudinea subiectului față de bunul care se află în proprietate, iar în al doilea rând, reprezintă relațiile dintre proprietarul bunului şi alte persoane în raport cu acest bun.

Pe de o parte, drepturile reale se caracterizează prin comportamentul subiectului față de bunurile ce constituie obiectul lor. Existența *legăturii* dintre subiect şi obiect, *legătură* caracteristică drepturilor reale, determină titularul de drept real să se comporte cu bunul ca fiind al său. Anume în aceste condiții bunurile pot fi folosite la destinație şi cu eficiență.

Pe de altă parte, drepturile reale se caracterizează şi prin faptul că titularii lor intră în raporturi cu persoane terțe. Acest specific al drepturilor reale susține ideea caracterului lor absolut.

Obligațional este raportul care conține creanțe indiferent de raportul lor, act juridic sau fapt juridic (licit sau ilicit). Raportul obligațional are două subiecte, determinate chiar de la începutul constituirii lui, de aceea poartă un caracter relativ. Subiectele

raportului obligațional poartă denumirea de *creditor* şi *debitor*.

Aceste relații sunt diverse şi multiple, majoritatea cu titlu oneros. Ele iau naştere pe baza diferitelor contracte, încheiate între persoane fizice şi persoane juridice, cu privire la transmiterea în proprietate, în posesiune şi folosință a bunurilor, cu privire la prestarea diferitelor lucrări şi servicii. Deseori, raporturile obligaționale apar pe baza acordului de voință prin care se decide înstrăinarea (respectiv dobândirea) bunurilor.

RAPORTURILE PERSONALE NEPATRIMONIALE REGLEMENTATE DE NORMELE DREPTULUI CIVIL

A doua categorie de relații sociale care formează obiectul dreptului civil o constituie raporturile nepatrimoniale. Particularitățile acestora constau în următoarele:

14. sunt lipsite de orice conținut economic;
15. obiectul lor îl formează următoarele bunuri nepatrimoniale: numele, cinstea, demnitatea, dreptul de autor asupra operelor ştiințifice şi de artă, altele asemenea;
16. sunt constituite de bunurile nepatrimoniale inseparabile de subiect, adică de bunuri care nu pot fi transmise unor alte persoane.

Dreptul civil reglementează următoarele categorii de raporturi personale nepatrimoniale:

17. raporturile de identificare, adică raporturile ce conțin drepturi care individualizează subiectele de drept civil, cum ar fi dreptul la nume, dreptul la domiciliu, dreptul la reşedință - pentru persoana fizică - şi dreptul la denumire, dreptul la sediu - pentru persoana juridică;
18. raporturile referitoare la existența şi integritatea subiectelor de drept civil, adică raporturile care conțin drepturi personale nepatrimoniale, cum ar fi dreptul la viață, dreptul la sănătate, dreptul la reputație;
19. raporturile juridice care se referă la creanța intelectuală, adică raporturile ce au în conținut drepturi personale nepatrimoniale având ca izvor o operă ştiințifică, literară, de artă.

Raporturile personale nepatrimoniale pot fi clasificate şi în următoarele două categorii[27]:

20. raporturile personale nepatrimoniale legate nemijlocit de cele patrimoniale - raporturi ce apar în legătură cu dreptul de autor asupra operei ştiințifice, literare, de artă. Dreptul civil reglementează astfel de relații, acestea fiind legate de cele patrimoniale. Aşadar, declararea dreptului de autor asupra unei opere are ca efect plata către autor a unui onorariu pentru ea;
21. raporturile personale nepatrimoniale nelegate de cele patrimoniale - raporturi ce apar în legătură cu apărarea onoarei şi demnității, a numelui şi domiciliului persoanei

fizice etc. Raporturile enumerate nu constituie, conform art. 2 alin. (3) din Codul civil, obiectul legislației civile, aceasta reglementând doar realizarea şi apărarea lor[28].

METODA DE REGLEMENTARE ÎN DREPTUL CIVIL

27 O astfel de clasificare se face pe baza art. 2 alin. (1) din Codul civil, care stipulează că legislația civilă reglementează şi raporturile personale nepatrimoniale legate de cele patrimoniale, ceea ce înseamnă că relațiile personale nepatrimoniale sunt de două feluri: legate şi nelegate de cele patrimoniale. Din acest punct de vedere, în literatura de specialitate este expusă ideea că dreptul civil ar reglementa doar raporturile personale nepatrimoniale legate de cele patrimoniale, iar raporturile personale nepatrimoniale nelegate de cele patrimoniale nu ar fi reglementate de normele dreptului civil, acesta cuprinzând doar norme ce apără drepturile personale nepatrimoniale. Vezi: Suhanov, E. ***Op., cit.,*** p. 31-33.

28 Vezi: prezenta lucrare, capitolul VI, "Drepturile personale nepatrimoniale"

Prin metodă de reglementare se înțelege totalitatea de mijloace folosite de stat pentru a influența o anumită categorie de relații sociale. Ca o astfel de influență să fie eficace, trebuie utilizate mijloacele şi căile ce corespund naturii juridice a raporturilor reglementate de dreptul civil. Anume din aceste considerente conținutul metodei de reglementare este determinat de obiectul de reglementare al dreptului civil. Astfel, metoda de reglementare în dreptul civil diferă de metoda de reglementare în ramurile de drept public. Faptul este dictat mai ales de poziția pe care o au subiectele raporturilor juridice. în dreptul civil, subiectele se află pe o poziție de egalitate juridică, în dreptul public însă o parte a raportului juridic civil este subordonată celeilalte părți.

Normele de drept pot interzice anumite acțiuni din partea participanților la raporturile juridice, le pot prescrie un anumit comportament ori pot permite părților să aleagă caracterul relațiilor dintre ele. în comparație cu normele morale, a căror respectare este asigurată prin influența societății, încălcarea normelor de drept presupune constrângerea din partea statului. Deşi această trăsătură este caracteristică tuturor ramurilor de drept, fiecare dintre ele dispune de mijloace specifice de influență asupra comportamentului părților în raporturile juridice. O particularitate generală a dreptului civil, după cum s-a mai spus, este calitatea juridică a părților, adică egalitatea lor juridică, prevăzută expres în art. 1 alin. (1) din Codul civil: *"Legislația civilă este întemeiată pe recunoaşterea egalității participanților la raporturile reglementate de ea"*.

Egalitatea juridică însă nu înseamnă recunoaşterea egalității în

sfera raporturilor patrimoniale. Conținutul egalității juridice a subiectelor din raporturile juridice civile constă în egalitatea tuturor formelor de proprietate, egalitate în desfăşurarea activității economice independente, egalitate a mijloacelor de răspundere a părților una față de alta ca urmare a reglementării relațiilor de către normele dreptului civil.

în concluzie se poate spune că prin *metodă de reglementare* se înțelege modalitatea specifică în care statul, printr-un sistem de norme juridice, impune participanților la raporturile juridice o anumită conduită. Cu alte cuvinte, metoda de reglementare determină poziția părților în raporturile juridice, poziție care, în funcție de ramura de drept, poate fi de egalitate sau de subordonare juridică.

3. Rolul şi funcţiile dreptului civil

ROLUL DREPTULUI CIVIL

Până în anii '90 ai secolului trecut, importanța dreptului civil a fost diminuată, asupra raporturilor civile exercitându-se puternic influența economiei planificate, care, de fapt, excludea inițiativa privată.

într-un stat cu economie de piață[29], dreptul civil joacă un rol deosebit, acesta rezultând din importanța raporturilor juridice patrimoniale şi personale nepatrimoniale pe care le reglementează. Dreptul civil însoțește omul de la naştere (iar în unele cazuri şi înainte de naştere) şi până la moarte (uneori, chiar şi după moarte).

Importanța dreptului civil este dictată şi de faptul că acesta este înrudit cu alte ramuri ale dreptului comun. Astfel, dacă o ramură de drept nu cuprinde norme proprii care să reglementeze un anumit cerc de relații, sunt aplicabile normele dreptului civil. La acest procedeu recurg deseori dreptul muncii, dreptul familiei, dreptul comercial.

Rolul dreptului civil este evidențiat şi în ocrotirea valorilor economice, sociale şi juridice, a drepturilor subiective patrimoniale şi personale nepatrimoniale ale persoanelor fizice şi celor juridice. Denotă acest lucru mărirea numărului de norme din Codul civil în vigoare menite să protejeze interesele persoanelor private, inclusiv prin garantarea restabilirii persoanei în drepturile în care a fost lezată.

în literatura de specialitate[30] se susține că *dreptul civil* este chemat, alături de alte ramuri ale dreptului privat, să joace un rol tot mai important în dezvoltarea normală a economiei de piață, bazată pe libera inițiativă, pe autonomia voinței şi libertatea contractuală, pe libertatea comerțului şi concurența loială, să contribuie la reforma economică.

FUNCŢIILE DREPTULUI CIVIL

Dreptul civil, ca ramură a dreptului privat, se caracterizează şi

prin faptul că funcţiile sale urmăresc realizarea unei armonii sociale, orientând spre acest scop comportamentul subiectelor.

în literatura de specialitate sunt evidenţiate următoarele funcţii ale dreptului civil: funcţia socială şi cea tehnică[31], funcţia de

Articolul 126 alin. (1) din Constituţie dispune că economia Republicii Moldova este
economie de piaţă, de orientare socială, bazată pe proprietatea privată şi proprietatea
publică, antrenate în concurenţă liberă.
Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p.13.
Ibidem, p. 13-14

reglementare şi apărare a intereselor subiectelor sale[32].

Relaţiile reglementate de dreptul civil au, în primul rând, un caracter social. Normele juridice civile delimitează activitatea exterioară, prin care omul vine în contact cu celelalte subiecte de drept, stabilind sancţiuni pentru cei care le-ar încălca. Rezultă că dreptul civil tinde, în mod natural, să ia în considerare autonomia persoanelor umane şi libera dezvoltare a relaţiilor dintre ele.

Vorbind despre funcţia tehnică, autorul sus-numit susţine că dreptul civil şi-a constituit o tehnică de bază de drept comun, utilizată nu numai în domeniul dreptului civil, dar şi în alte domenii ale dreptului.

Rolul dreptului civil constă, în primul rând, în reglementarea unei părţi din relaţiile economice, asigurând participanţilor la ele posibilitatea de a-şi stabili singuri comportamentul în atingerea scopului urmărit. Anume din aceste considerente, dreptul civil conţine un număr minim de interdicţii, admiţând într-un fel o autoreglementare a raporturilor juridice civile. în dreptul public, subiectele nu au o asemenea posibilitate, urmând să se conformeze dispoziţiilor normelor imperative, care sunt majoritare.

4. Principiile dreptului civil

Prin principii ale dreptului civil se înţeleg ideile în conformitate cu care se reglementează relaţiile sociale şi care stau la baza activităţii juridice.

Principiile de drept civil sunt deosebit de importante, deoarece vin să umple lacunele, de care nu e lipsit nici un sistem de drept, căci este imposibil ca legea să prevadă toate particularităţile reglementării relaţiilor dintre oameni.

Dreptul reglementează doar relaţiile tipice, generale din societate. Dezvoltarea vieţii politice, economice, culturale conduce la apariţia unor situaţii netipice, generează noi relaţii, nereglementate de lege. A prevedea în lege toate particularităţile acestei dezvoltări este imposibil. Principiile dreptului joacă un rol important în fiecare ramură de drept, mai ales în dreptul civil. Acesta, aflându-se într-o continuă dezvoltare dinamică, permite

participanților să instituie raporturi juridice care, deşi nu sunt prevăzute de lege, nu contravin ei. Astfel, Codul civil art. 8 alin. (1) dispune că drepturile şi obligațiile civile apar în temeiul legii, precum şi pe baza actelor persoanelor fizice şi juridice care, deşi nu sunt prevăzute de lege, dau naştere la drepturi şi obligații civile, pornind de la *principiile generale* şi de la sensul legislației civile. Prin urmare, caracterul dispozitiv al normelor civile ridică importanța principiilor de drept civil, chemate, după caz, să

Unii autori consideră că in dreptul civil există 3 grupe de principii: principiile fundamentale ale dreptului, principiile fundamentale ale dreptului civil şi principiile instituțiilor de drept civil. Vezi: Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.*** p. 26.

contribuie la soluționarea litigiilor.

Ca şi în celelalte ramuri, în dreptul civil întâlnim două categorii de principii[33]:

— principiile fundamentale ale dreptului;
— principiile dreptului civil.

Principiile fundamentale ale dreptului sunt idei de bază ce se regăsesc în întreaga legislație a Republicii Moldova. Din această categorie fac parte: principiul *democrației,* principiul *egalității* ***în*** *fața legii,* principiul *legalității,* principiul *separației puterilor* ***în*** *stat.*

Aceste principii fundamentale ale dreptului țin şi de dreptul civil şi sunt studiate şi de alte discipline de drept. Caracteristic unui principiu fundamental al dreptului civil este faptul că principiul guvernează toate regulile dreptului civil.

Principiile fundamentale ale dreptului îşi au originea în constituție, fiind formulate de doctrină şi jurisprudența, sunt foarte mobile, caracterizându-se printr-o pronunțată legătură logică între ele, şi se realizează pe planul teoriei generale a dreptului[34].

Principiile dreptului civil se caracterizează prin faptul că ele privesc toate instituțiile dreptului civil. Cele mai importante principii ale dreptului civil se găsesc în Codul civil la art. 1 alin. (1): principiul inviolabilității proprietății; principiul libertății contractuale; principiul inadmisibilității imixtiunii în afacerile private; principiul necesității de realizare liberă a drepturilor civile; principiul de garantare a restabilirii persoanei în drepturile în care a fost lezată şi al apărării lor judiciare. Doctrina evidențiază şi principiul dreptului la asociere, principiul exercitării cu bună-credință a drepturilor civile.

Lupu, Gheorghe; Avornic, Gheorghe. ***Teoria generală a dreptului.*** Chişinău, 1997, p.102. Este regretabil faptul că şi în Republica Moldova a existat o perioadă în care proprietatea privată a fost demolată, considerându-se că este specifică doar sistemului capitalist. Timpul a dovedit că proprietatea privată trebuie să fie dominantă pentru ca societatea să prospere. In acest sens, citãm dintr-un tratat, scris încă la începutul secolului trecut, pentru a ilustra importanţa proprietăţii private: ***"Proprietatea individuală se întemeiază pe utilitatea socială şi, în sânul populaţiei civilizate şi dense, ea este o necesitate absolută. De aceea legiuitorul poate încerca s-o modifice, punând-o în armonie cu nevoile sociale imperative; el nu trebuie însă să lovească în principiul ei. Chiar simplele modificări trebuie făcute cu prudenţă, având în vedere că proprietatea individuală se află de câteva mii de ani la baza civilizaţiei omeneşti. Această bază nu trebuie zdruncinată în numele unor principii abstracte şi sub pretextul unor necesităţi sociale nedovedite, şi nu trebuie***

Principiul inviolabilităţii proprietăţii, după cum am văzut, îşi găseşte oglindirea în art. 1 din Codul civil. Ca cel mai important drept real, dreptul de proprietate întotdeauna s-a bucurat de o reglementare specială,[35] fiind consfinţit în Constituţie. Astfel, articolul ei 46 alin. (1) prevede că dreptul de proprietate privată, precum şi creanţele asupra statului sunt garantate. Dezvoltând această idee, Codul civil dispune, în art. 316, că proprietatea este, în condiţiile legii, inviolabilă. Dreptul de proprietate este garantat. Nimeni nu poate fi silit a ceda proprietatea sa, afară numai pentru cauză de utilitate publică pentru o dreaptă şi prealabilă despăgubire. Exproprierea se efectuează în condiţiile legii. Conţinutul şi limitele acestui drept sunt stabilite prin lege, în particular de Codul civil art. 315.

O deosebită atenţie faţă de protecţia dreptului de proprietate acordă Convenţia europeană a drepturilor omului, elaborată de Consiliul Europei, semnată la Roma, în vigoare de la 3 septembrie 1953[36]. Articolul 1 din Primul protocol adiţional la convenţie acordă garanţie şi protecţie dreptului de proprietate, stipulând: *"Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu pate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică şi în condiţiile prevăzute de lege şi de principiile generale de drept internaţional. Dispoziţiile precedente nu aduc atingere dreptului pe care îl au statele de a pune în vigoare legi pe care le consideră necesare pentru a reglementa folosinţa bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor sau a altor contribuţii ori amenzi".*

Dreptul de proprietate este unic, având ca titulari persoane fizice şi persoane juridice. Bunurile ce fac obiectul dreptului de proprietate pot fi parte din domeniul privat ori din domeniul public. în conformitate cu art. 127 alin. (4) din Constituţie, bogăţiile de orice natură ale subsolului, spaţiul aerian, apele şi pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice şi ale platoului continental, căile de comunicaţie, precum şi alte bunuri stabilite de lege fac obiectul exclusiv al proprietăţii publice.

Codul civil, în art. 296 alin. (4), dispune: *"Bunurile domeniului*

public sunt inalienabile, insesizabile şi imprescriptibile. Dreptul de proprietate asupra acestor bunuri nu se stinge prin neuzşi nu poate fi dobândit de terţi prin uzucapiune".

Normele dreptului civil reglementează conținutul dreptului de proprietate: posesiunea, folosința, dispoziția (Codul civil, art. 315) şi mijlocul specific de ocrotire a lui, precum este acțiunea în

Convenția europeană a drepturilor omului a fost ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298 din 24 iunie 1997 şi este în vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997

revendicare (art. 374 şi 375).

Principiul libertății contractuale joacă un rol important în asigurarea şi dezvoltarea circuitului civil. în conformitate cu acest principiu, subiectele dreptului civil pot să-şi aleagă de sine stătător persoanele cu care să încheie acte juridice civile, să negocieze condiții contractuale. Astfel, conform art. 1 alin. (2) din Codul civil, persoanele fizice şi juridice sunt libere să-şi stabilească pe bază de contract drepturi şi obligații, orice alte condiții dacă nu contravin legii. Art. 667 alin. **(1)** al aceluiaşi cod prevede că părțile pot încheia liber, în limitele normelor imperative de drept, contracte şi stabili cuprinsul lor.

Există însă excepții de la acest principiu. Conform unor noi reglementări din Codul civil, partea contractuală poate fi obligată să încheie unele categorii de contracte. Astfel, art. 667 alin. (2) prevede că obligarea la încheierea unui contract este interzisă, cu excepția cazurilor când obligația de a contracta este prevăzută de lege sau dacă decurge dintr-o obligație asumată benevol. Deci, persoana poate fi obligată să încheie un contract doar dacă există o prevedere legală în acest sens (o asemenea obligație reiese din Legea cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă a transportatorilor față de călători, unde, în art. 6, este prevăzut expres că transportatorii sunt obligați să încheie anual cu asigurătorii contracte de asigurare obligatorie de răspundere civilă a transportatorilor față de călători) ori dacă persoana şi-a asumat, prin antecontract, o astfel de obligație.

Principiul inadmisibilității imixtiunii în afacerile private caracterizează, în primul rând, dreptul civil ca fiind o ramură a dreptului privat, stabileşte că statul şi organele lui nu pot să intervină în afacerile private, decât doar în cazurile şi în condițiile prevăzute de lege. Acest lucru este definit expres în Codul civil la art. **1.**

Referitor la relațiile personale nepatrimoniale, acest principiu este consfințit şi în normele constituționale, potrivit cărora statul respectă şi ocroteşte viața intimă, familială şi privată, garantează inviolabilitatea domiciliului (Constituția, art. 28 şi 29).

Respectarea acestui principiu al dreptului civil este posibilă şi prin prisma reglementărilor din Codul civil, care admit răspunderea

statului pentru prejudiciul cauzat prin imixtiune în raporturile juridice civile, precum şi posibilitatea declarării nulității actului emis de o autoritate publică (Codul civil, art. **11** alin. **(1)** lit. d)).

Principiul egalității în fața legii civile are o deosebită importanță în dreptul civil, întrucât raporturile de drept se bazează pe egalitatea participanților. El îşi găseşte expresia în egalitatea capacității juridice, adică în egala aptitudine de a avea drepturi şi obligații, în posibilitatea egală a tuturor de a-şi exercita drepturile subiective.

Constituția dispune, la art. 16, că toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii şi a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială. Art.18 din Codul civil stabileşte că tuturor persoanelor fizice le este recunoscută în egală măsură capacitatea de a avea drepturi şi obligații civile.

De aici se pot trage următoarele concluzii:

— referitor la persoana fizică, acest principiu afirmă că sexul, rasa, naționalitatea, religia, nivelul de cultură sau originea nu au nici o înrâurire asupra capacității ei;

— referitor la persoana juridică acest principiu afirmă că, raportată la o anumită categorie, ea se supune în mod egal legilor civile emise pentru reglementarea acelei categorii de subiecte de drept civil[37].

Principiul exercitării cu bună-credință a drepturilor. Art. 55 din Constituție dispune că orice persoană îşi exercită drepturile şi libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile şi libertățile altora. Această normă constituțională este dezvoltată în Codul civil, art. 9, conform căruia persoanele fizice şi cele juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să-şi exercite drepturile şi să-şi execute obligațiile *cu bună-credință.* Acest principiu presupune că participanții la raporturile juridice civile sunt sinceri şi loiali, au o conduită onestă la încheierea şi executarea actelor juridice civile şi îşi exercită drepturile în conformitate cu legea, cu contractul, cu ordinea publică, cu bunele moravuri. In Codul civil, art. 9, legiuitorul a instituit bu-na-credință, care se prezumă până la proba contrară.

Principiul bunei-credințe are o importanță deosebită pentru multe instituții ale dreptului civil. Buna-credință duce la dobândirea dreptului de proprietate în cazul în care posesiunea întruneşte condițiile stipulate de lege (Codul civil, art. 332 şi 333). Doar posesorul de bună-credință al unui bun frugifer va dobândi dreptul de proprietate asupra fructelor acestui bun, obținute în perioada posesiunii cu bună-credință (Codul civil, art. 310). Obligația trebuie executată în modul corespunzător, cu bună-credință, la locul şi în momentul stabilit (Codul civil, art.572 alin. 2).

37 Beleiu, Gheorghe. ***Op. cit.,*** p. 31.37 Beleiu, Gheorghe. ***Op. cit.,*** p. 31.

5. Delimitarea dreptului civil de alte ramuri de drept

Delimitarea unei ramuri de drept de alte ramuri de drept are o importanță teoretică şi practică. în momentul în care, în fața organelor care aplică legea, apare problema soluționării unui litigiu, trebuie mai întâi să se determine ramura de care ține litigiul şi numai după aceea să fie aplicate nemijlocit normele respective.

în acest caz, este vorba de calificarea juridică a unui raport de drept. De obicei, de rezolvarea corectă a primei părți a problemei ține soluționarea corectă a litigiului.

Deşi fiecare dintre ramurile de drept are obiectul propriu de reglementare, acesta se află în strânsă legătură, determinată de existența unor principii comune lor, precum şi de faptul că fiecare include nu numai raporturi specifice ramurii respective, ci şi raporturi de alt gen, legate de cele specifice. Prin urmare, şi dreptul civil trebuie delimitat de alte ramuri de drept înrudite, dat fiind faptul că unele raporturi patrimoniale şi nepatrimoniale sunt reglementate, după cum am văzut, şi de alte ramuri ale dreptului, ca dreptul familiei, dreptul muncii dreptul financiar, dreptul funciar, dreptul comercial, dreptul internațional privat. Acest lucru este necesar şi în virtutea faptului că, în principiu, toate ramurile de drept au ca obiect de reglementare raporturi patrimoniale ori raporturi personale nepatrimoniale.

Delimitarea unei ramuri de drept de alte ramuri de drept se face după următoarele criterii: *obiectul de reglementare, metoda de reglementare, calitatea subiectelor, caracterul normelor, specificul sancțiunilor.*

întrucât obiectul de reglementare şi metoda de reglementare au fost deja caracterizate, în continuare se vor face referiri şi la particularitățile celorlalte criterii, subliniindu-se faptul că principalul criteriu de delimitare este obiectul reglementării. Ulterior, va fi evidențiată delimitarea dreptului civil de ramurile de drept care au multe particularități comune.

Calitatea subiectelor. Dreptului civil îi este specific faptul că normele sale nu pretind o calitate specială subiectelor raporturilor juridice civile. Poate fi subiect al dreptului civil orice persoană fizică sau juridică, spre deosebire de alte ramuri de drept care atribuie subiectelor o calitate specială: organ al puterii, cetățean, patron, angajat, rudă etc.

КоМарОВ С. А. ***Общая теория гражданского права***

Caracterul normelor. Dreptul cunoaşte mai multe criterii de clasificare a normelor de drept[38]. Criteriul care ne interesează este *natura dispoziției normei,* după care normele se clasifică în *imperative* şi *dispozitive.* Dreptului civil

îi este caracteristic faptul că majoritatea normelor sale au caracter dispozitiv (permisiv). în schimb, în alte ramuri, ca dreptul muncii, dreptul administrativ, preponderente sunt normele juridice imperative.

Caracterul (specificul) sancțiunii. încălcarea oricărei norme juridice atrage o consecință negativă pentru autorul încălcării. O astfel de consecință însă în diferite ramuri de drept are un conținut diferit. în dreptul civil, sancțiunea urmăreşte *readucerea părților la poziția inițială,* ceea ce însemnă că dacă, de exemplu, a fost cauzat un prejudiciu, acesta trebuie reparat.

DELIMITAREA DREPTULUI CIVIL DE DREPTUL MUNCII

Dreptul muncii este ramura care reglementează raporturile sociale de muncă ale persoanelor plasate în câmpul muncii. în literatura de specialitate[39] se subliniază faptul că între dreptul muncii şi dreptul civil există următoarele asemănări şi deosebiri:

— obiectul ambelor ramuri este format atât din raporturi patrimoniale (majoritatea), cât şi din raporturi personale nepatrimoniale;
— dacă în dreptul civil poziția de egalitate juridică a părților se menține tot timpul, în dreptul muncii această poziție este caracteristică doar încheierii contractului de muncă, pe parcursul raportului de muncă existând disciplina muncii, care implică subordonarea salariatului;
— sfera subiectelor dreptului muncii este mai restrânsă decât cea a subiectelor dreptului civil;
— în dreptul muncii există, pe lângă răspundere materială, şi răspundere disciplinară;
— în dreptul muncii, majoritatea normelor au caracter imperativ, pe când în dreptul civil, după cum s-a menționat, majoritatea normelor au caracter dispozitiv.

DELIMITAREA DREPTUL CIVIL DE DREPTUL FAMILIEI

Dreptul familiei este ramura care reglementează relațiile personale nepatrimoniale şi patrimoniale ce izvorăsc din căsătorie, rudenie, adopție, urmărind ocrotirea şi întărirea familiei. Dreptul familiei s-a desprins din ramura dreptului civil, devenind o ramură de sine stătătoare. Relațiile de familie sunt reglementate de Codul familiei al Republicii Moldova (adoptat la 26 octombrie 2000, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 47-48).

Capitolul II

Aşadar, între aceste două ramuri de drept există strânse legături, care determină folosirea în dreptul familiei, în unele situații, a normelor dreptului civil. De asemenea, normele dreptului civil privind starea civilă sunt legate de normele Codului familiei. Aceste două ramuri se deosebesc şi se aseamănă prin faptul că:

— şi dreptul civil, şi dreptul familiei au ca obiect de reglementare atât raporturi patrimoniale, cât şi raporturi nepatrimoniale; în dreptul civil însă majoritatea raporturilor fiind patrimoniale, iar în dreptul familiei, nepatrimoniale;
— pentru ambele ramuri de drept este specifică metoda egalității juridice;
— subiectele dreptului familiei necesită o calitate specială (de soț, părinte, copil);
— în dreptul familiei, majoritatea normelor sunt imperative, pe când în dreptul civil, dispozitive.

DELIMITAREA DREPTULUI CIVIL DE DREPTUL COMERCIAL

Dreptul comercial (numit şi drept al afacerilor) este ramura care reglementează modalitățile de constituire, funcționare şi încetare a activității societăților comerciale, precum şi raporturile juridice la care societățile economice participă[40]. Dreptul civil şi dreptul comercial au trăsături comune, precum şi deosebiri, dintre care evidențiem următoarele:

— ambele ramuri reglementează raporturi patrimoniale şi personale nepatrimoniale;
— atât subiectele dreptului civil, cât şi subiectele dreptului comercial se află pe poziție de egalitate juridică;
— în ambele ramuri sunt predominante normele dispozitive;
— dreptul civil reglementează raporturile patrimoniale şi personale nepatrimoniale în care părțile se află pe poziție de egalitate juridică, însă dreptul comercial reglementează un cerc mai restrâns de relații patrimoniale şi personale nepatrimoniale, şi anume relațiile care au ca subiecte comercianții, cu alte cuvinte, calitatea subiectelor participante la raporturile juridice este diferită în dreptul comercial şi în dreptul afacerilor;
— în ambele ramuri există sancțiunea răspunderii contractule, dar şi deosebiri de regim juridic între răspunderea civilă şi răspunderea comercială.

DELIMITAREA DREPTUL CIVIL DE DREPTUL CONSTITUŢIONAL

Dreptul constituțional este ramura care conține normele

Roşca Nicolae; Baieş Sergiu. ***Dreptul afacerilor***. Chişinău, 1997.

fundamentale pentru menținerea statului bazat pe *drept* din care reies celelalte ramuri de drept, inclusiv dreptul civil. Articolul II, "Dispoziții finale şi tranzitorii", din Constituție prevede că *"legile şi celelalte acte normative rămân în vigoare în măsura în care nu contravin prezentei Constituții"*. între dreptul civil şi dreptul constituțional există multe deosebiri, dar şi unele tangențe, dintre care menționăm următoarele:

— Constituția conține norme care consfințesc principii ale dreptului civil, cum ar fi principiul egalității în fața legii;
— subiectele dreptului constituțional se află, de regulă, pe poziție de subordonare; în dreptul civil funcționează principiul egalității părților, nesubordonării între subiecte;
— în dreptul civil, majoritatea raporturilor sunt patrimoniale, iar în dreptul constituțional, nepatrimoniale;
— dacă normele dreptului constituțional cer subiectelor sale o calitate specială, acea de a fi autoritate publică (legislativă, executivă, judecătorească), dreptul civil nu cere subiectelor sale decât simpla calitate de persoană fizică ori de persoană juridică;
— în dreptul civil, majoritatea normelor sunt dispozitive, iar în dreptul constituțional, imperative;
— sancțiunile din dreptul constituțional sunt specifice, neimplicând, de regulă, nici un proces; cele din dreptul civil urmăresc restabilirea persoanei (prin intentarea de acțiune civilă în instanță) în dreptul subiectiv încălcat.

DELIMITAREA DREPTULUI CIVIL DE DREPTUL FUNCIAR

Dreptul funciar reglementează relațiile sociale aferente administrării şi folosirii pământului de către persoane fizice şi persoane juridice, precum şi raporturile sociale care iau naştere în legătură cu măsurile adoptate de stat privind folosirea rațională şi deplină a tuturor terenurilor din fondul funciar al țării.

Aşadar, atât raporturile civile, cât şi cele funciare au caracter patrimonial, însă drept temei pentru naşterea raporturilor civile servesc, de regulă, faptele juridice civile, iar temei pentru apariția raporturilor funciare servesc actele administrative. în dreptul funciar, subiectele se găsesc într-o poziție de subordonare administrativă, normele sunt imperative.

DELIMITAREA DREPTULUI CIVIL DE DREPTUL PROCESUAL CIVIL

Dreptul procesual civil este ramura care reglementează modul de judecată şi de rezolvare a pricinilor privitoare la drepturi şi interese civile, precum şi modul de executare a hotărârilor judecătoreşti sau a altor titluri executorii.

Deşi dreptul civil este o ramură a dreptului privat, iar dreptul procesual civil este o ramură a dreptului public, este inimaginabilă existența dreptului civil fără existența dreptului procesual civil şi

invers. în acest sens, în literatura de specialitate se susține: *"Dreptul procesual reprezintă tocmai cealaltă față a dreptului material, aspectul său sancționator care, evident, intervine numai în caz de nevoie. Dreptul material civil ar fi ineficace dacă, pe calea procesului civil, nu s-ar asigura realizarea lui şi, tot astfel, procesul civil ar fi de neconceput fără existența unui drept material pe care să-l apere şi să-l valorifice"*[1].

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

41 Stoenescu, I.; Zilberstein, S. ***Drept procesual civil. Teoria generală.*** Bucureşti, 1983, p.39.

22. **Beleiu, Gheorghe.** *Drept civil român. Introducere* ***în*** *dreptul civil. Subiectele dreptului civil.* Bucureşti, 1992, p. 25-41.
23. **Ungureanu, Ovidiu.** ***Manual de drept civil. Partea generală.*** Bucureşti, 1999, p. 11-20.
24. **Vonica, Romul Petru.** ***Drept civil. Partea generală.*** Bucureşti 2001, p.12-43.
25. KIHKIK**, T.,** KiipiuiK, **A.** ***rpaxcdancKoe npaeo. Rpamtcuu*** *Kypc* ***neKu,uu. 3OKOHO-damenbcmeo.*** **KniiiHHeB,** 1998, c. 3-19.
26. ***FpaxdaHCKoe npaeo.*** ITofl pefl. **E. CyxaHOBa.** TOM 1. MocKBa, 1998, c. 21-58.
27. ***FpaxdaHCKoenpaeo.*** Ilofl. pefl. **A.** II. **CepreeBa, K). K.ToncToro.** TOM l.MocKBa, 2002,c.3-35.

Capitolul III

IZVOARELE DREPTULUI CIVIL

1. Noţiunea de izvor de drept civil. Clasificarea izvoarelor de drept civil

Noțiunea de *izvor de drept* şi esența ei fac obiectul de studiu al teoriei generale a dreptului. Termenul *izvor de drept* a fost cunoscut şi dreptului roman, în literatura de specialitate modernă se întâlnesc multe enunțuri ale acestui termen. Deseori prin *izvor de drept civil* se are în vedere o formă de existență a normelor de drept, care au o putere obligatorie. Stabilirea sau recunoaşterea de către stat a unui izvor de drept are o importanță deosebită pentru utilizarea lui în reglementarea raporturilor juridice civile. în principiu, sunt aplicabile doar acele norme care fac parte dintr-un izvor de drept recunoscut ca atare. Spre exemplu, Codul civil din 1964 nu admitea folosirea uzanțelor ca izvoare de drept civil. în schimb, Codul civil în vigoare (art. 4) enumera printre izvoarele dreptului civil şi uzanțele. Acest exemplu dovedeşte că sunt aplicabile doar normele izvoarelor de drept admise într-o perioadă pe teritoriul unui anumit stat. După cum vom vedea, în Republica Moldova sunt recunoscute ca izvoare de drept actele normative şi uzanțele, practica judiciară (jurisprudența) nefiind considerată izvor de drept[42]. Vom vedea totuşi că practica judiciară, îndeosebi Hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție, joacă un rol deosebit în aplicarea corectă şi uniformă a legislației civile.

Nici doctrina nu poate fi considerată izvor de drept. Ea joacă un rol important în aplicarea corectă a legislației civile, însă concepțiile savanților, precum şi tălmăcirea doctrinală a actelor normative nu au putere juridică obligatorie. Doctrina are un rol deosebit în primii ani de aplicare a prevederilor Codului civil în vigoare, or, ea trebuie să constituie acel "izvor" din care cei care aplică legea însuşesc adevăratul sens al noilor noțiuni

în sistemul de drept anglo-saxon, practica judiciară este principalul izvor de drept. din acest cod.

Nici actele cu caracter individual care nu cuprind norme obligatorii nu pot fi considerate izvoare de drept. Nu pot fi considerate izvoare de drept civil nici actele de constituire ale persoanelor juridice (contractul de constituire şi statutul). Aceste acte au putere juridică doar între semnatari şi sunt aplicabile doar lor. Actele de constituire ale persoanelor juridice permit semnatarilor

să-şi reglementeze relaţiile la latitudinea lor, însă în conformitate cu legislaţia în vigoare.

În Republica Moldova, ca în majoritatea ţărilor din sistemul de drept continental, actele normative sunt considerate principalul izvor de drept, locul central revenind legii. Actele normative civile constituie *legislaţia civilă,* consemnată pentru prima dată în Codul civil în vigoare la art. 4. Astfel, se stipulează că legislaţia civilă constă în Codul civil şi în alte legi, în ordonanţe ale Guvernului şi în alte acte normative subordonate legii. Deci, în toate cazurile când dispoziţia normei cuprinde termenul *legislaţie civilă* se va avea în vedere nu doar legile civile, ci şi actele normative enumerate la art. 4 din Codul civil.

Un rol important în sistemul izvoarelor de drept îl joacă şi tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte, concluzie bazată pe dispoziţia art. 4 din Constituţie.

Pornind de la cele expuse mai sus, se poate trage concluzia că sunt izvoare de drept civil actele normative, ori legislaţia civilă, aşa cum este denumită în Codul civil la art. 3, inclusiv tratatele internaţionale, precum şi uzanţele.

Sintagma *izvor de drept* are mai multe sensuri: din punctul de vedere al cuprinsului, ca formă de existenţă şi ca formă de studiu.

Izvorul de drept din punctul de vedere al cuprinsului include relaţiile obiective din societate, relaţiile sociale patrimoniale şi nepatrimoniale reglementate de normele dreptului civil. Anume existenţa unor asemenea relaţii obligă legiuitorul să adopte norme care le-ar reglementa (de exemplu, existenţa relaţiilor de vânzare-cumpărare a determinat legiuitorul să le reglementeze), în literatura de specialitate se susţine ideea că în acest caz *"suntem în prezenţa noţiunii de izvor de drept civil în sens material"* ^.

Izvor de drept ca formă de existenţă este un sistem de acte legislative situate într-o anumită ordine în ierarhia juridică. Acest izvor de drept mai este denumit *izvor de drept formal*.

Izvorul de drept ca formă de studiu reprezintă orice izvor de informaţie despre normele dreptului civil.

în cele ce urmează se va face analiza noţiunii *izvor de drept ca formă de existenţă* (formă de exprimare a normelor dreptului civil).

Prin izvor de drept, în sens juridic, se înţeleg formele de exprimare a normelor juridice, inclusiv a celor de drept civil. Normele de drept civil sunt reguli de conduită pentru subiectele de drept în raporturile care formează *obiectul de reglementare* al dreptului civil.

Beleiu Gheorghe. ***Op. cit.,*** p.42.

Varietatea izvoarelor dreptului civil necesită ierarhizarea acestora, în funcție de caracterul şi de poziția ierarhică ale autorității publice emitente. Actele normative civile, aşadar, sunt de diferite categorii, între ele existând un raport de subordonare, important pentru interpretarea şi aplicarea normelor lor juridice.

Cheia şi baza reglementării relațiilor sociale le constituie legislația civilă - totalitatea actelor normative obligatorii, adoptate de organele competente ale puterii de stat cu respectarea procedurii şi a modului de adoptare. Autoritățile publice învestite cu dreptul de a emite norme civile (îndeosebi autoritatea legislativă şi cea executivă) exercită acest drept în limitele competenței lor.

în contextul sistemului de izvoare ale dreptului civil şi al ierarhiei lor, sunt necesare două precizări: elementul central al acestei ierarhii îl constituie supremația legii şi mai ales a Constituției; ierarhia actelor normative priveşte raportul dintre ele, deoarece toate actele normative sunt obligatorii în aceeaşi măsură tuturor persoanelor cărora li se aplică.

în acest sens, *legislația civilă* semnifică toate actele normative, ceea ce face ca izvoarele dreptului civil, în totalitatea lor, să aibă forța juridică general şi egal obligatorie pentru toate subiectele de drept civil, destinatare ale reglementărilor juridice.

Din punctul de vedere al cuprinsului lor, actele normative civile pot fi clasificate în *generale* şi *speciale.* în raport cu norma generală, norma specială reglementează o sferă mai restrânsă de relații sociale, dar mai detaliat.

Normele generale se caracterizează prin sfera lor mai largă de acțiune ce se aplică tuturor raporturilor juridice civile, dacă printr-o dispoziție legală nu se prevede altfel, în Codul civil, normele generale sunt cuprinse în cartea întâi, "Partea generală", respectiv articolele 1-283. Aceste norme sunt denumite şi *norme de drept comun.*

Normele speciale se aplică numai unei anumite categorii de relații juridice civile. Drept exemplu pot servi normele din cartea a treia referitoare la diferitele categorii de obligații speciale, ca vânzarea-cumpărarea, schimbul, donația etc.

Calificarea unei norme de drept civil ca normă generală sau normă specială prezintă o mare importanță practică, deoarece norma generală este situația de drept comun in materie, pe când norma specială constituie excepția. înseamnă că trebuie să fie respectate două reguli distincte: norma specială derogă de la norma generală - *specialia generalibus derogant.* Norma generală nu derogă de la norma specială - *generalia specialibus non derogant***.

Principiul predominației în aplicarea prevederilor legii speciale, în raport cu cele generale, rămâne în mod categoric valabil, dar trebuie să se țină cont

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p.62.

de faptul că acest raport, general - special, este, pe de o parte, subordonat principiului fundamental al unității legislative, iar pe de altă parte, are un caracter evolutiv, dispozițiile generale fiind influențabile de dispoziții speciale ulterioare, tot așa cum dispozițiile speciale pot deveni dispoziții generale, în-locuindu-le pe cele anterioare, perimate.

Norma specială, derogatorie de la norma generală, se aplică în toate cazurile concrete ce cad sub incidența sa, cu prioritate față de norma generală, chiar dacă aceasta este mai nouă. Drept urmare, norma specială nu poate fi modificată sau abrogată printr-o normă generală ulterioară decât în mod expres. Norma specială se completează cu norme generale în materie pentru acele aspecte pe care nu le reglementează[45].

Actele normative, izvoare ale dreptului civil, pot cuprinde norme care, din punctul de vedere al forței lor obligatorii, pot fi clasificate în *imperative* şi *dispozitive.* Normele imperative (categorice) impun o anumită conduită participanților la raportul juridic, de la care nu se pot abate. Numărul unor astfel de norme în dreptul civil este redus, dar totuşi există. Drept exemplu pot servi prevederile art. 267 şi 268 din Codul civil referitoare la termenele de prescripție extinctivă. Părțile unui raport juridic civil nu pot schimba aceste prevederi legale, stipulând în contract, de exemplu, că termenul de prescripție nu este de 3 ani, ci de 6 ani.

Dispozitive sunt normele a căror aplicare este lăsată la discreția participanților la raportul juridic. în dreptul civil, majoritatea normelor sunt dispozitive. Trebuie de reținut faptul că posibilitatea oferită de normele dispozitive de a acționa într-un fel sau altul nu înseamnă libertatea părților de a alege o conduită neconformă legii.

în concluzie, se poate spune că un act normativ civil poate conține norme imperative ori norme dispozitive, deseori însă cuprinde şi norme imperative, şi norme dispozitive.

2. Actele normative internaţionale - izvoare ale dreptului civil

Ibidem, p. 62

Articolul 4 din Constituție dispune că, dacă există neconcordanță între pactele şi tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte şi legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale. Această prevedere constituțională impune afirmația că tratatele internaționale sunt izvoare ale dreptului.

Dacă articolul 4 din Constituție se referă în genere la tratatele internaționale, art. 7 din Codul civil se referă la tratatele

internaţionale care reglementează raporturile juridice civile, dispunând că, dacă în tratatul internaţional la care Republica Moldova este parte sunt stabilite alte dispoziţii decât cele prevăzute de legislaţia civilă, se aplică dispoziţiile tratatului internaţional. Ca să devină lege, tratatul internaţional trebuie ratificat prin lege, promulgată de Preşedintele Republicii Moldova. După ratificare şi promulgare, tratatul internaţional dobândeşte putere de lege şi urmează a fi aplicat.

După regula generală, tratatele internaţionale se aplică direct, fără adoptarea unei legi interne care să corespundă dispoziţiilor tratatelor internaţionale. De exemplu, Convenţia cu privire la prescripţia extinctivă în materie de vân-zare-cumpărare internaţională de mărfuri[46] (Convenţia din 1974 asupra prescripţiei), la care Republica Moldova a aderat la 25 iunie 1997, se aplică direct fără a fi necesară modificarea legii interne a Republicii Moldova ori adoptarea unei noi legi în domeniu.

Cu toate acestea, pot exista cazuri când tratatul internaţional prevede ca unele raporturi să fie reglementate de legislaţia internă. De exemplu, Convenţia de la Paris din 1883 pentru protecţia proprietăţii intelectuale[47] stipulează, în art.6, că legislaţia naţională a fiecărei ţări din uniune va stabili condiţiile de depunere şi înregistrare a mărcilor de fabrică sau de comerţ. în legislaţia Republicii Moldova, condiţiile de depunere şi înregistrare a mărcilor de fabrică sau de comerţ sunt prevăzute în capitolul II, respectiv art. 8-21, din Legea din 22 septembrie privind mărcile şi denumirile de origine al produselor[48].

Această convenţie a fost încheiată la New YorK la 14 iunie şi modificată la Viena la 11 aprilie 1980, publicată în ediţia oficială "Tratate internaţionale". Voi.13, 1999, p.118-135. Convenţia de la Paris din 20 martie 1883 pentru protecţia proprietăţii intelectuale a fost ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 1328 /XII din 11 martie 1993 şi publicată în ediţia oficială "Tratate internaţionale". Voi. 6, 1998, p.160, Monitorul Oficial al Republicii Moldova

3. Actele normative interne - izvoare ale dreptului civil

Codul civil, făcând referire la izvoarele scrise ale dreptului civil, clasifică în mod convenţional izvoarele scrise interne ale dreptului civil în: a) legi; b) ordonanţe ale Guvernului şi c) acte normative subordonate legii. în doctrină, aceste izvoare ale dreptului civil sunt denumite izvoare *directe, scrise* sau *formale.*

LEGEA - PRINCIPALUL IZVOR SCRIS AL DREPTULUI CIVIL

Termenul *lege* poate avea două sensuri.[49] în sens larg, poate fi lege, din punct de vedere juridic, orice regulă de drept obligatorie,

chiar şi obiceiul.

în sens mai restrâns şi mai exact, în accepţia tehnică a cuvântului, poate fi lege numai regula juridică obligatorie stabilită de autoritatea publică învestită cu putere legislativă.

Unica autoritate publică având competenţa de a adopta legi este Parlamentul. Legile, principalul izvor de drept civil, sunt de trei categorii: *constituţionale, organice* şi *ordinare.* Această clasificare este făcută de art. 72 din Constituţie, conform căruia constituţionale sunt legile de revizuire a Constituţiei. Raporturile enumerate la alin. 3 art. 12 din Constituţie, printre care şi regimul juridic general al proprietăţii şi al moştenirii, pot fi reglementate doar de legile organice.

Constituţia Republicii Moldova, adoptată de autoritatea legislativă supremă, serveşte drept bază pentru constituirea tuturor ramurilor de drept, inclusiv a celei civile. Constituţia este legea fundamentală, de aceea are forţă juridică superioară tuturor celorlalte acte normative, care i se subordonează, în Constituţie găsim şi norme care reglementează drepturi fundamentale ce aparţin persoanei, ca dreptul de proprietate (art. 9, 46, 127), dreptul la libera circulaţie (art. 27), dreptul la viaţă intimă, familială şi privată (art. 28), dreptul la inviolabilitatea domiciliului (art.29), dreptul la secretul corespondenţei (art.30) etc.

Un loc aparte în sistemul legilor ca izvoare ale dreptului civil îl ocupă *Codul civil.* Codul civil, fiind o lege amplă, complexă, sistematizată, este considerat principalul izvor al dreptului civil, fără a ignora existenţa unei alte legi, care reglementează raporturile juridice civile. Deşi este considerat principalul izvor de drept civil, Codul civil, conform legislaţiei Republicii Moldova, nu are superioritate faţă de alte legi organice. în unele ţări, codul civil are superioritate faţă de alte legi, a căror adoptare se face în conformitate cu acesta (vezi: Codul civil al Federaţiei Ruse art. 3 alin. 2).

Vezi: Baieș, Sergiu. ***Drept civil. Partea generală.*** Chișinău, 1994.

ALTE LEGI - IZVOARE ALE DREPTULUI CIVIL

Legea cu privire la proprietate, adoptată de Parlament la *22* ianuarie 1991 şi pusă în aplicare în acelaşi an, de la 1 februarie, cuprinde 6 capitole cu 44 de articole. în această lege se întâlneşte pentru prima dată noţiunea de *proprietate privată,* proprietate care aparţine cetăţeanului persoană fizică cu drept de posesiune, folosinţă şi dispoziţie. Această lege a avut o mare importanţă în primii ani de aplicare, fiind abrogată odată cu intrarea în vigoare a noului Cod civil.

Legea cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, adoptată la 3

ianuarie 1992 şi pusă în aplicare de la 4 aprilie 1992, prevede formele juridice de organizare a activității de întreprinzător, modul de fondare, de desfăşurare şi încetare a activității agenților economici. Deşi aproape toate formele juridice de organizare sunt reglementate de acte normative speciale (Legea cu privire la societățile pe acțiuni din 1997, Legea cu privire la întreprinderea de stat din 1994, Legea cu privire la cooperativa de întreprinzător din 2001, Legea privind cooperativele de producție din 2002, Regulamentul societăților economice din 1991[50]), Legea cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi a avut un rol important în apariția în circuitul civil a unor subiecte de drept ca societatea în nume colectiv, societatea în comandită, societatea cu răspundere limitată, societatea pe acțiuni.

Ordonanțele Guvernului - izvoare ale dreptului civil. A doua categorie de acte normative - izvoare ale dreptului civil enumerate în art. 3 alin. 1 din Codul civil - sunt ordonanțele Guvernului. Cu dreptul de a adopta astfel de acte, Guvernul a fost învestit odată cu modificarea şi completarea Constituției. Conform art. 102 din Constituție, Guvernul adoptă hotărâri, ordonanțe şi dispoziții. Guvernul poate emite ordonanțe doar dacă Parlamentul adoptă o lege specială de abilitare a Guvernului cu dreptul de a emite ordonanțe în domenii care nu fac obiectul legilor organice[51]. Modalitatea de emitere a ordonanțelor, cât şi termenul de acțiune a acestora, posibilitatea de abrogare, de suspendare şi modificare

Vezi: Roşea, Nicolae; Baieş, Sergiu. ***Dreptul afacerilor*** (scheme). Chişinău, 2001, p. 11-13. în perioada 2000-2003, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat 3 legi prin care a învestit Guvernul cu dreptul de a emite ordonanțe în domeniile specificate în ele: Legea nr. 1211 din 31 iulie 2000 (Monitorul Oficial, 2000, nr. 102-105); Legea nr. 399 din 20 iulie 2001 (Monitorul Oficial, 2001, nr.86-88); Legea nr. 1270 din 25 iulie 2002 (Monitorul Oficial, 2002, nr. 110-112). în această perioadă, Guvernul a emis doar Ordonanța nr. 1 din 26 septembrie 2000 privind stabilirea

sunt stabilite în art. 106/2 din Constituție.

ACTELE NORMATIVE SUBORDONATE LEGII A treia categorie de acte normative - izvoare ale dreptului civil enumerate la art. 3 alin. 1 din Codul civil - sunt cele subordonate legii: decretele

Preşedintelui Republicii Moldova; hotărârile şi dispozițiile Guvernului; actele cu caracter normativ ale autorităților publice centrale şi locale etc.

Codul civil, în art. 3 alin. 2, prevede că actele normative subordonate legii se aplică la reglementarea raporturilor civile doar în cazurile în care sunt emise în temeiul legii şi nu contravin ei. în

caz contrar, ele nu au putere juridică şi nu pot fi aplicate la reglementarea raporturilor juridice civile.

Decretele Preşedintelui Republicii Moldova sunt izvoare pentru ramura dreptului civil în măsura în care cuprind dispoziții de drept civil cu caracter normativ. Analiza articolelor 77-95 din Constituție ne permite să tragem concluzia că rare vor fi cazurile în care Președintele țării va emite decrete care să reglementeze relații juridice civile.

Hotărârile şi dispozițiile Guvernului se emit pentru organizarea executării legilor. în această ordine de idei poate fi menționată Hotărârea Guvernului nr. 500 din 10 septembrie 1991, prin care a fost aprobat Regulamentul societăților economice din Republica Moldova, în care sunt reglementate modul de fondare, de desfăşurare şi încetare a activității întreprinderilor în comandită, a întreprinderilor în nume colectiv şi a societăților cu răspundere limitată (S.R.L.). Odată cu intrarea în vigoare a Codului civil, acest regulament în cea mai mare parte şi-a pierdut puterea juridică.

4. Izvoarele nescrise ale dreptului civil

în categoria izvoarelor nescrise ale dreptului civil sunt clasate uzanțele. Pentru prima dată uzanțele sunt numite *izvoare de drept civil* în art. 4 din Codul civil. în conformitate cu acest articol, uzanța reprezintă o normă de conduită care, deşi neconsființită de lege, este general recunoscută şi aplicată pe parcursul unei perioade îndelungate într-un anumit domeniu al raporturilor civile. Uzanţa reprezintă, aşadar, o normă de conduită nescrisă, emanând direct de la popor, este generală, permanentă şi recunoscută de autoritatea publică drept obligatorie[52].

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.*** p.72 Uzanța se formează prin aplicarea îndelungată în viața socială a unei reguli de conduită, în virtutea unor deprinderi, cu convingerea general acceptată că se respectă o regulă obligatorie.

Uzanța sau obiceiul pot fi aplicate numai dacă nu contravin legii, ordinii publice şi bunurilor moravuri (Codul civil, art. 4 alin.2). Totuşi, dispoziția art. 3 alin. 2 din Codul civil nu trebuie să impună o contrapunere uzanței legii. în acest sens, în literatura juridică se afirmă: *"Ca izvor de drept, cutuma are - sub aspect moral, sau intelectual - o valoare superioară legii, prin aceea că este acceptată în mod voluntar, a fost găsită demnă de a fi acceptată, pentru că cei care o respectă o consideră demnă de acest respect, autoritatea cutumei derivând de la propria ei valoare, care a făcut să fie păstrată prin tradiție. Legea poate avea*

*- şi are de multe ori - o durată dacă nu efemeră, în orice caz scurtă; cutuma, dimpotrivă, nu poate fi, prin ipoteză, decât de îndelungată aplicație'**[3].

în literatura de specialitate[54] se susține că un obicei social trebuie să îndeplinească două condiții pentru a deveni cutumă juridică, adică să aibă forță de izvor de drept, şi anume: a) o condiție obiectivă constând într-o practică veche şi incontestabilă; b) o condiție subiectivă, potrivit căreia se consideră că regula respectivă are un caracter obligatoriu.

La momentul actual, din această categorie de izvoare cel mai frecvent se aplică uzanțele comerciale utilizate la reglementarea raporturilor contractuale comerciale. Dacă în raporturile civile uzanțele sunt considerate izvoare de drept doar odată cu intrarea în vigoare a Codului civil din 2002, în raporturile comerciale, uzanțele sunt recunoscute ca izvoare de drept prin Legea 134/1994[55], care, în art. 7, prevede că, la interpretarea contractului de vânzare a mărfurilor, se va ține cont şi de *uzanțele şi obiceiurile din operațiunile din afaceri.* în aceste raporturi contractuale, uzanțele dobândesc cu atât mai multă importanță, cu cât sunt acceptate de comercianți.

Prin urmare, uzanțele sunt considerate izvoare de drept civil, fiind aplicabile doar dacă nu contravin legii, ordinii publice şi bunelor moravuri[56].

5. Importanţa practicii judiciare şi a doctrinei în aplicarea uniformă a legislaţiei civile

în conformitate cu prevederile art. 16 alin. 1 lit. (d) din Legea nr. 789/1996[57], Plenul Curții Supreme de Justiție examinează rezultatele generalizării practicii judiciare şi adoptă hotărâri cu caracter explicativ. Iar art. 13 din Codul de procedură civilă (din 1964) dispune că, în cadrul procedurii civile, Curtea Supremă de Justiție emite hotărâri explicative în problemele de practică judiciară care nu au caracter obligatoriu pentru instanțele de

Vlachide, P.C ***Op. cit,*** p.26. Ibidem, p. 73.

Legea vânzării de mărfuri a fost adoptată de Parlament la 3 iunie 1994 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 17/177).

Este binecunoscut următorul obicei: ***casa părintească este moştenită de mezin.*** Un asemenea obicei nu poate fi considerat ca izvor de drept civil în sensul art. 4 din Codul civil, deoarece uzanța nu trebuie să contravină legii, ordinii publice şi bunelor moravuri (art. 4 alin.2). Art. 1500 din Codul civil prevede că sunt moştenitori de clasa I nu doar mezinii, ci şi ceilalți copii. In caz de litigiu, instanța judecătorească este obligată să aplice aceste

judecată la judecarea pricinilor[58]. Pe de altă parte, hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție adoptate asupra demersurilor în interesul legii se aduc la cunoştință instanțelor de judecată şi sunt obligatorii pentru ele (art. 331 din Codul de procedură civilă).

Se poate spune că hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție nu pot fi considerate izvoare de drept civil. Nefiind izvoare de drept civil, atât aceste hotărâri, cât şi practica judiciară joacă un rol important în aplicarea uniformă a legislației civile. Ele prezintă utilitate în interpretarea şi aplicarea corectă a normelor de drept civil[59]. Hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție interpretează actele normative, le dezvăluie sensul la rezolvarea litigiilor, unificând astfel practica judiciară. Interpretările date de Curtea Supremă de Justiție în hotărârile sale nu sunt considerate interpretări oficiale, pe care le poate face doar organul emitent. Curtea Supremă de Justiție nu trebuie să schimbe sensul normei interpretate.

în aplicarea uniformă a legislației civile un rol important îl are şi doctrina, definită, de exemplu, în *Dicționarul universal al limbii române* ca *"totalitate a ideilor, principiilor şi tezelor fundamentale ale unui sistem de gândire"*[60]. Prin doctrină a dreptului civil se înțelege un ansamblu de concepții, opinii exprimate de specialişti în domeniul dreptului (profesori, cercetători ştiințifici, notari, avocați) în diverse forme literare (monografii, manuale, comentarii ştiințifice ale celor mai importante legi civile, tratate etc).

în principiu, doctrina dreptului civil apare odată cu primele reglementări ale relațiilor juridice civile, evoluția ei fiind identică evoluției legislației civile.

Dintre iluştrii doctrinari care au elaborat diverse teorii în domeniul dreptului civil pot fi relevați Charles Savigny şi Rudolf von Iherng, Petru Manega, D. Alexandrescu şi C.Hamangiu, G. F. Şerşenevici, O. S. Ioffe.

Nefiind izvor de drept civil, doctrina exercită, după cum s-a mai spus, un rol important în clarificarea şi ordonarea concepțiilor şi

Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție a fost adoptată la 30 martie 1996 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr. 32-33).

In unele țări, spre exemplu în Federația Rusă, hotărârile Curții Supreme sunt obligatorii pentru toate instanțele judecătoreşti de drept comun. Vezi: CepreeB, A.n., TOTICTOM, KD.K. ***FpaxcdaHCKoe npaeo,*** V. I, Moscova, 2002, p.50.

In această ordine de idei, Hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție nr.ll din 27 martie 1997 (modificată prin hotărârile Plenului nr. 38 din 20 decembrie 1999 şi nr. 18 din 19 iunie 2000) cu privire la aplicarea legislației privind apărarea onoarei, demnității, reputației profesionale a cetățenilor şi organizațiilor a lămurit ce înseamnă daună morală, cine are dreptul la repararea

controverselor existente în actele normative. Concepțiile doctrinare pot influența jurisprudența şi chiar pe legiuitor. Istoria cunoaşte cazuri când codurile civile au fost elaborate de doctrinari renumiți. Un astfel de cod civil poate fi considerat Codul civil portughez din 1807[61].

Doctrina contribuie la formarea dreptului în măsura în care, din reflecțiile şi construcțiile sale, rezultă principii consacrate ulterior de legiuitor şi de jurisprudența.

6. Aplicarea legii civile în timp, în spaţiu şi asupra persoanelor

Normele juridice, inclusiv cele civile, acționează în timp, în spațiu şi la anumiți destinatari (persoane fizice, persoane juridice).

în cadrul prezentului compartiment se va avea în vedere acțiunea nu numai a legii, ci şi a celorlalte acte normative, adică a legislației civile, dacă am recurge la termenul utilizat de legiuitor în Codul civil, art. 3.

61 Vezi: Baieş, Sergiu. ***Studiu comparativ privind dreptul civil.*** Chişinău, 2002, p.7.

62 Legea privind modul de publicare şi intrare în vigoare a actelor oficiale, adoptată la 6 iulie 1994 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1).

63 Legea privind actele legislative, adoptată la 27 decembrie 2001 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 36-38).

64 Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea art. 76 din Constituția Republicii Moldova "Intrarea în vigoare a legii". în: ***Monitorul Oficial al Republicii Moldova,*** 1998, nr. 100-102.

65 Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității Legii nr. 583-XV din 25 octombrie 2001 cu privire la punerea în aplicare a art. 16 din Legea nr. 514-XIII din 6 iulie 1995 privind organizarea judecătorească. în: ***Monitorul Oficial al Republicii Moldova,*** 2002, nr. 71-73.

Analiza aplicării legii civile are ca punct de pornire prevederile legale din Constituție (art. 72); Codul civil (art. 5,6); Legea 173/1994[62]; Legea 78072001[63]. De asemenea se vor lua în considerare prevederile hotărârilor Curții Constituționale nr. 32 din 29 octombrie 1998[64] şi nr. 26 din 23 mai 2002[65].

ACŢIUNEA LEGII CIVILE ÎN TIMP

Orice raport juridic este reglementat de legea care este în vigoare la momentul existenței raportului juridic civil. Dat fiind faptul că nici o lege nu este veşnică, adică are o aplicație limitată în timp, urmează să cunoaştem care lege va guverna raportul juridic

concret. Legea civilă are putere juridică din momentul intrării în vigoare şi până în momentul abrogării ei.

Deci, acțiunea legii civile în timp, ca de altfel a oricăror legi, este determinată de două[66] momente: data când începe acțiunea normei juridice (intrarea în vigoare) şi data când încetează acțiunea ei (ieşirea din vigoare).

Nu trebuie să se pună semnul egalității între data adoptării şi data intrării în vigoare a legii, fiindcă ele, de cele mai dese ori, nu coincid (de exemplu, Codul civil a fost adoptat la 11 iunie 2002 şi a intrat în vigoare la 12 iunie 2003).

Intrarea în vigoare. Regula generală în acest sens constă în faptul că legea civilă intră în vigoare la data publicării sau la data prevăzută în ea. Această regulă este consfințită în art. 76 din Constituție, care dispune că legea intră în vigoare la data publicării sau la data prevăzută în textul legii. Avem deci două momente cu privire la intrarea în vigoare a legii, şi anume:

— data publicării;

— data prevăzută în textul ei.

Publicarea legii. Legea civilă, la fel ca alte legi, se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova (art. 72 din Constituție; art. 1 din Legea 173/1994). Scopul publicării legii este de a aduce la cunoştința destinatarilor prevederile ei. Legile pot fi publicate doar după ce sunt promulgate de preşedintele Republicii Moldova. Actele normative civile urmează a fi publicate în Monitorul Oficial în termen de 10 zile de la data adoptării (art. 1. alin. 4 din Legea 173/ 94). Se susține pe bună dreptate că publicarea legii este o condiție esențială, imuabilă şi generală[67]. Publicarea este esențială întrucât, fără această formalitate, legea nu poate fi adusă la cunoştința celor interesați în a-şi produce efectele. Publicitatea este imuabilă, întrucât nici o lege nu poate fi obligatorie şi executorie după promulgare decât după publicarea sa în Monitorul Oficial. Publicitatea este generală, întrucât priveşte toate legile de interes general şi se publică integral în Monitorul Oficial.

Este de reținut faptul că, de la data intrării în vigoare a legii, operează prezumția că aceasta este cunoscută de toți şi că nimeni nu poate invoca necunoaşterea ei, aflându-ne în prezența principiului: *nimeni nu poate fi considerat că nu cunoaşte legea.* După publicarea şi intrarea în vigoare a legii se prezumă că toate persoanele cunosc textul ei. înseamnă că, deşi se va dovedi că persoana nu a cunoscut textul legii, prevederile acesteia vor fi

în literatura de specialitate este expusă ideea că ***"în acțiunea legii în timp interesează trei aspecte: intrarea în vigoare, acțiunea legii şi ieşirea din vigoare a legii".*** Vezi: Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 102. Se poate considera că acțiunea legii civile în timp este determinată de două momente: intrarea în vigoare şi ieşirea din vigoare. Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p.

aplicate şi față de această persoană.

Intrarea în vigoare a legii la data indicată în ea. Legea civilă poate intra în vigoare şi la data indicată în ea. în toate cazurile însă, data indicată în lege urmează a fi ulterioară datei publicării, or o lege nu poate avea putere juridică dacă nu este publicată (art. 76 din Constituție dispune expres: *"Republicarea legii atrage inexistența acesteia").* Spre exemplu, Codul civil a fost publicat la 22 iunie 2002 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82-86, şi a intrat în vigoare la 12 iunie 2003. Acest lucru este stabilit expres în Legea pentru punerea în aplicare a Codului civil al Republicii Moldova. O astfel de măsură se dispune de cele mai dese ori în cazul unor legi de importanță majoră pentru întreaga societate. Dat fiind faptul că în Codul civil sunt consemnate instituții noi, dar şi multe instituții vechi, esențial modificate, este important ca cei cărora le este adresat aceasta să aibă posibilitatea de a lua cunoştință de prevederile lui, însă cel mai important ar fi ca ele să fie însuşite de cei în a căror sarcină cade aplicarea lor.

Ieşirea din vigoare a legii civile. După cum s-a relatat, al doilea moment care determină acțiunea în timp a legii este data la care ea încetează a se aplica.

în principiu, un act normativ se elaborează pentru o perioadă nedeterminată, rămânând în vigoare până la data abrogării printr-un act normativ de acelaşi nivel sau de un nivel superior, sau devenirii caduce ca urmare a schimbării relațiilor sociale care i-au determinat apariția. Aplicarea actului normativ încetează la împlinirea termenului pentru care a fost adoptat. Cazurile de încetare a acțiunii actului normativ sunt indicate expres în Legea 730/2001, art. 47, conform căreia acțiunea actului legislativ încetează dacă acesta: a) este abrogat, b) este declarat nul prin hotărâre definitivă a instanței competente; c) a ajuns la termen; d) este consumat; c) a devenit caduc.

De cele mai dese ori, legea civilă iese din vigoare prin *abrogare. Abrogarea* înseamnă desființarea unui act normativ pentru viitor. Ea poate fi *expresă* sau *tacită.* Atât abrogarea expresă, cât şi cea tacită este *totală* sau *parțială.* Abrogarea expresă, la rândul ei, poate fi: *expresă-direct* sau *expresă-indirect.*

Abrogarea este expresă-direct atunci când într-un nou act normativ se nominalizează actul normativ sau dispoziții ale lui care se abrogă (de exemplu, art. 2 din Legea 1125/2002 prevede: *"La data intrării în vigoare a Codului civil al Republicii Moldova se va abroga Codul civil aprobat prin Legea R.S.S. Moldoveneşti cu privire la aprobarea Codului civil al R.S.S. Moldoveneşti din 26 decembrie 1964 cu toate modificările şi completările ulterioare".)* şi expre-să-indirect atunci când noul act normativ se limitează la mențiunea că dispozițiile anterioare contrare se abrogă, fără a nominaliza în mod direct actul normativ care se abrogă (de exemplu, punctul 2 din Hotărârea despre modul de punere în

aplicare a Legii cu privire la proprietate prevede: *"Până la aducerea legislației Republicii Moldova în corespundere cu Legea Republicii Moldova cu privire la proprietate se vor aplica numai acele prevederi ale actelor legislative în vigoare ale Republicii Moldova care nu contravin acestei legi".).*

Abrogarea este *tacită* atunci când noua lege nu abrogă în mod expres legea sau dispoziția ei (direct sau indirect), dar conține dispoziții care derogă de la vechea reglementare. Abrogarea tacită reiese din incompatibilitatea legii civile noi cu dispozițiile legii vechi, astfel fiind aplicabil principiul: *legea mai nouă abrogă legea mai veche.*

Abrogarea este *totală* atunci când un act normativ este abrogat în întregime, şi *parțială* atunci când din actul normativ sunt abrogate unele dispoziții, celelalte rămânând în vigoare.

încetarea aplicării legii civile prin ajungere la termen. Regula generală privind termenul de aplicare a legii este următoarea: *"Legea are putere juridică pe un termen nelimitat dacă ea nu prevede altfel".* Aşadar, pe lângă legi cu termen nelimitat, există legi temporare şi legi cu termen. Temporară este legea emisă pentru o anumită situație provizorie, de exemplu pentru starea excepțională (cutremur, război etc). Odată cu încetarea stării excepționale, îşi pierde efectul şi legea respectivă. Legea *cu termen* se elaborează, de regulă, în cazul în care se poate prevedea cu precizie timpul necesar aplicării ei.

Acțiunea legii încetează şi atunci când ea, deşi nu a fost abrogată, nu mai poate fi aplicată deoarece obiectul reglementării ei îl constituie vechi relații sociale dispărute odată cu schimbările social-economice din societate (de exemplu, în perioada 1995-2003 nu se mai putea vorbi de aplicarea prevederilor din Codul civil din 1964 referitoare la proprietatea gospodăriei de colhoznic, fiindcă nu mai existau gospodării colhoznice).

Principiile fundamentale în materie de aplicare a legii civile în timp. Literatura de specialitate enumera, în fond, două principii ce țin de aplicarea legii civile în timp: *principiul neretroactivității legii* şi *principiul aplicării imediate a legii civile noi.*

Principiul neretroactivității legii civile este înscris în art. 6 alin. (1) din Codul civil, conform căruia *"legea civilă nu are efect retroactiv".* Prin urmare, acțiunea legii se extinde numai asupra faptelor produse în intervalul dintre intrarea în vigoare şi ieşirea din vigoare a legii. Sub incidența legii nu cad faptele produse anterior intrării ei în vigoare. Legea civilă, fiind aplicată doar situațiilor apărute ulterior intrării sale în vigoare, nu reglementează situațiile juridice născute până la intrarea în vigoare. Acest lucru este prevăzut expres în Codul civil la art. 6 alin. (1), care dispune că legea civilă nu modifică şi nici nu suprimă condițiile de constituire a unei situații juridice constituite anterior, nici condițiile de stingere a unei situații juridice stinse anterior. De asemenea, legea nouă nu

modifică şi nu desfiinţează efectele deja produse ale unei situaţii juridice stinse sau în curs de realizare. Această prevedere legală stabileşte că valabilitatea actului juridic civil este determinată de legea în vigoare la momentul încheierii lui, iar legea civilă adoptată după acest moment nu poate modifica actul juridic civil. Legea nouă nu guvernează situațiile juridice civile care s-au realizat în întregime până la momentul intrării ei în vigoare (de exemplu, valabilitatea unui testament întocmit în 2001 se va determina de prevederile Codului civil din 1964, nu de dispozițiile Codului civil din 2002). în schimb, legea nouă guvernează efectele actelor juridice care au început până la intrarea în vigoare a legii noi, dar continuă să existe şi după intrarea în vigoare a legii noi. în acest sens, art. 6 alin.(2) din Codul civil dispune că legea nouă este aplicabilă situațiilor juridice în curs de realizare la data intrării sale în vigoare (de exemplu, un contract cu executare succesivă încheiat în 2000 pe o perioadă de 10 ani a fost guvernat, până la momentul intrării în vigoare a noului Cod civil, de Codul civil din 1964, iar după intrarea în vigoare a Codului civil din 2002 efectele contractului succesiv este guvernat de acest cod). Dispozițiile legale ale art. 6 alin. (1) şi (2) din Codul civil impun concluzia că *valabilitatea actului juridic este reglementată de legea în vigoare la momentul încheierii actului juridic civil, iar efectele pe care le produce acest act sunt reglementate de legea în vigoare la momentul producerii lor.*

Principiul neretroactivității legii civile asigură stabilitatea raporturilor juridice civile, or, subiectele raporturilor juridice civile au certitudinea că actele juridice la care sunt participante nu vor putea fi modificate printr-o dispoziție legală, ulterioară producerii efectelor actelor juridice pe care le-au încheiat.

După cum s-a menționat în Hotărârea Curții Constituționale nr. 32 din 29 decembrie 1998, principiul neretroactivității legii, consacrat expres în art. 22 din Constituție, *"urmăreşte protejarea libertăților, contribuie la adâncirea securității juridice, a certitudinii în raporturile interumane. Principala valoare a ordinii de drept constă în posibilitatea oferită fiecăruia de a-şi conforma comportamentul regulilor dinainte stabilite".*

Principiul aplicării imediate a legii civile noi, care, de asemenea, priveşte aplicarea legii civile în timp, este consemnat în Codul civil, al cărui articol 6 alin. (3) dispune că, de la data intrării în vigoare a legii noi, efectele legii vechi încetează. Esența acestui principiu constă în faptul că legea nouă se aplică tuturor raporturilor juridice civile care apar după intrarea în vigoare a legii noi. Principiul aplicării imediate a legii civile noi face să înceteze aplicarea legii vechi.

De la cele două principii de aplicare a legii civile în timp (intrarea în vigoare şi ieşirea din vigoare) există şi două excepții: *retroactivitatea legii civile noi* şi *supraviețuirea legii civile vechi.*

Retroactivitatea legii civile noi. Neretroactivitatea legii civile noi este regula, retroactivitatea este excepția. Prin retroactivitatea legii civile se înțelege aplicarea legii civile noi la situații juridice anterioare intrării ei în vigoare. Această excepție este admisă numai dacă se prevede expres în legea nouă că ea se aplică şi unor fapte anterioare. Cu alte cuvinte, retroactivitatea (ca excepție) nu se prezumă, ea trebuie să fie expresă.

Problema retroactivității legii a fost dezbătută şi în două hotărâri ale Curții Constituționale: nr. 32 din 29 octombrie 1998 şi nr.26 din 23 mai 2002. în Hotărârea nr. 32, Curtea Constituțională menționează: *"Legea nu se aplică faptelor săvârşite înainte de intrarea ei în vigoare, adică nu are efect retroactiv. Ea dispune numai pentru prezent şi viitor şi nu are efecte juridice pentru trecut"*. în această hotărâre, Curtea Constituțională a menționat că pot avea efect retroactiv doar legea penală sau administrativă mai blândă. Pe de altă parte, în Hotărârea nr. 26, Curtea Constituțională a dispus altfel, admițând posibilitatea retroactivității nu doar a legii penale mai blânde, ci şi a altor legi, inclusiv a celor civile. Pornind de la importanța principiului neretroactivității, Curtea Constituțională în această hotărâre a statuat: *"Principiul neretroactivității legii are un caracter universal, ține de stabilitatea ordinii de drept, urmăreşte protejarea libertăților, contribuie la adâncirea securității juridice şi a certitudinii raporturilor interu-mane. Este de observat, totodată, că principiul neretroactivității legii nu este un* ***principiu absolut.*** *Or, art. 22 din Constituție prevede retroactivitatea normelor juridice penale mai favorabile. în afară de aceasta, teoria contemporană a dreptului admite ca excepție de la principiul neretroactivității legii normele juridice cu caracter imperativ -* ***legile interpretative, precum şi normele juridice în care legiuitorul a stabilit expres că ele se vor aplica retroactiv".***

Pornind de la conținutul acestei hotărâri a Curții Constituționale, se impune afirmația că legea civilă poate avea efect retroactiv: a) *în cazul când legea nouă indică retroactivitatea sa; b) în cazul legii civile interpretative.*

Pentru a fi în prezența primului caz de retroactivitate, este necesar ca în noua lege civilă să fie prevăzute expres toate raporturile care au apărut până la intrarea ei în vigoare şi care sunt reglementate de ea. Fiind o excepție de la principiul neretroactivității, retroactivitatea are loc doar dacă este prevăzută în legea nouă.

Aceasta însă nu va putea reglementa toate raporturile care au fost reglementate de legea veche, ci doar o parte din ele[68].

A doua excepție de la principiul neretroactivității legii civile o constituie cazul legilor interpretative, care explică sensul unor legi anterioare, producând efecte de la data intrării în vigoare a legilor pe care le interpretează şi cu care fac corp comun. Cu alte cuvinte,

legea interpretativă se integrează în legea interpretată, aceasta din urmă aplicându-se chiar pentru trecut, cu sensul stabilit de legiuitor. în realitate, legea interpretativă este necesarmente retroactivă, deoarece dispune să se aprecieze situația apărută sub puterea vechii legi ori a situației îndoielnice, potrivit unei interpretări pe care, în lipsa legii interpretative, organul de jurisdicție nu ar consfinți-o. După cum am văzut, această poziție este susținută de Curtea

Articolul 6 din Codul civil ar trebui să cuprindă o prevedere generală care să admită posibilitatea retroactivității legii civile. Argumentul acestei idei constă în dispozițiile Hotărârii Curții Constituționale nr. 26 din 23 mai 2002. Proiectul Codului civil, la care s-au făcut referințe mai sus, dispunea în art. 4: ***"Legea civilă nu are efect retroactiv, cu excepțiile stabilite de lege***

Constituțională în Hotărârea nr. 26 din 23 mai 2002.

Supraviețuirea legii vechi. Supraviețuirea (ultraactivitatea) legii civile vechi înseamnă aplicarea acesteia, deşi a intrat în vigoare legea nouă, unor situații stipulate în legea nouă. Fiind şi ea o excepție, supraviețuirea legii vechi trebuie de asemenea consacrată expres în lege. Temeiul legal al acestei excepții îl constituie art. 6 alin. (3) din Codul civil, care dispune că, de la data intrării în vigoare a legii noi, efectele legii vechi încetează, *cu excepția cazurilor în care legea nouă prevede altfel.* Aşadar, legea veche va supraviețui doar dacă în legea nouă se indică acest lucru. Care sunt argumentele în susținerea acestei excepții? Raporturile juridice civile au o durată, îndeosebi contractele cu execuție succesivă în timp, efectele lor fiind ulterioare momentului încheierii contractelor. Părțile contractante, la încheierea contractului, au în vedere prevederile legislației de la acel moment. Iată de ce derularea contractului trebuie să fie guvernată de legea în vigoare la momentul încheierii contractului. Dacă în cursul derulării contractului s-ar aplica legea nouă care modifică acele efecte, ar însemna că părților li se atribuie o altă voință. Anume din aceste considerente Codul civil,

în art. 6 alin. (4), dispune că, în cazul situațiilor juridice contractuale în curs de realizare la data intrării în vigoare a legii noi, legea veche va continua să guverneze natura şi întinderea drepturilor şi obligațiilor părților, precum şi alte efecte contractuale, dacă legea nouă nu prevede altfel. Prin urmare, regula în cazul relațiilor contractuale în curs de reluare rezidă în faptul că legea nouă nu le afectează, adică se prezumă că aceste relații sunt reglementate de legea veche. Această prezumție poate fi răsturnată printr-o prevedere expresă din legea nouă. Totodată, trebuie să se țină cont şi de prevederile art. 6 alin. (5) din Codul civil, care dispun că, în cazul contractelor în curs de derulare, legea nouă ***"se aplică modalităților de exercitare a drepturilor sau de executare a obligațiilor, precum şi de înstrăinare, preluare, transformare sau de stingere a acestora".***

O clauză contractuală, cuprinsă într-un contract încheiat anterior intrării în vigoare a legii noi, contrară legii noi este nulă, după regula generală. O astfel de clauză contractuală produce efecte juridice doar dacă în legea nouă este stipulată posibilitatea aplicării clauzei contractuale contrare dispozițiilor imperative ale legii noi. Acest lucru este prevăzut în art. 6 alin. (5), care prevede că, dacă legea nouă nu prevede altfel, clauzele unui act juridic încheiat anterior intrării în vigoare a legii noi contrare dispozițiilor ei imperative sunt, de la această dată, lipsite de orice efect juridic.

In concluzie am putea spune că, la determinarea practică a legii aplicabile unei situații juridice concrete, determinată, cu respectarea principiilor sus-menționate, este important să ținem seama de următoarea regulă: ***o situație juridică produce acele efecte care sunt prevăzute de legea civilă în vigoare la data producerii ei, dacă în legea nouă nu este stipulat contrariul.***

ACŢIUNEA LEGII CIVILE ÎN SPAŢIU

Legile civile, ca şi alte legi, acționează pe întreg teritoriul statului. Regula generală privind aplicarea în spațiu a legilor este cuprinsă în Legea 780/2001, art. 48, care prevede că actul legislativ se aplică pe întreg teritoriul Republicii Moldova, precum şi în locurile considerate drept teritoriu al statului, cu excepțiile stabilite de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte şi de legislația în vigoare.

Aplicarea legii civile în spațiu depinde de competența organului care o adoptă. Astfel, Constituția, legile şi celelalte acte normative emise de autoritățile publice centrale se aplică pe întreg teritoriul statului, iar actele normative ale organelor locale se aplică numai pe teritoriul unității administrativ-teritoriale respective.

Există şi excepții de la acest principiu (când legile statului nostru nu se aplică pe teritoriul Republicii Moldova). Ele privesc imunitatea diplomației, statutul juridic al consulilor, regimul specific al unor categorii de străini.

Actele legislative sau unele prevederi ale lor pot fi aplicate şi în afara teritoriului țării, conform tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte şi principiilor universale ale dreptului internațional. Astfel de legi sunt cele care se aplică cetățenilor statului nostru aflați în străinătate asupra situațiilor prevăzute de lege.

Deci, acțiunea legii civile în spațiu depinde fie de competența organului emitent (în prezența aspectului intern), fie de existența unor elemente de extraneitate (în prezența aspectului internațional).

Aspectul intern priveşte raporturile juridice constituite între persoane fizice - cetățeni ai Republicii Moldova şi/sau persoane juridice autohtone.

Aspectul internațional priveşte raporturile juridice private cu elemente de extraneitate. Conform prevederilor art. 1576 alin. (1) din Codul civil, legea aplicabilă raporturilor de drept civil cu element de extraneitate se determină în baza tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, Codului civil, altor legi ale Republicii Moldova şi cutumelor internaționale recunoscute de Republica Moldova. Normele conflictuale din cuprinsul titlului II al cărții a cincea se referă la: statutul persoanei fizice (art.1587-1595); statutul persoanei juridice (art. 1596-1600); drepturile reale şi drepturile personale nepatrimoniale (art. 1601-1608); actul juridic (art. 1609); obligațiile contractuale şi extracontractuale (art.1610-1620); raporturile de succesiune cu element de extraneitate (art. 1621-1623); termenul de prescripție extinctivă (art. 1624).

ACŢIUNEA LEGII CIVILE ASUPRA PERSOANELOR

Normele juridice se adresează oamenilor, priviți individual (persoane fizice), sau colectivelor de oameni (persoane juridice). Legea civilă se aplică tuturor persoanelor fizice în mod egal, indiferent de rasă, sex, naționalitate.

Din punctul de vedere al subiectelor pot fi:

legi civile cu vocație generală de aplicare, adică cele aplicabile atât persoanelor fizice, cât şi persoanelor juridice; cele mai multe acte normative civile au vocație generală, principalul dintre ele fiind Codul civil; *legi civile cu vocația aplicării numai persoanelor fizice;* din această categorie face parte Codul familiei;

=>- *legi civile cu vocația aplicării numai persoanelor juridice* (Legea cu privire la societățile pe acțiuni).

Legile se aplică, de regulă, în egală măsură tuturor persoanelor fizice sau juridice. Cu toate acestea, unele acte normative sunt aplicabile doar unor categorii de persoane. De exemplu, din conținutul legilor cu privire la protecția consumatorului deducem că ea nu se aplică tuturor persoanelor, ci doar consumatorilor şi agenților economici.

7. Interpretarea legii civile

Pentru ca normele civile să fie aplicate corect, este necesar să fie înțeles sensul lor exact. înțelegerea corectă a sensului normelor civile se face şi cu ajutorul interpretării lor, care constituie o fază a procesului de aplicare a acestora.

în literatura de specialitate au fost expuse mai multe definiții ale interpretării normei civile. Astfel, într-o opinie[69], interpretarea presupune determinarea conținutului şi a întinderii de aplicație a

normei juridice, a înţelesului ei exact. într-o altă opinie[70], prin interpretarea normei civile se înţelege însuşirea conţinutului (esenţei) acesteia cu ajutorul înlăturării din norma interpretată a aspectelor neclare. Un alt autor[71] consideră că interpretarea legii este o operaţie logico-juridică raţională, de explicare a conţinutului şi sensului normei, în scopul unei juste aplicări. Din alt punct de vedere[72], interpretarea este o operaţie logico-raţionalâ prin care se precizează conţinutul şi sensul unor norme juridice civile, în vederea aplicării lor la un caz concret. Autorii prezentei cărţi aderă la definiţia dată interpretării de Gheorghe Beleiu: *"Prin "interpretare a legii civile" înţelegem operaţiunea logico-raţională de lămurire, explicare a conţinutului şi sensului normelor de drept civil, în scopid justei lor aplicări, prin corecta încadrare a*

Eminescu, Yolanta. ***Tratat de drept civil.*** Voi. I. Partea generală. Bucureşti, 1967, p.136. CepreeB, A.II.; TO/ICTOII, K). K. ***Tpa^cbancKoe npaeo.*** Voi. I. Moscova, 2002, p.60. Ungureanu, Ovidiu. ***Manual de drept civil. Partea generală.*** Bucureşti, 1999, p.33. Răuschi, Ştefan. ***Drept civil.*** Iasi, 1992, p.39. Beleiu, Gheorghe. ***Op. cit.***, p.51.

diferitelor situaţii din viaţa practică în ipotezele ce le conţin"[73].

Codul civil nu cuprinde norme ce ar preciza regulile aplicabile interpretării normelor civile. în schimb, Legea 780/2001 conţine, în art. 42-45, câteva reguli de principiu ce se referă la interpretarea actelor legislative. Definiţia legală a interpretării actelor legislative o întâlnim în art. 42 alin. (1), în conformitate cu care *"interpretarea actelor legislative reprezintă un sistem de operaţiuni logice prin care se explică sensid exact şi complet al dispoziţiilor normative".*

Observăm că, atât în definiţiile doctrinare, cât şi în cea legală se menţionează că interpretarea legii civile urmăreşte să explice sensul exact al normelor civile. înţelegerea exactă a sensului normei civile se impune atunci când norma civilă, formulată concis, "aparent" poate avea mai multe sensuri, precum şi atunci când noile relaţii din societate nu pot fi încadrate în cuprinsul normei care a fost adoptată cu mult înainte[74]. Se mai susţine[75] că interpretarea legii este necesară şi atunci când termenii folosiţi de legiuitor sunt ambigui sau când sensul exact al dispoziţiei normative nu reiese cu claritate, fie când norma juridică generală trebuie aplicată unui caz particular atipic.

în funcţie de subiectele care interpretează legea civilă, interpretarea poate fi *autentică, legală, judecătorească* şi *ştiinţifică.* în funcţie de forţa sa, interpretarea poate fi *oficială* şi *neoficială.* în funcţie de rezultat, interpretarea legii civile poate fi literală, extensivă şi restrictivă[76]. Şi, în final, în funcţie de metoda de interpretare, aceasta poate fi *gramaticală, sistematică, istorică* şi *logică.*

INTERPRETAREA LEGII CIVILE ÎN FUNCŢIE DE SUBIECTUL CARE INTERPRETEAZĂ LEGEA CIVILĂ

în funcţie de subiectele care interpretează, interpretarea legii

civile poate fi *autentică, legală, judecătorească* şi *ştiinţifică.*

74 Drept exemplu în acest sens poate servi art. 74 din Codul civil (1964), care dispunea că termenul de prescripţie în litigiile dintre organizaţiile de stat, colhozuri şi alte organizaţii cooperatiste şi celelalte organizaţii obşteşti este de un an. După 1991, în Republica Moldova apar noi forme juridice de organizare a activităţii de întreprinzător, ca: societatea în comandită, societatea în nume colectiv, societatea cu răspundere limitată şi societatea pe acţiuni. Aceste subiecte nu erau numite expres în art. 74, însă este evident că şi raporturile la care ele sunt parte sunt prescriptibile. Problema constă în termenul de prescripţie care trebuie aplicat raporturilor cu participarea acestor noi subiecte: de trei ani sau de un an? Soluţia urmează a fi găsită cu ajutorul interpretării acestei norme civile.

75 Ungureanu, Ovidiu. ***Op. cit.,*** p. 33.

76 în literatura de specialitate este vehiculată opinia că interpretarea extensivă şi interpretarea restrictivă nu ar fi altceva decât metode de interpretare fie logică, fie sistematică şi de aceea acestea nu trebuie evidenţiate în interpretări separate. Vezi: Suhanov, E. ***Op. cit.*** p. 87-89.

Interpretarea autentică are loc în cazul în care sensul normei este lămurit de organul emitent al actului normativ. O astfel de interpretare are forţa juridică a normei pe care o interpretează. Interpretarea autentică mai este numită *interpretare oficială.* Art. 43 alin. (2) din Legea 780/2001 dispune că interpretarea actelor legislative, în afară de Constituţie, ţine de competenţa exclusivă a Parlamentului.

Interpretarea legală are loc în cazul în care o anumită autoritate este împuternicită să interpreteze actele legislative. Ca şi interpretarea autentică, interpretarea legală este numită ***interpretare oficială.*** Ca exemplu al interpretării legale poate servi interpretarea Constituției şi a legilor constituționale. In conformitate cu prevederile art. 43 alin. (1) din Legea 780/2001, interpretarea oficială a Constituției şi a legilor constituționale ține de competența exclusivă a Curții Constituționale.

Interpretarea judecătorească are loc în cazul în care aceasta este dată de către instanța judecătorească cu prilejul aplicării unei situații concrete pentru soluționarea unui litigiu concret. Interpretarea judecătorească are forță obligatorie doar părților şi celorlalți participanți la examinarea litigiului, cu alte cuvinte este opozabilă doar lor. Interpretarea judecătorească de asemenea este oficială.

Interpretarea ştiințifică are loc atunci când sensul normelor civile este lămurit de către savanți în literatura de specialitate, în comentarii la legile civile, precum şi în alte surse cu un caracter similar. Interpretarea ştiințifică este o interpretare neoficială, deoarece este făcută de persoane care nu au calitatea de organe oficiale ale statului şi, în consecință, o astfel de interpretare nu este obligatorie. Deşi nu are putere coercitivă, interpretarea ştiințifică joacă un rol important, fiindcă, deseori, organele care interpretează oficial legile civile au ca sursă de inspirație interpretarea făcută de specialişti în studiile lor ştiințifice.

INTERPRETAREA LEGII CIVILE ÎN FUNCŢIE DE REZULTATUL INTERPRETĂRII

In funcție de rezultatul interpretării, interpretarea poate fi ***literală, extensivă*** şi ***restrictivă.***

Interpretarea literală nu aduce nimic nou, ci întăreşte doar textul legii. Ea se aplică atunci când sensul în textul legii coincide. Ținând cont de faptul că textul legii civile trebuie să corespundă sensului său, se va face interpretarea literală. De exemplu, termenul de un an, stipulat în art. 49 din Codul civil, nu poate fi interpretat decât literal, adică în sensul în care reiese direct din lege. Nu putem spune că pentru declararea dispariției fără urmă este necesar nu un an, ci opt luni sau doi ani.

Interpretarea extensivă intervine atunci când conținutul normei este mai larg decât formularea ei textuală. Se susține[77] că este ***extensivă*** interpretarea impusă de concluzia că între formularea textului legal interpretat şi cazurile din practică la care se aplică acel text nu există concordanță, că textul trebuie

77 Beleiu, Gheorghe. ***Op. cit.,*** p.54.

extins şi asupra unor cazuri care nu se încadrează în *litera* textului. Prin urmare, interpretarea extensivă este cerută de formularea restrictivă a unui text legal faţă de intenţia reală a legiuitorului pe care o conţine acel text. Drept exemplu de interpretare extensivă poate servi art. 16 alin. (3) din Codul civil, care prevede că *"la cererea persoanelor interesate, se admite apărarea onoarei şi demnităţii unei persoane fizice şi după moartea acesteia"*. Deşi în text nu se vorbeşte despre *reputaţia profesională* a persoanei fizice, totuşi şi aceasta va putea fi apărată după moartea ei.

Interpretarea extensivă nu poate avea loc în cazul în care norma civilă are caracter imperativ şi cuprinde o enumerare exhaustivă a situaţiilor în care urmează a fi aplicată. Spre exemplu, art. 25 din Codul civil enumera exhaustiv temeiurile de limitare a capacităţii de exerciţiu a persoanei fizice şi doar în aceste cazuri ea va putea fi limitată în capacitatea de exerciţiu. In literatura de specialitate[78] se susţine că nu pot fi interpretate extensiv normele civile care cuprind excepţii de la regula generală. Ca exemplu este invocată excepţia de la regula generală conform căreia minorul de la 14 la 18 ani încheie acte juridice cu acordul părinţilor, al adoptatorilor sau al curatorului, excepţie prevăzută în art. 21 alin.(2) din Codul civil. Fiindcă aceasta este o excepţie, ea nu trebuie să fie interpretată extensiv, în sensul că prin bursă, salariu şi alte venituri să se înţeleagă şi bunurile care le-au fost transmise acestor minori de către alte persoane. Minorii în vârstă de la 14 la 18 ani pot să dispună singuri doar de salariu, de bursă şi alte venituri provenite din *activitatea proprie.*

Interpretarea restrictivă intervine atunci când conţinutul normei civile este mai restrâns decât formularea ei textuală[79]. Restrictivă ar fi interpretarea art. 49 alin. (1) din Codul civil, care stabileşte că persoana care lipseşte de la domiciliu mai mult de un an şi nu parvin ştiri despre locul aflării ei va putea fi declarată dispărută fără urmă, în sensul că nu va putea fi declarată dispărută fără urmă persoana care a săvârşit o infracţiune şi se ascunde, chiar dacă lipseşte de la domiciliu mai mult de un an.

INTERPRETAREA LEGII CIVILE IN FUNCŢIE DE METODA

Sergheev, A. P.; Tolstoi, I. K. ***Op. cit,*** p.63.
Baieş, Sergiu; Roşea, Nicolae. ***Drept civil. Partea generală. Drepturile reale. Teoria generală a obligaţiilor (scheme).*** Chişinău, 2001, p.19.

DE INTERPRETARE

In funcţie de metoda de interpretare, interpretarea legii civile poate fi: *gramaticală, logică, sistematică* şi *istorică.*

Interpretarea gramaticală presupune o analiză morfologică

(analiză a cuvintelor) şi, mai ales, sintactică, adică o analiză a legăturilor dintre părțile de propoziție sau dintre propoziții. Cu alte cuvinte, interpretarea gramaticală presupune analiza dispozițiilor legale pornind de la regulile gramaticale. De exemplu, art. 24 din Codul civil prevede: *"persoana, care în urma unei tulburări psihice nu poate conştientiza sau dirija acțiunile sale poate fi declarată de către instanța de judecată ca incapabilă"*. Deci, lipsirea persoanei de capacitatea de exercițiu este posibilă atunci când ea nu înțelege (nu conştientizează) însemnătatea actelor sau când nu le poate dirija. De aceea, utilizarea conjuncțiilor "sau" ori "şi" nu este accidentală, ele inducând sensuri diferite. Dacă în acest articol ar fi fost utilizată conjuncția "şi", sensul articolului ar fi fost altul.

Interpretarea logică se face pe baza unor reguli raționale sau a argumentelor. Drept exemplu poate servi interpretarea dispozițiilor din următoarele articole ale Codului civil: art. 14 alin. (1): ***"Persoana** lezată într-un drept al ei poate cere repararea integrală a prejudiciului cauzat";* art. 1398 alin.(3): "O *altă **persoană** decât autorul prejudiciului este obligată să repare prejudiciul numai în cazurile expres prevăzute de lege";* art. 1414 alin.(l): *"Dacă dauna a fost cauzată în comun de mai multe **persoane,** acestea poartă răspundere solidară"*. Pentru a răspunde la întrebarea dacă în aceste trei articole se are în vedere numai persoanele fizice sau şi alte subiecte, urmează să recurgem la interpretarea logică. Deoarece titlul II, "Persoanele", din cartea întâi a Codului civil include şi persoanele fizice, şi persoanele juridice, deducem că aceste norme vizează atât persoanele fizice, cât şi cele juridice.

Interpretare sistematică înseamnă determinarea sensului unei norme juridice civile în funcție de locul pe care îl ocupă în cadrul actului din care face parte şi, totodată, în sistemul general al legislației.

în literatura de specialitate[80] se susține că, în cadrul interpretării sistematice, urmează să se stabilească următoarele: a) locul normei de drept civil în sistemul actelor normative (legi, decrete, hotărâri ale Guvernului); b) felul actului normativ (lege generală sau lege specială); c) locul pe care îl ocupă norma de drept civil în cadrul

Cosmovici, Paul. ***Tratat de drept civil***. Voi. I. Partea generală

aceleiaşi dispoziții legale (secțiune, capitol, parte, titlu etc).

Vom apela pentru exemplificare la interpretarea sistematică în cazul art. 54 din Codul civil, care cuprinde câteva reguli generale referitoare la înregistrarea de stat a actelor de stare civilă. Textul acestui articol trebuie coroborat cu prevederile Legii nr. 100/2001[81]. O astfel de interpretare va fi şi cea a art. 20 alin.(2) din Codul civil, care dispune că minorul dobândeşte prin căsătorie capacitate de exercițiu deplină. Vârsta minimă de căsătorie, de 18 ani pentru

bărbaţi şi de 16 ani pentru femei, este prevăzută în art. 14 din Codul familiei. Din motive întemeiate se poate încuviinţa încheierea căsătoriei cu reducerea vârstei pentru bărbaţi, dar nu mai mult decât cu doi ani.

Interpretarea istorică constă în stabilirea sensului unei dispoziţii legale în funcţie de scopul urmărit de legiuitor la adoptarea actului normativ din care face parte acea dispoziţie, într-un context istoric dat. Anume o astfel de interpretare, în perioada 1995-2003, putea fi aplicată articolului 74 din Codul civil din 1964, care dispunea că termenul general pentru apărarea, printr-o acţiune, a drepturilor încălcate ale unei persoane (prescripţie) este de 3 ani, *iar în litigiile dintre organizaţiile de stat, colhozuri şi alte organizaţii cooperatiste şi celelalte organizaţii obşteşti - de un an.* în conformitate cu metoda istorică de interpretare, această prevedere legală urma a fi actualizată, fiindcă la momentul intrării în vigoare a Codului civil din 1964 erau cunoscute doar trei categorii de persoane juridice, numite de legiuitor în art. 74. în anii 1995-2003 nu mai existau colhozuri, totodată, existau şi alte categorii de persoane juridice (societăţi pe acţiuni, societăţi cu răspundere limitată), care nu erau numite expres în articolul sus-menţionat. Din aceste considerente, urmând metoda evolutivă, cel care interpretează legea poate adapta textul legii la necesităţile epocii sale.

Natura juridică a metodei istorice de interpretare este redată pregnant în următorul citat: *"O dispoziţie a legii nu mai exprimă neapărat voinţa celui ce a creat-o. Legea şi articolele sale se desprind după promulgare de creatorii lor pentru a avea o viaţă proprie. Ea preia pe acest parcurs noi idei, noi concepţii şi chiar noi sensuri; şi numai schimbarea permanentă a vorbirii curente schimbă de multe ori sensul unui element caracteristic al normei juridice. în adevăr, o expresie dintr-o lege se înţelege în zilele noastre altfel decât se înţelegea acum 100 de ani. Evident, nici situaţia socială şi economică, astăzi modificată, nu rămâne fără influenţă asupra sensului normei. Aşadar, o lege nu se interpretează în zilele noastre cum s-ar fi interpretat acum 100 de ani. De aceea mai important decât sensul subiectiv al normei (adică intenţia legiuitorului istoric) este sensul obiectiv al acesteia, adică intenţia legii în vigoare astăzi. Aşa fiind* ***ratio legis,*** *nu este voinţa legiuitorului, ci voinţa şi scopul legii. Intenţia pe care a avut-o legiuitorul la crearea normei poate să constituie doar un punct de plecare"*[92].

Lege privind actele de stare civilă. în: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 2001, nr. 97-99.

Ungureanu, Ovidiu. ***Op. cit.*** p.38 SI

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

28. Constituția Republicii Moldova, art.22, 76.
29. Codul civil al Republicii Moldova art. 1-6.
30. Legea nr. 173-XII din 6 iulie 1994 privind modul de publicare şi intrare în vigoare a actelor oficiale. în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.
31. Legea nr. 780-XV din 27 decembrie 2001 privind actele legislative. în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 36-38.
32. Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea art. 76 din Constituția Republicii Moldova "Intrarea în vigoare a legii", Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 100-102.
33. Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității Legi nr. 583-XV din 25 octombrie 201 "Cu privire la punerea în aplicare a art. 16 din Legea nr. 514- XIII din 6 iulie 1995.
34. **Beleiu, Gheorghe.** *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil.* Bucureşti, 1992, p. 42-85.
35. **Ungureanu, Ovidiu.** *Manual de drept civil. Partea generală.* Bucureşti, 1999, p. 20-39.
36. **Vonica, Romul Petru.** *Drept civil. Partea generală.* Bucureşti, 2001, p. 45-163.
37. Kn6aK, T., ***KupKHK,*** A. ***rpaxdaHCKoe*** *npaeo.* ***KpamKuu*** *xypc* ***neKu****,uu. 3aKonoda-menbcmeo.* **KnuiMHeB,** 1998, c. 21-31.
38. ***rpaMdaHCKoe*** *npaeo.* Ilofl pefl. E. **CyxaHOBa.** TOM 1. MocKBa, 1998, c. 59-88.
39. ***rpaxdaHCKoe*** *npaeo.* Hofl. pefl. **A.** II. **CepreeBa, K). K. Toncroro.** TOM 1. MocKBa, 2002, c.36-64.

Capitolul IV

RAPORTUL JURIDIC CIVIL

1. Noţiunea şi caracterele raportului juridic civil Noţiunea de raport juridic civil

Raportul juridic, indiferent de natura sa, este o relaţie socială reglementată de norma juridică. Cu alte cuvinte, relaţia nu poate deveni raport juridic fără existenţa unei norme juridice care să o reglementeze, deoarece există relaţii sociale, cum ar fi cele de prietenie, de colaborare etc, care ţin de domeniul moralei şi nu sunt reglementate de norme juridice. *Raportul juridic, aşadar, este o categorie specială de relaţii sociale care apar şi se dezvoltă pe bază de norme juridice.*

în dreptul civil există mai multe norme juridice menite să reglementeze relaţiile apărute în urma cauzării unui prejudiciu material. Oricărui subiect căruia nu i s-a cauzat un prejudiciu material i se par abstract posibile obligaţiile celui care 1-a cauzat de a-1 repara integral şi dreptul celui căruia i s-a cauzat de a i se repara prejudiciul, obligaţii şi drepturi reglementate de normele indicate mai sus. în cazul în care, în urma unei acţiuni ilicite, subiectului i se cauzează o daună materială, acesta devenind victimă (păgubaş), dreptul abstract posibil de a cere repararea integrală a prejudiciului se transformă în dreptul lui concret, iar pentru cel care a cauzat dauna obligaţia abstract posibilă se transformă în obligaţia lui personală. Păgubaşul şi cel ce a *cauzat* dauna sunt legaţi reciproc prin drepturile şi obligaţiile apărute. între ei se stabileşte o legătură, un raport juridic civil. Conţinutul acestei legături exprimă drepturile şi obligaţiile lor, numite, în teoria dreptului, *drepturi şi obligaţii subiective.*

Adjectivul *subiectiv* este folosit pentru caracterizarea drepturilor şi obligaţiilor ca elemente ale raportului juridic civil, pentru indicarea apartenenţei acestor drepturi şi obligaţii la subiecte strict determinate.

Relaţia socială devine, aşadar, raport juridic numai prin reglementarea ei de norma juridică a cărei realizare este asigurată, după caz, prin forţa coercitivă a statului.

Natura raportului juridic depinde de natura relaţiei sociale pe care norma juridică o reglementează. în funcţie de acest element, raporturi juridice de drept civil sunt *raporturile patrimoniale* (care au conţinut economic şi pot fi exprimate în bani), ce izvorăsc din dreptul de proprietate, din contracte, din obligaţii etc, şi *raporturile nepatrimoniale,* denumite şi *personale nepatrimoniale* (care nu au un conţinut economic şi nu pot fi exprimate în bani), legate de individualitatea persoanei, al căror conţinut priveşte dreptul la

nume, la domiciliu etc.

Aşadar, raportul juridic civil se poate defini ca raport social, patrimonial sau personal nepatrimonial, reglementat de o normă de drept civil.

Raportul juridic civil are trăsături comune tuturor raporturilor juridice, dar şi particularități care îl fac să se deosebească de alte raporturi juridice.

CARACTERELE RAPORTULUI JURIDIC CIVIL

Raportul juridic civjl,_ca orice raport juridic, este o relație socială, deoarece intervine între oameni, fie individual (ca persoane fizice), fie în colectiv (ca persoane juridice); Deci un prim caracter al raportului juridic civil este *cel social,* care indică, pe de o parte, faptul că raportul nu-şi pierde trăsătura de a fi o relație socială, iar pe de altă parte, că norma de drept reglementează doar relațiile dințre.subiecte, nu şi relațiile dintre subiecte şi bunuri corporale (lucruri)[83].

Ca orice raport juridic, r^aportul juridic civil are un *caracter voliținal,* întrucât norma juridică (legea) care îl reglementează este adoptată de Parlament, organ reprezentativ suprem al poporului. Caracterul voliținal însă fiind caracteristic tuturor raporturilor juridice, specific raportului juridic civil este faptul că el are caracter dublu volitiv, în sensul că exprimă şi voința statului, concretizată în normele juridice care reglementează relațiile sociale şi îl transformă în raporturi juridice, şi voința subiectivă a părților care încheie actul juridic.

In raporturile juridice civile în prim plan se plasează voința subiectelor. La fel, voința juridică a subiectelor va fi necesară şi la modificarea şi stingerea acestor raporturi. Deşi joacă un rol important în constituirea, modificarea sau stingerea raportului juridic civil, voința părților trebuie să se "încadreze " în limitele stabilite de lege şi să nu contravină ordinii publice şi bunelor moravuri. Acest lucru este prevăzut şi în art. 9 alin. (1) din Codul civil, conform căruia persoanele fizice şi juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să exercite drepturile şi să execute obligațiile cu bună-credință, *in acord cu legea şi contractul, cu ordinea publică şi bunele moravuri.*

Deşi această opinie este predominantă, în literatura de specialitate există şi o alta, conform căreia, în cazul unor drepturi cu caracter absolut, ca dreptul de proprietate, se instituie un raport între subiect şi lucrurile care fac obiectul dreptului de proprietate. Argumentele ***pro*** şi ***contra*** acestor două poziții vor fi aduse în volumul al doilea, unde va fi analizată natura juridică

O altă particularitate a raportului juridic civil constă în faptul că, spre deosebire de alte raporturi juridice (de exemplu, administrative), în care una dintre părți se află într-o poziție de subordonare, japprtul juridic civil, după cum s-a mai amintit, se

caracterizează prin egalitatea juridică a părților sale. Se ştie că în acest raport juridic nici una dintre părți nu poate impune celeilalte voința sa, raportul putând fi încheiat, modificat sau stins doar cu consimțământul tuturor părților.

Poziția de egalitate juridică a părților nu trebuie confundată cu principiul egalității în drepturi, principiu fundamental al dreptului nostru, prin urmare şi al dreptului civil. Aşadar, egalitatea subiectelor de drept civil în fața legii (indiferent de rasă, naționalitate etc.) este distinctă de poziția de egalitate a unei părți față de cealaltă (în sens de nesubordonare).

2. Structura raportului juridic civil

Raportul juridic civil, sub aspectul structurii, cuprinde următoarele trei elemente: subiectele (părțile), conținutul şi obiectul.

Subiectele sau părțile raportului juridic civil sunt persoanele fizice şi persoanele juridice, titularii de drepturi şi obligații civile.

Conținutul raportului juridic civil reprezintă totalitatea drepturilor subiective şi a obligațiilor civile pe care le au părțile.

Obiectul raportului juridic civil constă în acțiunile ori inacțiunile spre care sunt îndreptate părțile ori pe care acestea trebuie să le respecte Cu alte cuvinte, pbiectul_raportului juridic civil este conduita pe care o pot avea ori trebuie să o aibă părțile.

Fiind constitutive, aceste trei elemente doar împreună pot configura un raport juridic civil.

2.1. Subiectele raportului juridic civil

în acest capitol se va face referire numai la unele noțiuni generale ce caracterizează subiectele raportului juridic civil, caracterizarea detaliată a acestora constituind obiectul următoarelor

Titlul II din cartea I a Codului civil cuprinde trei capitole: Capitolul I - ***Persoanele fizice;*** Capitolul II - ***Persoanele juridice*** şi Capitolul III - ***Participarea Republicii Moldova şi a unităților administrativ-teritoriale la raporturile reglementate de legislația civilă.*** Considerăm că aceste subiecte apar în relațiile juridice civile "luând forma" de persoană

teme.

Prin *subiect al raportului juridic civil* se înțelege calitatea de titular de drepturi şi obligații. Sunt subiecte ale raportului juridic civil numai persoanele fizice şi persoanele juridice, după cum se prevede expres în Codul civil, art. 2 alin. (4)[84].

Persoana fizică este subiectul individual de drept, adică omul privit ca titular de drepturi şi obligaţii civile. O definiţie similară acestui subiect de drept civil este dată şi la art. 17 din Codul civil. Din această categorie de subiecte fac parte atât cetăţenii Republicii Moldova, cât şi cetăţenii străini şi apatrizii.

Persoana juridică este subiect colectiv de drept, adică un colectiv de oameni care, întrunind condiţiile cerute de lege, este titular de drepturi subiective şi de obligaţii civile.

în raportul juridic civil, persoana care dobândeşte drepturi civile poartă denumirea de *subiect activ,* iar persoana care îi incumbă obligaţii civile se numeşte *subiect pasiv.* în raportul de obligaţii, subiectul activ se numeşte *creditor,* deoarece are încredere în persoana care se obligă, iar subiectul pasiv se numeşte *debitor,* fiindcă datorează o prestaţie de a da, de a face sau a nu face.

în majoritatea raporturilor juridice civile, fiecare dintre părţi are o dublă calitate, atât de subiect activ (creditor), cât şi de subiect pasiv (debitor) (contractele bilaterale). De exemplu, în contractul de vânzare-cumpărare, vânzătorul este debitor pentru bunul vândut şi creditor pentru bunul procurat.

în raporturile juridice civile, de partea unei părţi poate fi un singur subiect, ceea ce este mai frecvent, dar pot fi şi mai multe subiecte. Astfel, bunul poate fi vândut de către un singur vânzător unui singur cumpărător, dar este posibil ca vânzători ai bunului să fie doi coproprietari, la fel şi cumpărători pot fi mai multe persoane. Am putea spune că în primul caz suntem în prezenţa unui raport juridic simplu, iar în cel de al doilea în prezenţa unui raport juridic complex, criteriul de clasificare fiind numărul subiectelor participante la raporturile juridice civile. Prin urmare, *simplu* este raportul juridic civil care se stabileşte între două persoane. *Complex* este raportul juridic civil care intervine între mai multe subiecte, fie că sunt mai mulţi creditori, fie mai mulţi debitori, fie mai mulţi creditori şi mai mulţi debitori.

Vom fi în prezenţa raportului juridic civil complex în cazul raportului real care se constituie dintr-un subiect determinat, titular al dreptului real, şi un număr nedeterminat de subiecte, obligate să nu împiedice exercitarea normală a dreptului real. Vom fi în prezenţa raportului juridic civil complex şi în cazul raportului juridic nepatrimonial, drept exemplu în acest sens servind cazul în care două persoane au scris o lucrare sau, altfel spus, când o lucrare are doi coautori. Raporturi juridice cu pluralitate de subiecte sunt şi raporturile obli-

căreia statul şi unităţile administrativ-teritoriale sunt numite subiecte distincte ale raportului juridic civil, la fel ca persoana fizică şi persoana juridică. Vezi: Sergheev, A. P. şi Tol-stoi, I. K. ***Op. cit.,*** p. 98-99.

gaţionale la care participă fie mai mulţi creditori, fie mai mulţi

debitori, fie mai mulți creditori şi mai mulți debitori.

Determinarea subiectelor raportului juridic civil se face, în majoritatea cazurilor, în mod concret şi individual, de la început (vânzătorul şi cumpărătorul în contractul de vânzare-cumpărare).

In unele raporturi juridice civile este individualizat (cunoscut) numai un subiect, cel activ (titularul de drepturi), iar titularul de obligație (subiectul pasiv) constituie celelalte subiecte. De exemplu, într-un raport juridic de proprietate, proprietarul (subiectul individualizat) are toate drepturile acordate de lege asupra unui bun, în timp ce toate celelalte subiecte au obligația să respecte această proprietate, să se abțină de la comiterea unor acte care ar împiedica exercitarea normală a dreptului de proprietate asupra bunului. La fel, vom fi în prezența unui raport juridic în cazul în care doar o parte este determinată (raporturile de promisiune publică de recompensă), reglementat în art. 1371-1374 din Codul civil.

Schimbarea subiectelor raportului juridic civil are loc în cazul raporturilor juridice civile dinamice, când este posibilă înlocuirea atât a subiectelor, cât şi a obiectelor. Vorbind despre schimbarea (înlocuirea) subiectelor raporturilor civile, urmează să ținem seama de conținutul raportului juridic civil. Astfel, schimbarea unui subiect cu altul este posibilă doar în raporturile juridice patrimoniale. Dat fiind faptul că drepturile personale sunt inalienabile, subiectele dintr-un raport juridic civil personal nepatrimonial nu vor putea fi înlocuite.

în raporturile obligaționale pot fi schimbate ambele subiecte, atât cel activ, cât şi cel pasiv. Drept exemplu poate servi cesiunea de creanță (se schimbă subiectul activ) şi remiterea de datorie (se schimbă subiectul pasiv), ambele acțiuni fiind reglementate de art. 556-571 din Codul civil. în raporturile reale se poate schimba doar un subiect, şi anume titularul dreptului real, fiindcă cealaltă parte a raportului real este nedeterminată.

Capacitatea civilă a subiectelor raportului juridic civil. Pentru a avea calitatea de subiect, persoana fizică şi persoana juridică trebuie să posede capacitate juridică civilă. Prin urmare, pentru a participa la un raport juridic civil ele trebuie să aibă *capacitate civilă,* aceasta incluzând *capacitatea de folosință* şi *capacitatea de exercițiu.*

Capacitatea de folosință este aptitudinea persoanei de a avea drepturi şi obligații.

Capacitatea de exercițiu este aptitudinea persoanei de a dobândi drepturi şi de a-şi asuma obligații prin acțiunile sale.

Capacitatea de folosință, conform art. 18 din Codul civil, este recunoscută tuturor persoanelor fizice, indiferent de sex, rasă, religie, naționalitate.

Toate persoanele fizice pot dobândi drepturile şi obligațiile civile recunoscute de actele civile în vigoare. De aceea, capacitatea

de folosință este generală şi egală pentru toți.

După regula generală, capacitatea de folosință a persoanei fizice, conform prevederilor art.18 alin.(2) din Codul civil, apare odată cu naşterea acesteia şi încetează odată cu moartea ei.

De la această regulă legislația face o excepție, stipulând în Codul civil la art. 18 alin.(3): *"Dreptul la moştenire a persoanei fizice apare de la concepțiune dacă se naşte vie"*. O prevedere similară întâlnim şi la art. 1500 alin. (1) lit. a), în aceste cazuri, este prezentă capacitatea de folosință anticipată. De trăsăturile specifice ale acestei capacități de folosință se va lua cunoştință la capitolul *Persoana fizică - subiect al raportului juridic civil.*

Conținutul capacității de folosință constă în totalitatea de drepturi şi obligații pe care le pot avea subiectele raportului juridic civil. Locul central între aceste drepturi şi obligații îl ocupă drepturile, libertățile şi îndatoririle fundamentale consacrate şi garantate de Constituție.

Din natura capacității de folosință rezultă firesc faptul că ființei umane nu i se poate ridica aptitudinea de a fi titular de drepturi, calitatea de persoană. Prin urmare, capacitatea de folosință nu poate fi înlăturată, ci doar limitată, adică restrânsă, în ceea ce priveşte aptitudinea de a avea anumite drepturi, dar numai în cazurile şi condițiile stabilite de lege (Codul civil, art. 23).

Potrivit aceluiaşi articol, persoana fizică nu poate renunța nici total, nici parțial la capacitatea de folosință, aceasta fiind inalienabilă. Actul juridic care are drept scop limitarea capacității de folosință este nul.

Capacitatea de folosință a persoanei fizice încetează odată cu moartea acesteia. Constatarea morții se materializează de către instituțiile curative prin emiterea actului de deces. Capacitatea de folosință încetează şi prin declararea judecătorească a decesului.

Ca şi persoanele fizice, persoanele juridice au atât capacitate de folosință, cât şi capacitate de exercițiu, care, împreună, constituie capacitatea civilă.

Capacitatea de folosință a persoanelor juridice se deosebeşte de cea a persoanelor fizice prin faptul că nu este generală şi egală pentru persoanele juridice, ci este specială fiecăreia.

A se menționa în acest context caracterul universal al capacității de folosință a persoanelor fizice şi caracterul special al capacității de folosință a persoanelor juridice. Capacitatea de folosință a persoanei juridice depinde de scopul persoanei (obiectul de activitate). Capacitatea de folosință a persoanei juridice cu scop lucrativ este similară capacității de folosință a persoanei fizice. Concluzia se desprinde din art. 60 alin. (2), care dispune: *"Persoana juridică cu scop lucrativ poate desfăşura orice activitate neinterzisă de lege, chiar dacă nu este prevăzută în actul de constituire"*. Aşadar, capacitatea de folosință este specială doar în cazul persoanei juridice cu scop nelucrativ.

Capacitatea de folosință a persoanei juridice începe, în principiu, în momentul înființării ei şi durează până la încetarea existenței sale.

Capacitatea de exercițiu, după cum s-a determinat, este aptitudinea persoanei de a exercita drepturi şi a-şi asuma obligații, săvârşind acte juridice.

Conform art. 20 din Codul civil, capacitatea de exercițiu deplină apare odată cu atingerea majoratului, adică la împlinirea vârstei de 18 ani. Când legea admite încheierea căsătoriei înainte de împlinirea acestei vârste, minorul dobândeşte capacitate deplină de exercițiu în momentul încheierii căsătoriei. Codul civil, pe lângă aceste două cazuri de capacitate de exercițiu deplină, dispune că, de asemenea, au capacitate de exercițiu deplină persoanele care au atins vârsta de 16 ani şi lucrează pe baza unui contract de muncă sau cu acordul părinților, al adoptatorilor sau curatorului, practică activitate de întreprinzător. Atribuirea către minorul care a împlinit vârsta de 16 ani a capacității de exercițiu depline se numeşte *emancipare* (Codul civil, art. 20 alin.(3)).

în afară de capacitatea de exercițiu deplină, dreptul civil din Republica Moldova mai cunoaşte următoarele categorii de capacitate de exercițiu:

— capacitatea de exercițiu a minorului cu vârstă între 14 şi 18 ani (Codul civil, art. 21);
— capacitatea de exercițiu a minorului cu vârstă între 7 şi 14 ani (Codul civil, art. 22).

în afară de aceasta, persoanele care posedă capacitate de exercițiu deplină pot fi limitate ori lipsite de ea în cazurile şi în condițiile prevăzute în Codul civil la art. 24 şi 25.

Ca şi în cazul capacității de folosință, capacității de exercițiu nu i se pot aduce atingeri decât în condițiile prevăzute de lege. De asemenea, ea nu poate fi obiect de renunțare din partea persoanei (Codul civil, art. 23).

Regula generală cu privire la capacitatea de exercițiu a persoanei juridice este expusă în Codul civil la art. 61. în conformitate cu această regulă, persoana juridică îşi exercită, de la data constituirii, drepturile şi îşi execută obligațiile prin administrator. Acesta este persoană fizică desemnată prin lege sau prin actul de constituire să acționeze în raporturile cu terții. Actele juridice efectuate de administrator în limita împuternicirilor conferite se consideră acte ale persoanei juridice. De regulă, organul executiv este desemnat de către organul suprem (principal) de conducere. Codul civil prevede posibilitatea desemnării acestuia de către instanța de judecată în cazul în care organul executiv nu a fost desemnat în conformitate cu actele de constituire. Această desemnare a organului executiv o pot solicita fie participanții (fondatorii, asociații), fie creditorii persoanei juridice.

2.2. Conţinutul raportului juridic civil

Un alt element al raportului juridic civil este conținutul. [c] *Prin conținut al raportului juridic civil se înțelege totalitatea de drepturi şi obligații care aparțin părților din raportul juridic civil.*

După cum denotă definiția sa, conținutul raportului juridic civil este format din două elemente: *drepturi subiective* şi *obligații subiective.*

Drepturile subiective şi obligațiile subiective nu sunt caracteristice altor raporturi sociale[85], ci doar raporturilor juridice, care se caracterizează, în primul rând, prin faptul că subiectele lui sunt titulari de drepturi şi obligații[86].

Dreptul subiectiv înseamnă posibilitatea persoanelor fizice şi a persoanelor juridice de a săvârşi anumite acțiuni, precum şi puterea de a pretinde subiectelor pasive să săvârşească ori să se abțină de la săvârşirea unei acțiuni, apelând, după caz, la forța coercitivă a statului. De exemplu, într-un raport juridic de proprietate, proprietarul are dreptul de a poseda, de a folosi şi de a dispune, în limitele stabilite de lege, de bunul care face obiectul dreptului său de proprietate şi, totodată, de a pretinde altora să respecte acest drept. Astfel de drepturi se numesc *subiective* fiindcă aparțin unui subiect (persoană fizică sau juridică).

Obligația constă în îndatorirea subiectului pasiv de a avea o anumită conduită față de subiectul activ, conduită care constă în săvârşirea sau abținerea de la săvârşirea unor anumite acțiuni. Obligația corespunde dreptului subiectiv al celuilalt participant la raportul juridic şi poate fi impusă, după caz, prin forța coercitivă a statului.

[c] I4o(pd>e, O. C. ***rpajtcdancKoe npaeo.]/[i6pauHue mpydbi.*** Seria: ***KnaccuKa poccuucKou u,ueunucmuKU.*** Moscova, 2000, p.549. Ibidem, p.549-550.

între drepturi şi obligații există o legătură în măsura în care nu poate exista un drept subiectiv fără obligație şi nici o obligație civilă fără drept. Drepturile subiective şi obligațiile care alcătuiesc conținutul raportului juridic cjvil sunt legate între ele[L] fiecărui drept subiectiv corespunzându-i o obligație şi fiecărei obligații - un drept subiectiv. Ele au un cuprins corelativ, în sensul în care îndatorirea subiectului pasiv este ceea ce poate pretinde subiectul activ al raportului juridic. Astfel, în contractul de vânzare-cumpărare, dreptului vânzătorului de a pretinde plata corespunde obligația cumpărătorului de a plăti, după cum dreptul cumpărătorului de a pretinde predarea bunului vândut corespunde obligației vânzătorului de a preda acest bun. De cele mai dese ori, părțile raportului juridic civil au atât drepturi, cât şi obligații.

2.3. Obiectul raportului juridic civil

Un al treilea element al raportului juridic civil este obiectul.

r^niipbiepţjLLraportului juridic civil se înţeleg acţiunile sau inacţiunile care trebuie săvârşite sau de la care trebuie să se abţină subiectele acestui ra-. pqrtjuridic.

Ca relaţie socială între persoane, raportul juridic civil poate influenţa doar conduita oamenilor, de aceea obiectul raportului juridic civil nu este altceva decât conduita sau comportamentul subiectelor raportului.

Pentru a nu confunda conţinutul cu obiectul raportului juridic civil, reiterăm că o particularitate a raporturilor juridice civile constă şi în faptul că, pe de o parte, subiectele raportului juridic civil dobândesc drepturi şi îşi asumă obligaţii (acestea fiind conţinutul raportului juridic civil), iar pe de altă parte, conduita (comportamentul) lor este orientat spre o anumită categorie de bunuri materiale (aceasta fiind obiectul raportului juridic civil). După cum se poate observa, obiectul raportului juridic civil este conduita subiectelor, adică acţiunile pe care subiectul activ le poate pretinde şi pe care subiectul pasiv este obligat a le săvârşi sau de la a căror săvârşire trebuie să se abţină, iar conţinutul raportului juridic civil constă în totalitatea drepturilor şi a obligaţiilor părţilor. Aşa, de exemplu, într-un raport juridic de vânzare-cumpărare, drepturile şi obligaţiile părţilor (vânzător şi cumpărător) constituie *conţinutul acestuia,* iar acţiunile vânzătorului şi ale cumpărătorului îndreptate spre atingerea scopului ce reiese dintr-un asemenea raport juridic constituie *obiectul raportului juridic civil**[1].

în literatura de specialitate, problema obiectului raportului juridic civil este discutată în contradictoriu, diferiţi autori având diferite opinii privitoare la corelaţia dintre conţinutul şi obiectul raportului juridic civil. O altă problemă, legată de obiectul acestui raport, este corelaţia dintre obiectul raportului juridic civil şi obiectul dreptului civil. Vezi: I4ocp(J>e, O.C, ***Op.*** *cit.,* p. 581-604; Tolstoi, I. K. şi Sergheev, A.P. ***Op.*** *cit,* p. 96-101; CeHHMiiţeB, B. M. *06teKm zpaxdaHCKOio npaeoomHoiueHitx.* în: "AKTya/IBHBIE npoâneinbi rpa>KFLAHCKORO NPABA". Moscova, 1999, p.109-171. Distincţia dintre conţinutul şi obiectul raportului juridic civil ar

De asemenea, nu trebuie să se confunde obiectul raportului juridic civil cu bunurile care constituie un element material exterior acestui raport. în vorbirea curentă, iar uneori chiar şi în literatura de specialitate, se afirmă că bunul este obiectul raportului juridic civil, ceea ce în limbaj juridic nu este corect. Este demonstrat mai sus că prin obiect al raportului juridic civil se înţelege conduita subiectelor lui.

3. Clasificarea raporturilor juridice civile

Clasificarea raporturilor juridice civile se face, în principiu, după criteriile clasificării drepturilor şi obligaţiilor civile. Distingem, astfel, *raporturi juridice absolute* şi *relative; raporturi patrimoniale şi personale nepatrimoniale; raporturi reale* şi *raporturi de creanţă; raporturi principale* şi *raporturi accesorii.*

RAPORTURILE JURIDICE CIVILE ABSOLUTE ŞI RAPORTURILE JURIDICE CIVILE RELATIVE

Clasificarea raporturilor juridice civile în absolute şi relative se face în funcţie de sfera persoanelor obligate, adică în funcţie de specificul legăturii dintre subiecte, care se stabileşte în cadrul fiecărui raport juridic civil.

Raportul juridic absolut presupune un raport juridic stabilit între una sau mai multe persoane determinate ca subiect activ şi toţi ceilalţi participanţi la relaţiile sociale reglementate de lege ca subiecte pasive nedeterminate, în momentul naşterii raportului juridic, cărora le revine obligaţia negativă şi universală de a se abţine de la orice acte sau fapte ce ar aduce stingerea dreptului subiectiv civil. în momentul încălcării dreptului subiectiv, se individualizează şi subiectul pasiv.

Sunt considerate raporturi absolute toate drepturile reale (dreptul de proprietate şi toate drepturile personale nepatrimoniale: dreptul la nume, la onoare, la reputaţie, dreptul de autor etc).

în schimb, în cadrul raportului relativ, titularul dreptului poate pretinde subiectului pasiv o conduită determinată, fără de care dreptul nu se poate

consta în faptul că totalitatea drepturilor şi obligaţiilor este exprimată de conţinut, iar conduita părţilor orientată spre atingerea scopului urmărit de ei la constituirea raportului juridic civil reprezintă obiectul acestui raport. De fapt este foarte greu a se găsi criteriul distincţiei nete dintre aceste două elemente ale raportului juridic civil, or, acţiunea sau inacţiunea părţilor (numită obiect al raportului juridic civil) îndreptată spre atingerea scopului se realizează prin exercitarea drepturilor şi îndeplinirea obligaţiilor.

exercita. în categoria raporturilor relative sunt clasate raporturile obligaționa-le, nelimitate numeric.

RAPORTURILE JURIDICE CIVILE PATRIMONIALE ŞI RAPORTURILE JURIDICE CIVILE NEPATRIMONIALE

în funcție de conținutul lor, raporturile juridice civile se clasifică în *patrimoniale şi personale nepatrimoniale,* iar cele patrimoniale pot fi *reale* şi *de creanță.*

Patrimonial este raportul civil care are un conținut economic evaluabil în bani. Drepturile ce fac parte din conținutul raportului patrimonial sunt drepturi patrimoniale. Aceste drepturi sunt, de regulă, transmisibile în individualitatea lor şi se pot stinge prin expirarea termenului de prescripție dacă titularii lor nu le exercită în perioada stabilită de lege. Raportul patrimonial poate fi absolut (raport real) sau relativ (raport obligațional).

Real este raportul în cadrul căruia titularul dreptului subiectiv poate să-şi exercite atributele asupra unui anumit bun în mod direct, fără intervenția unei alte persoane.

Obligațional este raportul în cadrul căruia subiectul activ (creditorul) poate pretinde subiectului pasiv determinat (debitorul) să dea, să facă ori să nu facă ceva.

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

40. **Beleiu, Gheorghe.** *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil.* Bucureşti, 1992, p. 61-85.
41. **Ungureanu, Ovidiu.** *Manual de drept civil. Partea generală.* Bucureşti, 1999, p. 40-67.
42. **Vonica, Romul Petru.** *Drept civil. Partea generală.* Bucureşti, 2001, p.164-251.
43. Kw6aK, T., KMpMflK, A. *rpaxdaHCKoe* ***npaeo. KpamKuu*** *nypc neKU,uu.* ***3aKonoda-me****/ibcmeo.* KHIIIHHCB, 1998, c. 32-39.
44. *rpaxdaHCKoe* ***npaeo.*** Ilofl pe#. E. CyxaHOBa. TOM 1. MocKBa, 1998, c. 89-104.
45. *rpaxdaHCKoe* ***npaeo.*** Ilofl. pefl. A. II. CepreeBa, K). K. ToncToro. TOM 1. MocKBa, 2002, c. 94-107.
46. **Hoejxpe, O.C.** ***rpaxdaHCKoe npaeo. Pl36paHHue mpydu.*** MocKBa, 2000, c. 508-694.
47. ***Xaiufiuna,*** *P.O. 06uA,eeynenue o* ***npaeoomHomeHuu.*** MocKBa, 1974.

Capitolul V

OBIECTELE RAPORTULUI JURIDIC CIVIL

1. Noţiunea şi clasificarea obiectelor raporturilor juridice civile

în literatura de specialitate sunt utilizate următoarele noțiuni: *"obiect al raportului civil", "obiect al dreptului civil'™* şi *"obiect de reglementare al dreptului civil"*[69]. Deşi între aceste noțiuni există o similitudine, ele nu pot fi considerate identice.

Obiectul raportului juridic civil îl formează acțiunile sau abținerile de la anumite acțiuni ale subiectelor acestui raport prin care apar drepturi subiective şi obligații ale acestor subiecte.

în literatura de specialitate se menționează corect că nu trebuie confundat *obiectul* raportului juridic civil cu *conținutul* acestuia. *Conținutul* nu este altceva decât drepturile şi obligațiile civile pe care le au subiectele raportului juridic civil, iar prin *obiect* se înțeleg acțiunile sau inacțiunile pe care subiectul activ le poate pretinde şi pe care subiectul pasiv este obligat să le execute. După cum susțin unii autori,[90] conținutul raportului juridic este exprimat prin posibilități sau virtualități, pe când obiectul este concret, fiind reprezentat de o anumită acțiune sau inacțiune. De exemplu, în cadrul contractului de vânzare-cumpărare, obligația cumpărătorului de a preda bunul vândut şi dreptul cumpărătorului de a pretinde la predarea acestui bun formează noțiunea de *conținut al raportului juridic civil.* în schimb, obiectul raportului juridic este format din acțiunea efectivă de predare şi primire a bunului vândut.

Prin obiect al dreptului civil se înțeleg instituțiile dreptului civil, ca: raportul juridic civil; actul juridic civil; prescripția extinctivă; subiectele dreptului civil; drepturile reale; succesiunea; dreptul de proprietate intelectuală; obligațiile civile; contractele civile; răspunderea civilă. Altfel spus, obiectul unei ramuri de drept reprezintă o categorie omogenă de relații sociale care cad sub incidența normelor acelei ramuri.
Prin obiect de reglementare al dreptului civil se înțeleg relațiile sociale, patrimoniale şi personale nepatrimoniale, reglementate de normele dreptului civil. După cum se poate observa, între ***obiectul dreptului civil*** şi ***obiectul de reglementare*** nu există mari deosebiri. Din aceste considerente, unii autori susțin că între

Nu trebuie să se pună semnul egalității nici între obiectul raportului juridic civil şi bunurile care formează obiectul acțiunii sau inacțiunii. Bunurile formează un element exterior raportului în

drept. Obiect al raporturilor juridice civile este întotdeauna acțiunea sau inacțiunea, bunurile constituind doar un obiect material al acestei acțiuni sau inacțiuni. Bunurile sunt numite şi *obiect extern* sau *obiect derivat.*

Deşi majoritatea obiectelor derivate ale raportului juridic civil sunt bunurile, ele nu sunt unice. în afară de bunuri, obiecte derivate ale raportului juridic civil sunt de asemenea anumite valori personale nepatrimoniale, ca: numele şi alte atribute de individualizare, imaginea, onoarea, reputația, rezultatul creației intelectuale, operele literare, artistice, ştiințifice, invențiile etc. Unii autori[91] atribuie acestei categorii de obiecte *acțiunile* şi *serviciile.* Din acest punct de vedere, obiectele raportului juridic civil pot fi clasificate în felul următor:

— bunuri (inclusiv banii şi alte titluri de valoare);
— servicii (acțiuni);
— rezultate ale activității intelectuale;
— drepturi personale nepatrimoniale.

Bunurile şi serviciile (rezultatele acțiunilor) pot fi încorporate în categoria obiectelor patrimoniale, iar rezultatele activității intelectuale şi drepturile personale nepatrimoniale, în categoria obiectelor nepatrimoniale ale dreptului civil.

Vezi: CyxaHOB, E. *rpaxdaHCKoe npaeo.* Vol.l. Moscova, 1998, p. 294-298; CepreeB, A.n.
H TO/ICTOM, K).K. *rpaxdaHCKoe npaeo.* Voi. 1. Moscova,

2. Noţiunea şi clasificarea bunurilor

Codul civil, în art. 285 alin. **(1),** dispune că *"bunuri sunt toate lucrurile susceptibile aproprierii individuale sau colective şi drepturile patrimoniale"*[92]. în sensul atribuit de legiuitor termenului "bun" din articolul nominalizat intră orice element al activului patrimonial al persoanei, adică atât lucrurile şi animalele, cât şi drepturile asupra lor sau, altfel spus, atât lucrurile, cât şi drepturile patrimoniale, care pot fi reale şi obligaționale. De exemplu, bunuri sunt: lucrurile care au o existență materială şi valoare economică, operele ştiințifice, literare, artistice, invențiile etc. dacă au o valoare economică şi sunt susceptibile de drepturi patrimoniale, drepturile de creanță. Prin urmare, legiuitorul, în categoria de bunuri a inclus

atât lucrurile, cât şi drepturile patrimoniale. Corelația dintre *bun* şi *lucru,* conform dispozițiilor art. 285, constă în faptul că bunul este *genul,* iar lucrul este *specia.* în majoritatea cazurilor, Codul civil utilizează termenul *bun,* chiar şi atunci când, evident, este vorba de lucruri (de exemplu în art. 288-296,

303-312, 315-333,337-343 etc). Doar în câteva articole din cod este utilizat termenul *lucru* (art. 205, 282,299, 719). După cum se observă, Codul civil face distincție între *bun* şi *lucru.* Şi doctrina face o astfel de distincție. în literatura de specialitate este susținută ideea că prin lucru se înțelege tot ceea ce există în realitate sau numai în imaginație[93], ori, în opinia unui alt autor[94], tot ceea ce se află în natură şi este perceptibil prin simțuri, adică tot ceea ce are o existență materială. Cu alte cuvinte, prin lucru se înțelege tot ceea ce se află în natură, fiind perceptibil prin simțuri, având o existență materială (terenuri, case, autoturisme etc). Uzual, în drept, lucrurile iau numele de bunuri, avându-se în vedere avantajele pe care acestea le procură omului. De aceea, în majoritatea cazurilor se susține că prin bunuri se înțeleg lucrurile utile omului pentru satisfacerea necesităților sale materiale şi culturale, susceptibile de apropiere, sub forma drepturilor patrimoniale. Pentru ca să devină bun în sens juridic, un lucru trebuie să fie *util omului,* să aibă o *valoare economică* şi să fie *susceptibil de apropiere,* sub forma unor drepturi ce intră în componența unui patrimoniu, fie al unei persoane fizice, fie al uneia juridice. Numai în cazul în care lucrul întruneşte aceste trei calități se poate vorbi de *bun* în sensul dreptului civil. Unele lucruri nu pot fi considerate bunuri deoarece nu sunt susceptibile apropierii, după cum o cere şi art. 285 alin. (1). Atribuim acestei categorii de lucruri luna, soarele şi alte corpuri cereşti, care, deşi au o valoare economică şi sunt utile omului, nu pot fi apropiate prin folosire, prin ocupație sau prin alte mijloace. La fel, nu poate fi însuşit nici aerul atmosferic[95]. Probabil, unele dintre aceste lucruri cândva vor putea fi considerate bunuri în sensul dreptului civil. De exemplu, nu este exclus faptul că omul cândva va locui pe Lună sau pe alte planete, care, la momentul actual, nici nu sunt cunoscute.

în ultimul timp, se discută asupra faptului dacă organele omului pot fi considerate bunuri. Legea privind transplantul de organe şi țesuturi umane admite transplantul organelor umane stipulând, în art.3, că obiecte ale transplantului pot fi inima, plămânii, rinichii, ficatul, pancreasul, măduva osoasă, precum şi ale organe şi țesuturi, a căror listă este stabilită de Ministerul Sănătății, în circuit civil se află şi sângele donat, părul tăiat. Aceste organe pot fi considerate bunuri în sensul dreptului civil, fiindcă întrunesc toate cele trei condiții. în schimb, corpul uman însuflețit nu este un "bun", fiindcă omul nu poate face obiectul circuitului civil, el fiind subiect[96].

în contextul dispozițiilor art. 285, se poate spune că orice lucru este un bun, dar nu orice bun este un lucru. Astfel, se confirmă o dată în plus corelația dintre aceşti doi termeni: de gen (bun) şi de specie (lucru).

Pornind de la conținutul art. 285, bunul poate fi definit ca lucru, față de care pot exista drepturi şi obligații patrimoniale şi care poate fi folosit în viața socială, precum şi ca drept patrimonial.

Un loc aparte în Codul civil îl ocupă reglementările referitoare la animale. Art. 287

Alexandrescu, Dimitriu. ***Principiile dreptului civil român.*** Voi. I, 1926, p. 453. Luțescu, G. ***Teoria generală a drepturilor reale.*** Bucureşti, 1947, p. 81-82. Art. 127 alin. (4) din Constituție prevede că spațiul aerian face obiectul exclusiv al proprietății publice. în opinia autorilor prezentei cărți, spațiul aerian nu poate fi însuşit de nimeni, nici de stat, şi de aceea nu poate fi inclus în categoria de bunuri în sens juridic, căci nu

prevede: *"Animalele nu sunt lucruri. Ele sunt ocrotite prin legi speciale.* ***In*** *privința animalelor se aplică dispozițiile referitoare la lucruri, cu excepția cazurilor stabilite de lege.* Din conținutul acestei norme reiese că, deşi animalele nu pot avea calitatea de subiect de drept, ele nu sunt egalate cu lucrurile şi, în privința lor, se instituie reguli speciale de comportament al subiectelor de drept. De exemplu, o reglementare specială există la art. 325 alin. (3) din Codul civil, care prevede modalitatea de dobândire a dreptului de proprietate asupra bunului găsit. Această particularitate constă în faptul că dacă o persoană a dobândit, în conformitate cu art. 325, drept de proprietate asupra unui animal, fostul proprietar poate, în cazul în care se constată existența unei afecțiuni în privința sa din partea animalului sau comportamentul crud al noului proprietar, să ceară restituirea animalului.

Deşi animalele nu sunt considerate lucruri, totuşi în ceea ce priveşte modul de dobândire, posesiune, folosință, dispoziție sunt aplicabile regulile cu privire la lucruri, excepție făcând cazurile prevăzute de lege. Prin urmare, şi asupra animalelor oamenii, în principiu, pot avea aceleaşi drepturi: dreptul de proprietate, dreptul de închiriere, dreptul de a le vinde, dona, da în folosință etc.

în sportul de performanță tot mai des se întâlnesc cazuri când un jucător a fost "vândut" sau "cumpărat" de o echipă sau alta. în aceste cazuri, jucătorii nu sunt priviți ca ***bun*** şi, de fapt, nu se încheie contract de vânzare-cumpărare propriu-zis a jucătorului, ci se stabilesc condiții, care urmează a fi respectate de părți, cu privire la utilizarea capacităților jucătorului. Omenirea demult a renunțat la ideea că omul poate fi considerat obiect, adică bun, şi

Codul civil clasifică bunurile după cum urmează:

48. bunuri aflate în circuit civil, bunuri scoase din circuit civil şi bunuri limitate **în** circuit civil (art. 286);
49. bunuri imobile şi bunuri mobile (art. 288);
50. bunuri divizibile şi bunuri indivizibile (art. 291);
51. bunuri principale şi bunuri accesorii (art. 292);
52. bunuri fungibile şi bunuri nefungibile (art. 293);
53. bunuri determinate individual şi bunuri determinate generic (art. 294);
54. bunuri consumptibile şi bunuri neconsumptibile (art. 295);
55. bunuri ale domeniului public şi bunuri ale domeniului privat (art. 296);
56. bunuri complexe (art. 297);
57. universalități de bunuri (art. 298).

Pe lângă aceste categorii de bunuri, doctrina clasifică bunurile în: bunuri corporale şi bunuri incorporale[97]; bunuri frugifere şi bunuri nefrugifere; bunuri sesizabile şi bunuri insesizabile[98].

2.1. Bunurile aflate în circuitul civil, bunurile scoase din circuitul civil şi bunurile limitate în circuitul civil

Art. 286 din Codul civil prevede că bunurile pot circula liber, cu excepția cazurilor când circulația lor este limitată sau interzisă prin lege. Această normă instituie prezumția conform căreia orice bun poate circula liber, adică poate face obiectul oricărui act juridic

civil, dacă nu există o interdicție stabilită de lege. Este important ca limitarea circulației bunurilor, precum şi interzicerea circulației lor să fie stabilite doar prin lege.

Din art. 286 se desprind trei categorii de bunuri după regimul circulației: *a) bunuri care se află în circuitul civil general; b) bunuri supuse unui regim special de circulație; c) bunuri care nu se află în circuitul civil.*

în principiu, acest criteriu de clasificare a bunurilor poate fi dedus din art. 285 alin. (1) al Codului civil, conform căruia, lucrurile sunt bunuri corporale, iar drepturile patrimoniale sunt bunuri incorporale.

Şi acest criteriu de clasificare a bunurilor poate fi dedus din art. 296 din Codul civil, care, la alin. 4, enumera caracterele bunurilor domeniului public, stipulând că ele sunt inalienabile, insesizabile şi imprescriptibile, însemnă că bunurile domeniului

58. **Bunurile care se află în circuitul civil general** sunt bunuri care pot fi dobândite şi înstrăinate prin acte juridice. După cum s-a spus, regula constă în faptul că bunurile se află în circuitul civil, prin urmare legea (şi numai legea) trebuie să prevadă, în mod expres, excepțiile. Bunurile aflate în circuitul civil sunt toate bunurile alienabile, care pot fi urmărite de creditori şi se pot dobândi şi pierde prin prescripție. **în** conformitate cu prevederile art. 296 alin. (1) din Codul civil, şi bunurile din domeniul privat al statului fac parte din cele care se află în circuitul civil. Din categoria bunurilor aflate în circuitul civil fac parte bunurile de consum, bunurile de uz casnic şi gospodăresc etc.

59. **Bunurile supuse unui regim special de circulație** sunt bunuri care, deşi se află **în** circuitul civil, au un regim special de circulație, cu alte cuvinte, au o circulație limitată. Bunurile limitate în circuitul civil pot fi dobândite, deținute, folosite şi înstrăinate în condițiile prevăzute de lege. In principiu, restricțiile care privesc circulația bunurilor se pot referi la subiectele de drept, care le pot dobândi şi înstrăina, ori la condițiile de încheiere a actelor juridice cu aceste bunuri. De exemplu, conform prevederilor art. 8 din Legea nr. 110-III din 18 mai 1994 cu privire la arme, dreptul de proprietate asupra armelor şi munițiilor aferente (anume acestea având o circulație limitată) poate fi dobândit de persoanele fizice care au atins vârsta de 18 ani şi cărora nu le este contraindicată, din punct de vedere medical, mânuirea armelor. La fel au circulație limitată monumentele, adică bunurile ce fac parte din patrimoniul cultural[99].

c) Bunurile care nu se află în circuitul civil sunt bunuri care nu pot face obiectul actelor juridice. Bunurile scoase din circuitul civil sunt inalienabile, adică nu pot fi înstrăinate. Sunt scoase din circuitul civil: a) lucrurile care, prin natura lor, nu sunt susceptibile de apropiere, sub forma dreptului de proprietate sau a altor drepturi reale, cum ar fi: aerul, apele curgătoare, spațiul cosmic etc; b) bunurile domeniului public în conformitate cu prevederile art. 296 alin. (4) din Codul civil; c) alte categorii de bunuri care, prin lege, sunt scoase din circuitul civil.

Importanța juridică a clasificării bunurilor în bunuri aflate în circuitul civil, bunuri scoase din circuitul civil şi bunuri limitate în circuitul civil constă în faptul că, pe lângă nulitatea actului juridic încheiat privitor la bunuri scoase din circuitul civil (respectiv bunuri limitate în circuitul civil), poate surveni şi răspunderea penală. De exemplu, art. 290 din Codul penal stabileşte sancțiunea penală pentru purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea sau comercializarea armelor de foc, cu excepția armei de vânătoare cu țeava lisă.

2.2. Bunurile imobile şi bunurile mobile

Codul civil prevede, la art. 288, că bunul poate fi imobil sau mobil. Divizarea cea mai importantă, asupra căreia se insistă în acest articol, fiind în bunuri imobile şi bunuri mobile. în principiu, această clasificare se face în funcţie de natura bunurilor.

Imobile sunt bunurile care au o aşezare fixă şi stabilă, cum ar fi pământul, clădirile şi, în genere, tot ceea ce este durabil legat de sol.

Mobile sunt bunurile care nu au o aşezare fixă şi stabilă, fiind susceptibile de

Lege privind ocrotirea monumentelor, în: "Monitor", nr. 1/3 din 30 ianuarie 1994

deplasare de la un loc la altul, fie prin el însele, fie cu concursul unei forţe străine.

Clasificarea bunurilor în imobile şi mobile se întemeiază, în principiu, pe diferenţa de natură fizică existentă între bunurile mobile şi cele care se caracterizează prin fixitate. Spunem *în principiu,* fiindcă imobile, după natura lor, sunt în cea mai mare parte doar bunurile enumerate expres la art. 288 alin. (2). în categoria bunurilor imobile, conform prevederilor art. 288 alin. (3) şi (4), intră şi alte bunuri care, de fapt, după natura lor, sunt mobile.

La alineatul (2) al aceluiaşi articol sunt enumerate principalele categorii de bunuri imobile, ca terenurile, porţiunile de subsol, obiectele acvatice separate, plantaţiile prinse de rădăcini, clădirile, construcţiile şi orice alte lucrări legate solid de pământ, precum şi tot ceea ce, în mod natural sau artificial, este încorporat durabil în acestea, adică bunurile a căror deplasare nu este posibilă fără a se cauza prejudicii considerabile destinaţiei lor[100]. Enumerarea categoriilor de bunuri imobile din acest alineat nu coincide întru totul cu cele din alte legi. De exemplu, art. 2 din Legea 1543/1998 include în categoria de bunuri imobile doar terenurile, construcţiile capitale, apartamentele şi alte încăperi izolate. în Codul funciar, art. 2/1, în categoria bunurilor imobile sunt incluse sectoarele de teren şi obiectele aferente acestora (solul, bazinele de apă închise, pădurile, plantaţiile multianuale, clădirile, construcţiile, edificiile etc.) a căror strămutare este imposibilă fără a se cauza piedici directe destinaţiei lor.

Codul civil a admis existenţa separată a dreptului de proprietate asupra terenului ca bun imobil şi totodată a dreptului de proprietate asupra celorlalte bunuri imobile (construcţii, plantaţii multianuale etc.) durabil fixate de sol. In opina autorilor prezentei cărţi, astfel de reglementări nu sunt justificate, deoarece creează mari dificultăţi circuitului civil al bunurilor. Pornind de la prevederile art. 288 alin.(2) din Codul civil, se poate înstrăina terenul fără înstrăinarea celorlalte bunuri imobile care se află pe el sau invers. O asemenea stare de lucruri este inadmisibilă în situaţiile în care şi terenurile au revenit în circuitul civil. Or, este necesar să se prevadă că din categoria de bunuri imobile fac parte doar terenurile care ar include şi celelalte bunuri de pe ele (case, alte construcţii, plantaţii etc). Anume în aşa fel Proiectul Codului civil a determinat regimul juridic al bunurilor imobile, stabilind că sunt imobile terenurile, împreună cu izvoarele şi cursurile de apă, plantaţiile prinse de rădăcini, construcţiile şi orice alte lucrări având o aşezare fixă, construcţiile plutitoare solid legate de ţărm, precum şi tot ceea ce, în mod natural sau artificial, este încorporat durabil în acestea. In continuarea acestei idei

în primul rând, *imobile* sunt *terenurile.* Acestea se pot afla în proprietate privată sau publică. Regimul juridic al terenurilor este stabilit expres de Codul funciar şi de Legea nr. 1308/1997 privind preţul normativ şi modul de vânzare-

cumpărare a pământului. O altă categorie de bunuri imobile sunt *porţiunile de subsol.* Subsolul, potrivit Legii subsolului, este parte a scoarţei terestre situate mai jos de stratul de sol şi de fundul bazinelor de apă care ajunge până la adâncimi accesibile pentru studiere şi valorificare geologică. Conform prevederilor art. 4 din legea nominalizată, subsolul este proprietatea Republicii Moldova, care îl posedă, îl foloseşte, dispune de el şi îl protejează. Această prevedere legală este deja depăşită şi urmează a fi operate modificări ce ar da posibilitatea aflării subsolului în proprietate privată, lucru care, *defacto,* există în prezent (de exemplu, subsolurile caselor, beciurile nu mai pot fi considerate bunuri ale Republicii Moldova.). Nu trebuie să confundăm subsolul cu bogăţiile lui de orice natură, care, conform art. 127 alin. (4) din Constituţie şi art. 296 alin. (3) din Codul civil, fac obiectul exclusiv al proprietăţii publice. La fel, sunt atribuite categoriei de bunuri imobile şi *obiectele acvatice separate.* Regimul lor juridic este în Codul apelor, care, la art. 1, prevede că apele din Republica Moldova constituie proprietatea exclusivă a statului şi pot fi date numai în folosinţă. Această prevedere legală contravine Constituţiei, în special art. 127. alin. (4), care dispune că doar apele folosite în interes public fac obiectul exclusiv al proprietăţii publice. în categoria *plantaţiile prinse de rădăcini,* stipulate ca bun imobil la art. 288 alin. (2) din Codul civil, trebuie să intre întreaga vegetaţie care se ţine de pământ prin rădăcini: plantele anuale, arborii, arbuştii, seminţele puse în pământ. *Clădirile, construcţiile şi orice alte lucrări legate solid de pământ* înseamnă orice construcţie sau lucrare, cum ar fi casele, fabricile, magazinele, prăvăliile, tunelurile, barajele, digurile, lucrările de sondare şi exploatare a minereurilor, canalizările de apă, conductele de gaze şi liniile de transport electric. Construcţiile care nu aderă la pământ şi pot fi mutate din loc în loc nu sunt considerate bunuri imobile.

La art. 288 alin. (3) sunt enumerate două categorii de bunuri care, deşi după natura lor sunt mobile, legiuitorul le atribuie categoriei de bunuri imobile. Este vorba de *materialele separate în mod provizoriu de un teren atâta timp cât sunt păstrate în aceeaşi formă,* cum ar fi cărămizile din ziduri cu condiţia reîntrebu-inţării lor în aceeaşi construcţie şi *părţile integrante ale unui bun imobil detaşate provizoriu de acesta dacă sunt destinate reamplasării,* unele elemente separate de construcţie pentru a fi refolosite într-o altă construcţie. în cazul în care materialele vechi sunt înlocuite cu altele, noi, acestea preiau locul celor vechi şi devin bunuri mobile. Acest calificativ atribuit unor bunuri este o ficţiune legală, necesară subordonării lor regulilor imobilului la care sunt ataşate.

Unele coduri civile includ în categoria de bunuri imobile unele bunuri care, după natura lor, sunt mobile. De exemplu, art. 130 din Codul civil al Federaţiei Ruse clasează printre bunurile imobile navele şi aeronavele, navele cosmice. Codul civil, în art. 288 alin. (4), admite posibilitatea extinderii regimului juridic al bunurilor imobile şi asupra unor alte categorii de bunuri dacă acest lucru este prevăzut expres în lege[101].

După regula stipulată la art. 288 alin. (5), toate bunurile, cu excepţia celor pe care legea le atribuie categoriei de bunuri imobile, sunt **mobile,** inclusiv banii şi titlurile de valoare. Banii sunt o categorie specială de bunuri care, datorită priorităţilor lor deosebite, reprezintă un echivalent general al tuturor celorlalte bunuri, constituind un instrument

general al schimbului. Titlurile de valoare sunt documente constitutive şi constatatoare, întocmite într-o formă anumită, care încorporează un drept de creanță.

Clasificarea bunurilor în *imobile* şi *mobile* prezintă şi o importanță practică. Bunurile imobile, spre deosebire cu cele mobile, au un *regim special de circulație.* Astfel, formele de publicitate se aplică doar actelor juridice privitoare la bunurile imobile pentru a fi cunoscute de părți şi pentru a fi opozabile. Art. 290 alin. (1) din Codul civil prevede că dreptul de proprietate şi alte drepturi reale asupra bunurilor imobile, grevările acestor drepturi, apariția, modificarea şi încetarea lor sunt supuse înregistrării de stat.

în ceea ce priveşte *înstrăinarea bunurilor proprietate comună în devălmăşie a soților,* doar înstrăinarea bunurilor imobile necesită acordul expres al soțului. Bunurile mobile pot fi înstrăinate de oricare dintre soți fără acordul expres al celuilalt soț. Art. 21 alin. (2) din Codul familiei prevede că *fiecare dintre soți este în drept să încheie convenții prin care să dispună de bunurile comune, cu excepția bunurilor imobile, acordul celuilalt soț fiind prezumat.*

O altă deosebire se referă la faptul că, după regula generală, acțiunile civile referitoare la bunuri mobile se înaintează la domiciliul pârâtului. în schimb, în materie imobiliară, acțiunea este de competența instanței în a cărei rază teritorială se află bunul imobil (art. 40 alin. (1) din Codul de procedură civilă dispune că *acțiunile cu privire la dreptul asupra terenurilor, subsolurilor, fâşiilor forestiere, plantațiilor perene, resurselor acvatice izolate, asupra unor case, încăperi, construcții, altor obiective fixate de pământ... se intentează în instanța de la locul aflării acestor bunuri).*

2.3. Bunurile divizibile şi bunurile indivizibile

Noțiunile de bun divizibil şi de bun indivizibil se conțin în art. 291 din Codul civil.

Este divizibil bunul care poate fi împărțit în natură fără a i se schimba destinația economică, de exemplu o bucată de stofă, un teren.

Este indivizibil bunul ale cărui părți, în urma divizării, pierd calitățile şi destinația lui, de exemplu, un automobil.

Clasificarea bunurilor în *divizibile* şi *indivizibile* se face pe criteriul posibilității împărțirii bunurilor fără a se schimba utilitatea sau destinația lor economică. Este necesară precizarea că divizibilitatea bunurilor urmează să fie privită sub două aspecte^zr'c *şi juridic.* Sub aspect fizic, sunt divizibile numai bunurile corporale, dat fiind faptul că materia în sine este întotdeauna divizibilă. Divizibilitatea fizică presupune existența a trei condiții: 1) părțile componente ale bunului să posede calitățile individuale ale întregului; 2) părțile să rămână proprii destinației economice ale întregului; 3) părțile să nu sufere o depreciere valorică disproporționată. Existența acestor condiții depinde de însuşirile naturale ale bunului. Cu toate acestea, conform prevederilor art. 291 alin. (3), un bun divizibil din punctul de vedere al însuşirilor lui naturale poate fi considerat indivizibil. Prin urmare, *divizibile* sunt bunurile susceptibile de împărțire fără a li se schimba destinația şi *indivizibile* sunt bunurile care nu se pot împărți fără a li se schimba destinația.

Această clasificare a bunurilor prezintă utilitate juridică în materia de partaj (împărțire). Partajul se aplică în cazul proprietății comune. Dacă este indivizibil, bunul se

atribuie unuia dintre proprietari, obligat să plătească celorlalţi coproprietari costul părţii lor, ori este scos la vânzare prin licitaţie şi banii încasaţi se împart coproprietarilor.

Clasificarea bunurilor în divizibile şi indivizibile are importanţă şi în raporturile obligaţionale cu pluralitate de debitori. După regula generală, obligaţiile cu pluralitate de debitori sunt divizibile. Această prezumţie este prevăzută la art. 520 din Codul civil, care dispune că obligaţia este divizibilă de drept dacă nu se stipulează expres că este indivizibilă sau dacă obiectul obligaţiei nu este indivizibil prin natura sa. înseamnă că, dacă obiectul obligaţiei este divizibil prin natura sa, atunci şi obligaţia este divizibilă. în concluzie se poate spune că, dacă un bun divizibil formează obiectul unei obligaţii cu pluralitate de debitori, obligaţia este, conform regulii generale, divizibilă, iar fiecare debitor este eliberat prin plata părţii lui. în schimb, dacă un bun indivizibil formează obiectul obligaţiei cu pluralitate de debitori, această obligaţie este indivizibilă prin natura ei, iar fiecare debitor va fi ţinut pentru întreaga datorie (art. 521 alin. (1) din Codul civil prevede că obligaţia indivizibilă nu poate fi divizată nici între debitori, nici între creditori, nici între succesorii lor).

2.4. Bunurile principale şi bunurile accesorii

Clasificarea bunurilor *în principale şi accesorii* se face în raport cu corelaţia dintre ele. Codul civil, în art. 292 alin. (1), conţine o noţiune legală doar a bunurilor accesorii, stipulând: *"Bunul destinat în mod permanent întrebuinţării economice unui alt bun (principal) şi legat de acesta prin destinaţie comună este un bun accesoriu atâta timp cât satisface această întrebuinţare".* Referindu-se la bunurile principale, Codul civil precizează că *"toate celelalte bunuri sunt principale".* Pornind de la prevederile legale, bunurile principale şi accesorii se pot defini astfel: "Principale sunt bunurile care au o existenţă de sine stătătoare, o destinaţie economică proprie, adică pot fi folosite independent, fără a servi întrebuinţării unui alt bun". Şi, invers: 'Accesorii sunt bunurile destinate să servească întrebuinţării unor bunuri principale". De exemplu, antena de televizor, arcuşul de vioară, cheile de la lacăt, beţele pentru schi. Codul civil, în art. 292 alin. (1), atribuie bunului accesoriu două caractere:

— existenţa unei legături economice între el şi bunul principal;

— destinaţia lui permanentă întrebuinţării economice a bunului principal. Starea de *accesoriu* poate rezulta din raportul juridic de dependenţă faţă de altul, ca în cazul raportului de garanţie (dreptul de gaj) sau din natura lucrurilor (arcuş-vioară).

Pentru a fi în prezenţa bunului principal şi a bunului accesoriu trebuie ca ambele bunuri să se afle în proprietatea uneia şi aceleiaşi persoane, cu alte cuvinte, ele trebuie să aibă acelaşi proprietar. Pentru a determina caracterul de bun accesoriu şi de bun principal, urmează a fi îndeplinite următoarele condiţii:

60. ambele bunuri să fie în proprietatea aceluiaşi proprietar;
61. titularul dreptului de proprietate trebuie să stabilească prin voinţa lui un raport cu destinaţia comună a ambelor bunuri.

Referitor la cea din urmă condiţie, în art. 292 alin. (2) este stipulată regula că destinaţia comună a ambelor bunuri poate fi stabilită de proprietarul lor. Această regulă

poartă un caracter dispozitiv, dând părților unui contract posibilitatea să deroge de la ea prin voința lor comună.

Importanța juridică a clasificării bunurilor în *principale* şi *accesorii* constă în faptul că bunul accesoriu urmează soarta bunului principal dacă părțile nu au convenit altfel, fapt confirmat expres prin dispoziția alin. (3) din art. 292: *"Bunul accesoriu urmează situația juridică a bunului principal dacă părțile nu convin altfel".* Dacă bunul principal va fi înstrăinat (vândut, schimbat, donat), această soartă o va avea şi bunul accesoriu, fiind şi el înstrăinat. în situația de accesoriu se află toate raporturile de garanție personală (fideiusiunea) şi raporturile reale (gajul).

Bunul accesoriu, separat temporar de bunul principal, va avea aceeaşi calitate, de bun accesoriu, dacă ulterior îşi va relua locul, fiindu-i aplicabile regulile bunului accesoriu. La art. 292 alin. (5) nu se specifică perioada în care bunul accesoriu, separat de bunul principal, îşi păstrează calitatea de bun accesoriu deoarece, în fiecare caz concret, termenul va fi diferit. Important este faptul ca, ulterior separării, bunul accesoriu să revină la bunul principal.

2.5. Bunurile fungibile şi bunurile nefungibile

Codul civil consacră art. 293 acestor categorii de bunuri. Clasificarea bunurilor *în fungibile* şi *nefungibile* se face în funcție de utilitatea lor. Fungibilitatea ori nefungibilitatea este determinată de faptul dacă bunul poate fi înlocuit cu altul în executarea unei obligații. Drept exemplu pot servi 100 kg de grâu care pot fi înlocuite cu 100 kg de grâu de aceeaşi calitate. Fungibile sunt bunurile care pot fi înlocuite unele cu altele în executarea unei obligații. Nefungibile sunt bunurile care nu se pot înlocui unele cu altele în executarea unei obligații, în acest caz, se va considera că debitorul a executat obligația doar dacă a restituit bunul datorat. De exemplu, în categoria bunurilor fungibile intră: banii, alimentele de un anumit fel, mesele, scaunele, pixurile, caietele etc. Din categoria bunurilor nefungibile fac parte: casele, pământul, câinii de rasă etc. Natura juridică a bunurilor fungibile presupune că ele au aceeaşi valoare pentru creditor din punctul de vedere al plății datorate, astfel încât acestuia îi este indiferent ce bun va primi. în principiu, bunurile fungibile sunt şi bunuri determinate generic, fapt prevăzut expres la art. 294 alin. (2). Spunem "în principiu", fiindcă într-o ipoteză se poate admite ca un bun determinat generic să fie nefungibil, adică să nu poată fi înlocuit în executarea unei obligații cu un altul similar.

Clasificarea bunurilor în fungibile şi nefungibile se poate face nu numai după natura lor (art. 293 alin. (1)), ci şi din voința părților contractante (art. 293 alin. (2)). Prin urmare, părțile unui act juridic pot stabili ca bunurile nefungibile să fie fungibile şi invers. Deşi, conform art. 293 alin. (2), părțile unui act juridic pot, prin voința lor, să considere că un bun este fungibil ori nu, unele bunuri însă, precum sunt banii, cerealele, vor fi considerate aproape întotdeauna fungibile. Fungibilitatea monedei este şi o necesitate practică, fiindcă este imposibil să restitui aceleaşi bancnote pe care le-ai primit ori aceeaşi materie primită. Din aceste considerente caracterul fungibil al bunurilor impune o corelație cu consumptibilitatea lor. Aşadar, fungibilitatea evocă o altă calitate a bunurilor, şi anume consumptibilitatea. între bunurile fungibile şi cele consumptibile există o strânsă legătură, deoarece de cele mai dese ori bunurile consumptibile sunt şi

fungibile. între aceste două categorii de bunuri însă nu trebuie să se pună semnul egalității, căci există cazuri când unele bunuri fungibile nu pot fi consumptibile şi invers. De exemplu, o carte este în principiu un bun atât consumptibil, cât şi fungibil, dar dacă este într-un singur exemplar, ea nu mai poate fi considerată fungibilă.

în literatura de specialitate este frecventă ideea că această clasificare a bunurilor în fungibile şi nefungibile are o importanță juridică în materia de executare a obligațiilor[102]. în cazul bunurilor fungibile, obligația se stinge prin plata unor bunuri de acelaşi gen, de aceeaşi cantitate şi calitate, iar în cazul bunurilor nefungibile, obligația nu se stinge prin predarea unui alt bun, chiar dacă ar fi de aceeaşi calitate sau de calitate superioară. De exemplu, în cazul împrumutului a 1000 de lei (bun fungibil), obligația se stinge dacă debitorul întoarce alți 1000 de lei. Dacă însă a fost dat un bun nefungibil spre folosință, de exemplu un automobil, obligația debitorului se stinge doar în cazul restituirii aceluiaşi automobil şi nu a unuia asemănător.

O altă importanță juridică a acestei clasificări, consemnată în unele lucrări de specialitate[103], constă în faptul că bunurile fungibile nu pot face obiectul acțiunii în revendicare, prin care este apărat dreptul de proprietate, adică a restitui bunul dintr-o posesiune ilegală.

2.6. Bunurile determinate individual şi bunurile determinate generic

Noțiunea legală a bunului determinat individual şi a bunului determinat generic se conține în art. 294 alin. (1) şi (2) din Codul civil.

*Se consideră **determinat individual** bunul care, potrivit naturii sale, se individualizează prin semne, însuşiri caracteristice doar lui.*

*Se consideră **determinat generic** bunul care posedă semnele caracteristice tuturor bunurilor de acelaşi gen şi care se individualizează prin numărare, măsurare, cântărire.*

Clasificarea bunurilor în bunuri determinate individual şi bunuri determinate generic se face după criteriul naturii lor (alin. (1) şi (2) art. 294), precum şi după voința părților contractante.' La art. 294 alin. (3) se prevede *caprin act juridic, bunurile determinate individual pot fi considerate determinate generic, iar bunurile determinate generic pot fi considerate determinate individual.*

Bunul este determinat individual dacă se individualizează prin însuşirile proprii caracteristice doar lui (tabloul unic "Domnişoarele din Avignon" de Picasso - Pablo Ruiz y Picasso -, o casă, un lot de pământ). Deci, aceste bunuri se deosebesc de alte bunuri asemănătoare prin însuşirile lor specifice, care le fac în principiu unice.

Ungureanu, Ovidiu. ***Op. cit.,*** p. 78; Beleiu, Gheorghe. ***Op. cit.,*** p. 92-95; Tratat de drept civil, V.I, Partea generală, coordonator Paul Cosmovici, Bucureşti 1989, p. 90. Vezi: Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.*** p. 333.

Determinat generic este bunul care se caracterizează prin elementele comune bunurilor de gen şi care se individualizează prin numărare (10 mese, 5 scaune, 30 de cărți, 20 de telefoane), măsurare (20 de metri de stofă, 8 m de cablu electric), cântărire (5 kg de roşii, 1 tonă de mere). Deşi, după regula generală, bunurile determinate generic sunt considerate fungibile, fapt expres prevăzut la art. 294 alin.(2), trebuie totuşi să se țină cont că aceste două categorii de bunuri determinate generic şi fungibile nu sunt

întotdeauna identice. De exemplu, o carte este un bun generic şi totodată fungibil, adică poate fi înlocuit, în executarea unei obligații, cu un alt exemplar. Pot exista însă situații când împrumutătorul insistă să se restituie anume cartea împrumutată, căci poartă semnătura autorului. în acest caz nu mai poate fi vorba de un bun generic şi fungibil, ci de un bun determinat, diferit de alte bunuri din aceeaşi categorie.

2.7. Bunurile consumptibile şi bunurile neconsumptibile

Codul civil consacră art. 295 acestor categorii de bunuri. Bunurile se clasifică în *consumptibile* sau *neconsumptibile,* după cum folosirea lor obişnuită implică ori nu înstrăinarea sau consumarea substanței lor.

Consumptibile sunt bunurile a căror întrebuințare obişnuită implică înstrăinarea sau consumarea substanței lor. Aceste bunuri nu se pot întrebuința decât consumându-se fie material, fie juridic prin înstrăinare şi ieşire din patrimoniu, într-un singur act de folosire. în această categorie de bunuri se includ produsele alimentare, materia primă, grânele, banii, care îşi îndeplinesc funcțiile prin înstrăinare. Bunurile consumptibile nu trebuie confundate cu bunurile comestibile, corelația dintre ele fiind de gen - specie. Toate bunurile comestibile sunt şi consumptibile, însă nu toate bunurile consumptibile sunt şi comestibile (benzina, motorina).

Neconsumptibile sunt bunurile care pot fi întrebuințate continuu, fără a li se consuma substanța ori fără implicarea înstrăinării. Din această categorie fac parte bunuri ca terenurile, construcțiile, automobilele etc.

Atribuirea bunurilor la categoria de consumptibile ori neconsumptibile se face în funcție de natura lor şi prin voința părților, exprimată în act juridic. Pornind de la prevederile art. 295 alin. (2), părțile, prin voința lor, pot considera în mod firesc un bun consumptibil ca fiind neconsumptibil nu şi invers.

Importanța juridică a acestei clasificări constă în faptul că numai asupra bunurilor neconsumptibile se pot constitui drepturi care permit titularului lor să exercite o folosință îndelungată, după care bunul neconsumptibil să fie restituit proprietarului. O asemenea situație se întâlneşte în cazul dreptului de uzufruct şi al contractului de comodat şi împrumut. în cazul uzufructului, conform prevederilor art. 395, uzufructuarul va folosi bunul străin necom-sumptibil (iar în unele cazuri şi bunuri consumptibile) pe o perioadă determinată sau determinabilă cu obligația de a-1 restitui la sfârşitul uzufructului.

Pe perioada uzufructului, uzufructuarul poate folosi bunul ca şi proprietarul, nefiind în drept să-l distrugă ori să-l deterioreze. In cazul contractului de comodat şi împrumut (Codul civil, art. 859-874) comodatarul şi împrumutătorul sunt obligați să restituie bunurile împrumutate în aceeaşi cantitate şi calitate şi în termenul stipulat în contract.

2.8. Bunurile domeniului public şi bunurile domeniului privat

Codul civil consacră art.296 acestor categorii de bunuri.

Temeiul acestei clasificări a bunurilor îl constituie art. 9 din Constituție, care prevede că proprietatea este publică şi privată. La art. 296 alin. (1), se instituie o regulă foarte

importantă, şi anume că statul şi unităţile administrativ-teritoriale au în proprietate două categorii de bunuri cu regim diferit: bunuri ale domeniului public şi bunuri ale domeniului privat. Această dispoziţie legală instituie prezumţia conform căreia bunul este considerat din domeniul privat dacă prin lege (şi numai prin lege) nu este atribuit categoriei bunuri publice. Bunurile statului şi cele ale unităţilor administrativ-teritoriale afectate domeniului privat pot circula liber, cu ele pot fi încheiate diferite acte juridice (Codul civil, art. 286).

Bunuri ale domeniului public sunt bunurile care aparţin statului sau unităţilor administrativ-teritoriale şi care sunt inalienabile, insesizabile şi imprescriptibile.

Bunuri ale domeniului privat sunt bunurile care aparţin persoanelor fizice sau persoanei juridice, inclusiv statului şi unităţilor administrativ-teritoriale, şi care sunt alienabile, prescriptibile şi sesizabile.

Afectarea bunului către domeniul public se face prin lege ori prin natura lui care îl face să fie de uz sau de interes public. Astfel, conform prevederilor Legii nr. 828/1991 (Codul funciar), art. 56, terenurile destinate ocrotirii naturii (terenurile rezervaţiilor, parcurilor naţionale, parcurilor dendrologice şi zoologice, grădinilor botanice, braniştilor, monumentelor naturii, terenurile zonelor de protecţie şi zonelor sanitare) fac obiectul proprietăţii publice. La fel, urmează a fi atribuite categoriei de bunuri publice terenurile destinate necesităţilor de apărare şi trupelor de grăniceri - fâşia de protecţie a frontierei (Legea nr.828/1991, art. 55). O altă lege care enumera un bun din categoria bunurilor publice este Legea nr.918/2000 privind terenurile proprietate publică şi delimitarea lor. O a doua categorie care face parte din domeniul public o reprezintă bunurile care, prin natura lor, sunt de uz sau de interes public. Sunt de uz public bunurile accesibile tuturor persoanelor, cum ar fi parcurile naturale, străzile, pieţele etc. Sunt de interes public bunurile care, deşi nu pot fi folosite de orice persoană, au destinaţia de a fi folosite în activităţi care interesează pe toţi membrii societăţii, cum ar fi muzeele, teatrele, şcolile etc. Referitor la proprietatea publică a unităţilor administrativ-teritoriale a se vedea Legea nr.523/1999.

în Codul civil la art. 296 alin.(3) este reprodus alin. (4) al art. 127 din Constituţie, unde sunt principalele categorii de bunuri care fac obiectul exclusiv al domeniului public. Această enumerare nu poate fi considerată exhaustivă, deoarece în cuprinsul normei se stipulează că şi alte bunuri stabilite de lege fac obiectul exclusiv al proprietăţii publice.

2.9. Bunurile complexe.

Codul civil consacră art.297 acestei categorii de bunuri. Bunurile pot fi *simple* atunci când formează o unitate indivizibilă şi sunt supuse în mod natural unui regim juridic omogen, şi *complexe* atunci când mai multe bunuri formează un tot întreg care este destinat folosinţei comune atribuite de natura unificării.

Este complex, conform prevederilor art. 297, bunul format din mai multe bunuri, ca un tot întreg, destinat folosinţei comune atribuite de natura unificării. Bunul complex se caracterizează prin faptul că:

62. este format din mai multe bunuri, ca un tot întreg (o bibliotecă, o turmă, un serviciu de veselă);

63. bunurile care îl formează nu sunt legate între ele (spre deosebire de automobil, care, deşi este format din mai multe piese, nu este considerat un bun complex, ci unul simplu, un serviciu de cafea, format din mai multe piese, este considerat un bun complex);
64. totalitatea de bunuri care îl formează este destinată folosinței comune;
65. fiecare parte a lui poate fi utilizată de sine stătător în acelaşi scop (de exemplu, o cană sau o farfurie dintr-un serviciu de cafea poate fi folosită de sine stătător).

Importanța evidențierii bunurilor complexe constă în faptul că toate bunurile componente ale unui tot întreg (bun complex) sunt considerate ca un singur bun. Din aceste considerente, în cazul încheierii unui act juridic al cărui obiect este un bun complex care trebuie transmis, urmează să fie transmise toate bunurile lui componente. Această prevedere din art. 297 alin. (2) poartă un caracter dispozitiv, părțile fiind în drept să deroge de la ea. în unele cazuri, şi legea poate deroga de la regula conform căreia actul juridic produce efecte juridice asupra tuturor părților componente ale bunului complex.

2.10. Universalitatea de bunuri

Codul civil consacră art. 298 acestei categorii. Universalitatea este o masă de bunuri, în care acestea, ca elemente constitutive, sunt supuse unor reguli identice. Codul civil distinge: universalitatea de fapt şi universalitatea de drept.

Prin universalitate de fapt, conform prevederilor alin. **(1),** se înțelege o pluralitate de bunuri corporale omogene considerate ca un tot întreg.

Prin universalitate de drept se înțelege o pluralitate de bunuri corporale şi incorporale de orice fel care, privite împreună, sunt considerate ca un tot întreg.

Universalitatea de fapt este o totalitate de lucruri corporale omogene considerate ca un tot întreg (o bibliotecă, o turmă, un serviciu de veselă, un set de mobilă etc). Valoarea economică a acestei universalități trebuie pusă în legătură cu reunirea elementelor constitutive. Un exemplu de universalitate de fapt se invocă la art. 406 alin. (2) din Codul civil, care prevede că *"arborii care se scot din pepinieră fără degradarea acesteia nu fac parte din uzufruct decât cu obligația uzufructuarului de a se conforma dispozițiilor legale şi uzanțelor locale în ceea ce priveşte înlocuirea lor".* Pepiniera este considerată, aşadar, universalitate de arbori tineri care se cultivă pentru a fi vânduți sau transplantați. Utilitatea lor este dată de ansamblul pe care îl formează. Universalitățile de fapt sunt fracțiuni de patrimoniu şi se deosebesc, în esență, de el prin aceea că în sânul lor nu funcționează relația activ-pasiv. Totuşi, universalitatea de fapt nu poate fi considerată identică cu patrimoniul, importanța ei constând în faptul că, în caz de înstrăinare (vânzare-cumpărare, sechestru, gaj), ea va fi privită în bloc şi nu separat pentru fiecare bun care o formează.

Universalitatea de drept este o pluralitate de bunuri în a cărei componență pot fi nu numai bunuri corporale, ci şi bunuri incorporale, care, privite în ansamblu, sunt considerate ca un tot întreg. O universalitate de drept este patrimoniul.

2.11. Bunurile corporale şi bunurile incorporale (bunurile sesizabile şi bunurile insesizabile)[104].

Şi acest criteriu de clasificare a bunurilor poate fi dedus din art. 296, care, la alin. (4), enumera caracterele bunurilor domeniului public, stipulând că acestea sunt inalienabile, insesizabile şi imprescriptibile. înseamnă că bunurile domeniului privat sunt sesizabile, iar bunurile domeniului public sunt insesizabile. Codul civil nu cuprinde o normă expresă dedicată bunurilor corporale şi bunurilor incorporale, aşa cum o face în cazul bunurilor descrise mai sus. O asemenea clasificare însă poate fi dedusă din conţinutul art. 285, care prevede că bunuri sunt toate lucrurile susceptibile apropierii individuale sau colective şi drepturile patrimoniale.

Corporale **sunt** bunurile care **au o** existenţă materială, **fiind** percepute **prin** simţurile **omului.** Bunurile corporale pot fi văzute, atinse, dominate în fapt şi posedate[105]. Sunt bunuri corporale lucrurile care pot fi în formă solidă, lichidă sau sub formă de gaze (un teren, o casă, un automobil, motorina, gazele naturale etc).

Incorporale sunt bunurile care nu pot fi percepute cu simţurile omului, neavând o existenţă materială. Din categoria bunurilor incorporale fac parte drepturile, atât cele patrimoniale, cât şi cele nepatrimoniale.

2.12. Bunurile frugifere şi bunurile nefrugifere.

în funcţie de faptul dacă sunt sau nu producătoare de fructe, bunurile se clasifică în *frugifere* şi *nefrugifere.*

Frugifere sunt bunurile care, **periodic şi fără** consumarea substanţei lor, dau naştere **la** alte bunuri, **numite fructe.**

Nefrugifere sunt bunurile **care nu au** însuşirea **de a** produce fructe.

Codul civil, la art. 299, utilizează termeni ***ca: fruct al lucrului,*** *fruct al dreptului şi fruct al lucrului şi dreptului.* **în** particular, ^rwcf ***al*** *lucrului sunt venitul, sporul şi productele pe care le dă acest lucru,* ***fruct al*** *dreptului este venitul şi beneficiile dobândite în urma folosirii acestui drept, iar fruct al lucrului şi al dreptului se consideră, de asemenea, veniturile şi beneficiile pe care acest lucru sau drept le asigură prin intermediul raporturilor juridice.*

Doctrina evidenţiază trei categorii de fructe:

66. *naturale;*
67. *industriale;*
68. *civile.*

Ungureanu, Ovidiu ***Op. cit.*** p. 80

Prin fruct se înţelege tot ceea ce produce un lucru, fără alterarea sau diminuarea considerabilă a substanţei sale. De exemplu, recoltele pe care le produce pământul (cereale, ierburi etc.) sunt fructe, care se produc periodic şi care nu fac să scadă substanţa pământului. Majoritatea lucrurilor sunt frugifere, adică au însuşirea de a produce fructe. Legiuitorul, în articolul 299, operează cu termenii *lucru* şi *drept,* care, conform prevederilor art.285 alin. (1), sunt numite bunuri. Prin urmare, termenul *bun* indică genul. în acest sens, se poate spune că produsele bunului sunt: a) fructul; b) venitul; c) productele. A se reţine că ter-*menul fruct,* în sensul larg al cuvântului, include în sine *venitul* şi *productele.*

Fructele sunt produsele directe şi periodice ale unui bun obţinute cu sau fără intervenţia omului, cum ar fi produsele periodice ale pământului: fructele de pădure, iarba, poamele din livezi, sporul animalelor: lâna, laptele, brânza, ouăle, peştele ce se pescuieşte dintr-un iaz etc. Toate aceste fructe se mai nu-mesc *fructe naturale.*

Aşadar, fructele naturale sunt fructele produse de un bun de la sine, fără a fi necesară intervenţia omului.

Fructele industriale sunt bunurile care se dobândesc prin intervenţia omului.

Fructele civile (numite şi *venituri)* sunt banii sau alte produse rezultate din folosirea bunului de către o altă persoană, precum chiriile, arenzile, dobânzile, venitul rentelor, dividendele şi partea din venitul net distribuit, în condiţiile legii, în urma lichidării unui patrimoniu. Prin urmare, fructele civile (veniturile) sunt avantajele materiale care se pot obţine de la un bun în mod periodic, de regulă prin încheierea de acte juridice civile. Acest lucru este prevăzut expres art. 299 alin. (3) din Codul civil, conform căruia fructele şi veniturile pot surveni şi în urma încheierii unor acte juridice, cum ar fi contractul de arendă, contractul de concesiune etc.

Dacă fructul este un bun produs de un alt bun fără consumarea substanţei acestuia din urmă, atunci productele sunt foloasele obţinute dintr-un bun prin diminuarea sau consumarea substanţei acestuia, cum ar fi copacii unei păduri, piatra din carieră.

După regula generală, prevăzută la art. 317 din Codul civil, tot ceea ce produce bunul revine proprietarului dacă legea sau contractul nu prevede altfel. O excepţie de la această regulă o găsim în art. 299, al cărui alin. (4) îl împuterniceşte pe posesorul bunului (se are în vedere posesorul nemijlocit, denumit şi *detentorprecar* - art. 304 alin. (2)) cu dreptul de a reţine fructul acestuia dacă legea ori contractul nu prevede altfel. Prin *reţinere* se înţelege nu doar reţinerea propriu-zisă a fructului, ci şi acţiunea de trecere a acestuia în proprietatea persoanei care posedă bunul cu just titlu dacă contrariul nu reiese din lege ori nu este prevăzut în actul juridic civil. De exemplu, fructele culese de arendaş trec în proprietatea acestuia dacă legea ori contractul nu prevede altfel.

Sunt posibile situaţiile în care deţinătorul bunului cu just titlu nu obţine dreptul de proprietate asupra fructelor lui. In astfel de cazuri, conform prevederilor art. 299 alin. (5), detentorul precar este în drept să ceară restituirea tuturor cheltuielilor suportate în legătură cu aceste fructe (producerea, păstrarea, încheierea actelor de conservare). Restituirea cheltuielilor se va face doar în cazul în care acestea au fost făcute pentru gospodărirea judicioasă a bunului, şi dacă nu depăşesc valoarea fructului.

3. Banii şi titlurile de valoare BANII

Banii sunt o categorie specială de bunuri care, datorită proprietăţilor lor deosebite, reprezintă echivalentul general al tuturor celorlalte bunuri, constituind un instrument general al schimbului. Banii servesc la stingerea obligaţiilor al căror obiect este o sumă de bani. Ei pot fi obiectul diferitelor categorii de contracte: de împrumut, de donaţie etc. Conform dispoziţiilor art. 288 alin. (5) din Codul civil, banii sunt situaţi în categoria de bunuri mobile. Moneda naţională a Republicii Moldova este leul moldovenesc. Numerarul se află în circulaţie sub formă de semne băneşti de hârtie (bancnote) şi de metal (monede). Dreptul exclusiv asupra emisiunii monetare, conform art. 130 alin. (3) din Constituţie, aparţine Băncii Naţionale a Moldovei.

Banii au caractere proprii, naturale, fizice, independent de voinţa legiuitorului. Au însă şi caractere juridice, atribuite prin lege. De exemplu, conform art. 3 din Legea 1232/1992 cu privire la bani, moneda naţională, leul, este unicul instrument de plată pe teritoriul Republicii Moldova. Codul civil dispune la art. 302 alin. (1): *"Moneda naţională, leul, constituie un mijloc legal de plată, obligatoriu pentru recepţionare conform valorii nominale pe întreg teritoriul Republicii Moldova"*. După cum s-a menţionat, banii sunt bunuri mobile corporale (art. 288 alin. (5)), prin urmare, posesiunea lor valorează titlu de proprietate, iar distrugerea face imposibilă înlocuirea lor. Banii sunt bunuri determinate generic (Codul civil, art. 294 alin. (2)), pieirealor fortuită nu degrevează debitorul de executarea obligaţiei. Se mai poate spune că banii sunt atribuiţi categoriei de bunuri fungibile (art. 293 alin. (1)), precum şi categoriei de bunuri consumptibile (art.295 alin. (1)), că ei se consumă la prima întrebuinţare, dar nu prin diminuarea substanţei, ci prin ieşirea lor din patrimoniul plătitorului, chiar dacă, în materialitatea lor, nu se consumă şi nu se uzează, ci servesc unor întrebuinţări repetate.

Banii, în calitate de bun, pot face obiectul atât al drepturilor reale, cât şi al celor de creanţă. De cele mai dese ori, banii fac obiectul dreptului de proprietate şi al dreptului de uzufruct. în cazul raporturilor de creanţă, banii pot face obiectul diferitelor categorii de contracte. De exemplu, în contractul de vânzare-cumpărare, cumpărătorul datorează preţul mărfii; în contractul de locaţiune, locatarul datorează chiria stipulată în contract. Banii fac obiectul plăţii şi în cazul reparării prejudiciului cauzat prin fapte ilicite.

Codul civil, la art. 302 alin. (2), prevede: *"Cazurile, condiţiile şi modul de efectuare pe teritoriul Republicii Moldova a plăţilor în valută străină se stabilesc prin lege"*. Capitolul VII din Legea nr.548-XIII cu privire la Banca Naţională a Moldovei stabileşte principiile care stau la baza reglementării relaţiilor valutare. Conform dispoziţiilor art. 51 din această lege, de competenţa Băncii Naţionale în domeniul reglementării valutare ţin următoarele:

69. emiterea de acte normative referitoare la reglementarea operaţiunilor valutare ale persoanelor fizice şi juridice, inclusiv ale instituţiilor financiare şi de stat;
70. eliberarea şi retragerea autorizaţiilor, supravegherea şi reglementarea activităţii unităţilor de schimb valutar, inclusiv a băncilor;
71. stabilirea de limite ale poziţiilor valutare pentru unităţile de schimb valutar, inclusiv pentru bănci;
72. determinarea metodei de stabilire a cursului leului moldovenesc în raport cu alte monede.

în exercitarea funcţiilor, Banca Naţională emite instrucţiuni, chemate să reglementeze toate operaţiunile legate de circulaţia valutei străine pe teritoriul Republicii Moldova[106].

TITLURILE DE VALOARE

în afară de bani, în circuitul civil se află şi alte documente băneşti, printre care un loc aparte îl ocupă titlurile de valoare.

Titlul de valoare este un document bănesc care atestă dreptul patrimonial sau raporturile de împrumut şi care prevede, de regulă, plata beneficiului în formă de dividende sau procente, precum şi posibilitatea transmiterii către alte persoane a drepturilor financiare şi de altă natură, născute din acest document. Cu alte cuvinte,

titlurile de valoare sunt documentele care dovedesc un drept patrimonial ce nu poate fi realizat decât prin prezentarea documentului.

O noțiune legală a titlului de valoare o întâlnim în Legea nr. 199-XIV cu privire la piața valorilor mobiliare, la art. 3, şi anume că prin ***valoare mobiliară*** se înțelege un *"titlu financiar care confirmă drepturile patrimoniale sau nepatrimoniale ale unei persoane în raport cu altă persoană, drepturi ce nu pot fi realizate sau transmise fără prezentarea acestui titlu financiar, fără înscrierea respectivă în registrul deținătorilor de valori mobiliare nominative ori în documentele de evidență ale deținătorului nominal al acestor valori mobiliare ".*

Unul dintre actele normative ce reglementează circulația valutei străine pe teritoriul Republicii Moldova este Regulamentul privind reglementarea valutară pe teritoriul Republicii Moldova din 13 ianuarie 1994, republicat în Monitorul Oficial, 2003, nr. 56-58, art. 75.

Merită relevat faptul că unii autori[107] consideră, pe bună dreptate, corectă utilizarea termenului *"titlu de valoare"şi* nu *"valoare mobiliară".*

în funcție de activitatea economică a emitenților titlurilor de valoare, costul (valoarea) unor titluri de valoare poate să devieze de la nominal.

De alte "documente juridice" care, la fel, confirmă unele drepturi subiective civile (testament, poliță de asigurare etc.) titlurile de valoare se deosebesc prin următoarele particularități:

— se emite în forma stabilită de lege[108] şi urmează să poarte atributele, la fel, stabilite de lege; după regula generală, titlurile de valoare reprezintă un document întocmit în scris, care are o protecție specială contra falsificării;
— poarte fi nematerializat; titlul de valoare nematerializat este un titlu financiar care există în formă de înscrieri făcute în conturi; art. 6 din Legea cu privire la piața valorilor mobiliare dispune că valorile mobiliare nominative nematerializate se emit în formă de înscrieri făcute în conturile personale ale persoanelor înregistrate, inclusiv pe suport electronic;
— trebuie să poarte atributele (mențiunile) prevăzute de lege; de exemplu, art. 1260 din Codul civil dispune că cecul trebuie să cuprindă: a) denumirea "cec", inserată în titlu; b) propunerea simplă şi necondiționată de a plăti o sumă determinată prezentatorului cecului sau persoanei indicate în cec sau la ordinul acestei persoane; c) numele sau denumirea şi domiciliul sau sediul trasului; d) locul efectuării plății; e) locul şi data emiterii; f) numele sau denumirea, domiciliul sau sediul trăgătorului; g) semnătura trăgătorului; cerințe similare sunt stabilite de lege şi pentru celelalte titluri de valoare; dacă nu are toate atributele stabilite de lege ori este emis într-o altă formă decât cea prevăzută de lege, titlul de valoare nu poate fi considerat ca atare;
— poate fi transmis de la o persoană la alta; odată cu transmiterea titlului de valoare la dobânditor trec toate drepturile ce decurg din acest titlu;
— exercitarea dreptului inclus în titlul de valoare poate avea loc doar în cazul prezentării titlului.

Titlurile de valoare pot fi: *la purtător, la ordin* şi *nominative.*

Capitolul V

Conform prevederilor art. 4 din Legea nr. 199-XIV cu privire la piața valorilor mobiliare, valorile mobiliare se emit în formă de: a) valori mobiliare nominative materializate; b) valori mobiliare materializate la purtător; c) valori mobiliare nominative nematerializate. Tot în acest articol se afirmă că valorile mobiliare ale societăților pe actiuni si derivatele lor pot fi numai

Titlul de valoare la purtător nu are indicat titularul, dreptul înscris în el fiind exercitat de posesor. Dreptul de proprietate asupra titlului de valoare la purtător se transmite prin simpla lui înmânare, adică prin transmiterea pose

siunii. O astfel de procedură simplificată de transmitere a titlurilor de valoare la purtător face ca ele să circule intens pe piață. Din această categorie de titluri de valoare fac parte cecul la purtător (Codul civil, art. 1263 alin. (1) lit. c)).

Titlul de valoare la ordin are mențiunea că a fost emis la ordinul unei anumite persoane. Aceasta poate să-l transmită unei alte persoane, printr-o simplă mențiune numită gir, iar aceasta, la rândul ei, poate să-l transmită mai departe în acelaşi mod *{cambia).* Titularul actual al titlului Ia ordin poate cere realizarea dreptului său fără a se lua în considerare raporturile juridice ale debitorului cu titularii anteriori, ca şi în cazul titlurilor la purtător.

Titlul de valoare nominativ poartă indicarea precisă a persoanei îndreptățite să ceară realizarea dreptului încorporat în acel titlu (cec nominal, acțiune nominativă).

Pe piața titlurilor de valoare din Republica Moldova, mai frecvent circulă următoarele titluri de valoare:

Acțiunea, care este un titlu de valoare emis de o societate pe acțiuni atestând apartenența către acționar a unei părți din capitalul ei social cu dreptul, ce decurge din această apartenență, de a participa la conducerea societății, la distribuirea profiturilor în timpul activității societății şi a averii, în cazul lichidării ei. Evident, acțiunile se pot emite numai de către societățile pe acțiuni.

Conform Legii cu privire la societățile pe acțiuni, astfel de societate poate emite atât acțiuni simple, cât şi acțiuni privilegiate. Art. 4 alin. (2) din Legea cu privire la piața valorilor mobiliare prevede că *valorile mobiliare ale societăților pe acțiuni pot fi numai nominative.*

Obligațiunea, care este un titlu de valoare ce atestă dreptul posesorului ei de a primi într-un termen de la emitent prețul ei nominal şi un procent fix din acest preț.

Obligațiunile pot fi *nominative* şi *la purtător.* De asemenea, ele pot fi cu stabilirea procentului care trebuie primit şi fără stabilirea lui (obligațiuni care prevăd, în loc de primire a venitului sub formă de procent din valoarea ei nominală, dreptul de a procura diferite mărfuri sau de a beneficia de anumite servicii).

Cecul, care este un titlu de valoare ce conține o dispoziție scrisă, dată de emitent, de a plăti beneficiarului (purtătorului) suma indicată. Cecul este, de regulă, un titlu de valoare nominativ, dar poate fi la purtător sau la ordin (Codul civil, art. 1263).

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

73. Codul civil al Republicii Moldova art. 284-302,1259-1289.
74. Legea nr. 199-XIV din 18 noiembrie 1998 cu privire la piața valorilor mobiliare, în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 27-28, art. 123.
75. Legea 1232/1992 cu privire la bani, Monitorul, 1992, nr. 3.
76. Regulamentul privind reglementarea valutară pe teritoriul Republicii Moldova din 13 ianuarie 1994. în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 56-58, art. 75.
77. **Hamangiu, C; Rosetti-Bălănescu,** I.; **Băicoianu, Al.** ***Tratat de drept civil român.*** Vol.l. Bucureşti, 1996, p.521-576.
78. **Boroi, Gabriel.** ***Drept civil.*** Parte generală. Bucureşti, 1998, p.70-84.
79. **Ungureanu, Ovidiu.** ***Manual de drept civil.*** Parte generală. Bucureşti, 1999, p. 55-68.
80. **Vonica, Romul Petru.** ***Drept civil.*** Parte generală. Bucureşti, 2001, p.311-406.
81. ***rpaxdaHCKoe npaeo.*** TOM 1. Ilofl pefl. E.CyxaHOBa, MocKBa, 1998, c. 294-322.
82. ***TpaxdaHCKoe npaeo.*** TOM 1. Ilofl. pefl. A. IL CepreeBa, MocKBa, 2002, c. 255-279.

Capitolul VI

DREPTURILE PERSONALE NEPATRIMONIALE

1. Noţiunea de drept personal nepatrimonial. Importanţa şi clasificarea drepturilor personale nepatrimoniale

Drepturile personale nepatrimoniale sunt legate nemijlocit şi firesc de valori ca libertatea, egalitatea, inviolabilitatea persoanei, deoarece ele au constituit principiul luptei dintre nou şi perimat, dintre progres şi conservatism.

Aceste principii, deşi în diferite perioade ale dezvoltării societății au avut un conținut diferit, sunt deosebit de importante pentru fiecare om, unele fiind învestite cu putere de lege. Bunăoară, la 10 decembrie 1948, Adunarea Generală a O.N.U. adoptă *Declarația universală a drepturilor omului,* iar la 4 noiembrie 1950, la Roma, este adoptată *Convenția pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale,* care intră în vigoare la 3 septembrie 1953[109]. în aceste acte internaționale sunt reglementate principalele drepturi personale nepatrimoniale, printre care: dreptul la viață; dreptul la libertate şi siguranță; dreptul la respectarea vieții private şi de familie; dreptul la căsătorie etc. în Constituția sovietică din 1977, pentru prima dată a fost consfinţit sistemul de drepturi personale ale omului, inclusiv dreptul la apărarea cinstei şi demnității, vieții şi sănătății, dreptul la ocrotirea vieții personale, a secretului corespondenței şi a convorbirilor telefonice. Dar, cu părere de rău, nu au fost create condiții reale pentru transpunerea lor în fapt. Deşi Constituția din 1977 avea norme chemate să asigure protecția drepturilor nepatrimoniale, mecanismul juridic care ar fi asigurat îndeplinirea lor nu a fost creat, efectul acestor norme în aplicarea lor fiind minim.

[109] Convenția pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale a fost ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24 iulie 1997 şi publicată în ediția oficială "Tratate internaționale", 1998, v. 1, p. 341. Pentru Republica Moldova această convenție este în vigoare de la 1 februarie 1998.

Constituția Republicii Moldova a lărgit considerabil cercul drepturilor personale nepatrimoniale, dându-le o reglementare expresă. Astfel, ea cuprinde un titlu dedicat drepturilor, libertăților şi îndatoririlor fundamentale cu un număr impunător de articole - 46 -, ceea ce constituie circa 30% din numărul lor total, ca o confirmare a faptului că omul este valoarea fundamentală a so-cietății.

Totuşi, trebuie recunoscut faptul că, deşi în ultimul timp, odată cu procesele de restructurare, cu schimbările progresiste din societate, a început a se acorda o mai mare atenție drepturilor omului, la noi în țară ele încă nu sunt respectate pe deplin, cel puțin în strictă concordanță cu prevederile constituționale, în prezent se încearcă a pune interesele personalității dacă nu mai presus de cele ale statului, cel puțin la acelaşi nivel.

110 în literatura de specialitate din Federația Rusă, opiniile privitoare la această problemă sunt controversate. Unii autori susțin această poziție a legiuitorului (Suhanov, E. ***Op. cit.,*** p.31-33), iar alții sunt contra (Sergheev, A. P. şi Tolstoi, I. K. ***Op. cit.,*** p. 6-8).

Consfințind drepturile personale nepatrimoniale în Constituție, statul asigură reglementarea lor juridică deplină, adică cu ajutorul normelor mai multor ramuri de drept. în complexul reglementării drepturilor personale nepatrimoniale trebuie evidențiat aspectul civil. în teorie au fost expuse două puncte de vedere în privința reglementării civile a drepturilor personale nepatrimoniale. Un timp oarecare prioritate se dădea ideii că dreptul civil nu ar reglementa drepturile personale nepatrimoniale, ci doar le-ar apăra. în literatura juridică a anilor '80 din secolul XX, tot mai frecvent se folosea un alt mod de abordare a problemei, susținându-se că dreptul civil nu numai că apără, ci şi reglementează drepturile personale nepatrimoniale. Discuțiile ştiințifice în această problemă au influențat şi reglementările legale. De exemplu, Codul civil din 1994 al Federației Ruse prevede, în art. 2, că legislația civilă reglementează doar drepturile personale nepatrimoniale legate de cele patrimoniale. Reiese că drepturile personale nepatrimoniale nelegate de cele patrimoniale nu sunt reglementate de legislația civilă, ci doar apărate[110]. Este de remarcat faptul că reglementarea juridică şi apărarea dreptului nu coincid, fiindcă reglementare înseamnă apărarea drepturilor, iar apărarea lor se face pe calea reglementării relațiilor respective. Anume din aceste considerente suntem de părerea că cea mai reuşită a fost prevederea din proiectul Codului civil care în art. 1, dispunea: *"Codul civil reglementează raporturile civile patrimoniale şi nepatrimoniale în baza egalității şi autonomiei de voință a subiectelor".* Cu regret, această poziție nu a fost acceptată de legiuitor. Astfel, Codul civil prevede în articolul 2 alin. (1): *"Legislația civilă determină statutul juridic al participanților la circuitul civil, temeiurile apariției dreptului de proprietate şi modul de exercitate a acestuia, reglementează obligațiile contractuale şi de altă natură,* ***alte raporturi patrimoniale şi personale nepatrimoniale conexe lor"*** (s. n.).

Deci, în conformitate cu prevederile art. 2 alin. (1) din Codul civil, doar drepturile personale nepatrimoniale legate de cele

patrimoniale (cum ar fi dreptul de autor) sunt reglementate de legislația civilă, celelalte drepturi personale nepatrimoniale rămânând în afara obiectului de reglementate al dreptului civil. Este greu de acceptat o astfel de poziție, deoarece din cuprinsul unor articole ale Codului civil reiese evident faptul că ele nu doar apără drepturile personale nepatrimoniale nelegate de cele patrimoniale, ci şi le reglementează. De exemplu, dreptul la nume şi la domiciliu, drepturile personale nepatrimoniale nelegate de cele patrimoniale sunt reglementate în art. 28-31.

Pe de altă parte, Codul civil utilizează, pe lângă termenul *"drepturi personale nepatrimoniale",* şi alți termeni, ca *"drepturile şi libertățile fundamentale ale omului"; "alte valori nepatrimoniale"*. în art.2 alin. (3) se prevede că *"raporturile privind realizarea şi apărarea drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului, a altor valori nepatrimoniale sunt reglementate de prezentul cod şi de alte legi"*. Credem că dreptului civil îi este caracteristic termenul *drepturi personale nepatrimoniale,* iar termenii *drepturile şi libertățile fundamentale ale omului; alte valori nepatrimoniale* sunt caracteristici unor alte ramuri de drept, ca cel constituțional. Legiuitorul, în art. 2 alin. (3), are în vedere drepturile personale nepatrimoniale nelegate de cele patrimoniale, indicând că realizarea şi apărarea lor se reglementează de legislația civilă.

Dreptul personal nepatrimonial este un drept subiectiv al persoanei, nu are conținut economic, este indispensabil legat de persoană şi apare în legătură cu reglementarea de către normele dreptului civil a relațiilor personale nepatrimoniale.

Drepturile personale nepatrimoniale trebuie apărate cu ajutorul normelor de drept. Faptul acesta are o importanță deosebită astăzi, când se stabilesc relații de piață, când cetățeanul devine proprietar în sensul deplin al cuvântului, inclusiv asupra mijloacelor de producție. Astfel, libertatea economică dă naştere necesității obiective de libertate a cetățeanului.

Nu mai puțin important este şi faptul că formarea unui stat bazat pe drept presupune creşterea responsabilității lui față de cetățean, nu numai a cetățeanului față de stat. înseamnă că, în caz de conflict între stat şi cetățean, se aplică principiul egalității între aceste două părți. Reglementarea unui astfel de litigiu este posibilă numai de către o parte dezinteresată (judecata).

Deşi normele de drept civil reglementează în mare măsură relațiile personale nepatrimoniale, acestea sunt reglementate şi de normele unor alte ramuri de drept, fapt pe care îl denotă art. 2 alin. (1) din Codul civil. De aici şi concluzia că alte ramuri de drept de asemenea conțin norme ce reglementează relații personale nepatrimoniale.

Codul civil cuprinde doar câteva articole generale care se referă la drepturile personale nepatrimoniale[111]. Astfel, art. 15 se referă la

apărarea drepturilor personale nepatrimoniale, art. 16 la apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale.

După caracter, drepturile personale nepatrimoniale sunt absolute. Specificul acestor raporturi juridice constă în faptul că titularul de drepturi este cunoscut, iar titularul obligației corelative nu, acesta constituindu-se din toate celelalte subiecte de drept civil, în afară de titularul dreptului absolut.

Apărarea juridică civilă a drepturilor personale nepatrimoniale constă în asigurarea posibilității persoanei de a-şi alege singură comportamentul în viața individuală, care ar exclude amestecul unor terți în viața ei personală, în afară de cazurile prevăzute expres şi limitativ de lege. Totodată, drepturile personale nepatrimoniale, ca drepturi absolute, se deosebesc de celelalte drepturi absolute (de exemplu, de dreptul de proprietate). Principala deosebire a drepturilor personale nepatrimoniale constă în faptul că în structura lor lipseşte un element caracteristic altor drepturi absolute. Dacă dreptul de proprietate presupune pentru proprietar posibilitatea de a poseda, folosi şi dispune, pentru drepturile personale nepatrimoniale aşa ceva nu este caracteristic. Aici titularul dreptului îşi exercită drepturile personale nepatrimoniale cu acțiunile sale (de exemplu, creează celor care îl înconjoară impresia propriei reputații).

Din cele expuse mai sus se poate trage concluzia că drepturilor personale nepatrimoniale le sunt caracteristice următoarele trăsături:

111 Proiectul Codului civil a avut un compartiment special, dedicat drepturilor personale nepatrimoniale, cu circa 30 de articole, în care erau reglementate drepturi personale nepatrimoniale, ca: dreptul la viață, la sănătate şi la integritate corporală; dreptul la inviolabilitatea corpului uman; dreptul la viață a copilului conceput; dreptul la informație despre starea sănătății; dreptul la secretul stării sănătății; dreptul la viață privată; dreptul la viață familială; dreptul la folosirea numelui; dreptul la informație; dreptul la secretul corespondenței şi al comunicării; dreptul la documentele personale; dreptul de a lua cunoştință de conținutul dosarelor private, în condițiile legii. Acest proiect cuprindea şi un paragraf intitulat "Despre respectul persoanei şi după moarte". Vezi: ***Proiectul Codului civil.*** în: "Drept moldovean", 2002, nr. 1, p. 9-16.

— nu au caracter economic;
— sunt indispensabile de titular, adică sunt inalienabile;
— acordă subiectului activ (titularului de drept personal nepatrimonial) posibilitatea de a cere celorlalte subiecte să se abțină de la încălcarea dreptului său;
— acordă posibilitatea de a cere repunerea prin mijloace legitime de apărare în drepturile subiective încălcate.

Deşi drepturile personale nepatrimoniale sunt inalienabile, apărarea lor poate fi exercitată şi de către un terț. De exemplu, conform art. 16 alin. (3) din Codul civil, apărarea onoarei şi

demnității persoanei fizice poate fi cerută şi după moartea acesteia.

Din cele patru caractere ale drepturilor personale nepatrimoniale, o importanță deosebită o au primele două. Deşi drepturile personale nepatrimoniale nu au conținut economic, în cazul încălcării lor este posibilă repararea prejudiciului material şi moral. în genere, prejudiciul moral este compensat doar în cazurile prevăzute de lege spre deosebire de prejudiciul material, care se repară în toate cazurile, unul dintre ele fiind încălcarea drepturilor personale nepatrimoniale. Această regulă poate fi dedusă din cuprinsul art. 1422 din Codul civil, conform căruia *"în cazul în care persoanei i s-a cauzat un prejudiciu moral (suferințe psihice sau fizice) prin fapte ce atentează la drepturile ei personale nepatrimoniale, precum şi în alte cazuri prevăzute de legislație, instanța judecătorească are dreptul să oblige persoana responsabilă la repararea prejudiciului prin echivalent bănesc"*. Repararea pecuniară a prejudiciului cauzat prin încălcarea drepturilor personale nepatrimoniale nu permite a se afirma că aceste drepturi au caracter economic.

Pe de altă parte, nu trebuie ridicat la absolut nici caracterul inalienabil al drepturilor personale nepatrimoniale. într-adevăr, aceste drepturi sunt inalienabile, însă unele drepturi personale nepatrimoniale ale persoanei juridice (dreptul la denumire, care poate face obiect al contractului de franchising[112]) se pot afla în circuit civil.

Drepturile personale nepatrimoniale pot fi clasificate în:

112 Art. 1173 alin. (1) din Codul civil prevede că franchiserul este obligat să pună la dispoziția franchiseeului o totalitate de bunuri incorporabile, de drepturi, mărci de producție. Observăm deci că şi unele drepturi nepatrimoniale se pot afla în circuit civil.

83. drepturi personale nepatrimoniale îndreptate spre *individualizarea subiectului,* ca: dreptul la nume, la domiciliu, la unire, la reşedință, la apărarea onoarei şi demnității;
84. drepturi personale nepatrimoniale care *privesc existența şi integritatea subiectelor* de drept civil: dreptul la viață, la sănătate, la reputație;
85. drepturi personale nepatrimoniale *îndreptate spre asigurarea inviolabilității şi tainei vieții personale:* dreptul la inviolabilitatea locuinței, a documentației personale, dreptul la taina vieții personale, inclusiv taina medicală etc.

2. Exercitarea şi apărarea drepturilor personale nepatrimoniale

După cum s-a afirmat, drepturile personale nepatrimoniale fac parte din categoria drepturilor absolute. Titularul dreptului personal nepatrimonial singur determină modul de exercitare a dreptului său. Drepturile personale nepatrimoniale de asemenea trebuie exercitate cu bună-credință, în limitele stabilite de lege, astfel încât exercitarea să nu contravină ordinii publice şi bunelor moravuri. Subiectul obligat al raporturilor personale nepatrimoniale care nu este determinat trebuie să se abțină de la săvârşirea acțiunilor care aduc atingere drepturilor personale nepatrimoniale.

Limitele de exercitare a drepturilor personale nepatrimoniale. în principiu, limitele de exercitare a drepturilor personale nepatrimoniale sunt aceleaşi ca şi în cazul celorlalte drepturi. Cu toate acestea, în cazul drepturilor personale nepatrimoniale, legea nu fixează limite concrete, ci stabileşte interdicții pentru protejarea drepturilor personale nepatrimoniale. De exemplu, art. 8 alin. 2 din *Convenția pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale* prevede că *"nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege şi dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor şi libertăților altora"*.

în cazul în care legislația stabileşte limite de comportare titularului de drept personal nepatrimonial, legiuitorul trebuie să țină cont şi de normele de etică şi morală. După cum se afirmă în literatura de specialitate[113], legea apără dreptul persoanei la imagine, în afară de cazul în care ținuta exterioară este contrară legii, ordinii publice sau bunelor moravuri.

Unele drepturi personale nepatrimoniale au un caracter strict personal şi nu pot fi exercitate prin intermediul terților. Aceste drepturi încetează odată cu moartea persoanei fizice şi nu pot fi transmise prin moştenire.

113 Suhanov, E. ***Op. cit.,*** p. 730.

în conformitate cu prevederile art. 267 alin. (2) din Codul civil, acțiunile de apărare a drepturilor personale nepatrimoniale se prescriu numai în cazurile prevăzute de lege.

Capitolul VI

Apărarea drepturilor personale nepatrimoniale. Particularitățile apărării drepturilor personale nepatrimoniale reies din natura lor juridică. Aceste drepturi, fiind absolute, există indiferent de faptul dacă sunt încălcate ori nu. în cazul în care dreptul personal nepatrimonial este încălcat, se va individualiza şi subiectul pasiv al raportului juridic (persoana obligată). Apărarea drepturilor subiective este posibilă doar în cazul încălcării lor.

în principiu, la apărarea drepturilor personale sunt utilizate mijloacele juridice prevăzute la art.ll din Codul civil, cu excepția celor utilizate exclusiv la apărarea drepturilor patrimoniale. Această concluzie se bazează pe dispozițiile art. 15 din Codul civil, care prevede că drepturile personale nepatrimoniale sunt apărate în cazurile şi în modul prevăzut de Codul civil şi de alte legi, în limita în care folosirea modalităților de apărare a drepturilor civile decurge din esența dreptului încălcat şi din caracterul consecințelor acestei încălcări. Mijloacele juridice de apărare a drepturilor personale nepatrimoniale prevăzute la art. 11 din Codul civil sunt următoarele:

86. recunoaşterea dreptului;
87. restabilirea situației anterioare încălcării dreptului şi suprimarea acțiunilor prin care se încalcă dreptul sau se creează pericolul încălcării lui;
88. declararea nulității actului emis de o autoritate publică;
89. repararea prejudiciului moral;
90. desființarea sau modificarea raportului juridic;
91. neaplicarea de către instanța de judecată a actului ce contravine legii emis de o autoritate publică;
92. alte căi prevăzute de lege.

în dreptul civil, ca şi în alte ramuri de drept, răspunderea survine dacă persoana este vinovată. Cu toate acestea, dreptului civil îi este specific faptul că răspunderea civilă poate surveni şi fără vinovăție. Unul dintre cazurile de răspundere fără vinovăție este şi cel al încălcării drepturilor personale nepatrimoniale. De exemplu, cel care a răspândit o informație neconformă realității având ca rezultat lezarea onoarei şi demnității persoanei răspunde chiar dacă nu este vinovat, adică nu a ştiut şi nici nu putea să ştie că informația este falsă.

încălcarea drepturilor personale nepatrimoniale, după cum s-a afirmat, atrage atât repararea prejudiciului material, cât şi compensarea prejudiciului moral. Mărimea compensării pentru prejudiciul moral se determină de către instanța de judecată. Codul civil nu stabileşte limite în acest sens, de aceea, în fiecare caz, instanța de judecată ține cont de caracterul şi de gravitatea suferințelor psihice sau fizice cauzate persoanei vătămate. Compensarea prejudiciului moral în cazul încălcării unor drepturi personale nepatrimoniale va fi posibilă şi în lipsa vinovăției autorului"[4]. Deci, după regula generală, compensarea prejudiciului moral se face dacă autorul este vinovat, iar în cazurile prevăzute de lege chiar şi în lipsa vinovăției lui.

Compensarea prejudiciului moral adus prin încălcarea drepturilor personale nepatrimoniale se face doar în echivalent bănesc (Codul civil, art. 1422 alin. (1)).

3. Apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale.

DEZMINŢIREA AFIRMAŢIILOR CARE LEZEAZĂ ONOAREA ŞI DEMNITATEA

Noţiunea de onoare, demnitate şi reputaţie profesională. Codul civil (art. 16), spre deosebire de cel din 1964 (art. 7), utilizează, pe lângă *onoare* şi *demnitate,* şi noţiunea de *reputaţie profesională,* însă fără a le defini, ceea ce este corect, căci, pe de o parte, definirea ţine de doctrină, în care pot exista viziuni diferite, iar pe de altă parte, definiţia termenului juridic nu poate li normă juridică în sens tehnic.

Dacă termenii *demnitate* şi *onoare* au o istorie veche, fiind utilizaţi în Grecia şi Roma antică, cel de *reputaţie profesională* este unul relativ recent, inclus în majoritatea codurilor civilie moderne.

Onoarea (din latinescul *honor)* este o categorie istorică, ancestrală, care a apărut odată cu societatea umană, o categorie spirituală perenă.

în Dicţionarul universal al limbii române[115], noţiunea *onoare* este definită ca *"preţuire deosebită, consideraţie, respect, stimă acordată cuiva pentru virtuţile, meritele sale".*

114 Art. 1422 alin. (3) prevede cazurile în care compensarea prejudiciului moral este posibilă şi fără vinovăţie, stipulând că repararea prejudiciului moral se face şi în lipsa vinovăţiei autorului faptei ilicite în cazul în care prejudiciul este cauzat prin condamnare ilegală, atragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a arestului preventiv sau a declaraţiei scrise de a nu părăsi localitatea, aplicare ilegală a sancţiunii administrative a arestului sau a muncii corecţionale şi în alte cazuri prevăzute de lege. Această enumerare nu este exhaustivă, căci prin lege şi numai prin lege pot fi stabilite şi alte cazuri de compensare a prejudiciului moral în lipsa vinovăţiei autorului faptei ilicite.

115 Şăineanu, Lazăr. ***Dicţionar universal al limbii române.*** Chişinău, 1998, p.588.

Onoarea este aprecierea socială a persoanei din partea societăţii. Din punct de vedere juridic, onoarea este reflectarea calităţilor persoanei în conştiinţa societăţii.

Demnitatea este autoaprecierea calităţilor morale, profesionale şi de altă natură ale persoanei.

Reputaţia profesională este o opinie (apreciere) a societăţii, formată în decursul unei perioade, despre calităţile profesionale

ale persoanei.

între aceste trei noțiuni există o strânsă legătură, fiecare decurgând una din alta şi completându-se reciproc.

în cazul persoanelor fizice, raporturile care duc la formarea noțiunilor de *onoare* şi *demnitate* sunt mai largi decât în cazul persoanelor juridice. Există noțiuni ca demnitate cetățenească, națională, profesională, umană, locul central revenind celei de *demnitate umană* sau recunoaşterii omului ca valoare socială supremă. A stima, a garanta şi a apăra demnitatea umană înseamnă a stima şi a apăra drepturile fundamentale ale omului, a-i asigura condiții normale de viață.

Apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale se reglementează în Codul civil, art. 16, al cărui alin. (1) dispune: *"Orice persoană are dreptul la respectul onoarei, demnității şi reputației profesionale"*.

Orice persoană este în drept să ceară dezmințirea informației care îi lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională dacă cel care a răspândit-o nu dovedeşte că ea corespunde realității (Codul civil, art. 16 alin.(2)).

Apărarea dreptului prevăzut la art. 16 din Codul civil poate fi definită ca drept al persoanei (fizice sau juridice) de a cere dovedirea faptului că afirmațiile care au impact negativ asupra onoarei, demnității şi reputației profesionale nu corespund realității.

Raportul juridic civil care decurge din dreptul subiectiv de apărare a onoarei, demnității şi reputației profesionale este un raport juridic absolut.

Deosebirea dintre apărarea onoarei şi demnității pe cale civilă şi apărarea onoarei şi demnității pe cale penală. Legislația penală prevede răspunderea penală pentru calomnie (Codul penal, art. 170). Conform dispozițiilor acestui articol, prin calomnie se înțelege răspândirea cu bună-ştiință a unor scorniri mincinoase ce defăimează o altă persoană, însoțită de învinuirea de săvârşire a unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave ori soldate cu urmări grave. Acțiunile ce intră în componența infracțiunii de calomnie se săvârşesc intenționat, în caz contrar nu poate surveni răspunderea penală. Apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale pe cale civilă poate fi făcută indiferent de vinovăția celui care a răspândit informația denigratoare.

O altă deosebire constă în faptul că se poate întocmi dosar penal doar persoanei fizice care, conform legii, poartă răspundere penală, pe când acțiunea civilă, al cărei conținut este apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale, poate fi înaintată atât în privința persoanei fizice, cât şi în privința persoanei juridice care a răspândit informația ce lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională.

O a treia deosebire constă în faptul că legea penală apără onoarea, demnitatea şi reputația profesională doar în cazurile în care informația denigratoare este însoțită de învinuirea săvârşirii unei infracțiuni deosebit de grave ori excepțional de grave, ori

soldate cu urmări grave. în dreptul civil însă, apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale este posibilă în toate cazurile de răspândire a informației ce nu corespunde realității.

Din art. 16 al Codului civil se poate trage concluzia că persoana poate cere dezmințirea informației care: a) lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională; b) este răspândită (după cum vom vedea mai jos, nu se cere în mod obligatoriu să se cunoască autorul răspândirii); c) nu corespunde realității.

Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 11 din 27 martie 1997 "Cu privire la aplicarea legislației despre apărarea onoarei, demnității, reputației profesionale ale cetățenilor şi organizațiilor""[6] dezvăluie toate aceste condiții.

116 Culegere de hotărâri explicative. Chişinău, 2002, p.105.

117 în acest context se poate menționa faptul că în Codul civil din 1964, în redacția Legii nr. 71 din 22 aprilie 1994, era admisă apărarea onoarei şi demnității şi în cazurile în care informația răspândită nu leza onoarea şi demnitatea, dar nu corespundea realității.

Informațiile care lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională le discreditează în fața opiniei publice sau a unor persoane din punctul de vedere al respectării legilor şi normelor morale (informații despre săvârşirea unei fapte nedemne, comportare nedemnă în colectivul de muncă, în familie, în viața cotidiană). Conform dispozițiilor pct.2 din hotărârea menționată a Plenului Curții Supreme de Justiție, prin *informație* se înțelege orice relatare scrisă, auditivă sau vizuală despre un fapt, o opinie sau o idee. în această hotărâre se menționează că persoana fizică sau juridică este în drept să ceară dezmințirea informațiilor răspândite în privința sa numai în cazul în care ele lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională şi nu corespund realității. Despre informația care corespunde realității şi care este răspândită nu se poate spune că lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională, situație prevăzută în articolul 16 alin. (2) din Codul civil. La fel nu se poate cere dezmințirea informațiilor care nu corespund realității, dar care nu lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională, condiție stipulată în art. 16 alin. (2) din Codul civil, care admite apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale doar în cazurile când informația răspândită lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională"[7].

Capitolul VI

Nu poate fi cerută dezmințirea informațiilor cuprinse în hotărâri şi sentințe judiciare, demersuri scrise (verbale) şi depoziții ale martorilor adresate anchetei sau instanței judecătoreşti în procesul soluționării unei alte cauze, în ordonanțe ale organelor de anchetă şi ale organelor administrative, în hotărâri ale autorităților publice, în alte acte oficiale, pentru atacul cărora legea prevede o altă cale (Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 11 din 1997, pct.2).

în schimb, informațiile cuprinse în materialele prezentate de comisiile de atestare, care lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională şi care nu corespund realității, pot fi dezmințite în conformitate cu prevederile art. 16 din Codul civil.

în acest articol, alin. 2, legiuitorul a instituit prezumția conform căreia informațiile răspândite se consideră că lezează onoarea şi demnitatea până la proba contrară. Deci, povara dovedirii veridicității informației o poartă cel care a răspândit-o, adică pârâtul. Reclamantul va dovedi doar faptul răspândirii informației ce lezează onoarea, demnitatea şi reputația sa profesională. Cu alte cuvinte, în cauzele de apărare a onoarei, demnității şi reputației profesionale sarcina demonstrării o are atât reclamantul, cât şi reclamatul. Reclamatul este obligat să demonstreze că afirmațiile pe care le-a răspândit corespund realității. Reclamantul, la rândul său, este obligat să demonstreze numai faptul răspândirii afirmațiilor de către reclamat, dacă doreşte, poate aduce dovezi că informațiile răspândite nu corespund realității, dar, accentuăm, acesta este un drept al său, nicidecum o obligație.

Răspândirea informațiilor ce lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională. Prin răspândire a informațiilor ce lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională se înțelege comunicarea unor astfel de afirmații terților, unor anumite persoane, precum şi unui cerc de persoane nedeterminate. Comunicarea unor persoane nedeterminate poate avea loc prin publicare în presă, comunicare la radio, la televiziune etc.

Punctul 15 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 11 din 27 martie 1997 lămureşte că drept răspândire a informațiilor ce lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională se consideră publicarea în presă, transmiterea sau difuzarea în emisiuni radiofonice şi televizate, prezentarea în jurnale de actualități şi în alte mijloace de informare în masă, în referințele de serviciu, precum şi în discursurile publice, comunicarea lor în altă formă, inclusiv orală, cel puțin unei persoane. Răspândire a informațiilor se consideră, de asemenea, prezentarea (afişarea) în locurile publice a pancartelor, lozincilor, fotografiilor, a altor creații, expunerea acestor informații în foi volante, în caricaturi difuzate, care au un conținut denigrator.

în literatura de specialitate sunt purtate discuții privitoare la faptul dacă poate fi considerată răspândire a informației comunicarea ei către persoana la care se referă[118]. Codul civil nu răspunde direct la această întrebare. în schimb, Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 11 din 27 martie 2003 specifică în pct. 15 că nu poate fi considerată răspândire comunicarea unor in-

formaţii ce lezează onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională persoanei la care se referă acestea. în opinia noastră, în astfel de cazuri, persoana ar trebui să ceară dezmințirea informației care nu corespunde realității şi care lezează onoarea, demnitatea şi reputația sa profesională. Pentru susținerea acestei teze pot fi invocate următoarele argumente: a) articolul 16 din Codul civil nu prevede că nu se consideră răspândire a informației comunicarea acesteia către persoana la care se referă. în acest sens, art. 16 alin.(2) din Codul civil dispune că orice persoană este în drept să ceară *dezmințirea informației* care îi lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională. Prin urmare, se poate cere dezmințirea oricărei informații denigratoare, inclusiv în cazul în care aceasta este comunicată persoanei la care se referă; b) comunicarea informației denigratoare chiar numai persoanei la care se referă poate cauza suferințe psihice.

Trebuie calificate drept răspândire de afirmații ce lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională şi datele care se conțin în cereri şi scrisori anonime. Faptul acesta reiese din art. 16 alin.(9) din Codul civil, care prevede: *"Dacă identificarea persoanei care a difuzat informația ce lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională a unei alte persoane este imposibilă, aceasta din urmă este în drept să adreseze în instanța de judecată o cerere în vederea declarării informației răspândite ca fiind neveridică"*.

Reclamanți în cauzele de apărare a onoarei, demnității şi reputației profesionale. Dreptul de a înainta cerere privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale o au persoanele despre care au fost răspândite informații ce **lezează** onoarea, demnitatea şi reputația profesională. Instanța de judecată poate fi sesizată, pentru apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale, de către persoane fizice cu capacitate de exercițiu deplină şi de către persoane juridice.

Vezi: Suhanov E. ***Op. cit.*** p. 736-737.

Interesele minorilor şi ale persoanelor lipsite de capacitate de exercițiu, care au nevoie de apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale, sunt apărate de reprezentanții lor legali (părinți, tutori) ori de curator. Dacă afirmațiile care lezează onoarea şi demnitatea se referă la o persoană decedată (fie la o persoană juridică ce a încetat activitatea), dreptul de a sesiza instanța de judecată pentru a-i apăra onoarea, demnitatea şi reputația profesională îl au moştenitorii acesteia (succesorii în drepturi).

Reclamații în cauzele de apărare a onoarei şi demnității. în litigiile de apărare a onoarei, demnității şi reputației profesionale reclamați pot fi atât persoane fizice, cât şi persoane juridice.

De cele mai dese ori reclamați ca persoane juridice sunt organele de informare în masă. Particularitățile atragerii în calitate de reclamat a mijlocului de informare în masă (redacție, editură, agenție etc.) şi a autorului de articol, de ciclu de emisiuni etc. sunt redate în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 11 din 27

martie 1997 la p. 7-13.

în cazul răspândirii prin mijloacele de informare în masă a unor afirmații ce nu corespund realității, persoana denigrată este în drept să adreseze o cerere de dezmințire fie acestui organ, fie instanței de judecată. Dacă mijlocul de informare în masă acceptă cererea şi publică o dezmințire, nu se mai poate cere apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale pe cale judiciară. Nu este însă obligatorie adresarea prealabilă către organul de informare în masă a cererii de publicare a dezmințirii. Persoana denigrată este în drept să adreseze direct instanței judecătoreşti o cerere de apărare a onoarei, demnității şi reputației sale profesionale.

în cazul în care afirmațiile ce lezează onoarea şi demnitatea persoanei se conțin într-o referință, va fi reclamată persoana fizică semnată a referinței şi persoana juridică emitentă a acesteia.

Mijloacele de restabilire a onoarei şi demnității. în funcție de faptul dacă este sau nu dovedit în cadrul dezbaterilor judiciare obiectul acțiunii, instanța de judecată emite o hotărâre privind satisfacerea ori respingerea acțiunii. Dacă judecata constată că afirmațiile răspândite corespund realității, nu va satisface acțiunea.

Dacă instanța satisface acțiunea, va indica în hotărâre modalitatea de dezmințire a afirmațiilor ce nu corespund realității. Dacă acestea au fost răspândite de către un organ de informare în masă, instanța judecătorească îl va obliga să publice, în cel mult 15 zile de la data intrării în vigoare a hotărârii judecătoreşti, o dezmințire la aceeaşi rubrică, pe aceeaşi pagină, în acelaşi program sau ciclu de emisiuni ori în alt mod adecvat (Codul civil, art. 16 alin.(4)).

Modul de dezmințire a afirmațiilor contestate prin alte mijloace decât cele de informare în masă se stabileşte de către instanța judecătorească (Codul civil, art. 16 alin. (6)).

Referințele şi alte documente eliberate reclamantului care conțin afirmații ce lezează onoarea şi demnitatea persoanei vor fi înlocuite cu alte documente (Codul civil, art.16 alin. (5)).

Reclamantul poate pune în fața judecății problema **reparării prejudiciului cauzat.** El poate cere repararea atât a prejudiciului material, cât şi a celui moral"[9]. Codul civil prevede la art. 16 alin. (8) că orice persoană în a cărei privință a fost răspândită o informație ce îi lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională este în drept, pe lângă dezmințire, să ceară repararea prejudiciului material şi moral cauzat astfel. întinderea prejudiciului material se constată în funcție de circumstanțele reale, reclamantul fiind obligat să dovedească această întindere. în schimb, Codul civil nu conține prevederi care ar stabili mărimea compensației morale. După cum s-a afirmat mai sus, mărimea compensației morale o stabileşte în fiecare caz concret instanța judecătorească, în conformitate cu art. 1422 şi 1423 din Codul civil.

4. Apărarea juridico-civilă a altor drepturi personale nepatrimoniale

Capitolul VI

Scopul apărării juridico-civile a drepturilor personale nepatrimoniale este de a acorda persoanei fizice mijloace eficiente care ar asigura viaţa ei privată, în acest context, este necesară descrierea unor drepturi personale nepatrimoniale ale persoanei fizice consacrate în Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale din 4 noiembrie 1950 (în continuare - *Convenţie),* în Constituţia Republici Moldova, reglementate în art. 16 alin. (8) din Legea nr. 473 din 25 iunie 1999 privind transplantul de organe şi ţesuturi umane[120] şi în Legea nr. 982-XIV din 11 mai

Repararea prejudiciului moral a devenit posibilă după anul 1991, odată cu includerea, la 10 iulie 1991, în Codul civil din 1964 a unui articol, 7, care prevedea că prejudiciul moral cauzat persoanei de către mijloace de informare în masă, organizaţii ori persoane particulare prin răspândirea de afirmaţii ce nu corespund realităţii sau a unor afirmaţii despre viaţa personală sau familială fără consimţământul ei se repară în expresie bănească. Mărimea reparaţiei o stabileşte instanţa judecătorească. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 94-95

2000 privind accesul la informaţie[121].

Dreptul la viaţă, sănătate şi integritate. Aceste drepturi fundamentale ale persoanei sunt consfinţite în art. 2 din Convenţie şi în art. 24 din Constituţia Republicii Moldova. Dreptul la viaţă, sănătate şi integritate este garantat prin declararea inviolabilităţii corpului uman, prin interzicerea eutanasiei, prin restricţii privind intervenţiile medicale, prin declararea dreptului la viaţă al copilului conceput, prin stabilirea unor reguli speciale referitoare la operaţii asupra minorilor şi a operaţiilor de investigaţie, prin asigurarea dreptului la informaţie despre starea sănătăţii, prin reglementări exprese referitoare la prelevarea de organe[122].

Dreptul la viaţa familială şi la viaţa privată. Acest drept constă în faptul că nimeni nu este în drept să se amestece în viaţa de familie şi în viaţa privată, să folosească domiciliul şi corespondenţa fără consimţământul persoanei şi să răspândească date despre viaţa ei intimă şi de familie. Aceste interdicţii se referă inclusiv la persoanele care au cunoscut aceste date în exerciţiul funcţiunii. Ocrotirea acestor drepturi este garantată şi de art. 28 din Constituţie, care dispune că *"statul respectă şi ocroteşte viaţa intimă, familială şi privată"*. Pot fi considerate atingeri aduse vieţii private următoarele acţiuni:

— interceptarea sau utilizarea intenţionată a unei convorbiri private;
— captarea sau utilizarea imaginii sau a vocii unei persoane dacă aceasta nu se află într-un loc public;
— ţinerea vieţii private sub observaţie, prin orice mijloace, în afară de cazurile prevăzute expres de lege;
— utilizarea numelui, imaginii, vocii sau asemănării în alt scop decât informarea legitimă a publicului;
— utilizarea corespondenţei, manuscriselor sau a altor documente personale.

Toate aceste drepturi au fost reglementate în proiectul Codului civil, art. 43-54. în: "Drept moldovean", 2002, nr.l, p. 9-12.

Dreptul la viață privată include şi stabilirea unor restricții privind întocmirea dosarelor private. Dosarele private trebuie întocmite doar în cazurile prevăzute de lege. Persoana care întocmeşte sau deține un dosar ce conține date despre o altă persoană trebuie să justifice un interes serios şi legitim. Datele din aceste dosare nu pot fi date publicității, adică nu pot fi comunicate persoanelor terțe. Informațiile din aceste dosare ar trebui să fie utilizate doar în scopurile pentru care s-au constituit dosarele. O condiție deosebit de importantă este faptul că persoana trebuie să aibă posibilitatea de a lua cunoştință de cuprinsul dosarelor private, cu excepția cazurilor când informațiile din dosar sunt de natură să cauzeze prejudicii terților. Cele spuse reprezintă un "segment" al protecției vieții private, doar câteva cu restricții privind întocmirea dosarelor private, care, cu regret, nu au reglementare expresă în legislația în vigoare, decât în Proiectul Codului civil.

Se pune problema dacă se poate cere reparația prejudiciului moral cauzat prin răspândirea unei informații, fără acordul persoanei, despre viața ei intimă, familială şi privată care corespunde realității. Art. 7/1 din Codul civil din 1964 prevedea expres posibilitatea de a se cere repararea prejudiciului moral cauzat astfel. Se poate afirma că această posibilitate există şi astăzi, fiindcă art. 28 din Constituție prevede că statul respectă şi ocroteşte viața intimă, familială şi privată (acestea fiind indiscutabil drepturi personale nepatrimoniale), iar art. 1422 din Codul civil dispune că prejudiciul moral se repară în cazul încălcării drepturilor personale nepatrimoniale.

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

93. Constituția Republicii Moldova, art. 24-25, 27-30,32, 34, 36,37,48, 49.

94. Codul civil, art. 14-16,1422-1423.

95. Legea nr. 473-XIV din 25 iunie 1999 privind transplantul de organe şi țesuturi umane.

96. Legea nr. 982-XIV din 11 mai 2000 privind accesul la informație.

97. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 11 din 27 martie 1997 "Cu privire la aplicarea legislației despre apărarea onoarei, demnității, reputației profesionale ale cetățenilor şi organizațiilor".

98. ***rpaxdaHCKoe npaeo.*** TOM. I. Ilofl pefl. E. CyxaHOBa. MocKBa, 1998, c.719-749.

99. ***rpaxdaHCKoe*** *npaeo.* TOM II. *Uop,* pe#. A.II. CepreeBa M KJ.K. ToncToro. MocKBa, 2002,c.378-391.

100. **3pfleneBCKMM,** A.M. KoMneHcaiiMfl MopanbHoro Bpefla. MocKBa, 2000.

101. ***BenxecKuu,*** *A.* ***B.*** *Cydeânax* ***3aw****,uma necmu u docmouncmea zpaxdan.* MocKBa, 1966.

EXERCITAREA ŞI APĂRAREA DREPTURILOR SUBIECTIVE CIVILE

1. Dreptul subiectiv civil. Mijloacele de exercitare a dreptului subiectiv civil şi de executare a obligaţiilor

EXERCITAREA DREPTURILOR SUBIECTIVE CIVILE

Codul civil, spre deosebire de cel din 1964, care avea un singur articol dedicat apărării drepturilor civile (art. 6), consacră un capitol întreg apariției, exercitării şi apărării drepturilor subiective civile (capitolul 2 din titlul I, cartea întâi, "Dispoziții generale").

în conformitate cu prevederile art. 9 alin. (1) din Codul civil, persoanele fizice şi juridice participante la raporturi juridice civile trebuie să-şi exercite drepturile şi să-şi execute obligațiile cu bună-credință, în acord cu legea, contractul, ordinea publică şi cu bunele moravuri.

Persoanele fizice şi cele juridice îşi exercită drepturile civile după cum consideră necesar, fără influența unor terți, stabilind de sine stătător volumul şi mijloacele de exercitare. Titularul dreptului civil, de asemenea, decide de unul singur înstrăinarea dreptului care îi aparține, precum şi refuzul de a primi un drept.

Rămâne, aşadar, la discreția persoanei să decidă asupra exercitării dreptului civil. Neexercitarea nu duce, după regula generală, la stingerea dreptului civil. De exemplu, proprietarul poate folosi automobilul după bunul său plac, exerci-tându-şi astfel dreptul de proprietare (posesiunea, folosința şi dispoziția). El însă poate să nu-l folosească, păstrând în continuare dreptul de proprietate asupra lui. Faptul că neexercitarea dreptului subiectiv civil nu duce la stingerea acestuia este prevăzut expres în Codul civil, care, la art. 9 alin. (2), prevede: *"Neexercitarea de către persoanele fizice şi juridice a drepturilor civile ce le revin nu duce la stingerea acestora, cu excepția cazurilor prevăzute de lege"*. Neexercitarea dreptului civil duce la stingerea lui doar atunci când acest efect este prevăzut expres în lege. De exemplu, art. 440 din Codul civil dispune că servitutea se stinge prin radierea ei din registrul bunurilor imobile în caz *de neuzpe o perioadă de 10 ani.* O prevedere similară se întâlneşte şi art.1170 alin. (2): ***"In** cazul în care termenul nu este determinat, fideiusiunea încetează dacă creditorul, în decursul unui an de la scadența obligației garantate, nu a intentat nici o acțiune contra fideiusorului"*.

Pe de altă parte, în cazul drepturilor de creanță, neexercitarea lor îndelungată (perioadă ce depăşeşte termenul de prescripție) face ca creditorul să nu poată obține executarea silită a obligației, aceasta transformându-se din obligație perfectă în obligație

imperfectă.

Referitor la exercitarea dreptului civil, în literatura de specialitate[123] sunt evidențiate două situații. în prima, unele drepturi subiective civile sunt totodată şi obligații civile. De exemplu, în conformitate cu prevederile art. 40-44 din Codul civil, tutorele, în unele cazuri, nu numai că este în drept să încheie acte juridice civile, ci chiar e obligat să o facă pentru a proteja interesele persoanei tutelate. De aceea, realizarea unor drepturi subiective civile depinde nu numai de voința titularului de drept, ci şi de dispoziția normei (Codul civil, art. 40-44).

în a doua situație, în exercitarea drepturilor subiective civile, trebuie avute în vedere drepturile subiective civile concrete ale persoanei fizice sau juridice, în ceea ce priveşte posibilitatea exercitării drepturilor civile viitoare urmează să se țină cont de dispoziția articolului 23 alin. (4) din Codul civil: *"Renunțarea totală sau parțială a unei persoane fizice la capacitatea de folosință sau la capacitatea de exercițiu, alte acte juridice îndreptate spre limitarea persoanei în capacitatea de folosință sau de exercițiu sunt nule"*.

în concluzie se poate spune că prin exercitarea drepturilor subiective civile se înțelege realizarea de către titularul dreptului subiectiv civil a conținutului acestui drept.

Executarea obligațiilor civile. în raportul juridic civil, drepturile şi obligațiile civile se află într-o strânsă legătură. Realizarea dreptului subiectiv civil depinde şi de modul în care este executată obligația. Se poate vorbi de realizarea corespunzătoare a dreptului civil atunci când obligația civilă corelativă acestui drept este executată.

[123] Vezi: Tolstoi, I. K., si Sergheev, A. P. ***Op. cit.***, p. 315-316.

Modalitatea de executare a obligațiilor diferă în raporturile juridice civile absolute de cea din raporturile juridice relative. Astfel, în cazul raporturilor absolute obligația se execută prin inacțiunea subiectului pasiv (în cazul dreptului de proprietate, subiectele pasive (obligate) trebuie să se abțină de la acțiunile care ar prejudicia exercitarea normală a dreptului de proprietate). în cazul raporturilor relative însă, obligația este executată prin săvârşirea de acțiuni, corespunzătoare naturii juridice a raportului obligațional, de către persoana obligată (de exemplu, în raportul de vânzare-cumpărare, vânzătorul trebuie să predea cumpărătorului bunul).

Mijloacele de exercitare a drepturilor subiective civile. Exercitarea drepturilor subiective civile porneşte de la principiul conform căruia persoana, la propria dorință, îşi alege modul de comportare. De cele mai dese ori, exercitarea drepturilor civile se efectuează prin săvârşirea diferitelor acțiuni din partea titularului de drept.

Doctrina dreptului civil evidențiază *mijloace reale* şi *mijloace juridice* de exercitare a drepturilor subiective civile.

Mijloacele reale de exercitare a drepturilor civile sunt acțiunile, altele decât cele care îmbracă forma actelor juridice civile, săvârşite de titularul dreptului[124]. Drept exemplu în acest sens pot servi acțiunile proprietarului îndreptate spre folosirea bunurilor pe care le are în proprietate, de exemplu, casa, pentru satisfacerea necesităților de trai, automobilul, pentru deplasare etc. Altfel spus, mijloacele reale de exercitare a dreptului subiectiv, cum este dreptul de proprietate, constau în acțiuni îndreptate spre exercitarea atributelor de posesiune şi folosință ce aparțin proprietarului.

Mijloacele juridice de exercitare a drepturilor civile sunt acțiunile care îmbracă forma actelor juridice civile, precum şi alte acțiuni cu caracter juridic[125]. De exemplu, proprietarul poate să vândă casa, poate să o dea cu chirie, poate să o schimbe etc. Exercitarea dreptului de proprietate cu ajutorul acțiunilor juridice ar însemna exercitarea celui de al treilea atribut ce aparține proprietarului, şi anume a dreptului de *dispoziție.* Ca exemplu de acțiune cu caracter juridic alta decât actul juridic civil pot servi acțiunile creditorului de a reține bunul, exercitând dreptul de retenție[126].

2. Principiile de exercitare a drepturilor subiective civile şi de executare a obligaţiilor civile

Suhanov, E. ***Op. cit.,*** p. 381. Ibidem.

Dreptul de retenție este un nou mijloc de garantare a executării obligațiilor, reglementat în Codul civil, art. 637-641.

Exercitarea independentă de către titular a drepturilor subiective civile se datoreşte faptului că în dreptul civil majoritatea normelor au caracter dispozitiv, ceea ce permite subiectelor să-şi aleagă singure modul de comportare în raporturile juridice civile. Acest caracter dispozitiv al normelor civile nu permite însă subiectelor să efectueze orice acțiune. Drepturile urmează a fi realizate în limitele prevăzute de lege şi în conformitate cu principiile ce stau la baza exercitării drepturilor subiective civile.

Prin principii de exercitare a drepturilor subiective civile şi de executare a obligațiilor civile se înțeleg ideile călăuzitoare consacrate în normele civile, care reprezintă exigențe cu caracter general față de subiectele raportului juridic civil privitor la exercitarea drepturilor civile.

Principiile de exercitare a drepturilor civile şi de executare a obligațiilor civile sunt următoarele:

Principiul legalității, care poate fi dedus din conținutul art. 9 alin. (1) al Codului civil: *"Drepturile civile trebuie exercitate în acord cu legea"*. în conformitate cu acest

principiu, titularul trebuie să-şi exercite drepturile civile astfel încât acţiunile sale să nu contravină legii. Trebuie să fie conforme legii şi *mijloacele* de exercitare a drepturilor.

Principiul respectării ordinii publice şi a bunelor moravuri în exercitarea drepturilor şi executarea obligaţiilor, care, de asemenea, este consacrat expres la art. 9 alin. (1) din Codul civil. Acest cod impune subiectelor să respecte, în exercitarea drepturilor şi executarea obligaţiilor, nu doar prevederile legale, ci şi ordinea publică şi bunele moravuri. Principiul nominalizat se regăseşte şi în alte norme ale Codului civil. De exemplu, la art. 66 alin. (4), care prevede: "Se *interzice utilizarea în denumirea persoanei juridice a sintagmelor ce contravin prevederilor legale sau* ***normelor morale";*** la art. 87 alin. (1) lit. (d): *"Instanţa judecătorească dizolvă persoana juridică dacă... activitatea ei contravine* ***ordinii publice";*** la art. 110 alin.(2) lit. b): *"Hotărârea privind nulitatea societăţii comerciale poate fi pronunţată numai atunci când.... obiectul societăţii este ilicit sau contrar* ***ordinii publice";*** la art. 220 alin. (2): *"Actul juridic sau clauza care contravin* ***ordinii publice sau bunelor moravuri*** *sunt nule";* la art. 512 alin. (3): *"Prestaţia trebuie să fie posibilă şi determinată sau determinabilă, să nu contravină* ***legii, ordinii*** *publice* ***şi bunelor moravuri";*** la art. 1332: *"Nu se poate face tranzacţie cu privire la capacitatea persoanei sau la alte chestiuni care interesează ordinea publică".* Asemenea reglementări nu au existat în Codul civil din 1964.

Principhd bunei-credinţe în exercitarea drepturilor şi executarea obligaţiilor, care, de asemenea, este consacrat la art. 9 alin. (1) din Codul civil. Termenul "bună-credinţă" era utilizat şi în Codul civil din 1964, care făcea distincţia dintre posesorul de bună-credinţă şi posesorul de rea-credinţă (art. 148-152). Codul civil din 2002 a lărgit considerabil sfera de aplicare a acestui principiu, stabilind la art. 9 alin. (1) că exercitarea drepturilor şi executarea obligaţiilor trebuie făcute cu bună-credinţă, stipulând totodată că *"buna-credinţă seprezu-măpână la proba contrara* . în majoritatea cazurilor, legea protejează persoana de bună-credinţă. Dacă persoana este de bună-credinţă şi contrariul nu poate fi dovedit, aceasta nu va putea fi obligată la plata clauzei penale, la repararea prejudiciului, iar bunurile ei nu vor putea fi revendicate. Excepţie de la această regulă constituie cazurile expres prevăzute de lege. De exemplu, în conformitate cu prevederile art. 51 din Legea cadastrului bunurilor imobile, în cazul în care dobânditorul de bună-credinţă obţine un bun imobil de la o persoană înscrisă din greşeală în registrul bunurilor imobile în calitate de proprietar al acestui bun, dreptul de proprietate asupra lui se menţine dobânditorului de bună-credinţă. Dacă persoana, în exercitarea drepturilor sau executarea obligaţiilor, a acţionat cu bună-credinţă, actele juridice încheiate de ea nu vor putea fi declarate nule.

De cele mai dese ori, legea nu descrie acţiunile care pot fi considerate că sunt săvârşite cu bună-credinţă sau cu rea-credinţă. în principiu, acest lucru este imposibil, fiindcă, în realitate, este dificil să se prevadă toată gama de acţiuni care pot fi considerate exercitare cu rea-credinţă a drepturilor civile. Cu toate acestea, pentru unele cazuri, legiuitorul a stabilit care acţiuni se includ în categoria a ceea ce se numeşte *exercitare a drepturilor cu rea-credinţă.* Asemenea acţiuni sunt considerate ilicite. De exemplu, art. 5 din Legea cu privire la protecţia concurenţei[127] dispune că la acţiunile anticoncurenţă se raportează: activitatea monopolistă; concurenţa neloială; activitatea autorităţilor administraţiei publice de limitare a concurenţei. Celui care săvârşeşte astfel de acţiuni i se aplică

sancțiunile prevăzute de legislație.

Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 166-168. Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.*** pag.257

3. Limitele de exercitare a drepturilor subiective civile. Abuzul de drept

Drepturile subiective civile trebuie să fie exercitate în limitele fireşti, adică în limitele lor materiale şi juridice.[128] Cu alte cuvinte, exercitarea drepturilor civile trebuie să se încadreze în limitele (hotarele) stabilite de lege. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 352 din Codul civil, este interzisă înstrăinarea, cu încălcarea dreptului de preemțiune, a bunului care se află în proprietate comună pe cote-părți. Dacă dreptul civil este exercitat în limitele stabilite, titularul poate cere apărarea acestui drept. în caz contrar, apărarea dreptului pe calea apelării la justiție nu este posibilă. Limitele de exercitare a drepturilor civile sunt stabilite de lege. Regula generală însă referitoare la limitele de exercitare a drepturilor civile este următoarea: **Exercitarea dreptului nu trebuie să prejudicieze dreptul altor persoane.** în unele cazuri, legiuitorul stipulează expres acest lucru. De exemplu, art. 46 alin.(5) din Constituție prevede că dreptul de proprietate privată obligă la îndeplinirea sarcinilor de protecție a mediului înconjurător, la asigurarea bunei vecinătăți, precum şi la respectarea celorlalte sarcini care, potrivit legii, revin proprietarului. Prevederi similare se întâlnesc la art. 315 din Codul civil. Necesitatea existenței unor asemenea reguli este dictată de faptul că drepturile subiectelor raportului juridic civil se intercalează, fiind totodată şi într-o strânsă legătură. Exercitându-şi drepturile, titularul trebuie să țină cont de faptul că şi alte subiecte au drepturi similare, care, de asemenea, sunt ocrotite şi garantate de lege. De exemplu, titularul dreptului de proprietate nu poate demola apartamentul care se află la etajul al doilea într-un bloc cu cinci etaje pe motivul că o astfel de exercitare a acestui drept depăşeşte limitele stabilite de lege şi, de fapt, prejudiciază drepturile altor titulari ai dreptului de proprietate.

Prin abuz de drept se înțelege fapta ilicită de exercitare a drepturilor subiective contrar scopului lor social-economic, legii sau regulilor de conviețuire socială[129].

Abuzul de drept, ca termen introdus recent în circuit, este o operă a ju-risprudenței ca reacție împotriva "doctrinei drepturilor absolute, potrivit căreia, cel care respectă limitele drepturilor sale nu trebuie să dea socoteală cuiva, indiferent de motivul care 1-a determinat să acționeze şi de prejudiciul pe care 1-a putut provoca altuia prin exercițiul acelor drepturi"[130].

Cei care au elaborat teoria abuzului de drept au fost juriştii francezi. Esența acestei teorii constă în faptul că exercitarea unui drept încetează a fi legitimă atunci când devine contrară legii, ordinii publice şi bunelor moravuri şi când are drept efect prejudicierea unei alte persoane.

Abuzul de drept are diferite forme, care se pot clasifica în două grupe:

Costin, Mircea N., Costin Mireca C. ***Dicţionar de drept civil.*** Voi. I. Bucureşti, 1997, p. 8.
Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 258.
Termenul "a şicana" este preluat din legislaţia germană. Dicţionarul universal al limbii române atribuie acestui verb următoarele sensuri: a pune (pe cineva) în dificultate prin interpretarea insidioasă a unor prevederi legale sau prin specularea unor detalii de procedură; a deranja, a supăra, a agasa făcând obiecţii meschine, ridicând pretenţii nejustificate. Vezi: Şăineanu, Lazăr. ***Dicţionar universal al limbii române.*** Chişinău, 1998, p. 966. Codul civil nu utilizează termenul "şicană". Proiectul Codului civil conţinea un articol intitulat "Interzicerea şicanei", conform căruia "se interzice exercitarea unui drept în scopul de a vătăma sau păgubi pe altul ori, după caz, într-o manieră excesivă şi nerezonabilă, contra bunei-credinţe" In: "Drept moldovean", 2002, nr. 1, p. 3. In opinia noastră, Codul civil urmează a fi completat cu o asemenea normă. Necesitatea existenţei unor astfel de reglementări se impune şi prin faptul că art. 8 alin. (1) din Codul civil admite posibilitatea apariţiei drepturilor şi obligaţiilor civile şi din acele acte juridice civile care, deşi nu sunt prevăzute de lege, sunt însă conforme principiilor generale şi

a) exercitarea unui drept subiectiv exclusiv în scopul păgubirii (şicanării) unei alte persoane[131];

b) exercitarea unui drept subiectiv civil care nu urmăreşte scopul exclusiv de a prejudicia o altă persoană, însă care în mod obiectiv o prejudiciază.

De cele mai dese ori, abuzul de drept se face sub formă de şicană.

Abuzul de drept se poate manifesta atât în relaţii extracontractuale, cât şi în cele contractuale. Ca exemplu de abuz în relaţiile extracontractuale ar putea servi exercitarea abuzivă a oricărui drept real în scopul şicanării unei acţiuni în justiţie ori a unei căi de atac, precum şi sub orice altă formă în care exercitarea sau abţinerea de la exercitarea anumitelor drepturi ar avea ca rezultat prejudicierea intereselor generale ale societăţii sau a intereselor personale (încălcarea unui drept personal nepatrimonial) ale unui subiect de drept. Un abuz de drept în plan contractual ar însemna, de exemplu, exercitarea abuzivă a dreptului de retenţie (debitorul reţine bunul chiar şi după ce creditorul a oferit o garanţie reală (Codul civil, art. 637 alin.(3)).

Sancţiunea abuzului de drept constă în refuzul de a acorda protecţie dreptului exercitat abuziv, precum şi în obligarea celui care abuzează la reparaţia prejudiciului cauzat.

4. Apărarea drepturilor civile

MIJLOACELE DE APĂRARE A DREPTURILOR CIVILE

Drepturile subiective civile au importanţă pentru titular doar dacă acesta le poate apăra. Există diverse mijloace de apărare a drepturilor civile. în art. 11 din Codul civil, de exemplu, se stabileşte că apărarea drepturilor civile se face prin:

102. recunoaşterea dreptului;

103. restabilirea situaţiei anterioare încălcării dreptului şi suprimarea acţiunilor prin care se încalcă dreptul sau se creează pericolul încălcării lui;

104. recunoaşterea nulităţii actului juridic;

sensului legislației civile. Odată ce legiuitorul a admis o asemenea posibilitate, urmează să prevadă şi limitele exercitării acestor drepturi.

105. declararea nulității actului emis de o autoritate publică;
106. impunerea la executarea obligației în natură;
107. autoapărare;
108. repararea prejudiciilor;

h) încasarea clauzei penale;
i) repararea prejudiciului moral;
j) desființarea sau modificarea raportului juridic;
k) neaplicarea de către instanța de judecată a actului ce contravine legii emis de o autoritate publică; 1) alte căi prevăzute de lege.

După cum vedem, Codul civil pune la dispoziția titularului un complex de mijloace juridice de apărare a drepturilor sale.

Prin mijloace de apărare a drepturilor civile se înțeleg mijloacele prin care titularul dreptului subiectiv civil tinde să înlăture atingerile aduse acestui drept, apelând, după caz, la organele competente.

Drepturile subiective civile pot fi apărate atât pe cale judiciară, cât şi pe cale extrajudiciară, inclusiv prin acțiuni ale titularului de drept, adică prin autoapărare. Totuşi, principalul mijloc de apărare a drepturilor civile este acțiunea în justiție, care însoțeşte aceste drepturi şi care permite titularului să facă apel la organele statului şi la forța lui coercitivă pentru a fi restabilit în drepturi. Art.5 alin. (1) din Codul de procedură civilă stabileşte că: *"orice persoană interesată este în drept să se adreseze în instanța judecătorească, în modul stabilit de lege, pentru a-şi apăra drepturile încălcate sau contestate, libertățile şi interesele legitime""*[2]. Acest lucru îl putem desprinde şi din prevederile art. 10 alin. (1) din Codul civil, care dispune că *"apărarea drepturilor civile încălcate se face pe cale judiciară".* Analiza prevederilor art. 5 din Codul de procedură civilă permite a concluziona că se poate pretinde apărarea drepturilor civile nu doar în cazul încălcării lor (Codul civil, art. 10 alin.(l)), ci şi în cazurile în care drepturile civile sunt contestate.

Codul de procedură civilă în vigoare a fost adoptat la 9 iunie 2003 şi a intrat în vigoare la 12 iunie 2003. în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 111-115

Drepturile subiective civile pot fi apărate şi pe cale administrativă. în acest sens, art. 10 alin.(3) din Codul civil dispune: *"Apărarea drepturilor civile pe cale administrativă se face doar în cazurile prevăzute de lege. Hotărârea emisă pe cale administrativă poate fi atacată în instanța de judecată".* Apărarea drepturilor civile pe cale administrativă nu este caracteristică dreptului civil, de aceea face excepție de la regula generală conform căreia drepturile civile se apără pe cale judiciară. Anume din aceste considerente, legiuitorul dispune în Codul civil că o asemenea apărare a drepturilor civile se va face *"doar în cazurile prevăzute de lege".* Această formă de apărare a drepturilor civile poartă şi denumirea de *contencios administrativ*[133]. Apărarea drepturilor pe cale administrativă se caracterizează prin faptul că, de regulă, până la adresarea în instanța judecătorească urmează să fie sesizat organul care a emis actul administrativ ce aduce atingeri drepturilor subiective civile. A se reține faptul că, în conformitate cu prevederile art. 10 alin. (3) din Codul civil, hotărârea emisă

pe cale administrativă poate fi atacată în instanța judecătorească.

în cele ce urmează se va face o analiză succintă a principalelor mijloace de apărare a drepturilor civile enumerate în Codul civil la art.11.

Particularitățile apărării drepturilor civile pe cale administrativă sunt stabilite în Legea contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10 februarie 2000. în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 57-58. în apărarea drepturilor civile pe cale administrativă în cazurile expres stabilite în lege pot fi incluse, în primul rând, depunerea plângerilor împotriva acțiunilor şi actelor organelor de stat în autoritatea ierarhic superioară, în al doilea rând, adoptarea, de către organele de stat cu funcții jurisdicționale, a hotărârilor cu utilizarea metodelor de apărare a drepturilor civile stabilite la art. 11, cu respectarea procedurii legale. Astfel, conform art. 273 din Codul vamal nr. 1149/2000, persoanele fizice şi juridice care nu sunt de acord cu decizia organului vamal privind aplicarea de sancțiuni o pot ataca la Departamentul Vamal, a cărui decizie asupra plângerii împotriva organului vamal privind aplicarea sancțiunii poate fi atacată în judecată în termen de 10 zile de la emitere.
Pot fi atacate pe cale administrativă şi deciziile organului fiscal sau acțiunile funcționarului fiscal, conform art. 269 din Codul fiscal nr. 1163/1997.
Pe cale administrativă sunt apărate drepturile civile de către organul de stat de reglementare antimonopolistă, conform Legii nr. 906/1992 privind limitarea activității monopoliste şi dezvoltarea concurenței. în cazul în care agenții economici încalcă prevederile legii, organele de stat de reglementare antimonopolistă examinează cauzele pe baza declarațiilor făcute

Recunoaşterea dreptului. Necesitatea aplicării metodei de recunoaştere a dreptului apare în cazul în care dreptul subiectiv al titularului este contestat, negat sau în cazul în care există pericolul real de a fi exercitate asemenea acțiuni. Deseori, incertitudinea dreptului subiectiv duce la imposibilitatea beneficierii de el sau îngreuiază beneficierea. De exemplu, lipsa documentelor de proprietate asupra unui imobil face imposibilă înstrăinarea lui. Recunoaşterea dreptului constituie mijlocul de înlăturare a stării de incertitudine în relațiile dintre persoane, crearea condițiilor pentru realizarea acestui drept şi evitarea unor acțiuni din partea persoanelor terțe care atentează la realizarea lui firească.

Recunoaşterea dreptului ca mijloc de apărare a drepturilor are loc pe cale judiciară. Cerința reclamantului de a i se recunoaşte dreptul este adresată instanței de judecată, care confirmă oficial existența sau lipsa acestuia[134].

în unele cazuri, recunoaşterea dreptului constituie temei pentru aplicarea unor alte mijloace de apărare prevăzute de lege. Astfel, pentru restabilirea situației anterioare încălcării dreptului sau pentru impunerea executării în natură a obligației trebuie să se constate că reclamantul dispune de dreptul a cărui apărare o solicită. Deseori însă, recunoaşterea dreptului are o importanță de sine stătătoare şi nu se îmbină cu alte metode de apărare. Recunoaşterea este unul dintre cele mai răspândite mijloace de apărare a dreptului de proprietate.

Restabilirea situației existente anterior încălcării dreptului, un alt mijloc independent de apărare a dreptului, se aplică atunci când dreptul subiectiv civil încălcat nu se stinge şi poate fi restabilit ca rezultat al înlăturării consecințelor negative ale

încălcării lui. Restabilirea situației anterioare încălcării dreptului constă în săvârşirea unor acțiuni, inclusiv revendicarea bunului din posesiune ilegală (Codul civil, art. 374).

Acest mijloc de apărare a dreptului subiectiv civil constă în suprimarea acțiunilor prin care se încalcă dreptul sau se creează pericolul încălcării lui. Restabilirea situației anterioare poate fi aplicată atât de sine stătător, cât şi în ansamblu cu alte mijloace, inclusiv repararea prejudiciilor sau încasarea clauzei penale. Esența acestui mijloc de apărare a dreptului constă în posibilitatea titularului de drept de a suprima acțiunile care încalcă dreptul sau care creează pericolul încălcării lui. Astfel, proprietarul este în drept să reclame încetarea încălcării dreptului său, deşi acestea nu sunt însoțite de deposedarea lui prin intentarea acțiunii negatorii (Codul civil, art. 376). Titularul are posibilitatea de a se apăra şi în cazul în care se creează pericolul încălcării dreptului său. Astfel, în cazul pericolului prăbuşirii construcției de pe terenul vecin peste terenul său, proprietarul poate cere vecinului să întreprindă măsurile necesare pentru prevenirea acestui pericol (Codul civil, art. 380).

De exemplu, prin Hotărârea Judecătoriei de Circumscripție Chişinău, dosar nr. 11-19 Np./ 2003, a fost recunoscut dreptul de proprietate asupra unor bunuri imobile, construite din sursele Asociației de Coproprietari în Condominiu 50/391

Recunoaşterea nulității actului juridic ca mijloc de apărare a drepturilor subiective civile este o sancțiune civilă, îndreptată împotriva efectelor actului juridic civil încheiat cu nerespectarea condițiilor de valabilitate. Art. 216 - 233 din Codul civil reglementează condițiile, ordinea şi efectele nulității actului juridic civil[135].

Declararea nulității actului emis de o autoritate publică se face în cazul în care actul încalcă drepturile titularilor, persoane fizice sau juridice, aceştia fiind în drept să ceară instanței de judecată declararea nulității lui. După ce constată că actul emis contravine legii şi încalcă dreptul subiectiv civil al titularului, instanța de judecată îl declară nul, total sau parțial. In cazul dat nu se cere anularea lui ulterioară de către autoritatea care 1-a emis.

Acestui mijloc de apărare a drepturilor civile legiuitorul îi consacră un articol aparte în Codul civil, şi anume art. 12, conform căruia actul, emis de o autoritate publică, ce încalcă drepturile şi interesele civile ocrotite de lege ale unei persoane fizice sau juridice va fi declarat de către instanța de judecată nul din momentul adoptării lui. Observăm că, în conformitate cu acest articol, pot fi declarate nule doar actele autorității publice care contravin legii. în cazul în care afectează drepturile persoanelor fizice sau juridice, dar nu este contrar legii, actul autorității publice nu poate fi declarat nul, având ca temei dispozițiile art. 12 din Codul civil[136].

Actele autorităților publice se declară nule din momentul emiterii lor. Cerința de declarare a nulității actului poate fi însoțită şi de alte metode de apărare, cum ar fi cerința de reparare a prejudiciului, sau poate avea caracter independent, dacă interesul titularului dreptului subiectiv civil se reduce la constatarea nulității actului care împiedică realizarea dreptului.

Vezi: Prezenta lucrare, capitolul "Actul juridic civil"

Impunerea executării obligației

Spre exemplu, autoritatea publică poate emite un act de expropriere a unui bun proprietate privată dacă este în conformitate cu Legea exproprierii pentru cauză de utilitate publică nr. 488-XIV din 8 iulie 1999. în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 42-44. Actul de expropriere nu va putea fi declarat nul deoarece are drept efect stingerea dreptului de proprietate asupra bunului proprietate privată. Analiza

în natură constituie un mijloc de apărare a drepturilor de creanță (obligaționale) ce se caracterizează prin faptul că debitorul este obligat, la cererea creditorului, să execute prestația la care s-a obligat. Acest mijloc de apărare a dreptului civil, după cum am afirmat, se aplică în raporturile obligaționale. Obligarea debitorului la executarea prestației în natură are ca scop protejarea intereselor creditorului, care este îndreptățit să ceară anume prestația la care s-a obligat debitorul, indiferent de faptul dacă ultimul susține că valoarea prestației propuse este mai mare decât cea datorată. Creditorul este în drept să insiste ca debitorul să întreprindă acțiuni care constituie obiectul raportului obligațional: de a da un bun, a presta un serviciu etc. Numai în cazul în care executarea în natură a obligației este imposibilă sau creditorul a pierdut interesul, acesta va putea apela la un alt mijloc de apărare a dreptului încălcat.

încasarea clauzei penale este, de regulă, cel mai des utilizată în raporturile obligaționale ca mijloc de apărare a drepturilor civile. Stabilirea clauzei penale prin contract sau prin lege are ca scop preîntâmpinarea încălcării drepturilor civile şi stimulează executarea obligațiilor. De aceea, clauza penală este nu numai un mijloc de apărare a drepturilor civile, dar şi un mijloc de garantare a executării obligațiilor civile (Codul civil, art. 624 - 630). încasarea clauzei penale poate avea loc atât benevol, cât şi silit, în temeiul unei hotărâri judecătoreşti.

Repararea prejudiciului, inclusiv a prejudiciului moral, este un mijloc de apărare a drepturilor civile prin care persoana prejudiciată cere repararea integrală a daunei (Codul civil, art. 14). Codul civil admite posibilitatea reparării atât a prejudiciului material, cât şi a celui moral. După regula generală, prejudiciul material poate fi reparat în toate cazurile, pe când cel moral doar în cazurile prevăzute de lege. Spre exemplu, încălcarea drepturilor personale nepatrimoniale are drept efect obligarea persoanei vinovate la repararea prejudiciului moral. Posibilitatea de compensare a prejudiciului moral în cazul încălcării unor alte drepturi subiective civile are loc numai în cazurile expres prevăzute de legislație (Codul civil, art. 1422).

Drepturile subiective civile pot fi apărate şi prin alte mijloace, ceea ce înseamnă că enumerarea lor în art. 11 din Codul civil nu este exhaustivă.

Autoapărarea, care ocupă un loc aparte în sistemul mijloacelor de apărare a drepturilor subiective civile[137], nu a fost cunoscută Codului civil din 1964. în cea mai mare parte a lor, codurile civile actuale reglementează separat acest mijloc de apărare. Codul civil al Republicii Moldova a preluat, în principiu, reglementările referitoare la autoapărare din Codul civil al Germaniei, şi anume ale dispozițiilor § 227-231. Codul civil german, spre deosebire de Codul civil al Republici Moldova, nu se limitează la aceste prevederi, conținând în diferite paragrafe reglementări referitoare la autoapărare (§561 - dreptul la autoapărare în cazul relațiilor de locațiune; § 859 - autoapărarea posesorului; § 904 - extrema necesitate în cazul dreptului de proprietate; § 910 - rădăcinile şi ramurile de pe terenul vecin;[138] § 962 - dreptul proprietarului de a urmări roiul de albine).

Natura juridică a acestui mijloc de apărare a drepturilor civile este descrisă mai detaliat în articolul: ***Zaw,uina ipaMdaHcxux npae: noeue acnercmu.*** în: "AKTyanbHbie Bonpocu rpa>KflaHCKoro npaBa". Moscova, 1999, p.76-108.

Codul civil al Republicii Moldova reglementează acest mijloc de apărare a drepturilor civile în art. 13 alin. (1), care dispune: *"Nu sunt ilicite acţiunile persoanei care, în scopul autoapărării, ia, sustrage, distruge sau deteriorează un bun sau, în acelaşi scop, reţine persoana obligată care ar putea să se ascundă, sau înlătură rezistenţa celui obligat să tolereze acţiunea, dacă nu se poate obţine asistenţa organelor competente şi dacă, fără o intervenţie imediată, există pericolul ca realizarea dreptului să devină imposibilă sau substanţial îngreuiată".*

Prevederile acestui alineat, precum şi ale alin. 3-5, permit relevarea următoarelor caractere ale autoapărării:

Codul civil al Republicii Moldova, în art. 388 (având aceeaşi denumire şi art. 910 din Codul civil german ***"Rădăcinile şi ramurile de pe terenul vecin"),*** stipulează că proprietarul terenului poate să taie şi să-şi oprească rădăcinile de arbori şi de arbuşti care au pătruns la el de pe terenul vecin. Aceeaşi regulă se aplică şi ramurilor de arbori şi de arbuşti ce atârnă de pe terenul

109. autoapărarea poate fi exercitată în cazul în care dreptul subiectiv a fost încălcat sau continuă să fie încălcat (de exemplu, dacă o persoană este obligată să restituie proprietarului un bun pe care îl deţine, dar nu o face, atunci proprietarul poate sustrage acest bun, în cazul în care posesorul bunului pleacă definitiv în străinătate;

110. circumstanţele exclud la momentul oportun posibilitatea apelării la organele competente pentru a fi solicitată apărarea dreptului subiectiv încălcat, în acest sens, art. 13 alin. (1) din Codul civil prevede posibilitatea recurgerii la autoapărare *"dacă nu se poate obţine asistenţa organelor competente şi, fără o intervenţie imediată, există pericolul că realizarea dreptului va deveni imposibilă sau substanţial îngreuiată";*

111. după regula generală, autoapărarea se exercită nemijlocit de către persoana al cărei drept a fost încălcat. Cu toate acestea, dispoziţia art. 13 alin. (1) permite a se apela şi la ajutorul terţelor persoane pentru exercitarea dreptului la autoapărare. De exemplu, în cazul descris la lit. a) din prezenta carte, este posibil să se apeleze la ajutorul prietenilor pentru a se sustrage bunul datorat, dar cu respectarea strictă a condiţiilor autoapărării;

112. autoapărarea nu trebuie să depăşească limitele necesare înlăturării pericolului. Acest caracter al autoapărării este prevăzut expres la art. 13 alin. (2) din Codul civil. în cazul în care depăşeşte aceste limite, autoapărarea va fi calificată drept samavolnicie, care, în conformitate cu art. 352 din Codul penal, atrage răspundere penală.

Dreptul la autoapărare poate fi exercitat: a) prin sustragere, distrugere sau deteriorare a bunului; b) prin reţinerea persoanei obligate, care ar putea să se ascundă. Cu alte cuvinte, acţiunile pentru exercitarea dreptului la autoapărare pot fi îndreptate fie împotriva bunurilor, fie împotriva persoanei. Dacă, în urma autoapărării, persoana este deposedată de bun, trebuie solicitată imediat sechestrarea bunului. în cel de-al doilea caz al reţinerii persoanei, urmează ca aceasta să fie adusă în faţa autorităţii competente.

Este important să se ştie cu certitudine dacă proprietarul a apelat la autoapărare pentru a-şi apăra drepturile sau a presupus în mod eronat că are dreptul la autoapărare. în cel de-al doilea caz, proprietarul este obligat să repare prejudiciul cauzat celeilalte părţi. Repararea prejudiciului se va efectua chiar şi atunci când eroarea nu se datoreşte culpei

celui ce a apelat la autoapărare (Codul civil, art. 13 alin. (5)).

Având în vedere faptul că noul Cod de procedură civilă"[9] reglementează o procedură simplificată de examinare a cauzelor civile, numită *"procedura în ordonanţă",* credem că se va apela la autoapărare foarte rar, fiindcă persoana va avea posibilitatea de a solicita de urgenţă instanţei judecătoreşti apărarea drepturilor subiective civile.

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

113. Constituţia Republicii Moldova, art. 25-54.

114. Codul civil al Republicii Moldova, art. 8-15.

115. **Beleiu, Gheorghe.** *Drept* ***civil român.*** *Introducere* ***în*** *dreptul* ***civil.*** *Subiectele dreptului* ***civil.*** Bucureşti, 1992, p. 76-79.

116. **Ungureanu, Ovidiu.** *Manual de drept* ***civil.*** *Partea* ***generală.*** Bucureşti, 1999, p. 64-68.

117. **Vonica, Romul Petru.** *Drept* ***civil.*** *Partea* ***generală.*** Bucureşti, 2001, p.252-285.

118. *rpaxdaHCKoe npaeo.* TOM. I. *UOR* pefl. E. CyxaHOBa. MocKBa, 1998, c.409-426.

119. ***rpaxdaHCKoe*** *npaeo.* TOM II. flofl pefl. A.II. CepreeBa M KJ.K. To/icroro. MocKBa, 2002, c. 315-321.

120. **TpHdaHOB, B.II.** *TIpedenu* ***ocyuA,ecmeneHUK*** *u 3awaimu* ***zpaxdancKux*** *npae.* MocKBa, 1972.

Art. 344 din Codul de procedură civilă dispune: ***"Ordonanţa judecătorească este o dispoziţie dată unipersonal de judecător, în baza materialelor prezentate de creditor, privind încasarea de sume băneşti sau revendicarea de bunuri mobiliare de la debitor în pretenţiile specificate la art. 345".***

Capitolul VIIICapitolul VIII
ACTUL JURIDIC CIVIL

1. Noţiunea de act juridic civil FAPTELE JURIDICE

Examinarea propriu-zisă a temei este precedată de analiza succintă a faptelor juridice care servesc drept temei pentru apariția, modificarea şi stingerea raporturilor juridice civile. Pentru naşterea unui raport juridic civil, pe lângă norma juridică şi subiectele de drept, sunt necesare şi împrejurări de fapt, indicate în ipoteza normei de drept. Altfel spus, pentru stabilirea unui raport de drept civil este necesar să se producă anumite împrejurări, deseori prevăzute de lege, în care se concretizează atât persoanele, cât şi obiectele, între persoane născându-se drepturi şi obligații.

Aceste împrejurări de fapt pot conduce la: a) naşterea unor raporturi juridice civile (acordul vânzătorului şi al cumpărătorului serveşte drept temei pentru apariția contractului de vânzare-cumpărare (Codul civil, art. 199, 753); b) modificarea raportului civil (căsătoria persoanelor care au împlinit 16 ani determină o modificare a capacității de exercițiu (Codul civil, art. 20 alin. (2), Codul familiei, art. 14); c) stingerea raporturilor juridice civile (pieirea lucrului închiriat duce la încetarea contractului de locațiune (Codul civil, art.903 lit. a)).

împrejurările care, potrivit normelor juridice, au ca urmare apariția, modificarea sau stingerea raporturilor juridice, producând astfel anumite consecințe juridice, se numesc fapte juridice.

Faptul juridic, aşadar, constituie acele împrejurări, fenomene reale de care legislația în vigoare leagă apariția, modificarea ori stingerea drepturilor civile şi a obligațiilor, adică a raporturilor juridice civile.

Faptele juridice sunt multiple şi pot fi clasificate după diferite criterii.

în funcție de originea lor, faptele juridice se împart în două categorii: *acțiuni* şi *evenimente.*

1. ***Acțiunile*** *sunt fapte voluntare a căror săvârşire în condițiile prevăzute de lege atrage consecințe juridice.* în raport cu ordinea de drept din societate, acțiunile pot fi, la rândul lor, *licite,* adică în strictă conformitate cu normele de drept, şi *ilicite,* când prin ele se încalcă aceste norme. Acțiunile ilicite sunt diferite: cauzarea unui prejudiciu (aşa-numitele *delicte);* încălcarea obligațiilor contractuale etc.

Din acțiunile licite, care servesc drept izvor al raportului juridic, cele mai frecvente sunt actele juridice. Acestea sunt acțiuni ale subiectelor şi au drept scop naşterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice civile.

Categoria de bază a actelor juridice sunt *contractele,* acțiuni volitive, ale persoanelor fizice ori ale persoanelor juridice, orientate spre obținerea unui rezultat juridic concret. De exemplu, încheind un contract de vânzare-cumpărare, subiectul tinde să dobândească dreptul de proprietate fie asupra bunului, fie asupra banilor.

Pe lângă actele juridice civile, drept temei pentru apariția raportului juridic civil pot servi şi actele administrative[140]. De exemplu, în conformitate cu prevederile art. 320 alin. (3) din Codul civil, *"în cazurile prevăzute de lege, proprietatea se poate dobândi prin*

efectul unui act administrativ". Un alt exemplu de act administrativ, care duce la apariția, modificarea sau stingerea unor raporturi juridice civile, serveşte autorizarea unor genuri de activitate, care se efectuează în conformitate cu prevederile Legii nr. 451-XV din 30 iulie 2001, privind autorizarea unor genuri de activitate[141]. Genurile de activitate enumerate în legea nominalizată pot fi practicate de persoane fizice sau juridice în cazul în care acestea primesc licența respectivă. Practicarea fără licență a genului de activitate pentru care se cere licență este considerată ilegală şi se sancționează.

In literatura de specialitate[142] se susține că un rol important în procesul de apariție, modificare şi stingere a raporturilor juridice îl au actele administrative de înregistrare a faptelor juridice, îndeosebi a evenimentelor.

2. Evenimentele *(faptele naturale) sunt fapte care se produc independent de voința omului, dar cărora legea le atribuie anumite efecte juridice* (de exemplu, calamitățile naturale, cum ar fi cutremurul, inundația etc, iar din viața omului -naşterea şi moartea). La rândul lor, evenimentele se împart în *absolute* şi *relative.*

Absolute sunt evenimentele a căror apariție şi dezvoltare nu depind de voința omului (cutremurul, inundația).

Relative sunt evenimentele care iau naştere datorită voinței omului, dar se dezvoltă independent de ea. De exemplu, uciderea unui om este un eveniment relativ fiindcă fenomenul s-a produs în urma acțiunilor infracționale ale ucigaşului, iar dezvoltarea lui a decurs conform legilor naturii.

în raport cu pluralitatea elementelor lor componente, faptele juridice se clasifică în *simple* şi *complexe.*

în perioada sovietică, actul administrativ avea un rol important în apariția raporturilor juridice civile, materializându-se chiar în unele norme din Codul civil din 1964. De exemplu, art. 156 alin. 2 dispunea: "Conținutul contractului, încheiat pe baza unei sarcini de plan, trebuie să corespundă acestei sarcini". Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 108-109. Suhanov, E. ***Op. cit.,*** p.326

Faptele juridice simple constau în elemente unice, care produc efecte juridice prin ele însele (de exemplu, moartea persoanelor fizice). Faptele juridice complexe sunt alcătuite din mai multe elemente, care numai realizate împreună, simultan ori succesiv produc efectele juridice prevăzute de lege. De exemplu, pentru existența dreptului de inventator sau inovator este necesară nu numai crearea invenției, dar şi unele formalități de recunoaştere de către organele competente a invenției ori a inovației. în acest caz, este prezent faptul juridic complex.

1.1. Definiţia actului juridic civil

După cum s-a văzut, drept temei pentru apariția drepturilor şi obligațiilor servesc faptele juridice. Dintre acestea, cele mai răspândite sunt actele juridice civile. De exemplu, procurarea de bunuri, schimbul, transmiterea lor în folosință, eliberarea unei procuri, întocmirea unui testament, încheierea unui contract de asigurare, de depozit, de transport nu sunt altceva decât acțiuni care se încadrează în termenul de act juridic civil.

Codul civil reglementează actul juridic civil în cartea întâi, art. 195-241. Reglementările din această carte referitoare la actul juridic civil poartă un caracter general, fiind aplicabile în egală măsură tuturor actelor juridice civile. Unele categorii de acte juridice civile, cum ar fi contractul, sunt reglementate în cartea a treia, "Obligațiile".

Definiția legală a actului juridic civil este dată la art. 195, conform căreia *"actul juridic civil este manifestarea de către persoanele fizice şi juridice a voinței îndreptate spre naşterea, modificarea sau stingerea drepturilor şi obligațiilor civile"*.

în principiu, în majoritatea cazurilor din literatura de specialitate, definiția actului juridic include elementele utilizate de legiuitor în art. 195 din Codul civil. Din aceste considerente apelăm la noțiunea legală, aceasta având ca suport şi autoritatea legii:

Actul juridic este manifestarea de către persoane fizice şi juridice a voinței îndreptate spre naşterea, modificarea sau stingerea drepturilor şi obligațiilor civile.

Pentru a-i înțelege sensul, definiția se poate împărți în următoarele elemente definitorii:

— drept (persoană fizică ori persoană juridică);
— manifestarea de voință trebuie exprimată cu intenția de a produce efecte juridice civile;
— efectele juridice urmărite prin manifestarea de voință pot consta în a da naştere unui raport juridic civil, a-1 modifica sau a-1 stinge.

Existența acestor elemente definitorii ale actului juridic civil impun concluzia că actul juridic se caracterizează prin faptul că este unul volitiv, care presupune existența unor aspecte psihologice. Deoarece actul juridic presupune intenția de a produce efecte juridice (naşterea, modificarea ori stingerea drepturilor şi obligațiilor), trebuie să existe dorința persoanei de a încheia un asemenea act. O astfel de dorință (intenție) se numeşte *voință internă.* După cum se va vedea însă, existența doar a *voinței interne* nu este suficientă pentru naşterea, modificarea sau stingerea drepturilor şi obligațiilor civile. Este necesară şi aducerea la cunoştință persoanelor terțe a acestei voințe interne.

Mijloacele de exprimare a voinței interne pot forma trei grupe:

121. exprimarea nemijlocită verbală sau scrisă a voinței interne, de exemplu, încheierea contractului, eliberarea procurii, întocmirea testamentului;

122. exprimarea relativă a voinței interne, care are loc atunci când comportamentul persoanei arată vădit voința ei de a încheia actul juridic. Astfel de acțiuni poartă denumirea de *acțiuni concludente.* Referindu-se la o asemenea modalitate de exprimare a voinței interne, legiuitorul, în art. 208 din Codul civil, a dispus că prin acțiuni concludente se pot încheia doar unele acte juridice: *"actul juridic care poate fi încheiat verbal (s. n.) se consideră încheiat şi în cazul în care comportamentul persoanei arată vădit voința ei de a-l încheia";*

123. exprimarea voinței interne poate avea loc şi prin tăcere. Astfel, art. 208 alin. (4) prevede că *"tăcerea se consideră exprimare a voinței de a încheia actul juridic în cazurile prevăzute de lege sau de acordul părților".* De exemplu, art. 904 alin. (1) prevede: *"Dacă raporturile contractuale continuă în mod tacit după expirarea contractului de locațiune, acesta se consideră prelungit pe un termen nedeterminat".*

1.2. Sensul termenilor: "act juridic civil", "convenţie", "contract" şi "tranzacţie"

Toți aceşti termeni sunt utilizați de legiuitor în Codul civil[143], însă utilizarea cea mai frecventă o au termenii *act juridic civil* şi

Codul civil din 1964 utiliza doar termenii ***convenție, contract*** şi ***tranzacție.*** în Codul civil în vigoare termenul ***convenție*** a fost substituit cu ***act juridic civil***

contract.

Actul juridic civil, după cum s-a văzut, este o manifestare de

voință care emană de la un subiect de drept civil şi este îndreptată spre naşterea, modificarea sau stingerea unui raport juridic civil. în literatura de specialitate este susținută aproape în unanimitate ideea că termenul *act juridic* are două sensuri: a) de manifestare a voinței care produce efecte juridice, sens căruia îi este consacrat prezentul capitol şi care este cuprins în art. 195 din Codul civil; b) de înscris constatator al actului juridic, *"adică un instrument probator al actului juridic"*[144]. Cel de al doilea sens al actului juridic civil este utilizat îndeosebi în dreptul procesual civil. De exemplu, art. 117 din Codul de procedură civilă dispune că în calitate de probă în pricinile civile se admit şi *înscrisurile.* Codul de procedură civilă foloseşte în mod reuşit termenul *înscris,* creând în felul acesta o delimitare între actul juridic manifestare de voință şi actul juridic mijloc de probă.

Convenția reprezintă un acord de voință între două sau mai multe persoane pentru a crea un raport juridic civil. Codul civil din 1964 utiliza acest termen nu ca un acord de voință, ci ca o manifestare de voință, admițând şi sensul inadecvat de manifestare *unilaterală* de voință. Dicționarele explicative ale limbii române definesc *convenția* ca o înțelegere între două sau mai multe persoane, instituții, state, acord, pact[145]. Ținând cont de realitatea lingvistică, elaboratorii Codului civil în vigoare au substituit termenul *convenție* prin *act juridic civil.* Şi în acest act normativ întâlnim termenul *convenție* (art. 42, 43, 879, 927, 965, 1029,1041,1105, 1189, 1192, 1215) în sensul acordului de voință, bineînțeles.

Contractul reprezintă un acord de voință încheiat între două sau mai multe persoane pentru a crea, modifica sau stinge raporturi juridice[146]. In art. 666, Codul civil defineşte contractul drept acord de voință realizat între două sau mai multe persoane prin care se stabilesc, se modifică sau se sting raporturi juridice. Codul civil cuprinde un titlu consacrat contractelor în genere (art.666-752), prevederi care se aplică tuturor categoriilor de contracte, şi un titlu consacrat nemijlocit diverselor contracte, ca: vânzarea-cumpărarea, schimbul, donația, împrumutul, arenda, transportul, asigurarea şi multe altele. Din definițiile date convenției şi contractului se observă că între aceşti termeni nu există diferențe. De aceea, se poate afirma că termenii *convenție* şi *contract* sunt sinonime.

Anume în aşa fel îl numeşte savantul Tudor R. Popescu, considerând că mai reuşit ar fi dacă s-ar numi ***înscris.*** Vezi: Popescu, Tudor R. ***Drept civil,*** Voi. I, Bucureşti, 1994, p. 59.
Vezi: Şăineanu, Lazăr. ***Dicţionar universal al limbii române.*** Chişinău, 1998, p. 199. Rădescu, Dumitru. ***Dicţionar de drept privat.*** Bucureşti, 1994, p. 285.

în ceea ce priveşte corelaţia *act juridic,* pe de o parte, şi *convenţie* şi *contract,* pe de alta, se poate spune că actul juridic este genul, iar contractul (convenţia) este specia. Cu alte cuvinte, orice contract (convenţie) este un act juridic civil, dar nu orice act juridic civil este contract (convenţie).

Tranzacţia era utilizată în Codul civil din 1964 în sens de contract. Codul civil în vigoare dedică un capitol întreg tranzacţiei (art. 1331- 1338). Astfel, art. 1331 dispune: *"Tranzacţia este contractul prin care părţile previn un proces ce poate să înceapă, termină un proces început sau rezolvă dificultăţile ce apar în procesul executării unei hotărâri judecătoreşti"*. în literatura de specialitate se susţine că tranzacţia judiciară este învoiala părţilor asupra stingerii procesului, consacrată printr-o hotărâre a instanţei, denumită *hotărâre de expedient*[147]. Cu alte cuvinte, tranzacţia este o înţelegere care are drept scop soluţionarea unui litigiu apărut între părţile unui raport juridic civil. Autorii prezentei cărţi consideră că sensul termenului *tranzacţie* este mai îngust decât cel de *contract,* fiindcă tranzacţia nu dă naştere unui raport juridic, aşa cum, în mod clasic, face contractul. Tranzacţia presupune existenţa unui raport juridic civil, al cărui izvor poate fi chiar contractul, care se duce la bun sfârşit prin încheierea ei. De aceea, nu ar fi corectă afirmaţia că vânzătorul şi cumpărătorul *încheie o tranzacţie* de vânzare-cumpărare, corect fiind: *încheie un contract* de vânzare-cumpărare. Corelaţia dintre contract şi tranzacţie este aceeaşi ca şi între act juridic şi contract, adică contractul este genul, iar tranzacţia specia. Altfel spus, orice tranzacţie poate fi considerată contract, respectiv act juridic civil, aplicându-i-se regulile caracteristice contractelor în genere, şi nu orice contract va fi considerat şi tranzacţie.

2. Clasificarea actului juridic civil

2.1. Actul juridic unilateral, bilateral şi multilateral

După numărul voinţelor pe care le cuprind actele juridice, respectiv după numărul părţilor participante (şi al subiectelor), acestea se împart în: *unilaterale, bilaterale* şi *multilaterale,* clasificare prevăzută la art. 196 din Codul civil.

Ibidem, p. 961. *Unilateral* este actul juridic care reprezintă

manifestarea voinței unei singure părți (art. 196 alin.(l)), cum ar fi testamentul, acceptarea moştenirii, eliberarea procurii etc. într-un act juridic unilateral, voința poate fi exprimată şi de mai multe persoane. De exemplu, procura pentru vinderea automobilului poate fi eliberată de câțiva coproprietari, dar aceştia, în cazul dat, sunt constituiți ca o parte în actul juridic. Fiind rezultatul voinței unei singure părți, actul juridic unilateral se caracterizează prin particularități care nu sunt proprii actelor juridice bilaterale şi multilaterale. Prin actul juridic unilateral, titularul dispune de dreptul său fără voința persoanelor terțe. După regula generală, de altfel stipulată în acelaşi art. 196 alin. (1), actul juridic unilateral poate da naştere la obligații doar pentru autorul său. Pentru persoanele terțe el poate da naştere la obligații doar în cazurile stabilite de lege, lucru expres prevăzut în articolul nominalizat[148]. De exemplu, testamentul, fiind un act juridic unilateral, poate crea obligații pentru terți dacă moştenitorului i se impune executarea unor obligații (legatul). Moştenitorul testamentar care a primit moştenirea este obligat să săvârşească în favoarea legatarului unele acțiuni, de exemplu să transmită unei sau mai multor persoane dreptul de folosință viageră sau pentru o anumită perioadă asupra încăperii de locuit sau a unei anumite porțiuni din ea (Codul civil, art. 1488).

Actele juridice unilaterale nu trebuie confundate cu contractele unilaterale, care presupun existența a două părți, însă dintre care numai una este obligată (contractul de donație).

Bilateral este actul juridic care reprezintă manifestarea voinței a două părți. Fiecare parte poate fi reprezentată atât de unul, cât şi de mai multe subiecte. Vânzarea-cumpărarea este totdeauna un act juridic bilateral, chiar şi în cazurile când la încheierea lui participă câțiva cumpărători şi vânzători. In actele juridice bilaterale, manifestarea de voință a părților trebuie să fie concordantă.

Multilateral este actul juridic care reprezintă manifestarea de voință a trei sau mai multe părți, de exemplu, contractul de activitate în comun, contractul de societate.

Orice act juridic al mai multor părți se mai numeşte şi contract. De aceea, orice contract este, totodată, act juridic civil, dar nu orice act juridic civil este şi contract.

2.2. Actul juridic cu titlu gratuit şi actul juridic cu titlu oneros

Această clasificare se face în funcție de scopul urmărit la încheierea convențiilor.

în literatura de specialitate se susține pe bună dreptate ideea că actul juridic unilateral ar crea obligații pentru terți și în cazul în care există acordul acestora. Vezi: Suhanov, E. ***Op. cit.,*** p.334-335.

Actul juridic cu titlu gratuit este actul prin care o persoană procură unei alte persoane un folos patrimonial, fără ca aceasta din urmă să fie obligată a-i presta un echivalent. Anume aşa legiuitorul defineşte actul juridic cu titlu gratuit în art. 197 alin. (1) din Codul civil. Actele juridice cu titlu gratuit pot fi unilaterale (testamentul) şi bilaterale (donația).

Act juridic cu titlu oneros este actul prin care o persoană procură unei alte persoane un folos patrimonial în schimbul unui echivalent, adică fiecare parte urmărește un scop patrimonial (contractul de vânzare-cumpărare). Conform art. 197 alin. (2) din Codul civil, act juridic cu titlu oneros este actul prin care se procură unei părți un folos patrimonial pentru obținerea unui alt folos patrimonial.

Unele acte juridice (mandatul, depozitul) pot fi atât cu titlu oneros, cât şi cu titlu gratuit, în funcție de voința părților. Aşadar, caracterul oneros sau gratuit al actului juridic civil depinde fie de natura actului (contractul de donație), fie de voința părților contractante.

Actele juridice cu titlu gratuit sunt încheiate de cele mai dese ori între persoane fizice, mai rar între persoane juridice.

2.3. Actul juridic de conservare, actul juridic de administrare şi actul juridic de dispoziţie

Criteriul distincției dintre aceste acte constă în importanța lor asupra patrimoniului. Legislația civilă existență până la intrarea în vigoare a Codului civil nu făcea referire la actul juridic de conservare, de administrare şi de dispoziție. Codul civil în vigoare nu numai că definește aceste noțiuni în art. 198, dar le şi utilizează în cazurile necesare. De exemplu, art. 22 prevede că minorul în vârstă de la 7 la 14 ani este în drept să încheie *acte de conservare.*

Act juridic de conservare este actul prin care se urmărește preîntâmpinarea pierderii unui drept subiectiv civil (art. 198 alin. (1)). Definind astfel actul juridic de conservare, legiuitorul indică scopul acestuia, şi anume de a preîntâmpina pierderea unui drept, însă fără a indica şi păstrarea unui drept subiectiv civil. Pornind de la sensul cuvântului "conservare", prin act de conservare urmează a se înțelege actul care urmărește păstrarea şi preîntâmpinarea pierderii unui drept subiectiv civil. Urmărind scopul păstrării sau preîntâmpinării pierderii unui drept civil, actul de conservare

presupune cheltuieli mult mai mici decât valoarea bunului[149] care se pretinde a fi "salvat". Drept exemplu de act juridic de conservare poate servi actul care are drept scop întreruperea termenului de prescripție prin înaintarea unei cereri în justiție. Act juridic de conservare poate fi considerat şi actul prin care creditorul gajist cere înscrierea în registrul bunurilor imobile a dreptului de gaj[150] pe care îl deține asupra unui bun imobil.

149 în acest sens, se are în vedere nu un "lucru", ci un drept, adică unul dintre sensurile pe

150 care legiuitorul le atribuie bunurilor în art. 285 din Codul civil.

Codul civil, la fel ca Legea cu privire la ga), consideră ipoteca drept un gaj înregistrat.

Actul juridic de conservare se încheie fără riscuri. Anume din aceste considerente legea permite şi persoanelor cu capacitate de exercițiu restrânsă se încheie astfel de acte (Codul civil, art. 21 şi 22).

Actul juridic de conservare a dreptului nu trebuie confundat cu conservarea materială a bunurilor[151].

Act juridic de administrare este actul prin care se urmăreşte o obişnuită punere în valoare a unui bun sau patrimoniu (Codul civil, art. 198 alin. (2)).Prin urmare, acte de administrare sunt operațiunile juridice de exploatare normală, firească a unor bunuri, pentru a le face productive, fără a le diminua sau compromite valoarea printr-o folosință nerațională[152]. Actul juridic de administrare, în sensul art. 198 alin. (2), include şi administrarea unui patrimoniu. Noțiunea *administrare* a patrimoniului se întâlneşte şi în alte norme ale Codului civil. Astfel, la art. 39 alin. (3) se arată că autoritatea tutelară poate decide ca *administrarea patrimoniului* sau a unei părți din el să fie încredințată unei persoane fizice sau unei persoane juridice competente. Includem, ca şi alți autori, în categoria de acte juridice de administrare: perceperea fructelor şi a veniturilor aduse de un bun; efectuarea de reparații; valorificarea unor bunuri perisabile; gospodărirea şi întrebuințarea bunurilor pentru satisfacerea necesităților curente; primirea de mijloace băneşti pentru întreținerea unui incapabil.

151 Se poate vorbi de conservarea materială a unui bun în cazul reparării acoperişului pentru a se preîntâmpina ruinarea casei.

152 Vonica, Romul Petrul ***Op. cit.,*** p. 532.

153 Unii autori fac distincție în funcție de termenul pentru care bunul este dat în folosință. De exemplu, când bunul este dat în folosință pe un termen de

până la 5 ani, este vorba de un act de administrare, când termenul este mai mare de 5 ani, este vorba de un act de dispoziție. Vezi: Ungureanu, Ovidiu. ***Op. cit.,*** p. 94.

Problema constă în faptul dacă transmiterea bunului în folosință temporară[153] (de exemplu, în închirierea pe un termen de 2 ani) este un act de administrare sau unul de dispoziție. Răspunsul nu este unul uşor şi nici univoc, deoarece, pe de o pare, conform aceluiaşi art. 198 alin. (3), actul de dispoziție urmăreşte ieşirea din patrimoniu a unui drept sau grevarea cu sarcini a unui bun, pe de altă parte, art.315 acordă proprietarului dreptul de dispoziție, care presupune posibilitatea acestuia de a determina regimul juridic al bunurilor. Este oare dreptul de dispoziție al proprietarului identic cu actul de dispoziție prevăzut la art. 198 alin. (3)? în linii mari, aceşti termeni ar trebui să aibă acelaşi sens, deoarece actele de dispoziție, consemnate la art. 198 alin. (3), pot fi încheiate doar de către proprietarul bunului, iar proprietarul bunului, conform art. 315, are drept de dispoziție.

în cazul în care proprietarul dă în folosință temporară bunul, se face un act de dispoziție şi nu de administrare. Aşadar, prin *obişnuita* punere în valoare a unui bun sau patrimoniu trebuie să se înțeleagă doar actele juridice care urmăresc exploatarea normală a bunului. Actul prin care un bun se dă în folosință temporară, fie pe un an, fie pe 10 ani, este unul de dispoziție.

Act juridic de dispoziție este actul care are ca efect ieşirea din patrimoniu a unui drept sau grevarea cu sarcini reale a unui bun. La această categorie se atribuie astfel de acte juridice ca: vânzarea-cumpărarea, donația, schimbul. Prin actul de dispoziție, după cum s-a afirmat mai sus persoana poate transmite unei alte persoane un drept, poate dobândi un drept, poate renunța la un drept, poate greva cu sarcini reale un bun. De exemplu, ipoteca este grevarea unui bun imobil şi, drept consecință, în cazul în care debitorul nu execută în modul corespunzător obligația garantată prin ea, creditorul va fi în drept să revendice satisfacerea creanței sale în mod preferențial din valoarea bunului ipotecat.

2.4. Actul juridic constitutiv, actul juridic translativ şi actul juridic declarativ

Această clasificare se face după criteriul efectelor produse.

Act juridic constitutiv este actul care dă naştere unui drept subiectiv civil pe care dobânditorul nu 1-a avut anterior. De exemplu, se consideră act constitutiv contractul de uzufruct prin care se constituie dreptul de uzufruct, dreptul de servitute, dreptul de gaj şi alte drepturi. Actul constitutiv produce efecte juridice numai pentru viitor.

Act juridic translativ este actul care are ca efect trecerea unui drept subiectiv civil de la o persoană la alta. Sunt acte translative: contractul de vânzare-cumpărare; de donație; testamentul. Actele translative, de asemenea, produc efecte pentru viitor. După cum se subliniază în literatura de specialitate, *"deosebirea dintre actele constitutive şi cele translative constă în faptul că în cazul actelor constitutive se creează o situație din care se nasc drepturi şi obligații ce nu au existat înainte, pe când în cazul actului translativ se creează o situație nouă, fără ca prin aceasta să se creeze şi un drept nou, unul din subiectele raportului juridic civil dobândind prin actul translativ un drept preexistent în patrimoniul transmițătorului"*[154].

Act juridic declarativ este actul prin care părțile îşi recunosc, confirmă sau definitivează anumite drepturi care au existat anterior momentului încheierii actului juridic. Efectele actelor declarative se răsfrâng, de regulă, asupra faptelor care au avut loc până la momentul încheierii actului declarativ. Un asemenea efect are actul de partajare a bunurilor proprietate comună, care împărțeşte bunurile dobândite până la momentul partajării.

Din categoria actelor declarative fac parte *actele confirmative,* prin care o persoană renunță la dreptul său de a ataca cu acțiune în anulabilitate un act juridic civil, la a cărui încheiere a fost încălcată o dispoziție ce ocroteşte un interes personal, individual[155]. Drept exemplu în acest sens ne serveşte art. 218 alin. (2) din Codul civil, care prevede posibilitatea acoperirii nulității relative prin voința expresă sau tacită a beneficiarului nulității. Voința de a confirma

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 534.Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 534.

actul juridic lovit de nulitate relativă trebuie să fie certă, evidentă. Acest act nu este altceva decât unul de confirmare a valabilității unui act juridic lovit de nulitate relativă.

2.5. Actul juridic consensual, actul juridic solemn şi actul juridic real

Această clasificare se face în funcție de modul de formare a actelor juridice.

Act juridic consensual este actul care se încheie prin simpla manifestare de voință a părților, fără îndeplinirea vreunei formalități. De exemplu, în cazul unui contract de vânzare-cumpărare de bunuri mobile, dacă părțile cad de acord asupra obiectului şi prețului, contractul este valabil încheiat şi produce efecte juridice fără nici o formalitate sau întocmire a unui înscris.

Act juridic solemn este actul care se încheie valabil numai prin îndeplinirea unei anumite formalități. Neîndeplinirea formalității impuse de lege are ca efect nulitatea convenției.

în dreptul civil domină regula că actele juridice se pot încheia în mod valabil printr-un simplu acord de voință. în unele cazuri însă, pentru încheierea actelor juridice legea prevede în mod excepțional unele formalități. Astfel, în cazul testamentului autentic, legea cere ca acesta să se facă în scris, să fie semnat de testator şi autentificat notarial (Codul civil, art. 1458). La fel, conform art. 468 din Codul civil, contractul de ipotecă se încheie în formă autentică. în aceste cazuri, forma solemnă este cerută pentru valabilitatea actului.

Act juridic real este actul pentru a cărui valabilitate se cere, pe lângă consimțământ, şi transmiterea bunului către dobânditori. Codul civil din 1964 cuprindea un număr mai mare de acte juridice reale. Codul civil în vigoare reduce conceptual numărul de acte juridice reale, pornind de la ideea că odată ce a fost încheiat prin manifestare de voință, actul se consideră valabil, cu executarea lui ulterioară.

2.6. Actul juridic încheiat între vii şi actul juridic pentru cauză de moarte

Această clasificare are drept criteriu timpul în care actul juridic urmează a-şi produce efectul.

Actul juridic încheiat între vii este actul care urmăreşte producerea efectelor juridice în timpul vieții contractanților. în dreptul civil, majoritatea actelor juridice fac parte din această categorie.

Act juridic pentru cauză de moarte este actul care urmăreşte producerea efectelor juridice după moartea părții care manifestă dorința de a-1 încheia. Din această categorie fac parte un număr redus de acte, printre care testamentul. Deoarece testamentul produce efect juridic doar după moartea testatorului, acesta poate anula testamentul, indiferent de forma în care a fost încheiat: olograf, autentic sau mistic (Codul civil, art. 1458).

2.7. Actul juridic pur şi simplu şi actul juridic afectat de modalităţi

Clasificarea se face după criteriul afectării sau neafectării de modalități (termenul, condiția, sarcina).

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 534.

Act juridic pur şi simplu este actul neafectat de modalităţi al cărui efect începe să se producă imediat, cum ar fi: căsătoria, adopţiunea. Atât căsătoria, cât şi adopţiunea nu pot fi în esenţă decât acte juridice pur şi simplu.

Act juridic afectat de modalităţi este actul al cărui efect depinde de o clauză restrictivă formulată de părţi privind un eveniment viitor care întârzie să se producă: fie realizarea, fie stingerea unui drept[156].

Se cunosc trei elemente care afectează actul juridic: termenul, condiţia şi sarcina.

Termenul este un eveniment viitor şi sigur care face să întârzie producerea sau stingerea efectelor actului juridic. Drept exemplu de acte juridice afectate de termen ne pot servi: testamentul, vânzarea în rate, împrumutul.

Condiţia este un eveniment viitor şi nesigur de a cărui producere depinde naşterea sau stingerea unui drept subiectiv civil. Particularităţile actului juridic încheiat sub condiţie le găsim la art. 234-241 din Codul civil. Articolul 234 prevede că actul juridic se consideră încheiat sub condiţie când apariţia şi încetarea drepturilor subiective civile şi a obligaţiilor corelative depind de un eveniment viitor şi nesigur ca realizare. Pentru ca actele juridice civile încheiate sub condiţie să producă efecte juridice, condiţia trebuie să nu contravină legii, ordinii publice şi bunelor moravuri. De asemenea, condiţia trebuie să fie posibilă, or, nimeni nu poate fi obligat la ceva imposibil. Şi, în sfârşit, un alt factor necesar valabilităţii condiţiei, stipulat la art. 235, constă în faptul că survenirea sau nesurvenirea condiţiei nu trebuie să depindă de voinţa părţilor actului juridic civil. în cazul în care condiţia este contrară legii, ordinii publice sau bunelor moravuri, ori este imposibilă, ori depinde de voinţa părţilor, actul juridic este lovit de nulitate absolută.

Condiţia poate fi pozitivă (art. 236), negativă (art. 237), suspensivă (art. 239) şi rezolutorie (art. 240).

Condiţia este pozitivă atunci când efectele actului juridic depind de un eveniment care trebuie să survină într-un termen determinat sau nedeterminat. Dacă termenul este determinat, condiţia se consideră nerealizată în cazul în care termenul a expirat, iar evenimentul nu a survenit. Dacă termenul nu este determinat, condiţia poate fi îndeplinită oricând. Condiţia se consideră nerealizată atunci când este evident că survenirea ulterioară a evenimentului este imposibilă.

Condiţia este negativă atunci când efectele actului juridic sunt condiţionate de nesurvenirea unui eveniment într-un termen determinat sau nedeterminat. Conform prevederilor art. 237 alin. (1), în cazul în care actul juridic este încheiat sub condiţia nesurvenirii unui eveniment anumit într-un termen determinat, condiţia se consideră realizată chiar şi până la expirarea acestui termen dacă este evident că survenirea ulterioară a evenimentului este imposibilă, iar dacă termenul este nedeterminat, condiţia se consideră realizată doar atunci când este evident că evenimentul nu va surveni.

în conformitate cu art. 239, actul juridic se consideră încheiat sub *condiţie suspensivă* dacă apariţia drepturilor subiective civile şi a obligaţiilor corelative prevăzute de el depinde de un eveniment

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 534.Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 534.

viitor şi incert sau de un eveniment survenit, însă deocamdată necunoscut părților. Drepturile şi obligațiile părților într-un act juridic încheiat sub condiție suspensivă iau naştere nu în momentul încheierii actului juridic civil, ci în momentul survenirii condiției. De exemplu, o persoană vinde unei alte persoane un calculator cu condiția că va da calculatorul (va transmite dreptul de proprietate asupra lui) în momentul în care va apărea un model nou de calculator. Părțile care au încheiat un act juridic sub condiție suspensivă se află în relații juridice din momentul încheierii actului şi până la survenirea condiției şi nu sunt în drept să săvârşească acțiuni care ar împiedica survenirea ei. Acest lucru este prevăzut expres la art. 238, conform căruia persoana care a încheiat un act juridic sub condiție determinată nu are dreptul, până la survenirea condiției, să efectueze acțiuni capabile să

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 534.

împiedice executarea obligațiilor sale. Mai mult decât atât, în cazul în care vor fi întreprinse astfel de acțiuni şi, ca rezultat, se va cauza un prejudiciu, persoana vinovată este ținută la plata despăgubirilor (Codul civil, art. 238 alin. (2)).

Actul juridic încheiat sub condiție suspensivă se deosebeşte de antecontract, care este prevăzut la art. 679 alin. (3) din Codul civil. In cazul actului juridic încheiat sub condiție suspensivă, survenirea condiției are drept efect naşterea drepturilor şi obligațiilor stipulate în act, fără a fi necesară încheierea unui alt act juridic. în schimb, în cazul antecontractului, pentru apariția drepturilor şi obligațiilor ce reies din acesta, este necesară încheierea unui nou contract. în exemplul de mai sus, dreptul de proprietate asupra calculatorului trece la cumpărător de îndată ce apare un nou model de calculator (adică se îndeplineşte condiția suspensivă), fără încheierea unui contract de vânzare-cumpărare. Dacă însă părțile ar fi încheiat un antecontract, cu obligația de a încheia în viitor un contract de vânzare-cumpărare a calculatorului, atunci pentru survenirea drepturilor şi obligațiilor este necesară încheierea unui astfel de contract.

în conformitate cu art. 240, actul juridic se consideră încheiat sub *condiție rezolutorie* dacă realizarea condiției atrage desființarea actului juridic şi restabilirea situației existente până la încheierea lui. De exemplu, o persoană a dat automobilul în locațiune pe un termen de doi ani cu condiția ca dreptul chiriaşului să înceteze în momentul în care feciorul ei se va întoarce din străinătate.

Părțile actului juridic civil nu sunt în drept să influențeze apariția sau neapariția condiției. Codul civil cere în art. 241 ca la survenirea condiției să existe buna-credință, sancționând cazurile când survenirea sau reținerea condiției au fost influențate cu rea-credință. Astfel, conform acestui articol, dacă survenirea condiției a fost reținută cu rea-credință de partea pentru care survenirea condiției este dezavantajoasă, condiția se consideră survenită, iar dacă la survenirea condiției a contribuit cu rea-credință partea pentru care survenirea condiției este avantajoasă, condiția nu se consideră survenită.

Sarcina este obligația de a da, a face sau a nu face ceva, impusă de dispunător gratificatului în actele cu titlu gratuit[157]. Drept exemplu de act juridic cu sarcină poate servi legatul. Conform art. 1486 din Codul civil, testatorul poate acorda prin testament unei persoane avantaje patrimoniale (legat) fără a o desemna în calitate de moştenitor. în acest caz, moştenitorul este obligat prin testament să săvârşească în favoarea legatarului acțiunile stipulate expres în testament.

Pornind de la natura actelor juridice, se poate spune că unele sunt doar simple şi pure, cum ar fi adopția, căsătoria, iar altele doar afectate de modalități, cum ar fi testamentul, asigurarea. Majoritatea actelor juridice pot fi: fie a) pure şi simple; fie b) afectate de modalități, acest lucru depinzând de voința părților exprimată la încheierea actului juridic. Drept exemplu în acest sens serveşte vân-zarea-cumpărarea, care poate fi atât pură şi simplă, cât şi afectată de modalități.

2.8. Actul juridic principal şi actul juridic accesoriu

Din punctul de vedere al corelației dintre ele, actele juridice se clasifică în principale şi accesorii.

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 538.

Actul juridic principal este actul care are existență de sine stătătoare, independent de alte acte. în dreptul civil, actele juridice principale sunt majoritare.

Actul juridic accesoriu este actul care nu are o existență de sine stătătoare, depinzând de un alt act juridic. Din această categorie fac parte gajul, fideiu-siunea. Valabilitatea actului juridic accesoriu se determină nu numai în raport cu propriile elemente, ca în cazul actului juridic principal, ci şi în funcție de valabilitatea actului juridic principal. Astfel, încetarea actului juridic principal atrage şi încetarea actului juridic accesoriu, nu însă şi invers.

2.9. Actul juridic numit şi actul juridic nenumit

în funcție de faptul dacă sunt sau nu reglementate de legislația civilă, actele juridice se clasifică în acte juridice numite şi acte juridice nenumite.

Actul juridic numit este actul reglementat de legislația civilă, îndeosebi de Codul civil. Toate actele juridice reglementate de art. 753-1397 din Codul civil sunt acte juridice numite.

Actul juridic nenumit este actul care nu are o reglementare expresă în legislație, fiind întocmit la voința părților. Existența unor astfel de acte este posibilă deoarece, conform prevederilor art. 8 alin. (1) din Codul civil, drepturile şi obligațiile civile apar în temeiul legii, precum şi pe baza actelor persoanelor fizice şi juridice care, *deşi nu sunt prevăzute de lege,* dau naştere la drepturi şi obligații civile, pornind de la principiile generale şi de la sensul legislației civile.

2.10. Actul juridic încheiat personal şi actul juridic încheiat prin reprezentare

După modul de încheiere, actele juridice se clasifică în acte juridice încheiate personal şi acte juridice încheiate prin reprezentare.

Act juridic încheiat personal este actul care, prin natura sa ori potrivit legii, nu poate fi încheiat prin reprezentare. Valabilitatea lui se determină, aşadar, ținându-se cont numai de persoana sau de persoanele care l-au încheiat (testamentul, căsătoria). Acest mod este o excepție de la regula încheierii actelor juridice conform căreia actul juridic poate fi încheiat personal ori de către reprezentant. Categoriile de acte ce pot fi încheiate doar personal urmează a fi prevăzute expres de lege. în cazul inexistenței unei astfel de prevederi legale în acest sens, se prezumă că actul juridic poate fi încheiat şi de către reprezentant.

Actul juridic încheiat prin reprezentare este regula, ceea ce înseamnă că celelalte acte juridice civile pot fi încheiate atât personal, cât şi prin intermediul unei alte persoane, numită reprezentant.

2.11. Actul juridic cu executare imediată şi actul juridic cu executare succesivă

După modul de executare, actele juridice se împart în acte juridice cu executare imediată şi acte juridice cu executare

succesivă.

Act juridic cu executare imediată este actul care se execută printr-o singură prestație efectuată de debitor. Un astfel de act este contractul de vânzare-cumpărare, în care cumpărătorul plăteşte prețul în momentul predării bunului de către vânzător.

Act juridic cu executare succesivă este actul care se execută prin mai multe prestații succesive. Un astfel de act este contractul de arendă, în care arendaşul este ținut să efectueze prestații eşalonate în timp: plata lunară a arendei.

2.12. Actul juridic cauzal şi actul juridic abstract

în funcție de influența cauzei asupra valabilității actului, există act juridic cauzal şi act juridic abstract.

Act juridic cauzal este actul în care se poate identifica uşor scopul. De exemplu, în cazul vânzării-cumpărării, scopul este de a transfera proprietatea asupra mcrufui' vancfuf *de fa viazâCar fa campiritor. VzfabRitztez zctcdtci fa*-ridic cauzal depinde de scopul lui, care nu trebuie să contravină legii, ordinii publice şi bunelor moravuri. Astfel, art. 207 alin. (3) din Codul civil prevede că *"este ilicită cauza care contravine legii, ordinii publice sau bunelor moravuri"*. Majoritatea actelor juridice civile sunt cauzale.

Act juridic abstract este actul juridic a cărui valabilitate nu depinde de existența cauzei. Actul juridic abstract este valabil chiar dacă nu este posibilă identificarea cauzei, cum ar fi eliberarea cambiei. Trebuie totuşi a se releva că toate actele juridice civile au cauză. Altceva este dacă ea influențează valabilitatea actului juridic, după cum s-a văzut. în cazul actului juridic abstract însă cauza nu este expres prevăzută şi nu influențează valabilitatea lui. în acest sens, se poate trage concluzia că orice act juridic trebuie să aibă o cauză, adevăr dedus şi din conținutul art. 207 alin.(l), care prevede că actul juridic încheiat fără cauză nu poate avea nici un efect.

2.13. Actul juridic patrimonial şi actul juridic nepatrimonial

Având la bază conținutul economic, actele juridice se clasifică în acte juridice patrimoniale şi acte juridice nepatrimoniale.

Este ***patrimonial*** actul juridic cu un conținut economic exprimat în bani. Majoritatea actelor juridice fac parte din această categorie, la care se raportează şi contractele care dau naştere la drepturi reale şi la drepturi de creanță.

Este ***nepatrimonial*** actul care dă naştere la drepturi şi obligații fără caracter patrimonial. Din această categorie fac parte actele juridice care nu antrenează consecințe de ordin patrimonial. De exemplu, este act juridic nepatrimonial acordul părinților ca copilul lor minor să fie însoțit peste hotarele țării de o altă persoană.

3. Condițiile de valabilitate a actului juridic civil

3.1. Privire generală asupra condiţiilor de valabilitate a actului juridic civil

Pentru a fi valabil, actul juridic civil trebuie să îndeplinească o serie de condiții esențiale (de fond),prin ***condiții de valabilitate înțelegându-se cerințele stabilite de lege sau de părți pentru***

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 538.

valabilitatea actului.

Codul civil cuprinde un capitol aparte dedicat condițiilor de valabilitate a actului juridic, acesta fiind capitolul II, "Condițiile de valabilitate a actului juridic" (articolelel99-215) din titlul III, cartea întâi. Din conținutul acestor articole se desprind patru condiții de valabilitate a actului juridic civil: a) consimțământul - art. 199-205; b) obiectul - art. 206; c) cauza - art. 207; d) forma - art. 208-213. în afară de aceste condiții de valabilitate există încă două, cuprinse în alte compartimente ale Codului civil, şi anume corespunderea actului juridic legii, ordinii publice şi bunelor moravuri - art. 220; capacitatea de a contracta - art.20-22. Ultimele articole se referă la capacitatea de a contracta a persoanelor fizice, cărora le corespund art. 60-61, ce se referă la capacitatea de a contracta a persoanei juridice.

Din cele expuse rezultă că există următoarele condiții de valabilitate a actului juridic civil:

124. corespunderea actului juridic prevederilor legii, ordinii publice şi bunelor moravuri;
125. capacitatea persoanei de a încheia actul juridic;
126. consimțământul valabil al persoanei sau al persoanelor de a încheia actul juridic;
127. obiectul actului juridic de a fi determinat, determinabil şi licit;
128. o cauză corespunzătoare legii, ordinii publice şi bunelor moravuri;
129. forma actului juridic civil.

3.2. Actul juridic trebuie să corespundă legii, ordinii publice şi bunelor moravuri

Codul civil dispune, la art. 220 alin. (1), că actul juridic sau clauza care contravine normelor imperative sunt nule dacă legea nu prevede altfel. Prin această prevedere legală se înțelege că va fi nul actul juridic doar în cazul în care contravine normelor imperative ale legii. Dacă însă contravine normelor dispozitive, actul juridic nu va fi considerat nul[158]. Aşadar, pentru a fi valabil, actul juridic trebuie să corespundă legii, ordinii publice şi bunelor moravuri. Consecințele încălcării acestei condiții de valabilitate a actului juridic civil vor fi analizate la nulitatea actului juridic.

Capacitatea de a încheia actul juridic. Dat fiind faptul că actul juridic este o manifestare de voință a subiectelor raportului juridic civil (persoane fizice şi persoane juridice), pot încheia acte juridice numai persoanele fizice care au capacitate de exercițiu şi persoanele juridice constituite în condițiile legii. Persoanele fizice limitate în capacitatea de exercițiu (Codul civil, art. 25), precum şi persoanele care au capacitate de exercițiu restrânsă (art. 21 şi 22) pot încheia numai acte juridice permise de lege. Nu au capacitatea de a încheia acte juridice civile persoanele declarate incapabile (art.

Actul poate fi declarat nul doar dacă contravine normelor legii, nu şi normelor cuprinse în actele normative inferioare legii. Această concluzie se bazează pe prevederile art. 220, îndeosebi pe titlul articolului care prevede "nulitatea actului juridic ce contravine legii..." precum şi pe cele ale art. 3 din Codul civil

24) şi minorii în vârstă de până la 7 ani (art. 22).

Capacitatea persoanei juridice de a încheia acte juridice depinde

de scopul ei *lucrativ* sau *nelucrativ.* Persoana juridică cu scop lucrativ poate desfăşura orice activitate neinterzisă de lege, chiar dacă nu activitatea este prevăzută în actele de constituire (art. 60 alin. (2)). Astfel, persoana juridică cu scop lucrativ poate încheia orice act juridic civil dacă acesta nu contravine legii, ordinii publice şi bunelor moravuri. în schimb, persoana juridică cu scop nelucrativ, în conformitate cu art. 60 alin. (3), poate desfăşura numai activitatea prevăzută de lege şi de actul de constituire. Drept consecinţă, persoana juridică cu scop lucrativ poate încheia un cerc mai îngust de acte juridice, şi anume doar acte prevăzute de lege sau de actul de constituire[159]. Persoanele juridice pot încheia unele categorii de acte juridice dacă au permisiune specială (licenţă).

Voinţa persoanei juridice de a încheia actul juridic este exprimată de către organul de conducere ori de reprezentantul ei. în acest caz, consecinţele juridice apar pentru persoana juridică dacă organul de conducere ori reprezentantul au săvârşit acţiuni conform împuternicirilor date, fiind aplicabile şi prevederile art. 226 din Codul civil.

Capacitatea părţilor de a încheia acte juridice civile va fi examinată mai detaliat în capitolele consacrate persoanelor fizice şi juridice.

3.3. Consimţământul valabil al persoanei fizice sau al persoanei juridice care încheie actul juridic

3.3.1. Noţiuni generale. Spre deosebire de Codul civil din 1964, Codul civil în vigoare (art. 199-205) cuprinde reglementări consacrate expres consimţământului, ca o condiţie de valabilitate a actului juridic civil.

Consimţământul este doar o parte a voinţei juridice, aceasta fiind compusă din două elemente: a) consimţământul; b) cauza. După cum s-a ilustrat deja, aceste elemente ale voinţei juridice formează două condiţii de valabilitate de sine stătătoare, fapt uşor sesizabil şi în reglementările din Codul civil, care vorbeşte mai întâi de consimţământ (art. 199-205) şi mai apoi despre cauză (art. 207).

Consimţământul, ca o condiţie de valabilitate a actului juridic civil, este definit în art.199 alin.(l): ***"Consimţământul este manifestarea, exteriorizată, de voinţă a persoanei de a încheia un act juridic".*** Prin urmare, consimţământul este, în

Art. 187 alin. (1) din Codul civil prevede că organizaţiile necomerciale sunt în drept să desfăşoare orice gen de activitate neinterzis de lege, care ţine de realizarea scopurilor prevăzute de statut. Această normă legală ar lăsa să se înţeleagă că şi societăţile necomerciale pot încheia orice gen de act juridic, excepţie făcând cele neinterzise de lege. Considerăm că propoziţia atributivă din alin. (1) al acestei norme permite a trage concluzia că persoanele juridice cu scop nelucrativ vor putea încheia doar acte juridice ce ţin de realizarea scopurilor prevăzute în statut, iar statutul nu poate conţine prevederi contrarre prevederilor legale, care deseori limitează dreptul persoanelor juridice cu scop nelucrativ de a desfăşura anumite genuri de activitate. De exemplu, art. 22 din Legea nr. 718 privind partidele

[159] Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 538.

primul rând, o voință, însă, pentru a "îmbrăca" forma de consimțământ, această voință trebuie manifestată în exterior[160].

Formarea voinței în genere şi a celei juridice în particular este un proces psihologic. Dreptul se preocupă preponderent, dacă nu exclusiv, de voința juridică.

în literatura de specialitate[161] se evidențiază două principii ale voinței juridice: *aj principiul autonomiei de voință; b) principiul voinței reale.*

Principiul autonomiei de voință. Potrivit acestui principiu, persoanele sunt libere să încheie orice gen de act juridic, indiferent de faptul dacă acesta are sau nu o reglementare expresă, ceea ce reiese şi din conținutul art. 8 al Codului civil. Ele sunt libere, de asemenea, să modifice condițiile actului juridic, desigur în conformitate cu art. 220, care sancționează cu nulitate absolută actul juridic ce contravine legii, ordinii publice şi bunelor moravuri. Acest principiu denotă şi faptul că persoanele sunt în drept să nu încheie acte juridice.

Legislația civilă modernă limitează tot mai frecvent sfera de aplicație a acestui principiu. Or, astăzi, tot mai des se întâlnesc acte juridice civile, îndeosebi contracte, în care importanța autonomiei de voință este diminuată. De exemplu, tot mai frecvente sunt contractele în care o parte este obligată să accepte condițiile propuse de cealaltă parte, neavând posibilitatea de a le negocia, ci doar de a le accepta şi de a încheia contractul, ori de a nu le accepta şi de a nu încheia contractul. Astfel de contracte se numesc *contracte de adeziune,* care, în opinia unor savanți, nu pot fi veritabile. în unele cazuri însă prin lege se impune ambelor părți să încheie un contract civil, ceea ce semnifică inexistența, în cazul acestor contracte obligatorii, a principiului autonomiei de voință. Drept exemplu în acest sens poate servi contractul de asigurare de

Conform Dicționarului universal al limbii române, ***voință*** înseamnă facultatea de a decide şi de a alege în mod liber mijloacele de acțiune, în funcție de temeiurile raționale, iar ***consimțământ*** înseamnă ***încuviințare, aprobare.*** Vezi: Şăineanu, Lazăr. ***Op. cit.,*** p. 193 şi 1103. Ungureanu, Ovidiu. ***Op. cit.,*** p. 103-104; Beleiu, Gheorghe. ***Op. cit.,*** p. 126-127; Cosmovici, Paul (coordonator). ***Op. cit.,*** p.

răspundere civilă a proprietarilor de autovehicule.

Principiul voinței reale. S-a subliniat deja faptul că, pentru a fi producătoare de efecte juridice, voința persoanei trebuie exteriorizată. Se presupune deci că voința *internă* urmează a fi *exteriorizată.* Se mai presupune că ceea ce este exteriorizat corespunde voinței interne. Situația aceasta este dominantă.

Există însă şi cazuri când ceea ce este exteriorizat nu coincide cu ceea ce se numeşte *voință internă.* Care ar fi soluția[162]? în diferite sisteme de drept ea este diferită. în legislația unor țări, prioritate se dă voinței interne (Codul civil francez, codurile civile inspirate din el), altele dau prioritate voinței declarate (Codul civil german).

Potrivit primei concepții, denumite şi *concepție subiectivă,* prioritate are voința internă. Această concepție acordă mari priorități celui ce se obligă. Codul civil francez prevede că interpretarea contractelor se face după intenția comună a părților contractante, nu după sensul literal al termenilor. Aceleaşi prevederi conține şi Codul civil al României (art. 977).

Potrivit *concepţiei obiective,* prioritate se acordă voinţei declarate. Această concepţie este practică, fiindcă dă o stabilitate securităţii circuitului civil. Ea şi-a găsit consacrarea în paragraful 116 din Codul civil german, care prevede: *"Nu este nulă o declaraţie de voinţă doar pentru faptul că cel care declară gândeşte în ascuns că nu vrea ceea ce a declarat".* Pe de altă parte, referindu-se la interpretarea voinţei declarate, Codul civil german, în paragraful 133, prevede: *"La interpretarea voinţei declarate, urmează a fi căutată voinţa reală şi nu cea rezultată din sensul literal al cuvintelor".* Concepţia obiectivă a fost acceptată şi de legiuitorul Federaţiei Ruse, în art. 431 din Codul ei civil.

Codul civil al Republicii Moldova din 1964 nu conţinea reglementări referitoare la interpretarea contractului. Codul civil în vigoare prevede la art. 725: *"Contractul se interpretează după intenţia comună a părţilor, fără a se limita la sensul literal al termenilor utilizaţi".* Aşadar, legiuitorul moldovean a acceptat concepţia subiectivă conform căreia, în caz de divergenţe, prioritate are voinţa internă, supranumită *voinţă reală.* în detalii, aceste două concepţii vor fi analizate cu ocazia descrierii teoriei generale a

în opinia savantului P.C.Vlachide, ***"întrebarea poate părea paradoxală. Un răspuns precipitat ar putea tranşa chestiunea în sensul valorii indubitabile a voinţei declarate: ce s-a declarat este şi adevărat. Un atare răspuns precipitat ar ignora deficienţele mijlocului de vehiculare a ideilor, care nu este decât cuvântul. Cuvintele - se arată în filozofia limbajului - nu redau întotdeauna o exprimare fidelă a ideilor, fie datorită unei ignorări a semnificaţiei lor proprii, fie a unei terminologii de specialitate, fie datorită unei reticenţe sau dintr-o altă***

contractelor civile, şi anume la tema "Interpretarea contractelor".

3.3.2. Condiţiile de valabilitate a consimţământului. Pentru a fi valabil, consimţământul trebuie să îndeplinească următoarele condiţii:

130. să provină de la o persoană cu discernământ;
131. să fie exprimat cu intenţia de a produce efecte juridice;
132. să fie exteriorizat; e) să nu fie viciat.

Spre deosebire de Codul civil din 1964, care nu cuprindea enumerarea expresă a acestor condiţii de valabilitate a consimţământului, Codul civil în vigoare le enumera expres în art. 199. Exteriorizarea, ca o condiţie de valabilitate a consimţământului, este cerută în alin. (1), celelalte trei condiţii fiind expuse la alin. (2).

Consimţământul trebuie să provină de la o persoană cu discernământ. înseamnă că persoanele care încheie actul juridic trebuie să-şi dea seama de acţiunile pe care le săvârşesc prin încheierea actului juridic, de consecinţele încheierii lui. Dispun de discernământ numai persoanele cu capacitate de exerciţiu.

Nu au discernământ pentru încheierea de acte juridice civile persoanele fizice lipsite de capacitatea de exerciţiu, conform art. 24 din Codul civil, şi minorii sub vârsta de 7 ani, din cauza faptului că ei nu-şi reprezintă exact consecinţele juridice ale unui astfel de act.

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 538.

Legislația civilă (Codul civil, art. 225) prevede cazuri când şi persoanele cu capacitate deplină de exercițiu se pot găsi, temporar, în situația în care le lipsește discernământul. Astfel, conform acestei norme, *actul juridic încheiat de o persoană cu capacitate de exercițiu deplină într-un moment în care nu putea să conştientizeze acțiunile sale ori să le dirijeze poate fi declarat nul de către instanța judecătorească.* După cum se observă, în art. 225 nu sunt enumerate cazurile care pot afecta discernământul persoanei la încheierea actului juridic. Aceste cazuri sunt numite de unii autori *incapacitate naturală:* beția, hipnoza, furia etc.

Consimțământul trebuie să fie dat cu intenția de a produce efecte juridice. înseamnă că manifestarea de voință trebuie făcută cu intenția de a produce efecte juridice, adică de a da naştere, a modifica ori a stinge un raport juridic civil. Cu alte cuvinte, voința trebuie să fie exprimată în aşa fel, încât cei cărora le este adresată să o înțeleagă "ca fiind una producătoare de efecte juridice"[163].

Ungureanu Ovidiu ***Op. cit.*** p. 105

în cazul în care manifestarea de voință a fost făcută cu o rezervă mintală cunoscută de destinatarul acesteia, din glumă, din politețe, ea lipseşte intenția de a produce efecte juridice. De exemplu, nu se poate considera că există o manifestare de voință făcută cu intenția de a produce efecte juridice în cazul în care patru prieteni au convenit ca în fiecare sâmbătă la orele zece să se întâlnească şi să joace tenis. Această manifestare de voință este o simplă înțelegere amicală, iar în cazul în care unul dintre prieteni nu apare la ora convenită, nu se consideră că nu şi-a îndeplinit obligația asumată, or, voința lui de a veni la această oră a fost făcută fără intenția de a produce efecte juridice.

Consimțământul trebuie să fie exteriorizat. înseamnă că voința internă de a produce efecte juridice trebuie exteriorizată pentru a fi cunoscută de alții. Forma de exteriorizare poate fi diferită (scrisă, verbală, tacită). Altfel spus, exteriorizarea consimțământului înseamnă libertatea părților de a alege forma de exprimare a voinței, simpla manifestare de voință fiind nu numai necesară, dar şi suficientă pentru ca o convenție să se nască valabilă. *Consimțământul* este, aşadar, exteriorizarea voinței juridice. Validitatea actului juridic civil presupune coincidența voinței interne cu cea externă. în caz de necoincidență, actul juridic încheiat este lovit de nulitate. Pentru a dobândi valoare juridică, voința trebuie să se manifeste în exterior, fiindcă dreptul nu se ocupă de voința internă, ci numai de voința exterioară, declarată. Nemanifestarea voinței interne este egală cu absența acesteia. Ea nu are putere juridică şi, respectiv, nu produce efecte juridice, fiindcă nu poate fi cunoscută de alții şi nu poate intra în contact cu o altă voință pentru a realiza acordul de voință necesar actului juridic. Prin urmare, voința persoanei de a încheia actul juridic trebuie să se manifeste în mod liber, în caz contrar, după cum s-a menționat, actul este lovit de nulitate (se are în vedere cazul când, deşi exteriorizată, voința internă a persoanei este viciată, adică nu este exprimată liber). Pentru validitatea consimțământului, manifestarea de voință trebuie să corespundă voinței reale, adică voinței interne, care constituie substanța actului juridic şi dă naştere raportului juridic. Declarația de voință nu este decât mijlocul prin

care voința internă se exteriorizează. După cum voința internă nu produce efecte juridice dacă nu este exteriorizată, aşa şi declarația de voință care nu corespunde voinței reale, voinței interne, de a încheia actul, nu produce efecte juridice.

Din cele expuse se poate deduce că voința exteriorizată îndeplineşte două funcții: a) face ca să fie adusă la cunoştință terților pentru a se materializa, adică pentru a avea consecințe juridice; b) face ca să fie recepționată de către destinatari. Nu în toate cazurile însă manifestarea de voință îndeplineşte ambele funcții. în acest sens, art. 200 din Codul civil prevede că *"manifestarea de voință care trebuie recepționată de cealaltă parte produce efecte în momentul în care parvine acesteia, indiferent de faptul dacă a luat sau nu cunoştință de conținutul ei"*. Prin urmare, manifestarea de voință nu întotdeauna trebuie recepționată, ca în cazul actelor juridice unilaterale, cum este testamentul, când exteriorizarea voinței juridice produce efecte juridice fără a fi recepționată de către destinatari. De asemenea, conform art. 200 alin. (2), *"manifestarea de voință nu va produce efecte juridice în cazul în care celeilalte părți i-a parvenit anterior sau îi parvine în acelaşi timp o declarație de retractare"*.

în Codul civil a fost soluționată şi problema valabilității manifestării de voință în cazul în care, după ce voința a fost exteriorizată, cel care a exprimat-o a decedat sau a fost lipsit de capacitatea de exercițiu. Legiuitorul consideră că în astfel de cazuri voința exteriorizată este valabilă, spunând, în art. 200 alin. (3), că *"valabilitatea manifestării de voință nu este afectată de decesul persoanei care şi-a exprimat voința sau de lipsirea ei de capacitatea de exercițiu dacă aceste evenimente au avut loc după expirarea voinței"*.

Consimțământul trebuie să nu-fie viciat. Art. 199 alin. (2) din Codul civil prevede că este valabil consimțământul neviciat. Am văzut că voința internă poate produce efecte juridice dacă, pe lângă îndeplinirea altor condiții, ea coincide cu voința exteriorizată. în cazul în care voința internă nu coincide cu voința exteriorizată, sunt prezente viciile de consimțământ.

3.3.3. Viciile de consimțământ. Se consideră vicii de consimțământ: *eroarea, dolul şi violența.* Unii autori[164] afirmă că şi *leziunea* ar fi un viciu de consimțământ. în opinia autorilor prezentei cărți, leziunea nu este un viciu de consimțământ propriu-zis. Argumente în susținerea acestei poziții vor fi aduse la descrierea leziunii.

Trebuie remarcat faptul că legiuitorul nu enumera viciile de consimțământ la condițiile de valabilitate a actului juridic (art. 199-215), ci la nulitatea acestuia (art. 227-229).

3.3.3.1. Eroarea. *Eroarea este falsa reprezentare a unei situații, o părere greşită despre unele împrejurări legate de încheierea convenției.*

Nulitatea actului juridic afectat de eroare este reglementată la art. 227 din Codul civil. Spre deosebire de art. 59 al Codului civil din 1964, art. 227 defineşte eroarea considerabilă; indică în ce caz eroarea asupra motivului este considerabilă, precum şi unele consecințe particulare ale actului juridic afectat de eroare (alin. 6).

Nu orice eroare duce la nulitatea actului juridic civil, doar eroarea considerabilă afectează valabilitatea consimțământului. Este rezonabil acest lucru, fiindcă în cazul în care orice eroare ar putea duce la nulitatea actului juridic, importanța contractului s-ar

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 538.

diminua esențial şi, în consecință, circuitul civil s-ar afla permanent

Vezi: Cosmovici, Paul. ***Op. cit.,*** p. 176; Ungureanu, Ovidiu. ***Op. cit.*** p.110; Neculaescu, Sache. ***Introducere în dreptul civil.*** Bucureşti, 2001, p.13-137.

într-o situație incertă.

Indicând cazurile când eroarea poate fi considerabilă, Codul civil, la art. 227 alin. (2), prevede: *"Eroarea este considerabilă dacă la încheiere a existat o falsă reprezentare referitoare la: a) natura actului juridic; b) calitățile substanțiale ale obiectului actului juridic; c) părțile actidui juridic (partenerul sau beneficiarul), în cazul în care identitatea acestora este motivul determinant al încheierii actului juridic ".*

Eroarea asupra naturii actului juridic civil. Prin eroare asupra naturii actului juridic civil se înțelege situația în care o parte crede că încheie un anumit act juridic, iar cealaltă parte crede că încheie un altul. De exemplu, vânzătorul crede că încheie un contract de înstrăinare cu condiția întreținerii pe viață (Codul civil, art. 839-845), iar cumpărătorul crede că încheie un contract de vânzare-cumpărare (art. 753-785). în acest caz, consimțământul se va considera viciat, fiindcă natura juridică a contractului de vânzare-cumpărare diferă de cea a contractului de înstrăinare cu condiția întreținerii pe viață, în special sunt diferite consecințele pe care le produc aceste două contracte. Cu alte cuvinte, manifestarea de voință este necorespunzătoare realității şi de aceea un astfel de act va fi lovit de nulitate relativă (art. 227. alin. (1)). în literatura de specialitate se susține că eroarea asupra naturii actului juridic civil este *o eroare-obstacol.*

Eroarea asupra calităților substanțiale ale obiectului actului juridic civil. Şi în acest caz, nu orice eroare asupra obiectului actului juridic civil poate fi considerată viciu de consimțământ, ci doar eroarea care se referă la "calitățile substanțiale ale obiectului

Art. 227 alin. (2) lit. b) nu permite a se trage o concluzie univocă referitoare la faptul dacă este sau nu prezentă eroarea ca viciu de consimțământ sau dacă ea se referă la cantitatea obiectului. De exemplu, se poate considera eroare cazul în care o parte susține că a dorit să înstrăineze 10 televizoare, iar cealaltă parte susține că doar 8 televizoare. Şi în acest caz este în vigoare regula generală conform căreia eroarea trebuie să fie considerabilă. Cu alte cuvinte, şi în acest caz trebuie să apelăm la dispoziția art. 227 alin. (2) lit. b): *"calitățile substanțiale ale obiectului actului*

actului juridic civil"[165].

Obiectul actului juridic civil, care, după cum se ştie, este conduită a subiectelor raportului juridic civil, poate fi divers. Conduita subiectelor se poate referi atât la transmiterea unui bun în proprietate, folosință, cât şi la efectuarea unor acțiuni nelegate de transmiterea bunului, cum ar fi prestarea serviciilor. De cele mai dese ori, calitățile obiectului actului juridic civil sunt determinate de părțile actului juridic. Anume din aceste considerente elementele prestației vor fi privite ca fiind substanțiale ori nesubstanțiale, după intenția părților. De exemplu, există eroare asupra calității obiectului actului juridic în cazul în care o persoană, în loc de un portret autentic, precum şi-a dorit, cumpără din eroare o copie. Dacă ştia că portretul nu este original, persoana nu l-ar fi cumpărat.

Şi, invers, atunci când se referă la calitatea nesubstanțială a obiectului, eroarea nu poate duce la nulitatea actului juridic civil. De exemplu, nu va fi considerat eroare a consimțământului cazul în care cumpărătorul unui portret autentic al unui pictor vestit a crezut că portretul este pictat pe pânză, în realitate fiind pictat pe lemn. în acest exemplu, determinantă este autenticitatea portretului, iar faptul că a fost pictat pe lemn şi nu pe pânză nu poate afecta valabilitatea actului de vânzare-cumpărare, eroarea referindu-se la o calitate neesențială a obiectului actului juridic civil.

Eroarea asupra persoanei. Codul civil dispune în art. 227 că eroarea este considerabilă atunci când la încheiere a existat o falsă reprezentare referitoare la părțile actului juridic în cazul în care identitatea acestora este motivul determinat al încheierii actului. Identitatea părților (partenerul sau beneficiarul) are importanță pentru valabilitatea actelor juridice numite *intuitu personae,* precum şi pentru valabilitatea încheierii căsătoriei. De exemplu, este lovită de nulitate căsătoria în care s-a făcut eroare asupra persoanei dacă se demonstrează că actul de căsătorie a fost semnat nu de mireasă, ci de sora ei, care îi seamănă foarte mult. Practica demonstrează că eroarea asupra persoanei ca viciu de consimțământ se întâlneşte foarte rar.

Eroarea de fapt este o falsă reprezentare a realității faptelor. Trebuie să spunem că eroare de fapt este eroarea, prevăzută la art. 227, care se referă la natura actului, la calitățile substanțiale ale obiectului actului juridic, precum şi la părțile actului.

Eroarea de drept este o falsă reprezentare a existenței sau a conținutului unui act normativ. Numai eroarea de fapt poate invoca o *cauză* de anulare a actului juridic. în susținerea acestei afirmații vine regula generală conform căreia nimeni nu poate invoca necunoaşterea legii. Pe de altă parte, cel mai important argument în susținerea acestei afirmații îl constituie art. 227 din Codul civil, care prevede expres că eroarea este considerabilă dacă la încheierea actului juridic a existat o falsă reprezentare referitoare la trei elemente: natura actului; calitățile substanțiale ale obiectului actului juridic; părțile actului putând afecta valabilitatea actului juridic civil. Eroarea privind existența şi conținutul unei norme

In literatura de specialitate se întâlneşte şi o altă opinie conform căreia şi eroarea de drept poate duce la nulitatea actului juridic, adică este un viciu de consimțământ

juridice[166] nu este numită de legiuitor în această normă.

Concluzie. Eroarea ca viciu de consimțământ se întâlneşte deseori în cazurile erorii asupra calităților substanțiale ale obiectului actului juridic civil, mai rar în cazul erorii asupra naturii actului juridic şi al erorii asupra persoanei. Indiferent de obiectul referinței sale (natura actului, calitățile obiectului actului juridic sau identitatea persoanei), eroarea, pentru a se constitui viciu de consimțământ, trebuie să reprezinte o gravitate şi să fie determinantă la încheierea actului juridic, astfel încât partea care a căzut în eroare să nu fi încheiat un asemenea act juridic dacă realitatea era să-i fie cunoscută. Anume din aceste considerente şi legiuitorul în Codul civil nu enumera cazurile de eroare care pot duce la nulitatea actului juridic, folosind expresia concentrată *"eroare considerabila'.*

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 538.

O altă concluzie care se impune este faptul că eroarea ca viciu de consimțământ poate fi invocată atât în cazul în care ambele (toate) părțile contractante au "suportat" acest viciu, cât şi în cazul în care este afectat doar consimțământul unei singure părți.

Eroarea ca viciu de consimțământ poate fi dovedită cu orice mijloc de probă, inclusiv cu depozițiile martorilor. Dovada erorii ca viciu de consimțământ este de datoria celui care o invocă. Dacă se dovedeşte existența erorii ca viciu de consimțământ, actul juridic poate fi declarat nul, fiind prezentă nulitatea relativă[167].

3.3.3.2. Dolul. *Dolul (viclenia) este un viciu de consimțământ care constă în inducerea în eroare a unei persoane prin mijloace viclene pentru a o determina să încheie un act juridic. în esență,*

în literatura de specialitate se susține şi ideea conform căreia eroarea, în cazul în care este foarte gravă (se referă la natura sau identitatea obiectului), duce la nulitate absolută (Vezi: Beleiu Gheorghe. ***Op. cit.,*** p. 131-132; Ungureanu, Ovidiu. ***Op. cit.,*** p.l 13-114). Art. 227 din Codul civil permite a se trage concluzia că viciera manifestării de voință este de natură să atragă doar

dolul este o eroare provocată.

Cu alte cuvinte, dolul este o eroare determinată prin circumstanțe fortuite, este opera de voință a unei persoane, de regulă parte a actului juridic civil, care utilizează mijloace viclene, ori de înşelăciune, pentru a sili cealaltă parte să încheie un act juridic civil. Codul penal sancționează faptele de înşelăciune, printre care escrocheria, dobândirea ilicită a bunurilor unei alte persoane prin înşelăciune sau abuzul de încredere (art. 190), înşelarea clienților în proporții esențiale sau considerabile (art. 255) etc. Care ar fi corelația dintre aceste norme penale, care sancționează înşelăciunea cu pedeapsă penală, şi norma art. 227 din Codul civil, care sancționează înşelăciunea (dolul) cu nulitatea relativă a actului juridic civil? în cazul înşelăciunii de sub incidența normei penale nu se poate vorbi de efectele înşelăciunii în sens civil. Ca o consecință, înşelăciunea (dolul), prevăzută de art. 227 din Codul civil, se aplică atunci când nu cade sub incidența normei penale. Cu alte cuvinte, dolul consemnat la art. 227, fiind unul mai "blând", mai puțin grav, nu se pedepseşte penal, ci are drept efect declararea nulității relative a actului juridic civil.

Dolul, ca şi eroarea, nu este prevăzut în Codul civil la condițiile de valabilitate a consimțământului, ci la nulitatea actului juridic. Astfel, art. 228 prevede că *"actul juridic a cărui încheiere a fost determinată de comportamentul dolosiv sau viclean al uneia din părți poate fi declarat nul de instanța de judecată chiar şi în cazul în care autorul dolului estima că actul juridic este avantajos pentru cealaltă parte"*.

Structural, dolul, ca viciu de consimțământ, presupune existența a două elemente: unul obiectiv (material) şi celălalt subiectiv.

Elementul obiectiv (material) constă în utilizarea de mijloace viclene (şiretenii) - acțiuni sau inacțiuni - prin care persoana este indusă în eroare. Acțiunile se caracterizează prin acte de viclenie, de prezentare falsă a realității şi sunt consemnate la art. 227 alin. **(1).** Această normă stipulează că persoana care a încheiat un act juridic datorită unui doi poate cere nulitatea lui. Actul juridic civil poate fi declarat nul chiar şi atunci când autorul dolului estima că actul este avantajos pentru cealaltă parte. Prin urmare, pentru a fi

declarat nul actul, importantă este încheierea actului prin doi şi nu consecinţele actului încheiat astfel. Inacţiune înseamnă neaducerea la cunoştinţa celeilalte părţi a actului juridic civil a unor împrejurări determinante pe care ea trebuia să le cunoască. Un asemenea doi este numit reticenţă. Spre deosebire de Codul civil din 1964, Codul civil în vigoare prevede următoarele la art. 228 alin. (2): *"Dacă una dintre părţi trece sub tăcere anumite împrejurări la a căror dezvăluire cealaltă parte nu ar mai fi încheiat actul juridic, anularea actului juridic poate fi cerută numai în cazul în care, în baza principiului bunei-credinţe, se putea aştepta ca cealaltă parte să dezvăluie aceste împrejurări"*.

După cum se observă, reticenţa (tăcerea) unei părţi nu afectează în toate cazurile valabilitatea actului juridic civil. Reticenţa are aceleaşi consecinţe juridice ca şi dolul doar atunci când, prin natura juridică a raportului juridic care se încheie, o parte este obligată să aducă la cunoştinţa celeilalte părţi anumite împrejurări care, în cazul în care sunt cunoscute, ar putea împiedica încheierea actului juridic civil. La art. 228 alin. (2) nu se indică în ce caz o parte trebuie să înştiinţeze cealaltă parte despre unele împrejurări ce ţin de încheierea actului juridic, stipulând că această obligaţie apare pe baza *"principiului bunei-credinţe"*. De exemplu, este prezentă reticenţa atunci când legea impune unei părţi contractante, în virtutea pregătirii ei tehnice sau profesionale, obligaţia de a informa cealaltă parte asupra unor clauze contractuale, ori de a-i comunica unele particularităţi ale bunului care să faciliteze folosirea lui şi să asigure securitatea personală a celei care va folosi bunul. O asemenea obligaţie de informare poate fi dedusă din art. 712-720, care se referă la clauzele contractuale standard.

Elementul subiectiv constă în intenţia de a induce în eroare. Cu alte cuvinte, elementul subiectiv al dolului constă în intenţia uneia dintre părţi (în cazurile prevăzute la art. 228 alin. (3) din Codul civil şi în intenţia persoanei terţe, care nu este parte a actului juridic civil) de a induce în eroare cealaltă parte pentru a o determina să încheie un act juridic civil. Important este că elementul subiectiv există şi atunci când "autorul dolului estima că actul juridic este avantajos pentru cealaltă parte" (art. 228 alin. (1)).

Pentru ca dolul să fie considerat viciu de consimţământ, se cer întrunite următoarele condiţii:

133. comportamentul dolosiv sau viclean trebuie să fie determinant la încheierea actului juridic;
134. dolul trebuie să emane de la cealaltă parte;
135. dolul trebuie să fie anterior încheierii actului juridic;
136. dolul trebuie să fie dovedit de partea care îl invocă.

137. Comportamentul dolosiv sau viclean trebuie să fie determinant la încheierea actului juridic. Această condiţie se deduce din art. 228 alin. (1) al Codului civil, care prevede că poate fi declarat nul actul juridic a cărui încheiere a fost determinată de comportamentul dolosiv sau viclean al uneia dintre părţi. Acest comportament dolosiv sau viclean trebuie să fie de aşa natură, încât să joace un rol determinant la încheierea actului juridic. în caz contrar, actul juridic civil încheiat prin doi şi viclenie, inclusiv de terţi, în condiţiile art.228 alin. (3), nu va putea fi lovit de nulitate, considerându-se că nu a fost viciat consimţământul. Caracterul determinant sau nedeterminant al dolului îl constată instanţa

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 538.

judecătorească, ținând cont de experiența victimei, de pregătirea ei intelectuală, de starea ei de sănătate, precum şi de alți factori.

138. Dolul trebuie să provină de la cealaltă parte. Aceasta este regula, iar excepția este prevăzută la art. 228 alin. (3) din Codul civil. După regula generală, dolul afectează nulitatea actului juridic civil dacă provine de la o persoană care este parte a actului juridic. Acest lucru se deduce din art. 228 alin. (1), care prevede comportamentul dolosiv sau viclean (dolul) emanând de la una dintre părți. Această regulă impune concluzia că, dacă provine de la un terț, dolul nu va influența valabilitatea actului juridic civil. Art. 228 alin. (3) însă conține excepția: ***"In** cazul în care dolul este comis de un terț, actul juridic poate fi anulat numai dacă se demonstrează că cealaltă parte a ştiut sau trebuia să ştie despre doi"*. Cu alte cuvinte, actul juridic în care o parte, deşi nu este autorul dolului, ştia sau trebuia să ştie că un terț viciază, consimțământul contragentului său poate fi declarat nul. Până la proba contrară, se consideră că partea nu a ştiut despre dolul terțului, adică trebuie dovedit că a ştiut sau că trebuia să ştie despre doi.

139. **Dolul trebuie să fie anterior încheierii actului juridic.** Deşi această condiție nu este prevăzută expres în lege, actul juridic este valabil totuşi în cazul în care dolul survine după încheierea lui. Acest lucru este firesc, deoarece, la momentul încheierii actului juridic, consimțământul nu era viciat, prin urmare nu poate fi vorba de nulitatea actului. Actul juridic civil este valabil şi în cazul când dolul a fost anterior încheierii sale, însă la momentul acela persoana, deşi ştia de existența dolului, a încheiat totuşi actul.

140. **Dolul trebuie să fie dovedit de partea care îl invocă.** Condiția este simplă, constând în faptul că dolul nu se prezumă, ci trebuie dovedit de cel care îl invocă. Aceasta este o regulă generală, conform căreia cel care invocă ceva trebuie să dovedească faptele invocate dacă legea nu prevede altfel. Dolul poate fi dovedit prin orice mijloc de probă.

3.3.3.3. Violența. *Violența este amenințarea unei persoane cu un rău de natură să-i provoace o temere care o determină să încheie un act juridic pe care de altfel nu l-ar încheia.*

Violența (amenințarea) poate avea ca obiect fie patrimoniul (distrugerea unui bun), fie integritatea fizică (lezarea), fie integritatea morală (compromiterea reputației) persoanei pentru ca să consimtă a încheia un act. Astfel, violența este constrângerea fizică aplicată persoanei pentru a o determina să încheie un act pe care de altfel nu l-ar fi încheiat. Pentru a fi viciu de consimțământ, violența trebuie să întrunească următoarele două condiții:

1) Să fie determinantă pentru încheierea unui act juridic, adică să aibă un anumit grad de intensitate care să inspire autorului convenției o temere rațională. Această condiție reiese din art. 229 alin. (2) al Codului civil, conform căreia violența serveşte drept temei de anulare a actului juridic numai în cazul în care se demonstrează că este de natură să determine persoana să creadă că ea, soțul, o rudă, o altă persoană apropiată ori patrimoniul lor sunt expuşi unui pericol iminent. Este evident faptul că violența poate avea în vedere atât persoane, cât şi bunuri. Violența poate fi aplicată atât nemijlocit asupra persoanei care încheie convenția, cât şi asupra celor de care victima violenței este legată printr-o afecțiune temeinică. în acest sens, legiuitorul enumera persoane ca:

soțul, o rudă sau o altă persoană apropiată, enumerarea nefiind exhaustivă. în categoria *persoane apropiate* pot fi incluşi prietenii, colegii de muncă, de facultate, alte persoane apropiate celui silit să încheie actul juridic.

Violența va fi considerată viciu de consimțământ atât în cazul în care provine de la cealaltă parte, cât şi în cazul în care provine de la un terț. Art. 229 alin. (1) precizează că actul juridic încheiat în urma constrângerii prin violență poate fi declarat nul chiar şi atunci când violența a fost exercitată de un terț.

2) Să fie ilicită. Pornind de la o situație contrară, este important a se releva că nu reprezintă o violență în sensul legii amenințarea adresată de creditor debitorului că îl va acționa în justiție dacă nu-şi îndeplineşte obligațiile asumate, întrucât recurgerea la justiție este pe deplin legitimă. Prin urmare, amenințarea de a recurge la mijloace legale pentru a-1 determina pe debitor să execute obligațiile nu va fi considerată viciu de consimțământ. Un altfel de mijloc va fi amenințarea, făcută de creditor, că va recurge la mijloace ilegale pentru a-1 obliga pe debitor să execute obligația.

Codul civil specifică la art. 229 alin. (1) că violența este fizică şi morală.

Violența fizică este prezentă în cazul în care amenințarea se referă la integritatea persoanei ori a bunurilor ei.

Violența morală există în cazul în care amenințarea se referă la onoarea, cinstea ori sentimentele persoanei.

3.4. Obiectul actului juridic

Spre deosebire de Codul civil din 1964, Codul civil în vigoare conține, la capitolul dedicat condițiilor de valabilitate a actului juridic, o normă referitoare la obiectul actului juridic civil. Astfel, art. 206 defineşte obiectul actului juridic ca o condiție de valabilitate a actului, precum şi condițiile ce urmează a fi întrunite pentru ca obiectul actului juridic să fie valabil.

Noțiunea legală a actului juridic se desprinde din art. 206 alin. (1): *"Obiect al actului juridic este obligația persoanei care a încheiat actul juridic"*. în principiu, şi doctrina defineşte similar obiectul actului juridic civil. Astfel, într-o opinie[168], obiect al actului juridic civil este numită prestația (adică acțiunea sau inacțiunea) pe care subiectul activ o poate pretinde, iar subiectul pasiv este obligat să o săvârşească în temeiul angajamentului luat prin încheierea actului juridic.

Ungureanu, Ovidiu. ***Op. cit.***, p. 123.

Condițiile de valabilitate a actului juridic civil. în art. 206 alin. (2) sunt enumerate trei condiții de valabilitate a actului juridic civil: a) obiectul trebuie să fie licit; b) obiectul trebuie să se afle în circuit civil; c) obiectul trebuie să fie determinat sau determinabil cel puțin în specia sa. La aceste trei condiții, doctrina adaugă două condiții: obiectul trebuie să fie posibil şi obiectul trebuie să existe la momentul încheierii actului juridic civil.

Pornind de la dispozițiile legale şi ținând cont de opiniile existente în literatura de specialitate, în cele ce urmează se va face analiza condițiilor de valabilitate a obiectului actului juridic civil.

141. **Obiectul trebuie să fie licit.** Pentru ca actul juridic să fie valabil este necesar ca obiectul lui să nu contravină legii, ordinii publice şi bunelor moravuri. In conformitate cu prevederile

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 538.

art. 220, actul juridic care contravine normelor imperative, ordinii publice şi bunelor moravuri este lovit de nulitate absolută. De exemplu, va fi lovită de nulitate absolută înțelegerea prin care o persoană se obligă să săvârşească o infracțiune în schimbul unei sume de bani.

142. **Obiectul trebuie să fie în circuit civil.** Numai lucrurile puse în circuitul civil pot fi obiecte ale actelor juridice şi, respectiv, bunurile scoase din circuitul civil nu pot fi obiect al actelor juridice. Art. 286 stabileşte că bunurile pot circula liber, cu excepția cazurilor când circulația lor este limitată sau interzisă de lege[169].

c) Obiectul trebuie să fie determinat sau determinabil cel puțin în specia sa (art. 206 alin.(2)). înseamnă că în actul juridic civil urmează să se precizeze toate elementele care îl individualizează. De exemplu, dacă obiectul se referă la o prestație (serviciu), atunci se indică lucrările care trebuie efectuate (debitorul se obligă să efectueze o lucrare de reparare a mobilei). Dacă obiectul se referă la un bun cert, de exemplu la o casă, el trebuie determinat prin elementele care îl individualizează, prin indicarea adresei acelei case, ori prin indicarea numărului ei de încăperi, a suprafeței totale, a suprafeței locuibile. Dacă este de gen, bunul actului juridic (obiectul) trebuie determinat cel puțin prin specie şi cantitate (vânzarea a o mie litri de benzină, şi nu vânzarea petrolului, fără a se preciza şi cantitatea).

Vezi: Codul civil al Republicii Moldova, precum şi Capitolul VII, "Obiectul raportului juridic civil", din prezenta lucrare.

d) Obiectul trebuie să existe. Această condiție de valabilitate a actului juridic civil nu este indicată expres în art. 206. Totuşi, se poate considera că, pentru valabilitatea actului juridic civil, este necesar, după regula generală, ca obiectul acestuia să existe la momentul încheierii Iui. în caz contrar, nu se poate pune problema îndeplinirii celorlalte condiții. Expresia "după regula generală" denotă că sunt posibile cazuri când actul juridic este valabil dacă se referă la *bunuri viitoare.* în acest sens, Codul civil dispune la art. 206 alin. (3): *"Pot constitui obiect al actului juridic şi bunurile viitoare".* De exemplu, este valabil contractul, încheiat în luna ianuarie, de vânzare-cumpărare a 10001 de cereale, care vor fi strânse în luna iunie.

e) Obiectul trebuie să fie posibil. Deşi nu este prevăzut în Codul civil, această condiție de valabilitate a obiectului actului juridic civil decurge din principiul că nimeni nu poate fi silit la imposibil. După cum se susține în literatura de specialitate, *"imposibilitatea prestației atrage nulitatea actului juridic pentru lipsa de obiect"*[170]. în acest caz, este necesar însă ca imposibilitatea să aibă un caracter absolut, adică executarea

prestației să fie imposibilă pentru toți, nu numai pentru debitori. în caz contrar, obiectul va fi posibil. Deşi executarea obiectului actului juridic este posibilă, însă pentru debitor este imposibilă (nu poate plăti suma datorată), este prezent obiectul posibil.

3.5. Cauza actului juridic

Definiţie. Condiţiile cauzei

Cauza este scopul urmărit la încheierea actului juridic civil. Cauza ca o condiție de valabilitate este prevăzută la art. 207 din Codul civil. în această normă legiuitorul a inclus câteva reguli care se cer a fi respectate în cazul cauzei actului juridic civil. în primul rând, în orice act juridic civil trebuie să existe o cauză, or, un act juridic nu poate exista dacă nu are scop. Actul juridic civil încheiat fără cauză nu are nici un efect (art. 207 alin. (1)). Nu are efect juridic nici actul fundat pe o cauză falsă sau ilicită. în al doilea rând, nu este necesară indicarea expresă a cauzei în actul juridic, prezumându-se că există în orice act juridic până la proba contrară. Prezumția este întărită prin dispoziția art. 207 alin. (2): *"Cauza actului juridic se prezumă pană la proba contrară".* în al treilea rând, pentru a fi valabilă, cauza trebuie să fie licită. Conform art. 207 alin. (3), este ilicită cauza care contravine legii, ordinii publice sau bunelor moravuri.

171

0 Răuțchi, Ştefan. Drept civil. Iaşi, 1992, p.122.

1 In literatura română de specialitate se vorbeşte atât despre "cauza actului juridic civil", cât şi despre "cauza obligației", inspirație din Codul civil român, care, la art. 966-968, utilizează ambele expresii. Problema a agitat îndelung doctrina, care a expus şi a analizat câteva teorii asupra cauzei. Vezi: Vlachide, P.C. Repetiția principiilor de drept civil. Voi. II. Bucureşti, 1994, p. 42-54. Codul civil al Republicii Moldova, în art. 195-241, în special în art. 207, vorbeşte doar despre cauza actului juridic civil, nu şi despre cauza obligației.

Deci, din art. 207 se pot deduce trei condiții de validitate a cauzei: a) cauza trebuie să existe; b) cauza trebuie să fie reală; 3) cauza trebuie să fie licită.

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 538.

143. **Cauza actului juridic trebuie să existe.** Această condiție de valabilitate a actului juridic reiese din art. 207 alin. (1), care prevede că actul juridic în care nu există cauză nu produce nici un efect. în literatura de specialitate[172] se susține că în actul juridic lipseşte cauza atunci când lipseşte scopul lui imediat şi când una dintre părți nu poate obține rezultatul urmărit prin încheierea actului.

144. **Cauza actului juridic trebuie să ne reală.** Şi această condiție de valabilitate este prevăzută la art. 207 alin. (1), care dispune că un act juridic bazat pe o cauză falsă nu are efect juridic. Cauza nu va fi reală, adică va fi falsă, atunci când, de exemplu, a existat doar în imaginația părților actului juridic civil.

145. **Cauza trebuie să fie licită.** Sursa acestei condiții de valabilitate este acelaşi art. 207 alin. (1), conform căruia un act juridic fundat pe o cauză ilicită nu are efecte. Totodată, legiuitorul, la alin. (3), stabileşte care cauză se consideră ilicită, specificând: *"Este ilicită cauza care contravine legii, ordinii publice sau bunelor moravuri"*.

Prezumţia cauzei

Cauza actului juridic civil, conform prevederilor art. 207 alin. (2), se prezumă până la proba contrarie. Rezultă, aşadar, că cel care invocă lipsa cauzei este obligat să dovedească acest lucru. Problema apare îndeosebi în cazul actului juridic unilateral, precum şi al contractului cu titlu gratuit. Problema nu se pune în cazul contractului sinalagmatic, fiindcă existența cauzei unei părți face posibilă proba cauzei celeilalte părți. De exemplu, dacă se dovedeşte printr-un înscris scopul vânzătorului, acest înscris face şi proba scopului urmărit de cumpărător. Lucrurile sunt mai complicate în cazul contractului unilateral, în care înscrisul doveditor se rezumă la recunoaşterea primirii unei sume de bani fără a se arăta cauza primirii, legea prezumând cauza. în acest caz, nu este necesară indicarea obligatorie în înscris a cauzei. în contractul unilateral, prezumția cauzei operează în favoarea creditorului, acesta nefiind obligat să dovedească existența ei. în schimb, conform art. 207 alin. (2), debitorul are posibilitatea de a face probă contrarie, adică de a dovedi că nu a existat o cauză.

Totodată, cauza actului juridic civil are un caracter juridic permanent. în această ordine de idei, nu sunt considerate acte juridice înțelegerile care nu au un scop juridic: înțelegerea despre întâlnire, despre petrecerea timpului împreună, despre plimbări etc.

Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 600-601.

Trebuie să se facă deosebire între ***scopul (cauza)*** şi ***motivul*** actului juridic. Motivul este impulsul naşterii scopului. De aceea motivul stimulează subiectul să încheie actul juridic şi nu este elementul lui juridic. Un astfel de element este scopul - cauza actului juridic. De exemplu, cineva cumpără un televizor pentru apartamentul la care speră că i se va repartiza din fondul de stat, dar nu i se eliberează bonul de repartiție. Speranța neîmplinită (motivul) nu poate influența valabilitatea contractului de vânzare-cumpărare a televizorului. Cu alte cuvinte, un motiv greşit nu poate influența valabilitatea actului juridic. Dreptul de proprietate asupra televizorului (în aceasta constă cauza actului juridic) trece la cumpărător indiferent de faptul dacă motivul s-a realizat ori nu.

în cazul în care motivul este luat în considerare la stabilirea valabilității actului juridic, relațiile juridice civile nu au un caracter constant. Dar, pe lângă aceasta, părțile pot, de comunul lor acord, să atribuie motivului o importanță juridică, motivul devenind o condiție a actului juridic.

3.6. Forma actului juridic *Dispoziţii generale*

Cosmovici, Paul. ***Tratat de drept civil***. Vol. I. Partea generală

De la bun început se impune o precizare. Dacă cele cinci condiții de valabilitate a actului juridic, analizate anterior, sunt considerate ca atare în toate cazurile./orma lui însă este o condiție de valabilitate doar în cazurile prevăzute de lege. Acest lucru a fost caracteristic şi Codului civil din 1964, fără a exista o prevedere expresă în acest sens. Codul civil în vigoare conține o prevedere, conform căreia ***"forma este o condiție de valabilitate a actului juridic numai în cazurile expres prevăzute de lege"*** (art. 208 alin.(2)). Prin urmare, valabilitatea actului juridic civil depinde şi de respectarea formei, însă atunci când acest lucru este expres prevăzut în lege. Drept exemplu în acest sens poate servi dispoziția art. 625 din Codul civil, care prevede că nerespectarea formei scrise a clauzei penale atrage nulitatea ei. în toate cazurile când în lege nu se întâlnesc asemenea prevederi, forma actului juridic nu se consideră o condiție de valabilitate, ci doar o probă a existenței lui sau un factor care determină opozabilitatea lui față de terți. După cum se expune în literatura de specialitate[173], prin condiții de formă se subînțeleg trei feluri de forme ale actului juridic: a) forma cerută pentru valabilitatea actului juridic (forma cerută ***ad validitatem);*** b) forma cerută pentru probarea actului (forma cerută pentru ***ad probatio-nem);*** c)forma cerută pentru opozabilitate față de terți. Aceste trei sensuri ale formei actului juridic civil pot fi desprinse din art. 208-215 ale Codului civil dedicate formei actului juridic civil.

Art. 209 alin. (2) din Codul civil prevede: "Actul juridic care se execută chiar la încheierea lui poate fi încheiat verbal. Excepție fac actele juridice pentru care se cere formă autentică sau actele juridice pentru care forma scrisă este cerută pentru valabilitate" (s.n.). Cosmovici, Paul. ***Op. cit.***, p. 193.

146. Forma cerută pentru valabilitatea actului juridic. Pornind de la conținutul art. 208 alin.(2), se poate spune că actele juridice sunt valabile indiferent de forma de manifestare a voinței la încheierea lor. Aceasta este regula, excepția de la ea se prevede expres chiar în acelaşi alineat, şi anume că valabilitatea actului juridic depinde de forma lui doar atunci când acest lucru este cerut expres de lege. Explicația constă în faptul că, pentru anumite acte juridice, legiuitorul manifestă o atenție specială față de forma în care se încheie. Să vedem care sunt actele juridice pentru a căror valabilitate legiuitorul a instituit cerința formei. In Codul civil mai există o prevedere generală în acest sens. în unele cazuri, legiuitorul impune forma ca o condiție de valabilitate pentru a atenționa părțile asupra importanței actului pe care îl încheie şi asupra consecințelor pe care le poate avea actul, de exemplu, contractul de ipotecă - art. 468 alin. (2); înțelegerea privind clauza penală - art. 625; garanția debitorului - art. 636. în alte cazuri, cum este testamentul, forma ca o condiție de valabilitate este impusă pentru asigurarea deplinei libertăți şi certitudini a consimțământului, în toate cazurile, forma autentică este o condiție de valabilitate a actului juridic civil, fiindcă art. 213 alin. (1) prevede: ***"Nerespectarea formei autentice atrage nulitatea actului juridic".*** Merită relevat faptul că în Codul civil în vigoare pentru prima dată este utilizată expresia ***'formă cerută pentru valabilitate"[1]'*.***

147. Forma cerută pentru probarea actului. în literatura de specialitate[175] se susține ideea conform căreia forma cerută pentru probarea actului juridic civil constă în cerința, impusă de lege sau de părți, de a fi întocmit în scris, fără ca lipsa acestuia să atragă nevalabilitatea actului. Se impune o precizare pornind de la conținutul art. 211 alin. (2) al Codului civil. Conform acestei norme, ***"nerespectarea formei scrise a actului juridic civil atrage nulitatea lui numai în cazul în care acest efect este expres prevăzut de lege sau prin acordul părților".*** O analiză mai detaliată a acestei prevederi legale se va face mai jos, cu ocazia descrierii formei scrise a actului juridic şi a efectelor nerespectării acestei forme. Se poate spune, aşadar, că, pentru anumite acte juridice, legea sau voința părților poate impune încheierea actului juridic civil într-o formă scrisă, necesară nu pentru valabilitatea actului juridic, ci pentru a se dovedi existența şi conținutul lui. Drept exemplu în acest sens poate servi art. 210, care dispune că actul juridic al cărui obiect depăşeşte 1000 de lei urmează a fi încheiat în scris. Faptul încheierii unui asemenea act poate fi dovedit doar printr-un înscris, proba cu martorii nefiind admisă.

Ca sancțiune a nerespectării formei cerute *adprobationem,* legiuitorul, în art. 211 alin. (1), a stabilit: *"Nerespectarea formei*

scrise a actului juridic face să decadă părţile din dreptul de a cere, în caz de litigiu, proba cu martori pentru dovedirea actului juridic".

c) Forma cerută pentru opozabilitate faţă de terţi. Prin forma cerută pentru opozabilitate faţă de terţi se înţeleg formalităţile pe care legea prevede că trebuie îndeplinite în scopul ocrotirii intereselor unor persoane altele decât părţile actului juridic[176]. Necesitatea includerii unei asemenea cerinţe de formă este dictată de existenţa principiului relativităţii, potrivit căruia actul juridic produce efecte juridice doar între părţile contractante. Ca rezultat, actul juridic nu poate fi opus persoanelor terţe sau, altfel spus, nu este opozabil terţilor, în unele cazuri, legea impune totuşi respectarea unor formalităţi pentru ca actul juridic să fie cunoscut şi terţilor. De regulă, legiuitorul face acest lucru în cazul unor drepturi care joacă un rol important pentru titulari. De exemplu, conform art. 214 din Codul civil, actul juridic care are ca obiect bunuri imobile urmează a fi înregistrat în modul stabilit de lege, iar art. 290 alin. (1) prevede că dreptul de proprietate şi alte drepturi reale asupra bunurilor imobile, grevările acestor drepturi, apariţia,

Cozma, D. ***Teoria generală a actului juridic***. Bucureşti, 1969

modificarea şi încetarea lor sunt supuse înregistrării de stat.

Actul juridic poate fi încheiat verbal, în scris, prin tăcere sau prin acţiuni concludente. Posibilitatea alegerii dintre aceste forme este prevăzută la art. 208 din Codul civil. Aceste forme de încheiere a actului juridic erau cunoscute şi Codului civil din 1964. în comparaţie cu acesta din urmă, Codul civil în vigoare prevede două reguli referitoare la modificarea actului juridic şi la forma promisiunii de a încheia actul juridic. Astfel, privitor la modificarea actului juridic, art. 208 alin. (5) dispune: *"orice modificare adusă unui act juridic trebuie să îmbrace forma stabilită pentru acel act"*. Deşi pare lucru firesc, o asemenea precizare este binevenită, va avea un important rol în garantarea stabilităţii raporturilor juridice civile. O altă inovaţie a Codului civil este acordarea posibilităţii încheierii unui antecontract sau, cu alte cuvinte, a promisiunii de a încheia actul juridic civil. Codul civil admite pentru prima dată posibilitatea încheierii antecontractului. Admiţând o asemenea posibilitate, legiuitorul stabileşte şi forma acestui act juridic. Astfel, art. 208 alin. (6) prevede: *"Promisiunea de a încheia un act juridic nu trebuie să îmbrace forma cerută pentru acel act"*[177]. Promisiunea de a încheia un act juridic este o obligaţie prin care persoana se obligă să încheie în viitor un act juridic. Termenii "promisiune de a contracta" şi "antecontract" sunt consideraţi sinonime[178].

Prin urmare, actul juridic, în conformitate cu art. 208, poate fi încheiat verbal, prin acţiuni concludente, prin tăcere şi în scris (act simplu scris; act scris şi autentificat notarial).

3.6.1. Forma verbală a actului juridic civil

Formei verbale a actului juridic civil îi este consacrat art. 209 din Codul civil. Esența formei verbale constă în faptul că nu se întocmeşte nici un document, fără ca partea (părțile) să îşi manifeste prin cuvinte (spuse la întrevederi ori la telefon) voința de a încheia actul juridic. Regula generală care guvernează forma verbală a actului juridic civil este expusă la art. 209: *"Actul juridic pentru care legea sau acordul părților nu stabileşte o formă scrisă sau autentică poate fi încheiat verbal"*. Este evident faptul că, spre deosebire de Codul civil din 1964, cel actual oferă subiectelor raportului juridic civil posibilitatea de a alege forma actului juridic civil, lărgind sfera actelor juridice care pot fi încheiate verbal. Art. 209 alin. (1) permite a afirma că orice act juridic poate fi încheiat verbal, cu excepția cazurilor expres prevăzute de lege sau de acordul părților.

Există o neconcordanță între prevederile art. 208 alin. (6), care nu cer ca promisiunea de a încheia actul juridic civil să îmbrace forma cerută pentru acel act, şi cele ale art. 679 alin. (3), care stipulează invers: ***"Forma stabilită pentru contract se aplică şi pentru antecontract".*** Această neconcordanță s-ar putea omite doar în cazul în care sintagmei "promisiune de a încheia un act juridic", utilizat de legiuitor în art. 208 alin. (6), i s-ar atribui sensul îngust de "promisiune unilaterală". Astfel, promisiunea unilaterală nu va trebui să îmbrace forma cerută pentru acel act, iar dacă va fi o promisiune care emană de la ambele părți (antecontract), atunci, conform art. 679 alin. (3), promisiunea bilaterală va trebui să îmbrace forma contractului ce urmează a fi

Pot fi încheiate verbal actele juridice care se execută chiar la încheierea lor (art. 209 alin. (2)). încheierea actului juridic în formă verbală nu depinde de valoarea obiectului său. Important este ca momentul încheierii să coincidă cu momentul executării actului juridic. De exemplu, poate fi încheiat verbal un contract de vânzare-cumpărare chiar dacă suma este de 50 de mii de lei. Important este ca, în momentul transmiterii bunului de către vânzător, cumpărătorul să plătească prețul. Excepție de la regula conform căreia actele juridice care se execută la momentul încheierii lor pot fi încheiate verbal o constituie actele juridice pentru care legea cere forma autentică şi actele juridice pentru care forma scrisă este cerută pentru valabilitate (art. 209 alin. (2)).

Se încheie verbal şi actele juridice dintre persoanele fizice dacă valoarea actului juridic este mai mică de 1000 de lei (art. 210 alin. (1)). Se are în vedere faptul că dacă se încheie un act juridic între persoane fizice, iar momentul încheierii nu coincide cu momentul executării şi valoarea actului este mai mică de 1000 de lei, atunci actul juridic poate fi încheiat verbal. Actele juridice la o sumă mai mică de 1000 de lei, a căror executare nu coincide cu momentul încheierii, urmează a fi încheiate în scris (art. 210 alin. (1)).

Executarea actului juridic încheiat verbal poate fi însoțită de

eliberarea unor documente (a unui cec), fapt care nu schimbă natura lui, acesta rămânând a fi un act juridic încheiat verbal.

în conformitate cu art. 208 alin. (3), *'actul juridic care poate fi încheiat verbal se consideră încheiat şi în cazul în care comportamentul persoanei arată vădit voinţa de a-l încheia"*. Se mai spune că, în acest caz, actul juridic este încheiat prin săvârşirea de acțiuni concludente din partea celui care doreşte să-1 încheie. De exemplu, persoana care introduce într-un automat specializat o

Codul civil din 1964 admitea încheierea actului juridic prin tăcere doar în cazurile prevăzute de lege, excluzând astfel posibilitatea încheierii actului juridic prin tăcere la dorința părților contractante (art.43 alin.(3)). Suhanov, E. ***Op. cit,*** p.345.

monedă îşi exprimă astfel voința de a procura bunul din automat.

Tăcerea se consideră exprimare a voinței de a încheia actul juridic în cazurile prevăzute de lege sau de acordul părților[179] (art. 208 alin. (4)). Doar în astfel de cazuri tăcerea va fi considerată exprimare a voinței părții actului juridic de a da naştere, modifica sau stinge drepturi şi obligații civile. Drept exemplu de încheiere a actului juridic prin tăcere prevăzut de lege poate servi art. 915 alin. (3) din Codul civil: *"Dacă termenul arendei expiră, iar arendatorul nu cere să i se predea terenul şi arendaşul continuă exploatarea lui, contractul de arendă se consideră prelungit cu un an"*. Evident, tăcerea arendatorului şi săvârşirea acțiunilor din partea arendaşului privind exploatarea bunului arendat este considerată de legiuitor ca o manifestare de voință de a prelungi termenul contractului de arendă cu un an. în acest exemplu, voința arendatorului de a prelungi termenul de arendă se exprimă prin tăcere, iar cea a arendaşului prin acțiuni concludente, situație similară celor analizate în literatura de specialitate [180].

3.6.2. Forma scrisă a actului juridic civil, efectele nerespectării formei scrise

Actul juridic încheiat în scris reprezintă o manifestare de voință înscrisă într-un document semnat de părțile (partea) contractante (contractantă). Codul civil se referă la forma scrisă a actului juridic civil în art.210-213. Forma scrisă poate fi de două feluri: simplă scrisă şi autentică.

Forma simplă scrisă. Enumerarea cazurilor când actul juridic trebuie încheiat în formă simplă scrisă o întâlnim în art. 210 alin. (1). Astfel, urmează a fi încheiate în formă simplă scrisă următoarele acte juridice:

— dintre persoanele juridice, cu excepția celor în care momentul încheierii coincide cu momentul executării;
— dintre persoanele juridice şi persoanele fizice, cu excepția celor în care momentul încheierii coincide cu momentul executării;
— dintre persoanele fizice, dacă valoarea actului depăşeşte

1000 de lei (cu excepția celor în care momentul încheierii coincide cu momentul executării), iar în cazurile prevăzute de lege, indiferent de valoarea obiectului.

Legiuitorul a prevăzut forma scrisă a actului juridic civil în funcție de subiectele care încheie actul juridic. Toate actele juridice încheiate între persoane juridice şi între persoane juridice şi cele fizice trebuie încheiate în scris. Excepție fac actele notariale şi actele juridice în care momentul încheierii coincide cu momentul executării. De exemplu, încheierea contractului de vânza-re-cumpărare a unui bun dintr-un magazin, după regula generală din art. 210 alin. (1), ar trebui să se încheie în scris, fiindcă subiecte sunt: o persoană fizică şi o persoană juridică. Un asemenea contract însă se încheie verbal fiindcă, în momentul transmiterii bunului cumpărat, cumpărătorul plăteşte prețul lui, adică momentul încheierii actului juridic coincide cu momentul executării lui (art. 209 alin. (2)). După cum s-a spus, eliberarea cecului de către magazin nu poate fi considerat încheiere a actului juridic în formă scrisă. în primul rând, din cauza faptului că cecul nu este semnat de nici o parte (cumpărător şi vânzător), în al doilea rând, cecul nu este documentul care ar conține întreaga informație despre actul juridic, ci doar informația despre suma plătită de cumpărător (în unele cazuri, se indică bunul vândut). Cecul poate fi utilizat ca probă în dovedirea încheierii actului juridic, dar nu poate substitui forma lui scrisă.

1 Vezi: Sergheev, A. P. şi Tolstoi, I. K. ***Op. cit.,*** p. 290-291.

în literatura de specialitate[181] este expusă ideea, cu care suntem solidari, că nici "scrisorile de garanție" eliberate de persoanele juridice nu substituie forma scrisă a actului juridic civil. Scrisoarea de garanție, prin care persoana juridică garantează vânzarea sau cumpărarea unui bun, exprimă doar intenția acesteia de a încheia actul juridic. Totuşi, ca şi cecul, scrisoarea de garanție poate servi drept probă în dovedirea încheierii actului juridic.

Se încheie în scris şi actele juridice între persoane fizice pe o sumă mai mare de 1000 de lei, iar în cazurile prevăzute de lege - indiferent de valoarea actului. Deci, pe de o parte, toate actele juridice dintre persoanele fizice pe o sumă mai mare de 1000 de lei, în care momentul încheierii nu coincide cu momentul executării, trebuie încheiate în scris. Pe de altă parte, urmează a fi încheiate între persoanele fizice unele acte juridice, indiferent de valoarea lor, în cazurile în care acest lucru o cere expres legea, de exemplu: contractul de gaj (cu excepția amanetului) - art. 468 alin. (1); clauza penală - art. 625; garanția debitorului - art. 636; contractul de fideiusiune - art. 1147 din Codul civil.

Prin urmare, act juridic încheiat în scris este actul juridic în care voința este expusă într-un document, semnat de persoana care încheie actul sau de persoana împuternicită de ea (reprezentant). Dacă se încheie un act juridic unilateral (se eliberează o procură), se întocmeşte un singur document. Dacă se încheie un contract,

poate fi întocmit un singur document semnat de ambele părţi ori două documente, unul semnat de o parte şi altul de cealaltă parte, schimbate reciproc. O astfel de procedură o stabileşte legiuitorul în art. 210 alin. (2): *"în cazul în care, conform legii sau învoielii între părţi, actul juridic trebuie încheiat în scris, el poate fi încheiat atât prin întocmirea unui singur înscris, semnat de părţi, cât şiprintr-un schimb de scrisori, telegrame, telefono-grame, altele asemenea, semnate de partea care le-a expediat"*.

Pentru a fi valabil, actul juridic cu formă scrisă trebuie semnat în mod obligatoriu. Actul juridic încheiat de o persoană juridică

Actele juridice încheiate de persoane juridice, pe lângă semnătura persoanei împuternicite, poartă, de regulă, şi amprenta ştampilei acesteia. Apare întrebarea: va fi valabil actul juridic încheiat de o persoană juridică semnat de conducător fără a purta amprenta persoanei juridice? în opinia autorilor prezentei cărţi, un asemenea act juridic este valabil, fiindcă legea cere ca actul juridic să fie doar semnat, nu şi să poarte amprenta ştampilei persoanei juridice. Cu toate acestea, în cazul în care părţile cad de acord ca, pe lângă semnătură, actul juridic să poarte şi

trebuie semnat de către împuternicit, de regulă conducătorul ei[182].

în cazul persoanei fizice care încheie un act juridic, există situaţii în care nu poate semna cu propria mână (defect fizic, boală etc). Potrivit art. 210 alin. (4), pe baza unei împuterniciri date de persoana care nu poate semna, actul juridic poate fi semnat de o altă persoană. Semnătura ei însă trebuie certificată de notar sau de o altă persoană împuternicită prin lege[183], arătându-se *cauza* în a cărei virtute cel care încheie actul juridic nu poate semna cu propria mână. Spre deosebire de Codul civil din 1964, Codul civil în vigoare nu enumera persoanele autorizate să certifice semnătura celui împuternicit de a semna actul juridic încheiat de persoana care nu-1 poate semna cu propria mână. Apelând la analogia normei, în conformitate cu art. 5 alin. (1) din Codul civil, susţinem că sunt în drept să certifice semnătura împuternicitului de a semna actul juridic încheiat de persoana care nu poate semna cu propria mână actul juridic civil persoanele enumerate la art. 252 alin. (3)-(5) din Codul civil.

Pe lângă aceste condiţii, în cazul întocmirii testamentului de către o persoană care nu poate semna cu propria mână, este necesar să fie prezenţi doi martori, care de asemenea semnează în testament. Art.1460 din Codul civil prevede: *"Dacă testatorul, dintr-o anumită cauză, nu poate semna personal testamentul, la rugămintea şi în prezenţa lui, precum şi în prezenţa a cel puţin 2 martori şi a notarului, poate semna o altă persoană. în acest caz, trebuie indicată cauza care l-a împiedicat pe testator să semneze personal. Martorii de asemenea semnează în testament"*.

în ultimul timp, tot mai dese sunt cazurile când, la semnarea actului juridic, se utilizează mijloace tehnice, cum ar fi aplicarea semnăturii electronice. Posibilitatea utilizării mijloacelor tehnice la

semnarea actului juridic este recunoscută şi de Codul civil în art. 210 alin. (3). Mijloacele tehnice pot fi utilizate la semnarea actului juridic în două cazuri: a) când legea prevede o asemenea posibilitate; b) când părțile au căzut de acord să utilizeze astfel de mijloace. în ambele cazuri însă modul de utilizare a mijloacelor tehnice la semnarea actului juridic trebuie să fie stabilit de lege (art.

Codul civil din 1964 enumera, la art. 46, persoanele îndreptățite să certifice asemenea acte juridice: organizația în care lucrează sau învață persoana care încheie convenția, organizația de exploatate a locuințelor de la locul de trai, administrația instituției cura-tiv-profilactice staționare unde se află la tratament notarul sau persoanele cu funcție de răspundere învestite cu dreptul de a

210 alin. (3)).

Efectele nerespectării formei scrise a actului juridic civil sunt prevăzute expres la art. 211 din Codul civil. Din conținutul acestui articol se deduc două reguli. Prima regulă constă în sancționarea părților în cazul nerespectării formei scrise, prin imposibilitatea apelării, în caz de litigiu, la proba cu martori pentru dovedirea actului juridic. Art. 211 alin. (1) dispune în acest sens: *"Nerespectarea formei scrise a actului juridic face să decadă părțile din dreptul de a cere, în caz de litigiu, proba cu martori pentru dovedirea actului juridic"*. înseamnă că actul juridic care trebuie încheiat în scris poate fi dovedit doar prin înscrisuri. Astfel de înscrisuri sunt scrisorile, recipisele, chitanțele etc. în unele cazuri totuşi este posibil să se dovedească prin depozițiile martorilor încheierea actului juridic. De exemplu, dacă încheierea actului juridic pentru care este prevăzută forma scrisă este însoțită de infracțiune, faptul încheierii lui poate fi demonstrat prin orice mijloc de probă, inclusiv prin proba cu martori, fiindcă pentru demonstrarea săvârşirii infracțiunii sunt folosite toate mijloacele de probă prevăzute de legislația procesuală penală [184].

A doua regulă care se referă la efectele nerespectării formei scrise a actului juridic civil constă în faptul că această **nerespectare nu afectează valabilitatea actului juridic.** Nerespectarea formei scrise a actului juridic civil va afecta valabilitatea actului juridic doar în cazul în care acest efect este prevăzut expres de lege sau de acordul părților[185] (art. 211 alin. (2)). Drept exemplu în acest sens poate servi art. 625 alin. (2), care prevede că nerespectarea formei scrise atrage nulitatea clauzei penale. în cazul în care nu există o asemenea prevedere, actul juridic va fi valabil. Astfel, înțelegerea cu privire la arvună este valabilă, chiar dacă a fost încheiată verbal, fiindcă legiuitorul, în art. 631, cere ca arvuna să fie încheiată în scris, nesancționând cu nulitate nerespectarea acestei cerințe.

3.6.3. Autentificarea actului juridic civil, efectele nerespectării formei autentice

Codul civil din 1964 admitea dovada încheierii contractului de depozit cu depoziții ale martorilor. Astfel, art.403 prevedea: "Predarea bunurilor în depozit, în caz de împrejurări excepționale (incendiu, inundație etc), poate fi dovedită cu martori, indiferent de valoarea bunurilor predate în depozit".
Codul civil din 1964 dispunea, în art. 47, că nerespectarea formei cerute de lege atrage nulitatea convenției numai în cazul când acest efect este expres prevăzut de lege, nu și prin acordul

Conform prevederilor art. 212 din Codul civil, forma autentică a actului juridic civil este obligatorie în cazurile: a) stabilite de lege; b) prevăzute prin acordul părților, chiar dacă legea nu cere forma autentică. Codul civil conține puține prevederi care cer autentificarea notarială a actului juridic. De regulă, legiuitorul cere forma autentică în cazul actelor juridice importante: procura de substituire - art. 253 alin. (2); actul juridic prin care se constituie servitutea - art. 431 alin. (2); contractul de ipotecă - art. 468 alin. (2); testamentul autentic - art. 1458 lit. (b) etc. La acordul părților, orice act juridic poate fi încheiat în formă autentică, chiar dacă legea nu o cere. De exemplu, părțile pot autentifica prin acord contractul de vânzare-cumpărare a automobilului, deşi legea nu cere autentificarea lui notarială.

Forma autentică se deosebeşte de forma simplă scrisă prin faptul că semnăturile părților actului juridic sunt certificate de notar.

Autentificarea notarială a actului juridic se face în conformitate cu prevederile Legii 1453/2002[186]. Ea facilitează dovada dreptului născut din actul juridic, precum şi a conținutului acestui act juridic. Se prezumă că datele incluse într-un act autentic sunt corecte şi nu trebuie dovedite [187]. Cel care consideră neconforme realității clauzele unui act autentic trebuie să dovedească necon-formitatea.

Dacă nerespectarea formei scrise nu are întotdeauna ca efect nulitatea actului juridic, nerespectarea formei autentice duce, în conformitate cu art. 213 alin. (1) din Codul civil, la nulitatea actului juridic în toate cazurile. Hotărârea judecătorească poate substitui, în cazurile stabilite la art. 213 alin. (2), forma autentică a actului juridic. Conform acestei prevederi, dacă o parte a executat total sau parțial actul juridic pentru care se cere formă autentică, iar cealaltă se eschivează de la autentificarea lui notarială, instanța de judecată are dreptul, la cererea părții care a executat total sau parțial actul juridic, să îl declare valabil dacă nu conține elemente care contravin legii. în acest caz, nu se cere autentificarea notarială ulterioară a actului juridic. în plus, vinovatul de tergiversarea autentificării actului juridic este sancționat cu repararea prejudiciului. Art. 213 alin. (3) prevede: *"Partea care s-a eschivat neîntemeiat de la autentificarea notarială a actului juridic este obligată să repare celeilalte părți prejudiciul cauzat prin întârzierea autentificării"*.

3.7. înregistrarea actelor juridice civile

Pentru unele categorii de acte juridice, legiuitorul cere să fie

înregistrate în modul stabilit de lege. înregistrarea nu este o condiție propriu-zisă de valabilitate. Ea face ca actul juridic să fie opozabil şi terților.

Vezi: Legea nr. 1453-XV din 8 noiembrie 2002 cu privire la notariat. în: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 2002, nr. 154-157.
Art. 3 alin. (2) din legea sus-numită prevede că actul notarial, purtând sigiliul şi semnătura persoanei care desfăşoară activitate notarială, este de autoritate publică, se consideră legal şi veridic

Se înregistrează doar actele juridice expres prevăzute de lege. Părțile, prin voința lor, nu pot stabili ca actul juridic să fie înregistrat. Codul civil prevede, la art. 214, că se înregistrează actul juridic ce are ca obiect bunuri imobile, iar la alin. (2), că " *poate fi stabilită prin lege condiția înregistrării unor acte juridice",* de exemplu, înregistrarea contractului de vânzare-cumpărare a întreprinderii în calitate de complex patrimonial (Codul civil, art. 818). Modalitatea de înregistrare a actelor juridice care au ca obiect bunuri imobile este stabilită în Legea cadastrului bunurilor imobile[188]. In unele cazuri, pe lângă prevederea generală de la art. 214 din Codul civil, legiuitorul indică opozabilitatea contractului față de terți doar din momentul înregistrării. Astfel, la art. 431 alin. (3), se stabileşte că servitutea constituită prin acte juridice este opozabilă după înscriere în registrul bunurilor imobile. Această normă legală ilustrează o dată în plus că înregistrarea actului este cerută pentru opozabilitate față de terți.

Pe lângă înregistrarea actului juridic civil, legislația consemnează şi înregistrarea dreptului. Art.290 din Codul civil prevede că dreptul de proprietate şi alte drepturi reale asupra imobilelor, grevarea, apariția, modificarea şi încetarea lor sunt supuse înregistrării de stat. Dacă drepturile enumerate la articolul nominalizat au ca sursă actul juridic, înregistrarea actului şi înregistrarea dreptului se fac concomitent, fiindcă atât înregistrarea actului juridic, cât şi a dreptului ce decurg din el se efectuează de unul şi acelaşi organ - Oficiul Cadastral Teritorial, în unul şi acelaşi document - Registrul bunurilor imobile.

Efectele neînregistrării actului juridic civil. După cum s-a menționat, ne-înregistrarea nu afectează valabilitatea actului juridic civil[189]. Un act juridic încheiat în forma cerută de lege, dar neînregistrat dă naştere la drepturi şi obligații între părți, acestea putând cere executarea obligațiilor ce decurg din act. Drepturile, enumerate la art. 290, ce nasc dintr-un act juridic având ca obiect bunuri imobile apar doar în momentul înregistrării.

Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 44-46, art. 318.

Legislația civilă a unor țări sancționează cu nulitate actul juridic neînregistrat. De exemplu, art. 165 alin. 1 din Codul civil al

Se întâlnesc cazuri când partea obligată se eschivează de la înregistrarea actului juridic. Atunci, înregistrarea poate fi dispusă prin hotărâre judecătorească. Art. 215 din Codul civil prevede: *"Dacă actul juridic ce urma să fie înregistrat este încheiat informa cerută de lege, însă partea obligată se eschivează de la înregistrarea acestuia sau dacă a expirat termenul stabilit de lege pentru înregistrare, instanța de judecată, la cererea părții interesate, este în drept să dispună prin hotărâre înregistrarea actului juridic. în cazul acesta, actul juridic se înregistrează în baza hotărârii instanței de judecată"*. Totodată, partea care s-a eschivat neîntemeiat de la înregistrarea actului juridic va fi obligată să repare prejudiciul cauzat celeilalte părți prin tergiversarea înregistrării.

4. Modalitățile actului juridic civil

4.1. Noţiunea, felurile şi caracterele modalităţilor actului juridic civil

După regula generală, actele juridice produc efecte de îndată ce au fost încheiate,acestea fiind pure şi simple. Există însă şi cazuri când producerea efectelor depinde de un eveniment viitor, astfel de acte juridice fiind afectate de modalități.

Actul juridic afectat de modalități este actul al cărui efect depinde de o clauză restrictivă formulată de părți privind un eveniment viitor care face să întârzie fie realizarea, fie stingerea unui drept[190]. Se cunosc trei modalități ale actului juridic: termenul, condiția şi sarcina.

Utilitatea teoretică şi practică a modalităților actului juridic se reduce la următoarele:

— părțile actului juridic dispun de posibilitatea de a-şi determina modul de comportare, ceea ce le permite să dea actului juridic configurația cea mai potrivită satisfacerii intereselor lor. De exemplu, părțile pot încheia în luna ianuarie un contract de vânzare-cumpărare a 100 de tone de roşii care vor fi culese în iulie - septembrie ori pot stabili că locațiunea va fi valabilă până la atingerea majoratului unui copilul al lor etc;

— în cazul actului cu titlu gratuit, datorită modalităților lui, cel obligat la săvârşirea unor acțiuni poate impune gratificatului unele obligații. De exemplu, într-un contract de donație a unei biblioteci poate fi stipulată ***sarcina*** de a li se permite unor persoane anumite să se folosească de cărți;

— în ceea ce priveşte aspectul teoretic, se poate afirma că modalitățile actului juridic civil permit părților să transforme o clauză neesențială în una esențială. De regulă, nici condiția, nici termenul, nici sarcina nu sunt considerate condiții ce ar influența valabilitatea actului juridic, însă, de îndată ce părțile l-au afectat cu o modalitate, aceasta este obligatorie.

4.2. Termenul

Termenul este un eveniment viitor şi sigur de care părțile leagă survenirea efectului actului juridic, moment în care începe ori se stinge efectul. Regulile generale de instituire, de calcul, începutul curgerii, expirarea, prelungirea sunt

190 Vonica, Romul Petru. ***Op. cit.,*** p. 538-539.

cuprinse în art.259-266 din Codul civil. Termenul poate fi clasificat după mai multe criterii, după cum se va proceda la capitolul *Termenele în dreptul civil. Termenul de prescripție.*

4.3. Condiţia

Condiția este un eveniment viitor şi nesigur de a cărei realizare depinde naşterea sau stingerea unui drept subiectiv civil. Particularitățile actelor juridice încheiate sub condiție sunt consemnate la art.234-241 din Codul civil. Articolul 234 prevede că actul juridic se consideră încheiat sub condiție când apariția şi încetarea drepturilor subiective civile şi a obligațiilor corelative de-pind de un eveniment viitor şi nesigur ca realizare. Deci, condiția reprezintă un eveniment viitor, realizarea ei fiind nesigură. Evenimentul incert se poate realiza ori nu. De exemplu, părțile stipulează că apartamentul va fi dat în loca-țiune dacă fiul proprietarului *va pleca la studii în străinătate.* Această condiție (plecarea la studii în străinătate poate fi îndeplinită sau nu). Actul juridic civil încheiat sub condiție produce efecte juridice numai în cazul în care condiția nu contravine legii, ordinii publice şi bunelor moravuri. De asemenea, condiția trebuie să fie posibilă, căci nimeni nu poate fi oligat la ceva imposibil. Şi, în fine, un alt factor al valabilității condiției, stipulat în art. 235, este independența survenirii sau nesurvenirii ei de voința părților. în cazul în care condiția va fi contrară legii, ordinii publice sau bunelor moravuri, ori va fi imposibilă, ori va depinde de voința părților, actul juridic va fi lovit de nulitate absolută.

Condițiile pot fi clasificate după diferite criterii. Codul civil enunță două: cel al efectelor pe care condiția le produce şi cel al modului de formare a condiției (în care obligația depinde de îndeplinirea ori neîndeplinirea evenimen-tului-condiție). Astfel, în conformitate cu prevederile Codului civil, condiția poate fi pozitivă (art. 236), negativă (art. 237), suspensivă (art. 239) şi rezolu-torie (art. 240).

în cazul în care obligația depinde de îndeplinirea ori neîndeplinirea eveni-mentului-condiție, condiția poate fi *pozitivă* sau *negativă.*

Condiția este pozitivă atunci când efectele actului juridic depind de un eveniment care trebuie să survină într-un termen determinat sau nedeterminat. Dacă termenul este determinat, condiția se consideră nerealizată în cazul expirării lui şi nesurvenirii evenimentului. Dacă termenul nu este determinat, condiția poate fi îndeplinită oricând. Ea se consideră nerealizată atunci când este evident că survenirea ulterioară a evenimentului este imposibilă.

Condiția este negativă atunci când efectele actului juridic depind de nesurvenirea unui eveniment într-un termen determinat sau nedeterminat. Con-

form prevederilor art. 237 alin. (1), în cazul în care actul juridic este încheiat sub condiția nesurvenirii unui eveniment anumit într-un termen determinat, condiția se consideră realizată chiar şi până la expirarea acestui termen dacă este evident că survenirea ulterioară a evenimentului este imposibilă. Dacă termenul este nedeterminat, condiția se consideră realizată doar atunci când va fi evident că evenimentul nu va surveni.

în literatura de specialitate"[1] nu se dă importanță clasificării condiției în pozitivă şi negativă, deoarece, practic, fiecare condiție poate fi formulată fie pozitiv, fie negativ (de exemplu, a nu te căsători sau a rămâne celibatar este acelaşi lucru).

După criteriul efectelor pe care le produce, condiția poate fi *suspensivă* sau *rezolutorie.*

în conformitate cu art. 239, actul juridic se consideră încheiat sub *condiție suspensivă* dacă apariția drepturilor subiective civile şi a obligațiilor corelative prevăzute depinde de un eveniment viitor şi incert sau de un eveniment survenit, însă deocamdată necunoscut părților. Drepturile şi obligațiile părților într-un act juridic încheiat sub condiție suspensivă nu iau naştere în momentul încheierii acului juridic civil, ci în momentul survenirii condiției. De exemplu, o persoană vinde un calculator cu condiția că va transmite cumpărătorului calculatorul (respectiv dreptul de proprietate asupra lui) în momentul în care va apărea un nou model de calculator. Părțile care au încheiat un act juridic sub condiție suspensivă se află în relații juridice din momentul încheierii actului şi până la realizarea condiției şi nu au dreptul să săvârşească acțiuni care ar împiedica survenirea condiției. Acest lucru este prevăzut expres la art. 238, conform căruia persoana care a încheiat un act juridic sub condiție determinată nu are dreptul să efectueze acțiuni capabile să împiedice executarea obligațiilor sale. Mai mult decât atât, dacă se întreprind astfel de acțiuni şi, ca rezultat, va fi cauzat un prejudiciu, persoana vinovată va fi ținută la plata despăgubirilor (art. 238 alin. (2)).

Actul juridic încheiat sub condiție suspensivă urmează a se deosebi de antecontract, prevăzut la art. 679 alin. (3). în cazul actului juridic încheiat sub condiție suspensivă, survenirea condiției are drept efect naşterea drepturilor şi obligațiilor stipulate în el, fără a fi necesară încheierea unui alt act juridic, în cazul antecontractului însă, pentru apariția drepturilor şi obligațiilor ce nasc din el, este necesară încheierea unui contract. în exemplul de mai sus, dreptul de proprietate asupra calculatorului trece la cumpărător de îndată ce apare un nou model de calculator (se va îndeplini condiția suspensivă), fără a fi necesară încheierea unui contract de vânzare-cumpărare. Dacă părțile ar fi încheiat un antecontract cu condiția obligației de a încheia ulterior un contract de vânzare-cumpărare a calculatorului, atunci pentru survenirea drepturilor şi obligațiilor este necesară încheierea unui astfel de contract.

în conformitate cu art. 240, actul juridic se consideră încheiat sub *condiție rezolutorie* dacă realizarea condiției atrage desființarea actului şi restabilirea situației anterioare încheierii lui. De exemplu, o persoană a dat cu chirie automobilul pe un termen de doi ani cu condiția că dreptul chiriaşului va înceta în momentul în care feciorul persoanei se va întoarce din străinătate.

Părțile actului juridic civil nu sunt în drept să influențeze apariția sau neapariția condiției. Codul civil cere, în art. 241, ca, la survenirea condiției, să existe buna-credință, sancționând cazurile când se influențează cu rea-credință survenirea sau reținerea

[1] Ungureanu, Ovidiu. ***Op. cit.,*** p. 142.

condiției. Astfel, conform dispozițiilor acestui articol, dacă survenirea condiției a fost reținută cu rea-credință de partea pentru care survenirea este dezavantajoasă, condiția se consideră survenită, iar dacă la survenirea condiției a contribuit cu rea-credință partea pentru care survenirea este avantajoasă, condiția nu se consideră survenită.

4.4. Sarcina

Sarcina este obligația de a da, a face sau a nu face ceva, impusă de dispu-nător gratificatului, în actele cu titlu gratuit[192]. Drept exemplu de act juridic cu sarcină poate servi legatul. Conform art. 1486 din Codul civil, testatorul poate acorda prin testament unei persoane avantaje patrimoniale (legat) fără a o desemna în calitate de moştenitor. în acest caz, moştenitorul este obligat să săvârşească unele acțiuni, stipulate expres în testament, în favoarea legatarului. Sarcina poate fi impusă în favoarea dispunătorului ori în favoarea gratificatului, ori a unui terț.

5. Nulitatea actului juridic

Noţiuni generale

Codul civil în vigoare, spre deosebire de cel din 1964, consacră un capitol nulității actului juridic (art. 216-233). în cod, nulitatea nu are definiție, aceasta

Ungureanu, Ovidiu. ***Op. cit.,*** p. 142.Ungureanu, Ovidiu. ***Op. cit.,*** p. 142.

fiind dată de doctrină, pornindu-se de la reglementările legale.

Nulitatea este o sancţiune civilă care desfiinţează actul juridic în cazul în care acesta a fost încheiat cu nerespectarea condiţiilor de validitate cerute de lege. Actul juridic sancţionat cu nulitate este lipsit de efecte juridice. Deşi actul există în mod material, nu produce efecte juridice.

Se susţine că nulitatea actului juridic îndeplineşte trei funcţii:

— *preventivă,* când persoanele care vor să încheie un act juridic cu nerespectarea condiţiilor de valabilitate suntprevem'fe, adică conştientizează faptul că un asemenea act nu va produce efecte juridice. Existenţa normelor ce sancţionează cu nulitate actul juridic încheiat cu nerespectarea condiţiilor de valabilitate descurajează părţile să încheie un astfel de act şi face să fie respectată legea şi ordinea publică;

— *represivă,* prin care actul juridic încheiat cu nerespectarea condiţiilor de valabilitate este sancţionat cu nulitate şi, drept consecinţă, nu produce efecte juridice, iar în cazul în care s-au produs, actul urmează a fi reziliat;

— *reparatorie,* prin care se asigură repararea prejudiciului şi restabilirea ordinii de drept încălcate.

Nulitatea actului juridic trebuie deosebită de alte cauze similare, ca: rezo-luţiunea, rezilierea, revocarea, inopozabilitatea, caducitatea.

Rezoluţiunea, rezilierea şi revocarea contractului sunt reglementate în art. 733-752 din Codul civil.

Rezoluţiunea este o sancţiune civilă care desfiinţează retroactiv actul juridic, motivul fiind neexecutarea culpabilă a unei obligaţii într-un contract cu executare imediată. Rezoluţiunea, rezilierea şi revocarea contractului vor fi analizate în cadrul teoriei generale a obligaţiei. Rezoluţiunea, ca şi nulitatea actului juridic, îl desfiinţează retroactiv. Cu toate acestea, între nulitate şi rezoluţiune există următoarele deosebiri:

— rezoluţiunea se aplică doar contractelor sinalagmatice, iar nulitatea - tuturor actelor juridice;

— rezoluţiunea presupune existenţa unui act juridic perfect valabil care nu se execută din culpa unei părţi, iar nulitatea actului presupune că la momentul încheierii actului juridic nu au fost respectate condiţiile de valabilitate, din care cauză nu poate fi vorba despre un contract perfect.

Rezilierea este o sancţiune care desfiinţează pentru viitor un contract si-nalagmatic cu executare suscesivă în timp (locaţia) ca rezultat al neexecutării culpabile a obligaţiei de către una dintre părţi (Codul civil, art. 747). Rezilierea nu se deosebeşte cu mult de rezoluţiune, fapt ce a obligat legiuitorul să dispună că la reziliere se aplică în modul corespunzător reglementările rezoluţiunii.

Diferenţa dintre rezoluţiune şi reziliere constă în faptul că prima are un efect retroactiv, iar cea de a doua nu desfiinţează efectele actului ce s-au produs anterior ei, adică produce efect numai pentru viitor. De aceea deosebirile dintre rezoluţiune şi nulitate sunt

caracteristice şi rezilierii.

Revocarea este desfacerea voluntară pentru viitor a unui act juridic încheiat legal. Revocarea actului juridic se poate face, de regulă, numai prin consimțământ mutual, printr-un nou acord de voință al părților, care face să înceteze pentru viitor efectele acordului de voință al părților prin care, anterior, a fost încheiat actul juridic civil. Ca o excepție, revocarea poate fi făcută şi unilateral, prin manifestarea de voință a unei singure părți. Atât revocarea, cât şi nulitatea fac să înceteze efectele actului juridic. Diferența dintre revocare şi nulitate constă în faptul că nulitatea are efect retroactiv, iar revocarea desființează actul juridic pentru viitor.

Caducitatea este o cauză de ineficacitate care constă în lipsirea de efecte a unui act juridic datorită unui eveniment independent de voința sau de culpa părților, care survine ulterior încheierii valabile a actului. Caducitatea, ca şi nulitatea, este cauză de ineficacitate. între caducitate şi nulitate însă există următoarele deosebiri:

— caducitatea presupune un act valabil încheiat, iar nulitatea - un act nevalabil;

— caducitatea presupune o cauză ulterioară încheierii actului juridic independentă de voința părții, iar nulitatea intervine pentru cauze anterioare sau concomitente cu momentul încheierii actului juridic;

— caducitatea operează numai pentru viitor, iar nulitatea are efect retroactiv. *Inopozabilitatea* reprezintă o sancțiune ce intervine în cazul nerespectării

de către părți a cerințelor de publicitate a actului juridic. Astfel, actul juridic al cărui obiect se constituie din bunuri imobile urmează a fi înscris în registrul bunurilor imobile ținut de oficiul cadastral teritorial. între inopozabilitate şi nulitate există următoarele deosebiri:

— inopozabilitatea presupune un act valabil (care are putere juridică doar între părțile contractante şi nu şi față de terți), iar nulitatea - un act *nevalabil;*

— inopozabilitatea se aplică *unor categorii* de acte expres şi exaustiv prevăzute de lege, iar nulitatea - *tuturor* actelor juridice;

— inopozabilitatea sancționează neîndeplinirea condițiilor de *publicitate,* iar nulitatea - neîndeplinirea condițiilor de valabilitate;

— actul lovit de inopozabilitate poate fi ratificat de terțul îndreptățit a-i opune sancțiunea, iar nulitatea relativă poate fi acoperită prin voința părții îndreptățite de a cere nulitatea actului juridic.

Clasificarea nulităţilor actului juridic civil

Codul civil conține două criterii de clasificare a actelor juridice: ***natura interesului ocrotit prin norma încălcată*** şi ***întinderea efectelor sancțiunii.***

In funcție de natura interesului ocrotit de lege prin sancțiunea nulității actului juridic, nulitatea poate fi ***absolută*** şi ***relativă.*** In diferite norme, legiuitorul utilizează diferiți termeni, ca actul juridic nul, nulitate absolută, act juridic anulabil, nulitate relativă. Trebuie subliniat faptul că "act juridic nul" şi "nulitate absolută" sunt sinonime, de asemeni termenii "act juridic anulabil" şi "nulitate relativă" (Codul civil, art. 216-218). Pentru prima dată o astfel de clasificare a nulității este făcută în Codul civil în vigoare, cel din 1964 neavând reglementări exprese referitoare la nulitatea absolută şi nulitatea relativă[193].

Regula generală a nulității actului juridic are următoarea formulă: ***Este nul actul juridic care nu corespunde prevederilor legii.*** Această regulă trebuie aplicată în toate cazurile când actul juridic încheiat cu încălcarea legii nu cade sub incidența normelor speciale, care reglementează reguli speciale cu privire la nulitatea actului. Declararea nulității actului juridic este orientată spre apărarea ordinii publice, a bunelor moravuri şi atrage anularea drepturilor şi obligațiilor care, dacă ar fi realizate, ar duce la încălcarea legii. Anume din aceste considerente, dacă este nul sau este declarat nul, actul juridic se consideră ca atare nul din momentul încheierii sale. Dacă însă din cuprinsul lui rezultă că poate fi încheiat numai pe viitor, actul juridic nul nu va produce efecte pentru viitor.

Deşi Codul civil nu conține definiția nulității absolute, ea poate fi dedusă din art. 216 alin. (1) şi art. 217.

Nulitatea absolută **este o sancțiune a actului juridic civil care poate fi invocată de orice persoană interesată şi care constă în faptul că acțiunile săvârşite cu scopul de a da naştere, a modifica sau a stinge un raport juridic civil nu produce efecte juridice.**

Referindu-se la nulitatea absolută, Codul civil cuprinde o reglementare din care se poate deduce că nulitatea absolută survine doar în cazurile prevăzute de el. Concluzia dată se desprinde din art. 216 alin. (1), conform căruia "actul juridic este nul în temeiurile prevăzute de prezentul cod".

O astfel de clasificare a nulității actului juridic poate fi dedusă din art. 50-61 ale Codului civil din 1964, deşi acest act normativ nu utiliza termenii "nulitate absolută" şi "nulitate relativă".

Nulitatea absolută ***poate fi invocată de orice persoană interesată,*** legiui

torul stipulând în acest sens că nulitatea absolută poate fi invocată de orice persoană care are un interes născut şi actual (art.217 alin. (1)). De exemplu, pot cere nulitatea actului juridic fictiv sau simulat (art. 221) atât părțile, cât şi orice persoană care are un interes la momentul invocării nulității absolute. Nulitatea absolută poate fi invocată, în primul rând, de partea care a încheiat actul juridic lovit de această nulitate absolută. Atunci, nu ce cere respectată nici o cerință specială, urmând doar să fie invocat temeiul, prevăzut expres de Codul civil, care duce la nulitate absolută. în schimb, dacă nulitatea absolută este invocată de un terț, adică de o persoană care nu a fost parte a actului juridic, acesta va trebui să dovedească interesul său în nulitatea actului. De exemplu, *A* a donat lui *B* (care nu este coproprietar) cota-parte din proprietatea comună pe cote-părți. De fapt însă, *A* şi *B* au încheiat un contract de vânzare-cumpărare a cotei-părți din proprietatea comună pe cote-părți. C, care nu este parte a contractului de donație, ci coproprietar cu *A,* poate cere declararea nulității actului (nulitate absolută), însă trebuie să dovedească interesul său, adică dreptul preferențial de cumpărare a cotei-părți din proprietatea comună pe cote-părți.

în conformitate cu art. 217 alin. (1), nulitatea absolută poate fi invocată din oficiu de către instanța judecătorească.

Nulitatea absolută *nu poate fi acoperită prin confirmare.* Acest caracter al nulității absolute este prevăzut expres la art. 217 alin. (2), conform căruia nulitatea absolută nu poate fi înlăturată prin confirmarea de către părți a actului lovit de nulitate. Această prevedere legală demonstrează o dată în plus că nulitatea absolută urmăreşte apărarea ordinii publice, a bunelor moravuri, fapt ce nu permite părților să acopere nulitatea. Cazul contrar contravine ordinii publice, bunelor moravuri şi normelor imperative ale legii.

Ca excepție, nulitatea absolută poate fi acoperită totuşi printr-o confirmare. De cele mai dese ori aceasta se referă la nulitatea căsătoriei. Codul familiei, în art. 43, indică două cazuri de acoperire a nulității căsătoriei:

— primul este prevăzut la alin. (2), conform căruia instanța judecătorească este în drept să respingă cererea de declarare a nulității căsătoriei încheiate de către un minor care nu a atins vârsta matrimonială dacă aceasta o cer interesele minorului sau dacă nu există acordul lui de încetare a căsătoriei.

— al doilea se referă la acoperirea căsătoriei fictive şi este consemnat la art. 43 alin. (3) din Codul familiei, care dispune imposibilitatea declarării nule a căsătoriei fictive dacă, la momentul examinării cauzei, persoanele care au încheiat-o au creat împreună o familie.

Nulitatea absolută *poate fi invocată oricând,* indiferent de timpul care s-a scurs de la încheierea actului juridic. Astfel, Codul civil prevede, la art. 217 alin. (3), că acțiunea în contestare a nulității absolute este imprescriptibilă.

Nulitatea absolută survine în virtutea nerespectării cerințelor legii, care sancționează cu nulitate absolută actul juridic. Cu alte cuvinte, pornind de la prevederile art. 216, se poate trage concluzia

că actul juridic lovit de nulitate absolută este nul, nefiind necesară o hotărâre judecătorească de constatare a nulității absolute, aşa cum se cere în cazul ei. De exemplu, dacă o persoană fără capacitate de exercițiu a încheiat un act juridic, nu mai este necesară o apelare la instanța judecătorească pentru a-1 declara nul, acesta fiind nul de drept. Instanța judecătorească va interveni în cazul nulității absolute, doar pentru a aplica efectele nulității absolute dacă părțile nu vor face acest lucru benevol. Este posibil totuşi ca nulitatea absolută să fie constatată prin hotărâre judecătorească în cazul în care se pune în discuție chiar existența temeiului care duce la nulitate absolută. De exemplu, în cazul actului juridic fictiv, însăşi Activitatea poate fi dovedită prin hotărâre judecătorească dacă o parte va considera că actul nu este fictiv, ci valabil.

Codul civil sancționează cu nulitate absolută:

148. actul juridic ce contravine legii, ordinii publice sau bunelor moravuri (art. 220);
149. actul juridic fictiv şi simulat (art. 221);
150. actul juridic încheiat de către o persoană fără capacitate de exercițiu (art. 222);
151. actul juridic încheiat de către un minor în vârstă de la 7 la 14 ani (art. 223);
152. actul juridic încheiat cu nerespectarea formei dacă nulitatea este cerută expres (art. 211 şi 213).

în conformitate cu prevederile art. 220, **este nul actul juridic care contravine legii, ordinii publice şi bunelor moravuri.** Un asemenea act juridic este nul deoarece contravine legislației, are un scop antisocial, atentează la ordinea publică şi la bunele moravuri. De exemplu, este nul actul juridic prin care o persoană juridică de drept privat vinde substanțe narcotice cu efect puternic şi toxic. Conform prevederilor art. 10 alin. (3) din Legea cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi, un asemenea act poate fi încheiat exclusiv de către întreprinderile de stat.

Actul juridic este **fictiv** atunci când este încheiat fără intenția de a produce efecte juridice (art. 221 alin. (1)). Un asemenea act este fictiv întrucât îi lipseşte un element esențial, şi anume intenția părților de a da naştere, a modifica sau a stinge drepturi şi obligații civile. De exemplu, este lovit de nulitate relativă actul juridic prin care o parte donează celeilalte părți un bun doar de formă, pentru a nu fi confiscat.

Este nul şi actul juridic **simulat,** încheiat cu intenția de a ascunde un alt act (art. 221 alin. (2)). Actul juridic simulat este încheiat de părți pentru a da terților impresia creării unei situații juridice diferite de cea reală, consemnată într-un act secret, încheiat concomitent şi nedivulgat terților. Şi actul juridic simulat se încheie doar de formă, fără a produce efecte juridice. Spre deosebire de cel fictiv însă, el ascunde un alt act juridic, care produce efecte juridice în caz că corespunde cerințelor legii. Actul juridic simulat tot timpul este lovit de nulitate absolută, iar referitor la actul juridic avut în vedere de părți se aplică regulile respective (art. 221 alin. (2)).

Dacă actul juridic simulat este tot timpul nul, actul juridic ascuns poate fi valabil sau nevalabil. De cele mai dese ori însă se

ascunde un act juridic ilegal. De exemplu, contractul de donație a unei cote-părți din proprietatea comună pe cote-părți poate ascunde un contract de vânzare-cumpărare a acestei cote-părți, urmărindu-se încălcarea dreptului de preemțiune al celorlalți coproprietari (a se vedea şi art. 352). în acest caz, este nul atât actul juridic simulat (contractul de donație), cât şi actul juridic ascuns (contractul de vânzare-cumpărare). în cazul în care actul juridic ascuns nu este ilegal, lui i se aplică regulile respective.

Sunt nule **actele juridice încheiate de către persoane fără capacitate de exercițiu** (art. 221). Nu au capacitate de exercițiu minorii sub vârsta de 7 ani şi nici persoanele lipsite de capacitatea de exercițiu, conform prevederilor art. 24. Astfel de acte sunt lovite de nulitate absolută, fiindcă incapabilul nu conştientizează ce acte săvârşeşte şi nici consecințele lor. Sunt nule chiar şi actele de valoare mică încheiate de astfel de persoane. Dacă, la momentul încheierii actului juridic, persoana nu era lipsită de capacitate de exercițiu, dar suferea de o boală psihică ce nu îi permitea să conştientizeze acțiunile sale ori să le dirijeze, un asemenea act juridic poate fi declarat nul printr-o hotărâre judecătorească, conform art. 225.

Este lovit de nulitate absolută şi **actul juridic încheiat de către un minor în vârstă de la 7 Ia 14 ani.** După regula generală, actele juridice pentru şi în numele minorului până la împlinirea vârstei de 14 ani pot fi încheiate doar de părinți, adoptatori sau tutore. După cum s-a spus, minorul sub vârsta de 7 ani nu are capacitate de exercițiu şi nu poate încheia nici un act juridic, părinții, adoptatorii sau tutorele fiind cei care încheie acte juridice pentru el şi în numele lui.

în conformitate cu art. 22 alin. (2), minorul în vârstă de la 7 la 14 ani poate să încheie de sine stătător următoarele trei categorii de acte juridice:

— acte juridice curente de mică valoare, care se execută la momentul încheierii lor;
— acte juridice de obținere gratuită a unor beneficii care nu necesită autentificarea notarială sau înregistrarea de stat a drepturilor apărute în temeiul lor;
— acte juridice de conservare.

Toate celelalte acte juridice încheiate de către un minor în vârstă de la 7 la 14 ani sunt lovite de nulitate absolută.

Codul civil sancționează cu nulitate şi **actele juridice care nu au fost încheiate în forma cerută de lege.** O asemenea nulitate survine doar atunci când sancțiunea este cerută expres. în caz contrar, actul juridic rămâne valabil, fiind aplicate prevederile art. 211. Nerespectarea formei autentice atrage nulitatea actului juridic civil în toate cazurile, indiferent dacă acest efect este sau nu prevăzut expres de lege. Efectele nerespectării formei actului juridic civil au fost analizate la condițiile de valabilitate a actului juridic civil.

în afară de temeiurile ce duc la nulitate absolută, cuprinse în capitolul *"Nulitatea actului juridic",* respectiv art. 220-223, Codul civil cuprinde şi alte temeiuri ce afectează cu nulitate absolută actul juridic civil. De exemplu, art. 23 alin. (4) sancționează cu nulitate absolută **actele juridice îndreptate spre limitarea persoanei în capacitatea de folosință sau capacitatea de exercițiu.**

Nulitatea absolută a actelor juridice îndreptate spre limitarea persoanei în capacitatea de folosință sau de exercițiu se explică prin faptul că aceste capacități sunt considerate drept calități social-juridice intangibile ale persoanei[m].

Sunt lovite de nulitate absolută şi actele juridice încheiate cu încălcarea prevederilor art. 42 şi 43. Este vorba de actele tutorelui **încheiate în numele celui pus sub tutelă, precum şi acordul curatorului de a fi încheiate acte juridice de către persoana pusă sub curatelă.** Astfel, în art. 42 se stipulează că, fără permisiunea prealabilă a autorității tutelare, tutorele nu este în drept să încheie, iar curatorul să încuviințeze încheierea de acte juridice de înstrăinare (inclusiv de donație), de schimb sau de închiriere (arendă), de folosință gratuită sau depunere în gaj a bunurilor, de acte juridice prin care se renunță la drepturile persoanei puse sub tutelă sau curatelă, a convențiilor de partajare a averii sau a cotelor-părți ale acestei persoane şi de orice alte acte juridice care duc la micşorarea averii lui. încheierea de acte juridice privind bunurile imobile ale celui pus sub tutelă sau curatelă se admite numai cu permisiunea prealabilă a autorității tutelare. Articolul 43 dispune că tutorele nu are dreptul să încheie acte juridice cu titlu gratuit, iar curatorul nu are dreptul să-şi dea acordul la încheierea de acte juridice cu titlu gratuit prin care cel pus sub tutelă sau curatelă se obligă sau renunță la drepturi. Tutorele şi curatorul, soțul şi rudele acestora de până la gradul al patrulea inclusiv nu au dreptul să încheie convenții cu persoana pusă sub tutelă sau curatelă, cu excepția transmiterii către aceasta a averii prin donație sau în folosință gratuită.

Nulitatea relativă este o sancțiune aplicată unui act juridic întocmit cu nerespectarea unei norme juridice care ocroteşte un interes particular, individual, stabilită în favoarea unei anumite persoane. Nulitatea relativă nu poate fi propusă decât de către persoanele arătate limitativ de lege[195].

Suhanov, E. ***Op. cit.,*** p.362.Suhanov, E. ***Op. cit.,*** p.362.

Regulile cu caracter general referitoare la nulitatea relativă au fost inserate pentru prima dată în Codul civil în vigoare, care denumeşte actul juridic lovit de nulitate relativă *act juridic anulabil.* Referindu-se la nulitatea relativă, legiuitorul, în art. 216 alin. (2), dispune că actul juridic poate fi declarat nul, în temeiurile prevăzute de Codul civil, de către instanța judecătorească sau prin acordul părților. Nulității relative îi sunt caracteristice următoarele trăsături:

a) *Nulitatea relativă poate fi invocată doar de către un cerc restrâns de persoane* (spre deosebire de cea absolută, care poate fi invocată de orice persoană interesată), numărul acestora fiind expres şi exhaustiv determinat de lege. Astfel, art. 218 alin. (1) prevede că nulitatea relativă poate fi invocată doar de persoana în al cărei interes este stabilită sau de succesorii ei, de reprezentantul legal sau de creditorii chirografari ai părții ocrotite pe calea acțiunii oblice. Instanța de judecată nu poate să o invoce din oficiu. în primul rând, nulitatea relativă poate fi invocată de partea care a încheiat actul juridic. în practică, aceste persoane invocă de cele mai dese ori nulitatea relativă.

O altă categorie de persoane îndreptățite să invoce nulitatea relativă sunt succesorii şi reprezentantul legal al părții care a încheiat actul juridic civil. Dacă *succesorii* se raportează atât la persoanele fizice, cât şi la cele juridice, *reprezentantul legal* se raportează doar la persoana fizică. Reprezentanții legali ai persoanei fizice sunt părinții sau adoptatorii, în cazul minorilor, şi tutorii în cazul persoanei lipsite de capacitate de exercițiu.

A treia grupă de persoane care au dreptul să invoce nulitatea relativă sunt *creditorii chirografari ai părții ocrotite pe calea acțiunii oblice.* Chirografar este creditorul a cărui creanță nu este garantată prin garanții personale (fideiusiunea) sau

Suhanov, E. ***Op. cit.,*** p.362.

prin garanții reale (gajul), ci numai prin dreptul de gaj general asupra patrimoniului debitorului. Aceste persoane cer nulitatea actului juridic înaintând o acțiune, care în dreptul civil poartă denumirea de acțiune pauliană. *Acțiunea pauliană* se defineşte ca acțiune civilă prin care creditorul poate cere declararea nulității actelor juridice făcute în frauda drepturilor sale de către debitor. Acțiunea oblică şi acțiunea pauliană vor fi analizate în cadrul teoriei generale a obligațiilor.

153. *Nulitatea relativă poate fi acoperită prin confirmarea actului.* în acest sens, art. 218 alin. (1) prevede că nulitatea relativă poate fi acoperită prin voința expresă sau tacită a persoanei în al cărei interes este stabilită nulitatea. Confirmarea actului are un efect retroactiv, ceea ce însemnă că ea, pe de o parte, stinge nulitatea din trecut, iar pe de alta, face ca actul juridic lovit de nulitate relativă să fie valabil chiar din momentul încheierii şi nu din momentul confirmării. Codul civil stabileşte la art. 218 alin. (2)-(4) câteva reguli pentru confirmarea unui act juridic lovit de nulitate relativă. în primul rând, voința de a confirma actul juridic lovit de nulitate trebuie să fie certă şi evidentă. Legiuitorul cere ca voința persoanei îndreptată spre confirmarea unui act lovit de nulitate să nu fie viciată şi să fie exprimată univoc. în al doilea rând, voința prin care se confirmă o nulitate relativă poate îmbrăca orice formă, nefiind obligatorie forma cerută de lege pentru încheierea actului. Dacă actul lovit de nulitate relativă a fost încheiat în scris (sau chiar în formă autentică), voința prin care se confirmă un asemenea act poate fi exprimată verbal, important fiind ca ea să fie certă şi evidentă. Acest lucru poate fi dedus din art. 218 alin. (3), conform căruia, pentru confirmarea actului juridic lovit de nulitate relativă, voința nu trebuie să fie exprimată în forma cerută pentru încheierea actului juridic respectiv. O altă particularitate a confirmării actului juridic lovit de nulitate relativă este cuprinsă în art. 218 alin. (4), care dispune că, dacă fiecare parte poate invoca nulitatea actului juridic sau dacă mai multe persoane pot cere declararea nulității, confirmarea actului juridic de către o persoană nu le împiedică pe celelalte să invoce nulitatea.

154. *Nulitatea relativă poate fi invocată doar înăuntrul termenului de prescripție.* Termenul de prescripție general este stipulat la art. 267 şi este de 3 ani. în art. 233 sunt indicate termenele de prescripție speciale aferente nulității actului juridic civil, îndeosebi nulității relative, care este de 6 luni.

Codul civil atribuie categoriei de acte juridice lovite de nulitate relativă următoarele:

— actul juridic încheiat de către o persoană cu capacitate de exercițiu restrânsă (minori în vârstă de la 14 la 18 ani şi o persoană limitată în capacitatea de exercițiu în conformitate prevederile art. 25); nulitatea unui astfel de act este prevăzută la art. 224;

— actul juridic încheiat de o persoană fără discernământ sau care nu îşi putea dirija acțiunile (art. 225);

— actul juridic încheiat cu încălcarea limitei împuternicirilor (art. 226);
— actul juridic afectat de eroare (art. 227);
— actul juridic încheiat prin doi (art. 228);
— actul juridic încheiat prin violență (art. 229);
— actul juridic încheiat prin leziune (art. 230);
— actul juridic încheiat în urma înțelegerii dolosive dintre reprezentantul unei părți şi cealaltă parte (art. 231);
— actul juridic încheiat cu încălcarea interdicției de a dispune de un bun (art. 232);

Actul juridic încheiat de către un minor în vârstă de la **14** la 18 ani sau de către o persoană limitată în capacitatea de exercițiu în urma consumului abuziv de alcool sau a consumului de droguri şi de alte substanțe psihotrope este lovit de nulitate relativă dacă a fost încheiat fără acordul părinților, adoptatorilor sau al curatorului, în cazurile în care acest acord este cerut de lege. Declararea nulității unui asemenea act juridic ține de competența instanței de judecată. Cererea privind nulitatea relativă poate fi înaintată de părinți, adoptatori sau curator. Acordul acestor persoane la încheierea actului juridic poate fi primit până la încheiere, în momentul încheierii sau după încheiere. Dacă acordul părinților, adoptatorilor sau al curatorului nu este cerut de lege, actele încheiate de către minor sau de persoana limitată în capacitate de exercițiu sunt valabile.

Actul juridic încheiat de o persoană fără discernământ sau care nu putea dirija acțiunile sale este anulabil fiindcă, în momentul încheierii actului juridic, persoana, deşi avea capacitatea de a contracta, nu putea să conştientizeze acțiunile sale ori să le dirijeze. în art. 225 nu sunt enumerate cazurile care fac ca persoana să nu-şi conştientizeze acțiunile ori să nu le poată dirija. în practică, acestea de cele mai dese ori sunt: trauma fizică, beția, hipnoza, mânia puternică etc.

Imposibilitatea de a înțelege însemnătatea faptelor proprii trebuie să se raporteze la momentul încheierii actului juridic civil. Cel care invocă o astfel de nulitate trebuie să dovedească în instanța judecătorească că, în momentul încheierii actului juridic, nu avea discernământ ori că starea în care se afla nu îi permitea să-şi dirijeze acțiunile.

Actul juridic încheiat cu încălcarea limitei împuternicirilor poate fi declarat nul de către instanța de judecată cu respectarea condițiilor din art. 226.

în primul rând, este necesar ca atribuțiile persoanei privind încheierea actului juridic să fie limitate prin contract, iar împuternicirile organului persoanei juridice - prin actul de constituire (art.226). Evident, în acest articol se fac trimiteri la două tipuri de limitări: prima se referă în egală măsură atât la persoana fizică, cât şi la persoana juridică, această limitare fiind stabilită în contract, a doua - doar la împuternicirile organului de conducere al

persoanei juridice, care pot fi limitate prin actul ei de constituire. în ambele cazuri, împuternicirile reale ale persoanei fizice sau ale organului persoanei juridice sunt mai restrânse decât cele stipulate în mandat, în lege sau deduse din circumstanțele în care se încheie actul juridic. Aşadar, împuternicirile persoanei fizice sau ale organului de conducere al persoanei juridice pot fi stabilite prin mandat, prin lege sau deduse din circumstanțele în care se încheie actul juridic, în toate cazurile de limitare, actul juridic încheiat poate fi declarat nul. Drept exemplu de limitare prin contract a împuternicirilor în comparație cu cele stipulate în mandat poate servi situația în care procura de cumpărare a unui bun este eliberată pe bază de contract, unde se stipulează suma-limită, neindicată însă în procură. Ca exemplu de limitare a împuternicirilor organului de conducere al persoanei juridice prin actul de constituire poate servi prevederea acestui act care limitează dreptul organului de conducere de a săvârşi acte juridice cu bunuri imobile, deşi acest drept nu este limitat prin Legea cu privire la societățile pe acțiuni.

în al doilea rând, încheind actul juridic, persoana fizică sau organul de conducere al persoanei juridice urmează să depăşească limitele impuse prin contract, act de constituire sau cele deduse din circumstanțele în care se încheie actul juridic. în exemplele noastre aceasta ar însemna că cel ce cumpără un bun plătește un preț mai mare decât cel stipulat în contractul de mandat (dar nestipulat în procura eliberată pe baza acestui contract), iar organul de conducere încheie un contract de înstrăinare a bunurilor imobile ale persoanei juridice, deşi acest lucru este interzis prin actul ei de constituire.

în fine, cel mai important moment constă în faptul că un astfel de act poate fi declarat nul doar dacă se demonstrează că cealaltă parte a ştiut sau trebuia să ştie despre limitări. Obligația de a demonstra acest lucru aparține celui care invocă nulitatea.

Dreptul de a înainta cererea de declarare a nulității îl deține persoana în al cărei interes a fost stabilită limitarea.

Actul juridic afectat de eroare, actul juridic încheiat prin doi, actul juridic încheiat prin violență sunt lovite de nulitate fiindcă prin ele este viciat consimțământul persoanei la încheierea actului juridic.

Actul juridic încheiat prin leziune[196] de asemenea este lovit de nulitate relativă. Pentru ca un astfel de act să fie declarat nul, trebuie întrunite condițiile cerute de art. 230 din Codul civil. In primul rând, persoana să-l încheie *din cauza unui concurs de împrejurări grele.* în al doilea rând, de aceste împrejurări (condiții) grele să *beneficieze cealaltă parte.* Iar în al treilea rând, actul juridic să fie încheiat în condiții *extrem de nefavorabile* pentru cel care 1-a încheiat. Actul juridic va fi lovit de nulitate ca rezultat al leziunii doar dacă se vor întruni cumulativ toate aceste condiții. Lipsa uneia dintre ele nu-i va afecta valabilitatea. Unui astfel de act îi este caracteristic ca împrejurările grele să silească persoana să-l încheie în condiții extrem de nefavorabile pentru ea, iar de aceste

condiții să profite cealaltă parte. Dacă în şedință judiciară nu se va dovedi vinovăția de a profita de împrejurări grele şi de a fi actul juridic extrem de favorabil pentru sine, acesta nu va fi lovit de nulitate relativă. Vinovăția persoanei poate fi dovedită prin cunoaşterea de către ea a împrejurărilor grele care au impus încheierea actului juridic.

Pot fi afectare de leziune doar contractele sinalagmatice, în care prestațiile reciproce sunt echivalente valoric şi nu actele juridice cu titlu gratuit.

Fiind relativă, nulitatea actului juridic încheiat prin leziune poate fi acoperită, fapt expres prevăzut la art. 230 alin. (2), care prevede că instanța de judecată poate menține actul juridic dacă pârâtul oferă o reducere a creanței sale ori o despăgubire pecuniară echitabilă.

Actul juridic încheiat în urma înțelegerii dolosive dintre reprezentantul unei părți şi cealaltă parte este lovit de nulitate relativă deoarece afectează interesele celui reprezentat. Un asemenea act va fi declarat nul prin hotărâre judecătorească, iar în şedințe cel care invocă nulitatea va trebui să dovedească încheierea actului juridic în urma unei înțelegeri dolosive dintre reprezentantul său şi cealaltă parte. Conform art. 231 alin. (2), cererea de anulare, în cazul actului juridic încheiat în urma înțelegerii dolosive dintre reprezentantul unei părți şi cealaltă parte, poate fi depusă în termen de un an de la data la care cel interesat a aflat sau trebuia să afle

în acest compartiment leziunea actului juridic nu se analizează la viciile de consimțământ, deoarece considerăm că leziunea nu este un viciu de consimțământ

despre încheierea actului juridic.

Spre deosebire de Codul civil din 1964, Codul civil în vigoare afectează cu nulitate relativă şi **actul juridic încheiat cu încălcarea interdicției de** a **dispune de un bun.** Această interdicție poate emana din lege, dintr-o hotărâre judecătorească sau poate fi stabilită de un organ abilitat (art. 232). în practică, interdicția de a dispune de un bun este prevăzută de cele mai dese ori printr-o hotărâre judecătorească, fiind aplicabilă bunurilor imobile. în cazul unor astfel de bunuri, interdicția trebuie consemnată în registrul respectiv. Cererea de anulare a unui asemenea act poate fi înaintată de persoana în a cărei favoare este instituită interdicția. Deşi acest lucru nu este prevăzut expres în lege, instanța judecătorească poate declara nul actul juridic încheiat cu încălcarea interdicției de a dispune de un bun doar dacă se dovedeşte că dobânditorul ştia sau trebuia să ştie de existența interdicției. în cazul bunurilor imobile, existența interdicției poate fi dovedită mai uşor, deoarece este consemnată în registrul bunurilor imobile, considerat a fi public, prin urmare accesibil oricui. Similar va fi şi cazul interdicției prevăzute de lege, aceasta fiind cunoscută tuturor. Mai complicate sunt cazurile bunurilor mobile a căror înstrăinare este interzisă. Anume din aceste considerente, legiuitorul a dat judecătorului posibilitatea de a ține cont, în fiecare

caz, de circumstanțe pentru a declara sau nu nulitatea actului juridic încheiat cu încălcarea interdicției de a dispune de un bun.

Un alt criteriu ce stă la baza nulității actului juridic civil este întinderea **efectelor sancțiunii.** Codul civil se referă expres la acest criteriu de clasificare în art. 220, care conține prevederi privitoare la nulitatea actului juridic ce contravine legii, ordinii publice şi bunelor moravuri[197]. După întinderea efectelor sancțiunii, nulitatea poate fi **totală** sau **parțială,** alineatul 3 al aceluiaşi articol menționând că nulitatea clauzei nu atrage nulitatea întregului act juridic dacă se poate presupune că acesta ar fi fost încheiat şi în lipsa clauzei declarate nulă.

Nulitatea totală desființează actul juridic în întregime, neadmițând să producă efecte juridice. De exemplu, este lovită de nulitate totală înțelegerea asupra clauzei penale dacă aceasta nu a

Codul civil din 1964 prevedea, la art. 62, că ***nulitatea unei părți din convenție nu atrage nulitatea celorlalte părți ale ei dacă se poate presupune că această convenție ar fi fost încheiată chiar dacă nu ar fi cuprins partea nulă a ei***

fost încheiată în scris (art. 625).

Nulitatea parțială desființează doar o parte din efectele actului juridic, lăsând clauzele valabile să producă efecte juridice. De exemplu, actul juridic prin care persoana respinge calitatea de moştenitor, refuzând totodată să moştenească automobilul testat, va fi lovit de nulitate parțială, clauza privind respingerea calității de moştenitor în genere fiind nulă, iar clauza privind refuzul de a moşteni automobilul fiind valabilă, aceasta producând efecte juridice.

6. Efectele nulității actului juridic civil

Prin efectele nulității se înțeleg consecințele pe care le are declararea nulității actului juridic.

Dacă actul juridic încheiat încă nu a produs efecte, adică nu a fost executat până la anulare, el nu va produce efecte nici după anulare. în acest caz, partea sau părțile se găsesc în situația în care nici convenția nu ar fi fost încheiată, drepturile şi obligațiile care ar decurge din ea nu pot fi executate.

Dacă actul juridic civil a produs totuşi efecte, adică a fost executat parțial sau chiar integral, efectele produse până la momentul anulării lui vor fi desființate.

Nulitatea produce efecte şi în privința actelor juridice încheiate cu terți pe baza actului anulat.

Codul civil cuprinde o normă generală referitoare la efectele nulității actului juridic (art. 219).

în conformitate cu această normă, actul juridic nul **încetează** cu **efect retroactiv** din momentul încheierii. Aşadar, caracteristic nulităţii ***este aspectul ei retroactiv.*** Necesitatea existenţei unei asemenea prevederi legale se explică şi prin faptul că, odată ce este nul (nulitate absolută) sau este declarat nul (nulitate relativă), actul juridic nu trebuie să producă efecte juridice chiar din momentul încheierii lui. în aşa fel, caracterul retroactiv al nulităţii actului juridic face să fie restabilite prevederile legii, ale ordinii publice şi bunelor moravuri încălcate.

Particularităţile raporturilor juridice de familie fac ca, în unele cazuri, nulitatea căsătoriei să nu producă efect retroactiv. De exemplu, art. 44 alin. (5) din Codul familiei prevede că declararea nulităţii căsătoriei ***nu afectează drepturile copiilor născuţi din această căsătorie.***

Dacă din cuprins rezultă că poate înceta numai pentru viitor, actul juridic nu va produce efecte pentru viitor (Codul civil, art. 219

Codul civil din 1964 prevedea expres şi asemenea efecte ale nulităţii actului juridic (art. 51).

alin. (1)).

Un efect al nulităţii actului juridic este **restituţia bilaterală.** Codul civil prevede doar restituţia bilaterală, necuprinzând prevederi referitoare la restituţia unilaterală şi la nepermiterea restituţiei[198]. Restituţia bilaterală se consideră a fi cel mai important efect al nulităţii actului juridic, fie că se referă la nulitatea absolută, fie că se referă la nulitatea relativă. Restituţia bilaterală este prevăzută expres la art. 219 alin. (2): ***"Fiecare parte trebuie să restituie tot ceea ce a primit în baza actului juridic nul, iar în cazul imposibilităţii de restituire, este obligată să***

plătească contravaloarea prestației. De exemplu, dacă un minor de 15 ani vinde un televizor fără acordul persoanelor enumerate la art. 21 din Codul civil, ca rezultat al nulității acestui contract vânzătorul restituie cumpărătorului suma primită, iar cumpărătorul restituie vânzătorului televizorul. Dacă, la momentul aplicării restituției, bunul nu s-a păstrat, se va plăti contravaloarea prestației.

Acțiunea de repunere a părților în situația inițială *(restituția bilaterală)* nu trebuie identificată cu acțiunea în nulitate a actului juridic. Ambele acțiuni pot fi introduse în judecată separat ori concomitent. în toate cazurile, acțiunea de repunere în situația anterioară este supusă prescripției extinctive. Reamintim că acțiunea în nulitate a actului (nulitatea absolută) este imprescriptibilă, iar acțiunea în nulitate relativă este prescriptibilă, fiind aplicate termenele speciale prevăzute la art. 231 şi 233.

Pe lângă restituția bilaterală, legislația cunoaşte şi **alte efecte ale** nulității **actului juridic.** Astfel, art. 219 alin. (3) din Codul civil stabileşte că *"partea şi terții de bună-credință au dreptul la repararea prejudiciului cauzat prin actul juridic nul".* Această prevedere poartă un caracter general, fiind aplicabilă în toate cazurile de nulitate. Mai mult decât atât, în unele cazuri sunt stabilite şi alte condiții pentru repararea prejudiciului cauzat prin actul juridic nul. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 222, în cazul actului juridic încheiat de o persoană fără capacitate de exercițiu, persoana cu capacitate de exercițiu deplină este obligată să repare prejudiciul cauzat celeilalte părți prin încheierea actului juridic nul dacă se demonstrează că a ştiut sau că trebuia să ştie că cealaltă parte nu are capacitate de exercițiu. în acest caz, prejudiciul suferit de partea de bună-credință (persoana fără capacitate de exercițiu) poate fi reparat doar dacă cealaltă parte a ştiut sau trebuia să ştie că cel cu care încheie actul juridic nu are capacitate de exercițiu. Asemenea prevederi întâlnim şi în cazul nulității actelor juridice încheiate de un minor în vârstă de la 7 la 14 ani (art. 223 alin. (2)) sau de un minor în vârstă de la 14 la 18 ani (art. 224 alin. (2)).

Un efect special al nulității este prevăzut în cazul actelor juridice afectate de eroare. Astfel, art.227 alin. (5) prevede că *"persoana în al cărei interes a fost declarată nulitatea este obligată să repare celeilalte părți prejudiciul cauzat, dar nu mai mult decât beneficiul pe care aceasta l-ar fi obținut dacă actul juridic nu ar fi fost declarat nul. Prejudiciul nu se repară în cazul în care se demonstrează că cel îndreptățit la despăgubire ştia sau trebuia să ştie despre eroare".*

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

155. Codul civil al Republicii Moldova, art. 195-241.

156. Hamangiu, C; Rosetti-Bălănescu, I.; Băicoianu, Al. ***Tratat de drept civil român.*** Vol.l. Bucureşti, 1996, p.76-124.

157. Beleiu, Gheorghe. ***Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil.*** Bucureşti, 1992, p. 113-193.

158. Ungureanu, Ovidiu. ***Manual de drept civil. Parte generală.*** Bucureşti, 1999, p. 87-171.

159. Vonica, Romul Petru. ***Drept civil. Partea generală.*** Bucureşti, 2001, p.523-759.

160. Popescu, Tudor R. ***Drept civil.*** Bucureşti, 1994, p. 59-157.

161. Kn6aK, F.; KwpnHK, A. ***FpaxdancKoe npaeo. Kpamnuu nypc neKU,uu. 3aKonoda-menbcmeo.*** KnuiMHeB, 1998, c.90-114.

162. ***TpaxbancKoe npaeo.*** Hofl pefl. E.CyxaHOBa. TOM 1. MocKBa, 1998, c. 324-377.

163. ***TpaxdancKoe npaeo.*** flofl. pefl. A.II. CepreeBa, K).K. To/icToro. TOM 1. MocKBa, 2002, c. 280.314.

164. BparuHCKMM, M. M. ***Ocyvu,ecmeneHue u 3auaima zpaxbancKux npae. CdenKU. npedcmaeumemcmeo. JIoeepeHHocmb. McKoean daenocmb II*** BecTHMK BACPO, 1995, Nfl.7.

REPREZENTAREA SI PROCURA
T

1. Reprezentarea

Noțiunea şi importanța reprezentării. Reprezentarea este un procedeu de tehnică juridică prin care o persoană, numită *reprezentant,* încheie acte juridice cu terții în numele şi în contul unei alte persoane, numită *reprezentat,* având drept consecință producerea directă în persoana reprezentatului a efectului actelor juridice.

De regulă, actele juridice se încheie personal de către participantul la raportul juridic, care, de fapt beneficiază de efectele lor. Ori de câte ori intră într-un raport juridic, partea semnatară trebuie să fie prezentă în locul unde are loc semnarea sau executarea actului juridic. în viața cotidiană sunt frecvente cazurile când subiectul raportului juridic nu poate fi prezent la încheierea sau la executarea actului juridic. în astfel de condiții apare necesitatea înlocuirii lui cu o altă persoană. Viața juridică ar deveni extrem de complicată dacă actele juridice nu ar fi realizate prin intermediul unor persoane. Ar fi dezavantajați în special minorii şi incapabilii care nu ar putea încheia acte juridice valabile.

Instituția reprezentării este foarte veche şi extrem de necesară pentru părinți, tutori, curatori, întreprinzători, persoane juridice şi multe alte persoane. Persoanele fizice recurg frecvent la reprezentare, încheind diferite contracte, permițând altor persoane să încaseze salariul, onorariul, să primească sau să transmită diferite documente sau bunuri materiale. De instituția reprezentării se face uz la reprezentarea intereselor în instanța de judecată sau la

însusire atribuită cuiva de a fi prezent în mai multe locuri în acelasi

arbitraj.

Elementele definitorii ale reprezentării, care de fapt conferă acestei instituții individualitate, sunt sintagmele "în numele" şi "pe seama". Atunci când se menționează că reprezentantul operează *în numele* reprezentatului, înseamnă că primul acționează numai fizic, însă exprimă voința celui de-al doilea şi îl angajează într-un raport juridic fără ca acesta să fie prezent. Altfel spus, reprezentantul este şi rămâne purtătorul de nume şi de voință proprie, însă, prin cumul, devine şi purtătorul de nume şi de voință al altei persoane şi numai voința acesteia din urmă o exteriorizează la încheierea contractului. După cum afirmă Paul Vasilescu, o *"convenție de reprezentare are drept consecință - în plan strict intelectual - "diviziunea"juridică a*

personalităţii reprezentatului - concretizată în ubicuitatea[199] sa, cât şi un "cumul"juridic de personalitate

în persoana reprezentantului - cumul limitat la dimensiunea voinței juridice şi exprimat de cauza convenției de reprezentare"[100]'.

Semnificaţia expresiei "pe seama" sugerează ideea că reprezentatul este cel care suportă consecinţele pozitive şi negative ale actului juridic, în sensul că plăteşte preţul şi dobândeşte bunul sau, invers, primeşte preţul şi are obligaţia de a preda bunul. Această sintagmă sugerează legătura dintre reprezentant şi patrimoniul reprezentatului.

Instituţia reprezentării, ca mod de exercitare a drepturilor şi de onorare a obligaţiilor, are la origini motive de drept şi de fapt[201]. Motive de drept pot fi următoarele:

— lipsa capacităţii de exerciţiu (Codul civil, art.22 alin.(l) pentru minorii cu vârstă de până la 7 ani);
— capacitatea de exerciţiu restrânsă a minorului (art.22 alin.(2) pentru minorii cu vârstă de la 7 la 14 ani şi art.21 pentru minorii cu vârstă de la 14 la 18 ani);
— declararea persoanei incapabile prin hotărârea judecăţii (art.24);

— limitarea capacităţii de exerciţiu (art.25); Motivele de fapt pot fi următoarele:
— boala;
— lipsa persoanei de la domiciliu;

— nedorinţa titularului de drept sau a persoanei obligate de a exercita dreptul sau de a-şi onora obligaţia;
— lipsa cunoştinţelor de care persoana dă dovadă într-un anumit domeniu;
— organul persoanei juridice nu este în stare să facă faţă tuturor raporturilor juridice în care se află;
— alte cauze.

Subiectele raportului juridic de reprezentare. în calitate de subiecte ale reprezentării apar trei părţi: reprezentatul; reprezentantul; terţa persoană.

Poate avea calitate de ***reprezentat*** orice persoană (fizică sau juridică) care manifestă dorinţa de a încredinţa unei alte persoane săvârşirea în numele său a unor anumite acte juridice, precum şi persoana care, în virtutea unor circumstanţe, are necesitatea de a fi reprezentată.

Vasilescu, P. Relativitatea actului juridic civil. Repere pentru o nouă teorie generală **a** actului de drept privat. Bucureşti, 2003, p.204.

Are calitate de ***reprezentant*** persoana fizică sau juridică împuternicită să facă în numele şi din contul reprezentatului anumite acte juridice. Persoana fizică poate să reprezinte interesele unei alte persoane la încheierea de acte juridice numai dacă are capacitate deplină de exerciţiu[202].

Legea nu permite unor persoane să fie reprezentanţi. Astfel, conform art.78 din Codul de procedură civilă, nu pot fi reprezentanţi în judecată judecătorii, procurorii, ofiţerii de urmărire penală, poliţiştii, deputaţii şi consilierii din autorităţile reprezentative, cu excepţia participării lor la proces în calitate de împuterniciţi ai acestor autorităţi sau în calitate de reprezentanţi legali.

De regulă, persoana juridică poate avea calitatea de reprezentant al unui persoane fizice sau juridice. In special, organizaţiile necomerciale fundate ca uniuni de persoane juridice, asociaţii se constituie cu scopul de a reprezenta interesele membrilor lor în raport cu autorităţile publice, cu terţii şi chiar în instanţa de judecată. Persoanele juridice cu scop lucrativ pot să reprezinte interesele altor întreprinzători atât pe bază de procură, cât şi pe baza contractului de mandat, de agenţie comercială etc.

Autorităţile publice reprezintă interesele persoanelor juridice de drept public. De exemplu, primarul reprezintă interesele unităţii administrativ-teritoriale.

Trebuie să se facă deosebiri între reprezentant, pe de o parte, şi persoanele care acţionează în interesul unei alte persoane, însă pe cont propriu, şi persoanele care au dreptul să negocieze contracte viitoare, pe de altă parte. Unii autori propun să se facă deosebiri între reprezentant şi: curier[203], intermediar[204], executor testamentar[205], persoană care semnează testamentul în locul testatorului[206] etc. Nici una dintre persoanele menţionate nu săvârşeşte acte juridice în numele sau în contul unei alte persoane.

în doctrina rusă se afirmă că persoanele cu capacitatea de exerciţiu restrânsă pot exercita ca excepţie funcţiile reprezentantului pe baza contractului de muncă sau a calităţii de membru al cooperativei de producţie sau al organizaţiei obşteşti. Astfel, conform art.46 din Codul muncii, capacitatea de muncă se dobândeşte la vârsta de 16 ani, iar cu acordul scris al ocrotitorilor legali, la vârsta de 15 ani. Conform art.5 din Legea privind cooperativele de producţie, membru al cooperativei poate fi persoana care a împlinit 16 ani. Curierul este o persoană însărcinată să ducă la destinaţie corespondenţă, acte, materiale scrise etc.

Intermediarul este o persoană care se obligă faţă de client să acţioneze în calitate de mijlocitor la negocierea şi încheierea unuia sau a mai multe contracte între acesta şi terţ. Executorul testamentar este cel care execută dispoziţiile unui testament cu privire la repartizarea masei succesorale.

Reprezentantul încheie personal actele juridice pentru care este împuternicit. El poate transmite unui terț împuternicirile numai dacă este învestit cu acest drept de către reprezentat sau dacă o cer interesele reprezentatului.

Reprezentantul care a cedat unui terț împuternicirile este obligat să aducă imediat la cunoştință reprezentatului cesiunea împuternicirilor, precum şi informația despre substituitor. în cazul în care nu îndeplineşte această obligație, reprezentantul poartă răspundere pentru acțiunile substituitorului ca pentru acțiuni proprii.

Terțul. în calitate de terț poate fi orice persoană fizică sau juridică, inclusiv statul şi unitatea administrativ-teritorială, în raport cu care, drept rezultat al acțiunilor reprezentantului, nasc, se modifică ori se sting drepturi şi obligații ale reprezentatului.

în actele juridice se exprimă voința reprezentantului. El le îndeplineşte cu corectitudine, fiind conştient de rezultatele care vor surveni nu pentru sine, ci pentru reprezentat. Scopul şi caracterul acestor acte le stabileşte reprezentatul după voința sa.

Interdicția de a se încheia acte juridice prin reprezentare. Nu toate actele juridice pot fi săvârşite prin reprezentant. Astfel, potrivit art.242 alin.(5) din Codul civil, este interzisă încheierea prin reprezentant a actului juridic care, după natura lui, urmează a fi încheiat nemijlocit de persoana contractantă sau a cărui încheiere prin reprezentant este interzisă expres de lege. în dezvoltarea acestei dispoziții, Codul civil prevede la art.1449 că nu poate fi întocmit prin reprezentant testamentul. Reprezentantul nu are dreptul să încheie acte juridice în numele reprezentatului cu sine însuşi, nici în nume propriu, nici în calitate de reprezentant al unui terț, cu excepția cazului când acest drept îi este acordat expres de reprezentat. De asemenea, conform art. 10 din Codul familiei, declarația de căsătorie se depune personal la organul de stare civilă de către persoanele care doresc să se căsătorească. Pentru încheierea căsătoriei este necesar consimțământul "exprimat personal" al bărbatului şi al femeii care se căsătoresc (art.11), iar încheierea căsătoriei se face în prezența persoanelor care se căsătoresc (Codul familiei, art.12, şi Legea privind actele de stare civilă, art.35).

Scopul reprezentării constă în săvârşirea unor acte juridice de către o persoană în numele şi în contul unei alte persoane în lipsa ei, fără ca aceasta din urmă să fie prezentă. Reprezentarea conține un raport juridic potrivit căruia acțiunile juridice sunt săvârşite de o persoană (reprezentantul), iar efectele (drepturile şi obligațiile) le suportă o altă persoană (reprezentatul), în numele şi în contul căreia acționează reprezentantul.

Tipurile raporturilor juridice. Reprezentarea, ca operațiune juridică, dă naştere la 3 categorii distincte de raporturi juridice:

165. între reprezentant şi reprezentat;
166. între reprezentant şi terț;
167. între reprezentat şi terț;

Tipurile reprezentării. Reprezentarea poate fi clasificată după mai multe criterii:

A. După izvorul său, reprezentarea poate fi **legală** sau convențională. în unele surse doctrinare, această clasificare este suplimentată cu reprezentarea judiciară[207], care este o ramificație a reprezentării legale.

în cazul reprezentării legale, puterea persoanei de a reprezenta o altă persoană rezultă din lege fără a fi necesară procura. Sunt reprezentanți legali ai minorului părinții, adoptatorii, tutorele. Reprezentant legal al persoanei juridice este persoana fizică învestită cu atribuții de administrator (directorul, managerul) sau lichidator ales, numit sau desemnat într-un alt mod, al cărei nume este înscris în Registrul de stat, unde este înregistrată persoana juridică. Reprezentarea legală a persoanelor juridice se numeşte şi *reprezentare statutară.*

Reprezentarea judiciară are drept izvor hotărârea unei instanțe judecătoreşti. în legislația Republicii Moldova, o astfel de reprezentare poate fi în cazul desemnării administratorului, lichidatorului, administratorului fiduciar sau administratorului insolvabilității unei persoane juridice. Conform art.61 din Codul civil, organul executiv al persoanei juridice poate fi desemnat de instanța de judecată dacă organul suprem nu poate să-l desemneze. Codul civil stabileşte, la art.88, că instanța de judecată care examinează cererea de dizolvare a persoanei juridice poate pune bunurile acesteia, la cerere, sub administrare judiciară şi desemna un administrator fiduciar. Lichidatorul poate fi desemnat şi de către instanța de judecată în cazul în care persoana juridică este dizolvată prin hotărârea acesteia (Codul civil, art.86 alin.(6)). Potrivit Legii insolvabilității, instanța care a admis cererea introductivă numeşte un administrator provizoriu (art.35), iar dacă a hotărât să intenteze proces de insolvabilitate, desemnează administratorul insolvabilității (art.44).

Vasilescu, Paul. ***Relativitatea actului juridic civil. Repere pentru o nouă teorie generală a actului de drept privat.*** Bucuresti, 2003, p.217

în cazul reprezentării convenționale, o persoană (reprezentatul) împuterniceşte o altă persoană (reprezentantul) să încheie acte juridice în numele şi pe contul său. Puterea de reprezentare se demonstrează prin act juridic unilateral, numit procură, sau bilateral, numit contract. Din dispozițiile legii rezultă însă

că, dacă actul juridic este încheiat în numele unei alte persoane, părții cu care a contractat reprezentantul nu i se poate opune o lipsă a împuternicirilor dacă reprezentatul a creat astfel de împrejurări în virtutea cărora această parte presupunea cu bună-credință existența unor asemenea împuterniciri.

B.După întinderea puterii de a reprezenta, reprezentarea poate fi **generală** sau **specială:**

Reprezentarea generală, numită şi reprezentare totală, este aceea în care reprezentantul poate face orice act juridic în numele reprezentatului. Această formă de reprezentare se realizează de către părinți şi adoptatori în numele minorului sub 7 ani, precum şi de tutorele persoanei declarate incapabile.

Reprezentarea specială, numită şi reprezentare parțială, este aceea în care reprezentantul poate face un anumit act juridic sau câteva acte juridice. De exemplu, cumpărarea unui imobil, a unui automobil sau a unor acțiuni etc.

C. Alte criterii de clasificare. Reprezentarea poate fi **reprezentare de drept privat** şi **reprezentare de drept public, reprezentare perfectă** şi **reprezentare imperfectă, reprezentare voluntară** şi **reprezentare obligatorie**[208]**.**

Reprezentarea este **de drept privat** dacă se stabileşte între particulari (persoane fizice şi juridice), şi **de drept public** dacă se stabileşte între stat, pe de o parte, şi particulari, pe de altă parte. Un exemplu de reprezentare de drept public poate fi reprezentarea de către avocatul parlamentar (a se vedea Legea cu privire la avocații parlamentari) a intereselor particularului în raport cu autoritatea publică.

Reprezentarea perfectă *{stricto sensu)* va fi atunci când reprezentantul acționează în numele şi din contul reprezentatului, iar **reprezentarea imperfectă** *(lato sensu),* atunci când reprezentantul lucrează în nume propriu, dar pe seama reprezentatului (comisionul, consignația etc).

Reprezentarea voluntară este atunci când voința reprezentatului joacă un rol determinant în stabilirea raportului de reprezentare. *Reprezentarea obligatorie* se caracterizează prin faptul că raporturile de reprezentare nasc independent de voința ambelor părți.

împuternicirea (puterea de a reprezenta, mandatul). Pentru ca acțiunile reprezentantului să producă efecte (să dea naştere la drepturi şi obligații) pentru reprezentat, primul trebuie să aibă *mandat,* adică împuternicire sau putere de a reprezenta. Cuvântul *mandat* este polisemantic. în primul rând, el desemnează dreptul reprezentantului de a acționa în numele reprezentatului, creând pentru acesta din urmă drepturi şi obligații. în al doilea rând,

Vasilescu, Paul. ***Op. cit.,*** p.212-217.Vasilescu, Paul. ***Op. cit.,*** p.212-217.

prin mandat se înțelege manifestarea de voință a reprezentatului care deleagă voința sa (dreptul sau capacitatea) de a încheia acte juridice. Prin mandat se înțelege şi documentul în care este consemnată împuternicirea (procura sau contractul de mandat).

Doctrina juridică defineşte mandatul ca ***drept subiectiv care permite reprezentantului să acționeze în numele şi pe contul reprezentatului într-un anumit fel şi care îl obligă pe acesta din urmă să recunoască actul juridic încheiat de reprezentant şi să-i suporte consecințele***[209]***'.***

Temeiurile apariției reprezentării. Ca temei pentru apariția împuternicirilor de reprezentare servesc:

— manifestarea voinței persoanei reprezentate;

— desemnarea în funcție a persoanei care are atribuția de reprezentare;

— relațiile părinteşti, de tutelă sau de curatelă.

Primul temei de apariție este unul voluntar, celelalte sunt, de regulă, obligatorii.

Dacă temei al apariției reprezentării este voința persoanei reprezentate, această voință se materializează în acte unilaterale sau bilaterale.

Act unilateral din care rezultă împuternicirea este ***procura,*** emisă în temeiul art.252 din Codul civil.

Act bilateral care dă naştere unor raporturi de reprezentare este ***contractul.*** Contracte care conțin relații de reprezentare sunt: contractul de mandat (art. 1030-1052), contractul de agenție comercială (art.1199-1211). Conform art.1030, mandantul împuterniceşte mandatarul de a-1 reprezenta la încheierea actelor juridice, permițându-i să acționeze în numele şi pe contul său, iar la art.1119 se prevede că principalul împuterniceşte agentul comercial (întreprinzător individual) de a negocia şi a încheia acte juridice în

XapMTOHOB, E.O.; **CaHMaxMeTOBa,** H.A. *TpaxdaHCKoe npaeo.* **PteAaTe/ibCTBO** "ACK" **KKeB,2003,** **c.186.**

numele şi pe contul său.

Desemnarea în funcție a unei persoane prin emiterea unui act administrativ este o reprezentare obligatorie. Drept exemplu în acest sens poate servi desemnarea reprezentantului statului în societățile comerciale. Prin Hotărârea Guvernului nr.109 din 2 februarie 1999, a fost aprobat ***Regulamentul cu privire la reprezentarea statului în societățile economice,*** conform căruia, într-o societate economică, în al cărei capital social statul deține o cotă, reprezentantul acestuia îi reprezintă şi îi apără drepturile şi interesele legale, acționând în numele statului, dar fără să întrețină relații contractuale de muncă sau de drept civil cu

societatea. Reprezentantul statului îşi exercită funcţiile în temeiul *ordinului* prin care i s-au delegat împuternicirile.

Raporturile persoanei ocrotite cu reprezentantul său legal (părinte, tutore etc.) se confirmă prin anumite acte. De exemplu, raporturile de rudenie dintre părinţi şi copii se confirmă prin actele lor de identitate: buletinul de identitate al părinţilor şi adeverinţa de naştere a copilului. Raporturile dintre copil şi adoptator, dintre curator şi tutelat se confirmă prin hotărârea instanţei sau prin actul administrativ al organului de tutelă şi curatelă, prin actul de adopţie sau de instituire a tutelei şi curatelei.

Trebuie menţionat faptul că verificarea împuternicirilor reprezentantului de către terţi este o procedură obligatorie în relaţiile de reprezentare. Verificarea împuternicirilor decade în cazul în care se constată că reprezentantul are împuternicirea necesară în virtutea activităţilor sociale. Astfel, terţul poate trage concluzia că persoana care acordă servicii sau vinde mărfuri încheie acte juridice în numele organizaţiei (persoanei juridice). Reprezentanţi ai persoanelor juridice sunt: taxatoarea din troleibuz sau autobuz, casierul dintr-o casa de schimb valutar, lucrătorul unei bănci, al unei companii de asigurări etc. Aceste persoane, aflându-se într-un anumit loc şi având anumite semne distinctive, formează terţilor, ca potenţiali contractanţi, convingerea că au a face cu reprezentantul persoanei juridice.

Acordarea împuternicirilor se poate face şi prin exprimarea voinţei faţă de persoana care este împuternicită (reprezentant) sau faţă de terţul cu care aceasta va contracta. De exemplu, conform art.80 alin.(7) din Codul de procedură civilă, *"împuternicirile reprezentantului se atestă şi prin declaraţia orală a reprezentatului, consemnată în procesul-verbal al şedinţei de judecată şi semnată de acesta din urmă sau printr-o cerere scrisă, care se anexează la dosar"*.

Articolul 246 alin.(2) din Codul civil prevede că declaraţia de acordare a împuternicirilor nu trebuie efectuată în forma cerută pentru actul juridic care urmează să fie încheiat de reprezentant pe baza împuternicirilor. Această dispoziţie însă nu se aplică în cazul în care este anihilat rolul protector al cerinţelor de formă.

O varietate a reprezentării voluntare este *reprezentarea comercială.* Părţi ale raportului juridic de reprezentare comercială pot fi numai întreprinzătorii. Articolul 258 alin.(l) din Codul civil dispune că numai întreprinzătorul (persoană fizică sau juridică - *n.n).* poate avea calitatea de reprezentat. Pornind de la aceeaşi dispoziţie conform căreia reprezentantul comercial este persoana care *"reprezintă de sine stătător şi permanent" o* altă persoană,

autorii afirmă că reprezentantul comercial de asemenea trebuie să aibă calitatea de întreprinzător.

Reprezentarea comercială este întotdeauna convențională, având la bază procura sau contractul. Reprezentarea comercială apare pe baza contractului de mandat (mandatul profesional, art.1033), a contractului de expediție (art.1075), a contractului de agenție comercială (art.1199).

Doctrina juridică susține că reprezentanți comerciali pot fi persoanele care dispun de abilități profesionale şi cunoştințe într-un anumit domeniu de activitate. La serviciile reprezentantului comercial apelează întreprinză-torul-reprezentat care trebuie să procure materii prime şi materiale pentru activitatea sa, ori care doreşte să comercializeze produsele şi serviciile sale. O asemenea colaborare este mult mai avantajoasă din punct de vedere economic decât acțiunile personale ale producătorului de cumpărare a materiei prime sau de comercializare a producției proprii.

Legislația permite reprezentarea comercială concomitentă a diferiților participanți la încheierea actului juridic, însă numai în cazurile prevăzute de lege sau în cazul în care există un acord expres între părți. întotdeauna însă reprezentantul comercial trebuie să-şi execute atribuțiile cu diligenta unui bun proprietar.

Reprezentarea comercială este oneroasă. Onorariul este plătit de reprezentat. Dacă reprezintă ambele părți contractante, reprezentantul este în drept să ceară persoanelor reprezentate concomitent plata în părți egale a onorariului convenit şi compensarea cheltuielilor de executare a procurii dacă în contract nu s-a prevăzut altfel.

Reprezentantul comercial are obligația de a nu divulga, nici chiar după încetarea împuternicirilor, informația confidențială pe care a cunoscut-o în exercitarea mandatului.

Durata împuternicirilor. împuternicirile sunt valabile pe întreaga durată pentru care au fost date, adică atât cât este valabil actul din care rezultă. Dacă rezultă din procură, împuternicirile există atât cât este valabilă procura, care se eliberează pe un termen de cel mult 3 ani. Dacă termenul de valabilitate nu este indicat în procură, aceasta este valabilă timp de un an de la data întocmirii. Procura în care nu este indicată data întocmirii nu are valoare juridică. Procura eliberată pentru încheierea unor acte juridice în afara Republicii Moldova şi autentificată notarial este valabilă până la anularea ei de către persoana care a eliberat-o.

Dacă rezultă dintr-un act bilateral (contract), împuternicirile sunt valabile pe întreaga perioadă de valabilitate a contractului.

împuternicirile acordate de reprezentat printr-o declarație adresată unui terț rămân valabile pentru acesta până la anularea lor de către persoana care le-a acordat.

Dacă reprezentatul anunță terțul prin comunicare personală sau prin aviz public că învesteşte o altă persoană cu dreptul de a o reprezenta, persoana are dreptul de reprezentare atât în raport cu terțul, cât şi cu orice altă persoană, împuternicirile de reprezentare se păstrează până la anulare în ordinea în care au fost acordate. Reprezentatul este în drept oricând să modifice ori să retragă împuternicirea delegată reprezentantului.

Despre modificarea sau retragerea împuternicirilor, terții trebuie notificați prin mijloace adecvate. în cazul nerespectării acestei cerințe, modificarea sau retragerea împuternicirilor nu poate fi opusă terților, cu excepția cazurilor în care se dovedeşte că aceştia ştiau sau trebuiau să ştie despre modificarea sau retragerea împuternicirilor în momentul încheierii actului juridic.

Reprezentantul este în drept să renunțe oricând de a reprezenta interesele reprezentatului.

2. Procura

NOŢIUNEA, FORMA, CATEGORIILE, TERMENUL ŞI FORMA PROCURII

Noțiunea de procură. Codul civil defineşte, la art. 252, procura ca înscris întocmit pentru atestarea împuternicirilor conferite de reprezentat unui sau mai multor reprezentanți prin care se deleagă dreptul de a încheia acte juridice în numele şi pe contul primului.

Altfel spus, procura este un act (document) unilateral care materializează manifestarea de voință a reprezentatului şi care concretizează conținutul şi limitele împuternicirilor ce se deleagă reprezentantului. Este important a se concepe ideea că procura, de fapt, configurează voința semnatarului acesteia. Procura este destinată terțului, care, din cuprinsul ei, deduce limitele împuternicirilor reprezentantului. Procura conține formule privind voința reprezentatului în legătură cu obligațiile pe care doreşte să şi le asume cu privire la actul juridic ce va fi semnat de reprezentant, precum şi drepturile pe care doreşte acesta să le dobândească. Reprezentantul nu dobândeşte nici un drept asupra bunurilor primite prin procură sau pe care trebuie să le transmită terțului pe baza procurii. Reprezentantul este un purtător de voință străină, de regulă ofertă sau acceptare de ofertă, pe care o primeşte de la reprezentat şi o duce până la terț, realizând o întâlnire a ofertei cu acceptarea. Pentru terț importantă este numai procura, nu şi raporturile dintre reprezentant şi reprezentat.

Eliberarea procurii, ca act juridic unilateral, şi modul de autentificare a acesteia se supun regulilor generale ale actului juridic (Codul civil, art.195-241) şi dispozițiilor speciale privind

procura (art.252-257). Procura poate fi eliberată de o singură persoană sau de mai multe persoane, iar în calitate de reprezentant poate fi o singură persoană sau mai multe. Dacă sunt mai mulți reprezentanți, în procură trebuie să se indice modul în care aceştia acționează: în comun sau de sine stătător. Dacă în procură nu se indică cu claritate modul în care trebuie să acționeze reprezentanții, se va aplica dispoziția art.1037 alin.(2), potrivit căreia "mandatarii urmează să încheie toate actele vizate în mandat dacă altfel nu este stipulat sau nu rezultă cu certitudine din mandat".

Forma procurii. Procura este un act juridic scris (art.252 alin. (l)). Lipsa unei procuri în formă scrisă lipseşte reprezentatul, reprezentantul şi terțul de dreptul de a demonstra prin martori existența ei (art.211).

Procura persoanei fizice şi procura persoanei juridice se eliberează în scris sub semnătură privată, iar în cazul în care reprezentatul doreşte sau legea prevede, se va întocmi în formă autentică.

Codul civil stabileşte, la art.252, că procura trebuie să fie în formă autentică dacă este eliberată pentru încheierea actelor juridice în formă autentică. Astfel, procura va avea forma autentică dacă se eliberează pentru:

— înstrăinarea sau cumpărarea unui teren;
— înstrăinarea sau cumpărarea cotei de participare într-o societate cu răspundere limitată;
— semnarea actului de constituire a unei societăți comerciale;
— semnarea unui contract de ipotecă;
— semnarea unei promisiuni de donație;
— semnarea unui contract de rentă;
— semnarea unei procuri de substituire;
— alte acțiuni.

Nerespectarea formei autentice atrage nulitatea procurii. Autentificarea notarială a procurii se face potrivit regulilor din art.53 al Legii nr.1453/2002 cu privire la notariat. Dreptul de a autentifica procuri, conform legii menționate, îl au, pe lângă notar, consulii şi secretarii de primărie. Sunt echivalate procurilor autentificate notarial procurile eliberate de:

— persoane care se află la tratament staționar în spitale, sanatorii şi în alte instituții medicale, în cazul în care sunt autentificate de şefii acestor instituții, de adjuncții în probleme medicale sau de medicul-şef, sau de medicul de gardă;
— militari, iar în punctele de dislocare a unităților militare, a instituțiilor sau a instituțiilor de învățământ militar unde nu există birouri notariale sau alte organe care îndeplinesc acte notariale, de salariați şi de membri ai familiilor lor şi ale

militarilor, autentificate de comandantul (şeful) unității sau al instituției respective;
— persoane care îşi ispăşesc pedeapsa în locuri de privațiune de libertate, autentificate de şeful instituției respective;
— persoane majore care se află în instituții de protecție socială a populației, autentificate de administrația instituției respective sau de conducătorul organului de protecție socială respectiv.

Procurile eliberate pentru primirea salariului sau a altor drepturi la locul de muncă, a pensiilor, indemnizațiilor, burselor, corespondenței, inclusiv a coletelor şi mandatelor băneşti, pot fi autentificate de administrația de la locul de muncă sau de studii al persoanei care eliberează procura, de organizația de exploatare a locuințelor de la domiciliul persoanei care eliberează procura sau de administrația instituției medicale în care este internată persoana care eliberează procura (Codul civil, art.252 alin. (5)). Conform art.57 alin.(5) din Legea nr.1134/1997 privind societățile pe acțiuni, *"mandatul de participare la adunarea generală poate fi autentificat de notar sau de administrația organizației de la locul de muncă, de studii sau de trai al acționarilor, iar pentru pensionari, de organul de asistență socială de la locul de trai"*.

Dispozițiile generale privind reprezentarea ilustrează că procurile pot fi de două categorii: generale şi speciale. De asemenea, pot fi procuri de bază şi procuri de substituire.

Procură generală este procura prin care reprezentantului i se acordă împuterniciri de a încheia orice act juridic cu un bun al său. De exemplu, reprezentatul împuterniceşte avocatul să efectueze orice acțiune procedurală în exercitarea mandatului de reprezentare, inclusiv cu privire la refuzul acțiunii civile, încheierea unei tranzacții de împăcare, primirea executării etc.

Procură specială este procura prin care reprezentantului i se deleagă împuternicirea de a încheia acte concrete, de exemplu, de a vinde, a dona un bun, a primi o sumă de bani ori anumite bunuri de la debitori sau creditori.

Procură de bază este procura prin care reprezentatul deleagă reprezentantului dreptul de a încheia acte juridice. Reprezentantul trebuie să săvârşească personal acțiunile indicate în procură. Cazurile în care reprezentantul poate încredința, prin eliberarea unei procuri de substituire, unei alte persoane efectuarea acestor acțiuni sunt indicate în lege.

Procură de substituire este procura prin care reprezentantul transmite împuternicirea către o altă persoană, numită substituitor. Persoana căreia îi este eliberată procura poate elibera o procură de substituire, în formă autentică, numai dacă: a) acest drept este stipulat expres în procură; b) dacă este în interesul reprezentatului.

Potrivit art.53 din Legea cu privire la notariat, procura de substituire se autentifică notarial la prezentarea procurii de bază în care este menționat dreptul de substituire sau la prezentarea dovezilor că mandatarul procurii de bază a fost silit de împrejurări să procedeze astfel pentru a apăra interesele persoanei care a eliberat procura. Procura de substituire nu poate conține mai multe împuterniciri decât procura de bază, iar termenul ei de valabilitate nu poate depăşi termenul de valabilitate al procurii de bază.

Termenul procurii. Procura este valabilă în termenul stabilit în cuprinsul ei, însă nu mai mult de termenul stabilit de lege. Potrivit regulii generale, termenul de valabilitate al procurii este de cel mult trei ani. Procura eliberată pentru încheierea unor acte juridice în afara Republicii Moldova şi autentificată notarial este valabilă până la anularea ei de către persoana care a eliberat-o. Dacă termenul nu este indicat, procura este valabilă timp de un an de la data întocmirii. Termenul de valabilitate al procurii de substituire nu poate să depăşească termenul de valabilitate al procurii inițiale, în al cărei termen a fost dată.

Dacă în procură nu este indicată data întocmirii, ea nu are valoare juridică.

încetarea valabilității procurii. Acțiunea procurii încetează, de regulă, odată cu săvârşirea acțiunilor pentru a căror efectuare a fost eliberată. Pe lângă această regulă, art.255 din Codul civil stabileşte că valabilitatea procurii încetează şi la:

— expirarea termenului ei;
— revocarea împuternicirilor de către reprezentat; persoana care a eliberat procura poate revoca împuternicirile şi anula valabilitatea procurii în orice moment; orice clauză contrară este nulă;
— renunțarea reprezentantului de a executa împuternicirile delegate; persoana căreia îi este eliberată procura poate renunța la ea în orice moment; orice clauză contrară este nulă;
— dizolvarea persoanei juridice care a avut calitatea de reprezentat, precum şi a celei care a avut calitatea de reprezentant;
— decesul, declararea dispariției fără urmă a persoanei fizice care a avut calitatea de reprezentat sau calitatea de reprezentant;
— declararea incapacității persoanei fizice care a avut calitatea de reprezentat sau de reprezentant sau limitarea ei în capacitatea de exercițiu.

Despre revocarea împuternicirilor şi încetarea valabilității procurii reprezentatul este obligat să-i informeze pe reprezentant şi pe terții cunoscuți de el cu care reprezentantul urma să contracteze.

Aceeaşi obligaţie o au succesorii reprezentatului. La încetarea valabilităţii procurii, reprezentatul ori succesorii lui sunt obligaţi să restituie imediat procura.

Dacă valabilitatea procurii de bază a încetat, încetează şi valabilitatea procurii de substituire.

Actele juridice încheiate de reprezentant până la momentul în care a aflat sau trebuia să afle despre încetarea valabilităţii procurii rămân valabile pentru reprezentat şi pentru succesorii lui, cu excepţia cazului în care aceştia demonstrează că cealaltă parte a ştiut sau trebuia să ştie că procura a încetat.

3. Reprezentarea fără împuterniciri şi cu depăşirea împuternicirilor

în practica de aplicare a dreptului există situaţii când are loc încheierea actelor juridice fără împuterniciri sau cu depăşirea împuternicirilor acordate. Deosebirea dintre aceste două categorii de reprezentări constă în faptul că, în primul caz, între persoana care a acţionat şi persoana în numele şi pe contul căreia s-a acţionat nu există nici un raport juridic, pe când între persoana care a acţionat cu depăşirea limitelor împuternicirilor şi persoana în numele şi pe contul căreia s-a acţionat există un raport de reprezentare. Dacă, în primul caz, persoana în al cărei nume s-a acţionat întotdeauna este în drept să renunţe la confirmare, în cel de-al doilea caz, persoana în numele căreia s-a acţionat poate fi obligată să confirme parţial actul juridic.

Reprezentarea fără împuterniciri. Codul civil stabileşte, la art.249 alin.(l), că actul juridic încheiat în numele unei persoane fără a avea împuternicirea de reprezentare produce efecte pentru reprezentat (dă naştere, modifică sau stinge obligaţii) numai dacă acesta din urmă îl confirmă ulterior. Confirmarea ulterioară a actului este valabilă atunci când se face expres prin declaraţii verbale, prin acte scrise ori prin acţiuni concludente care arată că reprezentatul acceptă condiţiile în care a fost încheiat contractul.

Dacă persoana care a acţionat fără împuterniciri adresează reprezentatului o cerere de a confirma actul încheiat, confirmarea se consideră făcută numai dacă are forma unei declaraţii exprese adresate persoanei care a acţionat fără împuterniciri (art.249 alin. (2)). Alineatul (2) din art. 249 confirmă norma din alin. (1), prin urmare, deşi nu se stipulează expres, legiuitorul a folosit cuvântul *cerere* pentru a arăta că persoana care a acţionat fără împuterniciri se adresează reprezentatului în formă scrisă, iar acesta trebuie să răspundă la fel, în scris. Dacă declaraţia de confirmare nu este remisă în termen de 2 săptămâni de la data primirii cererii, se

consideră că reprezentatul a refuzat să confirme actul juridic.

Reprezentarea cu depăşirea împuternicirilor. Codul civil nu stabileşte reguli exprese privind acțiunile reprezentantului cu depăşirea împuternicirilor acordate. Prin depăşire a împuternicirilor la încheierea actului juridic se înțelege majorarea arbitrară de către reprezentant a volumului de drepturi acordat de reprezentat sau de lege. Rezultă că reprezentantul şi-a extins, din proprie inițiativă şi fără a coordona cu reprezentatul, împuternicirea de reprezentare, în cazul în care reprezentantul depăşeşte puterile ce i s-au conferit, actul încheiat este inopozabil în măsura în care şi-a depăşit împuternicirile, cu excepția situației când ulterior intervine o ratificare. Reprezentarea fără împuterniciri poate fi privită ca o gestiune de afaceri sau ca o promisiune a reprezentantului de a-1 determina pe reprezentat să ratifice ulterior actul încheiat fără împuternicire.

Se consideră depăşire a împuternicirilor abaterea de la indicii cantitativi sau calitativi.

Este o abatere de la indicii cantitativi majorarea:

— numărului, greutății sau dimensiunii;

— termenului stabilit de încheiere sau de executare a contractului;

— prețului de vânzare sau de cumpărare.

Este o depăşire a împuternicirilor abaterea de ordin calitativ în privința:

— calității sau particularităților obiectului actului juridic;

— alegerii contragentului cu care va trebui să se încheie actul juridic;

— caracterului actului juridic (s-a împuternicit încheierea unui contract de închiriere, dar reprezentantul a încheiat un contract de vânzare - cumpărare).

Soluționarea eventualelor litigii legate de reprezentarea cu depăşirea împuternicirilor se va efectua după aceleaşi reguli ca şi lipsa împuternicirilor. în funcție de obiectul contractului, reprezentatul este obligat să accepte contractul încheiat în limitele stabilite prin împuternicire, restul se califică drept încheiere de act fără împuterniciri.

După cum s-a menționat, persoana în al cărei nume s-a acționat fără împuterniciri sau cu depăşirea acestora are două posibilități: a) să accepte actul juridic; b) să nu-1 accepte.

Dacă se acceptă actul juridic, acceptarea trebuie să fie expresă (prin declarații verbale sau scrise) ori prin acțiuni concludente de executare a actului juridic. Acțiuni concludente ar fi primirea bunurilor de la terțul cu care a contractat reprezentantul, întocmirea dispozițiilor de plată ori săvârşirea unor alte acțiuni care demonstrează că reprezentatul este de acord cu condițiile actului

juridic. Acceptarea reprezintă un act juridic unilateral, prin care reprezentatul îşi exprimă voința de a prelua drepturile şi obligațiile din actul juridic încheiat fără sau cu depăşirea împuternicirilor.

în unele cazuri, actul juridic încheiat de o persoană care a acționat cu depăşirea limitelor poate fi recunoscut parțial valabil. De exemplu, dacă prin actul juridic s-a decis cumpărarea unei cantități mai mari de marfă, a unui număr mai mare de obiecte sau chiar la un preț mai mare decât cel stabilit prin împuternicire, reprezentantul este în drept să pretindă recunoaşterea actului juridic încheiat în limitele mandatului primit, iar pentru ceea ce depăşeşte să răspundă de sine stătător.

Refuzul persoanei în al cărei nume s-a acționat fără împuterniciri sau cu depăşirea acestora de a prelua drepturile şi obligațiile nu poate fi calificat drept act juridic, deoarece nu este îndreptat spre naşterea, modificarea sau stingerea unui raport juridic, ci spre neadmiterea apariției raportului juridic între sine şi terț[210].

Până la confirmare, terțul, adică partea cu care reprezentantul lipsit de împuterniciri a încheiat actul juridic, poate renunța la act printr-o declarație adresată reprezentatului sau reprezentantului dacă nu a ştiut despre lipsa împuternicirilor.

Răspunderea reprezentantului care a acționat fără împuterniciri. Persoana care a încheiat un act juridic fără împuterniciri sau cu depăşirea împuternicirilor, în cazul în care nu poate demonstra că a avut împuterniciri, este obligată, la alegerea celeilalte părți, să execute actul juridic ori să repare prejudiciul cauzat.

Dacă nu ştia despre lipsa împuternicirilor, reprezentantul este obligat numai la repararea prejudiciului adus din cauza faptului că cealaltă parte era convinsă că a dat împuterniciri şi numai în măsura în care valabilitatea actului juridic prezenta interes pentru cealaltă parte.

210 XapiiTOHOB, E.O.; **CaHMaxMeroBa,** H.A. ***TpaxiaHCKoe npaeo.*** **M3flaTenbCTBO** "ACK". **KiieB,** 2003, c.195.

Reprezentantul care a acționat fără împuterniciri este exonerat de răspundere dacă cealaltă parte ştia sau trebuia să ştie despre lipsa împuternicirilor. Reprezentantul nu poartă răspundere nici atunci când este limitat în capacitatea de exercițiu, cu excepția cazurilor când a acționat cu încuviințarea curatorului.

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

168. Codul civil al Republicii Moldova, art. 242-258.

169. Vasilescu, **P.** ***Relativitatea actului juridic civil. Repere pentru o nouă teorie generală a actului de drept privat.*** Bucureşti, 2003.

170. Vonica, Romul Petru. ***Drept civil. Partea generală.*** Bucureşti, 2001, p.523-759.

171. ***FpaxdaHCKoe npaeo.*** Ilofl peA. E. CyxaHOBa. TOM 1. MocKBa, 1998, c. 396-408.

172. ***rpaxcdancKoe npaeo.*** Ilofl. pefl. A.n.CepreeBa, K).K. ToncToro. TOM 1. MocKBa, 2002, c. 322-334.

TERMENELE ÎN DREPTUL CIVIL. TERMENELE DE PRESCRIPŢIE

I

1. Noţiunea şi importanţa termenelor în dreptul civil

Conform dicționarului, termen este o dată fixă la care, potrivit unei învoieli, unei decizii sau unei dispoziții prealabile, se execută o obligație (bănească) sau se realizează ceva. La fel, termen este considerat un interval de timp stabilit dinainte, în limita căruia trebuie să se înfăptuiască sau să se întâmple ceva[211].

. Prin termen, în dreptul civil se înțelege o perioadă sau o dată fixă, stabilită de lege, prin voința părților sau prin hotărâre judecătorească, ce produce anumite efecte juridice care constau în naşterea, modificarea sau stingerea drepturilor şi obligațiilor civile. -

Pornind de la această noțiune, s-ar putea spune că, după natura juridică, termenul este un fapt juridic de care legea leagă apariția efectelor juridice.

■ De obicei, în literatura de specialitate, termenele sunt atribuite categoriilor de fapte juridice, numite evenimente, care apar şi se dezvoltă independent de voința oamenilor. <■

în realitate însă, termenele, deşi curg indiferent de voința omului, constituie o categorie aparte, având o natură deosebită şi un conținut deosebit de legile obiective ale lumii materiale.

• Termenele juridice sunt stabilite de lege, de actele administrative, prin acordul dintre părți, de aceea sunt volitive după apariția lor. Anume astfel se explică faptul că nu numai sistemele diferite de drept, ci chiar şi legislația unuia şi aceluiaşi sistem de drept, în diferite etape de dezvoltare, prevăd pentru unul şi acelaşi caz diferite termene,[212] diferite metode de calculare a termenelor.

211 Dicționar enciclopedic. Editura Cartier, Chişinău, 2001, p. 954.

212 Drept exemplu în acest sens poate servi durata termenului de prescripție reglementat de Codul civil din 1964 şi de cel în vigoare. în Codul civil din 1964, termenul general de prescripție extinctivă era de trei ani şi un an (art. 74), pe când în Codul civil în vigoare termenul general de prescripție extinctivă este de trei ani.

Volitive din punctul de vedere al apariției, termenele juridice se supun legilor obiective de scurgere a timpului. De aceea, termenul juridic are un caracter (o dublă natură): deşi e volitiv după natura sa juridică, curge conform legilor

obiective de scurgere a timpului. Tocmai din aceste considerente, termenul este o categorie specială a faptelor juridice şi nu poate fi atribuit nici evenimentelor, nici acţiunilor.

•Deşi această opinie referitoare la atribuirea termenelor unei categorii aparte de fapte juridice este susținută de majoritatea specialiştilor, se subliniază că, în unele cazuri, termenele pot fi atribuite categoriei de evenimente, iar în unele cazuri celei de acțiuni[213]. Termenul este considerat eveniment în cazul morții persoanei fizice, care are drept efect deschiderea moştenirii. In schimb, în opinia acestor autori, termenul este considerat *acţiune* în cazul în care părțile unui contract au stabilit o dată fixă din momentul căreia urmează să fie executate obligațiile. în celelalte cazuri, când sunt stabilite pentru anumite perioade şi se calculează în ani, semestru, trimestru, luni, zile, ore, minute, termenele fac parte dintr-o categorie aparte de fapte juridice, nefiind nici evenimente şi nici acțiuni. '

2. Calcularea termenelor

Aplicarea corectă a termenelor impune a cunoaşte începutul curgerii termenului, precum şi sfârşitul lui. Codul civil din 1964 nu cuprindea reguli de calculare a termenelor, acestea fiind incluse în Codul de procedură civilă. Codul civil în vigoare reglementează termenele în cartea întâi, titlul IV, care, structural, cuprinde două capitole: capitolul I - "Calcularea termenului" (art. 259-266) - şi capitolul II - "Prescripția extinctivă" (art. 267-283).

•Conform prevederilor art. 260, termenele se pot stabili prin una dintre următoarele trei modalități:

— indicarea unei date calendaristice;
— indicarea unei perioade;
— referirea la un eveniment viitor şi sigur că se va produce.

Dacă termenul este stabilit prin indicarea unei date calendaristice, survenirea acestei date va fi considerată ca expirare a termenului.' De exemplu, într-un contract de vânzare-cumpărare, vânzătorul s-a obligat să predea bunul la 5 martie, ziua aceasta constituind termenul în care obligația trebuia să fie executată.

213 TpaxbaHCKoe npaeo. Ilofl pe/r. E. CyxaHOBa, TOM 1. MocKBa, 1998, p. 462-463.

In schimb, termenele stabilite prin indicarea curgerii unei perioade se vor calcula conform regulilor stabilite la art. 261-266 din Codul civil.

Având în vedere că, în acest caz, pentru a produce efecte juridice trebuie să se scurgă un anumit timp, pentru a calcula corect această perioadă trebuie să fie cunoscut momentul din care începe să curgă termenul şi în care se sfârşeşte. Codul civil, în art. 261, conține două reguli privind momentul în care termenul începe să curgă. *

în primul rând, dacă începutul curgerii termenului este determinat de un eveniment sau de un moment în timp care va surveni pe parcursul zilei, atunci ziua survenirii

evenimentului sau a momentului nu se ia în considerare la calcularea termenului. Această regulă este aplicabilă în cazurile în care începutul termenului este determinat fie de un eveniment, fie de un moment în timp care va surveni pe parcursul zilei. De exemplu, conform condițiilor unui contract privind prestările de servicii, încheiat la 10 aprilie, automobilul urma să fie reparat în decursul a 5 zile din momentul încheierii contractului. Termenul de 5 zile se calculează în felul următor. Ziua în care a fost încheiat contractul nu se ia în calculul celor 5 zile (lucru expres indicat în art. 261 alin.(l)), prima zi fiind 11 aprilie, iar ultima 15 aprilie.

în al doilea rând, dacă începutul curgerii termenului se determină prin începutul unei zile, această zi se include în termen."Observăm că, spre deosebire de prima regulă, cea dea doua include în calcul şi prima zi, dacă începutul curgerii termenului este determinat de începutul unei zile. De exemplu, la 10 aprilie, părțile au încheiat un contract de reparație a automobilului, stipulând că reparația începe la 20 aprilie. în acest caz, prima zi intră în calcul, termenul de 5 zile expirând la 24 aprilie.

. Trebuie relevat faptul că, în practică, de cele mai dese ori se aplică prima regulă, adică cea conform căreiaprima zi nu se ia în calculul termenului.

în art. 262, legiuitorul a reglementat diferite modalități de determinare a termenului, afirmând că *prin jumătate de an ori semestru, se înțeleg **6** luni, prin trimestru - **3** luni, prin jumătate de lună - 15 zile, prin decadă - 10 zile.*

Este posibil ca termenul să fie stipulat printr-o perioadă şi o fracțiune, de exemplu: un semestru şi o jumătate de decadă. în acest caz, se aplică art. 262 alin. (2), conform căruia, *dacă termenul este stipulat printr-o perioadă şi o fracțiune din această perioadă, fracțiunea se calculează la urmă.*

în cazul în care este indicat începutul, mijlocul sau sfârşitul lunii, se are în vedere data de întâi, de cincisprezece sau, respectiv, ultima zi a lunii (art. 262 alin. (3)).

Termenul stabilit în ani sau în luni expiră în luna şi în ziua respectivă a ultimului an al termenului sau la data respectivă a termenului. De exemplu, termenul de 3 ani care trebuie să se scurgă pentru declararea persoanei fizice decedată (art. 52), dacă începe să curgă la 15 aprilie 2000, expiră la 15 aprilie

2003. Termenul de trei luni care începe să curgă la 15 aprilie expiră la 15 iulie. Termenul stabilit în săptămâni expiră în ziua respectivă a ultimei săptămâni. Toate aceste trei reguli referitoare la expirarea termenului stabilit în ani, luni, săptămâni le desprindem din Codul civil, art. 264 alin. (l)-(3). Pe lângă aceasta, legiuitorul a prevăzut o reglementare specială în cazul în care ultima zi a lunii nu are data respectivă. Astfel, art. 264 alin. (2) prevede că, dacă ultima lună nu are data respectivă, termenul expiră în ultima zi a lunii. De exemplu, termenul de o lună care începe să curgă la 31 ianuarie expiră la 28 (sau 29) februarie. După cum am văzut, termenul de o lună care începe să curgă la 28 februarie expiră la 28 martie şi nu în ultima zi a lunii martie, fiind aplicabilă aici regula generală conform căreia termenul stabilit în luni expiră la data respectivă a ultimei luni a termenului.

Toate aceste reguli de calculare a termenelor poartă un caracter imperativ. De la regulile cuprinse în art. 264 alin. (l)-(3) din Codul civil există o excepție ce se referă la situația în care ultima zi a termenului este una de odihnă. în acest caz, conform art. 265, *dacă ultima zi a termenului este o zi de duminică, de sâmbătă sau o zi care, în conformitate cu legea în vigoare, la locul executării obligației este zi de odihnă, termenul expiră în următoarea zi lucrătoare.*

Art. 264 alineatele (4)-(6) sunt destinate să reglementeze calcularea termenului care expiră la sfârşitul ultimei sale zile. Astfel, regula este că termenul expiră la-ora 24 a ultimei sale zile. Regula dată se referă la persoanele fizice şi juridice care nu au un regim special de lucru. Dacă acțiunea trebuie săvârşită la o organizație, termenul expiră la ora când această organizație, în conformitate cu normele stabilite, încheie programul de lucru. De exemplu, cererea în instanță de judecată va putea fi înaintată până la ora 17 sau 18, adică până în momentul în care instanța încheie programul de lucru. Pe de altă parte, conform art. 264 alin. (6), *"documentele depuse la oficiile poştale sau telegrafice până la ora 24 a ultimei zile a termenului se consideră depuse în termen. Echivalează cu depunerea la poştă, transmiterea textului de document prin teletaip, fax şi prin alte mijloace de comunicație".*

3. Clasificarea termenelor

Termenele, în dreptul civil, sunt diverse şi multiple. Ele pot fi clasificate după mai multe criterii.

Un prim criteriu de clasificare poate fi dedus din art. 259 al Codului civil, care prevede că termenul se instituie prin lege, hotărâre judecătorească sau prin acordul părților. Prin urmare, după

criteriul subiectului pe care le stabileşte, pot fi:

— termene stabilite de lege (termenele de prescripție, art. 267-283 ; termenele, stabilite la art. 49 şi 52, de declarare a dispariției şi a decesului);
— termene stabilite prin acordul părților (termenul de îndeplinire a obligațiilor în contractul de vânzare-cumpărare);
— termene instituite prin hotărâre judecătorească (termenul de lichidare a neajunsurilor stabilit de instanță apelantului conform art. 368 din Codul de procedură civilă).

Un alt criteriu de clasificare a termenelor este forța lor obligatorie. După acest criteriu, termenele se clasifică în *imperative* şi *dispozitive.* Sunt imperative termenele care nu pot fi schimbate prin acordul părților, de exemplu, termenele de prescripție şi altele asemenea. Sunt dispozitive termenele care, deşi prevăzute de lege, pot fi schimbate prin acordul părților. Dispozitive sunt şi termenele care se prevăd exclusiv de către părți, de exemplu, cel prevăzut în Codul civil la art. 741, conform căruia, dacă părțile nu s-au înțeles în privința unui termen de rezoluțiune a contractului, celui îndreptățit i se poate stabili de către cealaltă parte un termen rezonabil pentru rezoluțiune.

în unele cazuri, legea poate stabili numai termen minim şi maxim în limitele căruia participanții la raportul juridic civil pot comprima ori mări termenele respective.

în dreptul civil, termenele pot fi *determinate* şi *nedeterminate.* Determinat este termenul în care se cunoaşte momentul naşterii şi momentul stingerii (încetării) lui. Cu alte cuvinte, este determinat termenul cert în care momentul îndepliniri obligațiilor este cunoscut anterior. Sunt determinate termenele stabilite la o anumită dată calendaristică: la expirarea unui număr de ani, luni, zile, ore. Astfel de termene sunt cele de prescripție, de dobândire a capacității de exercițiu depline.

Nedeterminate sunt termenele în care momentul îndeplinirii obligațiilor nu este cunoscut. Codul civil, în aceste cazuri, prevede un termen rezonabil. De exemplu, la art. 609 alin.(l) prevede că, în loc de prestație, creditorul poate cere despăgubire doar atunci când a stabilit anterior fără succes debitorului *un termen rezonabil* pentru executarea prestației. în cazul în care nu a fost stabilit un termen sau termenul stabilit este nejustificat de scurt, se consideră stabilit în *termen rezonabil.* Despre termen nedeterminat se poate vorbi şi în cazul în care legea ori contractul nu stabileşte nici un termen. De exemplu, art. 575 din Codul civil prevede că, în cazul în care termenul de executare a obligației nu este determinat şi nici nu rezultă din natura acesteia, creditorul are dreptul de a pretinde oricând executarea ei, iar debitorul este îndreptățit să o execute oricând. Dacă datoria de a executa imediat nu rezultă din lege, din contract sau din natura obligației, debitorul trebuie să execute obligația în termen de 7 zile din momentul cererii creditorului.

O deosebită importanță practică are clasificarea termenelor după criteriul destinației lor. După destinație, pot fi:

— termene ce dau naştere la drepturi civile;

— termene de exercitare a drepturilor civile şi de îndeplinire a obligațiilor;

— termene de apărare a drepturilor civile.

Termenul care dă naştere la drepturi civile, numit şi termen generator de drept, este acela de care legislația leagă apariția unor drepturi civile. Acest termen se caracterizează prin faptul că, odată ce în intervalul lui au fost îndeplinite anumite acțiuni, iau naştere drepturile civile respective. Astfel, de atingerea vârstei de 18 ani legiuitorul leagă apariția capacității de exercițiu depline. La fel, conform prevederilor art. 332 şi art. 333, împlinirea termenului necesar uzucapiunii duce la dobândirea dreptului de proprietate.

Termenul de exercitare a drepturilor civile şi de executare a obligațiilor este cel înăuntrul căruia subiectul împuternicit este în drept (iar în unele cazuri chiar obligat) să realizeze singur (sau prin reprezentant) dreptul care îi aparține ori să ceară persoanei obligate săvârşirea unor anumite acțiuni pentru realizarea dreptului său.

Menirea termenelor de exercitare a drepturilor civile constă în a asigura subiectului împuternicit posibilitatea reală de a exercita dreptul subiectiv pentru satisfacerea intereselor sale.

Termenul de exercitare a drepturilor civile include:

— termenul de existență a drepturilor civile;

— termenul de perimare;

— termenul de garanție.

Termenul de existență a drepturilor civile este termenul de acțiune a dreptului în timp. Menirea acestui termen constă în a asigura subiectului împuternicit timpul pentru realizarea dreptului său.

Importanța juridică a acestui termen constă în faptul că asigură posibilitatea reală de satisfacere a cerințelor subiectului împuternicit. Odată cu expirarea termenului încetează şi dreptul subiectiv civil, iar posibilitatea realizării lui se pierde.

în legătură cu aceasta, trebuie să se facă o deosebire între drepturile subiective cu acțiune nelimitată, cum este dreptul de proprietate, şi cele cu acțiune limitată. Menționăm că majoritatea drepturilor subiective civile au termene de acțiune determinate, cum ar fi procura, care poate fi eliberată numai pe un termen de până la 3 ani (Codul civil, art.254).

Termenele de perimare formează o categorie~specială a termenelor de exercitare a drepturilor civile. Aceste termene acordă subiectului împuternicitului timp, stabilit cu strictețe, pentru realizarea dreptului, sub sancțiunea încetării lui anticipate ca rezultat al neexercitării dreptului ori exercitării sale necorespunzătoare.

în dreptul civil există puține termene de perimare. Articolul 352 alin. (2) din Codul civil prevede că *"vânzătorul cotei-părți este obligat să notifice ceilalți coproprietari că intenționează să-şi vândă cota, indicând prețul şi celelalte condiții de vânzare. Dacă ceilalți coproprietari renunță să-şi exercite dreptul depreemțiune sau nu îl exercită în decursul unei luni din ziua notificării în cazul bunului imobil şi în decursul a 10 zile în cazul bunidui mobil* (s.n.),

vânzătorul are dreptul să vândă oricărei persoane cota sa parte. Dacă mai mulţi coproprietari îşi manifestă intenţia de a dobândi cota-parte, vânzătorul are dreptul să aleagă dintre aceştia cumpărătorul". înseamnă că, dacă coproprietarul unei proprietăţi comune pe cote-părţi nu-şi va realiza dreptul de preemţiune în decurs de o lună sau de 10 zile, acest drept va înceta. Termenul de perimare nu trebuie confundat cu cele de existenţă a drepturilor civile. Caracteristic termenului de perimare este faptul că în interiorul lui titularul este obligat să-şi exercite dreptul. Termenul de perimare, numit şi termen de decădere[214], are ca efect pierderea dreptului subiectiv şi nu poate fi suspendat sau întrerupt şi este incompatibil cu noţiunea de repunere în termen. în schimb, în cazul termenului de existenţă a dreptului, titularul dreptului nu este obligat să-l exercite, iar dreptul nu se va stinge dacă titularul nu-1 va exercita.

214 Unii autori consideră că termenele de perimare şi termenele de decădere sunt diferite. Astfel, în dicţionarul de drept privat se indică drept termen de perimare perioada prevă-zută de lege la a cărei îndeplinire o pricină civilă sau comercială lăsată în lucrare este declarată perimată. Vezi: Rădescu, Dumitru. ***Dicţionar de drept privat.*** 1994, p. 946-947.

215 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 126-131.

Termenul de garanţie. O garanţie reală de exercitare a drepturilor subiective civile o constituie şi termenul de garanţie. Prin termen de garanţie se înţelege termenul în interiorul căruia debitorul poartă răspundere de calitatea bunurilor (debitor, în acest caz, este cel care a produs bunul ori a prestat serviciul). Noţiunea *termen de garanţie* o întâlnim în art. 1 din Legea 105/2003 privind protecţia consumatorilor[215]: *"termen de garanţie - perioadă, prescrisă sau declarată, care curge de la data achiziţionării produsului, serviciului şi în cadrul căreia produsul, serviciul trebuie să-şi păstreze caracteristicile prescrise sau declarate, iar producătorul, vânzătorul, prestatorul îşi asumă responsabilitatea remedierii sau înlocuirii pe cheltuiala sa a produsului, serviciului necorespunzător dacă deficienţele nu sunt imputabile consumatorului. Pentru producţia alcoolică, termen de garanţie constituie perioada, stabilită de producător în documentele normative, care curge de la data îmbutelierii şi în cadrul căreia produsul achiziţionat trebuie să-şi păstreze caracteristicile prescrise sau declarate".*

Termenul de garanţie este legat de calitatea producţiei şi este stabilit de standarde, de condiţii tehnice ori prin acordul părţilor. De exemplu, în art. 772 alin. (1) din Codul civil prevede că în cazul în care vânzătorul, producătorul sau un terţ *garantează* caracteristicile unui bun, cumpărătorul beneficiază, fără a aduce atingere drepturilor prevăzute de lege, de drepturile din *garanţie* în condiţiile indicate în declaraţia de *garanţie* şi în reclama respectivă

față de cel care a acordat garanția.

Termenul de garanție are o importanță deosebită, în sensul că el asigură o calitate corespunzătoare producției.

Termenul de garanție nu trebuie confundat cu cel de valabilitate. Prin termen de valabilitate se înțelege o perioadă, stabilită de agentul economic care fabrică un produs perisabil sau un produs care, în scurt timp, poate deveni periculos pentru sănătatea consumatorilor, în cadrul căreia produsul trebuie să-şi păstreze caracteristicile specifice, cu condiția respectării regulilor de transport, manipulare, depozitare, păstrare, utilizare şi consum (art. 1 din Legea 105/2003).

Termenele de apărare **a** drepturilor civile. Aceste termene acordă titularului de drept posibilitatea de a se adresa către cel care i-a încălcat dreptul sau către instanța de judecată pentru a-şi apăra dreptul încălcat. Din această categorie fac parte *termenele de prezentare a pretențiilor* şi *termenele de prescripție.*

Termenul de prezentare **a** pretențiilor este termenul care îl obligă pe titularul dreptului să se adreseze mai întâi celui care i-a încălcat dreptul şi numai după aceea să adreseze cererea în judecată. Cu alte cuvinte, *prin termen de prezentare a pretențiilor se înțelege termenul înăuntrul căruia persoana trebuie, până la sesizarea instanței de judecată, să prezinte pretenție persoanei obligate, pentru rezolvarea litigiului.*

în legislația civilă, precum şi în cea procesuală civilă, din perioada socialistă, termenul de prezentare a pretențiilor era foarte răspândit. în raporturile dintre persoanele juridice, acționarea în judecată era imposibilă fără a nu se înainta o pretenție într-un timp stabilit de lege. în cazul în care în acest timp nu înainta pretenția, persoana juridică pierdea dreptul de a înainta acțiunea în instanță. Astfel, termenul de prezentare a pretențiilor se "transforma" în termen de perimare, ceea ce nu era corect. Actuala legislație civilă nu impune asemenea termene de prezentare a pretențiilor în raporturile dintre persoanele juridice. în prezent, termenul de prezentare a pretențiilor se întâlneşte rar. El poate fi stabilit prin acordul părților sau poate fi prevăzut de legislație. Scopul termenului de prezentare a pretențiilor este de a asigura exercitarea benevolă a drepturilor civile. Un asemenea termen este prevăzut la art. 14 din Legea contenciosului administrativ, conform căruia persoana care se consideră vătămată, printr-un act administrativ, într-un drept al său recunoscut de lege va solicita, printr-o cerere prealabilă, autorității publice emitente, în termen de 30 de zile de la data comunicării actului, revocarea, în tot sau în parte, a acestuia în cazul în care legea nu dispune altfel.

Capitolul X

Art. 159 din Codul transportului feroviar prevede:
1. Reclamațiile împotriva căii ferate pot fi înaintate în termen de 6 luni, iar reclamațiile referitoare la amenzi şi penalități - în termen de 45 de zile.
2. Termenele de înaintare a reclamațiilor se calculează:

3. pentru reclamațiile de despăgubire în caz de lipsă sau deteriorare (alterare) a mărfurilor, bagajelor sau mesageriilor - de la data eliberării mărfurilor, bagajelor sau mesageriilor;
4. pentru reclamațiile de despăgubire în caz de pierdere a mărfurilor - după 30 de zile de la data expirării termenului de transportare;
5. pentru reclamațiile de despăgubire în caz de pierdere a mărfurilor la transportul în trafic mixt direct - după 4 luni de la data primirii mărfurilor pentru transport;
6. pentru reclamațiile de despăgubire în caz de pierdere a bagajelor sau mesageriilor -după 30 de zile de la data expirării termenului de transportare a bagajelor sau a mesageriilor persoanelor fizice şi după 10 zile de la data expirării termenului de transportare a mesageriilor persoanelor juridice;
7. pentru reclamațiile privind depăşirea termenului de transportare a mărfurilor, bagajelor sau mesageriilor - de la data eliberării mărfurilor, bagajelor sau mesageriilor;
8. pentru reclamațiile de restituire a plății pentru utilizarea vagoanelor şi containerelor sau a amenzilor pentru reținerea vagoanelor şi containerelor - de la data primirii de la calea ferată de către persoana care a depus reclamația a copiei dispoziției incaso (facturii) despre calcularea plății sau amenzii;
9. pentru reclamațiile de percepere a amenzilor pentru neîndeplinirea comenzii primite de transport al mărfii - după expirarea termenului de 5 zile de la data perceperii amenzii;
h) pentru reclamațiile de percepere a amenzilor pentru utilizarea neautorizată de către

Detaliat, termenele de prezentare a reclamațiilor sunt prevăzute în art. 159 din Codul transportului feroviar[216].

în afară de aceste categorii de termene, Codul civil utilizează un termen în care debitorul urmează să îndeplinească obligația, *termenul de grație.*

Termenele de îndeplinire a obligațiilor sunt termenele în care debitorul este obligat să săvârşească acțiuni ce formează conținutul obligației lui.

Respectarea termenelor de îndeplinire a obligațiilor are o importanță deosebită, fiindcă influențează ritmul activității întreprinderilor, legate între ele prin diferite relații economice.

Termenul de executare a obligațiilor este prevăzut de lege şi de contract. Conform art. 572 alin.(2) din Codul civil, obligațiile trebuie să fie executate în modul corespunzător, cu bună-credință, la locul şi în momentul stabilit. Obligațiile pot fi executate şi înainte de termen, lucru admisibil în cazul în care acest lucru este prevăzut de lege şi contract, precum şi cu consimțământul creditorului.

Nerespectarea termenului de executare a obligațiilor are drept consecință aplicarea față de debitor a obligației de reparare a daunei cauzate creditorului prin neexecutarea la timp a obligațiilor. Astfel, art. 602 alin. (1) din Codul civil prevede că, în cazul în care nu execută obligația, debitorul este ținut să-1 despăgubească pe creditor pentru prejudiciul cauzat astfel dacă nu dovedeşte că

neexecutarea obligației nu-i este imputabilă.

Termenul de grație este o perioadă acordată de o parte contractantă celeilalte părți pentru executarea obligației la o anumită dată sau într-un mod eşalonat. în acest sens, art. 709 alin. (1) din Codul civil prevede că, dacă una dintre părți nu execută sau execută în mod necorespunzător o prestație scadentă decurgând dintr-un contract sinalagmatic, cealaltă parte poate, după expirarea fără rezultat a unui termen rezonabil pe care 1-a stabilit pentru prestație sau remediere, să rezoluționeze contractul dacă debitorul trebuia să-şi dea seama, *pe baza termenului de grație,* de iminența rezoluțiunii. în cazul în care nu a fost stabilit un termen sau termenul este necorespunzător de scurt, se consideră ca stabilit un termen rezonabil.

4. Noţiunea şi clasificarea termenelor de prescripţie extinctivă NOŢIUNEA

Principalul mijloc de apărare a drepturilor subiective civile este *acțiunea în justiție.* Utilizarea acțiunii la apărarea acestor drepturi necesită însă un şir de condiții şi este posibilă numai în limitele stabilite de lege. *Una dintre cele mai importante condiții şi limite ale exercitării pe calea acțiunii a drepturilor civile este prescripția extinctivă.*

Prescripția extinctivă limitează timpul în care o persoană fizică ori o persoană juridică poate să-şi valorifice un drept civil subiectiv pe calea constrângerii, prin intentarea unei acțiuni civile. Cu alte cuvinte, prin prescripția extinctivă se înțelege stingerea dreptului la acțiune, neexercitat în termenul stabilit de lege.

Dreptul la intentarea acțiunii se numeşte drept la acțiune în *sens procesual,* iar posibilitatea de a exercita pe calea acțiunii, cu ajutorul organului competent, apărarea dreptului civil încălcat se numeşte drept la acțiune în *sens material.*

Dreptul la acțiune în sens procesual nu depinde de expirarea unui anumit termen, acțiunea putând fi intentată indiferent cât timp a trecut de la data încălcării dreptului subiectiv civil[217] şi, invers, dreptul la acțiune în sens material este valabil numai în limitele stabilite de lege. La expirarea acestui termen, dispare posibilitatea apărării dreptului subiectiv civil pe calea acțiunii. Asemenea termen este numit *termen de prescripție.* Spre exemplu, dacă o persoană urma să restituie la 1 martie 2000 bunul primit cu chirie şi nu a făcut acest lucru, închirietorul este în drept, începând cu 1 martie 2000, să înainteze o cerere în judecată pentru a-1 obliga pe chiriaş să transmită bunul. Cererea în instanță poate fi înaintată şi peste un an, şi peste doi ani, şi peste zece ani, însă va fi satisfăcută în cazul în care se vor dovedi circumstanțele, doar dacă a fost înaintată în interiorul termenului de prescripție. Dacă cererea este înaintată după expirarea termenului de prescripție, chiar dacă în şedințele judiciare se dovedeşte dreptul a cărui apărare se cere, acest drept nu va fi apărat. Anticipând lucrurile, spunem că, în prezent, o asemenea acțiune este respinsă doar la cererea persoanei

în a cărei favoare a curs prescripția.

Trebuie subliniat faptul că prescripția extinctivă stinge numai dreptul material la acțiune, nu şi dreptul subiectiv. Acesta continuă să existe şi după expirarea termenului de prescripție, fără a mai fi

Codul civil din 1964 prevedea expres, în art. 77, că instanța judecătorească, organul de arbitraj sau arbitrii aleşi primesc spre examinare cererea de apărare a dreptului încălcat independent de expirarea termenului de prescripție

însoțit de sancțiunea dreptului la acțiune în sens material.

Supraviețuirea dreptului subiectiv după expirarea termenului de prescripție este consacrată în art. 281 din Codul civil. Din conținutul acestei norme se desprinde ideea că executarea benevolă a obligației după expirarea termenului de prescripție extinctivă nu constituie un act lipsit de temei juridic. Alineatul (3) al acestei norme dispune că persoana care a executat obligația după expirarea termenului de prescripție extinctivă nu are dreptul să ceară restituirea

celor executate, chiar dacă, la data executării, nu cunoştea faptul expirării termenului de prescripţie extinctivă. Prin urmare, deşi titularul dreptului subiectiv pierde (prin stingerea dreptului la acţiune în sens material, ca efect al împlinirii prescripţiei) posibilitatea de a obţine executarea obligaţiei corelative prin constrângere, el are totuşi dreptul de a păstra prestaţia efectuată voluntar de către debitor după împlinirea prescripţiei, fiind îndreptăţit să refuze restituirea ei, ceea ce înseamnă că dreptul subiectiv supravieţuieşte şi că debitorul a făcut o plată valabilă unei obligaţii ce nu a încetat a exista. Aşadar, dreptul subiectiv persistă şi după împlinirea termenului de prescripţie.

Un alt argument în favoarea supravieţuirii dreptului subiectiv îl constituie art. 279 alin. (1) din Codul civil, care prevede că, în cazuri excepţionale, dacă instanţa de judecată constată că termenul de prescripţie extinctivă nu este respectat din cauza unor împrejurări legate de persoana reclamantului, dreptul încălcat al persoanei este apărat. Drept urmare, dacă prin împlinirea termenului de prescripţie s-ar stinge însuşi dreptul subiectiv (textul menţionat), care reglementează repunerea în termenul de prescripţie, nu s-ar justifica, deoarece instanţa nu ar mai avea ce ocroti.

IMPORTANŢA PRESCRIPŢIEI EXTINCTIVE

Reglementarea prescripţiei extinctive se întemeiază pe interesul general de a asigura stabilitatea şi certitudinea, necesare raporturilor juridice, precum şi securitatea circuitului civil, care constituie o condiţie esenţială pentru desfăşurarea normală a relaţiilor economice şi sociale[218].

în primul rând, prescripţia extinctivă dă posibilitatea asigurării unei stabilităţi în raporturile juridice, fiindcă drepturile nu pot rămâne la infinit sub ameninţarea unui litigiu.

în al doilea rând, aplicarea prescripţiei extinctive ţine seama şi de dificultăţile de probă, întâmpinate eventual de ambele părţi după trecerea unui timp îndelungat.

în al treilea rând, prescripţia extinctivă îndeplineşte şi o funcţie educativă, mobilizatoare, în sensul că stimulează pe titularii de drepturi să le valorifice în termenele prevăzute de lege.

în al patrulea rând, prescripţia extinctivă contribuie totodată la realizarea şi întărirea legislaţiei şi ordinii de drept.

Vonica, Romul Petru. ***Drept civil,*** p. 761.

Capitolul X

TERMENUL DE PRESCRIPŢIE EXTINCTIV

Termenul de prescripție extinctiv este intervalul de timp, stipulat de lege, înăuntrul căruia trebuie exercitat dreptul la acțiune ori dreptul de a cere executarea silită sub sancțiunea pierderii acestor drepturi de către titularul lor.

Ca orice termen, cel de prescripție are un început marcat de data la care începe să curgă prescripția, o durată şi un sfârşit marcat de data împlinirii termenului de prescripție.

Din definiția de mai sus rezultă că acest interval de timp priveşte exercitarea atât a dreptului la acțiune, cât şi a dreptului de a cere executare silită. Aceasta din urmă reprezintă o fază a activității procesuale, constând într-un ansamblu de măsuri concrete, necesare pentru realizarea efectivă a dreptului.

Clasificarea termenelor de prescripție. în funcție de sfera lor de aplicare, termenele de prescripție pot fi *generale* şi *speciale.* O asemenea clasificare este făcută în Codul civil la art. 267 şi 268.

Termen general de prescripție este termenul care se aplică ori de câte ori suntem în domeniul de aplicare a prescripției extinctive şi nu există un termen special. Conform art. 267 din Codul civil, *termenul general în interiorul căruia persoana poate să-şi apere, pe calea intentării unei acțiuni în instanța de judecată, dreptul încălcat este de **3** ani*[219].

în concluzie se poate spune că termenele de prescripție generale se aplică la toate raporturile juridice, cu excepția raporturilor asupra cărora nu se extinde prescripția şi a raporturilor pentru care sunt prevăzute termene de prescripție speciale. Cu alte cuvinte, regula care guvernează termenul general de prescripție este: de câte ori printr-o lege specială nu se stabilesc alte termene speciale, se va aplica termenul de 3 ani.

Termen de prescripție special este termenul care se aplică anumitelor categorii de raporturi juridice, prevăzute expres de lege. Termenele speciale pot fi de o durată mai mică de 3 ani sau de una mai mare de 3 ani. Termenele de prescripție speciale sunt prevăzute de Codul civil şi de alte legi. Astfel, art. 268 din Codul civil prevede că termenul de prescripție de 6 luni se aplică acțiunilor:

219 Codul civil din 1964 prevedea, în art. 74, că termenul general poate fi de 3 ani şi de un an. Termenul de prescripție de 3 ani se aplica dacă cel puțin unul dintre subiectele raportului juridic civil era persoană fizică. Termenul de un an se aplica în litigiile dintre persoanele juridice.

— prin care se pretinde plata clauzei penale (amenzi, penalități de întârziere);

— privitoare la viciile ascunse ale bunului vândut;

— izvorâte din lucrările executate pe baza contractului de

deservire curentă a persoanelor;

— privitoare la litigiile ce izvorăsc din contractul de transport[220].

Art. 269 din Codul civil prevede un termen de prescripție special de 5 ani, aplicabil viciilor în construcție. Un alt termen de prescripție, de 6 luni, special prevăzut de Codul civil, este cel din art.233 referitor la cazurile de nulitate a actului juridic civil. Este un termen de prescripție şi cel specificat la art. 352 alin. (3), care prevede că, în cazul în care cota-parte se vinde fără respectarea dreptului de preemțiune, oricare coproprietar poate intenta, în decursul a 3 luni, acțiune în instanța de judecată pentru a i se atribui drepturi şi obligații de cumpărător.

Termene de prescripție speciale sunt prevăzute şi de alte legi. Astfel, Legea contenciosului administrativ prevede, la art. 17 alin. (1), că cererea prin care se solicită anularea unui act administrativ sau recunoaşterea dreptului pretins poate fi înaintată în termen de 30 de zile, în cazul în care legea nu dispune altfel. Alineatul (4) al aceluiaşi articol dispune expres că termenul de 30 de zile este unul de prescripție. Termene speciale de prescripție sunt prevăzute şi în Legea privind protecția consumatorului, art. 10,13 14,15. Un alt act normativ care prevede termene speciale este Codul transportului feroviar, care, în art. 161, stipulează că pot fi intentate căii ferate acțiuni referitoare la transportul de mărfuri, bagaje şi mesagerii dacă aceasta satisface parțial reclamația sau o respinge, sau dacă, în termen de 30 de zile de la data înregistrării reclamației, nu dă nici un răspuns la ea. Acțiunea se intentează, în termen de un an de la data producerii evenimentului ce a servit drept temei pentru înaintarea reclamației, în instanța judecătorească competentă în a cărei rază teritorială îşi are sediul administrația căii ferate împotriva căreia a fost sau putea fi înaintată reclamația.

In ceea ce priveşte termenul de prescripție aplicabil litigiilor ce izvorăsc din contractul de transport, există o neconcordanță între art. 268 lit. (d) şi art. 1021 din Codul civil, care stabileşte alte termene de prescripție în contractul de transport. Pentru înlăturarea acestor neconcordanțe, legiuitorul trebuie să opereze de urgență modificările de rigoare. In caz contrar, aplicarea

Normele care stabilesc termenul de prescripție poartă un caracter imperativ. Acest termen nu poate fi schimbat (prelungit, scurtat) prin acordul părților. Caracterul imperativ al termenului de prescripție reiese şi din art. 270 din Codul civil, care prevede că actul juridic privind modificarea termenului de prescripție extinctivă sau a modului de calculare ori privind renunțarea la dreptul de a invoca prescripția este nul.

Instanța de judecată aplică termenul de prescripție doar la

cererea persoanei în a cărei favoare a curs prescripția. Acest lucru este stipulat la art. 271 din Codul civil, conform căruia acțiunea privind apărarea dreptului încălcat se respinge în temeiul expirării termenului de prescripție extinctivă numai la cererea persoanei în a cărei favoare a curs prescripția, depusă până la încheierea dezbaterilor în fond. Această prevede legală a schimbat regula din art. 78 al Codului civil din 1964, care obliga instanța judecătorească să aplice prescripția independent de cererea părților. Astfel, conform prevederilor art. 271 din Codul civil, invocarea termenului de prescripție poate fi considerată mijloc de apărare împotriva acțiunii. în şedințele judiciare, pârâtul este în drept fie să invoce în apărare termenul de prescripție, care a curs în favoarea sa, fie să nu recurgă la un asemenea mijloc de apărare. Cererea privind aplicarea termenului de prescripție trebuie înaintată până la încheierea dezbaterilor în fond. Dat fiind faptul că legiuitorul nu a specificat în art. 271 care este forma cererii privind aplicarea termenului de prescripție, o astfel de cerere poate fi scrisă ori verbală. La fel, cererea de aplicare a termenului de prescripție poate fi înaintată în apel sau recurs, dar numai în cazurile în care instanța de apel sau de recurs se pronunță asupra fondului.

Prescripția extinctivă nu va fi afectată de schimbarea subiectelor într-un raport juridic civil, fie că este o transmitere universală de drepturi şi obligațiuni, cum ar fi cazul succesiunii, în care toate drepturile şi obligațiile trec de la defunct la moştenitorii acestuia, fie că este o transmitere cu titlu particular, cum ar fi cazul cesiunii de creanță sau al cesiunii de datorie. Referindu-se la acest din urmă caz, legiuitorul a prevăzut în art. 273 că cesiunea de creanță sau preluarea de datorie nu afectează cursul prescripției extinctive.

5. Domeniul de aplicare a prescripţiei extinctive

Articolul 267 din Codul civil constituie şi un punct de pornire în materia de aplicare a prescripției extinctive. Din conținutul acestei norme se desprinde regula că, în cazul intentării unei acțiuni în instanța de judecată, va fi aplicabil termenul de prescripție. Această regulă trebuie înțeleasă în sensul că termenul de prescripție extinctivă se aplică ori de câte ori, printr-o prevedere legală, nu este stabilit altfel. Aceasta înseamnă că, deşi termenele de prescripție se aplică la majoritatea raporturilor juridice, sunt şi raporturi juridice care nu sunt supuse aplicării termenelor de prescripție extinctive. Deci, regula referitore la domeniul de aplicare a termenului de prescripție extinctivă constă în faptul că acest termen se aplică ori de câte ori, printr-o prevedere legală, raportul juridic nu va fi considerat imprescriptibil.

în principiu, sunt supuse prescripției extinctive majoritatea drepturilor de creanță. Pe de altă parte, regula este inversă în ceea

ce priveşte aplicarea prescripţiei asupra raporturilor personale nepatrimoniale. Astfel, art. 267 alin. (2) din Codul civil prevede că *acţiunile privind apărarea drepturilor personale nepatrimoniale se prescriu numai în cazurile expres prevăzute de lege.* Acelaşi lucru îl întâlnim şi în art. 280 lit. (a).

Pretenţiile imprescriptibile extinctiv sunt enumerate nu numai în Codul civil, ci pot fi deduse şi din alte legi. Articolul 280 din Codul civil poate fi considerat normă generală care se referă la cazurile de neaplicare a prescripţiei extinctive şi indică trei categorii de pretenţii asupra cărora nu se răsfrânge termenul de prescripţie. Astfel, sunt imprescriptibile extinctiv pretenţiile:

173. privind apărarea drepturilor personale nepatrimoniale dacă legea nu prevede altfel;
174. deponenţilor faţă de instituţiile financiare privind restituirea depunerilor;
175. cu privire la repararea prejudiciului cauzat vieţii sau sănătăţii persoanei, în acest caz, se repară prejudiciul pentru o perioadă anterioară intentării acţiunii, dar nu mai mare de 3 ani.

în primul rând nu sunt prescriptibile pretenţiile privind apărarea drepturilor personale nepatrimoniale. De exemplu, nu se va prescrie cererea de apărare a onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale (art. 16). Pe lângă aceasta, dacă sunt încălcate şi alte drepturi personale nepatrimoniale, ca dreptul la viaţă, sănătate, nume, domiciliu etc, atunci apărarea lor este posibilă indiferent de timpul care s-a scurs după încălcarea dreptului. în acest caz însă trebuie să se ţină cont de faptul că apărarea drepturilor personale nepatrimoniale este indiferent de curgerea termenului de prescripţie. în schimb, cererea privind repararea prejudiciului cauzat prin încălcarea drepturilor personale nepatrimoniale este, după regula generală, prescriptibilă, dacă altfel nu este stipulat în lege. De exemplu, cererea privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale este imprescriptibilă, însă cererea privind repararea prejudiciului (moral sau material) este prescriptibilă. Pe de altă parte, lucru ilustrat mai jos, dacă s-a adus un prejudiciu vieţii sau sănătăţii (cauzarea unui asemenea prejudiciu înseamnă nemijlocit şi încălcarea dreptului nepatrimonial la viaţă şi sănătate), atunci prejudiciul va putea fi reparat în mărimea stabilită de lege.

în al doilea rând, nu sunt prescriptibile nici pretenţiile deponenţilor faţă de instituţiile financiare privind restituirea depunerilor. Excluderea acestor pretenţii din sfera de acţiune a termenelor de prescripţie se justifică prin faptul că existenţa acestor raporturi este nelimitată în timp.

A treia categorie de pretenţii asupra cărora nu se răsfrânge prescripţia extinctivă o constituie pretenţiile referitoare la reparaţia prejudiciului adus vieţii sau sănătăţii persoanei[221]. în principiu, atingerile aduse vieţii şi sănătăţii se consideră aduse drepturilor

personale nepatrimoniale, or, dreptul la viață şi dreptul la sănătate sunt drepturi personale nepatrimoniale. în art. 280 lit. (c), se specifică, pe de o parte, că cererea de reparare a prejudiciului cauzat poate fi înaintată oricând şi chiar satisfăcută indiferent de timpul care s-a scurs după încălcarea dreptului. Cu toate acestea, legiuitorul limitează mărimea prejudiciului care va putea fi reparat de cel vinovat în caz de vătămare a vieții şi sănătății pentru o perioadă de cel mult 3 ani. Acest lucru este stabilit şi în art. 1240 alin. (3).

Această enumerare nu este exhaustivă, ceea ce înseamnă că pot exista şi alte prevederi care exclud aplicarea prescripției extinctive. De exemplu, art. 217 alin. (3) din Codul civil prevede că acțiunea în contestare a nulității absolute este imprescriptibilă.

Nu sunt supuse prescripției extinctive nici pretențiile bazate pe înlăturarea piedicilor în exercitarea dreptului de proprietate care nu sunt legate de deposedarea bunului (acțiunea negatorie).

6. Calculul termenelor de prescripţie extinctivă

Potrivit art. 272 alin. (1) din Codul civil, prescripția începe să curgă din ziua în care apare dreptul la acțiune, când persoana a aflat ori trebuia să afle că i-a fost încălcat un drept subiectiv civil. Această regulă îşi găseşte justificarea în faptul că, ducând la stingerea dreptului la acțiune în sens material, prescripția nu poate să producă efecte înainte de naşterea acestui drept. Atâta timp cât dreptul la acțiune nu s-a născut, nu se poate spune că titularul dreptului la acțiune este neglijent.

1 Reglementarea nemijlocită a reparației prejudiciului cauzat vieții şi sănătății se găseşte la art. 1420 din Codul civil. în Capitolul XXXIV, "Obligațiile ce se nasc din cauzarea de daune" din cartea a treia, este reglementat şi termenul de prescripție aplicabil cererilor privind repararea prejudiciului, fapt prevăzut expres în art. 1424, conform căruia aceste cereri se prescriu cu trei ani. Analiza art. 280 lit. (c) şi a art. 1424 denotă o neconcordanță: pe de o parte, primul articol numeşte aceste cereri *imprescriptibile,* iar în cel de al doilea prescrie cererile date cu trei ani. în opinia autorilor, la cererile de reparare a prejudiciului cauzat vieții şi sănătății urmează a fi aplicat art. 280 lit. (c).

Prin urmare, dată a naşterii dreptului la acțiune este data la care dreptul subiectiv este încălcat, negat, contestat ori la care trebuie exercitat. Fraza a doua din alin. (1) al art. 272 trebuie înțeleasă în sensul că încălcarea dreptului a cărui apărare se cere trebuie să îi fie cunoscută titularului şi nu persoanelor terțe împuternicite să înainteze acțiunea în numele celui al cărui drept a fost încălcat (organul de conducere al persoanei juridice, lichidatorul persoanei juridice, procurorul, avocatul parlamentar, organul conducerii de stat etc). De exemplu, dacă persoana juridică a aflat despre încălcarea dreptului său la 15 ianuarie 2003, iar noul lui director la

20 iunie 2003, adică în momentul în care a fost ales (sau numit) în această funcție, termenul de prescripție pentru persoana juridică începe să curgă de la 15 ianuarie 2003.

Prin urmare, regula generală referitoare la momentul începerii curgerii termenului de prescripție este prevăzută la art. 272 alin. (1) din Codul civil şi constă în faptul că termenul de prescripție extinctivă începe să curgă de la data naşterii dreptului la acțiune. De la această regulă există şi unele excepții, expuse la alin. (2) - (9) ale aceluiaşi articol.

Prima regulă specială privind începutul curgerii termenului de prescripție extinctivă se referă la raporturile obligaționale contractuale şi este prevăzută la art. 272 alin. (2). începutul curgerii termenului de prescripție extinctivă în cazul raporturilor contractuale depinde de doi factori: a) prestația ce trebuie executată de către debitor constă într-o acțiune (obligația de a face sau obligația de a da) sau dintr-o inacțiune (obligația de a nu face) şi b) obligația este afectată de modalități. în cazul obligației de a da sau de a face, adică în cazul în care obligația constă într-o acțiune, termenul de prescripție începe să curgă din momentul când obligația a devenit exigibilă. De exemplu, la 15 aprilie a fost încheiat un contract de împrumut pe un termen de 3 luni. Obligația de a întoarce împrumutul devine exigibilă la 15 iulie. Anume din acest moment va începe să curgă termenul de prescripție. Dacă obligația constă într-o inacțiune (a nu face), atunci termenul de prescripție începe să curgă din momentul în care debitorul săvârşeşte acțiunile de la care urma să se abțină. De exemplu, un poet s-a obligat față de un cântăreț ca în decursul unui an să nu dea nimănui textul cântecului pe care 1-a scris. Dacă peste trei luni poetul permite unui alt cântăreț să interpreteze acel text, din acest moment începe să curgă termenul de prescripție. Dacă obligația este afectată de modalități, începutul curgerii termenului de prescripție depinde de momentul în care se realizează condițiile actului juridic. Pentru asemenea situații, legiuitorul a prevăzut, la art. 272 alin. (2), că, *în cazul în care dreptul subiectiv este afectat de un termen suspensiv sau de o condiție suspensivă, termenul de prescripție extinctivă începe să curgă de la data împlinirii termenului ori realizării condiției.* Această normă legală prevede că, în ceea ce priveşte obligațiile cu termen suspensiv sau obligațiile sub condiție suspensivă, prescripția începe să curgă de la data când a expirat termenul (mă oblig să-ți dau automobilul) ori s-a împlinit condiția. Acest lucru se datoreşte situației că, până la împlinirea termenului, dreptul la acțiune nu se naşte, deoarece termenul suspendă exercițiul dreptului de creanță, iar atâta timp cât condiția suspensivă nu este realizată, dreptul subiectiv nu ia naştere, din care cauză nu poate fi solicitată apărarea unui drept inexistent.

Cea de-a doua regulă specială privind începutul curgerii termenului de prescripție extinctivă se referă, de asemenea, la raporturile contractuale, dar la care nu este stipulat termenul executării obligației sau în care executarea poate fi cerută oricând. Art. 272 alin. (3) prevede că ***"în raporturile juridice în care nu este stipidat termenul executării obligației sau în care executarea poate fi cerută oricând, termenul de prescripție extinctivă începe să curgă de la data când debitorul trebuie să execute obligația".*** In art. 575 este stipulat termenul executării obligației: ***"în cazul în care termenul de executare a obligației nu este determinat şi nici nu rezultă din natura acesteia, creditorul are dreptul de a pretinde oricând executarea ei, iar debitorul este îndreptățit să o execute oricând. Dacă datoria de a executa imediat nu rezultă din lege, contract sau din natura obligației, debitorul trebuie să execute obligația în termen de 7 zile din momentul cererii creditorului".*** De exemplu, într-un contract de împrumut nu a fost indicat termenul de restituire a sumei împrumutate. în acest caz, creditorul este în drept să ceară executarea oricând, iar debitorul are la dispoziție 7 zile pentru a executa obligația, după care începe să curgă termenul de prescripție.

Cea de-a treia regulă specială privind începutul curgerii termenului de prescripție se referă la raporturile delictuale. Codul civil prevede, la art. 272 alin. (4), că ***"în acțiunile privind răspunderea delictuală, termenul de prescripție extinctivă începe să curgă de la data când păgubitul a cunoscut sau trebuia să cunoască paguba şi pe cel care răspunde de ea".*** Specificul răspunderii civile delictuale face să existe şi o regulă specială de calculare a termenului de prescripție extinctivă. Astfel, în acest context, este necesar ca cel căruia i s-a cauzat un prejudiciu printr-un delict, adică a fost lezat într-un drept, să cunoască paguba, cauza şi pe autorul prejudiciului. Termenul de prescripție nu va începe să curgă decât în momentul în care păgubitul a cunoscut sau trebuia să cunoască paguba şi pe cel care răspunde de ea. Expresia din alin. (4) - ***"a cunoscut sau trebuia să cunoască" -*** se referă în egală măsură atât la ***"pagubă",*** cât şi ***"la cel care răspunde de ea".***

Cea de-a patra regulă specială se referă la acțiunile privind nulitatea actului juridic şi este cuprinsă în acelaşi articol, alin. (5). în principiu, aplicarea termenelor de prescripție extinctivă este prevăzută şi la art. 233, care stabileşte întinderea termenului de prescripție în caz de nulitate a actului juridic civil şi începutul curgerii lui. Astfel, pornind de la prevederile legale ale art. 233 şi ale art. 272 alin. (5), în cazul nulității actului juridic civil trebuie să distingem două situații: ***a) temei de nulitate serveşte violența;*** şi ***b) toate celelalte cazuri de nulitate relativă.*** Reamintim aici faptul că prescripția extinctivă este aplicabilă doar în cazul nulității

relative, nu şi în cazul nulităţii absolute (vezi art. 217 alin. (3)). Prescripţia dreptului la acţiune în anularea unui act juridic pentru violenţă, conform art. 233 alin. (2) şi art. 272 alin. (5), începe să curgă la data când violenţa a încetat. Justificarea acestei reguli speciale se întemeiază pe faptul că, atâta timp cât îi este aplicată violenţa, persoana nu poate înainta cerere de nulitate, acest lucru fiind posibil doar după ce violenţa a încetat. In toate celelalte cazuri de nulitate relativă a actului juridic civil, termenul de prescripţie extinctivă începe să curgă ***la data la care cel îndreptăţit, reprezentantul său legal sau persoana chemată de lege să-i încuviinţeze actele au cunoscut temeiul anulării.*** Se observă că, în acest ultim caz, temeiul anulării poate fi cunoscut atât ***nemijlocit de cel ce încheia actul juridic civil*** (în caz de eroare, doi, leziune), cât şi de ***reprezentantul legal*** (în caz de nulitate a actului juridic încheiat de un minor cu vârstă între 14 şi 18 ani fără acordul părinţilor sau al adoptatorilor. Vezi: Codul civil, art. 21 alin. (1), precum şi de ***persoana chemată de lege să încuviinţeze actele*** (actul juridic încheiat fără acordul curatorului de o persoană limitată în capacitatea de exerciţiu. Vezi: Codul civil,

Rădescu, Dumitru. ***Dicţionar de drept privat***. Bucureşti, 1994.

art. 25).

Cea de-a cincea regulă specială se referă la obligaţiile regresive şi este prevăzută la art. 272 alin. (6), conform căruia, ***în cazul obligaţiilor regresive, termenul de prescripţie extinctivă începe să curgă de la data când trebuia executată obligaţia principală.*** Prin regres se înţelege mijlocul juridic prin care cel obligat pentru altul sau alături de altul poate pretinde acestuia restituirea datoriei sau acea parte din datorie pe care a plătit-o în locul lui[222]. Dreptul de a înainta acţiunea în regres are codebitorul solidar care a executat obligaţia integral. Logic, dreptul codebitorului solidar de a cere suma pe care a plătit-o pentru ceilalţi codebitori apare în momentul în care el a efectuat plata. Până în momentul în care codebitorul nu a executat obligaţia principală, inclusiv pentru alţi codebitori, nu se poate vorbi despre un drept încălcat. Anume din aceste considerente legiuitorul a prevăzut expres, în art. 544, că ***debitorul solidar care a executat obligaţia (s.n.) are dreptul să înainteze o acţiune de regres împotriva celorlalţi debitori solidari pentru părţile acestora din obligaţie.*** Acestea fiind spuse, s-ar părea, la prima vedere, că regula din art. 272 alin. (6) care prevede că, ***în cazul obligaţiilor regresive, termenul de prescripţie extinctivă începe*** *să curgă de la data când trebuia (s.n.) executată obligaţia principală,* nu este în concordanţă cu regula generală care guvernează începutul curgerii termenului de prescripţie şi care prevede că termenul de prescripţie începe să curgă în momentul apariţiei dreptului la

acțiune, iar dreptul la acțiune apare în momentul când persoana a aflat sau trebuia să afle despre încălcarea dreptului. în opinia autorilor, deşi această concluzie este corectă din punctul de vedere al regulii generale ce guvernează începutul curgerii termenului de prescripție, aparent este greşită, fiindcă la alin. (6) legiuitorul a dorit să evidențieze o regulă specială, care poate fi diferită de cea cuprinsă la alin. 1 al aceleiaşi norme. în cazul în care acceptăm că alin. (2) este o excepție, ar trebui să găsim argumentele care ar justifica această excepție. în opinia autorilor, prin dispoziția din alin. (2) legiuitorul a urmărit o dată în plus a-i sili pe codebitori să execute obligația principală, nu să aştepte ca ea să fie executată de un alt codebitor solidar. De aceea, a prevăzut că, în cazul obligațiilor regresive, termenul de prescripție extinctivă începe să curgă de la data când trebuia executată obligația principală.

Cea de-a şasea regulă privind începutul termenului de prescripție, cuprinsă în art. 272 alin. (7) şi (8), se referă la acțiunile privind viciile ascunse. în cadrul acestei reguli speciale sunt evidente patru situații: a) bunul înstrăinat; b) lucrările executate, cu excepția lucrărilor de construcție; c) lucrările de construcție; d) lucrările curente.

Dacă bunul a fost înstrăinat cu vicii ascunse, termenul de prescripție începe să curgă de la împlinirea unui an de la data predării bunului. De exemplu, la 15 ianuarie 2000 vânzătorul a predat cumpărătorului bunul. Dacă acesta are un viciu ascuns, termenul de 6 luni, prevăzut la art. 268 lit. (b), începe să curgă de la 15 ianuarie 2001. Aceasta este regula, de la care există şi o excepție. în cazul în care viciul ascuns al unui bun vândut a fost descoperit mai devreme, termenul de prescripție începe să curgă din momentul descoperirii viciului. De exemplu, cumpărătorul a descoperit viciul ascuns al unui bun cumpărat la 30 august 2000. De la această dată va începe să curgă termenul de prescripție de şase luni.

Aceste reguli se aplică integral şi în cazul efectuării unei lucrări cu vicii ascunse, cu excepția lucrărilor de construcție.

în ceea ce priveşte efectuarea unor lucrări de construcții cu vicii ascunse, termenul de prescripție începe să curgă de la împlinirea a trei ani de la data preluării (predării) construcției. Şi pentru acest caz, legiuitorul a prevăzut, la art. 272 alin. (7) lit. b), că dacă viciul ascuns al lucrării în construcție se va descoperi mai înainte, prescripția începe să curgă din momentul descoperirii.

Este reglementat special începutul termenului de prescripție în cazul lucrărilor curente, inclusiv al lucrărilor curente în construcții. Astfel, art. 172 alin. (8) prevede că *pentru executarea unor lucrări curente, termenele prevăzute la alin. (7) sunt de o lună în cazul prevăzut la lit. a) şi, respectiv, de 3 luni în cazul prevăzut la lit. b).*

Şi, în sfârşit, ultima regulă specială prevăzută la art. 272 se referă la **prestațiile succesive.** Conform alin. (9), în cazul prestațiilor succesive, prescripția dreptului la acțiune începe să curgă la data la care fiecare prestație devine exigibilă, iar dacă prestațiile alcătuiesc un tot unitar, la data ultimei prestații neexecutate.

în afară de aceste reguli speciale care determină începutul curgerii termenului de prescripție, stipulate la art. 272 din Codul civil, există şi în alte acte legislative reguli speciale de determinare a momentului curgerii termenului de prescripție. De exemplu, art. 162 din Codul transportului feroviar prevede că *'acțiunile referitoare la transportul de călători, mărfuri, bagaje şi mesagerii, intentate de către calea ferată destinatarilor mărfurilor, expeditorilor de mărfuri şi călătorilor, pot fi înaintate în instanța judecătorească competentă în termen de un an de la data producerii evenimentului ce a servit drept temei pentru intentarea acțiunii. Termenul menționat la alin.(l) se calculează: a) pentru acțiunile de percepere a amenzii pentru neexecutarea comenzii de transport al mărfurilor - după expirarea termenului de 5 zile de la data înştiințării de către calea ferată; b) în restul cazurilor - de la data producerii evenimentului ce a servit drept temei pentru intentarea acțiunii".*

7. Suspendarea prescripţiei extinctive

în termenul de prescripție, persoana în a cărei defavoare curge acest termen trebuie să aibă posibilitatea de a întreprinde măsuri pentru a cere apărarea forțată a dreptului ei subiectiv încălcat. Dacă persoana îndreptățită se va afla în imposibilitatea de acționa pentru apărarea dreptului ei, este posibilă suspendarea termenului de prescripție. Nu orice imposibilitate de a acționa are ca efect suspendarea termenului de prescripție. Aceasta se va suspenda doar în cazurile expres prevăzute de lege.

Suspendarea prescripției extinctive înseamnă oprirea cursului ei pe timpul existenței unor anumite situații prevăzute limitativ de lege, care îl pun pe titularul dreptului în imposibilitatea de a acționa.

Esența suspendării termenului de prescripție constă în faptul că timpul în care exisă împrejurările ce au ca efect suspendarea termenului de prescripție nu se ia în calculul acestui termen. După ce împrejurările date încetează, termenul de prescripție continuă să curgă după regulile prevăzute în lege. Aşadar, timpul în care există o cauză de suspendare nu intră în calculul termenului de prescripție.

Cauzele de suspendare a cursului de prescripție sunt prevăzute în mod expres la art. 274-276 din Codul civil. S-ar putea spune că cele prevăzute la art. 274 sunt cauze generale aplicabile tuturor

raporturilor juridice civile, indiferent de subiectele lor, iar cauzele enumerate la art. 275 şi 276 sunt speciale, deoarece se referă doar la o categorie de raporturi juridice civile.

Articolul 274 alin. (1) prevede că curgerea termenului de prescripție extinctivă se suspendă dacă:

176. înaintarea acțiunii este imposibilă din motive de forță majoră;

177. executarea obligațiilor este amânată (moratoriu);

178. creditorul sau debitorul face parte din rândul forțelor armate puse pe picior de război;

179. creditorul este incapabil sau este limitat în capacitatea de exercițiu şi nu are un reprezentant legal, cu excepția cazurilor în care creditorul are capacitate de exercițiu procesuală;

180. este suspendat actul normativ care reglementează raportul juridic litigios;

181. activitatea autorităților judecătoreşti de a căror competență ține soluționarea litigiului dintre părți este suspendată.

Prin urmare, la suspendarea termenului de prescripție duc împrejurările de mai

Vezi: Rădescu, Dumitru. ***Op. cit.*** p.511-512 jos.

a) Forța majoră. Legiuitorul nu specifică ce împrejurări pot fi considerate forță majoră, care suspendă curgerea termenului de prescripție. Dicționarul de drept privat[223] defineşte forța majoră ca *"o împrejurare de fapt, imprevizibilă şi de neînlăturat, care împiedică în mod obiectiv şi fără nici o culpă din partea debitorului executarea obligației contractuale a acestuia"*. Dacă ar fi să ne referim la forța majoră în cazul suspendării termenului de prescripție, am putea spune că aceasta este o împrejurare de fapt, la fel de imprevizibilă şi de neînlăturat care sileşte persoana îndreptățită să apeleze la forța de constrângere pentru a-şi apăra dreptul încălcat. Forța majoră poate fi de ordin natural sau social. De cele mai dese ori, evenimentul de forță majoră este un fenomen natural: cutremur de pământ, inundație, alunecări de teren. în categoria fenomenelor de ordin social ce suspendă curgerea termenului de prescripție pot fi incluse războaiele, grevele.

182. **Moratoriul.** Aceasta este o amânare a executării obligațiilor de către organul împuternicit prin lege. Codul civil nu indică organul competent să amâne executarea obligației. în practică, moratoriul este anunțat de către Guvern. De exemplu, Guvernul poate amâna executarea obligațiilor pentru producătorii de grâu pe motivul că toate semănăturile au înghețat şi, ca urmare, producătorii sunt puşi în situația de a nu-şi putea executa obligațiile

asumate față de creditorii lor.

183. **încorporarea creditorului sau debitorului în rândurile forțelor armate puse pe picior de război.** Starea de război este o situație excepțională care impune respectarea unor reguli speciale. Conform art. 66 din Constituție, Parlamentul este organul competent *să declare starea de urgență, de asediu şi de război.* Pentru ca împrejurarea prevăzută în art. 274 alin. 1 lit. (c) să aibă ca efect suspendarea termenului de prescripție, trebuie ca fie creditorul, fie debitorul, fie creditorul şi debitorul concomitent să se afle în rândurile armatei puse pe picior de război. Aflarea creditorului sau debitorului în rândurile armatei în timp de pace nu este temei de suspendare a termenului de prescripție.

184. **Lipsa unui reprezentant legal al creditorului incapabil sau limitat în capacitatea de exercițiu, cu excepția cazurilor în care creditorul are capacitate de exercițiu procesuală.** Dacă cele trei cazuri de suspendare a curgerii termenului de prescripție au fost cunoscute şi Codului civil din 1964, împrejurările enumerate la lit. "d", "e", şi "f" din art. 274 sunt cauze noi de suspendare a termenului de prescripție. împrejurarea de la lit. "d" se referă doar la creditor. Astfel, dacă este incapabil sau limitat în capacitatea de exercițiu şi nu are un reprezentant legal, creditorul nu poate să-şi exercite în deplină măsură drepturile, nu va putea să apeleze prin înaintarea acțiunii în justiție la forța de constrângere, pentru a obliga persoana ce i-a încălcat dreptul să-i repare prejudiciul cauzat astfel. Codul civil, după cum s-a văzut, include în categoria de persoane incapabile minorii de până la 7 ani şi persoanele lipsite de capacitatea de exercițiu, iar în categoria de persoane limitate în capacitatea de exercițiu - minorii cu vârstă între 7 şi 14 ani şi între 14 şi 18 ani, precum şi persoanele limitate în capacitatea de exercițiu pentru abuzul de băuturi alcoolice şi folosirea de substanțe narcotice. Persoanele care nu au reprezentant legal nu pot înainta acțiune în justiție înăuntrul termenului de prescripție pentru a cere apărarea dreptului încălcat. Din aceste considerente, legiuitorul a considerat necesară suspendarea termenului de prescripție pentru perioada în care persoanei incapabile sau celei limitate în capacitatea de exercițiu nu i s-a numit reprezentant legal. Trebuie să se țină cont şi de faptul că minorul poate dobândi capacitate de exercițiu până la împlinirea vârstei de 18 ani (emanciparea, încheierea căsătoriei). în aceste cazuri, minorul are capacitate de exercițiu procesuală şi, de aceea, termenul de prescripție nu se suspendă şi nici în cazul în care cel cu capacitate de exercițiu limitată este în drept să-şi exercite de sine stătător unele drepturi (Codul civil, art. 21 alin. (2)). în aceste cazuri, instanța judecătorească va ține cont şi de art. 58 alin. (4) din Codul de procedură civilă.

185. **Suspendarea actului normativ care reglementează raportul juridic litigios.** Raporturile juridice civile

sunt reglementate de un şir de acte normative, pe care legiuitorul, în art. 3 din Codul civil, le-a numit generic ***legislație civilă.*** Aceste acte normative acționează, de regulă, pe un termen nedeterminat, precum şi asupra unui cerc nelimitat de persoane, dacă în ele nu se stabileşte altfel. Organul care a adoptat actul normativ ce guvernează raportul juridic civil poate suspenda acțiunea lui. într-un asemenea caz, subiectele raportului juridic se află în imposibilitatea de a cere executarea obligației ce naşte dintr-un raport juridic guvernat de un act juridic suspendat. Anume din aceste considerente, suspendarea actului normativ ce reglementează raportul juridic litigios are drept efect şi suspendarea curgerii termenului de prescripție. De exemplu, suspendarea unei clauze penale legale care urmează a fi aplicată conform prevederilor art. 629 din Codul civil va avea drept efect şi suspendarea termenului de prescripție.

186. **Suspendarea activității autorităților judecătoreşti de a căror competență ține soluționarea litigiului dintre părți.** Am afirmat că termenul de prescripție limitează timpul în care se poate cere, pe calea înaintării cererii în justiție, repunerea în drept. în cazul în care este lezată într-un drept subiectiv civil, persoana are posibilitatea de a înainta o acțiune în justiție pentru apărarea dreptului civil încălcat. Dacă însă organul competent a suspendat activitatea organului judecătoresc de a cărui competență ține judecarea litigiului, persoana îndreptățită se află în imposibilitatea de a-şi apăra dreptul. De aceea, suspendarea activității autorităților judecătoreşti de a căror competență ține soluționarea litigiului dintre părți duce şi la suspendarea termenului de prescripție. Drept exemplu în acest sens poate servi situația de după punerea în aplicare a Constituției, conform căreia nu mai activa arbitrajul, ci urma să fie înființată judecătoria economică specializată şi urma o perioadă în care agenții economici nu puteau înainta cereri, deoarece judecătoriile economice erau inexistente încă.

Pe lângă aceste temeiuri de suspendare a termenului de prescripție, care, în principiu, pot fi considerate generale, Codul civil a mai reglementat, în art. 275 şi 276, două temeiuri speciale de suspendare a termenului de prescripție. Astfel, art. 275 se preocupă de suspendarea termenului de prescripție în cazul relațiilor de familie, prevăzând suspendarea prescripției extinctive pentru cererile:

187. *dintre soți - pe durata căsătoriei;*

188. *dintre părinți şi copii - până la atingerea majoratului de către copii;*

189. *dintre tutori sau curatori şi persoanele aflate sub tutela sau curatelă lor -pe durata tutelei sau a curatelei.*

Spre deosebire de raporturile civile, care, în majoritatea lor, sunt patrimoniale, raporturile de familie sunt majoritar nepatrimoniale, iar asupra lor nu se aplică termen de prescripție. Totuşi, şi în dreptul

familiei există raporturi prescriptibile. Pot fi aduse drept exemplu raporturi ca: partajarea averii comune între soți (Codul familiei, art. 25), contestarea paternității (art. 49), declararea nulității unui act juridic încheiat de către unul dintre soți (art. 21).

Codul civil se referă la trei categorii de raporturi de familie.

Prima categorie o constituie raporturile dintre soți, în cazul cărora termenul de prescripție se suspendă pe toata durata căsătoriei. De exemplu, soții au încheiat căsătoria în anul 1985. în 1990, unul dintre soți, contrar voinței celuilalt, a încheiat un act juridic prin care a dispus de un bun comun, folosind suma primită în interese proprii. Atâta timp cât soții se află în căsătorie termenul de prescripție se consideră suspendat, celălalt soț având dreptul de a cere jumătate din această sumă, şi în 1995, şi în 2000, şi în decursul a şase luni după desfacerea căsătoriei, dacă despre încheierea fără acordul lui a actului juridic a aflat înainte de desfacerea căsătoriei.

A doua categorie de raporturi de familie o constituie raporturile dintre părinți şi copii. Legiuitorul a stabilit că, până la atingerea majoratului, termenul de prescripție se suspendă pentru cererile dintre părinți şi copii. Trebuie să spunem că această regulă se aplică în egală măsură atât cererii părinților către copiii lor minori, cât şi cererii copiilor către părinții lor.

A treia categorie de raporturi de familie au ca părți, pe de o parte, tutorele sau curatorul şi, pe de altă parte persoanele aflate sub tutela sau curatelă lor. Termenul de prescripție pentru cererile dintre tutori sau curator şi persoanele aflate sub tutela sau curatelă lor se suspendă pe durata tutelei sau curatelei.

Un alt temei special de suspendare a termenului de prescripție este prevăzut la art. 276 din Codul civil şi se referă la suspendarea prescripției în cazul administrării bunurilor unei alte persoane. Această normă stabileşte că *"prescripția nu începe să curgă, iar cea începută se suspendă între persoana care, în temeiul legii, al unei hotărâri judecătoreşti sau al unui act juridic, administrează bunurile unei alte persoane şi cel ale cărui bunuri sunt astfel administrate, cât timp administrarea nu a încetat şi socotelile nu au fost date şi aprobate"*. După cum reiese din această prevedere legală, administrarea bunului unei alte persoane poate avea loc pe baza legii, hotărârii judecătoreşti sau a unui act juridic. Acest temei de suspendare a termenului de prescripție se aplică cererii înaintate de cel care administrează bunurile altuia, precum şi cererii înaintate de cel ale cărui bunuri sunt administrate.

Cursul prescripției se suspendă doar dacă împrejurările arătate mai sus (Codul civil, art. 274-276) au apărut sau au continuat să existe în ultimele 6 luni ale termenului de prescripție, iar dacă acest termen este mai mic de şase luni, în interiorul termenului de prescripție.

Dacă termenul de prescripție este mai mic de 6 luni şi apare o cauză de suspendare, cursul prescripției se întrerupe. Această

concluzie reiese din dispozițiile art. 274 alin. (3): ***"Curgerea termenului de prescripție extinctivă continuă de la data încetării împrejurărilor care servesc drept temei pentru suspendarea cursului prescripției extinctive şi termenul scurs în perioada în care cursul prescripției extinctive este suspendat nu se include în termenul de prescripție extinctivă. Termenul rămas se prelungeşte până la 6 luni, iar dacă termenul de prescripție extinctivă este mai scurt de 6 luni, până la durata lui (s.n.)".***

în cazul în care pricinile de suspendare a prescripției prevăzute la art. 274-276 au apărut şi au încetat până la curgerea ultimelor şase luni ale termenului de prescripție, ele nu se iau în considerare şi nu influențează curgerea termenului de prescripție.

8. întreruperea prescripţiei extinctive. Repunerea în termenul de prescripţie

întreruperea prescripției extinctive înseamnă încetarea cursului lui datorită unei cauze, prevăzute expres şi exhaustiv de lege, de la a cărei apariție prescripția începe să curgă fără a se ține cont de durata întreruperii.

După încetarea cauzei de întrerupere, începe să curgă o nouă prescripție cu aceeaşi durată. Acest lucru este expres prevăzut în art. 277 alin. (2) din Codul civil, care prevede că timpul scurs până la întreruperea cursului prescripției extinctive nu se include în noul termen de prescripție extinctivă.

Cazurile de întrerupere a cursului prescripției extinctive sunt prevăzute expres şi exhaustiv la art. 277 alin. (1).

Prima cauză o constituie ***introducerea unei cereri de chemare în judecată.*** Cererea de chemare în judecată produce efect suspensiv numai dacă a fost admisă printr-o hotărâre definitivă. Ea nu întrerupe prescripția dacă cererea a fost respinsă, anulată ori dacă cel care a făcut-o a renunțat la ea.

Rezultă, deci, că cererea de chemare în judecată întrerupe cursul prescripției de la data introducerii ei, dar numai în cazul în care este admisă printr-o hotărâre definitivă, lucru dedus din art.277 alin. (1) lit. a), conform căruia ***cursul prescripției se întrerupe în cazul intentării unei acțiuni în modul stabilit (s.n.).*** Cerințele formulate față de acțiunile civile sunt stabilite în Codul de procedură civilă.

Concluzia care se impune constă în faptul că înaintarea acțiunii în justiție are efect de întrerupere doar în cazul în care se face cu respectarea tuturor cerințelor stipulate în normele procesuale, adică acțiunea a fost înaintată în modul stabilit. Ori de câte ori nu va fi depusă în modul corespunzător, acțiunea nu va întrerupe termenul de prescripție extinctivă.

O reglementare specială în Codul civil îşi găseşte cursul prescripției în cazul scoaterii cererii de pe rol. Astfel, art. 278 prevede că dacă instanța judecătorească a scos cererea de pe rol, cursul prescripției care a început până la intentarea acțiunii continuă fără întrerupere. Temeiurile de scoatere a cererii de pe rol sunt expuse în Codul de procedură civilă. Scoaterea cererii de pe rol nu exclude posibilitatea apelării repetate la judecată a aceluiaşi reclamant, cu aceeaşi acțiune, împotriva aceluiaşi pârât, cu acelaşi obiect şi aceleaşi temeiuri. Perioada dintre înaintarea acțiunii în judecată şi emiterea încheierii de scoatere a cererii de pe rol nu se ia în calcul, fiind vorba despre o suspendare a termenului de prescripție extinctivă. De exemplu, la 15 mai 2003, o autoritate publică a emis un act care violează un drept. In conformitate cu prevederile Legii contenciosului administrativ, persoana lezată este în drept să adreseze, în decursul a 30 de zile, organului emitent o cerere de anulare a actului. Persoana însă nu s-a adresat organului emitent, ci, la 20 mai 2003, adresează o cerere în judecată. Instanța, primind cererea la 20 mai, o restituie la 25 mai pe motivul că nu a fost respectată procedura de soluționare prealabilă (Codul de procedură civilă, art. 170 alin. (1) lit. a)). In acest caz, termenul de 30 de zile care a început să curgă ia 15 mai 2003 va înceta nu la 15 iunie, ci la 20 iunie 2003.

A doua cauză de întrerupere a cursului prescripției este recunoaşterea dreptului a cărui acțiune se prescrie, făcută de beneficiarul prescripției.

întrucât prin recunoaştere debitorul îşi manifestă intenția de a executa obligația, titularul dreptului capătă credința legitimă că acesta îşi va executa benevol obligația, fără ca titularul să fie nevoit a-şi exercita dreptul la acțiune pentru a obține executarea silită a obligației. Art. 277 alin. (1) lit. b) din Codul civil stabileşte: ***"Cursul prescripției extinctive se întrerupe în cazul în care debitorul săvârşeşte acțiuni din care rezultă că recunoaşte datoria".*** Legiuitorul nu descrie acțiunile pe care debitorul trebuie să Ie efectueze pentru a se considera că acesta recunoaşte datoria. Astfel de acțiuni ar putea fi: executarea parțială a obligației, recunoaşterea, printr-o scrisoare, a datoriei, promisiunea că într-un anumit timp debitorul îşi va executa obligația, alte acțiuni similare.

Pentru ca să aibă drept efect întreruperea cursului prescripției, recunoaşterea datoriei de către debitor trebuie să fie neîndoielnică, adică să rezulte cu certitudine din acțiunile debitorului. Nu este neapărat necesar ca recunoaşterea să fie expresă. Ea poate fi şi tacită. Rămâne să menționăm că această cauză întrerupe cursul prescripției în toate litigiile, indiferent de faptul dacă parte a raportului juridic este o persoană fizică sau o persoană juridică[224].

REPUNEREA ÎN TERMENUL DE PRESCRIPŢIE EXTINCTIVĂ Spre deosebire de suspendarea şi întreruperea

Capitolul X

prescripției, care operează pe baza legii, repunerea în termen reprezintă o prelungire juridică a termenului de prescripție. Această instituție juridică autorizează organul de jurisdicție să acorde protecție şi a titularului al dreptului la acțiune care a depăşit termenul de prescripție, însă numai dacă această depăşire este justificată.

Conform art. 279 alin. (1) din Codul civil, *"în cazuri excepționale, dacă instanța de judecată constată că termenul de prescripție extinctivă nu este respectat datorită unor împrejurări legate de persoana reclamantului, dreptul încălcat al persoanei este apărat"*.

Codul civil din 1964 prevedea, la art. 82, că recunoaşterea datoriei întrerupe cursul prescripției doar în litigiile în care una dintre părți sau ambele sunt persoane fizice.

Prevederile acestui articol obligă instanța de judecată să controleze cauzele depăşirii termenului de prescripție şi, dacă există pricini întemeiate, să repună prescripția în termenul pierdut, apărând astfel dreptul subiectiv încălcat. în cazul repunerii în termen, organul jurisdicțional este obligat să arate cauzele temeinic justificate ale depăşirii prescripției. Legea nu prevede care anume cauze se consideră temeinic justificate, acestea fiind stabilite în fiecare caz concret de către instanța judecătorească. Drept exemplu în acest sens poate servi aflarea persoanei în comă îndelungată. Anume aflarea în comă poate fi considerată caz excepțional care este legat de persoana reclamantului şi care serveşte drept temei pentru repunerea în termenul de prescripție. Deci, o condiție de repunere în termenul de prescripție, dedusă din conținutul art. 279 alin. (1), este faptul că împrejurarea care duce la repunerea în termenul de prescripție trebuie să fie legată de persoana[225] reclamantului. în toate celelalte cazuri, deşi motivul este întemeiat, nu este legat de persoana reclamantului, iar instanța judecătorească nu va fi în drept să repună reclamantul în termenul de prescripție extinctivă.

Codul civil a stabilit şi o a două condiție care trebuie respectată la repunerea în termenul de prescripție. Art. 279 alin. (2) prevede că ***"repunerea în termen nu poate fi dispusă decât dacă partea şi-a exercitat dreptul la acțiune înainte de împlinirea unui termen de 30 de zile, calculat din ziua în care a cunoscut sau trebuia să cunoască încetarea motivelor care justifică depăşirea termenului de prescripție".*** De exemplu, termenul de prescripție extinctivă a început să curgă la 10 aprilie 2000. în perioada 20 mai 2000 - 10 mai 2005, reclamantul s-a aflat în comă. De la 10 mai 2005 începe să curgă termenul de 30 de zile în care persoana trebuie să înainteze cererea în justiție pentru a cere apărarea dreptului încălcat.

Utilizarea termenului "persoană" înseamnă că repunerea în termenul de prescripție extinctivă va putea fi aplicată atât persoanelor fizice, cât și persoanelor juridice. Concluzia dată se întemeiază pe faptul că termenul "persoană" este generic, utilizat în măsură egală persoanelor fizice și celor juridice. Acest lucru este evidențiat în denumirea capitolelor I și II din titlul II, cartea întâi, respectiv "Persoana fizică" și "Persoana juridică". Recunoaștem totuși faptul că de cele mai dese ori repunerea în termenul de prescripție extinctivă se aplică persoanei fizice și

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

190. Codul civil al Republicii Moldova, art. 259-283.

191. **Beleiu, Gheorghe.** ***Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil.*** Bucureşti, 1992, p. 193-246.

192. **Ungureanu, Ovidiu.** ***Manual de drept civil. Parte generală.*** Bucureşti, 1999, p. 193-212.

193. **Vonica, Romul Petru.** ***Drept civil. Parte generală.*** Bucureşti, 2001, p.760-790.

194. **Popescu, Tudor R.** ***Drept civil.*** Bucureşti, 1994, p. 171-1184.

195. Kn6aK, T.; KMpMKK, A. ***TpaxbaucKoe npaeo. KpamKuu Kypc neKU,uu. 3aKOHoda-mexibcmeo.*** Chişinău, 1998, p.64-79.

196. ***PpaxdaHCKoe npaeo.*** LTofl pejț. E. CyxaHOBa. TOM 1. MocKBa, 1998, c. 462-474.

197. ***rpaxdaHCKoe npaeo.*** Ilofl. pefl. A. II. CepreeBa, K). K. ToncToro. TOM 1. MocKBa, 2002, c. 348-377.

198. **BparHHCKMM,** M. M. ***OcyuțecmeneHue usaummazpaMdaHCKuxnpae. Cdentcu. Tlpedcma-Biimeribcmeo. ffoeepeHHOcmb. PIcKoeax daeHOcnib ||*** BecTHMK BAC P<t>, 1995, *W* 7.

199. MaceBMM, M. ***V., McKoean daeuocmb. ||*** XO3«MCTBO M npaBO. 1993, N« 9.

Capitolul XI

PERSOANA FIZICA, SUBIECT AL RAPORTULUI JURIDIC CIVIL

1. Noţiuni introductive

Una dintre principalele noţiuni ale ştiinţei dreptului civil şi ale legislaţiei dreptului civil este noţiunea de subiect de drept civil. în literatura de specialitate prin subiect de drept civil se înţelege titularul de drepturi şi obligaţii civile, adică participantul la raporturile patrimoniale şi personale nepatrimoniale, reglementate de normele dreptului civil.

Noţiunea de persoană este una de gen. Ea se referă la toate subiectele dreptului civil. în Codul civil, titlul II din cartea întâi poartă denumirea "Persoanele" şi conţine trei capitole: ***"Persoanafizică", "Persoana juridică"*** *şi* ***"Participarea Republicii Moldova şi a unităţilor administrativ-teritoriale la raporturile reglementate de legislaţia civilă".***

Formal, aceste prevederi legale permit a trage concluzia că există trei subiecte de drept civil:

200. persoana fizică;
201. persoana juridică;
202. statul şi unităţile administrativ-teritoriale.

în opinia autorilor, atât statul, cât şi unităţile administrativ-teritoriale participă la raporturile juridice civile ca persoane juridice, prin urmare subiectele raportului juridic civil sunt persoane fizice şi persoane juridice.

Statutul juridic al persoanei fizice ca subiect al raportului juridic civil este stabilit la art. 17-54.

Codul civil cuprinde şi o noţiune legală a persoanei fizice (art. 17), conform căreia *persoana fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi şi de obligaţii civile.* în principiu, noţiuni similare se întâlnesc şi în literatura de specialitate. De exemplu, dicţionarul de drept privat defineşte persoana fizică drept individul uman considerat în mod singular în calitatea de subiect de drept[226].

226 Rădescu, Dumitru. ***Dicţionar de drept privat.*** Bucureşti, 1966, p. 707.

Prin urmare, sunt numiţi persoane fizice titularii individuali de drepturi şi obligaţii civile. Persoane fizice sunt nu numai cetăţenii Republicii Moldova, dar şi cetăţenii străini, apatrizii. Folosirea termenului *"persoană fizică"* în legislaţia civilă naţională permite delimitarea mai exactă a subiectelor individuale de cele colective (persoanele juridice)[227].

Au calitatea de subiect de drept civil oamenii. Ei intră în raporturi juridice, urmărind realizarea unor scopuri personale (satisfacerea unor interese materiale sau de altă natură) ori a unor obligaţii impuse de dispoziţia normelor juridice. Uneori, oamenii sunt determinaţi să intre în asemenea raporturi ca rezultat al producerii unor fapte exterioare independente de voinţa lor.

A fi subiect de drept civil înseamnă a fi participant la raporturi juridice civile, a fi titular de drepturi şi obligaţii civile. Aşadar, subiecte ale relaţiilor juridice civile sunt în primul rând oamenii, membrii societăţii. După cum se subliniază în literatura de specialitate[228], omul este, atâta timp cât există, subiect de drept civil. Calitatea de subiect

de drept civil nu poate fi separată de calitatea de persoană fizică, de om; orice om este subiect de drept civil.

2. Capacitatea de folosinţă a persoanei fizice

2.1. Noţiunea şi caracterele juridice ale capacităţii de folosinţă

Capacitatea de folosință este o componentă a capacității civile, care, la rândul său, este o componentă a capacității juridice.

Capacitatea juridică constă în aptitudinea persoanei sau colectivității de a fi titulară de drepturi şi obligații şi de a le exercita. Ea se poate manifesta ca o capacitate civilă când este vorba de o persoană fizică sau juridică ori ca o competență în cazul autorităților publice, ori ca suveranitate dacă este vorba de stat[229].

Capacitatea juridică civilă (capacitatea civilă) este o parte a capacității juridice a omului care constă în aptitudinea acestuia de a avea şi de a exercita drepturi civile, de a avea şi de a-şi asuma obligații civile, prin încheiere de acte juridice[230].

Codul civil prevede la art. 18 alin. (1): *"Capacitatea de a avea drepturi şi obligații (capacitatea civilă de folosință) se recunoaşte în mod egal tuturor persoanelor fizice"*.

Pornind de la această prevedere legală, capacitatea de folosință a persoanelor fizice poate fi definită ca o parte a capacității civile a oamenilor, constând în aptitudinea lor de a avea drepturi şi obligații civile.

Codul civil din 1964 numea titularul individual de drepturi şi obligații civile nu ***persoană fizică,*** ci ***cetățean.***

Lupan, Ernest. ***Drept civil. Persoana fizică.*** Bucureşti, 1999, p.ll.

Lupu, Gheorghe; Avornic, Gheorghe. ***Teoria generală a dreptului.*** Chişinău, 1997, p. 175.

Lupan, Ernest. ***Op. cit.,*** p. 15.

Cu alte cuvinte, capacitatea de folosinţă reprezintă aptitudinea persoanei fizice de a fi titulară de drepturi şi obligaţii civile, calitatea de a fi subiect individual de drept civil, adică participant la diferite raporturi juridice civile.

Capacitatea de folosinţă este determinată de lege, este o aptitudine legală.

Prin definiţie, capacitatea de folosinţă:

— este o parte a capacităţii civile a omului;

— constă în aptitudinea omului de a avea drepturi şi obligaţii civile;

— poate fi determinată numai prin lege.

Prin urmare, capacitatea de folosinţă presupune posibilitatea subiectului de a avea drepturi şi obligaţii civile. Importanţa capacităţii de folosinţă constă şi în faptul că numai prin ea persoana poate dobândi drepturi şi îşi poate asuma obligaţii concrete.

Capacitatea de folosinţă este recunoscută în mod egal tuturor persoanelor fizice. Ea apare, după regula generală, odată cu naşterea persoanei şi încetează odată cu moartea ei, este inseparabilă de persoană pe tot parcursul vieţii, indiferent de vârstă şi starea sănătăţii. Cu toate acestea, capacitatea de folosinţă nu este o stare naturală a omului ca vederea sau auzul. Ea nu apare în mod natural, deci odată cu naşterea omului, ci în virtutea legii. Anume legea atribuie persoanei fizice această calitate firească. în calitate de exemplu elocvent în acest sens serveşte perioada în care o categorie de oameni nu erau consideraţi subiecte, ci obiecte, ei putând fi vânduţi, cumpăraţi sau chiar ucişi. Astăzi este de neînchipuit ca omul, prin lege, să fie privat de capacitatea de folosinţă, adică să nu aibă calitatea de subiect de drept.

Principalele caractere juridice ale capacităţii de folosinţă sunt:

— legalitatea;

— generalitatea;

— egalitatea şi universalitatea;

— inalienabilitatea;

— intangibilitatea.

Legalitatea capacităţii de folosinţă a persoanei fizice exprimă ideea că această capacitate este de domeniul legii, este creaţia legiuitorului, adică este recunoscută de legea civilă. Acest caracter înseamnă că în privinţa recunoaşterii calităţii de subiect de drept civil a omului luat individual, voinţa subiectivă (individuală) nu poate avea nici o semnificaţie juridică. Ca rezultat, începutul, conţinutul şi încetarea capacităţii de folosinţă a persoanei fizice sunt în exclusivitate determinate de lege.

Legalitatea capacităţii de folosinţă a persoanei fizice decurge din art. 15 din Constituţie şi art. 18 din Codul civil. Respectiv, art. 15 din Constituţie prevede:

"Cetăţenii Republicii Moldova beneficiază de drepturile şi de libertăţile consacrate |prin Constituţie şi prin alte legi şi au obligaţiile prevăzute de acestea", iar art. 18 alin. (1) din Codul civil dispune: *"Capacitatea de a avea drepturi şi obligaţii civile (capacitatea de folosinţă) se recunoaşte în egală măsură tuturor persoanelor fizice".*

Generalitatea capacităţii de folosinţă a persoanei fizice exprimă caracterul abstract şi atotcuprinzător al posibilităţii omului de a avea drepturi şi obligaţii civile[231]. Acest caracter imprimă deosebiri între capacitatea de folosinţă a persoanei fizice şi cea a persoanei juridice, care este specializată (exprimată prin principiul specialităţii capacităţii

de folosinţă a persoanelor juridice).

Referitor la generalitate, s-a statuat ideea că, în ultimă analiză, ea prefigurează potenţial toate drepturile subiective pe care le poate dobândi o persoană fizică, nu se confundă cu aceste drepturi, ci exprimă numai aptitudinea generală, abstractă de a le dobândi[232].

Acest caracter al capacităţii de folosinţă rezultă şi din prevederile art. 18 din Codul civil, în care se stipulează capacitatea de a avea drepturi şi obligaţii civile fără a se îngrădi sfera drepturilor şi obligaţiilor civile pe care le poate avea persoana fizică.

Egalitatea capacităţii de folosinţă a persoanelor fizice se bazează pe principiul egalităţii în faţa legii civile. Acest caracter reiese atât din normele constituţionale, cât şi din prevederile art. 18 alin. (1) din Codul civil, conform căruia *"capacitatea de a avea drepturi şi obligaţii civile se recunoaşte în egală măsură tuturor persoanelor fizice"*.

Din aceste prevederi rezultă că sexul, rasa, naţionalitatea, gradul de cultură, originea, religia nu au nici o înrâurire asupra capacităţii de folosinţă. Egalitatea în capacitatea de folosinţă este garantată şi apărată atât prin mijloace de drept civil, cât şi prin cele de drept penal.

Caracterul egal al capacităţii de folosinţă a persoanei fizice este consacrat şi pe plan internaţional. Astfel, Declaraţia universală a dreptului omului proclamă în art. I: *"Toate fiinţele umane se nasc libere şi egale în demnitate şi în drepturi";* la art. 6 prevede: *"Toţi oamenii sunt egali în faţa legii şi au, fără nici o deosebire, dreptul la o egală protecţie a legii"*.

Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice prevede expres în art. 3: *"Statele părţi la prezentul pact se angajează să asigure dreptul egal al bărbaţilor şi al femeilor de a se bucura de toate drepturile civile şi politice enunţate în prezentul pact"*. în art. 26 al aceluiaşi pact se prevede: *"Toate persoanele sunt ega-*

1 Lupan, Ernest. ***Op. cit.,*** p. 29.

2 Stătescu, C. ***Drept civil.*** Bucureşti, 1970, p. 14.

le în faţa legii şi au, fără discriminare, dreptul la o ocrotire egală din partea legii, în această privinţă legea trebuie să interzică orice discriminare şi să garanteze tuturor persoanelor o ocrotire egală şi eficace contra oricărei discriminări, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine naţională sau socială, avere, naştere sau întemeiată pe orice altă împrejurare".

Inalienabilitatea capacităţii de folosinţă a persoanei fizice exprimă ideea că această capacitate nu poate forma obiect de renunţare, în tot sau în parte, şi nici obiect de înstrăinare.

Dacă s-ar admite renunţarea sau înstrăinarea capacităţii de folosinţă, ar însemna renunţarea la fiinţa umană, la existenţa omului ca subiect de drept, în conformitate cu acest caracter juridic, orice act juridic prin care o persoană fizică ar dispune (prin renunţare ori înstrăinare) în tot sau în parte este lovit de nulitatea absolută. Astfel, art. 23 din Codul civil prevede la alin. (2): *"Persoana fizică nu poate fi lipsită de capacitatea de folosinţă",* iar la alin. (4): *"Renunţarea totală sau parţială a unei persoane fizice la capacitatea de folosinţă, alte acte juridice îndreptate spre limitarea persoanei în*

capacitatea de folosinţă sunt nule".

Capacitatea de folosinţă având caracter legal, subiectul de drept nu poate renunţa la aptitudinea sa generală şi abstractă de a avea drepturi şi obligaţii civile. Calitatea de subiect de drept nu poate fi ştirbită prin voinţa persoanei fizice.

Interzicerea renunţării sau înstrăinării capacităţii de folosinţă a persoanei fizice nu trebuie confundată cu renunţarea la un anumit drept subiectiv civil, cu înstrăinarea acestuia, operaţiuni juridice pe deplin posibile. O persoană fizică poate să renunţe la o anumită moştenire deschisă în favoarea sa ori să înstrăineze un bun sau un drept etc, dar nu poate să-şi retragă, printr-un act juridic civil unilateral sau prin convenţie, capacitatea de folosinţă, renunţând la aptitudinea de a dobândi capacitatea de moştenitor etc, nu poate să renunţe la nici o fracţiune din calitatea sa de subiect de drept civil.

Intangibilitatea exprimă caracteristica capacităţii de folosinţă a persoanei fizice de a nu i se putea aduce limitări, îngrădiri, decât în cazurile şi în condiţiile prevăzute de lege. Acest caracter juridic reiese din prevederile art. 23 alin. (3) din Codul civil, conform căruia nimeni nu poate fi limitat în capacitatea de folosinţă decât în cazurile şi în modul prevăzute de lege. Aşadar, numai prin lege se pot stabili cazurile de limitare a capacităţii .de folosinţă, însă nici prin lege persoana fizică nu poate fi lipsită total de această capacitate, ci doar îngrădită (limitată) în ea. Omul pierde integral capacitatea de folosinţă numai în cazul dispariţiei sale ca subiect de drept.

Universalitatea capacităţii de folosinţă constă în faptul că această capacitate este recunoscută tuturor persoanelor fizice. Acest caracter reiese şi din art.
6 al Declaraţiei universale a drepturilor omului, care prevede *că fiecare om are dreptul să i se recunoască pretutindeni personalitatea sa juridică.*

2.2. începutul capacităţii de folosinţă

Capacitatea de folosinţă începe de la naşterea omului (Codul civil, art. 18 alin. (2)).

Momentul naşterii persoanei fizice este, de regulă, o dată certă, de o importanţă practică deosebită, căci de la ea persoana poate avea drepturi şi obligaţii. Dacă aceasta se naşte într-o unitate sanitară, data şi chiar momentul naşterii se probează cu actul medical, întocmit de această unitate, în care se consemnează nu numai anul, luna şi ziua, ci chiar şi ora, minutul producerii evenimentului. Pe baza acestui certificat medical, data naşterii se trece în actul de naştere al copilului.

în lipsa unui certificat de constatare a naşterii (când copilul nu se naşte într-o unitate sanitară), data naşterii va fi aceea înscrisă în actul de naştere potrivit declaraţiei făcute de persoana obligată.

Aşadar, regula generală ce priveşte începutul capacităţii de folosinţă a persoanei fizice constă în faptul că această capacitate începe odată cu naşterea persoanei fizice, data naşterii dovedindu-se, de regulă, cu actul de stare civilă care este certificatul de naştere, eliberat în condiţiile legii[233]. în legea nominalizată în subsol, regulile înregistrării naşterii sunt cuprinse în art. 20-30.

De la regula generală de apariţie a capacităţii de folosinţă, stabilită prin prevederile art. 18 alin.(2) al Codului civil, există şi o excepţie, prevăzută la alin. (3), conform căreia *"dreptul la moştenire a persoanei fizice apare la concepţiune dacă se naşte vie".* La fel,

art. 1500 alin. (1) lit. a) din acelaşi cod prevede că, în cazul succesiunii legale, moştenitori cu drept de cotă egală sunt: a) de clasa **I** - descendenţii (fiii şi fiicele celui care a lăsat moştenirea, la fel şi cei născuţi **vii** după decesul lui *(s.n),* precum şi cei înfiaţi). Din aceste prevederi rezultă că persoanei fizice (copilului) îi este recunoscută posibilitatea (aptitudinea) de a avea drepturi, şi nu şi obligaţii, chiar din momentul concepţiei sale. Prin urmare, capacitatea de folosinţă anticipată, constând numai în aptitudinea de a avea drepturi, fapt pentru care poate fi considerată incompletă, şi necuprinzând obligaţii civile, nu se poate întoarce împotriva interesului unui astfel de subiect de drept.

Legea nr. 100-XV din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă. In: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 2001, nr. 97-99, art. 765.

Anticiparea capacităţii de folosinţă este o măsură de protecţie adoptată în valoarea copilului conceput, dar încă nenăscut, şi nicidecum împotriva intereselor sale. Prin urmare, această capacitate poate conţine numai drepturi, nu şi obligaţii. Pentru ca să posede capacitate de exerciţiu anticipată, copilul trebuie să se nască viu, condiţie prevăzută expres în normele citate.

Pentru a se considera că s-a născut viu, copilul trebuie să respire măcar o dată. Acest lucru se poate dovedi prin mijloacele oferite de ştiinţele medicale, existenţa aerului în plămâni fiind concludentă.

2.3. Conţinutul capacităţii de folosinţă

Prin conţinut al capacităţii de folosinţă a persoanei fizice se înţelege aptitudinea acesteia de a avea orice drept şi orice obligaţie civilă ori, altfel spus, conţinutul capacităţii de folosinţă a persoanei fizice se constituie din totalitatea de drepturi şi obligaţii civile pe care le poate avea un astfel de subiect de drept.

Prin conţinutul său, capacitatea de folosinţă a persoanei fizice demonstrează că este o noţiune socială şi nu naturală, volumul drepturilor şi al obligaţiilor fiind diferit în diferite perioade de dezvoltare a statului. Drept exemplu poate servi elucidarea următorului fapt: art. 10 al Codului civil din 1964 prevedea că, *"în conformitate cu legea, cetăţenii pot avea bunuri în proprietate personală, pot avea dreptul de folosinţă asupra locuinţelor şi altor bunuri, pot moşteni şi testa bunuri, îşi pot alege ocupaţia şi domiciliul, pot avea drepturi de autor asupra operelor ştiinţifice, literare şi de artă etc".* Volumul acestor drepturi se mărise considerabil odată cu adoptarea Legii nr. 459 din 22 ianuarie 1991 cu privire la proprietate, al cărei art. 13 prevedea că în proprietate privată se pot afla loturi de pământ, plantaţiile de pe ele, mijloace de producţie pentru desfăşurarea activităţii economice, producţia şi veniturile obţinute etc, bunuri care, până la adoptarea legii nominalizate, nu puteau fi în proprietatea persoanelor fizice.

Drepturile civile nu sunt stabilite limitativ, ceea ce ar fi un lucru inutil. în legislaţie sunt enumerate, de regulă, drepturile şi obligaţiile principale, spe-cificându-se că persoanele pot avea şi alte drepturi patrimoniale şi personale nepatrimoniale.

2.4. îngrădirile capacității de folosință

După cum s-a menționat, nimeni nu poate fi limitat în capacitatea de folosință decât în cazurile şi în modul prevăzute de lege. Prin reglementarea unor îngrădiri ale capacității de folosință a persoanei fizice, legiuitorul stabileşte incapacități de drept civil.

Sunt cunoscute două feluri de îngrădiri ale capacității de folosință a persoanei fizice: *îngrădiri (incapacități) cu caracter de sancțiune* şi *îngrădiri (incapacități) cu caracter de măsură de protecție sau de ocrotire a persoanelor fizice.*

După izvorul lor, sunt incapacități stabilite de *legea penală* ori *civilă.*

Dacă persoana fizică încalcă prin conduită legea penală, îngrădirea prevăzută de lege are caracter de pedeapsă penală.

Dacă prin conduită se încalcă legea civilă, îngrădirea are caracter de sancțiune civilă.

îngrădirile cu caracter de pedeapsă penală sunt stabilite de legea penală. Conform art. 62 din Codul penal, persoana care a săvârşit o infracțiune poate fi pedepsită cu privațiune de libertate şi poate fi privată de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate. Aceste măsuri (pedeapsa cu privațiunea de libertate şi cu privarea de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate) îl limitează pe cel care a săvârşit infracțiunea în posibilitatea de a-şi alege singur locul de trai (domiciliul), drept ce decurge din prevederile art. 27 din Constituție, precum şi de a-şi alege ocupația, drept consfințit în Constituție la art. 39 şi 43.

Incapacitatea persoanei fizice în cazurile de mai sus apare la data începerii executării pedepsei, continuă pe toată durata ei şi sfârşeşte în momentul în care expiră termenul de executare a pedepsei.

îngrădirile cu caracter de sancțiune civilă, de asemenea, sunt reglementate expres prin norme juridice. O astfel de îngrădire este prevăzută la art. 67 din Codul familiei, care stabileşte *decăderea din drepturile părinteşti.* Acest articol stipulează că părinții pot fi decăzuți din drepturile părinteşti dacă se constată că se eschivează de la exercitarea obligațiilor părinteşti, inclusiv de la plata pensiei de întreținere, că refuză să ia copilul din maternitate sau dintr-o altă instituție curativă, educativă sau că abuzează de drepturile lor părinteşti, se comportă cu cruzime față de copil, aplicând violența fizică sau psihică, atentează la inviolabilitatea sexuală a copilului, că exercită o înrâurire dăunătoare asupra lui prin purtare amorală, antisocială, precum şi dacă părinții sunt alcoolici sau narcomani cronici. Articolul 68 din acelaşi cod stabileşte că decăderea din drepturile părinteşti se face numai pe cale judecătorească, cererea urmând să fie înaintată de celălalt părinte, de tutorele copilului, de autoritatea tutelară sau de procuror.

Decăderea părintelui din drepturile părinteşti şi, ca o consecință, privarea lui de dreptul de a-1 reprezenta pe minorul în vârstă de la 7 la 14 ani (Codul civil, art. 22) şi de a încuviința actele minorului între 14 şi 18 ani este o formă specială a răspunderii în dreptul familiei. Dar, tocmai sub aspectul arătat are relevanță şi în dreptul civil, când se atestă capacitatea de folosință a persoanei fizice care are calitatea de părinte.

Potrivit art. 70 din Codul familiei, restabilirea în drepturile părinteşti se face dacă au încetat împrejurările care au condus la decăderea din ele. Cu alte cuvinte, restabilirea în drepturile părinteşti urmează numai în cazul în care se constată că purtarea părintelui şi modul lui de viață s-au schimbat şi el este în stare să-şi educe copilul şi că repunerea în drepturile părinteşti este cerută de interesele copilului. Doar instanța de judecată este

competentă să decidă asupra restabilirii în drepturile părinteşti, cererea fiind înaintată de cel decăzut din aceste drepturi. La examinarea unei asemenea cereri va participa în mod obligatoriu autoritatea tutelară.

îngrădirile în capacitatea de folosinţă a persoanei fizice sunt prevăzute şi în art. 38 din Codul civil, care stabileşte persoanele care nu pot fi numite tutori sau curatori. Alineatul (4) al acestei norme prevede că nu poate fi tutore sau curator: a) minorul; b) persoana lipsită de sau limitată în capacitatea de exerciţiu; c) cel decăzut din drepturile părinteşti; d) cel declarat incapabil de a fi tutore sau curator din cauză de sănătate; e) cel căruia, din cauza exercitării necorespunzătoare a obligaţiilor de adoptator, i s-a anulat adopţia; f) cel căruia i s-a restrâns exerciţiul unor drepturi politice sau civile, fie în temeiul legii, fie prin hotărâre judecătorească, precum şi cel cu rele purtări; g) cel ale cărui interese vin în conflict cu interesele persoanei puse sub tutelă sau curatelă; h) cel înlăturat prin act autentic sau prin testament de către părintele care exercită singur, în momentul morţii, ocrotirea părintească; i) cel care, exercitând o tutelă sau curatelă, a fost îndepărtat de la ele; j) cel care se află în relaţii de muncă cu instituţia în care este internată persoana asupra căreia se instituie tutela sau curatelă.

O altă categorie de îngrădiri civile cu caracter de sancţiune sunt prevăzute la art. 1434 din Codul civil şi se referă la succesorul nedemn. în conformitate cu această normă, nu poate fi succesor testamentar sau legal persoana care: a) a comis intenţionat o infracţiune sau o faptă amorală împotriva ultimei voinţe, exprimate în testament, a celui ce a lăsat moştenirea dacă aceste circumstanţe sunt constatate de instanţa de judecată; b) a pus intenţionat piedici în calea realizării ultimei voinţe a celui ce a lăsat moştenirea şi a contribuit astfel la chemarea sa la succesiune ori persoanelor apropiate sau la majorarea cotei succesorale a tuturor acestora.

Nu pot fi succesori legali ai copiilor lor părinţii decăzuţi din drepturile părinteşti care, la data deschiderii succesiunii, nu sunt restabiliţi în aceste drepturi şi nici părinţii (adoptatorii) şi copiii maturi (inclusiv cei adoptaţi) care s-au eschivat cu rea-credinţă de la executarea obligaţiei de întreţinere a celui ce a lăsat moştenirea dacă această circumstanţă este constatată de instanţa de judecată.

După cum am spus, al doilea fel de îngrădiri ale capacităţii de folosinţă a persoanei fizice sunt *incapacităţile cu caracter de protecţie sau de ocrotire ale persoanelor fizice.*

Incapacităţile cu caracter de protecţie sunt prevăzute de legea civilă. Ele sunt incapacităţi speciale fie de a încheia anumite acte juridice civile, fie de a dobândi anumite drepturi şi obligaţii. Aceste îngrădiri sunt instituite pentru a ocroti (proteja) interesele unor anumite categorii de persoane, avându-se în vedere situaţia specifică în care se află.

Astfel de îngrădiri ale capacităţii de folosinţă a persoanei fizice sunt prevăzute de art. 43 alin. (3) din Codul civil, care dispune că tutorele şi curatorul, soţul şi rudele acestora de până la gradul al patrulea inclusiv nu au dreptul să încheie convenţii cu persoana pusă sub tutelă sau curatelă, cu excepţia transmiterii către aceasta a averii prin donaţie sau în folosinţă gratuită.

2.5. Capacitatea de folosinţă a cetăţenilor străini şi a apatrizilor

în conformitate cu art. 1588 din Codul civil, *in materie de capacitate juridică* (în

opina autorilor corect ar fi *capacitate de folosinţă),* cetăţenilor străini şi apatrizilor în Republica Moldova li se acordă regim naţional, cu excepţia cazurilor prevăzute de Constituţie, de alte legi ale Republicii Moldova sau de tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte. Aşadar, regula generală în materie de capacitate de folosinţă a cetăţenilor străini şi a apatrizilor este următoarea: *Cetăţenii străini şi apatrizii au aceeaşi capacitate de folosinţă ca şi cetăţenii Republicii Moldova, cu excepţiile stabilite de lege.* Aceştia, ca şi cetăţenii Republicii Moldova, pot avea în proprietate bunuri, drept de folosinţă asupra diferitelor bunuri, inclusiv asupra bunurilor imobile, pot testa bunuri şi pot fi moştenitori, pot avea şi alte drepturi patrimoniale şi personale nepatrimoniale.

Sintagma *"cu excepţia cazurilor prevăzute de Constituţie, de alte legi ale Republicii Moldova sau de tratatele internaţionale la care Republica Moldova este parte",* utilizată de legiuitor în art.1588 din Codul civil, denotă caracterul mai restrâns al capacităţii de folosinţă a cetăţenilor străini şi a apatrizilor decât capacitatea de folosinţă a cetăţenilor Republicii Moldova. în acest sens, se pot da câteva exemple. Constituţia prevede, în art. 128 alin. (2), că modul şi condiţiile de exercitare a dreptului de proprietate al persoanelor fizice şi persoanelor juridice străine, precum şi al apatrizilor, pe teritoriul Republicii Moldova sunt reglementate de lege. Legea cu privire la proprietate[234] prevedea.la rândul ei, în art. 38, că în Republica Moldova se admite proprietatea cetăţenilor şi a persoanelor juridice ale altor state, a organizaţiilor internaţionale şi a persoanelor fără cetăţenie **(cu excepţia proprietăţii asupra terenurilor cu destinaţie agricolă şi cele ale fondului silvic).** Prevederi similare conţine şi Legea privind preţul normativ şi modul de vânzare-cumpărare a pământului[235], care, la art. 4 alin. (3), dispune că terenurile proprietate publică pot fi vândute atât persoanelor fizice şi juridice ale Republicii Moldova, cât şi investitorilor străini, cu excepţia terenurilor cu destinaţie agricolă şi cele ale fondului silvic care se vând numai persoanelor fizice şi juridice ale Republicii Moldova, iar în art. 6, care se referă la vânzarea-cumpărarea terenurilor cu destinaţie agricolă aflate în proprietate privată, dispune că dreptul de vânzare-cumpărare a trenurilor cu destinaţie agricolă aparţine statului, precum şi persoanelor fizice şi juridice autohtone.

La fel, capacitatea de folosinţă a cetăţenilor străini poate fi limitată conform art. 1584 din Codul civil (retorsiunea), ceea ce înseamnă că Republica Moldova poate stabili restricţii similare drepturilor patrimoniale şi personale nepatrimoniale ale cetăţenilor şi persoanelor juridice ale statelor în care există restricţii speciale ale drepturilor patrimoniale şi personale nepatrimoniale ale cetăţenilor şi persoanelor juridice ale Republicii Moldova. De exemplu, dacă un stat interzice ca cetăţenii Republicii Moldova să deţină drept de proprietate asupra locuinţelor de pe teritoriul acestui stat, şi Republica Moldova poate interzice cetăţenilor acelui stat să deţină pe teritoriul său drept de proprietate asupra locuinţelor.

2.6. încetarea capacităţii de folosinţă a persoanei fizice

încetarea capacităţii de folosinţă a persoanei fizice este reglementată de art. 18 alin. (2) din Codul civil, care prevede că această capacitate încetează odată cu moartea titularului. Concomitent cu moartea persoanei fizice încetează calitatea de subiect de

drept şi, implicit, capacitatea de folosinţă. Modul obişnuit de încetare a capacităţii de folosinţă a persoanei fizice, aşadar, este moartea.

Există însă situaţii când moartea persoanei fizice nu poate fi constatată direct. în aceste cazuri, se recurge la declararea judecătorească a morţii (Codul civil, art. 52).

Monitor, 1991, nr. 3-4-5-6, art. 22.

Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 57-58, art. 515.

Stabilirea exactă a morţii este relativ simplă în cazul morţii fizice constatate. Moartea fizică se stabileşte prin certificatul constatator întocmit şi semnat de un medic sau agent sanitar. Această dată se fixează în actele de deces (act de stare civilă), după care se eliberează certificatul de deces, care serveşte drept dovadă în această privinţă.

Dată a morţii şi, totodată, a încetării capacităţii de folosinţă a persoanei fizice este data trecută în certificatul constatator de moarte (act medical), inserată apoi în actul de deces (act de stare civilă), întocmit de funcţionarul de stare civilă, care eliberează şi certificatul de deces, în care se consemnează aceeaşi dată a morţii. Regulile de eliberare a actului de deces sunt expuse la art. 54-58 din Legea privind actele de stare civilă.

3. Capacitatea de exerciţiu a persoanei fizice

3.1. Noţiunea şi caracterele juridice ale capacităţii de exerciţiu

Capacitatea de drept civil a persoanei, pe lângă capacitatea de folosinţă, cuprinde şi capacitatea de exerciţiu. Se ştie că simpla existenţă a persoanei fizice este suficientă pentru a avea drepturi şi obligaţii civile. Această existenţă însă nu este suficientă pentru ca subiectul de drept civil să poată încheia personal acte juridice civile. Numai persoana fizică ajunsă la o anumită maturitate psihică poate încheia în mod valabil, conştient şi singur acte juridice civile. Această maturitate psihică este condiţia în care legea recunoaşte persoanei fizice capacitatea de exerciţiu.

Prin urmare, capacitate de folosinţă are orice persoană fizică, iar capacitate de exerciţiu numai persoana fizică având maturitate psihică, maturitate de care legea leagă dobândirea acestei capacităţi.

Maturitatea psihică şi, prin urmare, capacitatea de exerciţiu se dobândesc numai după ce minorul ajunge la o anumită vârstă. De această realitate a ţinut seama legiuitorul, stabilind deosebirea dintre simpla existenţă a omului, suficientă pentru i se conferi calitatea de subiect de drept civil, şi aptitudinea lui de a acţiona pe deplin, în mod conştient şi singur, necesară pentru a i se conferi capacitatea de a participa la viaţa juridică, încheind personal acte juridice civile.

Capacitatea de exerciţiu a persoanei fizice este reglementată în art. 19-26 din Codul civil. Definiţia legală a capacităţii de exerciţiu este expusă în articolul 19, care prevede: *"Capacitate de exerciţiu este aptitudinea persoanei de a dobândi prin faptă proprie şi de a exercita drepturi civile, de a-şi asuma personal obligaţii civile şi de a le executa"*.

Definiţiile doctrinale ale capacităţii de exerciţiu se bazează pe această definiţie legală, conţinând în esenţă aceleaşi elemente, indiferent de formula lor. Esenţialul şi specificul capacităţii de exerciţiu a persoanei fizice constă în faptul că dobândirea de drepturi civile şi asumarea de obligaţii civile se *realizează prin încheierea de acte juridice civile de către subiectul de drept civil singur, personal, fără nici o intervenţie din partea altei persoane.* Această posibilitate de participare la circuitul civil pe care o au persoanele fizice majore cu discernământ nu se referă la situaţia minorilor cu vârstă între 14 şi 18 ani şi nici a minorilor cu vârstă între 7 şi 14 ani, aceştia având capacitate de exerciţiu restrânsă.

Definirea strict ştiinţifică a capacităţii de exerciţiu a persoanei fizice presupune faptul că încheierea actelor juridice civile impune nu numai exercitarea de drepturi şi asumarea de obligaţii civile, dar şi dobândirea de drepturi subiective civile şi exercitarea de obligaţii civile.

în concluzie se poate spune că prin capacitate de exerciţiu a persoanei fizice se înţelege acea parte a capacităţii de drept civil a omului care constă în aptitudinea de a dobândi şi a exercita drepturi civile şi de a asuma şi executa obligaţii civile prin încheierea de acte juridice civile.

Ca şi capacităţii de folosinţă, capacităţii de exerciţiu a persoanei fizice îi sunt specifice următoarele caractere juridice: *legalitatea, generalitatea, inalienabilitatea şi intangibilitatea.*

Legalitatea capacităţii de exerciţiu constă în faptul că această capacitate este opera legiuitorului, că instituirea, stabilirea conţinutului şi încetarea ei sunt stabilite prin lege, voinţa individuală a omului neavând nici un rol. Chiar şi în cazurile în care legiuitorul admite dobândirea capacităţii de exerciţiu depline înaintea împlinirii vârstei de 18 ani, capacitatea de exerciţiu rămâne a fi operă a legiuitorului, voinţa persoanei neavând nici o relevanţă asupra capacităţii de exerciţiu. în acest sens, autorii sunt solidari cu opinia expusă în literatura de specialitate[236] că dobândirea capacităţii de exerciţiu depline înainte de împlinirea vârstei de 18 ani nu ar fi un efect al voinţei sale, ci se face în virtutea legii, care, printr-o dispoziţie expresă, o declară majoră.

Unicul izvor al capacităţii de exerciţiu a persoanei fizice este legea, iar normele legale respective au caracter imperativ, persoanele fizice neavând posibilitatea de a deroga de la ele.

Generalitatea priveşte conţinutul capacităţii de exerciţiu, constând în aptitudinea abstractă a persoanei fizice de a dobândi şi exercita drepturi civile şi de a-şi asuma şi de a executa obligaţii civile prin încheierea de orice act civil, cu excepţia celor interzise de lege.

Lupan, Ernest. ***Op. cit.,*** p. 94.

Cel mai înalt grad de generalitate îl are capacitatea deplină de exerciţiu, un grad mai redus - capacitatea de exerciţiu restrânsă.

Inalienabilitatea capacităţii de exerciţiu a persoanei fizice constă în faptul că nimeni nu poate renunţa, nici în tot, nici în parte, la capacitatea de exerciţiu. Prin urmare, nimeni nu poate încheia valabil vreun act juridic care să aibă ca obiect transmiterea alternativă a capacităţii sale de exerciţiu. Prin voinţa sa, persoana fizică nu poate renunţa la capacitatea

de exercițiu, nici a o înstrăina. Acest caracter al capacității de exercițiu a persoanei fizice este prevăzut expres în art. 23 alin. (4) din Codul civil, care dispune că renunțarea totală sau parțială la capacitatea de exercițiu, alte acte juridice îndreptate spre limitarea persoanei în capacitatea de exercițiu sunt nule. Dacă înstrăinarea capacității de exercițiu este imposibilă, este posibil însă ca persoana fizică să înstrăineze un drept subiectiv civil alienabil. Ea poate, prin exercitarea dreptului de dispoziție (ca atribut al dreptului de proprietate), să vândă, să doneze bunuri pe care le are în proprietate, dar nu poate să-şi limiteze capacitatea de exercițiu.

Intangibilitatea capacității de exercițiu este prevăzută expres la art. 23 alin. (3) din Codul civil, care dispune că nimeni nu poate fi limitat în capacitatea de exercițiu decât în cazul şi în modul prevăzute de lege. In cele ce urmează se va ilustra că este posibilă limitarea capacității de exercițiu dacă persoana abuzează de băuturi alcoolice şi foloseşte substanțe narcotice. O asemenea limitare se face doar în condițiile legii, adică cu respectarea prevederilor articolului 25 din Codul civil. Intangibilitatea capacității de exercițiu permite a afirma că şi capacitatea de exercițiu, şi capacitatea de folosință sunt categorii juridice şi, prin urmare, nu pot fi considerate valori naturale pe care persoana fizică le dobândeşte în virtutea faptului că este om.

3.2. Categoriile capacităţii de exerciţiu

Spre deosebire de capacitatea de folosință, recunoscută tuturor persoanelor fizice, capacitatea de exercițiu nu poate fi egală. Ea se prezintă diferit, în funcție de gradul de discernământ al persoanei.

Prezența capacității de folosință este o premisă a capacității de exercițiu, dar insuficientă. Capacitatea de exercițiu presupune discernământul în virtutea căruia omul îşi poate reprezenta consecințele juridice civile ale manifestării sale de voință.

Codul civil reglementează în art. 20-25:

1) capacitatea de exercițiu deplină:

a) capacitatea de exercițiu a persoanelor majore (care au împlinit vârsta de 18 ani);

203. capacitatea de exercițiu a persoanelor care s-au căsătorit înaintea împlinirii vârstei de 18 ani;

204. capacitatea de exercițiu a persoanelor emancipate.

2) capacitatea de exercițiu restrânsă:

205. capacitatea de exercițiu a minorilor cu vârstă între 14 şi 18 ani;

206. capacitatea de exercițiu a minorilor cu vârstă între 7 şi 14 ani;

207. capacitatea de exercițiu a persoanelor limitate în această capacitate din cauza abuzului de băuturi alcoolice şi folosirii substanțelor narcotice;

3) lipsa capacității de exercițiu:

208. a minorilor cu vârstă între 7 şi 14 ani;

209. a persoanelor lipsite de capacitatea de exercițiu în conformitate cu prevederile art. 24 din Codul civil.

3.3. Capacitatea de exerciţiu deplină

Capacitatea de exerciţiu deplină este aptitudinea persoanei fizice de a-şi dobândi prin acţiunile sale orice drept personal nepatrimonial ori patrimonial şi de a-şi asuma orice obligaţie, adică de a-şi realiza capacitatea de folosinţă care îi aparţine în tot întregul.

Codul civil prevede că au capacitate de exerciţiu deplină persoanele:

— majore (care au împlinit vârsta de 18 ani);

— care s-au căsătorit până la atingerea vârstei de 18 ani;

— emancipate.

După regula generală, capacitatea de exerciţiu deplină apare odată cu *împlinirea unei anumite vârste, stabilite expres de lege.* Conform art. 20 alin.(1) din Codul civil, capacitatea de exerciţiu deplină ia naştere în momentul majoratului, adică al împlinirii vârstei de 18 ani. Aceasta este regula generală a naşterii capacităţii de exerciţiu deplină a persoanei fizice.

Legislaţia naţională recunoaşte capacitatea de exerciţiu deplină şi *persoanelor care s-au căsătorit înainte de a împlini vârsta de 18 ani.* Astfel, art. 20 alin.(2) din Codul civil prevede că minorul dobândeşte prin căsătorie capacitate deplină de exerciţiu.

Necesitatea recunoaşterii capacităţii depline de exerciţiu persoanelor care s-au căsătorit înainte de împlinirea vârstei de 18 ani este dictată şi de principiul egalităţii în drepturi a soţilor în relaţiile de familie. Anume atribuirea către minorul care se căsătoreşte înainte de împlinirea vârstei de 18 ani a capacităţii depline de exerciţiu asigură egalitatea în drepturi a soţilor şi apără drepturile părinteşti şi alte drepturi ale persoanelor care s-au căsătorit înainte de majorat.

Vârsta minimă de căsătorie, conform art. 14 din Codul familiei, este de 18 ani pentru bărbaţi şi de 16 ani pentru femei. Din motive întemeiate, se poate încuviinţa încheierea căsătoriei cu reducerea vârstei matrimoniale pentru bărbaţi, dar nu mai mult decât cu doi ani. Organul competent de a reduce vârsta de căsătorie pentru bărbaţi este autoritatea administraţiei publice în a cărei rază teritorială îşi are domiciliul persoana care doreşte să se căsătorească.

Cel care a dobândit capacitate de exerciţiu deplină prin căsătorie, iar, ulterior, până a împlini vârsta de 18 ani, desface căsătoria îşi păstrează capacitatea de exerciţiu deplină. Acest lucru se desprinde din art. 20 alin. (2) din Codul civil, care dispune că *desfacerea căsătoriei nu afectează capacitatea deplină de exerciţiu a minorului.* Dacă însă căsătoria a fost declarată nulă, instanţa judecătorească îl poate lipsi pe soţul minor de capacitatea de exerciţiu deplină. Acesta este un drept şi nu o obligaţie a instanţei judecătoreşti, ceea ce înseamnă că ea va decide în funcţie de circumstanţe asupra capacităţii de exerciţiu depline a minorului căsătorit.

Spre deosebire de Codul civil din 1964, care menţiona doar aceste două moduri de dobândire a deplinei capacităţi de exerciţiu, Codul civil în vigoare prevede şi un al treilea mod de dobândire a capacităţii de exerciţiu depline, emanciparea (art. 20 alin.(3)), conform căruia *"minorul care a atins vârsta de 16 ani poate fi recunoscut ca având capacitate de exerciţiu deplină dacă lucrează în baza unui contract de muncă sau, cu acordul părinţilor, adoptatorilor sau curatorului, practică activitate de întreprinzător. Atribuirea capacităţii depline de exerciţiu unui minor (emancipare) se efectuează prin hotărâre a autorităţii tutelare, cu acordul ambilor părinţi, adoptatorilor sau curatorului,*

iar în lipsa unui astfel de acord, prin hotărâre judecătorească".

Pentru ca minorul să poată fi emancipat, trebuie întrunite următoarele condiţii:

— minorul să aibă cel puţin 16 ani;
— minorul să fie angajat în câmpul muncii; sau
— să practice activitate de întreprinzător cu acordul persoanelor enunţate la art. 20 alin. (3) din Codul civil.

Emanciparea minorului poate fi efectuată prin hotărâre a autorităţii tutelare sau prin hotărâre a instanţei judecătoreşti. Asupra emancipării va decide autoritatea tutelară dacă îşi vor da acordul ambii părinţi. Dacă unul dintre părinţi nu este de acord cu emanciparea copilului minor, emanciparea se va face prin hotărâre judecătorească.

Persoana fizică având capacitate de exerciţiu deplină poate săvârşi orice acţiune ce nu contravine legii. Determinarea *conţinutului capacităţii de exerciţiu depline* se face numai generic, deoarece este imposibilă prezentarea exhaustivă a drepturilor şi obligaţiilor civile pe care persoana fizică le-ar putea dobândi prin acte juridice civile încheiate personal.

Conţinutul capacităţii de exerciţiu depline cuprinde toate drepturile şi obligaţiile civile pe care le poate dobândi şi exercita, asuma şi îndeplini persoana fizică prin încheierea de acte juridice civile. Deci, persoana fizică cu capacitate de exerciţiu deplină are aptitudinea de a încheia orice fel de act juridic civil.

3.4. Capacitatea de exerciţiu restrânsă

3.4.1. Capacitatea de exerciţiu a minorului cu vârstă intre 14 şi 18 ani

în literatura de specialitate[237], capacitatea de exerciţiu a unor astfel de persoane este definită ca aptitudine a minorului cu vârstă între 14 şi 18 ani de a dobândi şi exercita drepturi subiective civile şi de a-şi asuma şi exercita obligaţii civile prin încheierea personală de acte juridice civile, cu încuviinţarea prealabilă a ocrotitorului legal. Volumul capacităţii de exerciţiu a minorului cu vârstă între 14 şi 18 ani este destul de larg. El poate dobândi drepturi civile şi îşi poate asuma obligaţii civile fie de sine stătător (în cazurile stabilite de lege), fie cu acordul părinţilor (adoptatorilor, curatorului).

Codul civil prevede, la art. 21 alin. (1), că minorul care a împlinit vârsta de 14 ani încheie acte juridice cu încuviinţarea părinţilor, adoptatorilor sau a curatorului, iar în cazurile prevăzute de lege, şi cu încuviinţarea autorităţii tutelare. Cu consimţământul părinţilor (adoptatorilor, curatorului) minorul cu vârstă între 14 şi 18 ani poate încheia diferite acte juridice (să vândă ori să cumpere bunuri, să primească ori să facă un cadou, să încheie contracte de împrumut etc). Voinţa, în astfel de acte juridice, este exprimată personal de minor.

Stabilind regula că minorul poate încheia convenţii cu consimţământul părinţilor, legea nu are în vedere numaidecât consimţământul ambilor părinţi: e suficient consimţământul unui părinte, fiindcă legislaţia în vigoare stabileşte principiul egalităţii în drepturi a părinţilor faţă de copilul lor.

Legislaţia, de asemenea, nu cere o formă specială a consimţământului părinţilor, adoptatorilor sau curatorului, ceea ce înseamnă că acesta poate fi dat verbal sau scris.

Prin urmare, regula generală ce se referă la capacitatea de exerciţiu a minorului care a

împlinit vârsta de 14 ani este de a i se permite să încheie acte juridice, însă cu acordul părinților, adoptatorilor sau al curatorului.

Lupan, Ernest. ***Op. cit,*** p. 105.

La art. 21 alin. (2), legiuitorul a stabilit excepții de la această regulă: minorul care a împlinit vârsta de 14 ani are dreptul fără consimțământul părinților, adoptatorilor sau al curatorului:

— să dispună de salariu, de bursă sau de alte venituri rezultate din activitate proprie;
— să exercite dreptul de autor asupra unei lucrări științifice, literare sau de artă, asupra unei invenții sau a unui alt rezultat al activității intelectuale apărate de lege;
— să facă depuneri în instituțiile financiare şi să dispună de aceste depuneri în conformitate cu legea;
— să încheie actele juridice prevăzute la art.22 alin. (2).

Minorul cu vârstă între 14 şi 18 ani are dreptul să dispună singur de salariu, de bursă ori de alte venituri rezultate din activități proprii. Acesta este unul din drepturile principale ce intră în conținutul capacității de exercițiu a minorului cu vârstă între 14 şi 18 ani. Datorită faptului că, în conformitate cu legislația muncii, poate intra în relații de muncă, minorul trebuie să aibă posibilitatea de a dispune de câştigul său obținut prin munca proprie.

După lege, minorul este în drept să dispună de salariul său (independent de sumă), precum şi de bunurile cumpărate cu aceşti bani[238]. Spunem că minorul care a împlinit vârsta de 14 ani este în drept să dispună şi de bunurile procurate din salariu, bursă, fiindcă bunurile date sunt atribuite la categoria *"alte venituri rezultate din activități proprii",* fapt prevăzut la art. 21 alin. (2) din Codul civil.

De asemenea, minorii cu vârstă între 14 şi 18 ani au dreptul să exercite de sine stătător drepturile de autor şi de inventator asupra operelor, invențiilor, propunerilor de raționalizare, prototipurilor industriale şi a descoperirilor lor, precum şi să dispună de onorariul primit.

Dreptul minorului cu vârstă între 14 şi 18 ani de a face depuneri la o instituție financiară şi de a dispune de ele este reglementat de legislația specială, fapt prevăzut expres la art. 21 alin. (2) lit. (c) din Codul civil. Minorul care a împlinit 14 ani poate depune de sine stătător şi dispune de banii depuşi dacă i-a depus personal pe numele său. De banii depuşi de o altă persoană pe numele minorului, acesta poate dispune numai cu consimțământul părinților (adoptatorilor, tutorelui).

Codul civil din 1964 acorda minorului posibilitatea de a dispune doar de câştig, bunurile procurate din salariu putând fi înstrăinate doar cu acordul părinților, adoptatorilor sau curatorului. Vezi: Codul civil din 1964, art. 13.

Şi, în sfârşit, minorul care a împlinit vârsta de 14 ani este în drept să încheie de sine stătător actele pe care le poate încheia minorul cu vârstă între 7 şi 14 ani. Analiza acestora va fi făcută în cadrul examinării capacității de exercițiu a minorilor cu vârsta de la 7 la 14 ani.

Minorul poate încheia de sine stătător şi mici convenţii, de o mică valoare, ce ţin de viaţa de toate zilele, pe seama părinţilor (înfietorilor, curatorului sau a altor persoane), deosebite de convenţiile încheiate din contul salariului său. Salariul (bursa) el o poate cheltui de sine stătător, încheind orice convenţie, nu numai convenţii mici ce ţin de viaţa de toate zilele.

Micile convenţii ce ţin de viaţa de toate zilele sunt îndreptate spre satisfacerea necesităţilor minorului: cumpărarea de produse alimentare, de cărţi şi caiete, repararea îmbrăcămintei şi a încălţămintei etc. După caracter, astfel de convenţii trebuie să corespundă vârstei.

Minorul care a împlinit vârsta de 16 ani are dreptul de a fi membru de cooperativă, în acest caz el posedă orice drept, inclusiv patrimonial, ca un astfel de membru (Codul civil, art. 21 alin. (4)).

Minorul cu vârstă între 15 şi 18 ani răspunde pentru daunele materiale pe care le-a cauzat. în cazul în care nu are bunuri ori salariu suficient pentru repararea prejudiciului, despăgubirea părţii se va face de către părinţi, adoptatori sau curator, dacă aceştia nu vor dovedi că dauna nu s-a produs din culpa minorului (Codul civil, art. 1407).

în literatura de specialitate[239] s-a pus problema dreptului minorului care a împlinit vârsta de 14 de a întocmi un testament (act juridic, unilateral, solemn, revocabil şi personal prin care testatorul dispune cu titlu gratuit, pentru momentul încetării din viaţă, de toate bunurile sale sau de o parte din ele (Codul civil, art. 1449 alin. (1)). Răspunsul la această problemă poate fi dedus din art. 21 alin. (2), precum şi din art.1449 alin. (2), care prevede că *testator poate fi doar persoana cu capacitate de exerciţiu.* Prin urmare, pentru a întocmi un testament nu este nevoie de capacitate de exerciţiu deplină. Minorul care a împlinit vârsta de 14 ani are capacitate de exerciţiu şi, prin urmare, poate testa bunurile obţinute din venituri proprii, ca: bursa, salariul şi alte mijloace provenite din activităţi proprii (Codul civil, art. 21 alin. (2)).

Bunurile de care poate dispune doar cu acordul părinţilor, adoptatorilor sau curatorului minorului nu le poate testa, fiindcă de ele nu poate dispune de sine stătător, iar testamentul este un act juridic personal care nu se întocmeşte prin reprezentare.

BapmeBCKMH, M. K). ***HacnedcmeenHoe npaeo,*** MocKBa, 1996, p. 66.

3.4.2. Capacitatea de exerciţiu a minorului cu vârstă între 7şi 14 ani

Am evidenţiat o asemenea capacitate de exerciţiu, deşi, în art. 22 din Codul civil, legiuitorul vorbeşte despre capacitatea de exerciţiu a minorului care nu a împlinit vârsta de 14 ani. La prima vedere, denumirea acestui articol ar impune concluzia că are capacitate de exerciţiu restrânsă nu doar minorul cu vârstă între 7 şi 14 ani, dar şi cel cu vârstă până la 7 ani. O astfel de concluzie însă este greşită, or, din cuprinsul articolului 22 reiese că are capacitate de exerciţiu restrânsă doar minorul cu vârstă între 7 şi 14 ani, iar minorul sub vârsta de 7 ani nu are capacitate de exerciţiu[240].

în literatura de specialitate[241] a fost expusă părerea că minorul sub 14 ani este lipsit de capacitate de exerciţiu, părere justificată prin faptul că el poate încheia numai un cerc foarte restrâns de convenţii, şi acestea neimportante.

Legislația unor țări prevede expres că minorul sub 14 ani nu dispune de capacitate de exercițiu (art. 12 alin. (1) din Decretul nr. 31/1954 al României prevede: *"Nu au capacitate de exercițiu minorii care nu au împlinit vârsta de paisprezece ani")*.

După regula generală, minorul cu vârstă între 7 şi 14 ani nu poate încheia de sine stătător acte juridice, acestea fiind încheiate în numele lui de către părinți, adoptatori sau tutore. Art. 22 alin. **(1)** din Codul civil prevede că toate actele juridice pentru şi în numele minorului până la împlinirea vârstei lui de 14 ani pot fi încheiate doar de părinți, adoptatori sau tutore, în condițiile legii. în plus, art. 1406 din Codul civil prevede că pentru prejudiciul cauzat de un minor care nu a împlinit vârsta de 14 ani răspund părinții, adoptatorii sau tutorele lui, dacă el nu va dovedi că dauna nu a provenit din culpa sa.

Cu toate acestea, nu putem recunoaşte faptul că minorii cu vârste între 7 şi 14 ani nu au capacitate de exercițiu, fiindcă legea stabileşte pentru ei un anumit grad de capacitate de exercițiu. Capacitatea de exercițiu a minorilor din această categorie constă în faptul că au dreptul să încheie singuri actele juridice prevăzute expres la art. 22 alin. (2) din Codul civil, şi anume:

— acte juridice curente de mică valoare care se execută la momentul încheierii lor;
— acte juridice de obținere gratuită a unor beneficii care nu necesită autentificare notarială sau înregistrarea de stat a drepturilor apărute în temeiul lor;
— acte de conservare.

Codul civil din 1964 atribuia capacitate de exercițiu restrânsă minorului de la naştere şi până la împlinirea vârstei de 15 ani (art. 14).
BpaTycb, C. H. ***CyâieKmbi zpajtcdaHCKoeo npaea,*** MocKBa, 1950, c. 68.

în primul rând, minorul cu vârstă între 7 la 14 ani este în drept să încheie de sine stătător acte juridice curente de mică valoare, care se execută la momentul încheierii lor. Astfel de acte juridice trebuie să corespundă cerințelor minorului specifice vârstei la care încheie actul juridic. De exemplu, un minor în vârstă de 8 ani poate să cumpere produse alimentare: o pâine, un kilogram de roşii, o înghețată şi altele asemenea. Acest drept îl are şi minorul cu vârstă între 14 şi 18 ani, dar el poate încheia acte juridice curente cu o valoare mai mare decât actele curente pe care le poate încheia minorul cu vârstă între 7 şi 14 ani, fiindcă interesele minorilor la diferite vârste sunt diferite. Important este ca actele curente de mică valoare ale minorului să se execute la momentul încheierii lor.

O altă categorie de acte juridice pe care le poate încheia minorul cu vârstă între 7 şi 14 ani sunt actele juridice de obținere gratuită a unor beneficii care nu necesită autentificare notarială sau înregistrarea de stat a drepturilor apărute în temeiul lor. De exemplu, un asemenea minor poate încheia un contract de donație prin care primeşte în dar bunuri materiale. Legiuitorul nu a stabilit valoarea bunurilor pe care minorul le poate primi în dar, prin urmare, considerăm că minorul poate primi în dar bunuri indiferent de valoarea lor. Legiuitorul însă a stabilit o singură restricție: nu se pot obține gratuit bunuri dacă înstrăinarea lor necesită autentificare notarială sau drepturile apărute în temeiul lor necesită înregistrare de stat.

O a treia categorie de acte juridice care pot fi încheiate de minorul cu vârstă între 7 şi 14 ani sunt actele de conservare. O astfel de posibilitate a fost acordată acestei categorii de minori de Codul civil în vigoare, care, la art. 198 alin. (1), prevede că act juridic de

conservare este actul prin care se urmăreşte preîntâmpinarea pierderii unui drept subiectiv civil. Caracteristic unui astfel de act este faptul că nu comportă decât cheltuieli reduse comparativ cu valoarea dreptului ce se conservă, de aceea poate fi încheiat şi de minorul cu vârstă între 7 şi 18 ani (a se vedea şi art. 21 alin. (2) lit. d)).

3.4.3. Capacitatea de exerciţiu a persoanelor fizice limitate în capacitate de exerciţiu

Limitarea în capacitatea de exercițiu este posibilă numai în cazurile prevăzute de lege (Codul civil, art. 23 alin.(3)). *Limitarea în capacitatea de exercițiu constă în faptul că persoana fizică este lipsită de posibilitatea de a-şi dobândi prin acțiunile sale drepturi şi de a-şi asuma obligații pe care, în temeiul legii, le-ar putea dobândi şi asuma.* Cu alte cuvinte, este vorba de reducerea volumului capacității de exercițiu.

Pot fi limitați în capacitatea de exercițiu atât minorii care posedă capacitate de exercițiu restrânsă (minorii între 14 şi 18 ani), cât şi cei care posedă capacitate de exercițiu deplină.

Limitarea minorului în capacitatea de exercițiu se admite în temeiul unei hotărâri a instanței judecătoreşti sau la cererea părinților, adoptatorilor, curatorului ori a autorității tutelare[242]. Astfel, Codul civil prevede, la art. 21 alin. (3), că, dacă există motive întemeiate, minorul poate fi limitat de instanța de judecată, la cererea părinților, adoptatorilor sau a curatorului ori a autorității tutelare, în drepturile prevăzute la alin.(2) lit. a) şi b) ale acestui articol. Doar aceste persoane, enumerate expres în art. 21 alin. (3) din Codul civil, sunt în drept să adreseze instanței judecătoreşti cerere de limitare a capacității de exercițiu[243]. Limitarea ori lipsirea minorului de dreptul de a dispune singur de salariu ori de bursă, de alte venituri rezultate din activități proprii, precum şi limitarea lui în dreptul de a-şi exercita de sine stătător dreptul de autor sunt posibile dacă există motive întemeiate (art. 21 alin. (3)). Motiv temeinic poate fi cheltuirea banilor în scopuri ce contravin prevederilor legislației în vigoare (cumpărarea de băuturi spirtoase, substanțe narcotice, participarea la jocuri de noroc).

Instanța judecătorească poate să-l limiteze pe minor în dreptul de a dispune de salariu, de bursă ori de alte venituri provenite din activități proprii şi chiar să-l priveze de acest drept. Similar va fi şi cazul exercitării dreptului de autor. Adoptarea hotărârii se va face în funcție de fiecare caz concret, de condițiile care au impact negativ asupra dezvoltării minorului. Astfel, hotărârea poate prevedea ca salariul ori bursa minorului să fie eliberată, total ori parțial, părinților, adoptatorilor sau curatorului.

Dacă în hotărârea judecătorească este indicat termenul de limitare a minorului în posibilitatea de a dispune de salariu, la expirarea lui, capacitatea de exercițiu a minorului se restabileşte în volumul precedent. în cazul în care nu este indicat un astfel de termen, limitarea în capacitatea de exercițiu acționează până când minorul împlineşte 18 ani, ori până la anularea hotărârii judecătoreşti.

Limitarea în capacitatea de exercițiu a persoanelor care consumă abuziv băuturi alcoolice sau consumă droguri şi alte substanțe psihotrope. Art. 25 alin. (1) din Codul civil prevede: *"Persoana care, în urma consumului abuziv de alcool sau consumul de droguri şi de alte substanțe psihotrope, înrăutățeşte*

Codul civil din 1964 prevedea că această limitare este de competența organelor de tutelă şi curatelă şi nu de competența instanței judecătoreşti.

La acest compartiment, Codul civil din 1964 admitea posibilitatea ca cererea să fie înaintată şi de organizațiile obşteşti sau chiar de o persoană cointeresată.

starea materială a familiei sale poate fi limitată de către instanța de judecată în capacitatea de exercițiu". Această normă se referă numai la persoanele care posedă capacitatea de exercițiu deplină.

Limitarea în capacitatea de exercițiu poate avea loc, conform art. 25, *numai în cazul abuzului de băuturi alcoolice sau consumului de droguri şi de alte substanțe psihotrope.* Alte abuzuri, cum ar fi jocurile de noroc, nu pot servi temei pentru limitarea în capacitatea de exercițiu a persoanelor fizice. în al doilea rând, temei pentru limitarea în capacitatea de exercițiu este folosirea drogurilor şi a altor substanțe psihotrope şi a alcoolului *în măsură să pună familia într-o stare materială grea.*

Este important faptul că persoana fizică va fi limitată în capacitatea de exercițiu numai dacă prin consumul abuziv de băuturi alcoolice sau prin consumul de droguri şi de alte substanțe psihotrope creează familiei o stare materială grea şi nu lui însuşi, deşi legislația civilă a cunoscut şi astfel de reglementări.

Asupra persoanei limitate în capacitatea de exercițiu se instituie curatelă. în urma limitării în capacitatea de exercițiu, persoana nu poate încheia acte juridice prin care să dispună de bunuri, nici să primească salariu, pensie sau alte feluri de venituri şi nici să dispună de ele decât cu consimțământul curatorului (Codul civil, art. 5 alin. (2)).

Dacă persoana fizică încetează să consume abuziv băuturi alcoolice ori să consume droguri şi alte substanțe psihotrope, instanța anulează prin hotărâre limitarea ei în capacitatea de exercițiu şi desființează curatelă.

3.5. Declararea incapacității

Spre deosebire de Codul civil din 1964, care includea în categoria de persoane incapabile numai persoanele lipsite prin hotărâre judecătorească de capacitatea de exercițiu, Codul civil în vigoare include în această categorie şi minorii cu vârstă de până la 7 ani.

Drept temei pentru declararea incapacității persoanei fizice, conform art. 25 din Codul civil, *"servesc bolile mintale sau deficiențele mintale, din a căror cauză persoana nu poate conştientiza sau dirija acțiunile sale".*

Bolile mintale sau deficiențele mintale, chiar adeverite prin certificat medical, nu dau dreptul a considera persoana ca fiind incapabilă. Ea poate fi declarată ca atare *numai de către instanța de judecată.* Conform art. 302 alin.(2) din Codul de procedură civilă, pot adresa cerere în judecată pentru declararea incapacității membrii de familie ai persoanei, rudele apropiate (părinți, copii, frați, surori, bunici), procurorul, organul de tutelă şi curatelă, instituția psihiatrică.

Pentru declararea incapacității persoanei fizice este necesară expertiza medico-legală privind starea ei psihică. Ordonarea expertizei de constatare a stării psihice se face de către instanța judecătorească în condițiile art. 305 din Codul de procedură civilă. Dacă persoana în a cărei privință este pornit un proces de declarare a incapacității se eschivează în mod vădit de la expertiză, instanța poate pronunța o încheiere privind trimiterea ei forțată la expertiză psihiatrică. Examinarea cererii de declarare a incapacității persoanei fizice are loc cu participarea obligatorie a reprezentantului organului de tutelă şi curatelă.

Codul de procedură civilă a stabilit o răspundere pentru cei care acționează cu rea-credință la înaintarea cererii de declarare a incapacității. Art. 306 alin. (3) din Codul de procedură civilă prevede că, dacă se constată că membrii de familie ai persoanei care au depus cerere de limitare a capacității de exercițiu sau de declarare a incapacității ei au acționat cu rea-credință, instanța îi va obliga la plata tuturor cheltuielilor de judecată şi la reparația prejudiciului cauzat astfel. Observăm că sancțiunea se referă doar la membrii de familiei, nu şi la celelalte persoane îndreptățite să depună o astfel de cerere ca procurorul, instituția de psihiatrie, organul de tutelă şi curatelă.

Dacă în şedința de judecată se constată că există temei pentru declararea incapacității, instanța adoptă o hotărâre prin care declară incapacitatea. Asupra persoanei declarate incapabilă, pe baza hotărârii judecătoreşti, organul de tutelă şi curatelă instituie tutela. Conform art. 24 alin. (2) din Codul civil, actele juridice în numele persoanei fizice declarate incapabilă se încheie de către tutore. Această prevedere legală impune concluzia că persoana declarată incapabilă nu poate încheia nici un act juridic, nici chiar de o valoare foarte mică. Conform art. 222 alin. (1) din Codul civil, actul juridic încheiat de o persoană fără capacitate de exercițiu este nul.

în cazul în care persoana declarată incapabilă s-a însănătoşit sau dacă starea sănătății ei s-a îmbunătățit, instanța de judecată o declară capabilă. O asemenea cerere poate fi înaintată de persoanele care au cerut declararea incapacității. în acest caz, este necesar un raport de expertiză psihiatrică legală de constatare a faptului că persoana nu mai suferă de boli mintale sau deficiențe mintale. Pe baza hotărârii judecătoreşti, tutela se desființează (art. 24 alin. (3)).

Capitolul XI

4. Numele persoanei fizice

PREVEDERI GENERALE

Persoana fizică se identifică în raporturile juridice cu ajutorul atributelor de identificare. Codul civil cunoaşte două atribute de identificare a persoanei fizice: **numele** şi **domiciliul.**

Reglementarea legală a *numelui* este dată în Codul civil la art. 28 şi 29 şi în Legea privind actele de stare civilă la art. 38,46 şi 49-53.

Numele ca atribut de identificare a persoanei fizice este utilizat în legislația civilă ca drept la nume. De exemplu, în art. 28 alin. (1) din Codul civil se prevede că orice persoană fizică are dreptul la nume, stabilit sau dobândit potrivit legii.

Numele este un drept subiectiv nepatrimonial. Conținutul dreptului subiectiv la nume cuprinde prerogativele titularului de a-1 purta, de a-1 folosi, facultatea de a cere îndreptarea, rectificarea erorilor, a greşelilor strecurate în actele care cuprind numele, precum şi dreptul de a se opune folosirii numelui său de către alte persoane.

Dreptul la nume ca drept subiectiv nepatrimonial se caracterizează prin:

— *opozabilitate față de toți (erga omnes),* ce rezultă din faptul că este vorba de un drept absolut;

— *inalienabilitate,* adică numele este strict personal, strâns legat de persoana fiecărui om. De regulă, numele nu poate fi exercitat decât personal de către titular, reprezentarea fiind admisă numai ca excepție, în cazul numelui minorului, prin admiterea reprezentării în procedura schimbării ei pe cale administrativă; cu alte cuvinte, titularul dreptului subiectiv la nume nu poate renunța la numele său, nu-1 poate vinde etc;

— *imprescriptibilitate,* ceea ce înseamnă că dreptul la nume nu este supus extinderii termenului de prescripție. Nici prescripția extinctivă şi nici cea achizitivă nu se aplică în cazul exercitării dreptului la nume. Dacă dreptul la nume este încălcat, titularul poate cere apărarea dreptului său oricând, indiferent de timpul care s-a scurs de la încălcare. Pe de altă parte, nimeni nu poate dobândi dreptul la nume prin uzucapiune.

Numele poate fi definit, aşadar, ca un cuvânt sau o totalitate de cuvinte cu ajutorul cărora persoana fizică se individualizează în societate. Numele persoanei fizice este format din:

210. *nume de familie;*
211. *prenume;*
212. *patronimicul, în cazurile prevăzute de lege.*

Această structură a numelui este expusă la art. 28 alin.(2) din Codul civil, care prevede că *numele cuprinde numele de familie şi prenumele, iar în cazul prevăzut de lege, şi patronimicul.* Regula este totuşi că numele cuprinde numele de familie şi prenumele, doar în cazurile prevăzute de lege numele putând include şi patronimicul. Art. 5 alin. (5) din Legea cu privire la actele de stare civilă prevede că, la dorința persoanei de o altă naționalitate decât cea moldovenească, se înscrie patronimicul.

Capitolul XI

NUMELE DE FAMILIE

Numele de familie este o componentă a numelui în sens larg. El este format din unul sau din mai multe cuvinte, stabilit în condițiile legii (Codul familiei, art. 55 alin.(2)), exprimat sub forma unui drept subiectiv civil nepatrimonial. Cu ajutorul numelui de familie omul, ca subiect de drept, se individualizează în societate. Numele de familie nu aparține unei persoane fizice determinate, ci este, de regulă, comun membrilor aceleiaşi familii.

Stabilirea numelui de familie al persoanei fizice este reglementată de prevederile art. 55 alin. (2) din Codul familiei: *"Copilul dobândeşte numele de familie al părinților săi. Dacă părinții poartă nume de familie diferite, copilul va lua numele de familie al tatălui sau al mamei, în baza acordului comun al acestora"*. Dacă părinții nu vor ajunge la un numitor comun privitor la numele de familie al copilului, atunci va decide autoritatea tutelară. Legiuitorul, în art. 55 alin. (4) din acelaşi cod, nu a indicat modul în care autoritatea tutelară va atribui nume de familie copilului în cazul lipsei acordului comun al părinților. Se presupune că autoritatea tutelară va avea posibilitatea să decidă dacă asupra numelui de familie al unuia dintre părinți sau asupra numelor lor reunite, căci numele de familie al copilului nu va putea fi altul decât acestea (fie numele de familie al tatălui, fie numele de familie al mamei, fie numele de familie reunite ale părinților). Lipsesc practic cazuri în care asupra numelui de familie al copilului a decis autoritatea tutelară. De cele mai dese ori numele de familie al părinților este comun, de aceea şi numele de familie al copilului este cel al părinților săi.

în conformitate cu prevederile art. 25 alin. 5 din Legea privind actele de stare civilă, numele de familie al copilului născut din părinți necunoscuți este stabilit de oficiul de stare civilă care înregistrează naşterea.

Schimbarea numelui de familie. Numele de familie se schimbă în urma schimbării stării civile a persoanei fizice. Schimbarea numelui de familie poate avea loc:

— la înfiere;
— la căsătorie şi divorț;
— la cerere, depusă în organul de înregistrare a actelor de stare civilă de la domiciliul persoanei.

Schimbarea numelui de familie determinată de instituția adopției. In cazul în care copilul şi-a păstrat numele de familie de până la adopțiune, numele nu va suferi nici o schimbare. Este posibil ca după adopție copilul să poarte un alt nume de familie. Schimbarea numelui de familie al copilului adoptat se face în conformitate cu art. 129 din Codul familiei. Alin. (2) al aceluiaşi articol prevede că, la cererea adoptatorilor, instanța judecătorească poate schimba numele de familie al copilului adoptat, atribuindu-i numele de familie al adoptatorilor sau al unuia dintre ei, dacă aceştia poartă nume de familie diferite. Schimbarea numelui de familie se va face cu acordul copilului adoptat, care a atins vârsta de 10 ani.

în cazul încetării adopției, problema restabilirii numelui de familie se soluționează, în conformitate cu prevederile art. 141 alin. (2) din Codul familiei, de către instanța de judecată. Dacă copilul a împlinit 10 ani, se ia în considerare şi părerea lui.

Schimbarea numelui de familie determinată de instituția căsătoriei. Conform prevederilor art. 17 din Codul familiei, la încheierea căsătoriei, soții, la dorință, îşi aleg numele de familie al unuia dintre ei ca nume comun, ori fiecare îşi păstrează numele de familie anterior căsătoriei, ori poate conexa la numele său numele de familie al soţului său.

Din această enumerare a posibilităților rezultă că schimbarea stării civile prin căsătorie nu implică în toate situațiile schimbarea numelui de familie al soților. Nu se schimbă numele de familie nici când soții au hotărât să-şi păstreze numele avut anterior căsătoriei. La fel, nu se schimbă numele de familie al soţului al cărui nume devine, prin înțelegere, nume de familie comun.

Aşadar, în urma încheierii căsătoriei ambii soți îşi schimbă numele de familie, dacă numele lor comun se constituie din numele lor de familie conexate, ori numai unul dintre soți, dacă ia numele de familie al celuilalt soţ.

Schimbarea numelui de familie la divorţ. în caz de divorţ, problema schimbării numelui de familie se pune numai dacă soții au avut nume comun în timpul căsătoriei. Astfel, art. 17 alin. (4) din Codul familiei prevede că, în momentul înregistrării divorțului, soții pot păstra numele de familie ales la încheierea căsătoriei sau pot reveni la numele de familie anterior căsătoriei.

Schimbarea numelui de familie la cerere (pe cale administrativă). Condițiile şi modul de schimbare a numelui de familie la cerere sunt stabilite în Legea cu privire la actele de stare civilă la art. 49 - 53.

Organul competent de a decide asupra schimbării numelui de familie la cerere este oficiul de stare civilă. Schimbarea numelui de familie la cerere poate fi făcută atât până la majorat, cât şi după. Persoana care a împlinit 16 ani este în drept să-şi schimbe numele de familie. Schimbarea numelui de familie al persoanei care nu a atins majoratul se soluționează cu acordul părinților, al adoptatorilor sau curatorului. Dacă persoana a dobândit până la majorat capacitate de exercițiu deplină (art. 20 alin. (2) şi (3)), nu va fi necesar acordul părinților, al adoptatorilor sau al curatorului.

Schimbarea numelui de familie al minorului care nu a împlinit 16 ani se face pe baza unei cereri comune a părinților. Dacă nu există un asemenea acord, problema schimbării numelui de familie al minorului se soluționează de către oficiul de stare civilă, cu concursul autorității tutelare în a cărei rază teritorială minorul îşi are domiciliul, ținându-se cont în exclusivitate de interesele lui.

Cererea de schimbare a numelui de familie se examinează în termen de două luni, care poate fi prelungit cu o lună, din motive întemeiate.

PRENUMELE

Prenumele este o parte a noțiunii de *nume* în sens larg şi constă

dintr-un cuvânt sau grup de cuvinte care individualizează persoana fizică în familie şi, împreună cu numele de familie, în societate[244].

Prenumele are aceleaşi caractere juridice ca şi numele de familie. Prenumele are rolul de a servi la identificarea persoanei fizice.

Conform art. 55 alin. (3) din Codul familiei, copilul va purta un prenume simplu sau unul compus din două prenume, potrivit voinţei ambilor părinţi.

După regula generală, prenumele persoanei fizice nu este supus modificării în urma schimbării stării civile. Schimbarea prenumelui minorului este guvernată de aceleaşi reguli ca şi schimbarea numelui de familie. Aceleaşi reguli se aplică şi la modificarea prenumelui la cerere.

Codul civil în vigoare, spre deosebire de cel din 1964, cuprinde, în art. 29, o normă referitoare la utilizarea numelui. Această normă cu caracter general stabileşte dreptul persoanei la respectul numelui său, precum şi răspunderea pentru utilizarea numelui unei alte persoane. Cel care utilizează numele altuia răspunde de toate confuziile sau prejudiciile care rezultă. Atât titularul numelui, cât şi soţul sau rudele lui apropiate pot să se opună acestei utilizări şi să ceară repararea prejudiciului (Codul civil, art. 29 alin.(3)). Persoana fizică dobândeşte şi exercită drepturi şi execută obligaţii în numele său. Dacă îşi schimbă numele, persoana fizică este obligată să aducă faptul la cunoştinţă persoanelor cointeresate, cum ar fi creditorul şi debitorul. Dacă nu execută această obligaţie, persoana care şi-a modificat numele va fi ţinută la repararea prejudiciilor cauzate astfel. Dreptul la repararea prejudiciilor, conform art. 29 alin. (3), îl au doar creditorii şi debitorii persoanei care şi-a schimbat numele şi nu a făcut cunoscut acest lucru. Cu alte cuvinte, cel ce îşi schimbă numele este obligat să comunice acest lucru doar creditorilor şi debitorilor săi.

Legislaţia civilă naţională utilizează şi termenul pseudonim.

Pseudonimul este compus dintr-un cuvânt sau mai multe cuvinte şi este utilizat pentru a ascunde adevăratul nume. în Codul civil nu se vorbeşte despre pseudonim, utilizarea acestui termen o întâlnim în Legea privind dreptul de autor şi drepturile conexe[245]. Conform prevederilor acestei legi, autorul unei opere beneficiază de dreptul *"de a decide cum va figura numele său în timpul valorificării operei (numele adevărat, pseudonim (s.n.) sau anonim).*

în literatura de specialitate[246] se spune că pseudonimul este compus dintr-un cuvânt ori dintr-un grup de cuvinte şi, în esenţă, este numele pe care îl ia cineva, întrebuinţîndu-1 pentru a ascunde publicului adevăratul său nume.

Nefiind reglementată o procedură specială de dobândire a pseudonimului, acesta se poate lua la dorinţa persoanei printr-o folosire simplă. Spre deosebire de numele de familie şi de prenume, pseudonimul nu se înregistrează şi nu se modifică pe cale administrativă.

în unele localităţi, unele persoane au şi poreclă. Aceasta este o denumire expresivă pe care nu şi-o alege persoana, ci pe care i-o

dau alții, în special determinată de unele defecte ale ei. Deosebirea dintre pseudonim şi poreclă constă în faptul că pseudonimul şi-l alege titularul, iar porecla îi este atribuită de alții (reflectând o calitate, un defect, originea etc). Pe lângă aceasta, pseudonimul, conform Legii cu privire la dreptul de autor şi drepturile conexe, este atribuit categoriei de drepturi subiective, care se bucură de protecție. Porecla însă nu poate fi considerată drept subiectiv civil şi nu beneficiază de protecție juridică.

Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 13. Lupan, Ernest. ***Op. cit.,*** p. 157.

5. Domiciliul şi reşedinţa persoanei fizice DOMICILIUL

Codul civil, în art. 30, consemnează domiciliul şi reşedința, ambele fiind examinate în dreptul civil ca atribute de identificare a persoanei fizice în raporturile juridice civile.

Legea defineşte domiciliul ca fiind locul unde persoana fizică îşi are locuința statornică sau principală (art. 30 alin. (1)). O astfel de locuință ar putea fi o casă, un apartament, un cămin, un hotel etc.

Pentru a fi considerată domiciliu, locuința trebuie să fie *statornică,* iar dacă persoana fizică are mai multe locuințe statornice, domiciliul său va fi locuința *principală.*

Locuință statornică înseamnă locul permanent de trai unde s-a stabilit persoana în virtutea condițiilor de viață. De exemplu, un tânăr specialist, venit, după terminarea instituției de învățământ, într-o localitate, are ca domiciliu această localitate, nu localitatea în care s-a născut.

Locuința principală se întâlneşte în cazul în care persoana fizică, în virtutea diferiților factori, locuieşte în mai multe locuri. De exemplu, dacă persoana din 12 luni ale anului 3 luni locuieşte în Bălți, 7 luni la Chişinău, iar 3 luni la Vulcăneşti, domiciliul ei va fi considerat cel de la Chişinău, aici locuind cel mai mult timp.

Pornind de la cele expuse, domiciliu poate fi definit ca *atribut de identificare a persoanei fizice, care o individualizează în spațiu, indicând locuința ei statornică sau principală.* Domiciliul se prezintă ca un drept civil nepatrimonial, nefiind locuință. Aceasta este obiectul unui alt drept subiectiv civil, cu caracter patrimonial. Locuința poate aparține persoanei fizice cu drept de proprietate ori cu drept de folosință, izvorât dintr-un contract de închiriere ori subînchirie-re (cel mai des întâlnit în fondul locativ de stat), însă, convențional, este vorba totuşi de domiciliul persoanei fizice ca locuință a sa statornică sau principală.

Stabilirea domiciliului persoanei fizice. Constituția, în art. 27 alin. (1), garantează dreptul la libera circulație, iar la alin. (2) prevede că oricărui cetățean al Republicii Moldova îi este asigurat

dreptul de a-şi stabili domiciliul sau reşedinţa în orice localitate din ţară, de a ieşi, de a emigra şi de a reveni în ţară. Persoană fizică îşi poate alege domiciliul la dorinţă. Posibilitatea alegerii locului de trai este unul dintre drepturile fundamentale ale omului, drept care şi-a găsit reflectare atât în legislaţia naţională, cât şi în pactele, tratatele internaţionale. De exemplu, art. 13 din Declaraţia universală a drepturilor omului, proclamată de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluţia 217 a (III) din 10 decembrie 1948, prevede: *"Orice persoană are dreptul de a circula în mod liber şi de a-şi alege reşedinţa în teritoriul graniţelor unui stat"*.

Domiciliul trebuie stabilit cu o exactitate suficientă. De exemplu, nu e suficient să fie indicată numai denumirea localităţii, ci şi strada, numărul casei, al apartamentului.

Pentru unele categorii de persoane este stabilit domiciliul legal, adică domiciliul stabilit de lege. Persoanele cărora le este stabilit un domiciliu legal sunt enumerate la art. 31 din Codul civil: în primul rând, minorul sub vârsta de 14 ani, care, după regula generală, îşi are domiciliul la părinţi. In cazul în care părinţii au domicilii diferite, domiciliul lui este la acel părinte la care locuieşte permanent. Domiciliul va fi cel al părinţilor săi şi în cazul în care minorul este dat în plasament prin hotărâre judecătorească. Dacă însă părinţii minorului au domicilii diferite şi nu se pot înţelege la care dintre ei minorul îşi va avea domiciliul, asupra acestei probleme decide instanţa de judecată. La art. 31 alin. (3) din Codul civil, legiuitorul indică unele variante de stabilire a domiciliului minorului dintre care instanţa de judecată poate alege în fiecare caz concret. Astfel, instanţa de judecata poate, în mod excepţional, având în vedere interesul suprem al minorului, să-i stabilească domiciliul la bunici sau la alte rude ori persoane de încredere, cu consimţământul acestora, ori la o instituţie de ocrotire.

Dacă minorul este reprezentat doar de un părinte sau dacă se află sub tutelă, domiciliul lui este la reprezentantul legal. Tot la reprezentantul legal este şi domiciliul persoanei lipsite de capacitatea de exerciţiu.

Constituţia garantează, la art. 27 alin. (2), dreptul la libera circulaţie a cetăţenilor Republicii Moldova. In Codul civil se vorbeşte despre domiciliul persoanelor fizice, care, după cum am văzut, includ şi cetăţenii străini şi apatrizii. Domiciliul ultimilor două categorii de persoane este reglementat şi de Legea nr. 1286-XV din 25 iulie 2003 cu privire la statutul refugiaţilor[247].

Domiciliul emigranţilor şi al refugiaţilor. Emigranţi sunt persoanele care îşi schimbă locul de trai, stabilindu-se în altă localitate, din cauza diferitelor evenimente: inundare a localităţii, imposibilitatea de a locui în ea din cauza radiaţiei etc. în toate cazurile emigranţii îşi schimbă locul de trai, autorităţile publice, alte organizaţii având obligaţia de a le asigura un loc de trai, de lucru şi alte mijloace pentru o viaţă normală.

în acelaşi mod se rezolvă problema domiciliului refugiaţilor, adică al persoanelor nevoite să-şi părăsească locul de trai, salvându-şi viaţa, în condiţiile operaţiunilor militare. Cu părere de rău, astfel de persoane există în Republica Moldova. în timpul

operațiunilor militare din anul 1992, mulți locuitori din

Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 196-197.

partea stângă a Nistrului au fost nevoiți să-şi părăsească locuințele pentru a-şi salva viața.

în ceea ce priveşte domiciliul refugiaților, ar trebui să se pornească de la faptul că locul lor de trai rămâne cel părăsit. Menționăm, de asemenea, că mulți refugiați îşi schimbă domiciliul pe diferite căi (schimb sau cumpărare de apartamente). în conformitate cu art. 23 alin. (1) lit. (b) al legii nominalizate, refugiatul este în drept să-şi aleagă locul de reşedință şi să circule liber în condițiile stabilite de legislație pentru străini.

Soarta refugiaților este una dintre problemele cele mai arzătoare care stau în fața autorităților publice şi care necesită o rezolvare urgentă.

Importanța juridică a domiciliului. Din punctul de vedere al dreptului civil, domiciliul prezintă o importanță deosebită sub aspectul identificării persoanei fizice în spațiu, în raporturile de drept civil, o astfel de identificare fiind importantă şi necesară în toate raporturile juridice.

Necesitatea stabilirii exacte a locului de trai al persoanei fizice apare în cazul soluționării diferitelor probleme juridice. De exemplu, art. 573 din Codul civil prevede că, dacă locul executării nu este determinat sau nu rezultă din natura obligației, executarea urmează a fi efectuată: a) *la domiciliul* sau *sediul creditorului* la momentul naşterii obligației - în cazul obligației pecuniare; b) la locul aflării bunului în momentul naşterii obligației - în cazul obligațiilor de predare a unui bun individual determinat; c) la locul unde debitorul îşi desfăşoară activitatea legată de obligație, iar în lipsa acestuia, la locul unde debitorul îşi are *domiciliul* sau *sediul* - în cazul unor alte obligații. Conform art. 1443 din acelaşi cod, locul deschiderii succesiunii este ultimul domiciliu al celui care a lăsat moştenirea.

Caracterele juridice ale domiciliului. Domiciliul persoanei fizice are următoarele caractere juridice:

— obligativitatea;
— unicitatea;
— stabilitatea.

Obligativitatea domiciliului înseamnă că orice persoană fizică trebuie să aibă un domiciliu. Dacă cineva nu are o locuință statornică sau principală şi, deci, nu întruneşte aceste cerințe pentru a avea domiciliu, se va ține seama de domiciliul de origine, adică de domiciliul părinților.

Unicitatea domiciliului este caracterul juridic special al acestui atribut de identificare prin care se înțelege că fiecare persoană fizică poate avea şi are un singur domiciliu. Dacă persoana are o singură locuință statornică, aceea este şi domiciliul ei, iar dacă are două sau mai multe locuințe statornice, numai una dintre ele, anume cea principală, va fi domiciliul. Această concluzie decurge din prevederile art. 30 din Codul civil.

Stabilitatea domiciliului este caracterul, dedus din art. 30 alin. (1), care prevede că domiciliul persoanei fizice este locul unde aceasta îşi are *locuinţa statornică.* Stabilitatea caracterizează îndeosebi domiciliul persoanelor cărora legea le stabileşte un domiciliu legal (art. 31).

REŞEDINŢA

Reşedinţa persoanei fizice este un atribut de identificare din categoria drepturilor nepatrimoniale subiective. Codul civil se referă la reşedinţa persoanei fizice în art. 30 alin. (3) din care decurge că reşedinţă este locul unde persoana are locuinţa temporară sau secundară. Fiind un drept nepatrimonial, dreptul la reşedinţă are aceleaşi caractere juridice ca şi drepturile nepatrimoniale, însă în comparaţie cu domiciliul, reşedinţa nu se caracterizează prin aceleaşi trăsături ca şi domiciliul: obligativitate, unicitate şi stabilitate. Dacă existenţa domiciliului este obligatorie, cea a reşedinţei este facultativă şi temporară, ceea ce reiese şi din art. 30 alin. (2) din Codul civil.

6. Temeiurile, modul şi efectele declarării persoanei fizice dispărute fără urmă. Efectele apariţiei persoanei declarate dispărute fără urmă

Absenţa îndelungată a persoanei fizice de la locul de trai, dacă nu este cunoscut locul aflării ei, preocupă organizaţiile şi persoanele cu care s-a aflat în diferite raporturi juridice. De exemplu, dacă persoana fizică este debitor, creditorii ei sunt lipsiţi de posibilitatea de a-i cere executarea obligaţiei. Persoanele inapte pentru muncă întreţinute de persoana dispărută nu mai primesc mijloace de întreţinere şi nici nu pot solicita pensie fiindcă se consideră că au întreţinător. Pe de altă parte, în cazul absenţei îndelungate a persoanei fizice se pot cauza daune bunurilor ei lăsate fără supraveghere.

Pentru înlăturarea acestor instabilităţi juridice, legate de absenţa îndelungată a persoanei fizice, pentru înlăturarea consecinţelor negative, indicate mai sus, legea prevede stabilirea unui statut special, şi anume *declararea persoanei dispărute fără urmă.*

Declararea persoanei dispărută fără urmă este o instituţie a dreptului civil prin care, prin hotărâre judecătorească, **se stabileşte un fapt juridic complex de absenţă a persoanei fizice de la domiciliul său statornic (sau principal) în cazul imposibilităţii stabilirii locului ei.**

Temeiurile declarării persoanei fizice dispărute fără urmă sunt indicate în Codul civil la art. 49 alin. (1), care prevede *că persoana fizică poate fi declarată dispăruta fără urmă dacă lipseşte de la domiciliu şi a trecut cel puţin un an din ziua primirii ultimelor ştiri despre locul aflării ei.*

Pentru declararea persoanei fizice dispărute fără urmă este necesară survenirea faptului juridic complex:

— lipsa la domiciliu a ştirilor despre locul aflării ei;
— absența ştirilor (de cel puțin un an);
— imposibilitatea constatării din aceste ştiri, pe toate căile posibile, a locului de aflare a persoanei.

Nu orice absență de la domiciliu însă va servi drept temei pentru declararea dispariției. Pentru ca instanța judecătorească să adopte o hotărâre de declarare a dispariției, trebuie întrunite cele trei condiții de mai sus.

Modul de declarare a dispariției. Dispariția se declară de către instanța de judecată la cererea persoanei interesate (art. 49 alin. (1)). Instanța judecătorească este unicul organ competent să decidă asupra declarării dispariției.

Declararea dispariției fără urmă se face conform prevederilor capitolului 27 din Codul de procedură civilă. Dreptul de a înainta o asemenea cerere o are orice persoană interesată, de regulă: soțul, părinții, copiii, creditorii dispărutului. Cererea privind declararea persoanei dispărută se depune în instanță judecătorească după expirarea a cel puțin un an din momentul primirii ultimilor ştiri despre cel dispărut.

Momentul primirii ultimelor ştiri se poate dovedi prin diferite probe, de exemplu, ultima scrisoare de la cel dispărut, precum şi prin alte mijloace, inclusiv prin depoziții ale martorilor.

Dacă este imposibilă constatarea datei ultimelor ştiri despre persoana fizică dispărută, începutul curgerii termenului de un an de zile pentru declararea dispariției fără urmă se consideră prima zi a lunii ce urmează celei în care au fost primite ultimele ştiri despre ea, iar dacă nu se poate stabili o astfel de lună - ziua de întâi ianuarie a anului următor. în acest sens, art. 49 alin. (2) din Codul civil prevede că, în cazul imposibilității de a se determina ziua primirii ultimelor informații despre cel dispărut, termenul pentru declararea dispariției fără urmă va începe să curgă din prima zi a lunii următoare celei în care au fost primite ultimele informații despre dispărut, iar în cazul imposibilității de a determina această lună, de la întâi ianuarie al următorului an.

în cererea de declarare a dispariției trebuie să fie expus scopul declarării, precum şi împrejurările care ar confirma dispariția persoanei fizice.

Instanța de judecată poate declara că persoana este dispărută doar dacă se constată că este imposibil de aflat locul dispărutului, de aceea judecătorul, în cadrul pregătirii pricinii spre examinare, va stabili cercul de persoane care pot furniza informații despre persoana dispărută. Astfel de persoane pot fi rudele, prietenii, colegii de serviciu, organele de poliție, organele de exploatare a spațiului locativ etc.

Efectele declarării dispariției. Hotărârea instanței judecătoreşti de declarare a dispariției produce efecte juridice doar la domiciliul dispărutului şi nu influențează capacitatea juridică a persoanei la locul aflării ei. Toate actele încheiate de persoana declarată dispărută, dacă corespund cerințelor legii, sunt valabile, hotărârea judecătorească de declarare a dispariției neinfluențând valabilitatea lor.

Unele efecte ale declarării dispariției se desprind din Codul civil, art. 50. în primul rând, faptul că, dacă este necesară administrarea permanentă a bunurilor dispărutului, instanța judecătorească numeşte un administrator. La cererea persoanei interesate, instanța poate numi un administrator şi înainte de expirarea unui an din ziua primirii ultimelor ştiri despre locul aflării persoanei dispărute. Cu acest administrator, autoritatea tutelară va încheia un contract de administrare fiduciară (Codul civil, art. 1053-1060). Administratorul fiduciar va întreține, din contul bunurilor dispărutului, persoanele care se aflau în întreținerea acestuia. Tot din acele bunuri se sting datoriile dispărutului către creditori.

Persoanele întreținute de cel declarat dispărut fără urmă obțin dreptul de a primi pensie în cazul pierderii întreținătorului. Pensia, şi mărimea ei, se stabileşte în conformitate cu legislația asigurărilor sociale.

Contractul de mandat, parte la care a fost persoana dispărută fără urmă, încetează. Declararea persoanei fizice dispărută fără urmă serveşte drept temei şi pentru încetarea valabilității procurii (Codul civil, art. 255 alin. (1) lit. f), g)).

Conform art. 36 din Codul familiei, în cazul declarării dispariției unuia dintre soți, căsătoria se poate desface pe cale simplificată, şi anume la organul de înregistrare a actelor de stare civilă, la cererea celuilalt soț.

Efectele apariției persoanei declarate dispărută fără urmă. Principalele efecte ale apariției persoanei declarate dispărută fără urmă sunt consemnate la art. 51 din Codul civil. Dacă persoana declarată dispărută fără urmă apare sau dacă parvin ştiri despre locul unde se află, instanța de judecată, la cererea persoanei interesate, anulează hotărârea de declarare a dispariției şi desființează, după caz, administrarea fiduciară a patrimoniului celui dispărut (art. 51 alin. (1)). Dacă administrarea fiduciară a fost desființată, administratorul fiduciar urmează să facă o ***dare de seamă*** privind administrarea bunurilor. El va fi ținut la repararea prejudiciului cauzat prin administrarea necorespunzătoare a patrimoniului celui dispărut.

7. Declararea morţii

După cum s-a menționat, capacitatea de folosință a persoanei fizice încetează odată cu moartea sau cu declararea morții ei. Evident, moartea şi declararea morții sunt două lucruri diferite. Declararea morții se face în cazul în care moartea nu poate fi constatată fizic din motiv că lipseşte cadavrul ori că acesta nu poate fi identificat.

Pentru declararea persoanei decedată nu se cere declararea ei anterioară dispărută fără urmă.

Conform art. 52 din Codul civil, persoana fizică poate fi declarată decedată pe cale judecătorească. Drept temei pentru declararea persoanei declarate poate servi:

— lipsa ei de la domiciliu sau în decursul a trei ani;
— lipsa în decursul a şase luni a ştirilor despre ea dacă a dispărut fără urmă în împrejurări ce prezentau o primejdie de moarte sau care dau temei de a presupune că a murit în urma unui anumit accident;
— militarul sau o altă persoană, dispăruți fără urmă în legătură cu acțiuni militare, pot fi declarați morți pe cale judecătorească numai dacă au trecut doi ani din ziua încetării acțiunilor militare.

în aceste trei cazuri este necesar să fie întreprinse toate măsurile pentru aflarea locului unde se găseşte persoana, dar care nu au dat nici un rezultat şi nu se ştie dacă ea este vie sau moartă.

Termenul de şase luni pentru declararea morții se aplică, după cum se indică în lege, dacă persoana a dispărut fără urmă în împrejurări ce prezentau o primejdie de moarte sau care dau temei de a presupune că a murit în urma unui accident. De exemplu, dacă se ştie că persoana a fost pasager ori membru al echipajului unei aeronave care a suferit o catastrofă, pentru declararea morții ei trebuie să treacă şase luni, fiindcă în acest caz probabilitatea morții este foarte mare. Dar judecata, în acest caz, nu constată moartea persoanei, ci o declară moartă pe baza prezumției producerii morții în timpul catastrofei. De fapt, în toate cazurile de declarare a morții instanța nu va constata moartea persoanei, ci va porni de la prezumția morții, de la faptul că o perioadă, stabilită de lege, persoana nu se află la domiciliu şi nu se ştie dacă este vie sau moartă.

Declararea persoanei decedată se efectuează conform prevederilor capitolului XXVII din Codul de procedură civilă. Procedura declarării morții coincide cu cea de declarare a dispariției fără urmă, fapt la care s-au făcut referințe mai sus. Declararea judecătorească a decesului trebuie deosebită de constatarea faptului morții cetățeanului, reglementată de art. 281-285 din Codul de procedură civilă. Declarând persoana decedată, judecata, după cum s-a menționat, *porneşte de la presupunerea (prezumția) morții sale.* Cu toate acestea, intrarea în vigoare a hotărârii judecătoreşti de declarare a persoanei moarte serveşte drept temei pentru trecerea înscrierilor despre moartea ei în actele de stare civilă. Pe baza hotărârii judecătoreşti de declarare a persoanei moarte, organele de înregistrare a actelor stării civile eliberează persoanelor interesate certificatul de deces (moarte).

Drept dată a morții persoanei declarată decedată se consideră ziua în care hotărârea judecătorească de declarare a decesului a rămas definitivă. Dacă persoana dispărută fără urmă în împrejurări ce prezentau primejdie de moarte sau care dau temei de a presupune că aceasta a murit în urma unui accident a fost declarată decedată, instanța poate să declare ca dată a morții acestui cetățean ziua morții lui prezumtive (art. 52 alin. 3 din Codul civil). Deci, după regula generală, ziua morții persoanei declarată decedate este ziua în care a rămas definitivă hotărârea judecătorească de declarare a morții. Regula aceasta se va aplica şi la cazurile în care persoana a dispărut fără urmă în împrejurări ce prezentau primejdie

de moarte sau care dau temei de a presupune că aceasta a murit în urma unui accident. Legiuitorul (în art. 52 alin.3 din Codul civil) a dat posibilitate judecătorului ca în acest ultim caz ziua morții să fie considerată ziua în care persoana a dispărut fără urmă în împrejurări ce prezentau primejdie de moarte sau care dau temei de a presupune că ea a murit în urma unui accident. însă acesta este un drept al judecătorului şi nu este o obligație.

Declararea judecătorească a decesului are aceleaşi efecte juridice (consecințe) ca şi moartea, adică drepturile persoanei încetează ori trec la moştenitori (art. 52 alin. (4)), se deschide moştenirea cu toate efectele sale.

Declararea persoanei decedată nu exclude posibilitatea aflării ei în viață. Din acest considerent, hotărârea judecătorească de declarare a persoanei decedată are efect juridic pentru ea şi pentru alte persoane *numai la domiciliul său,* adică la locul unde a fost declarată moartă. Numai în acest loc se fac înscrieri în actele de stare civilă despre moartea ei, căsătoria cu această persoană se consideră desfăcută, bunurile ce îi aparțineau trec la moştenitor.

Dacă persoana declarată decedată se află undeva în viață, hotărârea judecătorească nu influențează capacitatea de folosință şi capacitatea de exercițiu la locul aflării ei. Toate actele juridice încheiate de persoana declarată decedată sunt valabile şi au putere juridică datorită faptului că ea are capacitate de exercițiu. Declararea morții ei nu are impact asupra drepturilor sale subiective, dobândite în locul unde nu se ştia că a fost declarată moartea. Cu alte cuvinte, independent de hotărârea judecătorească de declarare a morții persoanei decedată, ea este aptă (capabilă) a fi titular de drepturi şi obligații.

Pornind de la aceste constatări, se poate spune că este posibil ca persoana declarată moartă să se întoarcă la domiciliul său. Dacă ea se prezintă ori dacă parvin ştiri despre locul aflării sale, instanța de judecată anulează hotărârea respectivă (Codul civil, art. 53 alin. (1)). Hotărârea instanței serveşte drept temei pentru anularea înscrierilor din actele de stare civilă privitoare la decesul persoanei.

Restabilirea persoanei apărute în capacitate de folosință nu este necesară, deoarece ea nu a pierdut-o. în acest caz, apare doar necesitatea repunerii ei în drepturile subiective. Regulile de repunere în drepturi a persoanei apărute sunt expuse la art. 53 alin. (2)-(4) din Codul civil. Din acest articol se deduc următoarele trei situații referitoare la trecerea bunurilor persoanei declarate decedată:

— au trecut la dobânditor cu titlu gratuit;
— au trecut la dobânditor cu titlu oneros;
— au trecut la stat.

Conform art. 53 alin. (2), indiferent de timpul prezentării sale, persoana declarată decedată poate cere oricărei persoane restituirea bunurilor *care s-au păstrat şi care au trecut cu titlu gratuit la această persoană,* după declararea decesului său (de exemplu, moştenitorii, persoana căreia i-au fost donate bunurile). în principiu, dobânditorii bunurilor cu titlu gratuit nu vor suferi prejudicii în urma restituirii bunurilor către persoana declarată

decedată. Restituirea se efectuează după regulile stipulate la art. 374-375, ţinându-se cont şi de dispoziţiile art. 311. După ce hotărârea judecătorească de declarare a morţii este anulată, şi este adusă la cunoştinţa dobânditorului cu titlu gratuit al bunurilor persoanei declarare decedată, el este considerat posesor nelegitim (până la adoptarea hotărârii, se consideră că dobânditorul are o posesiune legitimă, că a dobândit dreptul de proprietate asupra acestor bunuri). Dacă dobânditorul refuză să restituie bunurile, persoana apărută este în drept să înainteze o acţiune prin care revendică bunurile. Odată cu restituirea bunurilor se vor soluţiona şi alte probleme. Dobânditorul de bună-credinţă, în conformitate cu art. 311, poate cere restituirea cheltuielilor aferente întreţinerii bunurilor. Dobânditorul poate reţine îmbunătăţirile aduse dacă ele pot fi separate. în caz contrar, are dreptul la restituirea valorii lor. Dobânditorul, în virtutea faptului că este de bună-credinţă, obţine dreptul de proprietate asupra fructelor aduse de bun. în toate cazurile expuse, trebuie să se ţină cont de art. 311 alin. (2), conform căruia posesorul de bună-credinţă poate cere titularului de drept compensarea îmbunătăţirilor, dacă acestea nu pot fi separate fără a se aduce prejudicii bunului, compensarea intervenţiilor, sarcinilor, impozitelor şi altor cheltuieli suportate pe parcursul posesiunii cu bună-credinţă a bunului, care nu se compensează prin folosirea bunului şi a fructelor obţinute, ţinându-se cont de fructele care nu au fost percepute din culpa lui. Această regulă se aplică şi cheltuielilor ce au avut ca urmare sporirea valorii bunului dacă sporul valorii încă mai exista la momentul predării bunului.

în art. 52 alin. (2) din Codul civil, se prevede că bunurile pot fi restituite dacă *s-au păstrat,* adică dacă există în natură. în cazul în care bunurile nu s-au păstrat (au dispărut ori au fost înstrăinate) nu se poate cere costul lor. De exemplu, dacă o casă ce aparţinea persoanei declarate decedată a trecut la moştenitor şi acesta a vândut-o contra a 150 000 de lei, după anularea hotărârii de declarare a morţii nu se poate cere moştenitorului suma aceasta[248].

în cazul în care bunurile au fost dobândite cu titlu oneros, se aplică art. 53 alin.(3) din Codul civil, conform căruia, după regula generală, persoana care a dobândit cu titlu oneros bunurile persoanei declarate decedată va păstra aceste bunuri dacă a fost de bună-credinţă, adică la momentul dobândirii nu ştia că cel declarat mort este în viaţă. Această regulă este exprimată la art. 53 alin. (3) chiar în prima propoziţie: *"Dobânditorul cu titlu oneros nu este obligat sa restituie bunurile* De la această regulă există şi o excepţie, conform căreia dobânditorul la care bunurile persoanei declarate decedată au trecut pe bază de acte juridice cu titlu oneros este dator să le restituie, iar în cazul în care nu le are, să plătească valoarea lor în bani *dacă se va face dovadă că, atunci când le-a dobândit, dobânditorul ştia că cel declarat mort este în viaţă.* Observăm că, în acest caz, legiuitorul sancţionează dobânditorul de rea-credinţă (persoana care a ştiut că cel declarat mort este în viaţă), şi anume în cazul în care bunul nu s-a păstrat, el va fi ţinut la plata costului acestuia. De la un asemenea dobânditor se pot cere şi toate veniturile pe care le-a obţinut pe durata posesiunii bunului

(Codul civil, art. 312).

Altfel este soluționat cazul când bunurile celui declarat mort au trecut pe baza dreptului de succesiune la stat. Dacă aceste bunuri au fost vândute,

Codul civil nu cuprinde un răspuns expres la întrebarea dacă această sumă poate fi revendicată de la moștenitorul care, la momentul înstrăinării casei, știa că cel declarat mort este în viață. în opinia autorului, dat fiind faptul că un asemenea dobânditor este de rea-credință, pot fi percepute de la el prejudiciile cauzate în legătură cu ieșirea bunului din proprietate, care de cele mai dese ori este echivalent cu prețul bunului.

atunci, după anularea hotărârii de declarare a decesului, persoanei i se restituie suma obținută din vânzarea bunurilor (Codul civil, art. 53 alin. (4)).

8. Starea civilă a persoanei fizice

Starea civilă reprezintă un ansamblu de calități personale de care legea atașează anumite consecințe juridice cu ajutorul cărora persoana fizică se individualizează.

După cum se afirmă în literatura de specialitate[249], starea civilă este totalitatea calităților persoanei fizice, care constituie condiția juridică a acesteia în stat (cetățean al statului, ori cetățean străin), în societate (bărbat sau femeie, major ori minor) şi în familie (căsătorit, divorțat, rudă etc).

Codul civil conține, în art. 54, reglementări generale ce se referă la starea civilă a persoanei fizice. în conformitate cu prevederile alin. **(1),** sunt pasibile de înregistrare de stat următoarele acte de stare civilă: a) naşterea; b) adopția; c) stabilirea paternității; d) încheierea căsătoriei; e) desfacerea căsătoriei; f) schimbarea numelui; g) decesul. Organele care efectuează înregistrarea actelor de stare civilă, procedura de înregistrare a acestor acte, procedura de rectificare şi modificare a lor, restabilirea şi anularea înscrierilor actelor de stare civilă, forma registrelor actelor de stare civilă şi a certificatelor, precum şi modalitatea şi termenele de păstrare a registrelor actelor de stare civilă sunt stabilite prin lege, şi anume prin Legea privind actele de stare civilă. în conformitate cu articolul 3, *"Actele de stare civilă sunt înscrisuri autentice de stat, prin care se confirmă faptele şi evenimentele ce influențează apariția, modificarea sau încetarea drepturilor şi obligațiilor persoanelor şi se caracterizează statutul de drept al acestora"*.

Actele de stare civilă (de la cuvântul latin *actio* - acțiune) sunt împrejurările (evenimente şi acțiuni) care individualizează persoana (conferirea numelui copilului nou-născut, schimbarea numelui de familie, prenumelui) şi de care sunt legate apariția şi încetarea drepturilor şi obligațiilor: naşterea, moartea, încheierea căsătoriei, desfacerea căsătoriei, înfierea, stabilirea paternității.

Legea prevede că înregistrarea de stat a actelor de stare civilă este stabilită în scopul protecției drepturilor patrimoniale şi personale nepatrimoniale ale persoanelor, precum şi în interesul statului.

înregistrarea actelor de stare civilă se efectuează de către organele înregistrării actelor de stare civilă. Aceste organe înregistrează naşterea, moartea, încheierea căsătoriei, desfacerea căsătoriei, înfierea copiilor, stabilirea paternității, schimbarea numelui de familie, a prenumelui, modifică, completează, rectifică şi anulează actele de stare civilă, restabilesc actele care sau pierdut, păstrează registrele de stare civilă şi eliberează a doua oară certificate.

Nu toate evenimentele şi acțiunile care, în conformitate cu legea, influențează regimul juridic al persoanei se înregistrează în organele de înregistrare a actelor de stare civilă. De exemplu, lipsirea persoanei de capacitatea de exercițiu din cauza alienației mintale sau a debilității mintale influențează starea ei civilă, dar despre acest fapt nu se face înscriere la organele de înregistrare a actelor stării civile. Se fac înscrieri numai despre evenimentele şi acțiunile prevăzute de legislația în vigoare (Codul civil, art. 54).

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

213. Codul civil al Republicii Moldova, art. 17-54.

214. Legea nr. 100-XV din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă.

215. Lupan, Ernest. ***Drept civil. Persoana fizică.*** Bucureşti, 1999.

216. Beleiu, Gheorghe. ***Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil.*** **Bucureşti,** 1992, **p.** 249-343.

217. KnoaK T., KupiiHK A. ***rpaxdaHCKoe npaeo. KpamKuu Kypc neKU,uu. 3aKOHoda-menbcmeo.*** **KMUiMHeB,** 1998, **c.**115-139.

218. ***rpaxdaHCKoe npaeo.*** Ilofl pefl. E. CyxaHOBa. TOM 1. MocKBa, 1998, c. 105-168.

219. ***rpaxdaHCKoe npaeo.*** Ilofl. pejț. A. II. CepreeBa, K).K. To/icroro. TOM 1. MocKBa, 2002, c. 108-139.

Capitolul XII

PERSOANA JURIDICĂ

1. Noţiunea şi elementele persoanei juridice

1.1. Precizări prealabile

în calitate de subiect *natural* al raporturilor juridice apare numai omul. Istoria dreptului cunoaşte perioade în care nu toți oamenii erau subiecte[250], în schimb unele animale şi chiar obiecte aveau această calitate. Evoluția însă a adus societatea în fața unui fapt firesc când toți indivizii fără excepție au capacitate de folosință, iar în unele cazuri stabilite de lege, şi capacitate de exercițiu, recunoscându-li-se astfel calitatea de subiect al dreptului. Omul, numit în dreptul privat *persoană fizică,* în dreptul public *cetățean* sau *apatrid,* este subiectul, *în carne şi oase,* cu conştiință şi voință proprie, care se manifestă în raporturile juridice cu semenii săi.

Ființa umană există şi se dezvoltă numai împreună cu semenii săi. în caz contrar, omul desprins de colectivitate este pus în alternativa tragică: să moară ori să se dezumanizeze[251]. Energiile individuale sunt neputincioase în fața realității şi numai cooperarea dintre mai mulți indivizi îi poate face față. Primele manifestări ale dreptului ca fenomen social apar în interiorul triburilor, stabi-lindu-se şi respectându-se anumite înțelegeri.

Evoluția societății umane a demonstrat că activitatea lucrativă devine mai eficientă şi realizează mari succese anume atunci când este desfăşurată de colectivități. Rolul economic al colectivităților de oameni uniți prin mecanismul persoanelor juridice este enorm, iar descoperirea societăților comerciale ca mecanism de concentrare a capitalului a fost echivalată de cercetători, pe bună dreptate, cu descoperirea forței aburului şi a electricității[252].

Noțiunea de persoană, în sens juridic, este mai largă decât aceea de om sau de individ. Calitatea de persoană şi, implicit, de subiect de drept este recunoscută în mod abstract şi *neoamenilor,* adică persoanelor juridice. Persoanele juridice sunt un *produs* al raporturilor dintre oameni sau, altfel spus, un instrument juridic de realizare a scopurilor acestora.

0 De exemplu, romanii includeau sclavii în categoria de lucruri ***res mancipi.*** Vezi: Anghel, Ion. ***Drept privat roman.*** Voi. I. București, 1991, p. 81.
1 Herseni, T. ***Sociologie.*** Bucureşti, 1982, p. 512.
2 Cărpenaru, Stanciu D. ***Drept comercial roman.*** Bucureşti, 2001, p. 139.

Pentru *a face* un subiect de drept, altul decât omul, jurisprudența a recurs la o ficțiune a legii, inventând şi punând în circuit un mecanism juridic util, denumit mai întâi *persoană morală[2]",* ulterior *persoană juridică.* Altfel spus, persoana juridică este un subiect de drept, creat *artificial* de legiuitor, pentru a permite colectivităților de oameni să se manifeste în raporturi juridice similar unui individ. Deşi persoana juridică nu este perceptibilă simțurilor omului (nu este vizibilă şi nici tangibilă), ea este o realitate care emană voință proprie, distinctă de voința indivizilor care o fundează.

1.2. Teoriile privind persoana juridică

Asupra conceptului de persoană juridică şi asupra definirii acestei noțiuni au trudit cele mai lucide minți din lumea juriştilor. Au fost elaborate un şir de teorii[254] tratând acest subiect cu argumente în susținerea sau demolarea unor poziții. Discuția principală s-a axat pe următoarele: există sau nu o persoană imaginară ca subiect distinct al dreptului? Cei care au răspuns afirmativ s-au străduit să distingă nucleul căruia i se acordă personalitate: grupare de oameni, patrimoniu, director sau un alt fenomen juridic.

în literatura juridică sunt analizate o serie de teorii: a ficțiunii, a proprietății colective, a patrimoniului de afectațiune, a realității concrete, a instituției, a realității tehnice, a statului socialist, a directorului, a realității sociale, a colectivului, instituțională.

Teoria ficțiunii. Adepții teoriei ficțiunii afirmă că numai omul poate fi subiect de drept. Dreptul însă poate restrânge sau mări cercul subiectelor de drept. în procesul de extindere a cercului subiectelor de drept au fost acceptate persoane artificiale, formate prin metoda ficțiunii juridice. Persoana juridică este o ficțiune, nu are corp şi suflet, deci nu poate forma o voință proprie. Persoana juridică există doar în imaginația oamenilor. Prin lege, ei i se atribuie drepturile subiective ale participanților persoane fizice (fondatori, asociați, membri), care, de fapt, acționează în propriul interes. Potrivit acestei teorii, persoana juridică există numai dacă un text de lege prevede expres existența ei. Persoana juridică nu are propria capacitate şi, pentru a activa, face uz de capacitatea indivizilor care o formează. Ceea ce nu poate fi tăgăduit în această teorie este faptul că persoana juridică este o abstracție deoarece nu este palpabilă, dar nu înseamnă însă că nu există. Undele de radio sau electricitatea de asemenea nu se văd, dar nimeni nu neagă existența lor. Cu atât mai mult, ele se vând ca marfă.

Capitolul XII

Noțiunea de ***persoană morală*** este utilizată în dreptul francez.

Teoria ficțiunii a fost supusă criticii, cu următoarele argumente principale:

— se recunoaşte calitatea de subiect de drept numai oamenilor;
— calitatea de subiect a persoanei juridice fiind recunoscută artificial de către o autoritate, această autoritate ar putea să şi suprime personalitatea;
— actul prin care este recunoscută persoana juridică fiind unicul generator de capacitate, tot el o poate şi limita, după cum poate stabili întinderea ei în mod diferit pentru diferite categorii de persoane juridice;
— dacă persoana juridică este o ficțiune, tot ficțiune ar fi şi răspunderea pe care o poartă pentru obligațiile asumate. După cum arată juristul francez M.Planiol, *"efectul cel mai supărător pe care îl produce inutila şi funesta ficțiune a personalității este deplasarea răspunderii... Indivizii dispar. Individualitatea se estompează şi responsabilitatea, care logic şi moral trebuie să fie a indivizilor, trece asupra ființei fictive care se numeşte persoană morală".*

Teoria proprietății colective. Dacă în teoria ficțiunii personalitatea juridică se află în dreptul persoanelor, adică al subiectelor de drept, în teoria proprietății colective problema personalității trece în dreptul bunurilor. Principalul adept al acestei teorii a fost M.Planiol. El propunea să se înlocuiască termenul de *persoană morală* cu cel de *proprietate colectivă,* arătând că autorii teoriei ficțiunii au inventat subiectul fictiv anume pentru a simplifica gestiunea proprietății colective formate de asociațiile de oameni. Proprietatea colectivă însă nu este altceva decât o varietate a proprietății comune, o varietate mai unificată, în care nu mai este posibilă exercitarea drepturilor individuale. Această teorie afirmă că în calitate de subiecte de drept rămân membrii asociației, care gestionează bunurile comune (colective) într-un mod specific.

în critica acestei teorii au fost reținute următoarele:

— în cazul în care nu există subiect distinct, membrii asociației pot avea numai drepturi patrimoniale comune, însă nu şi drepturi personale comune;
— deoarece în dreptul francez proprietatea colectivă nu este stipulată, ea nici nu poate exista. Codul civil francez enumera limitativ drepturile reale;
— în materie de responsabilitate, dacă nu există un subiect distinct de cel al asociaților, s-ar ajunge la răspundere pentru fapta altuia, care s-ar extinde, de drept, asupra tuturor asociaților[255].

Ultimele patru teorii ţin **de** dreptul civil socialist. Eminescu, Yolanda. Coordonator. ***Subiecte colective de drept în România.*** Bucureşti, 1981, p.15-27; ***rpaxdaHCKoe npaeo.*** Flofl **peflaxmieM** E.A. CyxaHOBa. MocKBa, 1998, T. 1, crp.172-178; Andrei, Chiriac. ***Aspecte istorico-teoretice ale persoanei juridice în legislația Republicii Moldova.*** Chişinău, 2001, p.53-64. Eminescu, Yolanda. Coordonator. ***Op. cit.,*** p.19.

Teoria proprietății colective este construită după exemplul corporațiilor, fără a se lua în considerare fundațiile.

Teoria patrimoniului în afectațiune. Pentru reprezentanții acestei teorii, *persoanele juridice sunt simple patrimonii fără subiect.* Se afirmă că patrimoniul aparține *scopului destinat* prin actele de constituire şi nu colectivului de asociați. La baza acestei teorii se

află principiul existenței unor drepturi fără subiect. Se afirmă că drepturile aparțin persoanei sau persoanelor desemnate direct sau indirect prin afectațiunea bunurilor (adică persoanele prezumate ca beneficiari ai patrimoniului).

Această teorie este construită în exclusivitate după exemplul fundațiilor, fără a se lua în considerare particularitățile corporațiilor (asociațiilor). Ea, ca şi teoria proprietății colective, refuză să vadă un subiect de drept într-o colectivitate, însă nu ezită să-l vadă în patrimoniul colectivității, nu explică raporturile nepatrimoniale ale persoanei juridice şi conduce la aceleaşi consecințe etatiste ca şi teoria ficțiunii, întrucât presupune o afectațiune colectivă impusă din afară, care nu poate veni decât de la stat.

Teoria realității concrete. Această teorie îşi găseşte originea în lucrările lui Ihering, potrivit căruia persoana juridică este un subiect aparent care camuflează adevăratul subiect. Adică, într-o colectivitate, drepturile care îi aparțin acesteia aparțin în realitate membrilor ei. Teoria realității concrete are două curente: teoria organică şi teoria voinței colective.

Teoria organică. Potrivit acestei teorii, persoana juridică este o realitate organică, adică un corp, un organism în care celulele şi-au pierdut individualitatea. Ca principal argument se invocă anterioritatea grupului în raport cu omul individual. Se menționează că asocierea este un fenomen natural, iar omul izolat o abstracție.

Teoria voinței colective. Un colectiv poate fi privit ca o persoană dacă are voință colectivă, distinctă de voințele individuale.

Principalele critici aduse acestor două curente este confuzia dintre noțiunea de grup şi cea de personalitate juridică. Chiar dacă se prezintă ca o unitate organică sau manifestă o voință colectivă, un grup nu este neapărat şi o persoană juridică.

Teoria instituției. Potrivit acestei teorii, persoanele juridice sunt colectivități, organizate în vederea realizării unui scop. Personalitatea juridică apare atunci când se manifestă existența unor raporturi interne (între asociați şi organe sau între organe) şi a unor raporturi externe (între organele instituției şi terți). Ca şi în teoria realității concrete, adepții fac confuzie între noțiunea de grup şi cea de persoană juridică. Un grup nu este neapărat şi o persoană juridică, deşi poate manifesta o voință colectivă.

Teoria instituțională. Potrivit acestei teorii, persoana juridică există acolo unde este un scop colectiv şi o voință care urmăreşte un interes colectiv. Adepții acestei concepții susțin că persoana juridică este o realitate, născută ca efect al voinței asociaților, şi, prin urmare, nu poate fi creată ori suprimată de către stat.

Teoria realității tehnice. Potrivit acestei teorii, noțiunea de persoană în sens juridic nu corespunde noțiunii de persoană în sens biologic. Ceea ce caracterizează personalitatea în sens juridic nu este nici element biologic (corpul), nici element psihic (voința), ci aptitudinea de a fi subiect de drepturi. Personalitatea este un centru de interese, protejat prin norme juridice. Dacă centrul de interese este al unui om, personalitatea este a unei persoane fizice; dacă centrul de interese este al unui colectiv de oameni, personalitatea este a unei persoane juridice. Prin urmare, personalitatea ca centru de interese se organizează pentru a apăra şi valorifica aceste interese şi de aceea este o realitate, dar o realitate de tehnică juridică şi nu una care ar transforma-o într-un lucru sesizabil.

Teorii socialiste

Teoria statului socialist. Potrivit acestei teorii, în spatele fiecărei întreprinderi de stat s-ar afla proprietarul bunurilor acesteia, adică statul. întreprinderea de stat ca persoană juridică este statul, care evidențiază o parte din bunuri-mijloacele de producție ce-i aparțin -, destinându-le unei activități concrete.

Teoria directorului. Potrivit acestei teorii, atribuirea către o organizație a statutului de persoană juridică are ca principal scop asigurarea posibilității acesteia de a participa la circuitul civil. Deoarece persoana împuternicită să acționeze în numele organizației în raport cu terții este directorul, anume acesta este principalul titular al personalității juridice a organizației (întreprinderii) de stat.

Teoria realității sociale. Potrivit acestei teorii, persoana juridică este o realitate socială bazată pe o relație specială dintre oameni cu privire la un patrimoniu. Autorii ei nu-şi pun scopul de a evidenția elementele specifice persoanei juridice ca realitate socială (şi în aceasta criticii văd principalul neajuns), deoarece nu orice realitate socială este persoană juridică.

Teoria colectivului. Potrivit acestei teorii, persoana juridică îşi are explicația în afirmația că purtător al capacității juridice a persoanei juridice de stat este colectivul de muncitori şi slujbaşi ai întreprinderii în spatele căruia stă întregul popor muncitor unit în statul socialist, proprietar unic şi exclusiv al tuturor bunurilor. Directorul persoanei juridice de stat, la încheierea actelor juridice, exprimă şi voința statului ca proprietar al bunurilor, dar şi voința colectivului de muncitori şi slujbaşi din acea organizație, pentru a realiza sarcinile puse de plan. Teoria colectivului, care a obținut şi o recunoaştere legislativă în actele normative din 1961-1964, şi-a pierdut din actualitate odată cu trecerea economiei țării la relațiile de piață. Voința persoanelor juridice private nu este nicidecum influențată de colectivul de muncitori şi slujbaşi care nu sunt decât salariați ai persoanei juridice. Această teorie nu explică nici existența persoanelor juridice cu asociat unic, în care colectivul dispare.

Existența diverselor teorii cu privire la persoana juridică demonstrează complexitatea acestui fenomen juridic şi reflectă evoluția acestei instituții. în literatură se afirmă că aceste teorii "nu au importanță practică şi nici nu conțin un interes deosebit pentru cunoaştere"[256].

1.3. Noţiunea de persoană juridică în Codul civil al Republicii Moldova

Noțiunea de persoană juridică, dată în art.55, nu este o normă juridică şi nu stabileşte un comportament. Din această noțiune se desprinde străduința legiuitorului de a identifica elementele care se manifestă în interiorul acestui fenomen juridic, indiferent de tipul, forma sau scopul ei. Art.55 alin.(l) defineşte persoana juridică drept o organizație *"care are un patrimoniu distinct şi răspunde pentru obligațiile sale cu acest patrimoniu, poate să dobândească şi să exercite în nume propriu drepturi patrimoniale şi personale nepatrimoniale, să-şi asume obligații, poate fi reclamant şi pârât în instanță de judecată"*. Din definiția legală se desprind patru elemente: organizație (structură

organizatorică) proprie, patrimoniu distinct, răspundere, capacitate civilă şi procedurală. Pe lângă faptul că nu este necesară, această definiţie legală este incompletă şi imprecisă. Contrar opiniilor expuse, legiuitorul moldav a menţionat unele elemente care nu sunt necesare şi, invers, nu a consemnat unele fără de care persoana juridică nu are raţiune.

După cum s-a afirmat pe bună dreptate, în doctrină, elementele necesare şi suficiente[257] pentru a defini persoana juridică sunt: *organizare proprie, patrimoniu propriu* şi *scop propriu.* Dacă lipseşte cel puţin unul dintre elementele

rpaxdaHCKoe ***npaeo.*** T.l. OTB. peH- CyxaHOB, E.A., c.178.
Beleiu, Gheorghe. ***Drept civil roman.*** Bucureşti, 1992, p.348.

menţionate, această creaţie juridică ca subiect de drept îşi pierde armonia şi claritatea, generând, în consecinţă, nereguli în funcţionarea întregului sistem. Se observă că legiuitorului moldav i-a scăpat din definiţie un element esenţial, şi anume ***scopul*** persoanei juridice, adică factorul care îi determină pe fondatori să formeze entitatea colectivă şi care indică raţiunea de a fi persoană juridică[258]. Acest vid urmează a fi suplinit cu dispoziţiile art.55 alin.(2) şi art.57, iar definiţia - reformulată. Potrivit dispoziţiilor citate, persoanele juridice sunt, în funcţie de scopul urmărit de fondatori, de drept public sau de drept privat. Cele de drept privat, la rândul lor, pot avea scop lucrativ (comercial) ori scop nelucrativ (necomercial).

Răspunderea şi ***capacitatea*** de a dobândi drepturi şi a asuma obligaţii au fost indicate ca elemente obligatorii ale persoanei juridice. Autorii îşi exprimă dezacordul cu această opţiune a legiuitorului, invocând concluzia profesorului român Gheorghe Beleiu, conform căreia răspunderea şi capacitatea ***"nu reprezintă, în realitate, decât o consecinţă juridică a existenţei calităţii de persoană juridică, prin întrunirea celor trei elemente constitutive (organizare, patrimoniu şi scopj. în alţi termeni: un colectiv de oameni participă la raporturile civile proprio nomine şi are o răspundere proprie pentru că este persoană juridică, întrunind cele trei elemente constitutive, iar nu invers: un colectiv de oameni este persoană juridică pentru că are o răspundere proprie şi participă, în nume propriu, la circuitul civil"[159].***

în literatura juridică s-a relatat că noţiunea teoretică de persoană juridică permite evidenţierea unor particularităţi[260] care fac conceptul de persoană juridică mai accesibil.

Ibidem, p.352.
Ibidem, p.349.

în acest sens, persoana juridică:

— este o organizaţie care există independent de cea a fondatorilor (asociaţilor) săi (existenţă, de regulă, nelimitată, care începe la data înscrierii ei în registrul de stat şi încetează la data radierii), îşi continuă frecvent existenţa şi după decesul fondatorilor persoane fizice ori după lichidarea fondatorilor persoane juridice;
— are o voinţă independentă (proprie), diferită de cea a fondatorilor (asociaţilor);
— are un patrimoniu propriu, distinct de cel al fondatorilor săi;
— poartă răspundere de sine stătător, cu toate bunurile ce-i aparţin, pentru obligaţiile pe care organele şi persoanele sale cu funcţie de răspundere le-au asumat în limitele prevăzute de lege şi statut;

— este în drept să încheie contracte civile şi comerciale în nume propriu şi să emită acte juridice în limitele permise de lege;

— poate participa în organele jurisdicţionale în calitate de reclamant şi pârât. Aceste particularităţi ale persoanei juridice sunt interdependente, nu trebuie privite ca un etalon şi pot fi formulate şi altfel.

Din cele menţionate se poate trage concluzia că *persoana juridică este organizaţia înzestrată cu patrimoniu propriu, destinat realizării scopului propus prin actul de constituire, căreia i se recunoaşte, în condiţiile legii, capacitatea juridică.*

1.4. Elementele constitutive ale persoanei juridice

După cum s-a relatat, în definiţia legală din Codul civil sunt enumerate elementele constitutive ale persoanei juridice: *organizare, patrimoniu* şi *scop.*

1.4.1. Organizare proprie

Prin *organizare* legiuitorul presupune structura internă a subiectului persoană juridică, similară unui organism viu, cu "organe" proprii, legate indisolubil între ele, prin care colectivul ei de participanţi (fondatorii, asociaţii, membrii, acţionarii etc), indiferent de număr, formează şi manifestă o voinţă unitară. Altfel spus, organizarea este structurarea colectivului de oameni astfel încât aceştia să se manifeste în raporturile juridice ca *unul singur.* In literatura ştiinţifică a fost expusă poziţia conform căreia acest element, deşi indicat în legislaţia multor state[261], nu este necesar, deoarece nu are caracter general. Principalul argument invocat de autor constă în faptul că *"în compania unei singure persoane, în care şi fondator, şi director este una şi aceeaşi persoană, nu există nici un fel de organizare[262]".* Contrar acestei opinii, considerăm că o persoană juridică există numai dacă are o structură internă proprie, care presupune existenţa *a cel puţin două organe obligatorii:* organul suprem (principal) şi organul executiv[263]. Persoanele juridice mai complexe pot avea mai multe organe obligatorii.

Societatea comercială cu asociat unic sau, după cum a fost numită de autorul citat, "compania unei singure persoane[264]", are de asemenea o structură

Legislaţia României, Decretul nr.31/1954 art.26, în Legislaţia Federaţiei Ruse, Codul civil, art. 48 etc.

Chiriac, Andrei. Aspecte istorico-teoretice ale persoanei juridice în legislaţia Republicii Moldova. 2001, p.75. Vezi: Infra.

Potrivit legislaţiei Republicii Moldova, se pot constitui şi funcţiona societăţi comerciale cu asociat unic în formă de societate pe acţiuni şi de societate cu răspundere limitată. Persoane

265 Lupan, Ernest. ***Drept civil. Persoana juridică.*** Bucureşti, 2000, p.28.

266 Potrivit pct.77 din Regulamentul societăţilor economice, aprobat prin Hotărârea Guver-
nului Republicii Moldova nr.500 din 10 septembrie 1991, art.5 din Legea Germaniei din
20 mai 1898 cu privire la societăţile cu răspundere limitată, art. 168 din Legea VI a Un-

gariei privind societăţile comerciale din 1988, art.21 din Legea Federaţiei Ruse privind societăţile cu răspundere limitată, fiecare fondator sau ulterior asociat deţine o singură parte socială din capitalul social al societăţii cu răspundere limitată.

267 Potrivit art.58 din Legea Franţei nr.66-537 din 1966 cu privire la societăţile comerciale,
art.7 lit.d) din Legea României nr.31/1990 cu privire la societăţile comerciale, fiecare fondator poate să deţină una sau mai multe părţi sociale în capitalul social şi fiecare parte socială dă dreptul la un singur vot.

organizatorică proprie, formată din cel puţin două organe, chiar şi în cazul în care unicul asociat cumulează atribuţiile organului suprem (adunarea asociaţilor) şi organului executiv. în aparenţă, o persoană (fondatorul sau asociatul unic) se contopeşte cu o alta (persoana juridică), fapt ce a permis unor autori să afirme că asociatul unic persoană fizică va fi, în planul juridic al existenţei sale, două persoane: fizică şi juridică[265]. Considerăm totuşi că asociatul unic, adică cel care concentrează în mâinile sale o parte socială[266] sau mai multe[267], egale ca valoare, cu întregul capital social, are drepturile şi obligaţiile de adunare generală a asociaţilor (acţionarilor), iar dacă aceeaşi persoană este numită şi administrator (director, manager principal etc), ea are şi drepturi de administrator. Fondatorul (asociatul unic), pentru a constitui o persoană juridică, trebuie să elaboreze, să semneze, iar în unele cazuri să autentifice actul de constituire în care fixează toate clauzele prevăzute de lege, precum şi alte clauze legale pe care le doreşte, şi se desemnează pe sine însuşi în calitate de director (organ executiv). După înregistrare, directorul fondator poate gestiona persoana juridică după bunul său plac şi o poate reprezenta în raporturi cu terţii, cu autorităţile publice în instanţe de judecată. Tot ceea ce face directorul fondator este pentru persoana juridică şi în numele acesteia, şi nu în numele fondatorului. Directorul fondator efectuează toate actele juridice posibile, însă este ţinut de limitele stabilite în actul constitutiv pe care 1-a întocmit şi 1-a semnat. De exemplu, directorul fondator nu poate schimba arbitrar denumirea, sediul, capitalul social, nu poate constitui filiale etc. Dacă se doreşte exercitarea activităţii sub o altă denumire, la un alt sediu, să se majoreze sau să se micşoreze capitalul social, directorul fondator trebuie, mai întâi în calitate de fondator sau de asociat unic, să îndeplinească atribuţiile adunării generale şi să opereze modificări în actul de constituire în forma stabilită de lege, să le înscrie în registrul de stat, iar ulterior, în calitate de director, să se supună acestora. Deşi apare într-o dublă ipostază, asociatul unic persoană fizică va exercita distinct drepturile şi obligaţiile fiecărui organ al societăţii persoană juridică: pe de o parte, ale fondatorului - organ suprem -, iar pe de alta, ale directorului - reprezentant şi gestionar al persoanei juridice. Voinţa fondatorului asociat unic, numai în aparenţă, se contopeşte cu voinţa persoanei juridice. în realitate însă, ele rămân două voinţe distincte, intermediate de dispoziţiile actului constitutiv. Una şi aceeaşi persoană, în calitate de fondator, decide, apoi, în calitate de director, se subordonează propriei decizii. Această *ficţiune (abstracţiune)* juridică este îndreptăţită, deoarece păstrează integritatea "organismului" persoanei juridice. Dacă nu ar exista corelaţia dintre aceste două organe, unul decizional şi altul executiv, s-ar putea spune că această calitate de persoană juridică o are însuşi fondatorul asociat unic. Urmând această idee, s-ar putea afirma că societatea pe acţiuni este însăşi adunarea generală. în realitate, şi fondatorul asociat unic, şi adunarea generală a acţionarilor reprezintă numai o parte a persoanei juridice. Ea trebuie privită ca o structură coagulată şi indispensabilă, formată din ambele organe (suprem şi

executiv), fiecăruia dintre ele atribuindu-i-se funcţii distincte cu un scop bine determinat: *formarea şi manifestarea unei voinţe unitare caracteristice unei singure persoane.*

Dacă persoana juridică a fost iniţiată printr-o *ficţiune* a legii ca un subiect colectiv pentru a permite grupurilor de indivizi cu scop comun să participe împreună la circuitul civil, persoana juridică cu asociat unic apare ca o altă ficţiune sau ca o abatere de la prima ficţiune. Deşi se numeşte *societate,* îi lipsesc asociaţii, adică colectivitatea. Legiuitorul permite societăţii cu o singură persoană să existe şi să funcţioneze după aceleaşi reguli. în acest context, trebuie amintit faptul că unul dintre principalele scopuri ale persoanei juridice este diminuarea sau limitarea riscurilor. Sub influenţa doctrinei şi a necesităţilor practicii, legiuitorii din mai multe state au acceptat introducerea acestei *ficţiuni* juridice pentru a permite, alături de un grup de persoane, şi unui singur individ să fundeze o persoană juridică atunci când doreşte să-şi limiteze eventualele riscuri. Mai mult decât atât, la acel moment practica elaborase deja mecanisme de administrare a societăţii comerciale în care asociatul majoritar adopta hotărârile care îl interesau fără a ţine cont de asociaţii minoritari. Uneori, asociaţilor minoritari formal li se transmiteau mici cote-părţi din capitalul social, astfel încât se respecta cerinţa legii privind numărul minim de asociaţi, dar voturile deţinute de aceştia nu puteau influenţa deciziile organului suprem, adică ale asociatului majoritar. Astfel, s-a realizat ceea ce dorea asociatul majoritar: cerinţa legii cu privire la numărul minim de asociaţi este respectată, însă influenţa acestora asupra deciziilor s-a redus de parcă nici nu ar exista. Acesta a fost motivul şi raţionamentul pentru care legiuitorii au permis funcţionarea societăţilor comerciale cu asociat unic. La momentul actual, în Republica Moldova pot fi constituite şi pot funcţiona asociaţii cu răspundere limitată şi societăţi pe acţiuni cu acţionar unic. Excepţie fac bursele de valori, bursele de mărfuri, fondurile de investiţii etc, pentru care sunt stabilite restricţii asupra cotei minime deţinute în capitalul social. Se pot constitui persoane juridice cu un singur fondator în formă de fundaţie, instituţie, întreprindere de stat şi întreprindere municipală. Frecvenţa înaltă a constituirii de societăţi unipersonale a servit drept temei pentru elaborarea unor reglementări internaţionale. Astfel, prin art.5 din Directiva Consiliului Comunităţii Europene nr.77/91/EEC din 13 decembrie 1976, se recomandă statelor membre ale căror legi nu permit constituirea şi existenţa societăţilor cu asociat unic să nu dizolve automat societăţile care, deşi au avut mai mulţi asociaţi, dar în virtutea operaţiunilor juridice (contracte, cesiuni, testamente sau moşteniri legale), la un moment dat, numărul lor s-a redus sub limita legală, acţiunile sau părţile sociale ajungând în proprietatea unei singure persoane. Până la dizolvare, se recomandă acordarea unui termen suficient pentru ca societatea în cauză să înlăture neregula, adică să completeze numărul de asociaţi. Această dispoziţie din directiva menţionată este de fapt o recomandare adresată statelor membre de a accepta societăţile cu asociat unic.

Odată ce persoana juridică cu asociat unic are structură organizatorică, active, un obiectiv propus de fondator, rezultă că este un subiect distinct de fondatorul său. Aşadar, concluzia că asociatul unic apare în plan juridic ca două persoane (şi fizică, şi juridică)

rămâne nefondată. Mai mult decât atât, o persoană poate constitui chiar mai multe persoane juridice în care să fie asociat unic.

După cum s-a menționat, structura persoanei juridice constă din organe, care sunt: obligatorii, adică indicate în lege, şi neobligatorii (facultative), prevăzute în actele de constituire.

1.4.2. Patrimoniul propriu

Prin patrimoniu în sens juridic se înțelege *totalitatea de drepturi şi obligații* cu caracter economic (Codul civil, art.284 alin.(l)) pe care persoana juridică le are în mod distinct şi independent de cele ale altor subiecte de drept, precum şi de cele ale persoanelor care o alcătuiesc. Acest sens cuprinde o latură activă (drepturile) şi o latură pasivă (obligațiile). Sensul economic al acestei noțiuni include numai latura activă, adică totalitatea de drepturi (bunurile corporale şi incorporale) deținute de societate şi utilizate mai frecvent. Distincția dintre ambele sensuri este evidentă. La aplicarea dispozițiilor legale, trebuie identificat sensul adecvat. O confuzie produce însuşi legiuitorul în definiția persoanei juridice din art.55 al Codului civil. Imprecizia constă în dubla utilizare a termenului *patrimoniu* cu sens diferit. Indicând că persoana juridică are un patrimoniu distinct, legiuitorul evidențiază un element indispensabil al subiectului de drept. Pornind de la noțiunea de patrimoniu ca *totalitate de drepturi şi obligații* cu caracter economic, afirmația că persoana juridică ar "răspunde pentru obligațiile sale cu acest patrimoniu" este incorectă. Nu se poate ca un subiect de drept să răspundă cu *"totalitatea de drepturi şi obligații"* pentru *"obligațiile"* sale. Persoana răspunde cu toate drepturile (totalitatea de bunuri corporale şi incorporale) pe care le deține pentru a-şi onora obligațiile. Cu siguranță, termenul *patrimoniu* are şi un sens economic, mai restrâns[268], deoarece indică numai latura sa activă. Utilizarea acestui termen bisemantic în definiția legală însă produce confuzie.

Persoana răspunde pentru obligațiile sale cu toate drepturile (bunurile) pe care le deține. Patrimoniul persoanei juridice este suportul material care îi oferă posibilitatea realizării scopului pentru care a fost înființată, permițându-i să participe în nume propriu la raporturi juridice şi să-şi asume drepturile şi obligațiile pe care această participare le presupune.

Toate bunurile persoanei juridice fac parte componentă din patrimoniul ei. Inițial, acesta se constituie din bunurile transmise cu titlu de aport la capitalul social[269], suplimentându-se cu bunurile dobândite de societate în procesul activității.

Autonomia patrimoniului persoanei juridice față de patrimoniul fiecărui asociat (membru) determină anumite consecințe juridice:

Dar mai frecvent utilizat.

Despre capitalul social şi aporturile asociaților

— bunurile aduse de membru ca aport, cotizație, contribuție ies din patrimoniul acestuia şi intră în cel al persoanei juridice;
— bunurile aduse de membru ca aport, cotizație, contribuție, cuprinse în activul social, formează gajul general al creditorilor persoanei juridice;
— obligațiile persoanei juridice față de terți nu se pot compensa cu obligațiile terților

față de membri;
— aplicarea procedurii insolvabilității față de persoana juridică privește numai patrimoniul acesteia.

1.4.3. Scopul propriu

Legiuitorului moldav i-a scăpat din definiția de la art.55 din Codul civil un element esențial, şi anume: scopul propus de fondatori la constituirea persoanei juridice, anume ceea ce îi face să formeze o entitate colectivă şi ceea ce indică rațiunea de a fi persoană juridică. Această lacună o suplinește art.59 alin.(2) din Codul civil, potrivit căruia persoanele juridice de drept privat pot avea un scop lucrativ (comercial) sau un scop nelucrativ (necomercial). Scopul este o componentă a voinței şi exprimă interesul fiecărui membru al persoanei juridice în realizarea scopului ideal sau material, precum şi identitatea de interese ale tuturor membrilor în ceea ce privește efectuarea unor genuri de activitate. Scopul persoanei juridice se realizează prin activitatea desfăşurată de aceasta. Utilitatea membrilor constă în dobândirea unor drepturi față de persoana juridică şi realizarea unor interese ideale sau materiale. Dacă scopul persoanei juridice este lucrativ, interesul membrilor este de a dobândi drepturi patrimoniale transmisibile față de persoana juridică şi de a participa la împărțirea beneficiilor. Ambele elemente, în esența lor, fac să se deosebească o persoană juridică cu scop lucrativ de una cu scop nelucrativ. Aceasta din urmă, neavând dreptul de a repartiza venitul cu titlu de dividend între membrii, fondatorii sau asociații săi, nu acordă acestora nici un fel de drept patrimonial.

Activitatea de întreprinzător, numită în legea specială activitate de antreprenoriat, activitatea comercială, activitatea de afaceri sau activitatea economică, includ totalitatea genurilor de activități de extragere a bogățiilor subterane şi de prelucrare a lor, de producere şi comercializare a bunurilor materiale, de prestare a serviciilor, adică exercitarea tuturor activităților prin care se obține profit.

1.4.4. Răspunderea persoanei juridice

Răspunderea juridică, formă a răspunderii sociale, presupune un complex de drepturi şi obligații care, potrivit legii, nasc din săvârşirea unei fapte ilicite şi care constituie cadrul de realitate al constrângerii de stat prin aplicarea sancțiunii juridice, în scopul asigurării stabilității raporturilor sociale şi al îndrumării membrilor persoanei juridice în spiritul respectului ordinii de drept.

Răspunderea juridică are următoarele funcții:
— prevenirea faptelor ilicite şi educarea oamenilor în spiritul respectului față de lege;
— restabilirea ordinii de drept;
— apărarea interesului public şi a drepturilor subiective;
— sancționarea faptelor ilicite;
— repararea prejudiciului cauzat prin faptă ilicită.

în doctrină este remarcat faptul că, în etapa actuală, se observă preocuparea organelor legislative de reglementarea detaliată şi uniformă a răspunderii juridice în cadrul

persoanelor juridice şi în special în cadrul societăţilor comerciale. Răspunderea persoanei juridice este asigurată graţie patrimoniului propriu, asupra căruia creditorii au drept de gaj general. Persoana juridică, participând la raporturi juridice, îşi asumă anumite obligaţii pe care trebuie să le respecte. Prin actele încheiate, în limita competenţei, de către organele sale sau de persoanele împuternicite, persoana juridică poate leza creditorii şi debitorii săi, precum şi pe propriii membri. De aceea, persoana lezată poate trage persoana juridică la răspundere pentru reparaţia prejudiciului suportat.

Legislaţia prevede diferite forme de răspundere a persoanei juridice: civilă, penală, contravenţională.

în lucrarea de faţă interesează în mod deosebit răspunderea civilă.

Pentru angajarea răspunderii civile, este necesară întrunirea cumulativă a patru condiţii: existenţa prejudiciului; fapta ilicită care a provocat prejudiciul; legătura cauzală dintre prejudiciu şi fapta ilicită; vinovăţia autorului faptei.

Persoana juridică răspunde cu toată averea care îi aparţine pentru obligaţiile asumate de organele sale şi de persoanele care o reprezintă. Obligaţiile unor persoane juridice sunt garantate atât cu activul patrimoniului lor, cât şi cu întreaga avere a membrilor acestora. Drept exemplu pot servi: societatea în comandită, societatea în nume colectiv, instituţiile publice şi cele private. Din dispoziţiile Codului civil rezultă că asociaţii societăţilor în nume colectiv, co-manditaţii şi fondatorii instituţiilor poartă răspundere subsidiară dacă activele persoanei juridice nu ajung pentru satisfacerea creanţelor. Creditorii cer mai întâi societăţii să execute obligaţia şi, numai în cazul în care aceasta nu poate să-şi onoreze obligaţiile, se adresează către asociaţi. Dispoziţiile privind răspunderea asociaţilor societăţii în nume colectiv şi a comanditaţilor pentru obligaţiile societăţii sunt imperative, deoarece prin actul constitutiv sau prin acord această răspundere nu poate fi diminuată sau înlăturată (Codul civil, art.128 alin.(5)).

Preluând ideea din legislaţia statelor europene, legea naţională a introdus răspunderea membrilor (fondatorilor) persoanei juridice, a membrilor organelor executive ale acesteia, precum şi a altor persoane care au dreptul de a da indicaţii obligatorii persoanei juridice debitoare sau pot influenţa în alt mod acţiunile acesteia. Ei poartă răspundere subsidiară faţă de creditori în măsura în care bunurile persoanei juridice debitoare sunt insuficiente pentru satisfacerea creanţelor (art. 27 din Legea insolvabilităţii).

2. Clasificarea persoanelorjuridice

2.1. Criteriile de clasificare

în literatura juridică sunt analizate diverse clasificări ale persoanelor juridice. Unele se referă la toate persoanele juridice, altele numai la unele categorii. Codul civil conţine câteva criterii de clasificare, inclusiv în funcţie de domeniul dreptului de care aparţin, de scopul persoanelor juridice, de drepturile pe care le au fondatorii (membrii, asociaţii) faţă de persoana juridică constituită, de naţionalitatea persoanei juridice. Clasificarea persoanelorjuridice nu are o importanţă deosebită pentru modul de aplicare a legislaţiei, însă ele facilitează modul de înţelegere a dispoziţiilor legale şi contribuie la selectarea rapidă a normelor aplicabile.

Potrivit art.57 din Codul civil, *"persoanele juridice sunt de drept public şi de drept*

privat care, în raporturile civile, sunt situate pe poziții de egalitate". La baza acestei clasificări se pune raționamentul legiuitorului de a arăta expres subiectele considerate persoane juridice de drept public, iar privitor la cele de drept privat indicând numai categoriile lor. La baza acestei clasificări se află interesul urmărit. Dacă promovează, protejează şi realizează un scop general, al întregii colectivități (al tuturor cetățenilor din țară sau al locuitorilor unei localități), persoana juridică aparține domeniului public, iar dacă promovează un interes particular, al fondatorilor (asociaților, membrilor sau al unei categorii de persoane determinate sau determinabile), persoana juridică aparține domeniului privat.

în opinia autorilor prezentei cărți, la baza acestei clasificări nu poate fi pus criteriul originii capitalului social sau a patrimoniului persoanei juridice. Deşi bunurile transmise la fondarea unor persoane juridice (instituții publice, întreprinderi de stat, întreprinderi municipale, societăți pe acțiuni sau societăți cu răspundere limitată al căror asociat unic sau asociat majoritar este statul sau unitatea administrativ-teritorială) aparțin statului, unității administrativ-teritoriale sau unor alte persoane de drept public, persoanele juridice sunt de drept privat. Ele, de regulă, nu au atribuții publice, contribuind doar la eficientizarea unor activități sociale, culturale, de învățământ sau chiar a unor activități de întreprinzător.

Nu sunt persoane juridice de drept public nici partidele politice, sindicatele, Camera de Comerț şi Industrie, Baroul Avocaților, Uniunea Notarilor şi alte persoane juridice, cărora li se pot delega atribuții de stat. în virtutea scopului propus, ele contribuie la realizarea unor interese publice, rămân asociații de persoane private.

2.2. Persoanele juridice de drept public şi persoanele juridice de drept privat

2.2.1. ***Persoana juridică de drept public.*** Potrivit art.58 din Codul civil, sunt persoane juridice de drept public: statul; unitățile administrativ-teritoriale; organele de stat împuternicite prin lege să exercite o parte din funcțiile Guvernului; organele de stat împuternicite prin actele autorităților publice centrale să exercite o parte din funcțiile Guvernului dacă această posibilitate este prevăzută expres de lege. Acestora li se aplică normele ce privesc persoanele juridice reglementate de Codul civil, dacă contrariul nu rezultă din prevederile legilor speciale (Codul civil, art.192 alin.(2)).

Statul deleagă în unele cazuri exercitarea unor atribuții către persoane juridice formate de persoane private. Deşi îndeplinesc atribuții de stat, adică publice, acestea nu devin persoane juridice de drept public.

Statul este o persoană juridică de drept public, participă la raporturile reglementate de legislația civilă pe principiul egalității. S-a afirmat că statul este o persoană juridică deosebită, deoarece nu îi sunt aplicabile ***"normele care alcătuiesc fondul de principii esențiale ale persoanelor juridice"***[1]**.** Această afirmație îşi are fundamentul în art.58 alin.(4) din Codul civil, care arată că articolele din capitolul II al cărții întâi nu sunt aplicabile persoanelor juridice de drept public. Altfel spus, statului nu îi sunt aplicabile dispozițiile cu privire la constituirea, reorganizarea, dizolvarea şi lichidarea persoanelor juridice.

1Stătescu, C. ***Drept civil.*** Bucureşti, 1970, p. 469.

Nici un act normativ nu stabileşte clar structura organizatorică a statului. Această structură însă poate fi văzută prin prisma noțiunii de persoană juridică. Structural, statul are o organizare similară persoanei juridice cu organ suprem (poporul), organ reprezentativ (parlamentul) şi organ executiv (Guvernul). Atribuțiile statului ca persoană juridică sunt exercitate de organele sale în limitele competenței lor. Organele statului, potrivit Constituției, sunt numite autorități publice. Capacitatea civilă a statului se manifestă în exterior prin Guvern şi organele centrale de specialitate ale statului. Organe centrale de specialitate ale statului sunt ministerele, care conduc domeniile încredințate şi care sunt responsabile de activitatea acestora. Altfel spus, aceste organe realizează capacitatea juridică a statului şi pot dobândi şi exercita drepturi şi obligații patrimoniale şi personale nepatrimoniale în numele Republicii Moldova, intrând în diverse raporturi juridice cu alte subiecte de drept.

Organele centrale de specialitate ale statului reprezintă statul şi în instanțele de judecată.

Ca subiect de drept civil, statul intră în diverse raporturi juridice: de proprietate, obligaționale, succesorale etc.

în raporturi de proprietate. Statul este proprietarul bunurilor sale. Dreptul de proprietate este exercitat în numele statului de către Guvern (Legea nr.64/1990 cu privire la Guvern, art.12), care, la rândul său, poate delega acest drept unui sau mai multor organe centrale de specialitate. De asemenea, Legea nr.981/2000 privind terenurile proprietate publică şi delimitarea lor prevede că ***"în numele Republicii Moldova, dreptul de posesiune, de folosință şi de a dispune de terenurile proprietate publică a statului se atribuie Guvernului."***

Bunurile statului țin de domeniul public sau de domeniul privat. Cele care țin de domeniul public sunt determinate expres de lege, precum şi bunurile care, prin natura lor, sunt de uz sau de interes public. In special bunurile ce țin de domeniul public sunt menționate în Constituție la art.127 alin.(4), în Codul civil la art.296 alin.(3), în Legea nr.981/2000 privind terenurile proprietate publică şi delimitarea lor la art.5.

Bunurile statului ce țin de domeniul privat sunt toate celelalte bunuri care nu sunt trecute în modul stabilit de lege în domeniul public. Statul poate dobândi dreptul de proprietate asupra bunurilor din domeniul privat prin acte juridice cu persoanele fizice şi persoanele juridice (vânzare-cumpărare, donație, schimb, moştenire).

Statul nu poate folosi proprietatea sa în detrimentul drepturilor, libertăților şi demnității omului (Constituția, art. 9), având obligația de a respecta dreptul de proprietate al altor titulari.

în raporturi obligaționale. în cazul în care statul, prin intermediul organului competent, semnează acte juridice cu persoane private, el trebuie să-şi onoreze obligațiile asumate. In caz de neexecutare sau de executare necorespunzătoare a obligațiilor, statul răspunde pentru prejudiciul cauzat celeilalte părți. Statul poate da în arendă, folosință şi concesiune bunurile sale, inclusiv bunurile proprietate publică, dobândind drepturile şi obligațiile părții contractante pe bază de egalitate juridică cu persoanele private.

Potrivit art. 1405 din Codul civil, prejudiciul cauzat persoanei fizice prin condamnare ilegală, tragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea, prin

aplicarea ilegală în calitate de sancțiune administrativă a arestului sau a muncii corecționale se repară de către stat integral.

în raporturi succesorale. Statul are vocație succesorală. Patrimoniul succesoral trece în proprietatea statului pe baza dreptului de moştenire asupra unui patrimoniu vacant dacă nu există nici succesori testamentari, nici legali sau dacă nici unul dintre succesori nu a acceptat succesiunea, sau dacă toți succesorii sunt privați de dreptul la succesiune (Codul civil, art.1515).

Unitățile administrativ-teritoriale. Potrivit art.58 din Codul civil, art. 3 alin.(2) din Legea nr. 764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, art.4 din Legea nr.123/2003 privind administrarea publică locală, unitățile administrativ-teritoriale sunt persoane juridice de drept public. în Republica Moldova, unitățile administrativ-teritoriale sunt sub formă de: a) sate; b) oraşe; c) raioane; d) UTA Găgăuzia. în totalitatea lor, unitățile administrativ-teritoriale[271] formează unitatea teritorială a țării.

Satul este o unitate administrativ-teritorială care cuprinde populația rurală, unită prin teritoriu, condiții geografice, relații economice, social-culturale, tradiții şi obiceiuri. Două sau mai multe sate, în funcție de condițiile economice, social-culturale, geografice şi demografice, se pot uni într-o singură unitate administrativ-teritorială, numită ***comună.***

Oraşul este o unitate administrativ-teritorială mai dezvoltată decât satul din punct de vedere economic şi social-cultural care cuprinde populația urbană.

Oraşele Chişinău, Bălți, Bender, Comrat şi Tiraspol sunt considerate municipii. ***Municipiul*** este o localitate de tip urban cu un rol deosebit în viața economică, social-culturală, ştiințifică, politică şi administrativă a țării.

Raionul[272] este o unitate administrativ-teritorială alcătuită din sate (comune) şi oraşe, unite prin teritoriu, relații economice şi social-culturale.

Formarea, desființarea şi schimbarea statutului juridic al unității administrativ-teritoriale se efectuează de către Parlament. Unitatea administrativ-teritorială de sine stătătoare se formează dacă are cel puțin 1500 de locuitori şi dispune de mijloace financiare suficiente pentru întreținerea aparatului primăriei şi al instituțiilor din sfera socială.

Unitățile administrativ-teritoriale sunt persoane juridice deosebite, deoarece acestora, ca şi statului, nu le sunt aplicabile normele ce reglementează statutul juridic al persoanelor juridice private. Faptul rezultă din dispozițiile art.58 alin.(4) din Codul civil, care stabileşte că articolele ce se referă la persoanele juridice din Codul civil nu sunt aplicabile persoanelor juridice de drept public. Prin urmare, nici unităților administrativ-teritoriale nu li se aplică

Capitolul XII

271 Lista unităților administrativ-teritoriale este anexată la Legea nr.764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. Republica Moldova are 32 de raioane.

dispoziţiile cu privire la constituirea persoanelor juridice, la reorganizarea, dizolvarea şi lichidarea lor.

Capacitatea juridică a unităţii administrativ-teritoriale o exercită autorităţile administraţiei publice locale, adică consiliile şi primarii, în conformitate cu competenţa stabilită prin lege.

Unităţile administrativ-teritoriale au în proprietate bunuri ce ţin de domeniul public sau de domeniul privat. Bunurile lor fac parte din domeniul privat dacă, prin lege sau în modul stabilit de ea, nu sunt transferate în domeniul public de interes local. Transferarea bunurilor din domeniul privat în domeniul public al unităţii administrativ-teritoriale se face prin hotărârea consiliului local. Dreptul de proprietate asupra bunurilor acestei unităţi îl exercită autorităţile administraţiei publice locale. Dreptul de dispoziţie prin înstrăinarea bunurilor din domeniul privat al unităţii administrativ-teritoriale sau renunţarea la ele se face prin hotărâre a consiliului local.

în raporturile juridice civile, unitatea administrativ-teritorială se află pe poziţie de egalitate cu persoanele fizice şi juridice.

Organele de stat împuternicite prin lege să exercite o parte din funcţiile Guvernului ca persoane juridice de drept public. Prin legi speciale, au fost fundate persoane juridice care îndeplinesc anumite funcţii publice, contribuie la exercitarea puterii executive în stat, dar nu sunt structuri ale Guvernului şi nu se subordonează lui. Astfel de persoane juridice sunt:

Banca Naţională a Moldovei, al cărei mod de constituire şi funcţionare este reglementat prin Legea nr.548/1995 cu privire la Banca Naţională a Moldovei. Legea stabileşte, la art.l, că Banca Naţională *"este persoană juridică publică autonomă şi este responsabilă faţă de Parlament".* Ea stabileşte, supraveghează şi promovează politica monetară şi valutară în Republica Moldova.

Comisia Naţională a Valorilor Mobiliare, care a fost constituită în temeiul Legii nr.192/1998 privind Comisia Naţională a Valorilor Mobiliare, este persoană juridică şi autoritate a administraţiei publice, efectuează reglementarea, supravegherea şi controlul pieţei valorilor mobiliare şi al activităţii participanţilor la ea, fiind învestită cu putere de decizie, de interdicţie, de intervenţie, de control şi de sancţionare disciplinară şi administrativă. Autoritatea Comisiei Naţionale se extinde pe întreg teritoriul Republicii Moldova.

Curtea de Conturi, care a fost constituită prin Legea nr.312/1994 privind Curtea de Conturi, este organul suprem de control financiar în stat, persoană juridică şi exercită controlul asupra modului de formare, de administrare şi de folosire a resurselor financiare publice, precum şi asupra modului de gestiune a patrimoniului public.

Organele de stat - persoane juridice de drept public împuternicite prin actele autorităţilor publice centrale să exercite o parte din funcţiile Guvernului dacă această posibilitate este prevăzută expres de lege. Organele care exercită o parte din atribuţiile Guvernului sunt ministerele, departamentele şi alte organe fundate de acestea. Potrivit art.58 alin.(2) din Codul civil, aceste organe au statut de persoană juridică numai dacă este stabilit în mod expres de lege. In Legea cu privire la Guvern nu este stabilit expres că ministerele şi departamentele se formează ca persoane juridice şi nici nu se prevede că Guvernul poate crea persoane juridice. Ministerelor şi departamentelor li se atribuie

statutul de persoană juridică prin Regulamentele aprobate de Guvern şi, în această situaţie, ele trebuie privite ca organe ale unei persoane juridice, adică ale statului, şi nu ca subiecte de sine stătătoare. Această afirmaţie se bazează pe faptul că ministerele şi departamentele nu au patrimoniu distinct, deoarece bunurile de care se folosesc aparţin statului. Ministerele şi departamentele nu au scop propriu, ele contribuind la realizarea scopului de către stat. în lipsa unui patrimoniu distinct, nu poartă nici răspundere proprie. Exercitând atribuţiile statului într-un anumit domeniu, angajează statul în anumite raporturi. Prin urmare, statul este cel care răspunde pentru neexecutarea obligaţiilor civile asumate.

Personalitatea juridică a unor structuri ale Guvernului rezultă din dispoziţiile unor legi speciale. De exemplu:

— Camera Licenţierii, potrivit dispoziţiilor art.7 din Legea nr.451/2001, are statut de persoană juridică;
— Agenţia Naţională pentru Reglementarea în Energetică este, potrivit Legii nr.137/1998 cu privire la energia electrică, autoritate a administraţiei publice cu statut de persoană juridică subordonată Guvernului;
— Agenţia Naţională pentru Reglementare în Telecomunicaţii şi Informatică este, potrivit art.8 din Legea nr.520/1995, autoritate publică centrală cu statut de persoană juridică;
— Agenţia Naţională pentru Protecţia Concurenţei este, potrivit Legii nr. 1103/2000 cu privire la protecţia concurenţei, autoritate a administraţiei publice şi are statut de persoană juridică;
— Agenţia de Stat pentru Drepturile de Autor are, potrivit Legii nr.293/ 1994 privind drepturile de autor şi drepturile conexe, statut de persoană juridică şi se subordonează Guvernului;
— Departamentul Instituţiilor Penitenciare are, potrivit Legii nr.1036/ 1996 cu privire la sistemul penitenciar, statut de persoană juridică şi se subordonează Ministerului Justiţiei;
— Serviciul de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova (Legea nr.753/1999 privind Serviciul de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova[2]);
— Serviciul de Protecţie şi Pază de Stat (Legea nr.1457/1998 cu privire la Serviciul de Protecţie şi Pază de Stat[3]);
— Administraţiile Zonelor Libere (Legea nr.440/2001 cu privire la zonele libere[4]).

Pe lângă acestea, menţionăm ca persoane juridice de drept public care nu se încadrează în celelalte categorii: Consiliul Superior al Magistraturii[5] şi Comisia Electorală Centrală[6].

2Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.156.
3Idem, 1998, nr.12-13.
4Idem, 2001,nr.l08-109.
5Legea nr. 947/1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii. în: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 1996, nr.64.
6Codul electoral nr.1381/1997. în: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 1997, nr.81.

2.2.2. Persoanele juridice de drept privat. Sunt de drept privat persoanele juridice, constituite de către persoane private, care urmăresc un scop particular al fondatorilor (membrilor, asociaților) sau al altor persoane determinate sau determinabile prin actul de constituire.

Sunt de drept privat persoanele juridice cu scop lucrativ şi persoanele juridice fără scop lucrativ. Această divizare, în doctrina juridică şi în legislația altor state, este cunoscută şi ca o divizare în societăți comerciale şi societăți necomerciale. Principala deosebire dintre aceste două categorii constă în scopul urmărit de fondatorii (asociații) acestor persoane juridice. La constituirea societății comerciale, fondatorii urmăresc obținerea şi împărțirea de beneficii, iar la constituirea societăților necomerciale asociații urmăresc satisfacerea necesităților lor spirituale, culturale, sociale şi chiar a necesităților unor persoane străine de societate. In societatea comercială, fondatorii şi asociații au drepturi patrimoniale transmisibile față de ea, pe când în cele necomerciale asociații, de regulă, nu au drepturi patrimoniale transmisibile. Excepție fac unele societăți necomerciale care comportă particularități de societate comercială, cum ar fi: asociațiile de economii şi împrumut, asociațiile de locatari şi altele, în care asociații au drepturi patrimoniale.

Potrivit legislației Republicii Moldova, noțiunea de persoană juridică cu scop lucrativ este mai largă decât noțiunea de societate comercială, deoarece include şi cooperativele, întreprinderile de stat şi întreprinderile municipale.

Persoane juridice cu scop lucrativ sunt: societatea comercială, cooperativa, întreprinderea de stat şi întreprinderea municipală. Societățile comercialesunt constituite pentru desfăşurarea activității de întreprinzător, obținerea de beneficii şi împărțirea lor cu titlu de dividend între asociați. Acelaşi scop, în principiu, îl urmăresc şi membrii fondatori ai cooperativelor de întreprinzător şi de producție, precum şi fondatorii întreprinderilor de stat şi ai celor municipale. Persoanele juridice cu scop lucrativ sunt numite frecvent *întreprinderi.*

Societatea comercială poate fi definită *persoană juridică fundată pe baza actului de constituire prin care asociații convin să pună în comun anumite bunuri pentru exercitarea activității de întreprinzător în scopul obținerii şi împărțirii de beneficii.*

în legislația Republicii Moldova sunt reglementate 4 forme de societăți comerciale, cunoscute dreptului continental: societatea în nume colectiv, societatea în comandită, societatea cu răspundere limitată şi societatea pe acțiuni. în alte legislații sunt reglementate şi alte forme de societăți comerciale, cum ar fi societatea în comandită pe acțiuni[7], societatea cu răspundere suplimentară[8].

Societatea în nume colectiv este o persoană juridică, fundată prin voința a două sau mai multe persoane, exprimată în actul de constituire, în care acestea convin să pună în comun anumite bunuri pentru a desfăşura activitate de întreprinzător, a realiza şi a împărți beneficii şi în care asociații răspund pentru obligațiile ei nelimitat şi solidar. Administrarea şi reprezentarea societății se face de către asociați, iar deciziile ce țin de modificarea actului constitutiv şi de conducerea societății se adoptă prin vot unanim.

Societatea în comandită este o persoană juridică, formată prin voința a două sau mai

7Vezi: Legea României nr.31/1990 cu privire la societățile comerciale, art. 182-185.
8Vezi: Codul civil al Federației Ruse, art.95.

multe persoane, exprimată în actul de constituire, în care acestea convin să pună în comun anumite bunuri pentru a desfăşura activitate de întreprinzător, a realiza şi a împărţi beneficii şi în care unii asociaţi (co-manditaţii) răspund nelimitat şi solidar, iar alţii (comanditarii) nu răspund pentru obligaţiile ei, ci suportă riscul activităţii acesteia în limitele părţii sociale deţinute. Administrarea şi reprezentarea societăţii se face de către asociaţii comanditaţi, iar deciziile privind modificarea actului de constituire şi desfăşurarea activităţilor neindicate în act se adoptă prin vot unanim.

Societatea cu răspundere limitată este o persoană juridică, formată prin voinţa uneia sau mai multor persoane, exprimată în actul de constituire, în care acestea convin să pună în comun anumite bunuri pentru a desfăşura activitate de întreprinzător, a realiza şi a împărţi beneficii şi în care asociaţii nu răspund pentru obligaţiile ei, ci suportă riscul activităţii acesteia în limitele părţii sociale deţinute.

Societatea pe acţiuni este o persoană juridică, fundată prin voinţa uneia sau mai multor persoane, exprimată în actul de constituire, în care acestea convin să pună în comun anumite bunuri pentru a desfăşura activitate de întreprinzător, a realiza şi a împărţi beneficii şi în care acţionarii nu răspund pentru obligaţiile ei, ci suportă riscul activităţii acesteia în limitele valorii acţiunilor deţinute. Potrivit Legii nr. 1134/1997, societatea pe acţiuni este de tip închis şi de tip deschis. Principala deosebire dintre aceste două forme constă în modul de înstrăinare prin vânzare a acţiunilor. Practica judiciară confirmă că societatea pe acţiuni de tip închis presupune o protecţie mai înaltă a acţiunilor, acţionarii având dreptul preferenţial de a cumpăra acţiunile ce se înstrăinează. La examinarea unei cauze concrete, instanţa a considerat că acţionarul persoană fizică, transmiţând prin donaţie acţiunile societăţii de tip închis unei persoane juridice, a camuflat un contract de vânzare-cumpărare şi, în consecinţă, a impus societăţii un nou acţionar, erodând prin acest transfer esenţa societăţii pe acţiuni de tip închis[9]. Codul civil a intenţionat să excludă din circuitul civil societăţile pe acţiuni de tip închis, care, după cum se menţionează în literatură, reprezintă o imagine deformată a acestei societăţi[10].

Cooperativa. Cooperativa sau societatea cooperatistă este o persoană juridică, formată prin voinţa a cinci sau mai multe persoane, exprimată în actul de constituire, în care acestea convin să pună în comun anumite bunuri pentru a desfăşura anumite activităţi şi care contribuie la obţinerea unor beneficii sau la realizarea unor economii de către membri ei. Aceştia nu răspund pentru obligaţiile cooperativei, ci suportă riscul activităţii ei în limitele valorii cotei din patrimoniu deţinute.

Cooperativa este privită ca o persoană juridică ce îmbină calităţi ale societăţii comerciale şi calităţi ale societăţii necomerciale. Cooperativa se poate constitui în una dintre următoarele forme: *de producţie, de întreprinzător* şi *de consum.*

Deosebirea ce mai importantă dintre societatea comercială şi cooperativă constă în faptul că scopul societăţii comerciale este desfăşurarea activităţii de întreprinzător pe baza bunurilor aduse ca aport, obţinerea de beneficiu şi împărţirea lui între asociaţi cu titlu de dividend, iar al cooperativei este desfăşurarea activităţii pe baza cooperării

9Decizia Colegiului Civil al Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr.2ra/c-63/ 2003 din 5 februarie 2003.

10Volcinschi, Victor. ***Unele consideraţiuni vizând problema codifkaţiei legislaţiei civile.*** In: "Ghidul avocatului", 1997, nr.5.

activităţii personale a membrilor cooperativei sau desfăşurarea activităţii cooperativei care să contribuie la obţinerea de profit sau la realizarea de economii de către membrii ei. în legislaţia Republicii Moldova, unele forme de cooperative (cooperativa de producţie) se constituie pentru a desfăşura activitate de întreprinzător, ştergându-se astfel deosebirea dintre societatea comercială şi cooperativă.

Cooperativa de producţie este persoană juridică, formată prin voinţa a cinci sau mai multe persoane fizice, exprimată în statut, în care acestea convin să desfăşoare în comun activitate de producţie sau o altă activitate economică bazată preponderent pe munca personală a membrilor ei şi pe cooperarea cotelor de participare la capital. Membru al cooperativei poate fi şi o persoană care a împlinit vârsta de 16 ani. Modul de constituire, de funcţionare şi de lichidare a cooperativei de producţie se reglementează prin Legea nr. 1007/2002 privind cooperativele de producţie.

Cooperativa de întreprinzător este persoană juridică - organizaţie comercială, formată prin voinţa a cinci sau mai mulţi întreprinzători persoane fizice şi/sau juridice, exprimată în contractul de constituire şi în statutul ei, în care acestea convin să pună în comun anumite bunuri pentru a desfăşura anumite activităţi economice sau de organizare şi în care să contribuie la obţinerea de profit de către membrii săi. Modul de constituire, de funcţionare şi de lichidare a cooperativei de întreprinzător este reglementat de Legea nr.73/2001 privind cooperativele de întreprinzător.

Cooperativa de consum este persoană juridică, formată prin voinţa a cel puţin şapte persoane fizice, exprimată în statut, în care acestea convin să desfăşoare în comun activităţi economice pentru satisfacerea intereselor şi necesităţii lor de consum. Modul de constituire, de funcţionare şi de lichidare a cooperativei de consum se reglementează prin Legea cooperaţiei de consum nr. 1252/2000.

întreprinderea de stat este persoană juridică ce desfăşoară, în baza proprietăţii de stat date ei în gestiune, activitate de întreprinzător şi poartă răspundere, cu tot patrimoniul său, pentru obligaţiile asumate. Bunurile depuse în capitalul social al întreprinderii de stat aparţine statului cu drept de proprietate. întreprinderea de stat este fundată de Guvern sau de un alt organ abilitat prin lege. Modul de constituire şi de funcţionare a întreprinderii de stat este reglementat prin art.179 din Codul civil şi prin Legea nr.146/1994 cu privire la întreprinderea de stat[11].

întreprinderea municipală este persoană juridică, formată pe baza proprietăţii unităţii administrativ-teritoriale, care, prin utilizarea efectivă a acesteiproprietăţi, desfăşoară activitate de întreprinzător de producere a mărfurilor, de executare a lucrărilor şi de prestare a serviciilor pentru satisfacerea cerinţelor fondatorului şi pentru realizarea intereselor sociale şi economice ale colectivului de muncă. întreprinderea municipală are ca fondator unitatea administra-tiv-teritorială şi se constituie, la decizia consiliului local, de către primar.

Pentru obligaţiile asumate, întreprinderea răspunde cu tot patrimoniul său. Actele de constituire a întreprinderii municipale sunt decizia consiliului local şi statutul întreprinderii.

Modul de constituire şi de funcţionare a întreprinderii municipale se reglementează prin Regulamentul model al întreprinderii municipale, aprobat prin Hotărârea Guvernului

11Idem, 1994, nr.2.

nr.387 din 6 iunie 1994[12].

Persoanele juridice fără scop lucrativ sunt numite şi ***organizaţii necomerciale.*** Se consideră că ele nu au scop lucrativ, deoarece fondatorii, asociaţii şi membrii lor nu au scopul de a obţine profit din activitatea acestor persoane juridice, ci au unul ideal, acela de a satisface anumite interese spirituale, culturale, ştiinţifice, sociale etc. Fondatorii, asociaţii şi membrii organizaţiei necomerciale nu deţin drepturi patrimoniale faţă de această persoană juridică.

Potrivit dispoziţiilor Codului civil, există trei categorii de organizaţii necomerciale: asociaţia, fundaţia şi instituţia.

Asociaţia este organizaţie necomercială constituită benevol de persoane fizice şi persoane juridice, unite, în modul prevăzut de lege, prin comunitate de interese care nu contravin ordinii publice şi bunelor moravuri, pentru satisfacerea unor necesităţi nemateriale. Asociaţia poate avea forma de asociaţie obştească, de partid politic sau de organizaţie social-politică, de sindicat, patronat, de uniune de persoane juridice, de organizaţie religioasă (cult), de asociaţie de economii şi împrumut sau de asociaţie de locatari în condominiu, fundaţie, instituţie etc.

Asociaţia obştească este persoană juridică, formată de persoane fizice în vederea realizării unui scop ce corespunde intereselor generale ale asociaţilor sau membrilor asociaţiei sau ale unei categorii sau ale unui grup social care nu urmăreşte obţinerea de foloase materiale pentru membrii săi. ***Asociaţia obştească se constituie şi funcţionează în temeiul dispoziţiilor Codului civil, Legii nr.837 din 17 mai 1996 cu privire la asociaţiile obşteşti şi al altor acte normative.*** Asociaţii obşteşti sunt cele de apărare a drepturilor omului, de femei, de veterani, de invalizi, de tineret, societăţile ştiinţifice, ecologiste, cul-tural-educative, sportive.

Partidul politic şi organizaţia social-politică se constituite potrivit Legii nr.718/1991 privind partidele şi alte organizaţii social-politice.

Partidul este o grupare de oameni uniţi prin comunitate de concepţii politice sau de interese sociale. Legea defineşte partidul şi organizaţia social-politică ca fiind "o *asociaţie benevolă a cetăţenilor constituită pe baza comunităţii de concepţii, idealuri şi scopuri, care contribuie la realizarea voinţei politice a unei anumite părţi a populaţiei prin cucerire, în mod legal, a puterii de stat şi participare la exercitarea ei".* Un partid sau o organizaţie social-politică poate fi înregistrată numai dacă are cel puţin 5000 de membri, domiciliaţi în cel puţin jumătate din unităţile administrativ-teritoriale de nivelul al doilea (raioane), dar nu mai puţin de 150 în fiecare unitate administrativ-teritorială din cele menţionate. O persoană nu poate fi membru mai mult decât al unui partid sau al unei organizaţii social-politice. Nu pot fi membri ai partidelor politice judecătorii, procurorii, lucrătorii din organele afacerilor interne, din organele securităţii de stat, din serviciile vamale, militarii, ofiţerii de urmărire penală, avocaţii parlamentari, controlorii de stat.

Sindicatul se constituie şi funcţionează în conformitate cu prevederile Legii sindicatelor nr.1129/2000. Prin sindicat se înţelege *o organizaţie profesională de masă care are drept scop apărarea intereselor profesionale, economice ale membrilor săi.* Legea defineşte sindicatul ca fiind organizaţie obştească din care fac parte, pe principii

12Vezi: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.2.

benevole, persoane fizice unite prin interese comune, inclusiv prin interese ce ţin de activitatea lor, şi care apără drepturile şi interesele profesionale, economice, de muncă şi sociale, colective şi individuale ale membrilor săi.

Patronatul se constituie pe baza Legii patronatelor nr.976/2000. Sunt considerate patronate organizaţiile necomerciale constituite de patroni. Legea numeşte *patron* persoana juridică ce desfăşoară activitate economică şi foloseşte munca salariată pentru obţinere de profit. Patronatele se pot constitui în câteva forme: asociaţie patronală, federaţie patronală, confederaţie patronală.

Asociaţia patronală este uniunea a 10 şi mai mulţi patroni, *federaţia patronală* este uniunea a două şi mai multe asociaţii patronale dintr-un anumit domeniu de activitate, *confederaţia patronală* este uniunea a două şi mai multe federaţii patronale. Scopul principal al patronatului este de a-i asista pe membrii săi în calitatea lor de patroni prin acordarea de servicii şi consultaţii, prin protecţia drepturilor şi reprezentarea intereselor acestora în relaţii cu autorităţile publice, cu sindicatele şi alte organizaţii nonguvernamentale.

Uniunea de persoane juridice se formează în temeiul art.104 din Codul civil, reprezentând asociaţii de persoane juridice care îşi unesc eforturile în scopul coordonării activităţii, reprezentării şi apărării intereselor comune.

Organizaţii religioase sunt cultele, formate în temeiul Legii cu privire la culte nr.979/1992. Cultul sau religia este o asociaţie de cetăţeni uniţi prin credinţă divină. Cultul devine persoană juridică numai dacă este recunoscut de stat în modul stabilit de lege.

Asociaţia de economii şi împrumut se formează în temeiul Legii nr.1505/ 1998^84 privind asociaţiile de economii şi împrumut reprezentând o persoană juridică ce primeşte ca depuneri economiile personale ale membrilor săi, acor-dându-le împrumuturi cu destinaţie specială.

Asociaţia de locatari în condominiu se constituie în temeiul Legii condo-miniului în fondul locativ nr.913/2000[13], reprezentând prin sine o persoană juridică formată de proprietarii de locuinţe uniţi pentru administrarea, întreţinerea şi exploatarea în comun a unui complex de bunuri imobiliare în condominiu.

Fundaţia se constituie în temeiul Legii nr.581/1999 cu privire la fundaţii, reprezentând o persoană juridică - organizaţie necomercială fără membri, înfiinţată pe baza actului de constituire de către una sau mai multe persoane fizice şi/sau juridice, dotată cu patrimoniu, distinct şi separat de patrimoniul fondatorilor, care este destinat atingerii scopurilor necomerciale prevăzute în statut.

Instituţia este o persoană juridică - organizaţie necomercială formată de una sau mai multe persoane pentru exercitarea unor funcţii de administrare, sociale, culturale, de învăţământ şi a altor funcţii cu caracter necomercial. Fondatori sunt persoanele care formează patrimoniul iniţial al instituţiei, care o finanţează, parţial sau integral, pe parcursul activităţii şi care sunt responsabile de obligaţiile ei dacă activele sunt insuficiente pentru stingerea obligaţiilor. Instituţia se poate constitui în două forme, ca: A) instituţie publică; B) instituţie privată.

13Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.38-39. Idem, 2000, nr.130-132.

A) *Instituţia publică* este o organizaţie necomercială formată de una sau mai multe persoane juridice de drept public (de stat, unitate administra-tiv-teritorială sau de o altă persoană de drept public) pentru exercitarea unor funcţii de administrare, sociale, culturale, de învăţământ şi a altor funcţii cu caracter necomercial. Sunt instituţii publice: teatrele, circurile, organizaţiile concertistice, muzeele, bibliotecile, şcolile, liceele, colegiile, universităţile, policlinicile, spitalele şi alte persoane juridice formate în temeiul actelor emise de autorităţile publice centrale sau locale.

Teatrul de stat sau *al unităţii administrativ-teritoriale* se instituie în temeiul Legii nr. 1421/2002 cu privire la teatre, circuri şi organizaţii concertistice[14], reprezentând o persoană juridică - instituţie publică de cultură şi artă care satisface cerinţele culturale ale societăţii şi care întruneşte activitatea de creaţie, de producţie, economică, tehnică, ştiinţifică şi de instruire în vederea creării şi prezentării pe viu în faţa publicului a spectacolelor teatrale, a desfăşurării unor alte activităţi culturale de masă.

Circul de stat sau *circul unităţii administrativ-teritoriale* se instituie în temeiul Legii nr.1421/2002, reprezentând o persoană juridică - instituţie publică de cultură şi artă care satisface cerinţele culturale ale societăţii şi care întruneşte activitatea de creaţie, de producţie, economică, tehnică, ştiinţifică şi de instruire în vederea creării şi prezentării pe viu în faţa publicului a reprezentaţiilor de circ, desfăşurării unor alte activităţi culturale de masă.

Organizaţia concertistică de stat sau organizaţia concertistică a unităţii administrativ- teritoriale se instituie în temeiul Legii nr.1421/2002, reprezentând o persoană juridică - instituţie publică de cultură şi artă care satisface cerinţele culturale ale societăţii şi care întruneşte activitatea de creaţie, de producţie, economică, tehnică, ştiinţifică şi de instruire în vederea creării şi prezentării în faţa publicului a spectacolelor muzicale, a programelor de concert, a desfăşurării unor alte activităţi culturale de masă.

De asemenea, sunt instituţii publice: Academia de Ştiinţe a Moldovei[15], Casa Naţională de Asigurări Sociale[16], Compania "Teleradio-Moldova"[17], instituţiile penitenciare[18] etc.

B) *Instituţia privată* este o organizaţie necomercială formată de una sau mai multe persoane private pentru exercitarea unor funcţii de administrare, sociale, culturale, de învăţământ şi a altor funcţii cu caracter necomercial. Persoanele private sunt în drept să creeze instituţii sub formă de muzee, biblioteci, şcoli, licee, colegii, universităţi, policlinici, spitale, teatre, circuri, organizaţii concertistice etc.

14Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.174-176.

15Legea nr.l 181/2000 cu privire la Academia de Ştiinţe a Moldovei. In: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 2000, nr.141-143.

16Legea nr.489/1999 privind sistemul public de asigurări sociale. în: "Monitorul Oficial al

17Republicii Moldova", 2000, nr.1-4.

18Legea nr. 1320/2002 cu privire la instituţia publică naţională a audiovizualului Compania "Teleradio-Moldova". în: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova" 2002 nr.117-119. Legea nr. 1036/1996 cu privire la sistemul penitenciar. In: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 1997, nr.15.

2.3. Alte criterii de clasificare

Prin art.55 alin.(2) şi (3) din Codul civil, se stabilesc şi alte criterii de clasificare a persoanelor juridice. în calitate de criterii principale de clasificare sunt evidențiate ***unirea factorului material sau personal,*** precum şi ***dependența de numărul de participanți.*** în sensul acestei norme:

220. *persoana juridică este organizată în mod corporativ sau în funcție de calitatea de membru.* La constituirea persoanei juridice în mod corporativ, prioritate se acordă criteriului material de participare la formarea patrimoniului persoanei juridice şi existenței anumitor drepturi patrimoniale ale fondatorilor asupra persoanei juridice astfel constituite. Posibilitatea fiecărui fondator de a influența activitatea persoanei juridice organizate în mod corporativ depinde de mărimea participării lui la capitalul social. Drept exemple de persoane juridice formate în mod corporativ pot servi societatea comercială pe acțiuni şi societatea cu răspundere limitată. La constituirea persoanei juridice *în funcție de calitatea de membru* nu importă valoarea participării patrimoniale a fondatorului, a membrului sau asociatului, fiecăruia revenindu-i câte un singur vot. Astfel de categorii de persoane juridice sunt societățile comerciale în nume colectiv, societățile comerciale în comandită, cooperativele, asociațiile (sindicatele, partidele etc).

221. *persoana juridică poate fi dependentă de un anumit număr de persoane.* Potrivit acestui criteriu, legiuitorul leagă existența persoanei juridice de un anumit număr de participanți (fondatori, asociați, membri). De exemplu, numărul minim de asociați ai societății în nume colectiv sau în comandită poate fi de 2 persoane, iar numărul maxim de 20 (Codul civil, art.121 şi 136); cooperativele de producție şi cele de întreprinzător pot avea cel puțin 5 membri, cooperativa de consum - cel puțin 7, societatea pe acțiuni de tip închis - cel mult 50 de acționari, iar partidele politice pot avea cel puțin 5000 de membri. Prevederi speciale sunt prevăzute şi pentru alte forme de persoane juridice. încălcarea dispozițiilor legale cu privire la numărul de asociați are consecințe diferite. Societatea în nume colectiv şi societatea în comandită în care a rămas un singur asociat se dizolvă şi se lichidează dacă timp de 6 luni nu se reorganizează (art.134 şi 143). Dacă într-o societate pe acțiuni de tip închis numărul de acționari este de peste 50, survin obligațiile stabilite la art.2 alin.(8) şi (9) din Legea nr.1134/1997 cu privire la societățile pe acțiuni, adică aceasta se va reorganiza ori se va lichida. Dacă partidul sau organizația social-politică nu confirmă numărul minim de membri stabilit prin art.5 din Legea nr.718/1991, survin consecințele indicate la art. 18 din această lege. în cazul în care legea specială nu prevede consecințele încălcării, se aplică dispozițiile art.87 din Codul civil.

c) persoana juridică este organizată după criteriul legăturii juridice dintre ea şi fondatorii, asociații sau membrii săi. După acest criteriu de clasificare, există persoane juridice în care fondatorii (membrii) au drepturi patrimoniale față de acestea şi persoane juridice în care fondatorii nu au drepturi patrimoniale. Membrii persoanei juridice trebuie să contribuie la formarea patrimoniului ei prin aporturi la capitalul social, cotizații, taxe sau altfel de contribuții materiale. Ca urmare a acestor contribuții, membrul obține asupra persoanei juridice anumite drepturi, care pot fi divizate în drepturi patrimoniale şi nepatrimoniale. Referindu-se la drepturile asupra patrimoniului (drepturi patrimoniale), legiuitorul a arătat că în societățile comerciale, în cooperative, în întreprinderile de stat şi în cele municipale fondatorii asociații (numiți participanți) dispun de asemenea drepturi.

Membrii organizațiilor necomerciale, în special ai asociațiilor, sindicatelor, partidelor, cultelor, nu au drepturi patrimoniale asupra activelor persoanei juridice.

Membrii societăților comerciale au cote de participare la capitalul social, adică au drepturi patrimoniale (de creanță) şi au posibilitatea, în anumite condiții, să cesioneze drepturile deținute prin acte între vii sau pentru cauză de moarte, precum şi să dispună într-un alt mod de acest drept. Cota de participare acordă deținătorului dreptul la o cotă din beneficiul supus repartizării între asociați, iar şi în cazul lichidării are dreptul la o parte din activele supuse repartizării. în unele persoane juridice (societatea în nume colectiv, în comandită, cooperativa) asociatul se poate retrage din societate, cerând o cotă din activele ei.

Membrii organizațiilor necomerciale nu au drepturi patrimoniale asupra activelor acestora. în această situație, ei nu pot pretinde la o parte din veniturile organizației, nu pot cesiona calitatea de asociat, nu pot pretinde la o cotă parte din patrimoniu în caz de retragere, excludere sau lichidare. Există însă şi organizații necomerciale în care membrii pot avea drepturi patrimoniale, cum ar fi asociațiile de locatari în condominiu, asociația de economii şi împrumut a cetățenilor, cooperativele de construcție şi exploatare a locuințelor, garajelor etc.

După naționalitate, persoanele juridice se împart în persoane juridice autohtone şi persoane juridice străine. Sunt persoane juridice *autohtone (naționale)* cele înregistrate în Republica Moldova şi care au sediul pe teritoriul ei. Sunt persoane juridice *străine* cele înregistrate şi au sediul în statele străine.

După întinderea răspunderii membrilor. Potrivit regulii generale, persoana juridică răspunde cu toate bunurile din activul patrimoniului său pentru obligațiile asumate, ori, altfel spus, cu întregul ei patrimoniu, iar membrii acesteia nu răspund pentru obligațiile ei sociale. Prin lege însă se poate stabilica membrii persoanei juridice să poarte răspundere pentru obligațiile acesteia, în diversitatea persoanelorjuridice există forme în care membrii răspund pentru obligațiile persoanei juridice şi forme în care membrii nu răspund pentru obligațiile societății.

Răspund pentru obligațiile persoanei juridice asociații societății în nume colectiv, asociații comanditați ai societății în comandită, fondatorii instituției. Dacă activele societății în nume colectiv sunt insuficiente pentru onorarea creanțelor, membrii ei răspund nelimitat şi solidar. Dacă activele societății în comandită nu ajung pentru a onora creanțele, asociații comanditați vor fi traşi la răspundere solidară.

Nu răspund pentru obligațiile persoanei juridice membrii celorlalte forme şi categorii de persoane juridice. Dacă însă se fac vinovați de insolvabilitatea persoanei juridice, membrii ei poartă răspundere subsidiară față de creditori în măsura în care bunurile acesteia sunt insuficiente pentru executarea creanțelor.

3. Identificarea persoanei juridice

Persoana juridică se deosebeşte de alți participanți la circuitul civil prin elemente proprii de individualizare: denumire, sediu, naționalitate fără o legătură obligatorie cu numele, domiciliul şi cetățenia fondatorilor persoane fizice sau cu denumirea, sediul şi

naţionalitatea fondatorilor persoane juridice. Pe lângă atributele menţionate, persoana juridică poate fi identificată şi prin emblemă (simbol), marcă, număr de identitate (IDNO), poştă electronică, căsuţă poştală etc.

3.1. Denumirea persoanei juridice

Noţiuni generale, principiile şi funcţiile denumirii de firmă. în doctrină s-a afirmat că cel mai important mijloc de individualizare a persoanei juridice în activitatea economică este denumirea de firmă[19]. Dacă persoana fizică este identificată în societate prin nume şi prenume, persoana juridică se individualizează faţă de alţi participanţi la circuitul civil, inclusiv de alte persoane juridice, prin ***denumirea*** sa. Art.66 din Codul civil prevede că persoana juridică participă la raporturile juridice numai sub denumire proprie, stabilită în actele constitutive şi înregistrată în modul stabilit. Această obligaţie se impune persoanelor juridice nu numai în scopuri de evidenţă şi control administrativ,economic sau financiar, dar îndeosebi ca modalitate de integrare şi de reclamă pe piaţă[20]. Persoana juridică poate avea o singură denumire. înregistrarea denumirii depline şi prescurtate nu încalcă principiul unicităţii.

Regimul juridic al denumirii persoanei juridice îşi are fundamentul în dispoziţiile art.66. Un şir de alte acte normative însă fac referire la denumirea sub care trebuie să participe persoana juridică la circuitul civil. Din aceste dispoziţii unele repetă reguli generale, altele stabilesc cerinţe suplimentare faţă de denumire. Se poate menţiona cu titlu de exemplu art.24-26 din Legea nr.845/1992, art.5 din Legea nr.1134/1997, care se referă la societăţile comerciale, precum şi art.8 din Convenţia de la Paris pentru protecţia proprietăţii industriale din 20 martie 1883. Protecţia juridică a denumirii de firmă a societăţii comerciale se asigură şi prin dispoziţiile art.8 din Legea nr.1103/2000 cu privire la protecţia concurenţei şi ale art. 162 din Codul cu privire la contravenţiile administrative.

Pornind de la dispoziţiile legale, persoana juridică are o singură denumire stabilită de actele constitutive şi înscrisă în Registrul de stat. Denumirea trebuie să fie unică, adică să fie irepetabilă, asigurându-se astfel inconfundabili-tatea cu denumirile unor alte persoane juridice. Actele de constituire trebuie să accepte o denumire care să conţină toate elementele stabilite de legislaţie, inclusiv cele care nu au caracter obligatoriu, toate luate împreună singularizând societatea în circuitul civil şi comercial naţional şi internaţional. Pe lângă denumirea deplină, persoana juridică poate avea şi o denumire prescurtată, care serveşte aceluiaşi scop - individualizarea ei ca participant la raporturile juridice.

Denumirea trebuie să fie scrisă în limba română, cu caractere latine. Considerăm că persoana juridică ar putea să-şi înregistreze (şi apoi să o utilizeze), alături de denumirea în limba română, şi denumirea într-o altă limbă, inclusiv cu caracterele specifice acelei limbi. Cerinţele lingvistice se referă la toate componentele denumirii (corp-accesoriu obligatoriu-accesoriu arbitrar). Considerăm că şi atunci când denumirea este compusă doar din litere, acestea trebuie să fie din alfabetul latin. Numai literele alfabetului latin

19BOJIWHCKMM**, BiiKTop.** *TloHiimue* ***u codepManue (fjupMeHnoeo HauMenoeaHUifll*** **BecTHMK MocKOBCKoro YHMBepcMTeTa,** 1973, N**.l, c.**62-68.

20Căpăţână, Octavian. ***Op. cit.,*** p. 157.

permit respectarea dispoziţiilor constituţionale privind limba de stat. Dacă s-ar permite, de exemplu, utilizarea caracterelor chirilice, ar trebui să se permită şi utilizarea caracterelor specifice limbilor arabă, chineză, japoneză etc. şi atunci s-ar crea o situaţie în care o mare parte din participanţii la circuitul civil din Republica Moldova nu ar desluşi denumirea corectă a persoanei juridice.

Principiile denumirii. în literatura juridică se analizează trei principii ale denumirii: al *exclusivităţii,* al *veridicităţii* şi al *stabilităţii*[21].

Principiul exclusivităţii îşi are fundamentul în art. 66 din Codul civil. Prin denumire, persoana trebuie să se deosebească de toţi ceilalţi participanţi la circuitul civil. în esenţă, acest principiu asigură individualizarea persoanei juridice şi, implicit, nu admite confuzia dintre subiectele circuitului civil. în acest sens, se stabileşte că denumirea trebuie să fie *proprie,* adică inconfun-dabilă. Ea poate deveni proprie şi exclusivă numai dacă, la momentul când se solicită înregistrarea, în Registrul de stat nu există o altă persoană juridică cu o asemenea denumire. în legătură cu aceasta, se cere o precizare: principiul exclusivităţii prevede întreaga denumire sau numai partea accesorie.

Din dispoziţiile legale rezultă că legiuitorul stabileşte restricţii pentru întreaga denumire a persoanei juridice, adică nu pot fi înregistrate două societăţi cu răspundere limitată "Toamna", două societăţi pe acţiuni "Gemenii" etc. Dispoziţiile legale însă ar admite înregistrarea unui S.R.L. "Toamna", a unei S.A. "Toamna" şi a unei S.N.C. "Toamna", dar, urmărind practica judiciară din alte state, litigiile apar anume de la menţionatul *accesoriu arbitrar, căci* anume acesta este elementul care individualizează nemijlocit subiectul în circuitul civil.

Principiul veridicităţii constă în faptul că denumirea trebuie să reflecte just forma juridică de organizare a persoanei juridice, să conţină dispoziţii care să corespundă realităţii, fără a induce în eroare participanţii la circuitul civil, în special consumatorul (art.66 alin.(5)). Principiul veridicităţii este protejat de normele analizate anterior, inclusiv de cele care stabilesc obligativitatea indicării formei juridice de organizare a societăţii, numele asociatului în unele forme de societăţi comerciale, indicarea abrevierilor "fond de investiţii", "bursă de mărfuri", "lombard", "bancă" etc.

Principiul stabilităţii îşi găseşte reflectarea în obligaţia persoanei juridice de a utiliza denumirea sa în raporturile cu terţii în forma în care este indicată în actele de constituire şi în Registrul de stat. După cum se menţionează în literatura juridică, interesul practic al păstrării denumirii în forma neschimbată priveşte nu numai titularul ei, dar şi alţi participanţi la circuitul civil, consumatorul şi chiar statul. Interesul titularului sau al purtătorului denumirii constă în faptul că lui îi aparţine dreptul exclusiv de a o utiliza în circuitul civil. Acest drept permite titularului care a devenit popular pe piaţă să dobândească beneficii importante. Alături de alte atribute de identitate, denumirea rămâne în subconştientul consumatorului prin impresia pe care a produs-o calitatea bunurilor, mărfurilor şi serviciilor prestate de persoana juridică. Dacă aceste impresii reamintesc consumatorului calităţile deosebite ale mărfii procurate, succesul este inevitabil.

Denumirea îndeplineşte şi funcţia de identificare, funcţia de semnare a

---

21**ro**;ioibaeii, B. ***CobepxaHue u cmpyKtnypa ifiupMeHHbix HauMenoecrnuu cyâbeianoe npednpuHUMamenbcmsa.*** //X**o3hmctbo w npaBO, nr**.4/2000, **c.**29-44.

angajamentelor, funcţia de raliere a clientelei şi funcţia de credit[22].

Structura denumirii. Denumirea persoanei juridice este compusă din elemente care permit identificarea ei. Deşi toate acestea sunt obligatorii, important este să se distingă cuvintele şi sintagmele care, conform legii, trebuie incluse în denumire fără ca ele să fie schimbate de sintagmele, cuvintele, literele etc. introduse arbitrar de fondatori. Doctrina juridică evidenţiază în structura denumirii două părţi: *corpul* şi *accesoriul.*

Corpul este format din elemente obligatorii, pe când *accesoriul* poate avea şi elemente obligatorii, şi elemente selectate arbitrar de fondatori[23]. în opinia autorului citat în subsol, corpul firmei este compus din formula care indică forma de organizare a persoanei juridice. Relativ la forma de societate, legiuitorul moldav dispune în Codul civil, la art.66 alin.(2), că denumirea persoanei juridice trebuie să includă în limba română forma juridică de organizare. în dezvoltarea acestei dispoziţii, alte dispoziţii stabilesc expres că denumirea deplină trebuie să includă, după caz, cuvintele "societate în nume colectiv", "societate în comandită", "societate cu răspundere limitată", "societate pe acţiuni", "cooperativă de producţie", "cooperativă de întreprinzător", "întreprindere de stat", "asociaţie", "fundaţie", "instituţie", iar denumirea lor prescurtată să conţină abrevierea respectivă. Legea nu stabileşte plasarea formulei care indică forma de organizare a persoanei juridice - la începutul denumirii ori la sfârşitul ei -, de aceea fondatorii sau membrii sunt cei care determină locul corpului în denumire. Corpul permite gruparea persoanelor juridice după forma lor, fapt important, deoarece dau participanţilor la circuitul civil posibilitatea de a obţine o informaţie despre subiectul cu care contractează.

Accesoriul este elementul identificator care deosebeşte o persoană juridică de o alta cu aceeaşi formă. Accesoriul depinde în mare măsură de forma persoanei juridice, de genul de activitate desfăşurat de ea, de alţi factori indicaţi în lege sau identificaţi de fondatori. în structura accesoriului pot figura numai elemente obligatorii[24], dacă acestea singularizează denumirea, ori pot fi şi elemente obligatorii, şi elemente selectate arbitrar de fondatori[25], ori numai elemente selectate arbitrar[26].

Societatea comercială constituită în formă de societate în nume colectiv este obligată să indice în denumirea sa şi numele sau denumirea unui asociat sau ale tuturora. De altfel, legea obligă să se indice cel puţin numele sau denumirea unui asociat, urmată de sintagma "şi ***compania".*** în acest caz, în denumirea prescurtată se va include abrevierea "şi ***Co".*** Dacă denumirea societăţii în nume colectiv include numele a doi sau a trei asociaţi, se subînţelege că societatea are numai atâţia asociaţi, iar dacă după numele

---

22Despre funcţiile firmei în dreptul românesc vezi: Băcanu, Ion. ***Firma şi emblema comercială.*** Bucureşti, 1998, p.30-34.

23*rpaxdaHCKoe* ***npaeo.*** **yne6HMK.** Ilofl pefl. CepreeBa, A.II. M Toncroro, K).K. TOM 3. MocKBa, 1998, c.158.

24Drept exemplu poate servi denumirea societăţii în nume colectiv sau a celei în comandită care conţine numele unui asociat sau ale mai multora şi care asigură unicitatea firmei pe piaţă: «Societatea în Nume Colectiv Porcescu şi Compania».

25De exemplu, Societatea pe Acţiuni constituie Fondul de Investiţii Nemutual «AGRO-

26FOND». în această denumire cuvintele "Societate pe Acţiuni" constituie corpul denumirii, iar celelalte - accesoriul. Accesoriul constă în sintagmele indicate expres în lege

asociaţilor se adaugă sintagma "şi compania", se sugerează că numărul de asociaţi este mai mare şi, pentru a-i cunoaşte, trebuie să se ia cunoştinţă de actul de constituire.

Denumirea societăţii în comandită de asemenea va conţine numele sau denumirea unui comanditat sau ale tuturora. Dacă nu se indică toţi comandi-taţii, denumirea va conţine sintagma "şi ***compania"*** sau "şi ***Co".***

Unele societăţi comerciale care desfăşoară activităţi bancare, investiţiona-le, bursiere, de lombard şi altele asemenea sunt obligate prin lege să includă în denumire anumite cuvinte, altora li se interzice să folosească unele cuvinte şi sintagme.

Legea nr.1418 din 14 decembrie 2000 cu privire la grupele finan-ciar-industriale[27] obligă societăţile pe acţiuni constituite ca grupuri finan-ciar-industriale să includă în mod obligatoriu şi una dintre următoarele sintagme: "grup financiar-industrial" "grup financiar-industrial transnaţional" ori "grup financiar-industrial interstatal".

La partea obligatorie a denumirii ***(corp*** sau ***corp + accesoriu obligatoriu)*** se adaugă accesoriul selectat arbitrar de fondator. Accesoriul arbitrar poate consta din litere, cifre, cuvinte. Având libertatea de a alege accesoriul, fondatorul trebuie să ţină cont de anumite limite prevăzute de dispoziţiile legale.

Legal, denumirii de firmă i se pun anumite limite. Ea nu trebuie să conţină:

— *cuvinte ori sintagme care contravin prevederilor legale;*
— *cuvinte ori sintagme care contravin normelor morale;*
— *cuvinte sau abrevieri care ar induce in eroare cu privire la forma sa;*
— *nume proprii dacă acestea nu coincid cu numele fondatorilor sau asociaţilor şi dacă în acest sens nu există acordul persoanei sau al moştenitorilor ei cu privire la folosirea numelui.*

Dreptul asupra denumirii de firmă. Persoana juridică a cărei denumire este înregistrată are dreptul să o utilizeze. Cel care foloseşte denumirea unei alte persoane juridice este obligat, la cererea ei, să înceteze utilizarea denumirii şi să îi repare prejudiciul. Dreptul persoanei juridice asupra denumirii apare de la data înscrierii persoanei în Registrul de stat sub denumirea respectivă.

Persoana juridică dobândeşte dreptul exclusiv de utilizare a denumirii sale, drept absolut, opozabil tuturor participanţilor la circuitul civil. Dreptul titularului asupra denumirii este confirmat prin certificatul de înregistrare şi prin extrasul din Registrul de stat.

Titularul denumirii are dreptul să o utilizeze în modul în care consideră necesar, indicând-o în embleme, mărci de producţie, reclame, acţiuni civile, acte şi scrisori emise de societatea titulară. O modalitate de utilizare a denumirii sau a unor elemente din ea este şi acordarea permisiunii altor persoane juridice de a o folosi. Dreptul de utilizare a denumirii unei persoane juridice poate fi acordat altor persoane prin contract de

---

27(Fondul de Investiţii Nemutual) şi cele selectate arbitrar de fondatori «(AGROFOND)». De exemplu: Societatea pe Acţiuni «Pietriş», Societatea pe Acţiuni «Mioara», Societatea cu Răspundere Limitată «Plus Asconi» etc. în aceste denumiri se evidenţiază numai corpul şi accesoriul selectat arbitrar de fondatori care, luate împreună, asigură identificarea deplină a societăţii în circuitul civil şi cel comercial, în: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 2001, nr.27-28.

franchising[28].

Persoana juridică trebuie să indice denumirea sa în toate actele pe care le emite. Interesul contractanților persoanei titulare a dreptului de firmă şi interesul consumatorilor este acela de a cunoaşte denumirea corectă. Titularul poate renunța la denumirea sa şi poate selecta o altă denumire cu atractivitate şi capacitate de individualizare mai puternică. Dacă a decis să-şi modifice denumirea, persoana juridică trebuie să modifice şi clauza din actele constitutive şi să înregistreze această modificare la organul de stat care ține registrul persoanelor juridice de forma juridică de organizare respectivă. După înregistrarea de stat a modificării, persoana juridică este obligată să publice un aviz în acest sens în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

3.2. Sediul persoanei juridice

Sediul este un atribut menit să situeze societatea în spațiu, în raporturile juridice la care participă. Necesitățile practice, dar şi securitatea raporturilor juridice, impun existența unui *loc în care persoana juridică să fie considerată întotdeauna prezentă,* o aşezare care să permită contractarea ei în circuitul civil.

Codul civil din 1964 definea sediul persoanei juridice ca loc *"unde se află organul său permanent",* Legea nr.845/1992 - ca loc *"unde se află organele sale de conducere",* Legea nr.l 134/1997 - ca loc al *"organului său executiv".* Deşi, după cuprins, dispozițiile acestea par a fi similare, interpretarea riguroasă a noțiunilor *"organ permanent", "de conducere", "executiv" dz.* soluții diferite.

Unicitatea sediului. Art.67 din Codul civil în vigoare prevede că persoana juridică deține un singur sediu, indicat în actele de constituire şi înscris în registrul de stat. Articolul nu leagă sediul de un organ al persoanei juridice sau de desfăşurarea activității. Sediul, ca atribut de identificare, trebuie să arate locul ori stabilimentul în spațiu al societății comerciale.

Dispozițiile legale nu impun condiții sau obligații privitor la locul în care ar putea să se afle sediul, cu excepția faptului că trebuie înregistrat la organul fiscal în a cărui rază teritorială se află. Locul indicat ca sediu se limitează la teritoriul statului.

Sediul se indică cu maximă precizie, astfel încât, din înscrierea făcută în actul de constituire şi în registrul de stat, să poată fi determinat uşor, în care scop se indică localitatea în care se află persoana juridică, strada şi numărul clădirii. în unele cazuri, pentru ca localizarea să fie determinată cu o precizie mai mare, trebuie indicate şi alte date, cum ar fi: raionul, sectorul, numărul biroului sau al apartamentului.

Sediul are importanță deoarece prin el se determină:

— naționalitatea persoanei juridice;
— locul de executare a obligațiilor pecuniare;
— instanța competentă în judecarea litigiilor în care persoana juridică are calitatea de pârât;
— organul fiscal şi statistic al statului căruia persoana juridică prezintă rapoartele financiare şi fiscale şi plăteşte obligațiile.

Sub aspect procedural, legiuitorul prezumă că toate actele ajunse la sediul indicat în

28Potrivit dispozițiilor art. 1172 din Codul civil, contractul de franchising se încheie în scris, sub sancțiunea nulității.

registrul de stat sunt aduse la cunoştinţă persoanei juridice cu toate consecinţele negative pentru ea.

Adresa poştală a persoanei juridice este adresa sediului. Persoana juridică poate avea şi alte adrese pentru corespondenţă, precum şi sedii secundare. Legea obligă persoana juridică să indice în actul de constituire sediul filialelor, inclusiv al celor din străinătate.

Persoana juridică poate avea sediul într-un spaţiu în temeiul unui titlu legitim, demonstrat prin înscrisuri. Pentru aceasta, la înregistrarea sediului, se prezintă unul dintre următoarele documente:

— actul de constituire cu o clauză prin care asociatul sau acţionarul proprietar al imobilului se obligă să transmită ca aport la capitalul social proprietatea sau folosinţa acestuia;
— contractul de arendă, subarenda, folosinţă gratuită sau uzufruct al unui spaţiu pentru amplasarea sediului.

Stabilitatea sediului. Pentru a fi stabilit, sediul persoanei juridice se indică în actul de constituire şi se înscrie în registrul de stat. Schimbarea sediului se efectuează la decizia organului suprem al persoanei juridice privind modificarea actului de constituire. Această schimbare are valoare juridică şi este opozabilă terţilor de la data înregistrării ei. Societatea comercială, de exemplu, este obligată ca, în termen de 7 zile, să comunice Camerei şi să publice un aviz în "Monitorul Oficial al Republicii Moldova" despre schimbarea sediului. în cazul nerespectării acestei obligaţii, persoana juridică suportă consecinţele negative stabilite la art.67 alin.(5) şi art.574 din Codul civil, la art. 13 din Legea nr.1265/2000 şi la art.255 din Codul fiscal. Art.67 alin.(5) din Codul civil prevede că persoana care şi-a schimbat sediul, dar nu a publicat un aviz în "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", răspunde pentru daune interese, iar art.255 din Codul fiscal prevede sancţiuni financiare pentru informarea tardivă sau neinformarea organului fiscal. Art.574 din Codul civil prevede că, dacă debitorul sau creditorul obligaţiei şi-a schimbat sediul până la data executării obligaţiei şi nu a informat cealaltă parte, suportă toate cheltuielile şi riscurile generate de această schimbare. Mai mult decât atât, art.13 din Legea nr.1265/2000 prevede ca sancţiune *"sistarea activităţii întreprinderii şi organizaţiei"* sau *"lichidarea acesteia în condiţii legale"*.

3.3. Naţionalitatea persoanei juridice

Apartenenţa persoanei juridice la un stat este numită în dreptul internaţional privat *naţionalitate*[29]. Termenul acesta indică legea care guvernează statutul (constituirea, funcţionarea, dizolvarea şi lichidarea) persoanei juridice.

Pentru determinarea naţionalităţii, teoria dreptului internaţional privat[30] a evidenţiat în legislaţiile statelor câteva criterii: locul înregistrării persoaneijuridice, locul amplasării sediului ei, locul amplasării organelor de conducere, locul desfăşurării activităţii de întreprinzător.

29Acest termen este folosit în art.108 alin.(l) lit. a) din Codul civil, potrivit căruia, alături de alte date de identitate ale persoanei juridice, trebuie indicată şi naţionalitatea ei.

30Despre teoriile de determinare a naţionalităţii persoanelorjuridice în dreptul internaţional privat vezi: [62].

Legislația Republicii Moldova foloseşte un sistem mixt de determinare a naționalității, unind criteriul înregistrării şi criteriul plasării sediului.

După cum rezultă din dispozițiile art. 109 din Codul civil, *"societatea comercială trebuie înregistrată ... la organul înregistrării de stat în a cărui rază teritorială se află sediul său"*. Aceleiaşi soluții este consacrat şi art. 10 din Legea nr. 1265/2000, care stabileşte că înregistrarea se face de către oficiile teritoriale ale Camerei înregistrării de Stat în a cărei rază teritorială îşi au sediul societățile comerciale. De aici rezultă şi concluzia că persoanele juridice au naționalitatea Republicii Moldova numai dacă au fost înregistrate şi îşi au sediul pe teritoriul ei.

Naționalitatea, potrivit art.1596 din Codul civil, determină statutul juridic al persoanei juridice, forma de organizare, exigențele pentru denumire, temeiurile de creare şi încetare, condițiile de reorganizare, succesiunea drepturilor, conținutul capacității civile, răspunderea, raporturile interne dintre asociați, dintre societate şi asociați, modul de dobândire a drepturilor şi de asumare a obligațiilor.

3.4. Alte atribute de identificare

Persoana juridică se identifică în circuitul civil şi prin număr de înregistrare, cod fiscal (IDNO), embleme (simbolică) şi marcă.

Numărul de înregistrare. Persoana juridică apare ca atare numai dacă organul competent a înscris-o în registrul de stat, atribuindu-i un număr special. De exemplu, dacă s-a decis înregistrarea societății comerciale, acesteia i se atribuie un număr de înregistrare[31], care, alături de alte atribute, identifică societatea în circuitul civil, iar datele despre aceasta se includ în Registrul de stat al întreprinderilor. Acest număr, potrivit art.66 alin.(8) din Codul civil, trebuie să fie înscris în orice act emis de persoana juridică, sub sancțiunea plății de daune interese.

Codul fiscal (IDNO). Persoana juridică se identifică şi prin IDNO[32]. După 1 ianuarie 2004, conform Hotărârii Guvernului nr.861 din 14 iulie 2003[33],persoanele juridice sunt obligate să utilizeze numărul de identificare de stat unic (IDNO) în locul codului fiscal. IDNO se atribuie conform Hotărârii Guvernului nr. 272/ 2002[34] şi se aplică pe toate actele emise de persoana juridică sub sancțiunea administrativă a neaplicării şi plății de daune interese.

Emblema. Persoana juridică poate fi identificată şi prin emblemă (simbolică), dacă aceasta este înscrisă în registrul de stat în care este consemnată şi persoana juridică.

31Conform Hotărârii Guvernului nr. 272/2002, fiecărei "unități de drept", inclusiv societăților comerciale, li se atribuie număr de identificare de stat (INDO), care rămâne nes

32chimbat pe întreaga perioadă de existență a societății. INDO este un număr de identitate unic şi se utilizează şi în locul codului fiscal.

33INDO - din limba engleză, "Identification Number of Organization" număr unic de identificare, care rămâne neschimbat pe parcursul întregii activități a persoanei juridice şi un anumit termen după ce ea îşi va înceta activitatea, în: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 2003, nr.153-154.

34Idem, 2002, nr.40-42.

Emblema (simbolica) este o imagine, cu un sens convenţional, care uneori este însoţită de o deviză a titularului.

Emblema este utilizată, de regulă, de persoanele juridice cu scop lucrativ (întreprinderi) şi are consacrare legislativă în art.24 alin.(5) din Legea nr.845/ • 1992 cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. în literatură se afirmă că emblema este semnul sau denumirea care face ca o întreprindere să se deosebească de alta de acelaşi gen.

Simbolica este utilizată de persoanele juridice fără scop lucrativ şi are consacrare legislativă în Legea nr.837/1996 cu privire la asociaţiile obşteşti. Ea este folosită în raport cu statul şi cu unităţile administrativ-teritoriale care pot să aibă propria simbolică.

Emblema se înscrie în Registrul de stat în care este consemnată persoana juridică şi se protejează cu aceleaşi mijloace cu care se protejează denumirea persoanei juridice. Din acest motiv, emblema (simbolica) nu trebuie confundată cu marca, aceasta din urmă consemnându-se în Registrul de stat al mărcilor după alte reguli. Emblema (simbolica) poate fi înregistrată şi ca marcă, în această situaţie având o dublă protecţie.

Marca. Marca este un semn care face ca produsele şi serviciile unor persoane juridice să se deosebească de produsele şi serviciile similare ale altor persoane juridice[35]. O persoană juridică poate fi titulară a mai multe mărci. Deşi indirect, prin intermediul produselor şi al serviciilor, marca identifică şi persoana juridică titulară.

Pentru ca marca să fie protejată de lege contra posibilei utilizări de către alţi participanţi la circuitul civil, persoana juridică trebuie să o înregistreze în modul stabilit. Cererea de înregistrare se depune la Agenţia de Stat pentru Protecţia Proprietăţii Industriale. După examinarea cererii şi a mărcii, organul de înregistrare, dacă nu are motive de respingere, decide înscrierea mărcii în Registrul naţional al mărcilor şi denumirilor de origine ale produselor şi eliberarea unui certificat de înregistrare.

Persoana juridică se poate identifica, de asemenea, prin telefon, telefax, poştă electronică, pagină web, numărul căsuţei poştale etc.

4. înfiinţarea persoanei juridice

Prin înfiinţare a persoanei juridice se înţelege procesul legal de creare a subiectului artificial de drept.

Omul apare pe lume în urma naşterii, care, din punctul de vedere al dreptului, este un fapt juridic, iar înregistrarea nou-născutului la organele de stare civilă reprezintă constatarea acestui fapt. Dacă, într-o ipoteză, nou-născutul nu a fost înregistrat, nu înseamnă că el nu există. Chiar fără înregistrare el se bucură de toate drepturile pe care le acordă legea personalităţii umane.

Contrar acestui specific, persoana juridică ia "naştere" ca subiect de drept numai în urma emiterii actului public, în condiţiile legii, de organul de stat competent. Acest act ar putea fi lege sau un act administrativ al autorităţii publice competente. Fără un astfel de act persoana juridică nu poate exista.

Rolul statului, aşadar, şi al organelor lui este decisiv în apariţia persoanelor juridice de

35Legea nr. 588-XIII privind mărcile şi denumirile de origine ale produselor. în: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 1996, nr.8,9.

drept privat ca subiecte de drept şi de participanţi la circuitul civil.

4.1. Modalităţile de înfiinţare a persoanelorjuridice de drept privat

în funcţie de caracterul participării autorităţilor publice, pot fi evidenţiate câteva modalităţi de înfiinţare a persoanelorjuridice de drept privat:

— crearea directă a persoanelor juridice de către stat prin efectul legii;
— recunoaşterea actelor constitutive de către autoritatea publică competentă;
— autorizarea prealabilă de către o autoritate publică a înfiinţării persoanelor juridice şi recunoaşterea ulterioară a actelor ei constitutive de către o altă autoritate publică;

Aceste trei modalităţi nu sunt arătate expres în lege, dar se evidenţiază în urma coroborării diferitelor norme juridice.

Crearea directă a persoanelor juridice de către stat prin efectul legii. Acest mod de constituire este prevăzut expres de lege pentru anumite persoane juridice. înscrierea lor într-un registru de stat certifică începutul activităţii persoanei juridice şi nu dobândirea personalităţii juridice. Aceasta din urmă apare în temeiul legii şi nu ca o consecinţă a emiterii actului de înregistrare.

în acest mod s-a creat Camera de Comerţ şi Industrie[36], organizaţie nonguvernametală constituită pe baza legii şi a calităţii de membru a întreprinzătorilor, care reprezintă interesele generale ale întreprinzătorilor din Republica Moldova.

în acelaşi mod, prin dispoziţiile exprese ale legii, au fost create: Academia de Ştiinţe, Baroul Avocaţilor, Compania Teleradio - Moldova, alte instituţii publice sau persoane juridice, precum şi unităţile administrativ-teritoriale.

Recunoaşterea actelor constitutive de către autoritatea publică competentă. Acesta este cel mai răspândit mod de constituire a persoanelor juridice, inclusiv a majorităţii persoanelor juridice de drept privat. Legea prevede expres procedura de constituire a persoanei juridice indicând:

— tipul actului constitutiv care trebuie elaborat;
— cerinţele stabilite faţă de cuprinsul acestuia;
— actele care trebuie să fie prezentate organului competent;
— formalităţile pe care fondatorii urmează a le îndeplini;
— formalităţile pe care trebuie să le îndeplinească persoana cu funcţie de răspundere a organului de stat competent.

Organul de stat competent verifică legalitatea actelor prezentate de fondatorii persoanei juridice, îndeplinirea tuturor formalităţilor stabilite de lege, iar în cazul respectării lor, consemnează într-un act public (decizie sau hotărâre) respectarea legalităţii şi înscrie în registrul de stat datele despre persoana juridică ce se constituie. Concomitent cu înscrierea în registrul de stat, fondatorilor li se eliberează certificatul de înregistrare care confirmă naşterea persoanei juridice, dobândirea capacităţii ei juridice şi a calităţii de subiect de drept cu toate consecinţele ce decurg din această calitate. Organul de stat nu are dreptul să refuze înregistrarea dacă fondatorii au îndeplinit condiţiile

36Legea 393/1999 cu privire la Camera de Comerţ şi Industrie. în: "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 1999, nr.73-77.

stabilite de lege. Decizia de refuz considerată de fondatori a fi neîntemeiată poate fi atacată în instanță.

Formarea persoanei juridice prin recunoaşterea actelor constitutive de către autoritatea publică competentă este reglementată pentru majoritatea persoanelor juridice cu scop lucrativ[37] (societăți comerciale, societăți cooperatiste şi întreprinderi), precum şi pentru cele fără scop lucrativ (asociații[38], fundații şi instituții).

Autorizarea prealabilă de către o autoritate publică a înființării şi recunoaşterea ulterioară a actelor ei constitutive de către o altă autoritate publică. Acest mod de înființare este similar celui caracterizat anterior, cu excepția faptului că, până la înregistrarea persoanei juridice, fondatorii trebuie să obțină autorizația organului de stat care supraveghează activitatea într-un anumit domeniu. Ca exemplu poate servi dispoziția art. 11 din Legea nr.1265/2000 cu privire la înregistrarea de stat a întreprinderilor şi organizațiilor, care prevede că, pentru înregistrarea unei instituții financiare, a unui fond nestatal de pensii, a unei companii de asigurări, este necesară autorizația Băncii Naționale sau, după caz, a Inspectoratului de Stat pentru Supravegherea Asigurărilor şi Fondurilor Nestatale de Pensii de pe lângă Ministerul Finanțelor.

Pentru înființarea unei întreprinderi cu investiții străine în al cărei capital social partea investitorului străin reprezintă peste 5 milioane de dolari S.U.A. este necesară autorizația Agenției Naționale pentru Protecția Concurenței. De asemenea, se cere acordul prealabil al Agenției Naționale pentru Protecția Concurenței dacă se înființează asociații de agenți economici, holdinguri, corporații transnaționale sau grupuri industrial-financiare.

Numai după obținerea autorizației, fondatorii pot să depună actele pentru înregistrarea persoanei juridice la organul de stat competent.

înființarea persoanelor juridice prin efectul legii nu va fi caracterizată deoarece este individuală pentru fiecare persoană juridică şi este stabilită expres în legii speciale.

înființarea persoanei juridice prin recunoaştere şi prin autorizare este aceeaşi, cu excepția autorizării prealabile, şi include câteva etape, inclusiv elaborarea actelor de constituire, îndeplinirea formalităților legate de constituirea patrimoniului, prezentarea actelor necesare înregistrării de stat şi înregistrarea de stat.

4.2. Actele de constituire

Pe lângă actele legislative, drept temei juridic al înființării persoanei juridice sunt şi actele constitutive, elaborate şi aprobate de fondatori în modul stabilit. Actul de constituire reprezintă un document în care se materializează voința fondatorului (fondatorilor) de a înființa o persoană juridică şi în care sunt circumscrise limitele activității ei ca subiect de drept. Actul de constituire trebuie să corespundă condițiilor stabilite de lege şi să aibă un cuprins predeterminat de dispozițiile legale. Acest act nu

37Legea nr.1265/2000 cu privire la înregistrarea de stat a întreprinderilor şi organizațiilor; Legea nr.73/2001 cu privire la cooperativele de întreprinzător, Legea nr.1007/2002 cu privire la cooperativele de producție.

38Legea nr.837/1996 cu privire la asociațiile obşteşti. în; "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", 1997, nr.6; Legea nr.1505/1998 cu privire la asociațiile de economii şi împrumut etc.

poate acorda mai multe drepturi decât legea.

Din art.62 din Codul civil rezultă că persoanele juridice activează pe baza actelor de constituire. Persoana juridică poate avea un singur act de constituire (contract de constituire sau statut) ori două acte de constituire (contract de constituire şi statut sau decizie şi statutul).

Printr-un singur act de constituire se înființează cele patru forme de societăți comerciale, organizația necomercială în formă de asociație obştească, sindicat, cooperativă de consum şi cooperativa de producție. Prin două acte de constituire se înființează cooperativa de întreprinzător, întreprinderea de stat, întreprinderea municipală, fundația, patronatul.

Forma actului de constituire. Actul de constituire a persoanei juridice trebuie să fie întocmit în scris, în limba română, şi să fie semnat de toate persoanele care participă la fondare. în cazurile indicate de lege, precum şi în cazul în care fondatorii doresc, actul de constituire se autentifică notarial. Prin lege se stabileşte că actul de constituire al societăților comerciale, fundațiilor şi instituțiilor private trebuie să aibă formă autentică. Nerespectarea acestei cerințe atrage nulitatea persoanei juridice.

Cuprinsul actului de constituire. Art.62 alin.(3) din Codul civil stabileşte clauzele generale ale actului de constituire al persoanei juridice, indiferent de formă. El trebuie să conțină principalele atribute de identificare (denumirea şi sediul) a persoanei juridice şi modul de administrare a acesteia. Referitor la persoana juridică fără scop lucrativ trebuie să se indice obiectul de activitate şi scopul propus.

Pe lângă clauzele generale, actul de constituire al persoanei juridice, în funcție de categoria din care aceasta face parte, trebuie să includă şi alte clauze indicate în norme speciale. Astfel, art.108 prevede clauzele generale pe care trebuie să le conțină actul de constituire al societății comerciale indiferent de formă, iar art.122, 137, 146, 157 prevăd clauzele speciale pe care trebuie să le conțină actul de constituire al societății comerciale de o formă anumită. Statutul organizației necomerciale trebuie să includă clauzele stabilite la art. 186 din Codul civil, precum şi clauzele speciale stabilite prin anumite legi.

Clauze speciale sunt prevăzute pentru actul de constituire al cooperativei de producție, cooperativei de întreprinzător, cooperativei de consum, patronatului, întreprinderii de stat şi întreprinderii municipale, al asociației obşteşti, fundației, partidului, organizației politice, al asociației de economii şi împrumut etc.

4.3. Formarea patrimoniului

Persoana juridică poate exista numai dacă are patrimoniu. Dotarea persoanei juridice cu patrimoniu este de datoria fondatorilor. Aceştia depun, cu titlul de aport la capitalul social, cotizații, taxe sau alte forme de contribuție materială, ori se obligă să aducă în viitor anumite valori sau să contribuie prin anumite activități la formarea patrimoniului persoanei juridice. Caracterul distinct al acestui patrimoniu denotă că el nu se confundă cu patrimoniul membrilor persoanei juridice, deşi aceştia sunt cei care, prin participațiuni, formează patrimoniul persoanei juridice şi sunt antrenați în activitatea ei. Prin patrimoniu se stabileşte legătura de dependență a persoanei juridice de voința membrilor ei.

Mărimea patrimoniului poate fi diferită pentru fiecare persoană juridică şi depinde de

valoarea bunurilor pe care fondatorii le transmit, precum şi de eficienţa activităţii ei.

Pentru societăţile comerciale, este obligatoriu ca o parte din aporturi Ia formarea patrimoniului să fie făcute până la înregistrarea societăţii, iar restul în cel mult 6 luni de la data înregistrării de stat. Pentru alte forme de persoane juridice legea nu stabileşte modalitatea şi termenele de efectuare a aportului, însă actul de constituire trebuie să prevadă cuantumul contribuţiei fiecărui fondator sau a celui care dobândeşte ulterior calitatea de membru, precum şi forma, modul şi termenul de transmitere a participaţiunii.

4.4. înregistrarea persoanelorjuridice

Art.63 alin. (1) din Codul civil stabileşte că persoanele juridice de drept privat nu pot exista până la înregistrare. Persoana juridică în calitate de subiect al raporturilor juridice ia naştere în momentul emiterii hotărârii de înregistrare de către organul de stat sau de funcţionarul public competent şi al înscrierii datelor stabilite de lege în Registrul de stat. în acelaşi moment, persoana juridică dobândeşte capacitate juridică şi, implicit, calitatea de subiect de drept.

înregistrarea persoanei juridice în Republica Moldova se face prin act administrativ. Dovadă a înregistrării de stat juridice serveşte certificatul de înregistrare eliberat de organul competent conducătorului, fondatorilor sau altor persoane interesate.

în cazul în care organul de înregistrare sau funcţionarul public competent a refuzat din motive neîntemeiate înregistrarea, semnatarii actului de constituire pot ataca în instanţă refuzul.

Modul de înregistrare a persoanelor juridice de drept privat se stabileşte în acte normative speciale. Deşi procedura de înregistrare a persoanelor juridice cu scop lucrativ este distinctă de cea a persoanelorjuridice cu scop nelucrativ, această distincţie nu este atât de riguroasă.

Exemplu: ***Camera înregistrării de Stat a Departamentului Tehnologii Informaţionale înregistrează întreprinderile*** (societăţi comerciale, cooperative de producţie şi cooperative de întreprinzător, întreprinderi de stat şi întreprinderi municipale) şi organizaţiile (cooperative de consum, asociaţii de economii şi împrumut ale cetăţenilor, asociaţii de locatari). înregistrarea la această Cameră se efectuează cu respectarea Legii nr.1265/2000 cu privire la înregistrarea de stat a întreprinderilor şi organizaţiilor, a altor acte normative care reglementează statutul juridic al subiectelor supuse înregistrării.

Pentru a înregistra persoana juridică, iniţiatorii sau reprezentantul lor trebuie să prezinte oficiului teritorial al Camerei înregistrării de Stat anumite acte. Registratorii Camerei, în decursul a 15 zile, decid asupra acceptării sau respingerii cererii de înregistrare. Conform deciziei de înregistrare a cererii, persoana juridică se înscrie în Registrul de stat, atribuindu-i-se un număr. în registru se consemnează principalele date de identitate ale persoanei juridice (denumirea completă şi abreviată, sediul, obiectul principal de activitate, mărimea capitalului social), datele de identitate ale managerului principal şi ale fondatorilor, alte date cerute de lege sau de fondatori. Ca dovadă a înregistrării de stat, Camera eliberează managerului principal un certificat de înregistrare de un model stabilit, iar la solicitarea acestuia sau a fondatorilor, şi extrase din registru.

Secţia organizaţii neguvernamentale şi partide politice a Ministerului Justiţiei

înregistrează asociaţii obşteşti, fundaţii, instituţii, organizaţii şi partide politice, patronate, sindicate etc. Ţinerea registrelor de stat şi înregistrarea unor categorii de organizaţii necomerciale se execută de către Ministerul Justiţiei. Astfel, în conformitate cu: art.19-25 din Legea nr.837/1996, se ţine Registrul de stat şi se înregistrează asociaţiile obşteşti, art.15 din Legea nr.718/1991, se ţine Registrul de stat şi se înregistrează partidele şi organizaţiile social-politice, art. 17-19 din Legea nr. 976/2000, se ţine registrul şi se înregistrează patronatele, art. 10 din Legea nr. 1129/2000, se înregistrează sindicatele, art. 22 din Legea nr. 581/1999, se ţine Registrul organizaţiilor necomerciale şi se înregistrează fundaţiile etc.

înregistrarea cultelor este reglementată de Legea cu privire la culte nr. 979/1992 şi se exercită de către Serviciul de Stat pentru Problemele Cultelor. Potrivit art. 14 din legea menţionată, cultele în Republica Moldova se înregistrează prin procedura de recunoaştere a acestora, cu condiţia prezentării actelor prevăzute de lege.

Organele menţionate sunt învestite cu atribuţii de înregistrare şi au obligaţia de a ţine registrul persoanelor juridice pe care le înregistrează. De exemplu, Camera înregistrării de Stat ţine Registrul de stat al întreprinderilor, Ministerul Justiţiei - Registrul asociaţilor obşteşti, al partidelor politice, Serviciul de Stat pentru Problemele Cultelor ţine registrul cultelor. în registru trebuie să indice datele consemnate la art.12 alin. (4) din Legea nr.1320/1997 cu privire la registre, altele stabilite în legi speciale pe baza cărora se face înregistrarea. în registre se înscriu, de regulă, principalele date referitoare la persoana juridica înregistrată, inclusiv: numărul de înregistrare, data înregistrării, denumirea deplină şi prescurtată, sediul, obiectul activităţii, scopul, persoanele care o vor gestiona şi reprezenta. în cazul societăţilor comerciale şi al cooperativelor de producţie se indică şi capitalul social, numele fondatorilor, alte date stabilite de legile speciale ori solicitate de fondatori.

5. Funcţionarea persoanei juridice

Prin funcţionare se înţeleg raporturile juridice care se stabilesc în interiorul persoanei juridice. Aceste raporturi privesc în special: a) drepturile şi obligaţiile membrilor faţă de persoana juridică; b) organele persoanei juridice, modul de formare şi organizare a fiecărui organ, precum şi corelaţia dintre ele (organul suprem, administratorul, organul de control etc); c) patrimoniul; d) capacitatea juridică a persoanei juridice;

5.1. Drepturile şi obligaţiile membrilor faţă de persoana juridică

Participarea la constituirea persoanei juridice este impulsionată de interesele fondatorilor, o persoană juridică fiind un mecanism de realizare a acestor interese. Persoana care participă la constituirea persoanei juridice (membru, fondator, asociat) dobândeşte prin participare anumite drepturi şi obligaţii. Aceleaşi drepturi şi obligaţii le au şi persoanele care dobândesc calitatea de membru ulterior constituirii persoanei juridice.

în continuare se vor face referiri numai la drepturile şi obligaţiile care au un caracter

general.

Drepturile membrilor persoanei juridice pot fi selectate din diferite acte legislative. Codul civil stabileşte, la art.55 alin.(3), că, în funcție de participare la constituirea persoanei juridice, fondatorii (membrii) au sau nu drepturi de creanță față de ea. Prin drept de creanță legiuitorul înțelege ***dreptul patrimonial.*** Persoanele juridice față de care membrii ei au drepturi de creanță sunt societățile comerciale şi cooperativele. Persoane juridice față de care membrii ei nu au drepturi de creanță sunt organizațiile necomerciale. Din aceste dispoziții legale rezultă că membrii oricărei persoane juridice dobândesc față de ea drepturi nepatrimoniale, însă nu toți dobândesc şi drepturi patrimoniale.

Drepturile nepatrimoniale. Membrul persoanei juridice are dreptul de a participa la activitatea ei. Participarea include:

— *dreptul de a participa la şedințele adunării membrilor, asociaților, la congres,* care este organul suprem al persoanei juridice. Acest drept poate fi exercitat direct sau prin reprezentant;

— *dreptul de vot în cadrul adunării membrilor.* Acest drept nu este general, deoarece în cadrul unor persoane juridice poate fi limitat prin lege.

— *dreptul la informație* despre activitatea persoanei juridice;

— *dreptul de control* asupra activității organului executiv al persoanei juridice.

Drepturile patrimoniale. Persoanele juridice fără scop lucrativ nu acordă membrilor săi drepturi patrimoniale. Membrii persoanelor juridice cu scop lucrativ au drepturi patrimoniale, inclusiv:

— *asupra unei părți din beneficiul* realizat de persoana juridică;

— *dreptul de a cesiona participațiunea* către un alt membru sau chiar către terți;

— *asupra unei părți din active* în caz de lichidare a persoanei juridice.

Fondatorul întreprinderii de stat şi al întreprinderii municipale are dreptul de proprietate asupra bunurilor transmise întreprinderii cu drept de administrare operativă.

Obligațiile. Cea mai importantă obligație a unui membru al persoanei juridice este aceea de a contribui la formarea patrimoniului prin aporturi, contribuții, cotizații, taxe, activități personale etc. Executarea acestei obligații este reglementată prin lege (Codul civil, art.112-114) sau prin actul de constituire.

în funcție de forma de organizare a persoanei juridice prin lege sau prin actul de constituire, în sarcina membrilor li se pot pune şi alte obligații. Obligațiile asociaților societăților comerciale sunt stipulate la art. 116 din Codul civil.

5.2. Organele persoanei juridice

După cum s-a menționat, persoana juridică are o structură organizatorică proprie.

Structura organizatorică proprie a unor persoane juridice cu scop lucrativ este prevăzută de actele normative. Uneori, structura este reglementată în dispoziții exprese, alteori ea poate fi dedusă prin coroborarea dispozițiilor mai multor norme juridice. Dispoziții exprese conțin: art.7 din Legea nr.1134/1997 cu privire la societățile pe acțiuni; pct.83, 95 din Regulamentul societăților economice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.500/1991; art.13 din Legea nr.73/2001 privind cooperativele de întreprinzători; art.10

din Legea nr.1007/ 2002 privind cooperativele de producţie; art.18 din Legea instituţiilor financiare nr.550/1995; art.8 din Legea nr.1204/1997 privind fondurile de investiţie;
art.6-8 din Legea nr.146/1994 cu privire la întreprinderea de stat. Există norme similare şi pentru persoanele juridice private cu scop nelucrativ. Drept exemplu pot servi: art. 10 din Legea nr. 1505/1998 privind asociaţiile de economii şi împrumut; art. 6, 7, 8 din Legea nr.837/1996 cu privire la asociaţiile obşteşti; art. 15 din Legea patronatelor nr. 976/2000; art. 19 din Legea nr.718/1991 privind partidele şi alte organizaţii social-politice; art. 31 din Legea nr.1260/2002 cu privire la avocatură.

Persoana juridică are organe obligatorii şi organe facultative (neobligatorii).

Organele obligatorii. Organe obligatorii pentru toate persoanele juridice sunt: ***organul suprem şi organul executiv.*** în funcţie de caracteristicile legale, pentru unele persoane juridice legile speciale prevăd şi alte organe obligatorii. De exemplu, societatea pe acţiuni trebuie să aibă o comisie de cenzori, iar societăţile de tip deschis sunt obligate să aibă un consiliu director. Trebuie să aibă consilii fondurile de investiţii, instituţiile financiare, bursele de mărfuri, cooperativele de producţie, fundaţiile. Cooperativa de întreprinzător trebuie să aibă consiliu dacă numărul ei de membri este mai mare de 30.

Organul suprem la fondare este fondatorul sau fondatorii. Acest organ, care este anterior persoanei juridice, aprobă şi semnează actul de constituire, împuterniceşte persoana care trebuie să îndeplinească formalităţile înregistrării persoanei juridice. Aceasta se naşte în urma înscrierii ei în Registrul de stat ţinut de o autoritate publică.

în timpul activităţii persoanei juridice, organul principal este fondatorul, asociatul unic sau membrii convocaţi în congres, conferinţă, adunare, adunare generală a asociaţilor (membrilor, acţionarilor). De la această regulă există o excepţie. Organul suprem al fundaţiei nu este fondatorul (fondatorii), ci consiliul fundaţiei, format de fondator sau constituit după principiile stabilite de acesta în statut.

în cadrul organului suprem se formează voinţa persoanei juridice, voinţă care îşi găseşte expresia în actele adoptate. Actele acestui organ se întocmesc în forma actelor de constituire (contract, statut), hotărârile de modificare şi de completare a acestora, precum şi alte acte sau hotărâri adoptate cu majoritatea voturilor stabilite de lege sau de însuşi actul constitutiv. Organul suprem sau principal ***decide asupra celor mai importante probleme ce ţin de constituirea, funcţionarea şi existenţa persoanei juridice.*** De regulă, legea acordă organului suprem atribuţii exclusive care nu pot fi delegate unor alte organe ale persoanei juridice. Acesta decide asupra fondării persoanei juridice, aprobă actele de constituire, le modifică sau le completează, stabileşte scopul, obiectul de activitate, modul de gestionare a patrimoniului, constituie, reorganizează,lichidează, după caz, celelalte organe, decide asupra reorganizării şi chiar a lichidării persoanei juridice[39]. Dispoziţiile actului organului suprem, adoptate în limitele stabilite de lege, sunt obligatorii pentru toţi membrii persoanei juridice, pentru organele ei şi persoanele cu funcţie de răspundere, iar în cazurile stabilite de lege, sunt opozabile terţilor. Fiecare membru poate să-şi exercite direct drepturile faţă de persoana juridică, participând, de regulă, la lucrările organului suprem în care îşi exprimă prin vot opţiunea. Rezultă că în

39 Vezi: art. 50 din Legea nr.1134/2000; art.42 din Legea nr.73/2001; art.26 din Legea nr.1007/2002; art.36 din Legea nr.1252/2002; art.6 şi 14 din Legea nr.146/1994.

cadrul acestui organ se formează voința persoanei juridice, care, după cum s-a menționat în literatură, nu este suma voințelor persoanelor fizice participante, ci o nouă calitate[40]. Voința membrilor persoanei juridice, exprimată în cadrul organului suprem, devine o voință colectivă, voință a persoanei juridice. La baza formării acestei voințe stă principiul majorității[41], adică hotărârea asupra unei anumite chestiuni din ordinea de zi (de modificare a actului de constituire, de desemnare şi revocare a membrilor organului executiv şi de control, de repartizare a profitului, de aprobare a dărilor de seamă, a raportului financiar, a bilanțului etc.) este adoptată şi devine obligatorie numai dacă este întrunită majoritatea de voturi stabilită de lege sau de actul constitutiv.

Hotărârile organului suprem, aprobate în limitele competenței şi cu respectarea prevederilor legale şi statutare, nu se pot anula sau abroga de către un alt organ administrativ sau de instanțe de judecată. Numai organul suprem al persoanei juridice poate să revină din oficiu sau la cererea unor membri (asociați) asupra hotărârilor, poate să le modifice, să le completeze, anuleze ori să le abroge. Deoarece organul principal este un organ al persoanei juridice, toate actele sau hotărârile emise de el se consideră a fi actele persoanei juridice. Atunci când cei interesați atacă în justiție un asemenea act, în justiție nu sunt chemați toți membrii, ci numai persoana juridică, reprezentată de organul ei executiv.

Organul executiv manifestă în exterior voința persoanei juridice. Manifestarea voinței îşi găseşte expresia în realizarea tuturor obiectivelor propuse de organul suprem, fixate în actele normative, actele constitutive, precum şi în hotărârile organului suprem. în sens larg, aceasta înseamnă desfăşurarea de activitate pentru satisfacerea anumitor aspirații ale membrilor.

Organul executiv poate fi colegial (comitet de conducere, direcție, consiliu) sau unipersonal (director, manager, preşedinte, administrator). Unele persoane juridice pot avea organ executiv mixt (compus din organul colegial şi organ unipersonal), în care, de regulă, organul unipersonal este conducătorul organului colegial. Actul de constituire al persoanei juridice cu organ executiv mixt trebuie să stabilească clar atribuțiile administratorului unipersonal şi cele ale organului colegial. Potrivit Legii nr.1134/1997, societatea pe acțiuni poate delega împuternicirile organului executiv şi unei organizații gestionare, adică unei alte persoane juridice, încheind acest contract de administrare fiduciară, în dezvoltarea acestei poziții, art.6 alin.(3) din Legea nr. 1204/1997 cu privire la fondurile de investiții stabileşte că managerul fondului de investiții poate fi numai o persoană juridică participant profesionist la piața valorilor mobiliare.

Membrii organului executiv sunt aleşi şi desemnați de către organul suprem şi se subordonează lui. Ca excepție, în unele persoane juridice organul executiv poate fi desemnat de un alt organ subordonat organului principal. Astfel, conform Legii nr.1134/1997, desemnarea organului executiv al societății pe acțiuni nu este o atribuție exclusivă a adunării generale, putând fi delegată consiliului director.

Organul executiv al persoanei juridice deține atribuții de organizare a activității, de

40 Gerota, D.D. ***Curs de societăți comerciale,*** p. 27-28; Georgescu, I.L. ***Drept comercial roman.*** Voi.II, p.108-109; Apud, Cârpenaru, Stanciu D. ***Drept comercial roman.*** Bucureşti, 2001, p.200.

41 Ibidem.

gestiune a patrimoniului şi de reprezentare a intereselor persoanei juridice. Cu excepţia atribuţiilor date de lege şi statut organului suprem ori, după caz, organului reprezentativ sau de supraveghere, organul executiv poate face, în numele persoanei juridice, orice act permis de lege. Actele juridice efectuate de organul executiv sunt acte ale persoanei juridice şi o obligă pe aceasta. Dacă sunt efectuate cu depăşirea împuternicirilor statutare, actele organului executiv pot fi declarate nule de instanţa judecătorească numai dacă persoana care a contractat a ştiut despre depăşirea împuternicirilor.

De competenţa organului executiv ţin trei tipuri de atribuţii: de gestiune a patrimoniului şi a activităţii societăţii, de păstrare a actelor persoanei juridice şi de reprezentare. în exercitarea acestor atribuţii, organul executiv asigură păstrarea tuturor documentelor persoanei juridice, inclusiv a actelor de constituire, a registrelor cu hotărâri ale organului principal şi ale altor organe, ţine evidenţa contabilă şi păstrează toate documentele contabile, prezintă dări de seamă organului principal sau unui alt organ căruia îi este subordonat, precum şi autorităţilor publice, eliberează copii de pe procesele-verbale, aduce la cunoştinţa participanţilor informaţia care trebuie publicată, precum şi informaţiile solicitate, elaborează schema de state, stabileşte funcţiile fiecărui angajat şi le aduce la cunoştinţa acestuia, stabileşte modul de păstrare şi conservare a bunurilor, încheie contracte civile, iar după caz şi comerciale, reprezintă persoana juridică în raporturile cu autorităţile publice, cu persoane fizice şi juridice, poate chema în instanţă debitorii persoanei juridice şi o poate reprezenta în instanţe atunci când este citată în calitate de pârât, poate delega împuterniciri altor reprezentanţi etc.

Organele facultative. După cum s-a menţionat, unele persoane juridice au o structură organizatorică mai complicată. Astfel, pot fi create organe reprezentative şi organe de control care se interpun între organul principal şi cel executiv.

Organul reprezentativ. Organe reprezentative sunt: consiliul director al societăţii pe acţiuni şi al cooperativei de producţie care are peste 50 de acţionari sau de membri, consiliul de administraţie al întreprinderii de stat, consiliul instituţiei financiare, al fondului de investiţii, consiliul bursei de mărfuri, consiliul fundaţiei etc. Organe similare pot fi create şi în cadrul persoanei juridice cu scop nelucrativ şi chiar în cadrul persoanei juridice de drept public. Membrii organelor reprezentative sunt aleşi sau desemnaţi de organul principal, iar în unele cazuri, după principiile stabilite de acesta. Dispoziţiile Legii nr.1134/1997 prevăd reguli speciale de formare a consiliului, prin votul cumulativ al membrilor. Luând în considerare faptul că, la formare, consiliului i se deleagă o parte importantă din atribuţiile de administrare a societăţii, votul cumulativ permite şi acţionarilor minoritari să propună şi să-şi aleagă reprezentanţi în acest organ.

Organul reprezentativ are atribuţia de a supraveghea activitatea organului executiv în perioada dintre şedinţele organului principal, de a decide asupra unor probleme urgente, delegate de organul principal, de a direcţiona şi coordona activitatea persoanei juridice. Organul reprezentativ nu are funcţii executive şi nu reprezintă persoana juridică, deşi membrii lui sunt consideraţi persoane cu funcţie de răspundere, cu toate consecinţele ce rezultă din această calitate. în unele cazuri, organul principal poate delega şi atribuţia de desemnare şi revocare a organului executiv.

Organul de control. Organul de control al persoanei juridice sunt comisia de revizie, comisia de cenzori sau un auditor independent. Membrii organului de control sunt

desemnaţi şi revocaţi de organul suprem şi se subordonează lui. Organul de control are atribuţia de a exercita controlul asupra activităţii economice şi financiare a persoanei juridice, adică asupra tuturor operaţiunilor efectuate de organul executiv, şi de a raporta organului suprem despre rezultatele controlului. Acesta din urmă poate reacţiona la toate neajunsurile din activitatea organului executiv şi lua măsuri adecvate pentru a corecta activitatea, inclusiv revocarea din funcţie a persoanelor vinovate şi perceperea de la acestea a reparaţiei prejudiciilor aduse persoanei juridice.

5.3. Capacitatea persoanei juridice

Capacitatea juridică a subiectului, inclusiv a persoanei juridice, este definită ca *aptitudine de a avea şi a exercita drepturi subiective şi de a-şi asuma şi îndeplini obligaţii*[11]*. Această definiţie exprimă aptitudinea generală şi abstractă de a avea drepturi şi obligaţii şi nu indică existenţa unor drepturi subiective şi obligaţii concrete.

Capacitatea juridică este o noţiune mai largă decât capacitatea civilă, cea din urmă fiind numai o capacitate de ramură[42] şi încorporându-se în prima. Capacitatea civilă include capacitatea de folosinţă şi capacitatea de exerciţiu[43] cu propriul conţinut, început şi sfârşit.

Valorificarea capacităţii civile se face personal sau prin reprezentant. în cazul realizării capacităţii de folosinţă prin acţiuni personale, se prezumă că autorul dispune de capacitatea de exerciţiu necesară. în cazul realizării capacităţii de folosinţă prin intermediul unui reprezentant, apar câteva ipoteze: fie că titularul capacităţii nu are capacitatea respectivă, fie că o are, dar a împuternicit o altă persoană să o exercite, fie că titularul capacităţii este o persoană juridică. Aceasta din urmă, ca *fiinţă abstractă,* întotdeauna îşi realizează capacitatea prin reprezentant.

Capacitatea de folosinţă este numită şi ***capacitate subiectivată, capacitate de drept.*** Vezi: Lupan, Ernest. ***Op. cit.,*** p.174.

Capacitatea de folosinţă[111] este *aptitudinea persoanei de a avea drepturi şi obligaţii civile.* Capacitatea de folosinţă a persoanei juridice se caracterizează prin generalitate, inalienabilitate, intangibilitate, specialitate şi legalitate[44]. Unii autori[45] evidenţiază şi caracterul unicităţii. Deoarece aceste caracteresunt specifice şi persoanelor fizice, nu este

---

42**Beleiu, Gheorghe.** ***Capacitatea juridică a societăţilor comerciale din România.*** In: "Revistă de drept comercial. Serie nouă", nr.1/1991, p.35 şi următoarele. Capacitatea juridică **a** societăţii comerciale există, "trăieşte" prin capacităţile de ramură, adică prin capacitatea societăţii comerciale de a fi subiect de drept în diferitele ramuri ale sistemului de drept, precum: drept constituţional, drept administrativ, drept financiar (fiscal), drept comercial, drept civil, drept al muncii şi securităţii sociale, drept procesual (civil şi penal), drept ecologic, drept internaţional privat etc. ***Vezi:*** **Beleiu, Gheorghe.** ***Op. cit.,*** p.37.

43**Cărpenaru, Stanciu D.** Op. ***cit.,*** p.201.

44**Pop, Teofil.** ***Drept civil român. Persoanele fizice si persoanele juridice.*** Bucureşti, 1994, p.198-199; Lupan, Ernest. ***Op. cit.,*** p.177-178; **Beleiu, Gheorghe.** ***Drept civil.*** Bucureşti, 1992, p.374.

45**Beleiu, Gheorghe.** ***Op. cit.,*** 1991, p.38.

util a le repeta, luând în studiu doar specialitatea capacității persoanelor juridice.

Caracterul *specialității* are scopul de a diferenția capacitatea de folosință a persoanei juridice de cea a persoanei fizice. Capacitatea persoanei fizice este considerată ca fiind universală, adică aceeaşi pentru toate persoanele independent de rasă, naționalitate, religie, sex, origine etnică, socială sau apartenență politică.

Doctrina priveşte specialitatea fie ca pe o limitare, fie ca pe o adaptare a capacității de folosință a persoanei juridice. Autorii care consideră că specialitatea este o limitare evidențiază trei limite ale capacității: a) determinate de natura de subiect abstract, adică de faptul că persoana juridică nu poate avea drepturile persoanei fizice; b) determinate de scopul pentru care a fost constituită; c) determinate de natura categoriei de persoane juridice din care face parte[46]. Alți autori consideră capacitatea persoanei juridice ca fiind nelimitată, adaptată la categoria de subiecte de drept respectivă şi având un conținut determinat de scopul pentru care a fost înființată[47]. Este cert faptul că şi limitarea, şi adaptarea ajung, în final, la acelaşi rezultat. Pare totuşi mai atractivă poziția celor care privesc specialitatea ca pe o adaptare a capacității la specificul subiectului persoană juridică. în acest caz, se păstrează posibilitatea de a afirma că unele persoane juridice au o capacitate generală (universală). Aceasta însă este generală numai în comparație cu alte categorii de persoane juridice, dar nu şi cu capacitatea persoanelor fizice. Codul civil acordă capacitate de folosință generală persoanelor juridice cu scop lucrativ, permițând acestora să desfăşoare orice activitate neinterzisă de lege. Persoana juridică cu scop nelucrativ poate desfăşura numai activitatea prevăzută de lege sau de actul de constituire, adică are o capacitate specială (art.60 alin.(3)).

La determinarea capacității unor persoane juridice trebuie să se țină cont şi de dispozițiile speciale, care stabilesc expres dreptul de a desfăşura numai unele activități[48]. De exemplu, partidele politice nu pot desfăşura activitate de întreprinzător.

începutul capacității de folosință. Persoana juridică dobândeşte capacitate de folosință de la data înregistrării (art.63). Dispoziții similare celor din

Codul civil conțin şi alte acte normative, potrivit cărora persoana juridică se consideră ***înființată*** sau ***constituită*** numai de la data înregistrării, dovedită cu certificatul eliberat

46Pop, Teofil. ***Op. cit.,*** p.204-205.

47Lupan, Ernest. ***Op. cit.,*** Bucureşti, 2000, p. 160.

48De exemplu, băncile care, potrivit art.26 din Legea nr.550/1995, pot desfăşura numai activitățile financiare indicate în autorizația eliberată de Banca Națională. Acelaşi lucru se poate spune şi despre societățile care desfăşoară activități de schimb valutar, deținătorii de registre ale acționarilor, asociațiile de economii şi împrumut etc.

de organul de înregistrare.

Conținutul capacității de folosință. Din definiția capacității de folosință se desprinde: o latură activă (aptitudinea de a avea drepturi civile) şi o latură pasivă (aptitudinea de a avea obligații civile).

Aptitudinea de a avea drepturi civile. Aptitudinea persoanei juridice de a avea drepturi civile constă în posibilitatea de a avea drepturile necesare realizării doleanțelor celor care au constituit-o. Art.60 alin.(2) din Codul civil se referă anume la latura activă a capacității de folosință, stabilind că persoana juridică ***"poate*** (are dreptul - ***n.n.) desfăşura orice activitate neinterzisă",*** legalizând prin aceasta capacitatea ei universală. Persoana juridică este înzestrată cu aptitudinea de a dobândi drepturi de orice natură, cu orice conținut, indiferent de sursă, adică poate avea drepturi reale şi obligaționale, drepturi patrimoniale şi nepatrimoniale şi, respectiv, drepturi născute din obligații contractuale şi extracontractuale. Fondatorii pot transmite, iar persoana juridică poate primi în proprietate sau în folosință orice bun aflat în circuitul civil. Capacitatea de folosință a persoanei juridice include aptitudinea de a săvârşi orice act juridic de natură civilă sau comercială: de a cumpăra, arenda sau închiria, deschide conturi bancare, solicita licențe, desfăşura activități nelicențiate etc. După înregistrare, persoana juridică poate avea aptitudinea de a-şi proteja dreptul asupra denumirii şi emblemei, poate solicita înregistrarea drepturilor dobândite în procesul de constituire şi poate săvârşi alte acte juridice pentru atingerea scopurilor statutare.

Persoana juridică nu poate desfăşura activități interzise. în lipsa unor reglementări exprese privind activitățile interzise[49], urmează a fi calificate ca atare activitățile pentru care sunt stabilite sancțiuni penale sau administrative, precum şi cele care sunt monopol al statului.

Aptitudinea de a avea obligații. Dobândirea capacității juridice înseamnă şi dobândirea aptitudinii de a avea obligații. Persoanei juridice i se pot pune în sarcină obligații patrimoniale sau nepatrimoniale, legale, contractuale sau extracontractuale. Drept exemplu poate servi obligația persoanei juridice de a se înregistra în calitate de contribuabil la inspectoratul fiscal teritorial, de a efectua plăți numai prin operațiuni bancare, de a ține evidență contabilă, dea desfăşura activitate în limitele concurenței loiale, de a-şi onora obligațiile asumate de sine stătător prin contracte[50] etc.

Sfârşitul capacității de folosință. Capacitatea de folosință încetează la data radierii persoanei juridice din Registrul de stat. Radierea se face potrivit art.99 din Codul civil, după ce persoana juridică s-a dizolvat prin reorganizare sau a luat sfârşit procedura de lichidare şi au fost prezentate toate actele.

Capacitatea de exercițiu a persoanei juridice este aptitudinea de a dobândi drepturi şi a exercita obligații prin acte proprii. Capacitatea de exercițiu exprimă: a) aptitudinea sau posibilitatea de a dobândi şi exercita drepturi prin propriile acțiuni; b) aptitudinea de a

---

49Prin Hotărârea Guvernului nr.581/1995 (abrogată) erau stipulate genurile de activitate interzise: producerea, realizarea şi propagarea materialelor pornografice, deschiderea şi întreținerea caselor de toleranță, comerțul în scop de contrabandă.

50Deşi obligațiile menționate nu se încorporează în noțiunea pură de capacitate civilă, le-am inclus totuşi pentru a fi mai convingători la explicarea laturii pasive a capacității de folosință.

asuma şi a îndeplini obligaţii prin propriile acţiuni. Aşadar, spre deosebire de capacitatea de folosinţă, care este *aptitudinea de a avea,* capacitatea de exerciţiu este *aptitudinea de a exercita.*

Persoana juridică este un subiect distinct de persoanele care o compun şi se manifestă în circuitul civil prin intermediul organelor sale. Spre deosebire de persoana fizică, dotată de la natură, în principiu de la o anumită vârstă, cu discernământ şi voinţă, persoana juridică nu are, în mod firesc, discernământ şi nici o voinţă proprie. însă, după cum s-a afirmat, persoana juridică se deosebeşte nu numai prin atributele de identitate şi patrimoniu distinct, dar şi prin aptitudinea de a manifesta o voinţă de sine stătătoare, generată de voturile asociaţilor[51].

Rezultă că persoana juridică se manifestă în raporturile juridice prin intermediul organelor sale, care sunt părţi componente ale ei şi nu subiecte distincte. Actele organelor persoanei juridice făcute în limitele competenţei conferite sunt acte ale persoanei juridice.

Potrivit art. 61 alin.(l) din Codul civil, persoana juridică *"îşi exercită... drepturile şi îşi execută obligaţiile prin administrator",* adică prin organul executiv, manifestân-du-şi propria voinţă. Au calitatea de administrator persoanele fizice care, prin lege sau prin actul de constituire, sunt desemnate să acţioneze, în raporturile cu terţii, individual sau colectiv, în numele şi pe seama societăţii. Ca părţi componente ale organelor persoanei juridice apar anumite persoane fizice care acţionează personal în numele şi pe contul persoanei juridice ca mandatare ale acesteia. Activitatea persoanei fizice care acţionează ca parte componentă a unui organ al persoanei juridice trebuie privită ca o manifestare de voinţă a acesteia.

începutul capacităţii de exerciţiu. în doctrină există ipoteze potrivit cărora capacitatea de exerciţiu a persoanei juridice apare fie împreună cu capacitatea ei de folosinţă, fie la momentul desemnării organului de conducere, fie la momentul constituirii societăţii, însă poate fi pusă în valoare numai de la data formării organului executiv. Art. 61 din Codul civil prevede că persoana juridică îşi exercită drepturile şi îşi execută obligaţiile *de la data constituirii.* Prin aceasta, legea stabileşte că momentul apariţiei capacităţii de exerciţiu este data înregistrării de stat, adică a apariţiei capacităţii de folosinţă[52]. Dacă organul executiv nu este format, persoana juridică nu poate să-şi valorifice capacitatea de exerciţiu. Din acest motiv, legea a permis instanţei să formeze organul executiv la solicitarea asociaţilor sau a creditorilor.

Conţinutul capacităţii de exerciţiu. Ca şi capacitatea de folosinţă, capacitatea de exerciţiu are două laturi: una activă (aptitudinea de a dobândi drepturi) şi una pasivă (aptitudinea de a exercita obligaţii). Capacitatea de exerciţiu, în întinderea ei, depinde de capacitatea de folosinţă. Astfel, limitele impuse de lege capacităţii de folosinţă reprezintă şi o limită a capacităţii de exerciţiu[53]. Nu însă şi invers. Capacitatea de folosinţă este şi

---

51Căpăţână, Octavian. ***Op. cit.,*** p.300.

52Apariţia şi existenţa paralelă a capacităţii de folosinţă şi a celei de exerciţiu permit unor autori să afirme că există o capacitate civilă unică, fără a o diviza în capacitate de folosinţă şi capacitate de exerciţiu. Vezi: **JIoMaxMH, fl.B.** ***Ylouamue u npu3HOKU aKU,uoHepH020 o6w,ecmeall*** **BecTHMK MocKOBCKoro YHMBepcMTeTa,** Cep.ll, **IlpaBO,** 2002, Ns.2, c. 69.

53Lupan, Ernest. ***Op.cit.,*** p.216.

rămâne mai largă, deoarece aptitudinea de a avea drepturi şi obligaţii nu depinde de izvorul acestora *{act juridic* sau *fapt juridic),* pe când aptitudinea de a dobândi drepturi şi a asuma obligaţii se limitează la actele juridice[54]. La realizarea capacităţii de exerciţiu însă pot fi puse unele condiţii, limite care restrâng capacitatea de exerciţiu. Aceste condiţii şi limite îşi au originea fie în normele legale, fie în normele actului constitutiv sau, după caz, în statut.

Pentru unele categorii de persoane juridice, legea poate să restrângă capacitatea de folosinţă, prin urmare şi cea de exerciţiu. Aceasta priveşte unele persoane juridice care pot desfăşura genuri unice de activitate sau care, pentru a-şi realiza capacitatea, trebuie să obţină autorizaţie de stat (licenţă). Partidele politice nu pot desfăşura activitate de întreprinzător. Societăţile comerciale constituite drept casă de schimb valutar[55], ca broker, dealer, registrator, precum şi alţi participanţi profesionişti la piaţa hârtiilor de valoare[56], au dreptul de a desfăşura activităţile stabilite în actele normative. Operaţiunea care nu face obiectul activităţii se consideră efectuată cu depăşirea împuternicirilor şi poate fi anulată. Terţul care a contractat nu poate fi considerat că a acţionat cu bună-credinţă, căci interdicţia indicată în lege se prezumă a fi cunoscută de toţi.

Dacă însă limita este stabilită prin norma actului de constituire sau prin statut, nulitatea actului juridic poate opera numai dacă se demonstrează că cealaltă parte a ştiut despre limita impusă. în caz contrar, contractul obligă persoana juridică să-şi onoreze obligaţia. în cazul în care organul executiv şi-a depăşit, la încheierea contractului, împuternicirea acordată prin actul de constituire, persoana juridică poate pretinde despăgubiri persoanei fizice care exercită obligaţiile organului executiv.

Organul care exprimă capacitatea de exerciţiu este administratorul (organul executiv). Au calitatea de administrator (organ executiv) persoanele fizice alese sau numite în modul stabilit de lege sau de actul constitutiv. Calitate de administrator poate avea una sau mai multe persoane fizice care dispun de capacitate deplină de exerciţiu. Dacă mai multe persoane au calitatea de administrator, actul constitutiv trebuie să prevadă modul în care acţionează ele. în lipsa unor prevederi exprese, administratorii au împuterniciri egale în administrarea şi reprezentarea societăţii.

Administrator al persoanei juridice poate fi directorul, directorul general, managerul-şef sau preşedintele ei ori o altă persoană fizică, de exemplu: asociatul societăţii în nume colectiv, comanditatul din societatea în comandită împuternicită prin lege sau prin actul constitutiv. Nu pot avea calitatea de administrator al persoanei juridice persoanele cărora le este interzis prin lege sau prin hotărâre judecătorească să ocupe posturi de răspundere.

54***Ibidem,*** p.217. Există o altă poziţie potrivit căreia capacitatea de exerciţiu ... sub aspectul întinderii ei se identifică cu capacitatea de folosinţă. Vezi: Minea, Mircea-Ştefan. ***Constituirea societăţilor comerciale.*** Bucureşti, 1996, p.222.

55Potrivit Regulamentului Băncii Naţionale nr.10018/20 din 6 mai 1994 cu privire la organizarea şi funcţionarea pe teritoriul Republicii Moldova a caselor de schimb valutar şi a punctelor de schimb din hoteluri, "Casa de schimb valutar nu are dreptul de a efectua... alte tipuri de activităţi, cu excepţia celor pentru care a fost constituită potrivit prezentului regulament şi cu excepţia acelora care sunt indicate în licenţa eliberată **de** Banca Naţională"

56Vezi: Legea nr.199/1998 cu privire la piaţa hârtiilor de valoare, art. 32-41.

în Constituţie sau în legi speciale sunt stabilite interdicţii privitoare la: deputaţi, la Preşedintele Republicii Moldova, la membrii Guvernului, judecători, inclusiv cei de la Curtea Constituţională, procurori etc. Prin hotărâre judecătorească poate fi interzisă ocuparea funcţiei de administrator în temeiul Legii cu privire la insolvabilitate, în caz de condamnare pentru încălcarea regulilor de creditare, pentru spălare a banilor, abuzuri la emiterea titlurilor de valoare, înşelare a clienţilor, luare de mită, abuz de serviciu etc.

Numele administratorului se înscrie în Registrul de stat în care se înmatriculează persoana juridică. Dacă administratorul este revocat din funcţie saudemisionează, calitatea de administrator poate trece la o altă persoană numai după înscrierea datelor ei de identificare în Registrul de stat.

Sfârşitul capacităţii de exerciţiu. Capacitatea de exerciţiu încetează la radierea persoanei juridice din registru.

Capacitatea procesuală. Persoanei juridice, prin definiţia dată la art.55 alin.(l) din Codul civil, i se recunoaşte dreptul de a participa la procese în calitate de reclamant sau pârât. Deşi dreptul de a sta în instanţă nu este de sine stătător, el apare ca ceva esenţial în realizarea drepturilor civile. Dacă realizarea dreptului nu este asigurată, iar în caz de lezare a persoanei într-un drept, acest drept nu este apărat de autoritatea publică, atunci este îndoielnică însăşi existenţa dreptului[57].

Persoana juridică este reprezentată în instanţă de organele sale executive. Conducătorul organului executiv este reprezentantul legal al societăţii având dreptul să reprezinte fără procură persoana juridică. în cererea de chemare în judecată, semnată de reprezentantul legal, în calitate de reclamant se indică persoana juridică şi nu este necesar să fie citaţi toţi participanţii. Persoana juridică poate fi reprezentată în instanţă şi de un reprezentant convenţional, pe bază de procură.

6. Reorganizarea persoanei juridice

6.1. Precizări prealabile

în literatura juridică, reorganizarea este definită ca *operaţiune juridică ce cuprinde cel puţin două persoane juridice şi care produce efecte creatoare, modificatoare ori de încetare a* /or[58]. Operaţiunea de reorganizare este o realizare a tehnicii juridice care, impusă de nevoile practice, a simplificat procedura anterioară. Dacă, mai înainte, transmiterea patrimoniului de la o persoană juridică la alta implica două operaţiuni distincte: una de lichidare a persoanei juridice şi de repartizare a activelor acesteia între membri săi şi alta de constituire a unei noi persoane juridice de către aceleaşi persoane care transmiteau cu titlu de aport în patrimoniul acesteia bunurile primite prin operaţiunea de lichidare. Procedura de reorganizare simplifică transmiterea patrimoniului prin succesiune, unificând dizolvarea unei persoane juridice şi constituirea altei persoanei juridice, asigurându-se astfel continuitatea raporturilor juridice şi, prin urmare,

57 Mewep, fl.M. ***PyccKoe zpaxdaHCKoe npaeo.*** Hacrb 1. **MocKBa,** 1997, c.124.

58 Beleiu, Gheorghe. ***Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil.*** Bucureşti, 1992, p.400.

exploatarea neîntreruptă a bunurilor şi producerea continuă de beneficii ori deservirea scopului căruia îi sunt destinate.

Codul civil conține reguli generale de reorganizare, aplicabile tuturor persoanelor juridice de drept privat. în ceea ce priveşte dispozițiile speciale, ele pot fi găsite în cele mai diverse acte normative.

Reorganizarea este o operațiune juridică complexă de transmitere a drepturilor şi obligațiilor prin succesiune de la persoana juridică existentă la persoana juridică succesoare, care, fie că există, fie că ia naştere în urma reorganizării. Succesorul continuă raporturile juridice ale predecesorului său. Ca efect al reorganizării, se produce fie dizolvarea persoanei juridice (absorbția), fie constituirea unor alte persoane (separarea), fie că dizolvarea unor persoane juridice şi constituirea altora se produc concomitent (contopirea şi divizarea). Dizolvarea unora şi constituirea altor persoane juridice nu sunt un scop în sine, ci reprezintă fenomene accesorii ale acestor operațiuni.

O situație cu totul deosebită se creează la transformare, deoarece în cazul ei nu are loc nici dizolvarea şi nici constituirea unei persoane juridice noi, ci aceeaşi persoană juridică îşi continuă activitatea, dar într-o altă formă, în altă haină juridică. Mecanismul reorganizării prin transformare a fost utilizat frecvent în procesul de deetatizare a economiei naționale. Astfel, întreprinderile de stat erau transformate în societăți pe acțiuni, al căror acționar unic era statul. Ca efect al transformării, statul îşi convertea dreptul de proprietate asupra bunurilor întreprinderii de stat în drept asupra acțiunilor ca valori mobiliare emise de societatea pe acțiuni, dreptul de proprietate asupra hârtiilor de valoare sub formă de acțiuni. Societățile pe acțiuni erau succesori ai întreprinderilor de stat. Ulterior, acțiunile erau înstrăinate cu titlu gratuit, contra bonuri patrimoniale sau contra mijloace băneşti.

O problemă de importanță majoră pentru reorganizare priveşte posibilitatea reorganizării prin transformare a unor persoane juridice cu scop lucrativ în persoane juridice cu scop nelucrativ, precum şi fuziunea unora sau dezmembrarea unui tip de persoane juridice cu constituirea de persoane juridice de alt tip etc. în legislație nu există norme exprese care să interzică asemenea reorganizări. Pot fi trase unele concluzii pe baza normelor generale ce reglementează anumite forme de persoane juridice. Astfel, considerăm că reorganizarea nu poate fi făcută sub orice formă. Nu ar putea fuziona, de pildă, o societate comercială cu o organizație necomercială din cauza drepturilor diferite pe care le au membrii lor față de ele. De exemplu, asociații societăților comerciale au drepturi de creanță (patrimoniale) asupra societății comerciale, pe când membrii organizației necomerciale nu au drepturi de creanță, ci numai drepturi personale nepatrimoniale. O reorganizare a lor prin fuziune face posibilă operațiunea juridică de ***convertire de drepturi*** nepatrimoniale în drepturi patrimoniale şi, invers, a celor patrimoniale în nepatrimoniale. în alt sens, o persoană fără drepturi patrimoniale le-ar dobândi în urma reorganizării şi, invers, una cu drepturi patrimoniale le-ar putea pierde. Se pune întrebarea: care ar fi utilitatea şi eficiența socială a fuziunii unei societăți cu răspundere limitată cu un partid politic, cu un sindicat sau cu o organizație religioasă, precum şi transformarea unui partid politic, a unei asociații culturale într-o societate comercială. Existența posibilității nestingherite de reorganizare ar fi sursa unor ilegalități

şi de aceea ar fi necesare reglementări suplimentare.

Considerăm posibilă transformarea unei societăţi comerciale într-o organizaţie necomercială, de exemplu într-o instituţie privată, cu condiţia că toţi asociaţii vor vota unanim pentru reorganizare. O persoană fizică sau juridică poate renunţa la dreptul său patrimonial. Asociaţii însă nu sunt în drept ca, prin majoritate de voturi exprimate în cadrul adunării generale, să-1 lipsească de dreptul patrimonial pe cel care a votat împotriva reorganizării sau a lipsit de la adunare. De aceea, o hotărâre de reorganizare a societăţii comerciale în organizaţie necomercială poate fi luată numai dacă la şedinţa adunării sunt prezenţi toţi asociaţii şi dacă toţi au votat pro.

Persoana juridică se poate reorganiza în mod voluntar atunci când decizia este adoptată de organul ei suprem ori în mod forţat dacă reorganizarea se efectuează în temeiul unei hotărâri a instanţei de judecată sau a unui organ administrativ competent.

Reorganizarea voluntară. Hotărârea de reorganizare voluntară a persoanei juridice sau de participare la un proces de reorganizare în care sunt incluse mai multe persoane juridice poate fi emisă numai de organul suprem al persoanei juridice. O astfel de hotărâre se adoptă cu majoritatea de voturi stabilită de lege sau de actul de constituire. Dacă în procesul de reorganizare sunt implicate mai multe persoane juridice, hotărârea de reorganizare trebuie să fie adoptată de fiecare persoană juridică, fiind respectate toate cerinţele stabilite pentru forma persoanei juridice şi actul de constituire.

Reorganizarea forţată. Asupra reorganizării persoanei juridice prin divizare sau separare poate decide, în unele cazuri, instanţa de judecată sau organul de stat competent. Instanţa poate emite o hotărâre de organizare în procesul de insolvabilitate, când faţă de persoana juridică insolvabilă se aplică procedura planului, stabilită de Legea insolvabilităţii. Una dintre soluţiile procedurii planului poate fi divizarea persoanei juridice insolvabile în două sau mai multe persoane şi transmiterea cotelor de participare către unul sau mai mulţi creditori. Legea nr.l 103/2000 cu privire la protecţia concurenţei stabileşte şi o modalitate de reorganizare forţată a persoanelor juridice prin decizia Agenţiei Naţionale pentru Protecţia Concurenţei. Potrivit art. 19 din legea menţionată, Agenţia are dreptul să emită o hotărâre privind divizarea sau separarea forţată a unui agent economic care ocupă o situaţie dominantă pe piaţă dacă acesta a încălcat de două sau de mai multe ori dispoziţiile legale. Hotărârea de reorganizare prin divizare şi separare poate fi emisă de Agenţie numai dacă apariţia noilor persoane juridice ar duce la dezvoltarea concurenţei şi ar exista posibilitatea delimitării organizatorice, teritoriale şi tehnologice a subdiviziunilor persoanei juridice care urmează a fi reorganizată.

în continuare se va analiza numai procedura de reorganizare voluntară.

Persoana juridică poate să se reorganizeze prin fuziune, dezmembrare şi transformare.

6.2. Reorganizarea prin fuziune

Fuziunea este o operaţiune juridică prin care două sau mai multe persoane juridice îşi unifică patrimoniul într-o singură persoană juridică în scopul eficientizării activităţii. La fuziune are loc o succesiune universală, deoarece drepturile şi obligaţiile persoanelor juridice care se dizolvă trec integral la noua persoană juridică sau la cea absorbantă.

Fuziunea are două forme: contopirea şi absorbţia. Deosebirea dintre aceste forme

constă în efectele juridice pe care le produce fiecare.

Fuziunea prin contopire. Contopirea este o operațiune juridică prin care două sau mai multe persoane juridice se unifică pentru a constitui o nouă persoană juridică. în urma contopirii, persoanele juridice care participă la procesul de reorganizare se dizolvă şi sunt radiate din registrul de stat. Patrimoniul lor trece prin succesiune la noua persoană juridică, care va continua raporturile juridice începute de predecesori.

Fuziunea prin absorbție. Absorbția este o operațiune juridică prin care o persoană juridică înglobează (absoarbe) una sau mai multe persoane juridice care, în consecință, se dizolvă şi este radiată din Registrul de stat. Patrimoniul persoanei juridice absorbite trece la persoana juridică absorbantă care, după modificarea actelor de constituire, îşi continuă propria existență, precum şi toate raporturile juridice ale persoanelor absorbite.

în cazurile stabilite de lege, reorganizarea persoanelorjuridice prin fuziune se poate produce numai cu autorizația organului de stat competent.

în special, fuziunea persoanelor juridice cu scop lucrativ poate duce la concentrarea economică şi crearea unor subiecte care ar influența negativ economia statului. în acest sens, Legea nr.1134/1997 cu privire la societățile pe acțiuni stabileşte că, în cazurile stabilite de legislația antimonopolistă, fuziunea societăților comerciale se efectuează cu acordul organului de stat competent. Astfel, potrivit art. 17 din Legea nr.820/2000 privind protecția concurenței, Agenția Națională pentru Protecția Concurenței efectuează un control de stat prealabil asupra creării, extinderii, comasării şi fuzionării asociațiilor de agenți economici, holdingurilor, grupurilor industrial-financiare, precum şi asupra fuzionării agenților economici, dacă faptul acesta ar duce la formarea unui agent economic a cărui cotă pe piața de mărfuri ar depăşi 35 la sută. Fără acordul acestei agenții, înregistrarea fuziunilor şi comasărilor respective se interzice. Potrivit art.93 alin. (9) din Legea nr.1134/1997, pentru înregistrarea societății înființate în procesul reorganizării prin fuziune este necesară şi autorizația Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare. Reorganizarea băncilor se efectuează cu permisiunea scrisă a Băncii Naționale. Băncile formate în urma reorganizării prin fuziune sau dezmembrare încep să activeze numai după obținerea autorizației Băncii Naționale (art.16 din Legea instituțiilor financiare nr.550/1995).

Contractul de fuziune a persoanelor juridice. Fuziunea ca operațiune juridică implică mai multe persoane juridice pe baza unui contract de fuziune, aprobat de fiecare persoană participantă. Dacă contractele civile şi comerciale dobândesc valoare juridică şi devin executabile, de regulă, de la data semnării de către administratorul (organul executiv) al persoanei juridice, contractul de fuziune poate exista numai dacă a fost aprobat de organul suprem al fiecărei persoane juridice care participă la fuziune. Până la această aprobare, contractul ca atare nu există. Proiectul contractului de fuziune se elaborează de persoanele cointeresate în procedura fuziunii, cum ar fi asociații, membrii consiliului sau administratorul persoanei juridice, şi se semnează de administratorii persoanelor juridice participante la fuziune. Proiectul contractului dobândeşte forță obligatorie după ce este aprobat de organele competente ale acestora în condițiile art.75 din Codul civil.

Contractul de fuziune prin contopire, după natura sa juridică, este similar contractului de societate civilă. Spre deosebire de alte contracte civile în care interesele părților contractante sunt contrare, în cel de societate civilă interesele semnatarilor sunt identice,

acestea urmărind un scop comun. Ca şi la societatea civilă, prin contractul de contopire părțile convin să urmărească un scop comun, adică să constituie o nouă persoană juridică. Dacă însă în societatea civilă părțile contractante, unindu-şi eforturile personale şi contribuțiile materiale, dau naştere la o proprietate comună (art.1342 alin.(3), pe baza contractului de fuziune prin contopire părțile contractante nu creează o proprietate comună, tot patrimoniul lor trecând la societatea care se constituie. Contractul de fuziune prin contopire are valoare juridică din momentul aprobării sale de către organul suprem al persoanei juridice şi până la înregistrarea sa la organul competent. O deosebire importantă există şi între drepturile pe care le generează aceste două contracte pentru semnatari. Astfel, prin contractul de societate civilă semnatarii dobândesc drepturi şi îşi asumă obligații pentru întregul termen de acțiune al acestuia, pe când prin contractul de fuziune prin contopire semnatarii (persoanele juridice care fuzionează) au drepturi şi obligații numai de la aprobarea acestuia de către organul competent al fiecărei persoane juridice până la înregistrarea acestui contract şi a actelor de constituire a noii persoane juridice. După înregistrarea de stat, drepturile şi obligațiile trec la membrii persoanei juridice care s-a constituit în urma contopirii.

Contractul de fuziune prin contopire se deosebeşte de contractul de fuziune prin absorbție.

Astfel, dacă la încheierea contractului de contopire se urmăreşte constituirea unei noi persoane juridice care să preia întregul patrimoniu al societăților contopite şi locul persoanelor dizolvate în toate raporturile lor juridice, contractul de fuziune prin absorbție are ca scop preluarea (înglobarea) de către persoana juridică absorbantă a patrimoniului persoanei juridice absorbite şi locul acesteia în toate raporturile ei juridice. Ca efect al înregistrării contractului de fuziune prin contopire, toate persoanele juridice participante la procesul de reorganizare îşi pierd prin dizolvare calitatea de subiect de drept, pe când, la înregistrarea contractului de fuziune prin absorbție, capacitatea de subiect de drept o pierde numai persoana juridică absorbită, cea absorbantă continuându-şi activitatea. De asemenea, contractul de fuziune prin contopire stă la originea constituirii noii persoane juridice şi fără el nu poate fi înregistrată noua societate, pe când contractul de fuziune prin absorbție serveşte drept temei pentru efectuarea modificărilor şi a completărilor în actul de constituire al persoanei juridice absorbante şi radierea din Registrul de stat a persoanei juridice absorbite.

Art. 74 alin. (2) din Codul civil stabileşte cuprinsul contractului de fuziune. Acesta, indiferent de formă, trebuie să indice:

— clauzele de identificare a persoanelor juridice implicate în procesul de reorganizare. In acest sens, legiuitorul menționează că trebuie indicate: denumirea, sediul, numărul de identificare de stat unic al fiecărei persoane juridice şi alte date pe care elaboratorii le consideră necesare;
— forma fuziunii: contopirea sau absorbția;
— avantajele reorganizării pentru membrii tuturor persoanelor juridice care fuzionează;
— drepturile şi obligațiile (patrimoniul) care trec de la persoanele juridice care fuzionează la persoana juridică care se constituie sau la persoana juridică absorbantă. Drepturile şi obligațiile se confirmă prin anumite documente: acte

juridice şi acte contabile. Astfel, existenţa drepturilor poate fi demonstrată prin actele juridice de dobândire a bunurilor materiale, după caz, înscrise în registre publice (ale acţionarilor, imobilelor, mijloacelor de transport, ale mărcilor etc). Ca dovadă pot servi şi actele de inventariere şi bilanţul contabil întocmit la o anumită dată până la aprobarea contractului de contopire;

— datele de identitate ale tuturor membrilor persoanelor juridice care fuzionează;
— în cazul în care la reorganizare participă persoane juridice cu scop lucrativ, trebuie să se indice mărimea participaţiunilor (părţilor sociale, acţiunilor, cotelor etc.) pe care acestea le-au deţinut până la reorganizare şi mărimea participaţiunilor pe care le vor avea în persoana juridică ce se constituie prin fuziune;
— data la care urmează să fie întocmit şi semnat actul de transmitere a drepturilor şi obligaţiilor de la persoanele juridice care se dizolvă la persoana juridică ce se constituie sau la persoana juridică absorbantă. Legea obligă toate persoanele juridice participante la reorganizare să întocmească actul de transmitere la aceeaşi dată calendaristică.

Dacă persoanele juridice fuzionează prin contopire, în proiectul contractului de fuziune trebuie să se indice datele de identitate ale noii persoane juridice, numele candidaţilor de membri ai organului executiv, iar, după caz, şi ai altor organe indicate în lege sau în actul de constituire. La contractul de fuziune trebuie să fie anexat actul de constituire al noii persoane juridice, precum şi modificările la actele de constituire ale persoanei juridice absorbante. Actul de constituire nu trebuie să fie semnat neapărat de toţi membrii sau asociaţii persoanelor juridice care fuzionează. Organul suprem al persoanelor juridice ce fuzionează este cel care atribuie, prin hotărâre, valoare juridică actului de constituire, ca şi contractului de fuziune.

Contractul de fuziune se elaborează în scris. Dacă în urma contopirii ia naştere o societate comercială sau o instituţie privată, actul de constituire al societăţii comerciale sau hotărârea adunării de constituire a instituţiei, după aprobarea contractului de fuziune, vor fi autentificate. Important este faptul că semnatari ai actului de constituire al societăţii comerciale create prin contopire sunt societăţile care se contopesc şi nu asociaţii lor, care, după înregistrarea de stat, dobândesc drepturi faţă de noua persoană juridică.

Contractul de fuziune intră în vigoare şi are valoare între semnatari doar după ce organul suprem al persoanelor juridice ce fuzionează îl aprobă cu numărul de voturi stabilit la art.75 din Codul civil dacă prin actul de constituire nu este prevăzut un număr mai mare. Un asemenea contract însă este inopo-zabil terţilor dacă nu a fost înscris în Registrul de stat al persoanelor juridice care fuzionează.

Persoana juridică participantă la reorganizare înregistrată la Camera Înregistrării de Stat a Departamentului Tehnologii Informaţionale trebuie, potrivit art.21 din Legea nr.1265/2000, să notifice organul de înregistrare cu privire la intenţia de fuziune în termen de 3 zile de la data adoptării unei astfel de hotărâri de către organul competent. în Registrul de stat al întreprinderilor se face o consemnare cu privire la viitoarea reorganizare. Pentru înregistrarea consemnării trebuie să fie prezentate: hotărârea de reorganizare, copia de pe avizul publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova şi certificatul de înregistrare cu menţiunea "în proces de reorganizare". Din momentul consemnării în acest registru a demarării procedurii de reorganizare, organul de înre-

gistrare nu este în drept să înregistreze modificările în actele de constituire ale societăţilor participante la reorganizare. Trebuie subliniat faptul că termenul de 3 zile este prea restrâns pentru depunerea copiei de pe avizul publicat în Monitorul Oficial. Mai mult decât atât, potrivit Codului civil, sunt necesare cel puţin două publicaţii în Monitorul Oficial pentru a înştiinţa toţi creditorii. Nerespectarea acestui termen însă nu implică decăderea din dreptul de a depune cererea de iniţiere a reorganizării, la cererea solicitanţilor actele urmând să fie depuse şi mai târziu sau termenul de depunere să fie prelungit.

Una dintre cele mai importante probleme ale procesului de fuziune constă în protecţia creditorilor persoanei juridice care se reorganizează. Aceştia au dreptul la informaţie despre reorganizare, dreptul de a cere garanţii persoanei juridice care se reorganizează şi de a cere succesorilor persoanei juridice reorganizate satisfacerea creanţelor.

La reorganizare, are loc cesiunea datoriilor persoanei juridice debitoare care se reorganizează către persoana juridică succesoare. Cesiunea datoriei se face cu acordul creditorului. De aceea, legea obligă administratorul persoanei juridice care participă la fuziune să notifice personal fiecare creditor al său şi să publice o informaţie despre reorganizare în două ediţii consecutive ale Monitorului Oficial. Creditorii pot, în termen de 2 luni de la data ultimului aviz publicat, să ceară debitorului persoană juridică în proces de reorganizare garanţii în măsura în care nu pot satisface creanţele.

Creditorii care consideră că pot fi afectaţi prin reorganizarea debitorului au dreptul să se opună procedurii de reorganizare şi să ceară executarea obligaţiei sau acordarea de garanţii. De regulă, drepturile creditorilor pot fi afectate în cazul în care fuzionează două persoane juridice, una dintre care are o stare nesatisfăcătoare a activelor sau chiar se află în insolvabilitate. în acest caz, creditorii celeilalte persoane juridice pot fi lezaţi, deoarece după reorganizare asupra activelor ar putea pretinde şi creditorii persoanei juridice insolvabile.

Dacă, la momentul informării, publicării sau la 2 luni de la publicarea ultimului aviz, obligaţia a ajuns la scadenţă, creditorul este în drept să ceară executarea ei integrală până la reorganizare. Creditorul poate informa despre creanţa sa organul de înregistrare care va solicita dovada stingerii creanţei până la înregistrarea reorganizării persoanei juridice. Dacă reorganizarea a fost înregistrată contrar intereselor creditorului, acesta are dreptul la apărare judiciară, adresându-se în nulitatea înregistrării reorganizării şi încasarea silită a creanţelor. Organul executiv al persoanei juridice trebuie să deţină dovezi că a îndeplinit obligaţia de informare a fiecărui creditor. în caz contrar, vinovatul poartă răspundere personală pentru prejudiciul cauzat creditorilor prin neinformare.

Dacă obligaţia nu a ajuns la scadenţă, creditorul este în drept să ceară persoanei juridice care se reorganizează numai garanţii, nu şi executarea anticipată a obligaţiei. Legiuitorul apreciază reorganizarea ca o procedură de realizare a capacităţii juridice şi de eficientizare a activităţii prin concentrarea capitalului, în unele cazuri şi prin plasarea acestuia în domenii de activitate profitabile.

Dreptul la garanţii îl au numai creditorii care demonstrează că prin reorganizare vor fi lezaţi în drepturi. Altfel spus, nu toţi creditorii pot cere garanţii. De exemplu, nu poate cere garanţii creditorul a cărui obligaţie este deja garantată integral printr-o garanţie reală (gaj sau ipotecă) sau printr-o garanţie personală a unui terţ. Nu va putea cere garanţii

creditorul unui societăți pe acțiuni care se transformă în societate cu răspundere limitată şi nici al unei societăți cu răspundere limitată care se transformă în societate pe acțiuni, deoarece o astfel de reorganizare nu modifică patrimoniul. Nu va fi lezat în drepturi nici creditorul unei societăți cu răspundere limitată sau al unei societăți pe acțiuni care se transformă în societate în nume colectiv sau în comandită.

Are dreptul de a cere garanții creditorul societății care se reorganizează prin fuziune, deoarece prin fuziune se pot uni persoane juridice cu diferite stări ale activelor, iar unii participanți la fuziune ar putea fi chiar în prag de insolvabilitate. Şi creditorul unei societăți care se dezmembrează poate cere garanții, datorită faptului că, prin bilanțul de repartiție, unei persoane juridice succesoare i se pot transmite mai multe active decât pasive. De asemenea, pot fi lezați creditorii societății în nume colectiv sau ai societății în comandită care se transformă în societate cu răspundere limitată sau în societate pe acțiuni, prin dispariția răspunderii asociatului cu răspundere nelimitată.

Executarea obligațiilor stabilite în contractul de fuziune. înregistrarea fuziunii. Executarea contractului de fuziune presupune transmiterea patrimoniului de la persoanele juridice care se dizolvă la persoana care se constituie prin contopire sau la persoana juridică absorbantă, confirmată prin înregistrare.

înregistrarea fuziunii constă în efectuarea mai multor înscrieri în Registrul de stat de către organul de înregistrare. Dacă se înregistrează o fuziune prin contopire, este necesară efectuarea în registru a cel puțin trei operațiuni: radierea a cel puțin două persoane juridice care se contopesc şi se dizolvă şi înregistrarea noii persoane juridice. Dacă se înregistrează o absorbție, se fac cel puțin două operațiuni în registru: înscrierea prin care se modifică actele de constituire ale persoanei juridice absorbante şi radierea persoanei juridice absorbite.

Potrivit art. 76 din Codul civil, după expirarea a 3 luni de la data ultimei publicații în Monitorul Oficial, fiecare persoană juridică care participă la procesul de reorganizare trebuie să prezinte organului de înregistrare în care este înregistrată următoarele acte:

— cererea de înregistrare;
— copia autentificată de pe contractul de fuziune;
— hotărârea de fuziune adoptată în modul stabilit de lege pentru fiecare persoană juridică participantă la reorganizare;
— Monitorul Oficial în care au fost publicate avizele cu privire la reorganizare;
— actele care demonstrează garantarea, la cerere, a drepturilor creditorilor sau satisfacerea creanțelor acestora;
— autorizația de fuziune eliberată de organul de stat competent;
— dovada achitării taxei de înregistrare;
— alte acte stabilite de lege.

De exemplu, la înregistrarea fuziunii persoanelor juridice cu scop lucrativ se cer actele necesare înregistrării persoanei juridice ce se constituie, actele de constituire şi certificatul de înregistrare al persoanelor juridice care se dizolvă, actele ce confirmă închiderea conturilor bancare, actul de predare a ştampilei pentru a fi nimicită. De asemenea, se cere şi actul de transfer al patrimoniului, semnat de administratorul persoanei juridice care se dizolvă şi de administratorul persoanei juridice care s-a constituit sau, după caz, al celei absorbante.

Dacă are loc o reorganizare prin contopire, organului de înregistrare a persoanei juridice care se constituie i se prezintă şi actul de constituire a persoanei juridice ce se constituie în urma reorganizării.

După prezentarea actelor indicate, organul de înregistrare le verifică şi, dacă sunt întocmite conform cerinţelor legale, înregistrează fuziunea. Potrivit art.20 alin.(l) din Legea nr.1265/2000, organul de înregistrare trebuie să decidă, în termen de 15 zile, asupra înregistrării cererii. în alte acte normative nu este indicat un astfel de termen. Deoarece se efectuează mai multe înregistrări, legiuitorul a stabilit consecutivitatea operaţiunilor de înregistrare.

O primă înregistrare se face de către organul competent prin înregistrarea noii persoane juridice apărute prin contopire sau modificările în actele de constituire ale persoanei juridice absorbante. De la data înregistrării, drepturile şi obligaţiile persoanelor juridice care au fuzionat trec la noua persoană juridică sau la persoana juridică absorbantă. Administratorii persoanelor juridice care se dizolvă nu mai sunt în drept să efectueze acte juridice în numele acestora. Excepţie fac administratorii persoanelor juridice contopite, care au dreptul să semneze actul de transfer al bunurilor către noua persoană juridică. Această excepţie îşi are originea în dispoziţiile art.60 alin.(l) şi art. 61 alin.(l) din Codul civil, potrivit cărora capacitatea civilă a persoanei juridice apare numai la data înregistrării de stat, căci numai atunci aceasta poate primi şi înregistra în balanţă bunuri.

Dacă persoanele juridice care fuzionează sunt înregistrate de organe diferite sau de oficiile teritoriale ale aceluiaşi organ, legea le stabileşte obligaţii în scopul sincronizării acţiunilor acestora. Astfel, organul care a înregistrat persoana juridică născută în urma fuziunii prin contopire sau care a înregistrat modificările persoanei juridice absorbante trebuie să aducă faptul la cunoştinţa organelor unde sunt înregistrate persoanele juridice care fuzionează. După această notificare, organul de înregistrare a persoanelor juridice care se dizolvă (a celor contopite sau, după caz, a celor absorbite) trebuie să emită o hotărâre de radiere, să facă înscrierea respectivă în registrul de stat şi să expedieze actele persoanelor juridice dizolvate şi radiate către organul care a înregistrat noua persoană juridică sau modificările din actele persoanei juridice absorbante.

Similar înregistrării fuziunii societăţilor comerciale se va înregistra şi fuziunea altor persoane juridice.

Succesiunea drepturilor şi obligaţiilor în cazul fuziunii. înregistrarea fuziunii conform art.77 din Codul civil serveşte drept temei juridic pentru trecerea universală a drepturilor şi obligaţiilor de la persoanele juridice care se dizolvă la noua persoană juridică şi, respectiv, la persoana juridică absorbantă. Toate raporturile civile şi comerciale ale persoanelor dizolvate vor fi continuate de succesorii acestora.

înregistrarea fuziunii prin contopire se demonstrează prin certificatul de înregistrare a noii societăţii, iar înregistrarea fuziunii prin absorbţie se demonstrează prin extrasul din registru al persoanei juridice absorbante.

Actul de înregistrare a fuziunii serveşte drept temei pentru includerea în bilanţul succesorului de drepturi a tuturor bunurilor primite prin succesiune.

Totodată, trebuie menţionat faptul că, pe lângă trecerea de drept a patrimoniului, trebuie semnat şi actul de transfer între persoanele implicate în procesul de reorganizare.

Actul de transfer se semnează de reprezentantul persoanei juridice absorbante şi de cel al persoanei juridice absorbite până la depunerea actelor la organul de înregistrare, iar în cazul contopirii, actul de transfer este semnat numai după apariția noii persoane juridice, adică după înregistrarea acesteia.

Actul de transfer serveşte drept temei pentru includerea în balanţa contabilă a activelor şi pasivelor primite de la persoanele juridice care se dizolvă. Mai mult decât atât, aceste acte servesc temei pentru ca bunurile supuse înregistrării de stat să fie înscrise pe numele succesorilor de drepturi. în special, acesta se referă la imobile, valori mobiliare (acțiuni şi obligațiuni), mijloace de transport şi alte bunuri a căror înregistrare este obligatorie.

Succesorilor se transferă nu numai drepturile şi obligațiile indicate în actul de transfer sau în bilanțul de repartiție, ci şi toate drepturile şi obligațiile persoanei juridice reorganizate, inclusiv cele nepatrimoniale. La succesori trec şi drepturile litigioase dintre părți, precum şi cele care nu erau cunoscute la momentul reorganizării. Dacă drepturile care se transferă trebuie înregistrate, succesorul de drepturi le va înregistra.

Actul de transmitere se întocmeşte pe baza contractului de fuziune, aprobat în condițiile art.75 din Codul civil. Dacă are loc contopirea a mai mult de două persoane juridice, actul de transfer se semnează numai după ce noua persoană juridică este înregistrată la organul de stat competent şi primeşte în activul său bunurile persoanelor juridice care se dizolvă. Actul de transmitere trebuie să fie semnat de administratorii persoanelorjuridice care se dizolvă şi de administratorul noii persoane juridice, fiind ultimul document care poate fi semnat de administratorul persoanei juridice care se dizolvă. Acesta este motivul pentru care persoana juridică ce se constituie prin fuziune trebuie să fie înregistrată anterior radierii celor care se dizolvă, ele coexistând astfel un timp anumit.

La absorbție, actul de transmitere este semnat, până Ia înregistrarea de stat a modificărilor, de persoanele juridice participante la fuziune şi se prezintă împreună cu actele necesare înregistrării modificărilor persoanei juridice absorbante şi cu actele necesare înregistrării radierii persoanei juridice absorbite.

Din dispozițiile art.70 alin.(l) şi (2), art.72 alin.(4) ale Codului civil rezultă că persoana juridică ce s-a constituit prin contopire şi persoana juridică absorbantă răspund pentru obligațiile de până la reorganizare dacă în actul de transmitere nu se stabileşte altfel. De fapt, trebuie menționat faptul că, în conformitate cu art.73, la contopire şi la absorbție drepturile şi obligațiile persoanelor care fuzionează integral trec la noua persoană juridică şi, după caz, la persoana juridică absorbantă, şi nu sunt dependente de conținutul actului de transmitere.

6.3. Reorganizarea prin dezmembrare

Dezmembrarea este o operațiune juridică potrivit căreia dintr-o persoană juridică apar două sau mai multe persoane juridice. Prin dezmembrare, are loc o succesiune cu titlu universal, deoarece de la o persoană juridică parțial trec drepturile şi obligațiile (părți ale patrimoniului) la una sau mai multe persoane juridice. Dezmembrarea se face prin divizare şi separare.

Dezmembrarea prin divizare este o operaţiune în care persoana juridică îşi pierde calitatea de subiect de drept prin dizolvare şi se împarte în două sau mai multe persoane juridice. De la persoana juridică dizolvată la noile persoane juridice trec prin succesiune părţi din patrimoniu.

Dezmembrarea prin separare este o operaţiune juridică în care din componenţa unei persoane juridice care nu se dizolvă şi nu-şi pierde personalitatea juridică se desprind şi iau fiinţă una sau mai multe persoane juridice. Această formă de reorganizare este utilizată frecvent pentru formarea pe baza filialelor a unor persoane juridice independente.

Separarea se face prin două modalităţi. Prima constă în separarea dintr-o persoană juridică a unei sau a mai multe persoane juridice la care trec părţi din patrimoniu, cea de-a doua în desprinderea unor părţi din patrimoniul persoanei juridice, fără a constitui noi persoane juridice, şi transmiterea lor către alte persoane juridice existente.

Proiectul planului de dezmembrare a persoanei juridice. Dezmembrarea ca operaţiune juridică se produce atunci când între asociaţii sau membrii persoanei juridice apar neînţelegeri, ori când se consideră că dezmembrarea va duce la eficientizarea activităţii prin faptul că persoana juridică cu patrimoniu mai mic devine mai mobilă, reacţionând rapid la necesităţile mediului de activitate. Legiuitorul arată că planul dezmembrării prin divizare şi separare se elaborează de organul executiv, care îl propune organului suprem al persoanei juridice pentru aprobare, conform art.81 din Codul civil.

Planul de dezmembrare se elaborează în scris şi indică toate aspectele dezmembrării, inclusiv:

— denumirea şi sediul persoanei juridice care se dezmembrează;
— modalitatea (divizarea sau separarea);
— cauza şi eficienţa dezmembrării;
— denumirea şi sediul fiecărei persoane juridice care se constituie în urma dezmembrării sau cărora li se dă o parte din patrimoniu;
— drepturile (activele) şi obligaţiile (pasivele) care se transmit noilor persoane juridice;
— numele, prenumele, domiciliul persoanelor fizice sau denumirea şi sediul persoanelor juridice, alte date de identitate ale membrilor, asociaţilor sau fondatorilor care trec la persoana juridică ce se constituie;
— mărimea participaţiunilor (părţi sociale, acţiuni, cote-părţi etc.) deţinute de membri, asociaţi, fondatori în persoana juridică ce se dezmembrează, precum şi mărimea participaţiunilor pe care le vor deţine în noua persoană juridică. De asemenea, trebuie să indice data la care membrilor, asociaţilor sau fondatorilor li se dau titluri doveditoare de deţinere a participaţiunilor în noua persoană juridică, precum şi data la care aceste participaţiuni dau dreptul la dividende. Aceste date se indică numai la dezmembrarea persoanelor juridice în care participanţii au drepturi de creanţe;
— data la care se întocmeşte şi se semnează bilanţul de repartiţie; - soarta activelor acumulate după data aprobării planului de dezmembrare.

Planul de dezmembrare poate include şi alte prevederi importante pentru trecerea drepturilor şi obligaţiilor. în special, trebuie incluse datele de identitate ale candidaţilor

pentru organele de supraveghere, organele executive şi de control ale noilor persoane juridice.

La proiectul dezmembrării se anexează proiectele actelor de constituire ale noilor persoane juridice.

în planul de dezmembrare al persoanelor juridice cu scop lucrativ trebuie să se indice partea din capitalul social (participaţiunea) al fiecărui asociat deţinută în persoana juridică ce se dezmembrează, precum şi participaţiunea fiecărui asociat la persoana juridică ce se constituie prin divizare sau separare.

După reorganizare, fiecare asociat deţine o parte sau mai multe părţi din capitalul social al persoanei (persoanelor) juridice formate prin dezmembrare cu o valoare totală egală celei de până la reorganizare. Cu alte cuvinte, dacă a deţinut acţiuni sau părţi sociale în valoare de 100 000 de lei, în noua societate trebuie să deţină acţiuni sau părţi sociale de aceeaşi valoare. Proporţional părţii din capitalul social care trece la noua societate trebuie să fie activele şi pasivele transmise. Planul de dezmembrare este principalul act care serveşte drept temei pentru elaborarea bilanţului de repartiţie.

Proiectul planului de dezmembrare capătă valoare juridică după ce este aprobat de organul suprem al persoanei juridice prin hotărâre adoptată cu 2/3 din numărul total de voturi. Această majoritate este imperativă, admiţându-se derogări prin actul constitutiv, în sensul stabilirii unei majorităţi mai mari.

Hotărârea de aprobare a proiectului planului de dezmembrare trebuie să se pronunţe asupra problemelor incluse în proiect: aprobarea actului de constituire a noii persoane juridice, modificările în actele de constituire ale persoanelorjuridice, separarea unei părţi din patrimoniu, formarea organului executiv al persoanei juridice ce se constituie.

Prin hotărârea de aprobare a proiectului planului de dezmembrare, organul executiv al persoanei juridice care se dezmembrează este obligat să îndeplinească toate formalităţile de protecţie a drepturilor creditorilor şi de înregistrare a reorganizării conform art.72 şi 82 din Codul civil.

Hotărârea este obligatorie pentru toţi membrii persoanei juridice şi organele acesteia, însă nu este opozabilă terţilor. Ea devine opozabilă numai după înregistrarea efectuată conform art.83 din Codul civil. Prin adoptarea hotărârii de aprobare a dezmembrării are loc limitarea drepturilor membrilor persoanei juridice, care, din motive pe care le consideră întemeiate, votează împotriva reorganizării. Astfel, contrar voinţei lor, membrii sau asociaţii unei persoane juridice devin membri sau asociaţi ai altor persoane juridice. Persoanele care au drepturi patrimoniale pot suferi în urma dezmembrării dacă devin membri ai unei societăţi cu activele compromise. Ca o măsură de protecţie împotriva unor reorganizări păgubitoare, apare art.79 din Legea 1134/1997 cu privire la societăţile pe acţiuni. Conform acestui articol, acţionarul care a fost informat despre desfăşurarea adunării generale, care a votat împotriva reorganizării sau care nu a fost admis ilegal la şedinţa adunării generale a societăţii pe acţiuni unde s-a decis reorganizarea are dreptul să ceară societăţii răscumpărarea acţiunilor la preţul de piaţă dacă statutul nu stabileşte altfel.

Protecţia creditorilor persoanei juridice care se dezmembrează. După adoptarea hotărârii de reorganizare prin care a fost aprobat planul de dezmembrare a persoanei juridice, organul executiv are obligaţia să întreprindă măsuri de protecţie a drepturilor

creditorilor. în acest sens, se cere ca fiecare creditor să fie informat despre hotărârea de reorganizare, avizul să fie publicat în două ediţii consecutive ale Monitorului Oficial al Republicii Moldova, cerinţele creditorilor să fie garantate ori satisfăcute: să fie îndeplinite şi alte condiţii cerute de legile speciale.

Creditorii care consideră că pot fi afectaţi prin reorganizarea debitorului au dreptul să se opună procedurii de reorganizare şi să ceară executarea obligaţiei sau acordarea de garanţii în măsura în care creanţele nu pot fi satisfăcute. Dacă obligaţia a ajuns la scadenţă integral, creditorul este în drept să ceară executarea ei integrală până la reorganizare. Dacă obligaţia nu a ajuns la scadenţă, creditorul este în drept să ceară numai garanţii, dar nicidecum nu executarea anticipată a obligaţiei.

Creditorii pot să nu prezinte probe că li se afectează drepturile prin reorganizare. Este suficient să indice forma de reorganizare care, în unele cazuri, denotă că satisfacerea creanţelor poate fi afectată.

Dreptul la garanţii îl au numai creditorii care demonstrează că prin reorganizare li se vor afecta drepturile. Altfel spus, nu toţi creditorii pot cere garanţii. De exemplu, nu poate cere garanţii creditorul a cărui obligaţie integrală este garantată integral printr-o garanţie reală (gaj sau ipotecă) sau personală a unui terţ. înseamnă că creditorul garantat va putea urmări bunul gajat la persoanele cărora li se va transmite, inclusiv la succesori.

Are dreptul de a cere garanţii creditorul unei societăţii care se reorganizează prin dezmembrare, deoarece prin divizare sau separare creanţa sa poate fi transmisă prin succesiune unei persoane juridice cu active mici şi pasive mari, mai ales că dispoziţia legală din art.72 alin.(4) al Codului civil este favorabilă unor succesiuni tainice. Prin această dispoziţie se stabileşte că persoanele juridice răspund solidar pentru obligaţiile existente până la reorganizare dacă din bilanţul de repartiţie nu este posibilă determinarea succesorului.

Considerăm că legiuitorul stabileşte răspunderea solidară nu numai pentru cazul în care numele creditorului nu este indicat în bilanţul de repartiţie, dar şi în cazul în care creanţele acestuia nu sunt incluse integral sau când prin bilanţul de repartiţie se stabileşte o disproporţie între drepturi şi obligaţii, astfel încât datoriile nu pot fi acoperite cu bunurile transmise succesorului. Creditorul poate preveni Camera înregistrării de Stat că persoana juridică ce se reorganizează prin dezmembrare nu şi-a onorat obligaţiile faţă de creditori. Dacă reorganizarea a fost înregistrată contrar intereselor sale, creditorul are dreptul la apărare judiciară, adresându-se în nulitatea înregistrării reorganizării şi la încasarea forţată a creanţelor sale de la oricare dintre persoanele juridice create prin dezmembrare.

înregistrarea reorganizării prin dezmembrare. Executarea planului de dezmembrare presupune transmiterea patrimoniului de la persoana juridică ce se divizează şi se dizolvă la persoanele juridice care se constituie, precum şi de la persoana juridică care se dezmembrează prin separare la noua persoană juridică sau la persoana juridică existentă. Toate transferurile de patrimoniu dobândesc valoare juridică la data înscrierilor respective în Registrul de stat.

Prin art.21 din Legea nr.1265 din 5 octombrie 2000 cu privire la înregistrarea de stat a întreprinderilor şi organizaţiilor, se stabileşte că organul executiv al persoanei juridice care se dezmembrează este obligat să înştiinţeze organul de înregistrare despre adoptarea

hotărârii de dezmembrare. înştiinţarea trebuie făcută în termen de 3 zile de la data adoptării hotărârii. Termenul de 3 zile nu este unul de decădere. Această informare a organului de înregistrare este numită şi *început al procesului de reorganizare.*

Pentru ca înregistrarea să se producă legal, art. 82 din Codul civil prevede că, după expirarea a cel puţin 3 luni de la data ultimei publicaţii în Monitorul Oficial, organul executiv al persoanei juridice care se dezmembrează trebuie să prezinte organului de înregistrare în care ea este înregistrată anumite acte. Astfel, pornind de la dispoziţiile legale, trebuie prezentate următoarele acte:

— cererea de înregistrare;
— proiectul planului dezmembrării;
— hotărârea de reorganizare prin dezmembrare adoptată de organul suprem al persoanei juridice, precum şi al persoanei juridice care primeşte o parte din patrimoniu în cazul separării;
— actele de constituire ale persoanelor juridice care iau naştere în urma divizării sau separării sau, după caz, modificările societăţii reorganizate în urma separaţiei;
— actele de constituire, certificatul de înregistrare pentru persoana juridică ce se desfiinţează în urma divizării;
— numărul Monitorului Oficial în care au fost publicate avizele de reorganizare prin dezmembrare;
— actele care demonstrează garantarea drepturilor creditorilor ori satisfacerea creanţelor acestora dacă au fost formulate cerinţe;
— dovada de plată a taxei de înregistrare;
— alte acte stabilite de lege; spre exemplu, la înregistrarea dezmembrării persoanei juridice prin divizare trebuie să fie prezentate în original actele de constituire şi certificatul de înregistrare a persoanei juridice care se dizolvă, actele ce confirmă închiderea conturilor bancare, actele de predare a ştampilei pentru a fi nimicită. De asemenea, se cere bilanţul de repartiţie a patrimoniului, semnat de administratorul persoanei juridice care se dizolvă şi de administratorii persoanelor juridice care se constituie sau, după caz, de administratorul persoanei juridice din care se separă patrimoniul şi de administratorul persoanei juridice care se constituie sau care primeşte patrimoniul ce s-a separat. După prezentarea actelor indicate, organul de înregistrare verifică actele prezentate şi, dacă sunt întocmite conform cerinţelor legale, înregistrează dezmembrarea.

Dacă se înregistrează reorganizarea prin divizare, în registrele de stat se fac cel puţin trei operaţiuni: cel puţin două înscrieri la înregistrarea persoanelor juridice care apar în urma divizării persoanei juridice care se dizolvă; o radiere - a persoanei juridice dizolvate.

Dacă se înregistrează reorganizarea prin separare, în Registrul de stat se fac cel puţin două operaţiuni: una sau mai multe înscrieri - la înregistrarea noilor societăţi, şi una - la înregistrarea modificărilor din registru privind persoana juridică ce îşi păstrează personalitatea juridică şi după reorganizare. Dacă operaţiunea de separare se efectuează fără a se constitui o nouă persoană juridică, adică dacă partea desprinsă dintr-o societate se alipeşte la o altă societate, atunci se vor face atâtea operaţiuni de înregistrare câte persoane juridice participă la procesul de reorganizare. Se vor înregistra modificările din

actele de constituire, reducerea capitalului social şi a numărului de asociaţi ai persoanei juridice de la care se separă patrimoniul şi o parte din asociaţi şi majorarea capitalului social şi a numărului de asociaţi ai persoanelorjuridice care primesc patrimoniul şi asociaţii.

Pentru înregistrarea dezmembrării persoanelor juridice cu scop lucrativ sau pentru respingerea cererii de înregistrare, art.20 alin.(l) din Legea nr.1265 din 5 octombrie 2000 stabileşte termenul de 15 zile. Pentru alte persoane juridice nu se stabileşte un anumit termen, rămânând termenul general de soluţionare a petiţiilor şi cererilor de 30 de zile.

Luând în considerare faptul că se efectuează multe înregistrări, legiuitorul a stabilit consecutivitatea operaţiunilor de înregistrare şi, în lipsa unor acţiuni concordate ale persoanelor juridice care participă Ia reorganizare, nu se va putea respecta termenul menţionat.

Organul de înregistrare verifică actele prezentate şi, dacă acestea sunt întocmite legal, înregistrează noile persoane juridice. Ca urmare a înregistrării, patrimoniul (drepturile şi obligaţiile) va trece de la persoana care se dezmembrează la subiecte nou constituite.

A doua operaţiune în registru este de radiere a persoanei juridice dizolvate sau de modificare a actelor de constituire ale persoanei juridice din care se separă o altă persoană.

O situaţie diferită de reorganizare prin divizare şi separare cu formarea a noi persoane juridice este acela când prin separare nu se constituie o nouă persoană juridică, ci partea patrimoniului desprins trece de la o persoană juridică existentă la o altă persoană juridică existentă. în acest caz, mai întâi se înregistrează modificările din actele de constituire ale persoanei juridice care primeşte patrimoniul şi, după aceea, modificările din actele de constituire ale persoanei juridice de la care s-a desprins acest patrimoniu.

Operaţiunea de dezmembrare se consideră efectuată la momentul ultimei înregistrări, adică la data înregistrării modificărilor în actele de constituire sau, după caz, a înscrierii actului de radiere a persoanei juridice dizolvate. De la această dată, drepturile şi obligaţiile se consideră transferate la succesori. Art.83 alin.(5) din Codul civil stabileşte că persoana juridică divizată se consideră dizolvată şi se radiază din Registrul de stat numai după înregistrarea persoanelor juridice născute în urma divizării.

Bilanţul de repartiţie al persoanei juridice trebuie să fie aprobat de organul executiv al persoanei juridice care se dezmembrează şi de organele executive ale persoanelor juridice care se constituie sau care primesc patrimoniul. Acest bilanţ se anexează la actele tuturor persoanelor juridice care se dizolvă, se modifică sau iau fiinţă în urma dezmembrării.

Principalul efect al dezmembrării este trecerea prin succesiune, cu titlu universal, a drepturilor şi obligaţiilor de la persoana juridică dezmembrată la cele care iau fiinţă sau care primesc o parte din patrimoniu.

64. Transformarea persoanei juridice Transformarea este o operaţiune juridică de modificare a formei persoanei juridice.

Persoana juridică înregistrată poate să-şi continue existenţa sub o altă formă dacă o astfel de hotărâre este adoptată de organul suprem cu majoritatea indicată de lege şi dacă persoana juridică îndeplineşte toate condiţiile legale prevăzute pentru noua sa formă de organizare juridică.

După cum rezultă din operaţiunea de transformare, nu are loc trecerea drepturilor şi obligaţiilor de la o persoană la alta, fiindcă persoana juridică nu dispare, ci îşi continuă existenţa într-o altă formă sau, cu alte cuvinte, îmbracă o altă haină juridică. Chiar dacă în Registrul de stat se fac radieri şi înscrieri, faptul, în opinia autorilor, trebuie calificat ca o reînregistrare legală şi nu ca o dizolvare a unei persoane juridice şi înfiinţare a alteia, noi.

Persoana juridică continuă activitatea cu aceleaşi drepturi şi obligaţii patrimoniale pe care le avea până la transformare. De exemplu, dacă o societate cu răspundere limitată se transformă într-o societate pe acţiuni şi, invers, o cooperativă de producţie se transformă într-o societate pe acţiuni sau într-o societate cu răspundere limitată, patrimoniul acestora nu se modifică. Chiar dacă art.70 alin.(5) din Codul civil prevede că drepturile şi obligaţiile trec de la persoana dizolvată la cea nouă potrivit actului de transfer, această procedură este formală, căci transformarea nu influenţează componenţa numerică a membrilor persoanei juridice sau conţinutul patrimoniului.

în practica de aplicare a normelor legale s-a întâlnit frecvent reorganizarea prin transformare a întreprinderii de stat şi a întreprinderii de arendă în societate pe acţiuni. în procesul de privatizare a patrimoniului de stat au fost transformate mii de întreprinderi de stat. în acest sens, Guvernul, prin Hotărârea nr.1056 din 12 noiembrie 1997, cu privire la înregistrarea de stat a întreprinderilor şi organizaţiilor, a aprobat Regulamentul cu privire la reorganizarea în societăţi pe acţiuni a întreprinderilor de stat supuse privatizării. Potrivit prevederilor acestui regulament, statul reprezentat de organul său, Departamentul Privatizării, apare ca fondator şi acţionar unic al societăţii pe acţiuni constituite prin reorganizarea (transformarea) întreprinderii de stat. A avut loc frecvent transformarea întreprinderilor agricole (a colhozurilor şi sovhozurilor) în cooperative şi în societăţi pe acţiuni, a societăţilor pe acţiuni în societăţi cu răspundere limitată şi invers.

Nu urmează a fi calificată drept transformare reorganizarea societăţii pe acţiuni de tip închis în societate pe acţiuni de tip deschis, a întreprinderii naţionale în întreprindere mixtă sau cu capital străin, a fondului de investiţie pentru privatizare în fond de investiţie nemutual. Nu trebuie consideră transformare a persoanei juridice schimbarea denumirii ei de firmă sau a genului principal de activitate.

Transformarea ca operaţiune juridică prezintă în unele cazuri pericol pentru creditori. Această situaţie se referă la societatea în nume colectiv şi la societatea în comandită în cazul în care se transformă în persoane juridice în care asociaţii poartă o răspundere limitată. Pentru a nu admite o reorganizare abuzivă şi lezarea în drepturi a creditorilor, legiuitorul a stabilit, la art.135 din Codul civil, că asociaţii societăţii în nume colectiv şi comanditaţii răspund solidar şi nelimitat şi după transformarea societăţii, dar numai pentru obligaţiile născute până la reorganizare. Răspunderea asociaţilor se limitează la termenul general de prescripţie, adică la trei ani de la data ajungerii obligaţiei la scadenţă. Această regulă se păstrează şi în cazul în care, după reorganizare, asociatul înstrăinează partea socială care îi aparţine.

în cazul transformării societăţii pe acţiuni într-o altă formă de societate comercială sau în cooperativă, art.96 din Legea nr.1134 din 2 aprilie 1997 privind societăţile pe acţiuni stabileşte că mărimea cotei fiecărui asociat sau membru în capitalul propriu al persoanei juridice care se formează nu poate fi mai mică faţă de valoarea nominală totală a acţiunilor deţinute de aceştia până la reorganizare.

Considerăm posibilă transformarea unei societăţi comerciale într-o organizaţie necomercială dacă pentru aceasta votează toţi asociaţii, fapt care denotă că o asemenea transformare nu poate fi efectuată cu o majoritate de voturi, deoarece, potrivit art.55 alin. (3), asociaţii societăţilor comerciale au drepturi patrimoniale asupra averii acesteia, iar membrii organizaţiei necomerciale nu au asemenea drepturi şi, în urma acestei transformări, persoanele care nu au participat la adunare sau care au votat împotriva reorganizării ar putea fi lipsite de drepturile patrimoniale contrar voinţei lor, ceea ce vine în contradicţie cu art.46 din Constituţie.

Nu este posibilă transformarea organizaţiei necomerciale în societate comercială. Această negaţie îşi are fundamentul în acelaşi art.55 alin.(3), potrivit căruia asociatul sau membrul organizaţiei necomerciale nu are drepturi de creanţă asupra patrimoniului acesteia şi nu poate dobândi asemenea drepturi în urma unor operaţiuni juridice de transformare. în caz contrar, reorganizarea prin transformare ar putea fi utilizată ca o formă de dobândire abuzivă de drepturi.

7. Dizolvarea şi lichidarea persoanei juridice

7.1. Precizări prealabile

încetarea activităţii unei persoane juridice impune parcurgerea a două faze: dizolvarea şi lichidarea. Dizolvarea se reglementează de art.86-89 din Codul civil şi intervine la o anumită dată de la care persoana juridică nu mai poate contracta prin activitate obişnuită, iar lichidarea (Codul civil, art.90-99) este o procedură de durată care se deschide imediat după dizolvare şi pe parcursul căreia se săvârşesc un şir de operaţiuni juridice.

Faza dizolvării, deşi de scurtă durată, cuprinde anumite operaţiuni care declanşează şi pregăteşte încetarea existenţei persoanei juridice. La această fază, persoana juridică îşi păstrează capacitatea civilă, dar numai în măsura în care este necesară îndeplinirii formalităţilor de lichidare. Cel mai important în faza dizolvării este faptul că persoana juridică nu mai poate încheia contracte ce ar viza obiectul său de activitate. Ea însă este îndreptăţită să continue şi să finalizeze operaţiunile începute anterior (art.90 alin.(6)). Similare efectelor dizolvării sunt cele ale "sistării activităţii întreprinderii sau organizaţiei", prevăzută la art.13 alin.(3) din Legea nr.1265 din 5 octombrie 2000. Dizolvarea nu trebuie confundată cu "suspendarea activităţii" asociaţiei obşteşti (art. 47 din Legea nr.837 din 17 mai 1996 privind asociaţiile obşteşti) sau a persoanei juridice (art.38 alin.(7) din Legea nr.293 din 23 noiembrie 1994 privind drepturile de autor şi drepturile conexe).

în art. 86 alin.(l) din Codul civil sunt indicate temeiurile de dizolvare a persoanei juridice. Din conţinutul acestui articol sunt evidenţiate două moduri de dizolvare: a) dizolvarea voluntară; b) dizolvarea forţată.

7.2. Dizolvarea voluntară *7.2.1. Temeiurile dizolvării*

Dizolvarea voluntară intervine în cazurile: a) expirării termenului stabilit în actul de constituire, b) atingerii scopului propus, c) imposibilității atingerii scopului propus; c) adoptării în acest sens a unei hotărâri de către organul competent al persoanei juridice.

Expirarea termenului pentru care a fost constituită. Persoana juridică se constituie, de regulă, pentru o perioadă nelimitată. Existența persoanei juridice nu este legată de soarta asociaților sau a membrilor ei, deseori continuând se existe şi după moartea fondatorilor. Dacă am admite că toți asociații persoane fizice ai unei societăți comerciale decedează în urma unui act terorist sau accident, locul lor va fi preluat de moştenitori, persoana juridică continuându-şi existența şi, desigur, activitatea. Trebuie de reținut faptul că nu la toate persoanele juridice drepturile fondatorilor (membrilor) trec prin succesiune.

Fondatorii (ulterior asociații sau membrii) pot stabili totuşi o dată până la care persoana juridică va exista. în acest sens, art. 65 din Codul civil prevede că, la expirarea termenului stabilit pentru existența persoanei juridice, aceasta se dizolvă dacă până la acel moment actele de constituire nu se modifică. Această dizolvare se numeşte *dizolvare de drept* sau *în temeiul legii* şi nu trebuie consemnată în Registrul de stat, nici nu trebuie adusă la cunoştința publicului, deoarece actul de constituire şi termenul de activitate al persoanei juridice sunt publice. Anume de la acest considerent a pornit legiuitorul stabilind în art.27 al Legii nr.1265 din 5 octombrie 2000 norma potrivit căreia numai dacă hotărârea de lichidare a întreprinderii sau organizației este emisă de organul competent sau de instanța de judecată există obligația de înştiințare a oficiului teritorial al Camerei înregistrării de Stat. Totuşi, art.89 din Codul civil obligă persoana juridică să înscrie dizolvarea în Registrul de stat în toate cazurile, inclusiv în cazul în care persoana juridică s-a constituit pentru un anumit termen.

Realizarea scopului pentru care s-a constituit persoana juridică. în literatură se susține ideea că dizolvarea persoanei juridice în cazul în care este atins scopul constituirii ei este, de asemenea, o dizolvare de drept şi că la data când există circumstanțele care indică realizarea scopului sau care fac imposibilă realizarea, persoana juridică trebuie să se considere ca fiind dizolvată. Deşi este greu de obiectat împotriva acestei poziții, căci nu este exclusă posibilitatea stabilirii datei dizolvării în acest temei, totuşi, în majoritatea cazurilor, data realizării sau a imposibilității realizării scopului este incertă. De aceea considerăm că asupra dizolvării urmează să se pronunțe organul suprem ori instanța.

De cele mai multe ori, persoanele juridice se constituie pentru o perioadă de timp nelimitată, propunându-şi un scop general, cum ar fi realizarea şi împărțirea profitului prin activitatea de întreprinzător (societățile comerciale) sau pregătirea cadrelor pentru economia națională (instituțiile de învățământ) ori satisfacerea cerințelor spirituale ale credincioşilor (instituțiile religioase) etc. Realizarea scopului este o acțiune continuă şi încheierea ei este, de regulă, imposibilă. Dar dacă din actul de constituire decurge cu claritate posibilitatea de a determina realizarea scopului, în cazul realizării lui persoana juridică trebuie să se dizolve. Atunci când organul principal nu adoptă o hotărâre de dizolvare, acest lucru poate să-l ceară oricare dintre membri prin instanța de judecată.

Imposibilitatea realizării scopului. Realizarea scopului ar putea să devină imposibilă din cauza unor pierderi neaşteptate (distrugerea sau pieirea averii ca efect al unor calamități naturale) în urma cărora activele persoanei juridice s-au redus atât, încât nu mai pot asigura activitatea normală a persoanei juridice. Unii autori consideră că

neînțelegerile grave dintre asociați, care nu permit adoptarea unor hotărâri raționale în interesul societății, ar putea fi motiv de imposibilitate a realizării scopului şi, prin urmare, temei de dizolvare a acesteia. în cazul în care adunarea generală nu poate adopta o hotărâre în acest sens, asupra cererii participanților se pronunță instanța judecătorească.

Adoptarea hotărârii de lichidare şi dizolvare de către organul competent al persoanei juridice. Persoana juridică se va lichida dacă în acest sens decide organul ei suprem cu majoritatea de voturi stabilită de lege. Organul suprem decide dizolvarea prin lichidare atunci când consideră necesar, precum şi în cazurile în care persoana juridică nu corespunde unor exigențe ale legii. Dizolvarea se va decide în cazul în care:

— ***numărul de asociați scade sub numărul stabilit de lege.*** Un număr minim de membri, asociați, fondatori este stabilit pentru societatea în nume colectiv, societatea în comandită, cooperativa de producție, cooperativa de întreprinzător, cooperativa de consum, bursa de mărfuri, partidul politic, asociația de economii şi împrumut. în cazul în care numărul se reduce încât minimul nu este respectat, persoana juridică se dizolvă dacă legea nu acordă timp pentru a înlătura neajunsul;

— ***valoarea activelor persoanei juridice scade sub nivelul valorii capitalului social minim stabilit de lege.*** Pentru unele persoane juridice, în special pentru cele cu scop lucrativ, legea stabileşte un minim de capital social pe care trebuie să-1 aibă, având obligația să dețină active nete nu mai mici decât suma capitalului. Drept exemplu pot servi societatea cu răspundere limitată, societatea pe acțiuni, societatea comercială care se constituie ca bancă, bursă de mărfuri, bursă de valori, fond de investiții, lombarduri etc. Societatea care deține active libere de obligații mai mici decât capitalul social urmează să se autodizolve, dacă nu le completează;

— alte dispoziții prevăzute în lege sau în actul de constituire.

Dacă intervine unul dintre temeiurile de dizolvare, organul executiv trebuie să convoace în şedință organul suprem şi să-i raporteze despre existența unui astfel de temei. Organul suprem trebuie să decidă fie înlăturarea temeiului de dizolvare, fie adoptarea unei hotărâri de dizolvare şi de începere a lichidării. Dacă în acest sens nu s-a decis în termenul stabilit de lege, asupra dizolvării va decide instanța, la cererea participanților, acționarilor, a organului de stat competent sau a procurorului (Legea nr.1134/1997, art. 39 alin.(8); Legea nr.718/1991, art. 32).

Dizolvarea persoanei juridice are ca efect deschiderea procedurii de lichidare. Dizolvarea întotdeauna anticipează procedura de lichidare, însă nu întotdeauna este urmată de o procedură de lichidare. De exemplu, societățile care se desființează în urma reorganizării prin contopire, absorbție sau divizare nu trec prin procedura de lichidare. Persoana juridică dizolvată în urma reorganizării pierde calitatea de subiect de drept şi este radiată din Registrul de stat. în celelalte cazuri, dizolvarea nu duce la pierderea totală a personalității juridice a persoanei juridice, căci, având această calitate, poate îndeplini formalitățile de lichidare stabilite la art. 90-99 din Codul civil.

Dizolvarea intervine la o dată concretă: fie la data în care expiră termenul stabilit în actul constitutiv, fie la data adoptării hotărârii de către organul suprem, fie la data la care hotărârea instanței de judecată devine executorie.

Momentul înregistrării dizolvării are în esență două semnificații: persoana juridică, din acest moment, nu poate întreprinde noi operațiuni (Codul civil, art.86 alin.(4)), din

acest moment intră în procedura de lichidare (art.86 alin.(2)).

Hotărârea de dizolvare adoptată de organul suprem al persoanei juridice devine opozabilă terților de la data înregistrării dizolvării. Pentru aceasta, organul executiv este obligat să depună, Ia organul care a efectuat înregistrarea de stat a persoanei juridice, o cerere de dizolvare la care se anexează hotărârea de dizolvare.

în cazul dizolvării prin hotărâre judecătorească, instanța transmite o copie de pe hotărârea irevocabilă organului care a efectuat înregistrarea de stat a persoanei juridice ce se dizolvă.

înregistrarea dizolvării este obligația organului executiv, care trebuie să depună, împreună cu cererea, şi hotărârea de dizolvare. Dizolvarea poate fi înregistrată şi la cererea lichidatorului, care, în temeiul art.90 alin.(2), notifică organul care deține Registrul de stat şi prezintă acestuia hotărârea prin care a fost desemnat.

Dacă dizolvarea se pronunță prin hotărâre judecătorească, înregistrarea se face numai în temeiul hotărârii irevocabile şi nu după regula generală, potrivit căreia executorii sunt hotărârile definitive. Excepție de la această regulă fac hotărârile de executare imediată, inclusiv hotărârea prin care se intentează procedura de insolvabilitate. Aceasta din urmă devine executorie la momentul pronunțării (Legea insolvabilității nr.632/2001, art.44 alin. (2)).

Legiuitorul pune în sarcina lichidatorului să indice în toate actele, scrisorile, rapoartele, informațiile şi altele asemenea care emană de la persoana juridică dizolvată că aceasta este *în lichidare.* Cel care a contractat cu o persoană juridică în lichidare şi cunoaşte acest fapt suportă riscul actelor încheiate. Dacă însă demonstrează că, la încheierea actului, nu a ştiut că persoana juridică este în procedură de lichidare, iar actul semnat nu conține sintagma *în lichidare,* prejudiciul se repară nu numai de persoana juridică în lichidare, dar şi de lichidatorul ei.

7.2.2. Lichidatorul

Organul care decide dizolvarea persoanei juridice trebuie să desemneze lichidatorul, persoana care va efectua toate formalitățile de lichidare. Dacă organul suprem al persoanei juridice sau instanța de judecată nu desemnează un lichidator, funcțiile acestuia le va exercita administratorul persoanei juridice. Lichidatorul se desemnează dintre membrii persoanei juridice ori oricare altă persoană competentă.

Lichidatorul unei persoane juridice trebuie să întrunească cumulativ următoarele condiții: a) să fie persoană fizică; b) să fie cetățean al Republicii Moldova; c) să fi atins vârsta majoratului (18 ani); d) să nu fie declarată incapabilă; e) să aibă domiciliul în Republica Moldova. Condiții suplimentare pentru lichidatorii persoanelor juridice sunt stabilite în legi speciale. De exemplu, art.73 din Legea insolvabilității nr. 632/2001 stabileşte pentru administratorul insolvabilității condiții speciale.

Lichidatorul este obligat să notifice despre desemnarea sa în această calitate organul de stat care ține registrul persoanelor juridice de tipul respectiv, să prezinte hotărârea prin care a fost desemnat şi să comunice datele sale de identitate (numele, domiciliul, numărul actului de identitate, codul personal) şi să dea modelul semnăturii. Actul de înregistrare a lichidatorului se face concomitent cu înregistrarea dizolvării, stabilită la art.89 din Codul

civil, sau aceste două înregistrări trebuie corelate. Actele lichidatorului sunt opozabile terților de la data înregistrării sale şi nu de la data desemnării.

Intrarea în funcție a lichidatorului desemnează şi momentul trecerii responsabilității de la administrator la lichidator. Se prezumă că patrimoniul trece de la administrator la lichidator în starea în care a fost la momentul semnării inventarului sau, altfel numit, a actului de predare-primire. De aceea, în inventar trebuie descrisă exhaustiv starea bunurilor primite de lichidator, iar acesta să asigure evidența activului şi pasivului în modul stabilit de legislație, să întreprindă toate măsurile pentru a păstra şi a conserva valoarea activelor, să păstreze toată documentația persoanei juridice până la remiterea către alte persoane spre păstrare. Lichidatorul este obligat să țină evidența operațiunilor de lichidare în ordinea lor cronologică (satisfacerea creanțelor, vânzarea unor active, împărțirea activelor între asociați etc).

In caz de pluralitate de lichidatori, aceştia acționează în comun, iar actele de reprezentare trebuie să fie semnate de toți lichidatorii dacă altfel nu este stipulat în actul de constituire a persoanei juridice sau în hotărârea de desemnare a lichidatorilor.

Lichidatorul activează până la momentul radierii persoanei juridice din Registrul de stat dacă, între timp, organul care 1-a desemnat nu 1-a revocat. Activitatea lichidatorului revocat încetează la momentul în care noul lichidator este înscris la organul de înregistrare, cu excepția obligației de transmitere a actelor şi a bunurilor persoanei juridice în lichidare, care decade la momentul semnării inventarului şi prezentării raportului privind operațiunile sale în calitate de lichidator.

7.2.3. Procedura de lichidare

Lichidarea unei persoane juridice este o procedură de durată. Persoana juridică există ca subiect de drept şi are capacitate atât timp cât figurează în Registrul de stat. Ea îşi încheie existența când este radiată din registru, fapt care poate avea loc doar după terminarea procedurilor de lichidare, adică la repartizarea totală a activelor nete între persoanele îndreptățite. Conform art.98, din Codul civil, repartizarea activelor nete nu se poate face mai devreme de 12 luni de la data ultimei publicări a avizului de dizolvare în "Monitorul Oficial al Republicii Moldova". în această perioadă, persoana juridică, fiind gestionată de lichidator, săvârşeşte toate acțiunile şi îndeplineşte toate formalitățile pentru încetarea existenței subiectului de drept. Pentru ca această dispariție să se producă civilizat, subiectul artificial trebuie să respecte regulile de retragere din circuitul civil, finalizând sau punând astfel capăt tuturor raporturilor juridice în care se află. Pentru aceasta, lichidatorul trebuie să prevină toți creditorii că a avut loc dizolvarea, să-şi onoreze toate obligațiile față de ei, să încaseze de la debitori creanțele pe care le are, să disponibilizeze angajații, respectând drepturile acestora, să întreprindă toate măsurile pentru a finaliza operațiunile începute până la dizolvare şi să distribuie activele rămase după satisfacerea creanțelor.

Informarea creditorilor şi înaintarea creanțelor. După înregistrarea desemnării sale, lichidatorul publică în "Monitorul Oficial al Republicii Moldova", în două ediții consecutive, un aviz despre lichidarea persoanei juridice şi, în termen de 15 zile, informează fiecare creditor cunoscut despre lichidare şi despre termenul de înaintare a creanțelor. Aşadar, persoana juridică dizolvată care se află în procedură de lichidare are obligația de a informa personal despre acest fapt fiecare creditor al său. Această obligație o are numai față de creditorii a căror **calitate** rezultă din actele contabile ale debitorului, dar şi față de cei care au **înaintat** acțiuni în judecată şi încă nu au fost soluționate.

Pentru informarea potențialilor creditori, care nu sunt cunoscuți, legiuitorul obligă persoana juridică în lichidare să publice avize despre lichidare în cel puțin două ediții consecutive ale "Monitorului Oficial al Republicii Moldova". Astfel de creditor ar putea fi, de exemplu, cumpărătorul unui bun pentru care persoana juridică în lichidare răspunde pentru viciile ascunse, pentru evicțiunea sau pentru prejudiciile din raporturile contractuale sau extracontractuale.

Legiuitorul stabileşte că fiecare creditor poate să-şi formuleze creanțele în termen de cel puțin 6 luni de la data ultimei publicări a avizului în Monitorul Oficial. Dacă creditorii nu au formulat pretenții în termen, ei nu decad din drepturi. Termenul respectiv este un punct de reper pentru întocmirea bilanțului de lichidare. Creanțele pot fi înaintate şi mai târziu, dar până la radierea

persoanei juridice din registru. Dacă sunt întemeiate, creanțele trebuie să fie recunoscute ca fiind satisfăcute. în susținerea acestei afirmații vin şi dispozițiile art.95 din Codul civil, potrivit cărora, dacă creditorul cunoscut nu a formulat pretenții, suma ce i se cuvine se depune pe cont bancar. Mai mult decât atât, legislația stabileşte şi un mecanism de protecție a creditorilor persoanei juridice lichidate, potrivit căruia procedura de lichidare a persoanei juridice ar putea fi redeschisă chiar după radierea acesteia (art.100). Legea stabileşte un termen de decădere din drepturi numai pentru persoana a cărei creanță a fost respinsă de persoana juridică care se lichidează şi nu a înaintat o acțiune în judecată privind încasarea forțată. în acest caz, art.92 prevede că, dacă lichidatorul respinge creanța, creditorul are dreptul, sub sancțiunea decăderii, ca, în termen de 30 de zile de la data informării sale despre respingerea creanței, să înainteze o acțiune în instanță.

încheierea de noi contracte şi soarta celor existente. Norma legală permite lichidatorului să încheie noi acte juridice necesare persoanei juridice aflate în procedură de lichidare. Astfel de acte ar putea fi contractele de prestări servicii (internet, telefonie, de organizare a licitațiilor), de vânzare-cumpărare a energiei termice, electrice, a gazelor naturale, de realizare a activelor persoanei juridice în lichidare, angajarea de specialişti, organizarea de licitații, cesiunile de creanțe şi de datorii etc.

Adoptarea hotărârii de lichidare nu este temei de reziliere a contractelor în care este parte persoana juridică în lichidare şi, dacă nu există alte temeiuri de reziliere, lichidatorul trebuie să aştepte până ce contractul ajunge la scadență, ori să negocieze cu cealaltă parte şi să o despăgubească, ori să transmită datoria sau, după caz, creanța sa prin cesiune, ori să întreprindă alte măsuri care ar permite încetarea raporturilor juridice fără cheltuieli majore.

Creditorii pot pretinde despăgubiri dacă persoana juridică este dizolvată de instanța de judecată în temeiurile stabilite în Codul civil, art. 87 alin. (1) şi nu poate desfăşura activitățile stabilite prin actul de constituire, adică nu poate continua raporturile juridice în care s-a aflat.

Elaborarea proiectului bilanțului de lichidare. în termen de 15 zile de la data expirării termenului de înaintare a creanțelor, lichidatorul este obligat să elaboreze un proiect al bilanțului de lichidare care să reflecte valoarea de bilanț şi valoarea de piață a activelor, inclusiv creanțele, datoriile persoanei juridice recunoscute de lichidator şi datoriile care se află pe rol în instanța judecătorească.

îndeplinind anumite formalități, lichidatorul trebuie să determine mărimea activelor şi pasivelor persoanei juridice în lichidare, reflectându-le în proiectul bilanțului de lichidare. Acesta din urmă are forță obligatorie numai după ce este aprobat de organul care a desemnat lichidatorul. Dispoziția (art.93 alin.(l))

stabileşte că bilanţul de lichidare trebuie să reflecte atât valoarea de bilanţ, cât şi valoarea de piaţă a activelor. în circuitul civil deseori valoarea de piaţă a bunului diferă de valoarea de bilanţ. Drept exemplu pot servi bunurile imobile a căror valoare de piaţă, de regulă, este mai mare decât cea de bilanţ. Potrivit regulilor stabilite prin Hotărârea Guvernului nr.1218/1997 cu privire la clasificarea mijloacelor fixe pe categorii de proprietate în scopul impozitării, norma uzurii anuale pentru construcţii capitale este de 5%, ceea ce înseamnă că o clădire, după 20 de ani, dacă în ea nu se vor face investiţii, va valora 0 lei, însă ca obiect ea va exista şi, desigur, va avea o anumită valoare. Şi, invers, progresul tehnico-ştiinţific arată că uzura morală a tehnicii de calcul este foarte rapidă şi, deci, valoarea de bilanţ poate fi mai mare decât valoarea de piaţă. De fapt, valoarea de piaţă este presupusă cu o anumită probabilitate, urmând să fie determinată exact la momentul vânzării. Bilanţul de lichidare trebuie aprobat înainte de a se începe satisfacerea creanţelor neajunse la scadenţă.

Lichidatorul este obligat să depună în instanţă o cerere de intentare a procesului de insolvabilitate dacă din proiectul bilanţului rezultă un excedent al pasivelor faţă de active. Cererea trebuie depusă în cel mult o lună de la data stabilirii insolvabilităţii. în caz contrar, art.26 alin.(4) din Legea insolvabilităţii prevede că lichidatorul va răspunde subsidiar în faţa creditorilor pentru obligaţiile apărute după expirarea termenului de o lună.

Până la expirarea termenului de o lună, lichidatorul trebuie să aducă la cunoştinţa organului care 1-a desemnat survenirea insolvabilităţii şi să obţină de la creditori acordul de satisfacere a cerinţelor în proporţii reduse şi de a nu fi intentată insolvabilitatea. Luând în considerare că procedura de insolvabilitate este una costisitoare şi de durată, creditorii pot considera convenabilă satisfacerea parţială a creanţei şi o executare voluntară mai rapidă decât procesul de insolvabilitate, care este foarte anevoios şi care implică cheltuieli suplimentare. Prin urmare, cu acordul tuturor creditorilor, lichidatorul poate continua procedura de lichidare fără a intenta proces de insolvabilitate. Acordul trebuie să fie expres.

Satisfacerea cerinţelor creditorilor. Procedura de lichidare voluntară presupune că persoana juridică care se lichidează are active suficiente pentru satisfacerea creanţelor. în caz contrar, ea trebuie să se lichideze pentru cauză de insolvabilitate. Anume din acest motiv, Codul civil nu a mai prevăzut o consecutivitate a satisfacerii creanţelor, aşa cum prevedea Legea nr.845 din 3 ianuarie 1992 cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi.

Lichidatorul este obligat să plătească fiecărui creditor imediat ce creanţa acestuia a ajuns la scadenţă. Dacă plata nu a fost făcută la timp, creditorul trebuie despăgubit. Plata creditorilor ale căror creanţe nu au ajuns la scadenţă, dar cu care s-a convenit să li se plătească se va face atunci când lichidatorul va avea această

posibilitate.

Satisfacerea creanțelor de către persoana juridică în lichidare se face potrivit regulilor indicate la art. 573 şi 574 din Codul civil. Sumele datorate creditorilor cunoscuți care nu au formulat pretenții şi creditorilor care nu s-au prezentat pentru a primi executarea se depun, potrivit art.95, în conturi bancare deschise pe numele lor. Acesta este un mecanism de executare a obligațiilor pecuniare în cazul în care contractul dintre părți nu indică locul de executare, iar creditorul nu s-a prezentat pentru a primi executarea. Riscul insolvabilității instituției financiare îl suportă creditorul care, din anumite considerente, nu a primit executarea.

Repartizarea activelor rămase după satisfacerea creanțelor. Activele persoanei juridice rămase după satisfacerea creanțelor se împart între persoanele îndreptățite. Astfel de persoane sunt membrii persoanelor juridice, alte persoane stabilite de lege sau de actul de constituire. Codul civil prevede proceduri distincte de împărțire a activelor pentru persoanele juridice cu scop lucrativ şi pentru cele cu scop nelucrativ.

Activele persoanei juridice dizolvate nu pot fi repartizate persoanelor îndreptățite decât după 12 luni de la data ultimei publicări privind dizolvarea şi după 2 luni din momentul aprobării bilanțului lichidării şi a planului repartizării activelor dacă aceste documente nu au fost contestate în instanța de judecată sau dacă cererea de contestare a fost respinsă printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă.

Repartizarea activelor persoanelor juridice cu scop lucrativ. Activele persoanei juridice cu scop lucrativ dizolvate care au rămas după satisfacerea pretențiilor creditorilor se transmit de lichidator participanților proporțional participațiunii lor la capitalul social. Astfel se împart activele la societățile comerciale, societățile cooperatiste, întreprinderile de stat şi municipale. Activele se repartizează după îndeplinirea a două formalități: 1) satisfacerea integrală a tuturor creanțelor; 2) expirarea termenului stabilit Ia art.98. Mărimea activelor rămase şi principiile de repartizare sunt reflectate în raportul lichidatorului. Raportul lichidatorului privind împărțirea bunurilor urmează să fie aprobat de organul care a desemnat lichidatorul. După aprobarea raportului, lichidatorul începe realizarea lui. Lichidatorul, luând în considerare voința participanților, planifică împărțirea activelor în natură sau le lichidează (le vinde transformând bunurile în bani) şi împarte banii. Dacă activele se împart în natură, repartizarea acestora se va face luându-se în considerare următoarele reguli: 1) bunurile se împart proporțional dreptului fiecărui participant; 2) bunurile se atribuie unuia sau mai multor participanți de la care se reține suma care depăşeşte valoarea bunului; 3) dacă nu pot fi împărțite în natură, se vând, iar banii încasați se împart.

Predarea banilor sau a bunurilor se face prin act sub semnătură

privată dacă legea sau actul de constituire nu prevede altfel. De exemplu, la repartizarea imobilelor se încheie un act de transmitere în formă autentică, care se înregistrează la oficiul cadastral competent.

Repartizarea activelor persoanelor juridice cu scop nelucrativ. Activele persoanei juridice cu scop nelucrativ rămase după stingerea datoriilor se transmit persoanelor consemnate la art.96. Conform art.55 alin.(3), membrii organizaţiei necomerciale nu au drepturi de creanţă asupra patrimoniului acesteia sau cota-parte dintr-o organizaţie necomercială nu poate fi transmisă prin acte juridice şi deci nici calitatea de membru. Din coroborarea dispoziţiei art.96 alin.(l) cu dispoziţia art.55 alin.(3) rezultă că, de regulă, participanţii (membrii asociaţii etc.) la organizaţia necomercială nu au dreptul asupra patrimoniului. Patrimoniul organizaţiei rămas după satisfacerea creanţelor trebuie transmis pentru realizarea scopurilor organizaţiei dizolvate. în sprijinul acestei afirmaţii vin şi dispoziţiile art.40 alin.(2) şi (3) al Legii nr.837 din 17 mai 1996 cu privire la asociaţiile obşteşti, art.37 alin. (7) din Legea nr.581/1999 cu privire la fundaţii, art.22 alin.(4) şi art.27 alin.(4) din Legea patronatelor nr. 976/2000, art.24 (18) alin. (3) şi art.30 alin.(4) din Legea nr.718/1991 privind partidele şi alte organizaţii social-politice etc.

Art. 96 alin.(2) din Codul civil face excepţie de la regula stabilită la art. 96 alin.(l), admiţând posibilitatea de constituire a unor organizaţii necomerciale în interesul exclusiv al participanţilor (membrilor) săi şi de distribuire între membri a patrimoniului dacă acesta s-a format în exclusivitate din cotizaţiile şi eforturile proprii şi dacă organizaţia nu a beneficiat de subsidii, donaţii, granturi făcute în alte scopuri decât interesul participanţilor ei. Astfel de excepţii sunt cele stabilite de Legea condominiului în fondul locativ nr.913/2000, potrivit cărora asociaţia coproprietarilor este în esenţă o organizaţie necomercială deoarece acestea s-au asociat pentru administrarea, întreţinerea şi exploatarea în comun a complexului de bunuri imobiliare din condominiu şi, conform art.35 alin.(3) din aceeaşi lege, au dreptul la cotă din activele asociaţiei când se lichidează. Dispoziţii similare există de asemenea în art.45 alin.(4) din Legea nr.1505/1996 cu privire la asociaţiile de economii şi împrumut ale cetăţenilor şi în art.105 alin.(8) din Legea cooperaţiei de consum nr.1252/2000. De fapt, dispoziţia din ultima lege pare a cumula ambele principii, de la alin.(l) şi de la alin.(2), deoarece se prevede numai restituirea părţilor sociale ale membrilor-cooperatori, dar şi o cotă din active proporţională participării la patrimoniu.

în cazul în care actele constitutive nu stabilesc şi organul suprem al organizaţiei necomerciale nu poate adopta o hotărâre de repartizare a activelor, precum şi în cazul în care organizaţia necomercială este lichidată de către instanţa de judecată pe un

temei stabilit la art.42 alin.(4) din Legea nr.837/1996, bunurile asociației obşteşti în lichidare care au rămas după satisfacerea creanțelor trec cu titlu gratuit în proprietatea statului.

7.2.4. Radierea persoanei juridice din Registrul de stat

Radierea persoanei juridice din Registrul de stat constă într-o înscriere efectuată în registru despre operațiunea de excludere a subiectului de drept şi încetarea existenței lui. Calitatea de subiect de drept sau, altfel spus, capacitatea juridică a persoanei juridice există atâta timp cât aceasta figurează în Registrul de stat, adică de la data înregistrării până la data radierii. După radiere, persoanei juridice nu i se poate înainta nici un fel de cerință sau acțiune civilă ori de altă natură, iar în cazul în care se înaintează, potrivit art.169 alin.(l) lit.e) din Codul de procedură civilă, judecătorul refuză să primească cererea.

Pentru radierea persoanei juridice, lichidatorul trebuie să depună, la organul de stat care deține registrul în care este înscrisă persoana juridică dizolvată, o cerere împreună cu actele necesare.

Dispoziții exprese cu privire la radierea din Registrul de stat există numai în Legea nr.1265/2000, pe când alte legi conțin prevederi generale. Până la introducerea unor astfel de dispoziții în legile speciale, am sugera ca organele de stat care țin registrele persoanelor juridice să facă uz de analogia Legii nr.1265/2000.

Pentru a radia persoana juridică înscrisă în Registrul de stat al întreprinderilor şi organizațiilor, ținut de Camera înregistrării de Stat a Departamentului Tehnologii Informaționale, trebuie să fie prezentate următoarele acte: a) cererea de radiere; b) bilanțul de lichidare, aprobat de organul suprem şi autentificat de notar; c) actele de constituire; d) certificatul de înregistrare; e) extrasul din Registrul de stat care demonstrează că persoana juridică nu este fondator al unei întreprinderi sau organizații ori că nu are filiale şi reprezentanțe; f) actul de confirmare a onorării integrale a obligațiilor persoanei juridice la bugetul de stat, eliberat de inspectoratul fiscal; g) actul de confirmare a închiderii conturilor bancare, eliberat de băncile în care persoana juridică a avut conturi; h) actul de predare spre nimicire a ştampilelor persoanei juridice, eliberat de Comisariatul de Poliție în a cărui rază teritorială persoana juridică îşi are sediul; i) numărul Monitorului Oficial al Republicii Moldova în care a fost publicat avizul de lichidare; j) actul, eliberat de Arhiva de Stat, care dovedeşte că documentele persoanei juridice care fac parte din Fondul Arhi-vistic al Republicii Moldova au fost predate pentru păstrare.

Camera înregistrării de Stat, după ce verifică actele prezentate, emite o decizie de radiere din registru a persoanei juridice dizolvate şi consemnează în registru acest fapt. Termenul de emitere a deciziei de radiere este de 3 zile de la data primirii actelor.

Decizia Camerei înregistrării de Stat de radiere a persoanei

juridice din Registrul de stat poate fi atacată în contencios administrativ.

7.2.5. Redeschiderea procedurii de lichidare

Dacă, după radierea persoanei juridice, apare un creditor sau un îndreptățit să obțină soldul ori dacă se constată că există active, instanța de judecată poate, la cererea oricărei persoane interesate, să redeschidă procedura lichidării şi, dacă este necesar, să desemneze un lichidator. în acest caz, persoana juridică este considerată ca fiind existentă, dar în exclusivitate pentru efectuarea lichidării redeschise. Lichidatorul este împuternicit să ceară persoanelor îndreptățite restituirea a ceea ce au primit peste partea din active la care aveau dreptul.

Redeschiderea procedurii de lichidare se face dacă: a) apare un creditor sau o altă persoană îndreptățită să pretindă la activul repartizat între participanți în temeiul art.96 din Codul civil ori transmis în scopurile stabilite la art.97; b) sunt descoperite active care nu au fost valorificate de către lichidator.

în legătură cu aceste prevederi, trebuie făcută următoarea precizare: redeschiderea procedurii de lichidare se poate face la cererea persoanei interesate, depusă în termenul general de prescripție stabilit la art.267, adică nu mai târziu de 3 ani de la data emiterii deciziei de radiere; solicitantul redeschiderii trebuie să demonstreze că are calitatea de creditor a persoanei juridice radiate şi că activele persoanei juridice lichidate au fost repartizate în conformitate cu art.96 sau 97, iar dacă era membru al persoanei juridice lichidate, să demonstreze că există active nevalorificate.

7.3. Dizolvarea forțată

7.3.1 Temeiurile dizolvării forţate.

Dizolvarea forțată intervine prin act judecătoresc. Dacă în instanță se demonstrează constituirea viciată a persoanei juridice, insolvabilitatea ei, dacă actul de constituire nu corespunde prevederilor legii, dacă persoana juridică nu corespunde formei de organizare stabilite de lege, dacă activitatea ei contravine ordinii publice, dacă există alte condiții, stabilite de lege, care implică dizolvarea, persoana juridică se va dizolva şi va intra în procedura de lichidare.

Potrivit legislației, pentru dizolvarea persoanei juridice de către instanță există două proceduri distincte: una reglementată de Codul civil şi cealaltă de Legea insolvabilității.

7.3.2. Dizolvarea forţată reglementată de Codul civil

Articolul 87 din Codul civil stabileşte temeiurile de dizolvare a

persoanei juridice de către instanța de judecată.

Instanța dizolvă persoana juridică dacă *constituirea acesteia este viciată.* Constituirea se consideră viciată în cazul în care: a) actele constitutive ale persoanei juridice nu corespund dispozițiilor legale; b) fondatorii acesteia nu au capacitatea civilă necesară; c) fondatorii nu şi-au exprimat consimțământul în forma cerută de lege; d) dacă obiectul de activitate prevăzut în actele constitutive este interzis de lege sau obiectivul de activitate nu îi este permis de lege persoanei juridice de forma respectivă etc.

Prin dispozițiile art.110 se stabilesc temeiurile de nulitate a societății comerciale. Constituirea se consideră a fi viciată numai pentru situațiile existente la data constituirii şi nu pentru cazurile apărute după aceasta. Drept exemplu în acest sens poate servi nerespectarea dispozițiilor cu privire la mărimea capitalului social. în cazul în care capitalul social indicat în actele constitutive este mai mic decât cel minim stabilit de lege, societatea fiind înregistrată, se poate invoca nulitatea, aceasta având drept consecință dizolvarea societății.

Dizolvarea în temeiul faptului că *actul de constituire nu corespunde prevederilor legii* operează atunci când organul principal al persoanei juridice, ulterior constituirii, modifică actul, iar modificările contravin dispozițiilor legale. Aceeaşi regulă funcționează şi în cazul în care legea se modifică, iar vechile prevederi ale statutului rămân contrare noilor dispoziții legale şi persoana juridică nu-şi aduce, în termenul stabilit, actele constitutive în concordanță cu prevederile legii.

Al treilea temei de dizolvare de către instanță este necorespunderea/ormez *juridice de organizare a persoanei juridice prevederilor legale.* Drept exemplu pot servi cooperativele de producție şi consum fundate potrivit Legii cu privire la cooperație din 1992, care trebuiau să-şi modifice, până la 1 ianuarie 2003, forma juridică de organizare şi să devină cooperative de producție ori cooperative de consum. Cele care nu au făcut acest lucru după această dată urmau să fie dizolvate forțat la cererea organului de înregistrare.

Persoana juridică poate fi dizolvată prin hotărâre judecătorească dacă ***activitatea sa contravine ordinii publice.*** Se consideră contrară ordinii publice activitatea interzisă care, deşi nu este prevăzută în actul de constituire, este practicată de persoana juridică. De exemplu, societatea comercială întreține băi ori săli de odihnă, în paralel practicând activități caracteristice caselor de toleranță, ori desfăşoară fără licență activități supuse licențierii, ori continuă să desfăşoare activitatea licențiată şi după ce a expirat licența, ori, după retragerea licenței. Este ilegală activitatea asociației obşteşti care desfăşoară activitate politică.

Dizolvarea poate fi pronunțată în alte cazuri stabilite de lege. De exemplu, art. 13 din Legea 1265/2000 stabileşte că, dacă

societatea comercială sau organizația înregistrată în termen de 7 zile de la schimbarea sediului nu comunică organului de înregistrare, organului fiscal şi nu publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova o informație despre această schimbare, organele de control sau organele de drept pot cere lichidarea, adică dizolvarea şi începerea procedurii de lichidare. Asociația obştească poate fi dizolvată şi în cazurile stabilite la art.40 alin.(4) din Legea 837/1996. Astfel, instanța de judecată dizolvă asociația obştească în cazul în care se constată că aceasta efectuează acțiuni de pregătire sau de schimbare prin violență a regimului constituțional, sau de subminare a integrității teritoriale a statului, sau de răsturnare a autorităților publice, de aţâţare a urii şi discordiei sociale, rasiale, naționale ori religioase, de violare a drepturilor şi libertăților, de creare a formațiunilor paramilitare, precum şi în cazul în care asociația a fost avertizată în repetate rânduri în decursul unui an de către organul care a înregistrat-o că trebuie să lichideze neajunsurile.

Instanța de judecată poate acorda, în funcție de circumstanțe, de gravitatea încălcării sau chiar de numărul de avertizări făcute de organul de stat, un anumit termen de înlăturare a neajunsurilor. Drept exemplu în acest sens ar putea servi schimbarea sediului care nu este concomitentă încălcării obligației de plată a unor impozite sau a unor datorii. Atunci instanța poate acorda un termen pentru perfectarea actelor sale şi introducerea modificărilor în actele de constituire.

Instanța de judecată poate pronunța dizolvarea şi în cazul în care persoana juridică nu respectă în activitatea sa cerințele legii stabilite pentru forma de organizare ori activitatea contravine grav actului de constituire. Societatea în nume colectiv şi societatea în comandită se pot dizolva dacă au peste 20 de asociați, iar în timpul acordat suplimentar nu şi-au adus actele în concordanță cu legea. Se poate pronunța dizolvarea bursei de valori dacă aceasta nu a respectat prevederile art.44 din Legea nr.199/1998 cu privire la piața valorilor mobiliare, dacă scade capitalul ei social sub minimul stabilit de lege, dacă numărul de acționari se reduce sub 20, dacă un membru a acumulat mai mult de 5% din acțiuni, dacă membri ai ei sunt şi alte persoane decât brokerii şi dealerii. Prevederi similare conține şi

Legea nr. 1117/1997 cu privire la bursele de mărfuri, potrivit cărora numărul de fondatori nu poate fi mai mic de 10, capitalul social trebuie să fie de cel puțin 1 milion de lei, iar cota-parte a unui asociat să nu depăşească 10% din capitalul social. O altă situație de dizolvare este aceea în care activitatea contravine grav actului de constituire. O asemenea situație poate exista pentru organizațiile necomerciale, care, potrivit art. 60 alin. (3) din Codul civil, pot desfăşura numai activitatea prevăzută de actul de constituire şi activitatea prevăzută la art. 187 alin.(l) şi art.188 alin.(l) din Codul

civil ținând de realizarea scopurilor statutare sau rezultând din acestea. Dacă în statut sunt stabilite cu claritate activitățile pe care le poate desfăşura persoana juridică, iar organul ei executiv nu respectă aceste prevederi, la cererea membrului ei, a procurorului sau a Ministerului Justiției se poate pronunța dizolvarea. Poate fi dizolvată şi societatea în nume colectiv sau societatea în comandită dacă persoanele împuternicite cu administrarea nu respectă obiectul de activitate indicat în actul de constituire şi desfăşoară şi alte activități în numele societății. Poate fi dizolvată persoana juridică ce are active mai mici decât capitalul social stabilit în actul de constituire. Dacă acest act prevede şi alte cazuri de dizolvare, ele pot fi invocate în instanță.

Acțiunea în dizolvare a persoanei juridice poate fi înaintată de participantul (fondator, membru, asociat) la persoana juridică, de procuror, de Ministerul Justiției (art.87 alin.(4)) din Codul civil, de organele de control şi de cele de drept (Legea nr.1265/2000, art.13 alin.(3)), precum şi de alte persoane.

Instanța de judecată care examinează cererea de dizolvare a persoanei juridice poate pune bunurile acesteia, la cerere, sub *administrare fiduciară.* în încheiere se specifică data instituirii administrării fiduciare. Instanța desemnează unul sau mai mulți administratori fiduciari, stabileşte limitele împuternicirilor şi remunerația lor. Administrarea fiduciară este un mijloc de asigurare a integrității bunurilor persoanei juridice a cărei dizolvare se solicită, pentru ca persoanele cu funcție de răspundere să nu întreprindă acțiuni care ar tergiversa ori îngreuia în alt mod lichidarea. Administrarea fiduciară se instituie pentru perioada dintre depunerea acțiunii la instanță şi rămânerea definitivă a hotărârii judecătoreşti.

Administratorul fiduciar trebuie să se înregistreze la organul care ține Registrul de stat în care este înscrisă persoana juridică şi să facă inventarul bunurilor ei puse sub administrare. Organele persoanei juridice nu-şi pot exercita atribuțiile şi nu pot încheia acte juridice fără acordul prealabil al administratorului fiduciar dacă din încheierea instanței de judecată nu rezultă altfel.

Instanța care a desemnat administratorul fiduciar poate reveni oricând asupra încheierii sale cu modificări privind schimbarea administratorului, anularea administrării sau suspendarea administrării fiduciare. încheierea privind instituirea administrării fiduciare îşi pierde valoarea juridică la data rămânerii definitive a hotărârii judecătoreşti cu privire la dizolvare. Astfel, dacă cererea de dizolvare a fost respinsă prin hotărâre judecătorească, administratorul fiduciar decade din drepturi, fiind obligat să predea administratorului persoanei juridice funcția ori să înceteze supravegherea.

Dacă prin hotărârea judecătorească rămasă definitivă, s-a pronunțat dizolvarea persoanei juridice, administrarea fiduciară

încetează, iar administratorul fiduciar predă lichidatorului funcția.

Lichidatorul desemnat de instanță trece la îndeplinirea tuturor formalităților de lichidare, ca şi lichidatorul desemnat de organul suprem al persoanei juridice. Astfel, va informa creditorii prin scrisori personale şi prin publicații în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, va satisface creanțele lor, va disponi-biliza angajații, va întocmi bilanțul de lichidare şi îl va prezenta instanței spre aprobare, va împărți activele, rămase după satisfacerea creanțelor, între persoanele care au dreptul la ele, va prezenta organului de înregistrare a persoanei juridice actele necesare, inclusiv hotărârea judecătorească de dizolvare.

7.3.2. Dizolvarea persoanei juridice în temeiul Legii insolvabilităţii

Persoanele juridice de drept privat pot fi declarate insolvabile, dizolvate şi lichidate forțat dacă nu-şi pot onora obligațiile de plată față de creditori sau dacă valoarea activelor lor este mai mică decât valoarea pasivelor.

Procedura de insolvabilitate se intentează şi se desfăşoară conform Legii insolvabilității nr.632/2001. Se poate intenta proces de insolvabilitate tuturor persoanelor juridice de drept privat înregistrate în Republica Moldova care sunt insolvabile. Legiuitorul indică expres băncile, companiile de asigurare, fondurile de investiții şi companiile fiduciare, persoane juridice cu scop lucrativ, unele dintre care, până la intrarea în vigoare a Legii nr.632/2001, aveau o procedură distinctă de lichidare forțată. Legea indică expres că nu pot fi supuse procedurii insolvabilității statul, unitățile administrativ-teritoriale, alte persoane juridice de drept public.

Temeiurile de intentare a procesului de insolvabilitate sunt prevăzute la art.22 din Legea nr.632/2001. în sensul acestui articol, instanța de judecată intentează proces de insolvabilitate dacă persoana juridică se află în incapacitate de plată (insolvabilitate).

Acțiunea de intentare a insolvabilității (numită cerere introductivă) o poate face însuşi debitorul (persoana juridică insolvabilă) sau creditorii persoanei juridice incapabile să-şi onoreze obligațiile. Pentru persoana juridică insolvabilă, numită în lege "debitor", sunt reglementate două situații distincte de intentare a procesului de insolvabilitate: în prima situație debitorul are dreptul de a depune cererea introductivă în instanța de judecată (art.25), iar în a doua situație debitorul este obligat să depună cererea (art.26). Legea prevede procedura distinctă de depunere a cererii de către debitor şi de către creditor, stabilind cuprinsul cererii şi actele care urmează să fie anexate.

Cererea introductivă se depune în instanța de judecată competentă de a examina cazurile de insolvabilitate, care, potrivit Codului de procedură civilă, este Curtea de Apel Economică. Instanța, în decursul a 3 zile de la data depunerii cererii, este

obligată să pronunțe o încheiere de admitere (punere pe rol) a cererii sau de returnare a acesteia. Dacă cererea este admisă, instanța poate lua măsuri adecvate de asigurare a integrității şi conservării patrimoniului persoanei juridice debitoare şi să desemneze un administrator provizoriu. După admiterea cererii, instanța de judecată trebuie să întreprindă măsurile preliminare prevăzute de Codul de procedură civilă şi de Legea nr.632/2001 pentru examinarea cererii în fond. Luând în considerare scopul general al Legii insolvabilității şi obligația administratorului privind păstrarea, majorarea şi valorificarea masei debitoare, precum şi executarea cât mai deplină a creanțelor, toate acțiunile trebuie efectuate în termen restrâns, care, în viziunea autorilor prezentei cărți, necesită instituirea unui termen special de examinare a cererii în fond de maximum 30 de zile.

După îndeplinirea acțiunilor preliminare şi pregătirea cauzei pentru judecată, instanța examinează cererea introductivă şi pronunță o hotărâre privind intentarea procesului de insolvabilitate ori respingerea cererii, ori lichidarea debitorului dacă se constată că valoarea bunurilor acestuia este insuficientă pentru acoperirea cheltuielilor aferente procesului de insolvabilitate, ori respingerea cererii de insolvabilitate ca fiind neîntemeiată. Dacă se intentează proces de insolvabilitate, instanța desemnează administratorul insolvabilității, publică dispozitivul hotărârii în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, notifică toți creditorii cunoscuți cu privire la hotărârea respectivă şi o comunică tuturor organelor de stat indicate la art.45 alin.(3) din Legea nr.632/2001. Hotărârea de intentare a procesului de insolvabilitate devine executorie în momentul pronunțării, deşi părțile care se consideră lezate o pot ataca cu recurs.

Intentarea procesului de insolvabilitate produce un şir de efecte juridice: a) creanțele neajunse la scadență se consideră scadente din momentul intentării procesului de insolvabilitate; b) debitorul pierde dreptul de a administra şi de a dispune de bunurile ce îi aparțin, acest drept transferându-se la administratorul insolvabilității; c) activitatea organelor de conducere ale debitorului se suspendă; d) plățile care se fac către persoana juridică debitoare se transferă pe un cont special gestionat de administrator; e) calcularea penalităților aferente datoriilor se suspendă; 0 calcularea dobânzilor la obligațiile băncii aflate în proces de insolvabilitate se întrerupe; g) se produc alte efecte stabilite de lege.

Persoanei juridice față de care a fost intentată procedura de insolvabilitate poate să i se aplice şi procedura planului. Această procedură are ca scop evitarea declarării debitorului ca fiind insolvabil fie prin restabilirea solvabilității lui, fie prin satisfacerea creanțelor după aplicarea unor măsuri de remediere financiară şi economică, fie printr-o modalitate specifică de valorificare a masei debitoare. Procedura planului poate fi propusă de debitor sau de

administrator. In termen de cel mult 120 de zile de la data adoptării hotărârii de intentare a procesului de insolvabilitate, planul se confirmă de instanță dacă a fost votat la adunarea creditorilor de către majoritatea simplă a creditorilor care dețin cel puțin 50% din valoarea creanțelor. Dacă planul este confirmat, instanța încetează procesul de insolvabilitate şi trece la realizarea planului, proces în care debitorul reintră în drepturile sale de gestiune şi reprezentare. Administratorul însă poate supraveghea activitatea debitorului pe perioada realizării planului dacă în el se prevede această posibilitate. După ce planul este realizat, instanța încetează să supravegheze debitorul. In cazul în care planul nu s-a realizat, instanța decide, la cererea oricăruia dintre creditori, să fie aplicată procedura de insolvabilitate, ordonând administratorului să lichideze patrimoniul şi să distribuie masa debitoare.

Dacă procedura planului nu a fost solicitată ori cererea a fost respinsă, administratorul ia neîntârziat în primire şi administrare bunurile persoanei juridice insolvabile, face inventarul bunurilor, adoptă măsuri pentru paza, păstrarea, conservarea, evaluarea şi vânzarea acestora, valorifică, după caz, creanțele, inclusiv prin declararea nulității unor contracte încheiate de debitor, întocmeşte registrul creditorilor, tabelul de creanțe, reziliază contracte şi execută alte formalități necesare, raportează despre acțiunile sale instanței de judecată, precum şi comitetului sau adunării creditorilor.

Legiuitorul dă o deosebită atenție procedurii de vânzare (lichidare) a bunurilor incluse în masa debitoare şi distribuirii între creditori a banilor obținuți din vânzări.

După acțiunile menționate, în special după distribuirea tuturor bunurilor între persoanele îndreptățite, instanța hotărăşte încetarea procesului de insolvabilitate, urmând ca administratorul să prezinte organului de înregistrare actele necesare radierii din Registrul de stat a persoanei juridice insolvabile. Fără a face o analiză aprofundată prevederilor art.154 şi 157 din Legea nr.632/2001, se poate releva necesitatea perfecționării lor în sensul stabilirii unor reguli de radiere a persoanei insolvabile şi de aplicare a descalificării debitorului persoană fizică şi a persoanei cu funcție de răspundere vinovate de insolvabilitatea persoanei juridice. în caz contrar, dispozițiile legale nu-şi vor atinge scopul.

Acte normative, practică judiciară, bibliografie

222. **Lupan, Ernest.** ***Drept civil. Persoana juridică.*** Bucureşti, 2000.

223. **Beleiu, Gheorghe.** ***Drept civil român. Introducere în dreptul civil şi subiectele dreptului*** *civil.* Bucureşti, 1992, p. 440.

224. **Pop, Teorii.** ***Drept civil român. Persoanele fizice şi persoanele juridice.*** Bucureşti, 1994, p.271.

225. **Cantacuzino, Matei B.** ***Elementele dreptului civil.*** Bucureşti, 1998.

226. **Cărpenaru, Stanciu.** ***Drept comercial român.*** Bucureşti, 2001, p. 629.

227. **Chiriac, Andrei.** ***Aspecte istorico-teoretice ale persoanei juridice în legislaţia Republicii Moldova.*** Chişinău, 2001, p. 175.

228. **Eminescu, Yolanda.** ***Subiecte colective de drept în România.*** Bucureşti, 1981, p. 219.

229. **Bârsan, Corneliu; Dobrinoiu, Vasile; Ţiclea, Alexandru şi Toma, Mircea.** ***Societăţile comerciale. Organizarea, funcţionarea, răspunderea.*** Bucureşti, 1993, p. 464.

230. **Cărpenaru, Stanciu; Predoiu, C. David; Pipera, S.Gh.** ***Societăţile comerciale. Reglementare, doctrină, jurisprudenţă.*** Bucureşti, ed. a Il-a, 2002, p. 611.

231. **Dogaru, Ion.** ***Elementele dreptului civil.*** Bucureşti, 1993, p.426.

232. **Lazăr, Tudor.** ***Societatea comercială persoană juridică în economia de piaţă.*** Chişinău, 2000, p. 207.

233. **Lefter, Cornelia.** ***Societatea cu răspundere limitată în dreptul comparat.*** Bucureşti, 1993, p. 179.

234. **Minea, Mircea-Ştefan.** ***Constituirea societăţilor comerciale.*** Bucureşti, 1996, p. 223.

235. **Roşea, Nicolae; Baieş, Sergiu.** ***Dreptul afacerilor.*** Chişinău, 1997, p. 400.

236. Kn6aK, *T.,* **KnpHHK, A.** *rpaxcdaucKoe npaeo, KpamKuu tcypc* ***neKu,uu,*** **3aKOHo**#a-**TeJibCTBo.** Chişinău, 1998, p. 292.

237. **KynarMH, M.M.** ***1436panHue*** *mpydu,* MocKBa, 1997.

238. **Meiiep,** ***J\.Vl. Pyccxoe*** *epaxdaucKoe* ***npaeo,*** HacTh 1, MocKBa, 1997.

239. **nonoHflynoJio, B.<£., JlKOBneBa, B.O.** *KoMMepnecKoe npaeo,* CaHKT-IleTepâypr, TOM l-II, 1997.

240. **Ceprees, A.II.** *rpaxdaucKoe npaeo,* TOM.3. MocKBa, 1998.

241. **KauiaHMHa, T.K.** ***Kopnopamuenoe npaeo,*** MocKBa, 1999.

242. **CbipoejţoBa, O.H.** *Tlpo6neMbi* ***KpudunecKou nunuoanu*** *e* ***3aKOHodamenbcmee CUIA*** *II* **lTpaBOBefleHMe,** 1992, Ner.4.

CUPRINS

PREFAŢĂ.....5

Capitolul I. NOŢIUNI INTRODUCTIVE PRIVIND DREPTUL PRIVAT.....13
243.....Dreptul civil - ramură a dreptului privat.....] 3
244.....Sistemul dreptului privat 16
245. Principalele sisteme ale dreptului continental. Sistemul instituţional. Sistemul bazat pe pandecte 18
4.....Sistemul dreptului civil in Republica Moldova....._ 26
Acte normative, practică judiciară, *bibliografie* 34

Capitolul II. NOŢIUNI GENERALE PRIVIND DREPTUL CIVIL.....35
246.....Noţiunea de drept civil 35
247.....Obiectul şi metoda de reglementare a dreptului civil 38
248.....Rolul şi funcţiile dreptului civil.....„ 42
249.....Principiile dreptului civil.....44
250.....Delimitarea dreptului civil de alte ramuri de drept 49
Acte normative, practică judiciară, bibliografie.....53

Capitolul III. IZVOARELE DREPTULUI CIVIL.....54
251.....Noţiunea de izvor de drept civil. Clasificarea izvoarelor de drept civil 54
252.....Actele normative internaţionale - izvoare ale dreptului civil 57
253.....Actele normative interne - izvoare ale dreptului civil 58

254.....Izvoarele nescrise ale dreptului civil 61
255.....Importanţa practicii judiciare şi a doctrinei în aplicarea uniformă a legislaţiei civile 63
256.....Aplicarea legii civile în timp, în spaţiu şi asupra persoanelor 64
257.....Interpretarea legii civile 73
Acte normative, practică judiciară, bibliografie.....79

Capitolul IV. RAPORTUL JURIDIC CIVIL.....80
258.....Noţiunea şi caracterele raportului juridic civilNoţiunea de raport juridic civil 80
259.....Structura raportului juridic civil 82
260.....***Subiectele raportului juridic civil*** ***82***
261.....***Conținutul raportului juridic civil*** ***87***
262.....***Obiectul raportului juridic civil*** ***88***
3. Clasificarea raporturilor juridice civile.....89
Acte normative, practică judiciară, bibliografie.....90

Capitolul V. OBIECTELE RAPORTULUI JURIDIC CIVIL.....91

263.....Noțiunea şi clasificarea obiectelor raporturilor juridice civile.....91

264.....Noțiunea şi clasificarea bunurilor.....92

2.1. Bunurile aflate in circuitul civil, bunurile scoase din circuitul civil şi bunurile limitate in circuitul civil.....95

265.....***Bunurile imobile şi bunurile mobile.....96***

266.....***Bunurile divizibile şi bunurile indivizibile***.....99

267.....***Bunurile principale şi bunurile accesorii.....100***

268.....***Bunurilefungibile şi bunurile nefungibile.....102***

269.....***Bunurile determinate individual şi bunurile determinate generic.....103***

270.....***Bunurile consumptibile şi bunurile neconsumptibile.....104***

2.S. Bunurile domeniului public şi bunurile domeniului privat 105

271.....***Bunurile complexe 106***

272.....***Universalitatea de bunuri.....107***

273.....***Bunurile corporale şi bunurile incorporate.....107***

274.....***Bunurilefrugifere şi bunurile nefrugifere.....10S***

3.....Banii şi titlurile de valoare 110

Acte normative, practică judiciară, bibliografie.....114

Capitolul VI. DREPTURILE PERSONALE NEPATRIMONIALE 115

1. Noțiunea de drept personal nepatrimonial. Importanța şi clasificarea drepturilor personale nepatrimoniale.....115

275.....Exercitarea şi apărarea drepturilor personale nepatrimoniale.....120

276.....Apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale.....122

277.....Apărarea juridico-civilă a altor drepturi personale nepatrimoniale.....128

Acte normative, practică judiciară, bibliografie.....130

Capitolul VII. EXERCITAREA ŞI APĂRAREA DREPTURILOR SUBIECTIVE CIVILE.....131

1. Dreptul subiectiv civil. Mijloacele de exercitare a dreptului subiectiv civil şi de executare a obligațiilor.....131
278.....Principiile de exercitare a drepturilor subiective civile şi de executare a obligațiilor civile 133
279.....Limitele de exercitare a drepturilor subiective civile. Abuzul de drept.....135
280.....Apărarea drepturilor civile.....137
Acte normative, practică judiciară, bibliografie.....144

Capitolul VIII. ACTUL JURIDIC CIVIL.....145
1.....Noțiunea de act juridic civil 145
281.....***Definiția actului juridic civil.....147***
282.....***Sensul termenilor: "act juridic civil", "convenție", "contract"şi "tranzacție".....148***
2......Clasificarea actului juridic civil.....150
283.....***Actul juridic unilateral, bilateral şi multilateral***.....150
284.....***Actul juridic cu titlu grațiat şi actul juridic cu titlu oneros***.....75/
285.....***Actul juridic de conservare, actul juridic de administrare şi actul juridic de dispoziție 152***
286.....***Actul juridic constitutiv, actul juridic translativ şi actul juridic declarativ.....154***
287.....***Actul juridic consensual, actul juridic solemn şi actul juridic real.....155***
288.....***Actul juridic încheiat între vii şi actul juridic pentru cauză de moarte.....156***
289.....***Actul juridic pur şi simplu şi actul juridic afectat de modalități.....156***
290.....***Aclul juridic principal şi actul juridic accesoriu.....159***
291.....***Actul juridic numit şi actul juridic ncnumit.....159***
292.....***Actul juridic încheiat personal şi actul juridic încheiat prin reprezentare.....159***
293.....***Actul juridic cu executare imediată şi actul juridic cu executare succesivă 160***
294.....***Actul juridic cauzal şi actul juridic abstract.....160***
295.....***Actul juridic patrimonial şi aclul juridic nepatrimonial.....161***
3.....Condițiile de valabilitate a actului juridic civil.....161

296.....***Privire generală asupra condițiilor de valabilitate a actului juridic civil.....161***
297.....***Actul juridic trebuie să corespundă legii, ordinii publice şi bunelor moravuri.....162***
298. ***Consimțământul valabil al persoanei fizice sau al persoanei juridice care încheie actul juridic... 163***
299.....***Obiectul actului juridic 175***
300.....***Cauza actului juridic*** [177] ***3. 6. Forma actului juridic.....179***

301.***Forma verbală a actului juridic civil.....182***
302.***Forma scrisă a actului juridic civil, efectele nerespectării formei scrise 184***
303.***Autentificarea actului juridic civil, efectele nerespectării formei autentice .... 187 3.7. înregistrarea actelor juridice civile. 188***
4.....Modalitățile actului juridic civil.....190
304.....***Noțiunea, felurile şi caracterele modalităților actului juridic civil.....190***
305.....***Termenul. 190***
306.....***Condiția 191***
307.....***Sarcina 193***

308.....Nulitatea actului juridic 193
309.....Efectele nulității actului juridic civil.....207
Acte normative, practică judiciară, bibliografie.....209

Capitolul IX. REPREZENTAREA ŞI PROCURA.....210
310.....Reprezentarea 210
311.....Procura 219
312.....Reprezentarea fără împuterniciri şi cu depăşirea împuternicirilor.....223
Acte normative, practică judiciara, bibliografie.....226

Capitolul X. TERMENELE ÎN DREPTUL CIVIL. TERMENELE DE PRESCRIPȚIE...227
313.....Noțiunea şi importanța termenelor în dreptul civil.....227
314.....Calcularea termenelor 228
315.....Clasificarea termenelor 230
316.....Noțiunea şi clasificarea termenelor de prescripție extinctivă.....236

317.....Domeniul de aplicare a prescripției extinctive.....241
318.....Calculul termenelor de prescripție extinctivă.....243
319.....Suspendarea prescripției extinctive.....248
320.....întreruperea prescripției extinctive. Repunerea în termenul de prescripție.....253
Acte normative, practică judiciară, bibliografie.....256

Capitolul XI. PERSOANA FIZICĂ, SUBIECT AL RAPORTULUI JURIDIC CIVIL 257
321.....Noțiuni introductive 257
322.....Capacitatea de folosință a persoanei fizice.....258

323.....***Noțiunea şi caracterele juridice ale capacității de folosință.....258***
324.....***Începutul capacității de folosință.....262***
325.....***Conținutul capacității de folosință.....263***
326.....***îngrădirile capacității de folosință.....263***
327.....***Capacitatea de folosință a cetățenilor străini şi a apatrizilor.....266***
328.....***încetarea capacității de folosință a persoanei fizice.....267***
3.....Capacitatea de exercițiu a persoanei fizice.....268
329.....***Noțiunea şi caracterele juridice ale capacității de exercițiu.....268***
330.....***Categoriile capacității de exercițiu.....270***
331.....***Capacitatea de exercițiu deplină.....271***
332.....***Capacitatea de exercițiu restrânsă.....273***

333. ***Capacitatea de exercițiu a minorului cu vârstă intre 14 şi 18 ani 273***
334. ***Capacitatea de exercițiu a minorului cu vârstă intre 7 şi 14 ani 276***
335. ***Capacitatea de exercițiu a persoanelor fizice limitate în capacitate de exercițiu.....277***
3.5.**.....*****Declararea incapacității 279***
336.....Numele persoanei fizice 281
337.....Domiciliul şi reşedința

persoanei fizice.....286
338. Temeiurile, modul şi efectele declarării persoanei fizice dispărute fără urmă. Efectele apariției persoanei declarate dispărute fără urmă….289
339.....Declararea morţii 292
340.....Starea civilă a persoanei fizice.....296
Acte normative, practicăjudiciară, bibliografie.....297

Capitolul XII. PERSOANA JURIDICĂ.....298
1. Noțiunea şi elementele persoanei juridice.....298
LI. Precizări prealabile**.....*298***
341.....***Teoriile privind persoana juridică*****.....*299***
342.....***Noțiunea de persoană juridică in Codul civil al Republicii Moldova*****.....*303***
343.....***Elementele constitutive ale persoanei juridice*****.....*305***

344.***Organizare proprie*****.....*305***
345.***Patrimoniul propriu*****.....*308***
346.***Scopul propriu*****..... .....*310***
347.***Răspunderea persoanei juridice*****.....*310***

2.
Clasificarea persoanelor juridice 312
348.....***Criteriile de clasificare 312***
349.....***Persoanele juridice de drept public şi persoanele juridice de drept privat 313***
350.....***Alte criterii de clasificare 326***
3.
Identificarea persoanei juridice 328
351.....***Denumirea persoanei juridice 328***
352.....***Sediul persoanei juridice 334***
353.....***Naționalitatea persoanei juridice 335***
354.....***Alte atribute de identificare 336***
4.
înființarea persoanei juridice 338
355.....***Modalitățile de Înființare a persoanelor juridice de drept privat 338***
356.....***Actele de constituire. 340***
357.....***Formarea patrimoniului 341***
358.....***înregistrarea persoanelor juridice 342***
5.
Funcționarea persoanei juridice 344
359.....***Drepturile şi obligațiile membrilor față de persoana juridică 344***
360.....***Organele persoanei juridice 345***
361.....***Capacitatea persoanei juridice 350***
6.
Reorganizarea persoanei juridice 356
362.....***Precizări prealabile 356***
363.....***Reorganizarea prin fuziune 359***
364.....***Reorganizarea prin dezmembrare 368***
365.....***Tr***

ansformarea persoanei juridice 374

7. Dizolvarea şi lichidarea persoanei juridice 376

366.....***Prezicări prealabile*** 376

367.....***Dizolvarea voluntară*** 377

368.....***Temeiurile dizolvării*** ***377***

369.....***Lichidatorul*** ***380***

370.....***Procedura de lichidare*** ***382***

371.....***Radierea persoanei juridice din Registrul de stat*** ***387***

372.....***Redeschiderea procedurii de lichidare*** ***388***

7.3. Dizolvarea forțată.....389

7.3.1 Temeiurile dizolvării forțate 389

7.3.2. Dizolvarea forțată reglementată de Codul civil 389

7.3.2. Dizolvarea persoanei juridice in temeiulLegii insolvabilității 392

Acte normative, practică judiciară, bibliografie.....395

DREPT CIVIL

Ediţie apărută cu sprijinul Fundaţiei Soros - Moldova şi al Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare, proiectul "Centrul de Studii şi Politici Juridice".

CENTRUL DE STUDII ŞI POLITICI JURIDICE

*Inofdova*C S P J QQ

Moldova

ISBN 9975-79-306-1

9789975793063